

کشف الباری عَمَّا فِي صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ

تصنيف
حضرة مولانا سليم الله خان
عالم فاضل في الفقه والحديث والعلوم الشرعية

مترجم

مولانا شاه قیصر علی قاضی اسکاتہ الفاضل
وحاجی عبداللہ صاحب

کتاب خانہ
مکتبہ اسلامیہ

کشف الباری

عما فنی

صحیح البخاری

کتاب الطب، کتاب اللباس، کتاب الادب

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم اللہ خان مدظلہ العالی

شیخ الحدیث جامعہ فاروقیہ کراچی

ترتیب و تحقیق ← مولانا ابن الحسن عباسی استاذ جامعہ فاروقیہ کراچی

ترجمہ ← مولانا شام فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

جلد ۱۴

① دا حدیثو تخریج

② د تعلیقات بخاری تخریج کول

③ د اسماء الرجال مختصر تعارف

④ د گرانو لغاتو لغوی صرفی او نحوی حل

⑤ ماقبل باب سزہ د ربط پہ بارہ کنہی پورہ تحقیق

⑥ د شرحی د ہری خبری پہ حاشیہ کنہی حوالہ ورکول

⑦ د ترجمہ الباب مقصد پہ بیانولو کنہی پورہ تحقیق

⑧ د مختلفو مذاہبو تحقیقی بیان او بیا د مذهب حنفی ترجیح

⑨ د حدیث اطراف بیانول چہ پہ بخاری کنہی د احادیث پہ کوم کوم خاٹی کنہی دے

خوروونکی فیمل کتب خانہ محلہ جنگی پینشور

موبائل :- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

علامہ دین کے علوم کا پاسان

دینی و علمی کتابوں کا عظیم مرکز ٹیلیگرام چینل

حنفی کتب خانہ محمد معاذ خان

درس نظامی کیلئے ایک مفید ترین

ٹیلیگرام چینل

د کتاب ټول حقوق د مصنف او ناشر سره محفوظ دي

د کتاب نوم: - کشف الباری عما فی صعیق البخاری

جلد: ۱ کتاب الطب، کتاب اللباس، کتاب اللاب

شارح: صدر وفاق المدارس شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظلہ العالی

ترتیب و تحقیق: مولانا ابن الحسن عباسی استاذ جامعہ فاروقیہ کراچی

پښتو مترجم: مولانا شاه فیصل فاضل امداد العلوم و وفاق المدارس

ایم اے اسلامیات و عربی پښتو ریونیورسٹی

د کشف الباری د پښتو اور فارسی د ترجمې د حقوقو په حقله وضاحت

دا خبره دې په ذهن کښي وي چې فیصل کتب خانہ د صدر وفاق المدارس العربیہ مهتمم جامعہ فاروقیہ شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظلہ العالی څخه د کشف الباری پښتو او فارسی ژبو کښي د ترجمو حقوق تر لاسه کړل او د حقوقو معاوضه ئي ورته ورکړه ددې څخه روسته هیڅ چاته د کشف الباری پښتو او فارسی د ترجمه کولو او چاپ کولو اجازت نشته او د هر یو جلد رجسټریشن ئي هم د حکومت پاکستان سره شوې دي.

د ملایو پښتو: د فیصل کتب خانہ پښتو څخه علاوه

- رشیدیہ کتب خانہ اکوړه خټک
- علمیه کتب خانہ اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- مکتبه رشیدیہ کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- مکتبه عثمانیه کانسی روډ کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- مکتبه یوسفیه کانسی روډ کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- راشد کتب خانہ چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- مکتبه عمریه تاج میر روډ چمن بلوچستان
- مکتبه علوم اسلامیہ تاج میر روډ چمن بلوچستان ۰۲۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- مکتبه حقانیه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- صداقت کتب خانہ قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- مکتبه رحمانیه قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- مکتبه عبدالحی قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲۴۳۴
- اسد الله کتب خانہ قندهار افغانستان ۰۷۰۷۴۷۷۶۲۷
- مکتبه غفاریه قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳۴۱۷۴۹
- مکتبه رشیدیہ قندهار افغانستان ۰۷۷۲۲۱۰۷۰۹
- مکتبه حبیبیه قندهار افغانستان ۰۷۹۹۴۴۷۴۱۳
- مکتبه القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹۴۸۵۵۹
- قدرت کتب خانہ کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- عبد المجید کتب خانہ جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- شاهین کتب خانہ خوست افغانستان
- بلال کتب خانہ خوست افغانستان
- اسلامی کتب خانہ خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷

فهرست مضامين

شميره	مضمون	صفحه
٢٥=	بَاب ذَاتِ الْجَنْبِ	٢٩
	ذات الجنب قسمونه:	٢٩
	عباد بن منصور:	٣٠
	قوله: أن يرقوا من الحمة والأذن:	٣١
٢٦=	بَاب حَرْقِ الْحَصِيرِ لِيُسَدَّ بِهِ الدَّمُ	٣١
٢٧=	بَاب الْحُمَى مِنْ قَيْحِ جَهَنَّمَ	٣٢
	قوله: الْحُمَى مِنْ قَيْحِ جَهَنَّمَ	
	قوله: فأبردوها بالماء:	٣٣
	يوشكال او ددي جواب:	٣٣
	په تبه كني به يخو او بو د استعمال طريقه:	٣٣
	قوله: قال نافع: وكان عبد الله يقول: اكشف عنا الرجز:	٣٤
٢٨=	بَاب مَنْ خَرَجَ مِنْ أَرْضٍ لَا تَلَايِمُهُ	٣٥
٢٩=	بَاب مَا يُدْكَرُ فِي الطَّاعُونَ	٣٥
	اسلام كني د تولونه رومي وبه كله راغله؟	٣٦
	يوشكال او ددي جواب:	٣٦
	په زمانه د طاعون كني د حضرت فاروق اعظم شام ته د تللو واقعه:	٣٨
	قوله: حدثنا عبد الله بن يوسف، أخبرنا مالك، عن ابن شهاب، عن عبد الحميد بن عبد الرحمن	
	بن زيد بن الخطاب:	٣٩
	قوله: إن عمر بن الخطاب رضي الله عنه خرج إلى الشام:	٣٩
	قوله: حتى إذا كان سرغ:	٣٩
	قوله: لقيه أمراء الأجناد أبو عبيدة بن الجراح وأصحابه:	٣٩
	قوله: فأخبروه أن الوباء قد وقع بأرض الشام:	٣٩
	قوله: أدع لي المهاجرين الأولين:	٤٠
	قوله: معك بقية الناس وأصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم:	٤٠
	قوله: أدع لي من كان ههنا من مشيخة قريش:	٤٠
	قوله: من مهاجرة الفتح:	٤٠
	قوله: إني مصيب على ظهر:	٤١
	قوله: أفرأ من قدر الله:	٤١

شمیره	مضمون	صفحه
.....	قوله: لو غيرك قالها يا أبا عبيدة:	۴۱
.....	قوله: واديّاه عذوتان:	۴۱
.....	قوله: إحداها خصبة:	۴۱
.....	يو اشكال او ددي جواب:	۴۲
.....	قوله: إذا سمعتم به بأرض فلا تقدوا عليه:	۴۲
.....	قوله: وإذا وقع بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فراراً منه:	۴۲
.....	د طاعون والاعلاقي نه سري وتلي شي او كه نه؟:	۴۲
.....	د طاعون والاعلاقي نه د وتلو په ممانعت كنبې حكمتونه:	۴۴
.....	حديث نه د يو خوا د ابو استنباط:	۴۴
.....	۳۰- باب أجر الصّائرين الطّاعون	۴۷
.....	۳۱- باب الرقي بالقرآن والمعوذات	۴۷
.....	باب الرقي بفاتحة الكتاب	۴۸
.....	قوله: ويذكر عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم:	۴۹
.....	يو اشكال او ددي جوابونه:	۴۹
.....	۳۳- باب الشرط في الرقية بقطيع من الغنم	۵۰
.....	قوله: إن أحق ما أخذتم عليه أجر كتاب الله:	۵۰
.....	په تعليم د قرآن د اجرت اخستو مسئله:	
.....	د تعويز حكم:	۵۳
.....	د عملياتو حكم:	۵۴
.....	۳۴- باب: رقية العين	۵۵
.....	قوله: أمرني أو أمر أن يسترقي من العين:	۵۲
.....	د بد نظر باره كنبې خو خبرې:	۵۲
.....	د بد نظر لري كولو طريقه:	۵۷
.....	فائدة:	۵۷
.....	قوله: وقال عقيل على الزهري: أخبرني غروقة عن النبي صلى الله عليه وسلم:	۵۸
.....	۳۵- باب: العين حق	۵۸
.....	۳۶- باب: رقية الحية والعقرب	۵۹
.....	۳۷- باب: رقية النبي صلى الله عليه وسلم	۵۹
.....	قوله: قال سفيان: حدثت به منصوراً:	۶۰
.....	قوله: يشفي سقيماً:	۶۲

شعيره	مضمون	صفحه
٣٨--	باب: التفت في الرقية	٢٢
	قوله: الرؤيا من الله والحلم من الشيطان:	٢٣
٣٩=	باب مسج الراقي الوجع بيد اليمنى	٢٤
٤٠=	باب في المرأة ترقى الرجل	٢٤
٤١=	باب من لم يرق	٢٤
٤٢=	باب الطيرة	٢٢
٤٣=	باب الفأل	٢٧
	يو اشكال او ددي جوابونه:	٢٨
	نيك فال نيول مندوب دي:	٢٩
٤٤=	باب لاهامة ولا صفر	٧٠
٤٥=	باب الكهانة	٧٠
	د كهانت قسمونه:	٧٠
	قوله: ومثل ذلك بطل:	٧٢
	قوله: مهر البغي:	٧٣
	قوله: ليس بشئ:	٧٣
	قوله: يخطفها من الجنى:	٧٣
	قوله: مائة كذبة:	٧٤
	قوله: قال علي: قال عبدالرزاق: مرسل: (الكلمة من الحق) ثم بلغني أنه أسنده بعده:	٧٥
٧٤٤--	باب: السحر	٧٥
	د سحر تعريف:	٧٥
	د سحر قسمونه:	٧٦
	د سحر حكم:	٧٧
	به نبي د سحر اثر كيدي شي:	٧٧
	معجزه، سحر او كرامت كنبی فرق:	٧٨
	قصه د هاروت او ماروت:	٧٩
	قوله: سحر النبي رجل من بني زريق:	٨١
	قوله: حتى كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يخيل إليه أنه كان يفعل الشيء وما فعله:	٨٢
	قوله: وهو عندي لكنه دعا ودعا:	٨٢
	قوله: أفتاني فيما استفتيته:	٨٣
	قوله: ففعد أحدهما عند رأسي والآخر عند رجلي:	٨٣

شميره	مضمون	صفحه
قوله: فقال أحدهما لصاحبه:		٨٣
قوله: في مشط ومشاطة:		٨٣
قوله: في بئذروان:		٨٤
قوله: فأتاه رسول الله صلى الله عليه وسلم في ناس من أصحابه:		٨٤
قوله: كان ماءها نقاعة الحنا:		٨٤
قوله: فكرهت أن أتور على الناس فيه شرا:		٨٤
قوله: تابعه أبو أسامة وأبو ضمرة وابن أبي الزناد:		٨٤
قوله: وقال الليث وابن عيينة عن هشام: في مشط ومشاقة:		٨٥
٤٧=باب الشِّركِ وَالسِّحْرِ مِنَ الْمَوْبِقَاتِ		٨٥
٤٨=باب هَلْ يَسْتَخْرِجُ السِّحْرَ		٨٥
د سحر او د جادو د علاج كولو حكم:		٨٦
د علاج د سحر يو طريقه:		٨٧
قوله: قال سفيان: وهذا أشد ما يكون من السحر إذا كان كذا:		٨٨
قوله: تحت رَعُوفَة:		٨٨
٤٩=باب السِّحْرِ		٨٨
تعارض د روايتونو او ددي حل:		٨٨
فائده:		٩٠
خبرداري:		٩١
د ساحر حكم:		٩١
٥٠=باب إِنَّ مِنَ الْبَيِّنَاتِ سِحْرًا		٩٣
٥١=باب الدَّوَاءِ بِالْعَجُوزَةِ لِلْسِّحْرِ		٩٣
قوله: حدثنا علي:		٩٥
فائده:		٩٥
٥٢=باب لَاهَامَةٌ		٩٦
د مكرر ترجمة الباب توجيه:		٩٦
قوله: قال أبو سلمة: فما رأيته نسي حديثا غيره:		٩٦
٥٣=باب لَا عَذْوَى		٩٧
٥٤=باب مَا يُدْكَرُ فِي سَمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ		٩٨
قوله: رواه عورة عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم:		٩٨
قوله: كذبتم أبوكم فلان:		٩٩

شميره	مضمون	صفحه
.....	قوله: مَنْ أَهْل النَّارِ؟	٩٩
.....	٥٥=بَابُ شُرْبِ السَّمِّ وَالِدَوَائِيهِ وَمَا يُخَافُ مِنْهُ وَالْحَبِيثُ	٩٩٩
.....	قوله: حدثنا عبد الله بن عبد الوهاب	١٠١
.....	قوله: تردى من جبل:	١٠٢
.....	احمد بن بشير:	١٠٢
.....	٥٦=بَابُ الْكَبَابِ الْأُتْنِ	١٠٣
.....	د خري د پيو حكم:	١٠٣
.....	قوله: حدثني عبد الله بن محمد	١٠٤
.....	قوله: مرارة السبع:	١٠٤
.....	٥٧=بَابُ إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي الْإِنَاءِ	١٠٤

كتاب اللباس

.....	وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ [الأعراف: ٣٢]	١٠٦
.....	قوله: وقال ابن عباس: كُلُّ مَا شِئْتُ، وَالْبَسْ وَاشْرَبْ مَا شِئْتُ، مَا أَخْطَأْتُكَ اثْنَتَانِ:	١٠٧
.....	فائدة:	١٠٧
.....	١=بَابُ مَنْ جَرَّازَاةً مِنْ غَيْرِ خِيَلَاءَ	١٠٨
.....	لنك لاتدي ساتل او پائنسي د گيتو نه د لاتدي ساتلو حكم:	١٠٨
.....	٢=بَابُ التَّشْمِيرِ فِي الثِّيَابِ	١١٠
.....	٣=بَابُ مَا سُفِّلَ مِنَ الْكُعْبَيْنِ فَهُوَ فِي النَّارِ	١١١
.....	د اسبال حكم عام دي:	١١١
.....	٤=بَابُ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ مِنَ الْخِيَلَاءِ	١١٢
.....	قوله: ولم يرفعه شعيب عن الزهري:	١١٣
.....	قوله: حدثني عبد الله بن محمد	١١٣
.....	قوله: حدثنا مطربن الفضل	١١٤
.....	قوله: تابعه جبلة بن سحيم، وزيد بن اسلم، وزيد بن عبد الله	١١٥
.....	قوله: وقال الليث عن نافع، عن ابن عمر مثله:	١١٥
.....	قوله: وتابعه موسى بن عقبه وعمر بن محمد، وقدامه بن موسى عن سالم	١١٥
.....	٥=بَابُ الْإِزَارِ الْمُهْدَبِ	١١٥
.....	قوله: مُهْدَب:	١١٥
.....	٦=بَابُ الْأُرْدِيَةِ	١١٦

شمیره	مضمون	صفحه
۷=	بَابُ لَيْسَ الْقِيَمِصِ	۱۱۶
۸=	بَابُ جَيْبِ الْقِيَمِصِ مِنْ عِنْدِ الصَّدْرِ وَغَيْرِهِ	۱۱۷
	د حدیث د باب ترجمه او تشریح :	۱۱۸
	قوله: اضْطَرَّتْ أَيْدِيهِمَا إِلَى تُدْيِهِمَا وَتَرَاقِيهِمَا:	۱۱۸
	قوله: تَابِعَهُ ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ:	۱۱۸
۹=	بَابُ مَنْ لَيْسَ جُبَّةً ضَيِّقَةً الْكُمَيْنِ فِي السَّفَرِ	۱۱۹
۱۰=	بَابُ لَيْسَ جُبَّةِ الصُّوفِ فِي الْقَزْوِ	۱۲۰
	د ترجمه الباب مقصد :	۱۲۰
۱۱=	بَابُ الْقَبَاءِ وَقُرُوجِ حَرِيرٍ وَهُوَ الْقَبَاءُ يُقَالُ هُوَ الَّذِي لَهُ شَقٌّ مِنْ خَلْفِهِ	۱۲۰
	قوله: تَابِعَهُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَوْسَفَ:	۱۲۱
	قوله: وَقَالَ غَيْرُهُ: قُرُوجُ حَرِيرٍ:	۱۲۲
۱۲=	بَابُ الْبِرَانِيسِ	۱۲۲
۱۳=	بَابُ السَّرَاوِيلِ	۱۲۲
۱۴=	بَابُ الْعَبَائِمِ	۱۲۳
	د پټکی فضیلت :	۱۲۴
	د پټکی مقدار :	۱۲۴
	د شملې تعداد او مقدار :	۱۲۵
	د شملې مقدار خومره پکار دي؟ :	۱۲۵
	د پټکی رنگ :	۱۲۶
۱۵=	بَابُ التَّقْنَمِ	۱۲۸
	قوله: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَصَابَةً دَسْمَاءَ:	۱۲۹
	قوله: وَقَالَ أَنَسٌ: عَصَبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةٌ بُرْدَ:	۱۲۹
	قوله: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى:	۱۲۹
	دلته د دې حدیث خو جملې ملاحظه کړئ :	۱۲۹
	قوله: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: فِدَّاهُ بَابِي وَأُمِّي، وَاللَّهِ إِنْ جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ لِأَمْرٍ:	۱۲۹
	قوله: قَالَتْ: فَجَهَزْنَا هَذَا الْجَهَازَ، وَصَنَعْنَا لَهُمَا سَفْرَةً فِي جَرَابٍ:	۱۲۹
	قوله: وَهُوَ غَلَامٌ شَابٌ لَقِنْ تَقَفَ:	۱۳۰
	قوله: فَلَا يَسْمَعُ أَثَرًا يَكَادَانُ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ:	۱۳۰
	قوله: حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذَلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظُّلَامُ:	۱۳۰
۱۶=	بَابُ الْيَغْفَرِ	۱۳۰

شمییره	مضمون	صفحه
۱۷=	بَابُ الْبُرُودِ وَالْحَبَرَةِ وَالشَّمْلَةِ	۱۳۱
۱۸=	بَابُ الْأَكْسِيَةِ وَالْخَمَائِرِ	۱۳۳
۱۹=	بَابُ اسْتِحْثَالِ الصَّمَاءِ	۱۳۴
۲۰=	بَابُ الْإِحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ	۱۳۵
۲۱=	بَابُ الْخَبِصَةِ السَّوْدَاءِ	۱۳۲
	حضرت ام خالد :	۱۳۲
	قوله: وَهُوَ يَمُ الطَّهَرُ:	۱۳۷
۲۲=	بَابُ ثِيَابِ الْخَضِرِ	۱۳۷
	قوله: لَمْ تَحِلِّيْ لَهُ أَوْ لَمْ تَصْلُحِي لَهُ:	۱۳۸
۲۳=	بَابُ الثِّيَابِ الْبَيْضِ	۱۳۹
۲۴=	بَابُ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَافْتِرَاشِهِ لِلرِّجَالِ وَقَدَرِ مَا يَجُوزُ مِنْهُ	۱۳۹
	د ربنمود لباس د استعمال مسئله :	۱۴۱
	د سرو د پاره د ربنمود لباس جائز مقدار :	۱۴۲
	قوله: قَالَ فِيمَا عَلِمْنَا أَنَّهُ يَعْنِي الْأَعْلَامَ:	۱۴۳
	قوله: فَقُلْتُ أَعَنِ النَّبِيَّ، فَقَالَ شَدِيدًا: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	۱۴۳
	قوله: مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ:	۱۴۳
۲۵=	بَابُ مَنِ الْحَرِيرِ مِنْ غَيْرِ لُبْسِ	۱۴۳
	قوله: وَيُرْوَى فِيهِ عَنِ الزَّيْدِيِّ عَنِ الزَّهْرِيِّ عَنِ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	۱۴۴
۲۶=	بَابُ افْتِرَاشِ الْحَرِيرِ	۱۴۴
	د ربنمود بسترې حكم :	۱۴۴
	د حديث د باب جوابونه :	۱۴۵
۲۷=	بَابُ لُبْسِ الْقَتِيَّتِ	۱۴۶
	قوله: وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ يَزِيدَ فِي حَدِيثِهِ:	۱۴۶
	قوله: الْمِثْرَةُ: جُلُودُ السَّبَاعِ:	۱۴۷
	قوله: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: عَاصِمٌ أَكْثَرُ أَصْحَابِ الْمِثْرَةِ:	۱۴۷
۲۸=	بَابُ مَا يُرَدُّ خُصَّ لِلرِّجَالِ مِنَ الْحَرِيرِ لِلْعَجَّةِ	۱۴۷
۲۹=	بَابُ الْحَرِيرِ لِلنِّسَاءِ	۱۴۷
۳۰=	بَابُ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجُوزُ مِنَ اللَّبَاسِ وَالْبُسْطِ	۱۴۸
۳۱=	بَابُ مَا يُدْعَى لَيْسَ ثَوْبًا جَدِيدًا	۱۵۰

شمیره	مضمون	صفحه
۳۲=	بَابُ التَّزَعُّفِ لِلرَّجَالِ	۱۵۱
۳۳=	بَابُ الثُّوبِ الْمُزَعَّفِ	۱۵۱
	به زعفران کنسی در رنگ شو و جامو حکم :	۱۵۱
	د ثوب معصفر حکم :	۱۵۲
۳۴=	بَابُ الثُّوبِ الْأَحْمَرِ	۱۵۳
۳۵=	بَابُ الْبَيْتْرِ الْأَحْمَرِ	۱۵۳
	د سور رنگ جامو د استعمالو حکم :	۱۵۳
۳۶=	بَابُ الْبَيْعَالِ السَّبْتِيَّةِ وَغَيْرِهَا	۱۵۴
	د ترجمه الباب مقصد :	۱۵۵
۳۷=	بَابُ يَبْدُ بِالْفِعْلِ الْيُمْنَى	۱۵۲
۳۹=	بَابُ لَا يَمْشِي فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ	۱۵۲
	یوه پنه کنسی گر خیدل مکروه دی :	۱۵۷
	د روایتونو تعارض او ددی حل :	۱۵۷
۴۰=	بَابُ قِيَالَانٍ فِي نَعْلٍ وَمَنْ رَأَى قِيَالًا وَاحِدًا وَاسْعًا	۱۵۸
۴۱=	بَابُ الْقُبَّةِ الْأَحْمَرِ مِنْ أَدَمَ	۱۵۹
۴۲=	بَابُ الْجُلُوسِ عَلَى الْحَصِيرِ وَنَحْوِهِ	۱۵۹
۴۳=	بَابُ الْمَزَرِّ بِالذَّهَبِ	۱۶۰
۴۴=	بَابُ خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ	۱۶۱
	د سرو زرو د گوتی حکم :	۱۶۲
۴۵=	بَابُ خَاتِمِ الْفِضَّةِ	۱۶۲
	د سپینو زرو د گوتی حکم :	۱۶۲
	باب بلا ترجمه	۱۶۴
	د روایتونو تعارض او ددی حل :	۱۶۴
۱۶۵	قوله: تابعه إبراهيم بن سعد، وزياد وشعيب عن الزهري:	۱۶۵
۱۶۵	قوله: وقال ابن المسافر عن الزهري: أرى خاتما من ورق:	۱۶۵
۴۶=	بَابُ فُصِّ الْخَاتِمِ	۱۶۶
	قوله: كان خاتمه من فضة، وكان فضة منه:	۱۶۶
۱۶۷	قوله: وقال يحيى بن أيوب: حدثني حميد سمع أنساعن النبي صلى الله عليه وسلم:	۱۶۷
۴۷=	بَابُ خَاتِمِ الْحَدِيدِ	۱۶۷
	د اوسپنی د گوتی حکم :	۱۶۷

شماره	مضمون	صفحه
۴۸=	بَابُ نَقْشِ الْخَاتَمِ.....	۱۲۸
۴۹=	بَابُ الْخَاتَمِ فِي الْخِنَصْرِ.....	۱۲۹
۱۲۹	گوته به کومه گوته کنبی اچول پکار دی :	۱۲۹
۱۷۰	به کوم لاس کنبی گوته اچول پکار دی ؟ :	۱۷۰
۵۰=	بَابُ اتِّخَاذِ الْخَاتَمِ لِخُتْمِ بِهِ الشَّيْءُ أَوْ لِيُكْتُبَ بِهِ إِلَى أَهْلِ الْكِتَابِ وَغَيْرِهِمْ.....	۱۷۱
۵۱=	بَابُ مَنْ جَعَلَ وَصَّ الْخَاتَمِ فِي بَطْنِ كَفِّهِ.....	۱۷۲
۱۷۲	قوله: قال جويرية: ولا أحسبه إلا قال: في يده اليمنى :	۱۷۲
۵۲=	بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْقُشُ عَلَى نَقْشِ خَاتَمِهِ.....	۱۷۳
۵۳=	بَابُ هَلْ يُجْعَلُ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَسْطُرٍ.....	۱۷۳
۵۴=	بَابُ الْخَاتَمِ لِلنِّسَاءِ.....	۱۷۵
۵۵=	بَابُ الْقَلَايدِ وَالْخَابِ لِلنِّسَاءِ.....	۱۷۲
۵۶=	بَابُ اسْتِعَارَةِ الْقَلَايدِ.....	۱۷۲
۵۷=	بَابُ الْقُرْطِ لِلنِّسَاءِ.....	۱۷۲
۵۸=	بَابُ الْخَابِ لِلصِّبْيَانِ.....	۱۷۷
۵۹=	بَابُ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتُ بِالرِّجَالِ.....	۱۷۷
۶۰=	بَابُ إِخْرَاجِ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ مِنَ الْبُيُوتِ.....	۱۷۸
۶۱=	بَابُ وَصِّ الشَّارِبِ.....	۱۷۹
۱۷۹	د بریتو اخستو طریقه او حکم :	۱۷۹
۶۲=	بَابُ تَقْلِيمِ الْأَطْفَالِ.....	۱۸۱
۱۸۱	د نوکونو اخستو حکم :	۱۸۱
۱۸۱	به خومره موده کنبی بریت او نوکونه کت کول پکار دی ؟	۱۸۱
۱۸۲	د نوکونو د اخستو طریقه :	۱۸۲
۱۸۳	قوله: خالفوا المشركين، وقرأوا اللحن، وأحفوا الشوارب:	۱۸۳
۶۳=	بَابُ إِعْفَاءِ اللَّحَى.....	۱۸۳
۱۸۳	د گیرې اندازه :	۱۸۳
۱۸۴	گیره خومره لویول پکار دی ؟ :	۱۸۴
۱۸۴	قوله: عفوا: كثروا وكثرت أموالهم:	۱۸۴
۶۴=	بَابُ مَا يُدْكَرُ فِي الشَّيْبِ.....	۱۸۴
۱۸۴	د ترجمه الباب مقصد :	۱۸۴
۱۸۵	د سپینو ویختو فضیلت :	۱۸۵

شميره	مضمون	صفحه
.....	د يو مغلق عبارت تشریح :	۱۸۵
.....	۲۵=بَابُ الْخَضَابِ.....	۱۸۸
.....	د خضاب لگولو حکم :	۱۸۸
.....	د تور خضاب د ممانعت دلائل :	۱۸۹
.....	د جائز گنرونکو دلائل :	۱۸۹
.....	۲۶=بَابُ الْجَعْدِ.....	۱۹۰
.....	قوله: کان شعور رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلاً.....	۱۹۲
.....	قوله: وأما موسى فرجل آدم جعد على جمل أحر مخطوم مخلبة.....	۱۹۲
.....	۲۷=بَابُ التَّلْيِيدِ.....	۱۹۳
.....	د حضرت فاروق اعظم د قول مختلف مطلبونه :	۱۹۴
.....	۲۸=بَابُ الْفَرْقِ.....	۱۹۵
.....	۲۹=بَابُ الدَّوَابِّ.....	۱۹۶
.....	۷۰=بَابُ الْقَزَعِ.....	۱۹۶
.....	۷۱=بَابُ تَطْيِيبِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا بِيَدَيْهَا.....	۱۹۸
.....	۷۲=بَابُ الطَّيِّبِ فِي الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ.....	۱۹۹
.....	۷۳=بَابُ الْإِمْتِشَاطِ.....	۱۹۹
.....	۷۴=بَابُ تَرْجِيلِ الْحَائِضِ زَوْجَهَا.....	۲۰۰
.....	۷۵=بَابُ التَّرْجِيلِ وَالتَّيْمَنِ.....	۲۰۰
.....	۷۶=بَابُ مَا يُدْكَرُ فِي الْيَسَنِ.....	۲۰۱
.....	۷۷=بَابُ مَا يُسْتَعْمَلُ مِنَ الطَّيِّبِ.....	۲۰۱
.....	۷۸=بَابُ مَنْ لَمْ يَرُدَّ الطَّيِّبَ.....	۲۰۱
.....	۷۹=بَابُ الدَّرِيرَةِ.....	۲۰۲
.....	۸۰=بَابُ الْمُتَقَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ.....	۲۰۲
.....	۸۱=بَابُ الْوَصْلِ فِي الشَّعْرِ.....	۲۰۳
.....	فائده:	۲۰۵
.....	د ويختو سره نور ويخته لگولو حکم :	۲۰۶
.....	۸۲=بَابُ الْبُتَيْصَاتِ.....	۲۰۶
.....	۸۳=بَابُ الْمَوْصُولَةِ.....	۲۰۷
.....	قوله: أصابتها الحَصْبَةُ.....	۲۰۷

شماره	مضمون	صفحه
۸۴=بَابُ الْوَأَشِمَّةِ		۲۰۸
۸۵=بَابُ الْمُتَوَشِّمَةِ		۲۰۸
یواسکال او ددی جواب :		۲۰۹
چه په کوم اندام خال یا خه بل نقش لگیدلې وی د هغې د طهارت حکم :		۲۰۹
۸۶=بَابُ التَّصَاوِيرِ		۲۱۰
قوله: ولا تصاوير:		۲۱۱
یواسکال او ددی جواب :		۲۱۱
قوله: وقال الليث: حدثني يونس:		۲۱۱
۸۷=بَابُ عَذَابِ الْمُصَوِّرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ		۲۱۱
یسارین نمید:		۲۱۲
قوله: فرأى في صفته:		۲۱۲
۸۸=بَابُ نَقْضِ الصُّورِ		۲۱۳
قوله: فقلت: يا أبا هريرة أشي ع سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: مُتَنِي الْحِلْيَةُ:		۲۱۴
۸۹=بَابُ مَا وَطِئَ مِنَ التَّصَاوِيرِ		۲۱۵
قوله: سترت بقراملي على سموة:		۲۱۵
قوله: وعلقت دُرُنُوكًا فيه تماثيل:		۲۱۵
۹۰=بَابُ مَنْ كَرِهَ الْقُعُودَ عَلَى الصُّورِ		۲۱۶
تعارض د روایتونو او ددی د حل توجیهات:		۲۱۶
۹۱=بَابُ كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ فِي التَّصَاوِيرِ		۲۱۸
په حدیث د باب اشکال او ددی جواب :		۲۱۸
د حدیث نه مستنبط اداپ :		۲۱۸
۹۲=بَابُ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ يَتِّفَاءِ فِيهِ صُورَةً		۲۱۹
قوله: فرائث عليه:		۲۱۹
۹۳=بَابُ مَنْ لَمْ يَدْخُلْ يَتِّفَاءِ فِيهِ صُورَةً		۲۱۹
تصویرونو والا کور ته د داخلیدو حکم :		۲۲۰
۹۴=بَابُ مَنْ لَعَنَ الْمُصَوِّرَ		۲۲۰
۹۵=بَابُ مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كُفِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ		۲۲۰
قوله: سمعت النضر بن أنس بن مالك يحدث قتادة:		۲۲۰
قوله: وهم يسألونه ولا يذكر النبي ﷺ:		۲۲۱

شُمیره	مضمون	صفحه
.....	قوله: حتى سُئِلَ، فقال: سمعت.....	٢٢١
.....	قوله: من صور صورة في الدنيا:.....	٢٢١
.....	قوله: كُتِفَ يوم القيامة أن ينفع فيها الروح وليس بنافع:.....	٢٢١
.....	مسئله د تصوير:.....	٢٢١
.....	د غير مجسم تصوير د جواز دلائل:.....	٢٢٣
.....	د كيـمري د تصوير حكم:.....	٢٢٤
.....	د تـي وي او د ويـديو او د كمپيوتر د تصوير حكم:.....	٢٢٤
.....	٩٦=بَابُ إِرْدَافِ عَلَى الدَّابَّةِ.....	٢٢٥
.....	د باب د كتاب سره مناسبت:.....	٢٢٥
.....	٩٧=بَابُ الثَّلَاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ.....	٢٢٦
.....	قوله: اسْتَقْبَلَهُ أَغْلِيْمَةُ بَنِي عَبْدِ الْمَطْلَبِ:.....	٢٢٧
.....	٩٨=بَابُ حَمْلِ صَاحِبِ الدَّابَّةِ غَيْرَ يَبِينُ يَدَيْهِ.....	٢٢٧
.....	قوله: وقال بعضهم: صاحب الدابة أحق بصدر الدابة إلا أن يأذن له:.....	٢٢٧
.....	قوله: ذُكِرَتْ الثَّلَاثَةُ عِنْدَ عَكْرَمَةَ:.....	٢٢٨
.....	٩٩=بَابُ إِرْدَافِ الرَّجُلِ خَلْفَ الرَّجُلِ.....	٢٢٨
.....	قوله: مَأْحَقَ الْعِبَادَ عَلَى اللَّهِ:.....	٢٢٩
.....	١٠٠=بَابُ إِرْدَافِ الْمَرْأَةِ خَلْفَ الرَّجُلِ ذَا مَحْرَمٍ.....	٢٢٩
.....	١٠١=بَابُ الْإِسْتِلْقَاءِ وَوَضْعِ الرَّجُلِ عَلَى الْأُخْرَى.....	٢٣٠
.....	قوله: ووضع الرجل على الأخرى:.....	٢٣٠

٨١=كتاب الأدب

.....	١ = بَابُ الْبِرِّ وَالصَّلَةِ.....	٢٣١
.....	قوله: الوليد بن عيزار أخبرني:.....	٢٣٢
.....	٢=بَابُ مَنْ أَحَقَّ النَّاسُ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ.....	٢٣٣
.....	د مور حق د اطاعت او د خدمت زيات دي:.....	٢٣٣
.....	قوله: وقال ابن شبرمة ومحي بن أيوب: حدثنا أبو زرعة مثله:.....	٢٣٤
.....	٣=بَابُ لَا يَجَاهِدُ إِلَّا بِإِذْنِ الْأَبَوَيْنِ.....	٢٣٥
.....	جهاد ته تلو دپاره د مور پلار اجازت ضروري دي:.....	٢٣٥
.....	قوله: ففيها فجاهد:.....	٢٣٥
.....	٤=بَابُ لَا يَسُبُّ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ.....	٢٣٥

شماره	مضمون	صفحه
۲۳۶	قوله: إن من أكبر الكبائر:	۲۳۶
۲۳۶	د لویو گناهونو شمار:	۲۳۶
۲۳۷	د کبیره گناه تعارفی ضابطه:	۲۳۷
۲۳۸	۵=باب إجابة دعاء من برّ والديه	۲۳۸
۲۴۰	۶=باب عقوب الوالدين من الكبائر	۲۴۰
۲۴۱	د جینکو د ژوندی خخولو صورتونه:	۲۴۱
۲۴۲	قوله: وكرة لكم قيل وقال:	۲۴۲
۲۴۲	قوله: وكثرة السؤال:	۲۴۲
۲۴۳	د غوښتلو حکم:	۲۴۳
۲۴۳	قوله: وإضاعة المال:	۲۴۳
۲۴۳	د اتفاق جائز او ناجائز صورتونه:	۲۴۳
۲۴۵	قوله: قال شعبة: فأكثر ظني أنه قال: شهادة الزور:	۲۴۵
۲۴۵	د احادیثو نه مستنبط آداب:	۲۴۵
۲۴۵	۷=باب صلة الوالد المشرک	۲۴۵
۲۴۶	۸=باب صلة المرأة أمها ولها زوج	۲۴۶
۲۴۷	قوله: في عهد قریش ومدتهم:	۲۴۷
۲۴۷	۹=باب صلة الأخ المشرک	۲۴۷
۲۴۷	د مشرک رور سر د صله رحمی کولو حکم:	۲۴۷
۲۴۸	۱۰=باب فضل صلة الرّجيم	۲۴۸
۲۴۸	د صله رحمی فضیلت:	۲۴۸
۲۴۸	قوله: ماله ماله؟ فقال: أرب ماله:	۲۴۸
۲۴۹	قوله: ذرها، قال: كأنه كان على راحلته:	۲۴۹
۲۴۹	۱۱=باب إثم القاطم	۲۴۹
۲۵۰	۱۲=باب من بطله في الرزق بصلّة الرّجيم	۲۵۰
۲۵۰	قوله: يُنأله في أثره:	۲۵۰
۲۵۰	په آیت او حدیث کښې تعارض او ددې جواب:	۲۵۰
۲۵۱	محمد بن معن:	۲۵۱
۲۵۲	۱۳=باب من وصل وصله الله	۲۵۲
۲۵۳	۱۴=باب تبّل الرّجيم ببلاتها	۲۵۳
۲۵۳	قوله: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم جهاً راغبره:	۲۵۳

شماره	مضمون	صفحه
٢٥٣	قوله: ولكن لهم رحم أبلاها ببلالها يعني أصلها بصلتها: ٢٥٣	٢٥٣
٢٥٣	قوله: قال ابو عبد الله: ببلالها، كذا وقع وببلالها اجود واصح، وببلالها لا اعرف له وجهها: ٢٥٣	٢٥٣
١٥	= باب ليس الواصل بالمكافئ ٢٥٤	٢٥٤
١٦	= باب من وصل رحمه في الشرك ثم أسلم ٢٥٤	٢٥٤
٢٥٥	قوله: ويقال ايضا عن ابي اليمان: اتحننت: ٢٥٥	٢٥٥
٢٥٥	قوله: وقال معمر، وصالح، وابن المسافر: اتحننت: ٢٥٥	٢٥٥
٢٥٥	قوله: وقال ابن اسحاق: التحننت: التبرد: ٢٥٥	٢٥٥
٢٥٥	قوله: وتابعه هشام عن أبيه: ٢٥٥	٢٥٥
١٧	= باب من ترك صبيته غيره حتى تلعب به أو قبلها أو مازحها ٢٥٦	٢٥٦
٢٥٦	قوله: فبقيت حتى ذكر يعني من بقائها: ٢٥٦	٢٥٦
١٨	= باب رحمه الولد وتقيله ومعاتقته ٢٥٧	٢٥٧
٢٥٨	قوله: من يلي من هذه البنات شيئا: ٢٥٨	٢٥٨
٢٥٨	د حديث نه مستنبط آداب: ٢٥٨	٢٥٨
٢٥٩	قوله: من لا يرحم لا يرحم: ٢٥٩	٢٥٩
٢٦٠	قوله: أو أملك لك أن نزع الله من قلبك الرحمة: ٢٦٠	٢٦٠
٢٦٠	به بند كانو باندې د الله تعالى مهرباني خو مره ده: ٢٦٠	٢٦٠
٢٦٠	قوله: قد تحلب ثديها تقى: ٢٦٠	٢٦٠
٢٦١	د حديث نه مستنبط آداب: ٢٦١	٢٦١
١٩	= باب جعل الله الرحمة مائة جزء ٢٦١	٢٦١
٢٦٢	قوله: فمن ذلك الجزء يتراحم الخلق: ٢٦٢	٢٦٢
٢٦٣	= باب قتل الولد غشية أن يأكل معه ٢٦٣	٢٦٣
٢٦٣	= باب وضع الصبي في الحجر ٢٦٣	٢٦٣
٢٦٣	= باب وضع الصبي على الفخذ ٢٦٣	٢٦٣
٢٦٤	قوله: وعن علي، قال حدثنا يحيى، حدثنا سليمان: ٢٦٤	٢٦٤
٢٦٤	قوله: قال التيمي: فوقع في قلبي منه شيء، قلت: حدثت به كذا وكذا، فلم أسمع من أبي عثمان، فنظرت فوجدته عندي مكتوبا فيما سمعت: ٢٦٤	٢٦٤
٢٦٤	ابو تميمه طريف بن مجالد: ٢٦٤	٢٦٤
٢٦٥	= باب حسن العهد من الإيمان ٢٦٥	٢٦٥
٢٦٥	د نعلق لحاظ كول: ٢٦٥	٢٦٥

شمیره	مضمون	صفحه
۲۴	باب فُضِّلَ مَنْ يُعُولُ يَتِيمًا	۲۲۲
۲۵	باب السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ	۲۲۷
۲۶	باب السَّاعِي عَلَى الْيَتِيمِ	۲۲۷
۲۷	قوله: وأحبه قال - يشك القعنبى - : كالقائم	۲۲۸
۲۷	باب رَحْمَةِ النَّاسِ وَالْبَهَائِمِ	۲۲۸
د	الله به مخلوق د رحمت کولو فضیلت	۲۲۸
د	خناورو سره د مهربانى سلوک کولو فضیلت	۲۲۹
کل	ذات کبدر طبعه:	۲۲۹
د	مسلمانانو په خپل مینځ کښې د محبت بیان	۲۷۰
ترجمه	الباب سره د حدیث مناسبت	۲۷۱
۲۸	باب الْوَصَاءَةِ بِالْجَارِ	۲۷۱
د	الجار ذی القربى او د الجار الجنب مصداق	۲۷۲
د	گاونډیانو قسمونه	۲۷۳
فائده:		۲۷۴
د	گاونډی سره څنگه حسن سلوک او کړې شی؟	۲۷۴
۲۹	باب إِثْمٍ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارَهُ بَوَائِقَهُ يُؤْيِقُهُ	۲۷۵
۳۰	باب لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةَ لِجَارَتِهَا	۲۷۲
۳۱	باب مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُوْذِ جَارَهُ	۲۷۲
قوله:	فليكرم ضيفه جائزته:	۲۷۷
قوله:	فليقل خيرا أولي صمت:	۲۷۷
۳۲	باب حَقِّ الْجَوَارِ فِي قُرْبِ الْأَبْوَابِ	۲۷۸
د	گاونډی د حقونو تفصیل	۲۷۸
۳۳	باب كُلِّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ	۲۷۹
هره	نیکی صدقه ده:	۲۷۹
۳۴	باب طَيْبِ الْكَلَامِ	۲۸۰
قوله:	ذكر النبي صلى الله عليه وسلم فتعوذ منها وأشار بوجهه:	۲۸۰
۳۵	باب الرِّفْقِ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ	۲۸۱
په	هره معامله کښې نرمی کول پکار دی:	۲۸۱
۳۶	باب تَعَاوُنِ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا	۲۸۱
قوله:	ثم شبك بين أصابعه:	۲۸۲

شمیره	مضمون	صفحه
٢٨٤	قوله: وليقض الله على لسان نبيه:	٢٨٤
٣٧=	بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى مَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا	٢٨٤
٢٨٥	قوله: قال أبو موسى: كفلين: أجريين بالحبشية:	٢٨٥
٣٨=	بَابُ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجِحًا وَلَا مُتَفَحِّشًا	٢٨٥
٢٨٦	قوله: ماله ترب جبينه:	٢٨٦
٢٨٧	قوله: إن رجلا استاذن:	٢٨٧
٢٨٨	قوله: فلما جلس تطلق:	٢٨٨
٢٨٨	د حديث نه مستنبط فائدي:	٢٨٨
٣٩=	بَابُ حُسْنِ الْخُلُقِ وَالسَّخَاءِ وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الْبُخْلِ	٢٨٩
٢٩٠	قوله: وقال ابوذر لما بلغه مبعث النبي صلى الله عليه وسلم:	٢٩٠
٢٩٠	قوله: لم تُراعوا الم تُراعوا:	٢٩٠
٢٩٠	قوله: لقد وجدته بحرا:	٢٩٠
٢٩١	قوله: ماسئل النبي صلى الله عليه وسلم عن شيءٍ قط فقال: لا:	٢٩١
٢٩٢	قوله: جاءت امرأة:	٢٩٢
٢٩٢	قوله: هي شملة منوجة فيها حاشيتها:	٢٩٢
٢٩٢	قوله: فرأها عليه رجل:	٢٩٢
٢٩٢	د يتقارب الزمان مطلب:	٢٩٢
٢٩٣	قوله: ويلقى الشعر:	٢٩٣
٢٩٣	قوله: ويكثر الهرج:	٢٩٣
٢٩٤	قوله: خدمت النبي صلى الله عليه وسلم عشرين:	٢٩٤
٢٩٤	٤٠= بَابُ كَيْفَ يَكُونُ الرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ	٢٩٤
٢٩٢	٤١= بَابُ الْبِقَّةِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى	٢٩٢
٢٩٢	قوله: إذا أحب الله عبدا:	٢٩٢
٢٩٨	٤٢= بَابُ الْحُبِّ فِي اللَّهِ	٢٩٨
٢٩٨	٤٣= بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْخَرُوا قَوْمًا مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ	٢٩٨
٢٩٨	د تمسخر معنى او ددي مبانعت:	٢٩٨
٢٩٩	د لاتلمزوا أنفسكم معنى:	٢٩٩
٢٩٩	قوله: ولا تنازروا بالقاب:	٢٩٩

شمیره	مضمون	صفحه
.....	قوله: بشئ الاسم الفوق بعد الإيمان:	۳۰۰
.....	۴۴=بَاب مَا يُنْهَى مِنَ السَّبَابِ وَاللَّعْنِ	۳۰۲
.....	قوله: تابعه محمد بن جعفر عن شعبة:	۳۰۲
.....	چاته د کافریا د فاسق ویلو حکم:	۳۰۲
.....	قوله: الارادت علیه إن لم یکن صاحبه كذلك:	۳۰۲
.....	قوله: وليس علی ابن آدم نذر فيما لا یملك:	۳۰۴
.....	قوله: ومن قتل نفسه بشئ عفی الدنیا:	۳۰۵
.....	قوله: ومن لعن مؤمنا فهو کقتله:	۳۰۵
.....	قوله: استب رجلان:	۳۰۵
.....	قوله: إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه الذی یجد:	۳۰۵
.....	قوله: فأنطلق الیه الرجل:	۳۰۶
.....	قوله: أترى بی بأس:	۳۰۶
.....	قوله: فتلاحی رجلان من المسلمین:	۳۰۶
.....	قوله: قلت: علی حین ساعتی: هذه من کبر السن؟:	۳۰۷
.....	قوله: أفنلت من أمه:	۳۰۸
.....	د حدیث نه مستنبط فاندی:	۳۰۸
.....	۴۵=بَاب مَا یَجُوزُ مِنْ ذِکْرِ النَّاسِ تَحْقُوقُهُمُ الطَّوِيلُ وَالْقَصِيرُ	۳۰۸
.....	د ترجمه الباب مقصد:	۳۰۸
.....	۴۶=بَاب الْغِیْبَةِ	۳۰۹
.....	د غیبت تعریف:	۳۰۹
.....	د غیبت حکم:	۳۱۰
.....	د غیبت نه د توبه کولو صورت:	۳۱۱
.....	د چا غیبت کول جائز دی؟:	۳۱۲
.....	قوله: أیحبُّ أحدُکُم أنْ یأکل لحمَ أخیه میتًا:	۳۱۲
.....	د روایت د باب د ترجمه الباب سره مناسبت:	۳۱۲
.....	۴۷=بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ	۳۱۳
.....	د باب مناسبت:	۳۱۳
.....	۴۸=بَاب مَا یَجُوزُ مِنْ اغْتِيَابِ أَهْلِ الْقَسَادِ وَالرَّيْبِ	۳۱۴
.....	۴۹=بَاب الْأَهْمِيَّةِ مِنَ الْكَبَائِرِ	۳۱۴
.....	جغل خوری لویه گناه ده:	۳۱۵

شماره	مضمون	صفحه
۵۰	بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّيَمِّمَةِ	۳۱۵
قوله:	هناز مشاء بنميم:	۳۱۲
قوله:	ويل لكل همزة لمزة:	۳۱۲
۵۱	بَاب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ	۳۱۷
قوله:	قال أحمد: أفهمني رجل إسادة:	۳۱۷
۵۲	بَاب مَا قِيلَ فِي ذِي الْوُجْهِينِ	۳۱۸
۵۳	بَاب مَنْ أَخْبَرَ صَاحِبَهُ بِمَا يُقَالُ فِيهِ	۳۱۸
۵۴	بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّمَادُّجِ	۳۱۹
قوله:	يطريه في البِدْحَةِ:	۳۲۰
قوله:	قال وهيب عن خالد: ويلك:	۳۲۱
۵۵	بَاب مَنْ أَتَى عَلَى أَخِيهِ بِمَا يَعْلَمُ	۳۲۱
۵۶	بَاب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ	۳۲۲
قوله:	وترك إثارة الشر على مسلم أو كافر:	۳۲۴
د حديث د	آياتونو سره مناسبت:	۳۲۴
۵۷	بَاب مَا يُنْهَى عَنِ التَّحَاسُدِ وَالتَّدَابُرِ	۳۲۵
د حسد معنی او ددی علاج:		۳۲۵
قوله:	حدثنا بشر بن محمد:	۳۲۲
قوله:	إياكم والظن:	۳۲۲
د تحسس او د تجسس په مینځ کښې فرق:		۳۲۷
قوله:	وكونوا عباد الله إخوانا:	۳۲۷
د دریو ورځو نه زیات تعلق پرینودل جائز نه دی		
د فاسق سره قطع تعلق کولې شی:		۳۲۸
۵۸	بَاب يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا	۳۲۹
د ظن قسمونه:		۳۲۹
د خلقو عیبونه تلاش کول صحیح نه دی:		۳۳۰
د لانا جشوا معنی:		۳۳۰
۵۹	بَاب مَا يَكُونُ مِنَ الظَّنِّ	۳۳۱
د ترجمه الباب مقصد:		۳۳۱
۶۰	بَاب سَرِّ الْمُؤْمِنِ عَلَى نَفْسِهِ	۳۳۲

شمیره	مضمون	صفحه
۳۳۳	قوله: کل امتی معافی:	۳۳۳
۳۳۳	قوله: إلا المجاهرين:	۳۳۳
۳۳۳	قوله: وإن من المجانة:	۳۳۳
۳۳۴	۲۱ = باب الکثیر:	۳۳۴
۳۳۴	قوله: وقال مجاهد: ثانی عطفه: مستکبر فی نفسه - عطفه: رقبته:	۳۳۴
۳۳۵	قوله: کل ضعیف متضاعف:	۳۳۵
۳۳۵	قوله: کل عتل جواظ:	۳۳۵
۳۳۵	قوله: وقال محمد بن عیسی:	۳۳۵
۳۳۶	۲۲ = باب الهجرة:	۳۳۶
۳۳۷	د حضرت عبد الله بن زبیر نه د حضرت عائشه د ناراضتیا واقعه:	۳۳۷
۳۳۸	د سند وضاحت:	۳۳۸
۳۳۹	قوله: أن عائشة حذّثت:	۳۳۹
۳۳۹	قوله: فی یوم یوم أعطاء أعطته عائشة:	۳۳۹
۳۳۹	قوله: أولاً حجرن علیها:	۳۳۹
۳۳۹	قوله: هو لله علی نذر أن لا أکلم ابن الزبیر:	۳۳۹
۳۴۰	قوله: فاستشفع ابن الزبیر حین طالت الهجرة:	۳۴۰
۳۴۰	قوله: فقالت: لا والله لا أشفع فيه أحدا:	۳۴۰
۳۴۰	قوله: وهما من بنی زهرة:	۳۴۰
۳۴۰	قوله: أنشد كما بالله لتأد خلتمانی:	۳۴۰
۳۴۰	قوله: من التذکرة والتحریر:	۳۴۰
۳۴۰	یو اشکال او ددې جواب:	۳۴۰
۳۴۱	۲۳ = باب ما یجوز من الهجرة لمن عصى:	۳۴۱
۳۴۲	یو اشکال او ددې جوابونه:	۳۴۲
۳۴۲	۲۴ = باب هل یزود صاحبه کل یوم أو بکرة وعشیة:	۳۴۲
۳۴۲	د ترجمه الباب مقصد:	۳۴۲
۳۴۳	یو شبه او ددې جواب:	۳۴۳
۳۴۳	۲۵ = باب الزیارة ومن زار قوماً قطعهم عندهم:	۳۴۳
۳۴۴	د ملاقات دپاره د راتلونکو په خدمت کښې طعام دې پیش کړې شی:	۳۴۴
۳۴۴	د مسلمان د زیارت او د ملاقات کولو فضائل:	۳۴۴
۳۴۵	۲۶ = باب من تجمل للوفود:	۳۴۵

شميره	مضمون	صفحه
٢٧=	باب الإخاء والجلف	٣٤٦
٢٨=	باب التَّسْمِ وَالضَّحِكِ	٣٤٧
	د حضور د خدا كيفيت	٣٤٩
	قوله: ما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مستجعبا ضاحكا:	٣٥٠
٢٩=	باب قول الله تعالى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ [التوبة: ١١٩] وَمَا يَنْهَى عَنِ الْكَذِبِ	٣٥١
	د صدق او د رښتيا اهميت	٣٥١
	د دروغو نقصان	٣٥٢
	قوله: حتى يكتب عند الله كذابا:	٣٥٢
٧٠٠=	باب في الهدى الصالح	٣٥٣
	فائدة:	٣٥٤
٧١=	باب: الصبر على الأذى	٣٥٥
	د صبر لغوي او صطلاحى معنى او قسمونه	٣٥٥
	قوله: أصبر على أذى سمعه من الله:	٣٥٦
٧٢=	باب من لم يواجه الناس بالعتاب	٣٥٦
	قوله: عن الشيء أصنعه:	٣٥٧
٧٣=	باب من كفر أخاه بغير تأويل فهو كفا قال	٣٥٨
٧٤=	باب من لم يترك كفر من قال ذلك متأولا أو جاهلا	٣٥٩
	د ترجمة الباب مقصد	٣٥٩
	قوله: من حلف منكم فقال في حلفه	٣٦٠
٧٥=	باب ما يجوز من الغضب والشدة لأمر الله	٣٦١
	د ترجمة الباب مقصد	٣٦١
	محمد بن زياد:	٣٦٣
	قوله: احتج رسول الله صلى الله عليه وسلم بحجة مخصفة أو حصيرا:	٣٦٣
	قوله: وحبوا الباب:	٣٦٣
٧٦=	باب الحذر من الغضب	٣٦٤
٧٧=	باب الحياء	٣٦٦
	د حياء لغوي او اصطلاحى معنى	٣٦٧
٧٨=	باب إذا لم تستحي فاصنع ما شئت	٣٦٩

شماره	مضمون	صفحه
٧٩=	بَاب مَا لَا يُسْتَحْيَا مِنَ الْحَقِّ لِلتَّفَقُّهِ فِي الدِّينِ	٣٦٩
٨٠=	بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْرُوا وَلَا تُعْتَبَرُوا	٣٧٠
٣٧١	بِي خَايَه سَخْتِي بِهِ شَرِيعَتِ كِنْسِي مَحْبُوب نَه دِه :	٣٧١
٣٧١	قوله: وفي نار جل له رأي :	٣٧١
٣٧٢	قوله: ليقعوا به :	٣٧٢
٨١=	بَاب الْإِيسَاطِ إِلَى النَّاسِ	٣٧٢
٣٧٣	قوله: الدُّعَابَةُ مَعَ الْأَهْلِ :	٣٧٣
٣٧٣	د حديث نه مستنبط فائدي :	٣٧٣
٣٧٤	قوله: كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ :	٣٧٤
٣٧٤	قوله: يَتَقَبَّعْنَ مِنْهُ فَيَسْرُمْنَ :	٣٧٤
٨٢=	بَاب الْمَدَارَاةِ مَعَ النَّاسِ	٣٧٥
٣٧٥	د خاطر مدارت فضيلت :	٣٧٥
٣٧٦	قوله: قَالَ أَيُّوبُ بِشُوبِهِ وَأَنَّهُ يَرِيهِ إِيَّاهُ :	٣٧٦
٣٧٦	قوله: وَكَانَ فِي خَلْقِهِ شَيْءٌ :	٣٧٦
٣٧٦	قوله: وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ :	٣٧٦
٨٣=	بَاب لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ	٣٧٧
٣٧٧	د حديث سبب د ورود :	٣٧٧
٣٧٧	قوله: وَقَالَ مَعَاوِيَةُ: لَا حَكِيمًا إِلَّا ذُو تَجَرِبَةٍ :	٣٧٧
٨٤=	بَاب حَقِّ الضَّيْفِ	٣٧٨
٣٧٨	د ميلستيا ور كولو حكم :	٣٧٨
٣٧٨	قوله: فَشَدَّدَتْ فَشَدَّ دَعْلَى :	٣٧٨
٨٥=	بَاب إِكْرَامِ الضَّيْفِ وَخِدْمَتِهِ إِثَاءً بِنَفْسِهِ	٣٧٩
٣٧٩	د ترجمه الباب وضاحت :	٣٧٩
٣٨٠	قوله: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: يُقَالُ: هُوَ زُورٌ وَضَيْفٌ، وَمَعْنَاهُ: أَضْيَافُهُ وَزُورُهُ :	٣٨٠
٣٨٠	قوله: وَيُقَالُ: الْغُورُ الْغَائِرُ لَا تَنَالُهُ الدِّلَاءُ، كُلُّ شَيْءٍ غَرَّتْ فِيهِ فَهُوَ مَغَارَةٌ :	٣٨٠
٣٨٠	قوله: تَزَاوَرُ: تَمِيلُ مِنَ الزُّورِ، وَالْأَزُورُ، الْأَمِيلُ :	٣٨٠
٣٨١	قوله: فَلْيَكِرْ مَضِيفُهُ جَانِزَتَهُ يَوْمَ لَيْلَةٍ وَوَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ مَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ :	٣٨١
٣٨١	د ميلستيا مده :	٣٨١
٣٨٣	قوله: وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَشْوِي عِنْدَهُ حَتَّى يُخْرِجَهُ :	٣٨٣

شميره	مضمون	صفحه
٣٨٣	قوله: فخذوا منهم حق الضيف الذي ينبغي لهم:	٣٨٣
٣٨٣	٨٦=باب صُنِمَ الطَّعَامُ وَالتَّكْلَفُ لِلضَّيْفِ	٣٨٣
٣٨٤	به ميل مستيا كنبني تكلف كول:	٣٨٤
٣٨٤	قوله: فرأى أم الدرداء متبدلة:	٣٨٤
٣٨٤	قونه: صدق سلمان:	٣٨٤
٣٨٥	قوله: أبو جحيفة وهب السوائي، يقال له وهب الخير:	٣٨٥
٣٨٥	د ترجمة الباب سره مناسبت:	٣٨٥
٣٨٦	٨٧=باب مَا يُكْرَهُ مِنَ الْغَضَبِ وَالْجَزَعِ عِنْدَ الضَّيْفِ	٣٨٦
٣٨٧	د حديث د باب سره مناسبت:	٣٨٧
٣٨٧	٨٨=باب قَوْلِ الضَّيْفِ لِصَاحِبِهِ لَا أَكُلُ حَتَّى تَأْكُلَ	٣٨٧
٣٨٨	د ترجمة الباب مقصد:	٣٨٨
٣٨٨	قوله: فغضب أبو بكر، فسبَّ وجذع:	٣٨٨
٣٨٩	قوله: يا أخت بني فراس:	٣٨٩
٣٨٩	قوله: وقرة عيني:	٣٨٩
٣٨٩	٨٩=باب إِكْرَامِ الْكَبِيرِ وَيَنْدُ الْأَكْبَرُ بِالْكَلامِ وَالسُّؤَالِ	٣٨٩
٣٨٩	د خبرو كولو حق مشرته دي:	٣٨٩
٣٩٠	قوله: قال الليث: حدثني يحيى عن بشير عن سهل، قال يحيى: حسبته أنه قال معراف:	٣٩٠
٣٩١	قوله: وقال ابن عيينة: حدثنا يحيى عن بشير عن سهل وحده:	٣٩١
٣٩١	د حديث د باب ذكر كولو وجه:	٣٩١
٣٩٢	٩٠=باب مَا يَجُوزُ مِنَ الشَّعْرِ وَالرَّجَزِ وَالْحَدَاءِ وَمَا يُكْرَهُ مِنْهُ	٣٩٢
٣٩٢	د شعر تعريف:	٣٩٢
٣٩٢	د اشعارو جووولو او د ويلو حكم:	٣٩٢
٣٩٥	قوله: قال ابن عباس: في كل لغويخوضون:	٣٩٥
٣٩٦	قوله: إن من الشعر حكمة:	٣٩٦
	مشهور شاعر لبید بن ربیعہ	
٣٩٨	قوله: أمية بن أبي الصلت، وكاد أمية بن أبي الصلت أن يسلم:	٣٩٨
٤٠٠	قوله: فقال رجل من القوم: وَجِبْتَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَوْ أَمْتَعْتَنَاهُ:	٤٠٠
٤٠١	قوله: فلم تصاف القوم كان سيف عام فيه قصر:	٤٠١
٤٠١	قوله: إن له لأجرين:	٤٠١
٤٠١	قوله: إنه جاهد مجاهد:	٤٠١

شميره	مضمون	صفحه
قوله: قُلْ عَرَبِيٌّ نَشَأَ مِنْهُ:	٤٠١	
د رويدك سوقك بالقوارير دوه مطلبه:	٤٠٣	
قوله: قال أبو قلابه:	٤٠٣	
فأندة:	٤٠٤	
٩١ باب هجاء البشريين:	٤٠٥	
قوله: كما سئل الشعرة من العجين:	٤٠٦	
قوله: معروف..... ساطع:	٤٠٧	
قوله: تابعه عقيل عن الزهري..... وقال الزبيدي:	٤٠٧	
قوله: اهجهما أو قال: هاجهما:	٤٠٨	
٩٢=باب مَا يُكْرَهُ أَنْ يَكُونَ الْغَالِبَ عَلَى الْإِنْسَانِ الْفِعْرُ حَتَّى يَصُدَّهُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْآنِ	٤٠٨	
شعر وبل كله مكروه دي؟	٤٠٨	
٩٣=باب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَبُّثُ يَمِينِكَ وَعَقْرِي حَلَقَى	٤٠٩	
د ترجمة الباب مقصد:	٤١٠	
٩٤=باب مَا جَاءَ فِي زَعْمُوا	٤١٠	
د ترجمة الباب مقصد:	٤١١	
٩٥=باب مَا جَاءَ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ وَبَلَكَ	٤١٢	
د لفظ د ويل استعمال:	٤١٢	
قوله: سَبَقَ الْفَرْثُ وَالْدَّمَ:	٤١٤	
قوله: تابعه يونس عن الزهري وقال عبد الرحمن بن خالد عن الزهري: وملك:	٤١٥	
قوله: لَنْ يَتْرَكَ: أَي لَنْ يَنْقُصَكَ:	٤١٦	
د حديث د باب مختلف توجيهات:	٤١٦	
د حديث د باب دوه مطلبونه:	٤١٧	
٩٦=باب عَلَامَةُ الْحُبِّ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ	٤١٩	
د آيت او د روايت په مينځ كښې مناسبه:	٤٢٠	
قوله: تابعه جرير بن حازم:	٤٢٠	
قوله: تابعه أبو معاوية ومحمد بن عبيد:	٤٢١	
٩٧=باب قَوْلِ الرَّجُلِ لِلرَّجُلِ اخْسَأْ	٤٢١	
قوله: ابن صياد:	٤٢٣	
قوله: وهو يختل أن يسمع من ابن صياد:	٤٢٣	

شمیره	مضمون	صفحه
۴۲۴	قوله: قال أبو عبد الله: خسأت الكلب: بعدته، خاسئين: مبعدين:	۴۲۴
۴۲۴	۹۸=باب قول الرجل مرحباً	۴۲۴
۴۲۴	د ترجمه الباب مقصد:	۴۲۴
۴۲۵	۹۹=باب ما يدعى الناس بأبائهم	۴۲۵
۴۲۶	۱۰۰=باب لا يقل خبثت نفسي	۴۲۶
۴۲۷	۱۰۱=باب لا تسبوا الدهر	۴۲۷
۴۲۷	زمانی ته بد ویل نه دی پکار:	۴۲۷
۴۲۸	قوله: لا تشتموا العنب الكرم، ولا تقولوا: خيبة الدهر:	۴۲۸
۴۲۸	۱۰۲=باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: إنما الكرم قلب المؤمن	۴۲۸
۴۳۰	۱۰۳=باب قول الرجل فداك أبي وأمي	۴۳۰
۴۳۰	۱۰۴=باب قول الرجل جعلني الله فداك	۴۳۰
۴۳۱	قوله: قال: أحب اقتم عن بعيره:	۴۳۱
۴۳۱	د ترجمه الباب مقصد:	۴۳۱
۴۳۲	۱۰۵=باب أحب الأسماء إلى الله عز وجل	۴۳۲
۴۳۲	۱۰۶=باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: سموا باسمي ولا تكنوا بكُنيتي	۴۳۲
۴۳۲	د ابو القاسم کنیت ایخودو کنی د عالمانو رائی:	۴۳۲
۴۳۴	۱۰۷=باب اسم الحزن	۴۳۴
۴۳۴	د نوم اثروی:	۴۳۴
۴۳۵	۱۰۸=باب تحويل الإسم إلى اسم أحسن منه	۴۳۵
۴۳۶	قوله: لها النبي صلى الله عليه وسلم:	۴۳۶
۴۳۷	د محمد د نوم احترام ضروری دی:	۴۳۷
۴۳۷	د فرشتو د نوم ایخودو حکم:	۴۳۷
۴۳۹	۱۱۰۹=باب من سَمِيَ بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ	۴۳۹
۴۴۰	د پیغمبرانو نومونه ایخودل مستحب دی:	۴۴۰
۴۴۰	۱۱۰=باب تسمية الوليد	۴۴۰
۴۴۱	۱۱۱=باب من دعا صاحبه فَنَقَصَ مِنْ اسْمِهِ حَرْفًا	۴۴۱
۴۴۲	۱۱۲=باب الكنية للصبي وقيل أن يولد للرجل	۴۴۲
۴۴۲	د بچی هم کنیت ایخودی شی:	۴۴۲
۴۴۲	د اولاد نه کیدو په صورت کنی د کنیت ایخودل صحیح دی:	۴۴۲
۴۴۴	۱۱۳=باب التكني بأبي ثواب وإن كانت له كنية أخرى	۴۴۴

شماره	مضمون	صفحه
۴۴۴	د ترجمه الباب مقصد :	۴۴۴
۴۴۴	حضرت علي ته د ابو تراب ويلو وجه :	۴۴۴
۴۴۲	۱۱۴=باب أَبْغِضِ الْأَسْمَاءَ إِلَى اللَّهِ	۴۴۲
۴۴۲	بدترین نوم :	۴۴۲
۴۴۲	قوله: مَلِكُ الْأَمْلَاكِ:	۴۴۲
۴۴۷	فائده:	۴۴۷
۴۴۸	قوله: قَالَ سَفِيَانُ: يَقُولُ غَيْرُهُ: تَفْسِيرُهُ: شَاهَانِ شَاه:	۴۴۸
۴۴۸	تنبيه:	۴۴۸
۴۴۹	۱۱۵=بابُ كُنْيَةِ الْمُشْرِكِ	۴۴۹
۴۵۰	مشرک لره په کنیت سره رابللي شي :	۴۵۰
۴۵۰	قوله: يَتَشَاوِرُونَ:	۴۵۰
۴۵۱	د کافر دپاره کنیت کله استعمالولی شي؟	۴۵۱
۴۵۱	۱۱۶=بابُ الْمَعَارِضِ مِنْدُوحَةً عَنِ الْكَذِبِ	۴۵۱
۴۵۲	۱۱۷=بابُ قَوْلِ الرَّجُلِ لِلشَّيْءِ لَيْسَ بِشَيْءٍ وَهُوَ يَتَوَيَّأُ أَنَّهُ لَيْسَ بِحَقِّ	۴۵۲
۴۵۴	۱۱۸=بابُ رَفْعِ الْبَصَرِ إِلَى السَّمَاءِ	۴۵۴
۴۵۵	د ترجمه الباب مقصد :	۴۵۵
۴۵۵	۱۱۹=بابُ نَكْتِ الْعُودِ فِي الْمَاءِ وَالْقَطِينِ	۴۵۵
۴۵۲	د ترجمه الباب مقصد :	۴۵۲
۴۵۷	۱۲۰=بابُ الرَّجُلِ يَنْكُتُ الشَّيْءَ عَيْنِيَّةً فِي الْأَرْضِ	۴۵۷
۴۵۷	قوله: فَكُلُّ مَيْسَرٍ:	۴۵۷
۴۵۸	۱۲۱=بابُ التَّكْبِيرِ وَالتَّسْبِيحِ عِنْدَ التَّعَجُّبِ	۴۵۸
۴۵۹	د ترجمه الباب مقصد :	۴۵۹
۴۶۰	۱۲۲=بابُ النَّهْيِ عَنِ الْخُذْفِ	۴۶۰
۴۶۰	قوله: لَا يَنْكَأُ الْعَدُو:	۴۶۰
۴۶۰	۱۲۳=بابُ الْحَنْدِ لِلْعَاطِلِ	۴۶۰
۴۶۱	د پرنجې نه پس خومره الفاظ ويل پکار دی :	۴۶۱
۴۶۲	د پرنجې نه پس د حمد سره د درود او د سلام د اضافې حکم :	۴۶۲
۴۶۳	قوله: عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	۴۶۳
۴۶۳	قوله: فَتَمَّتْ أَحَدُهُمَا وَلَمْ يَشْمِتِ الْآخَرُ:	۴۶۳
۴۶۴	قوله: فَقِيلَ لَهُ:	۴۶۴

شماره	مضمون	صفحه
.....	قوله: هذا حمد الله، وهذا الميم حمد الله:	۴۲۴
.....	۱۲۴ = بَابُ تَشْمِيتِ الْعَاطِسِ إِذَا حَمِدَ اللَّهَ	۴۲۵
.....	د تشمیت معنی:	۴۲۵
.....	د تشمیت حکم:	۴۲۶
.....	قوله: فيه أبوهريرة:	۴۲۷
.....	هغه خلق چه کوم د تشمیت د حکم نه مستثنی دی:	۴۲۸
.....	۱۲۵ = بَابُ مَا يُسْتَحَبُّ مِنَ الْعَطَاسِ وَمَا يُكْرَهُ مِنَ التَّأَوُّبِ	۴۷۲
.....	۱۲۶ = بَابُ إِذَا عَطَسَ كَيْفَ يُشَمِّتُ	۴۷۳
.....	۱۲۷ = بَابُ لَا يُشَمِّتُ الْعَاطِسُ إِذَا لَمْ يُحَمِّدِ اللَّهَ	۴۷۳
.....	۱۲۸ = بَابُ إِذَا تَنَاءَبَ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ	۴۷۴
.....	قوله: فإذا تشاوب أحدكم فليرده ما استطاع:	۴۷۴

کتاب الطب

(الاحاديث: ۵۳۵۴ - ۵۴۴۵)

په کتاب الطب کښې اووه پنځوس (۵۷) بابونه دي
 چه په دې کښې د څلیریشته (۲۴) بابونو تشریح
 ددې نه په مخکیني جلد کښې تیره شوي ده،
 په دې جلد کښې د باقی درې دیرشو بابونو تشریح ده.

۲۵ = بَاب ذَاتِ الْجَنْبِ

[۵۳۸۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَتَّابُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أُمَّ قَيْسٍ بِنْتَ مَحْضَنٍ وَكَانَتْ مِنْ أَصْلَمَهَا جَرَاتِ الْأُولَى اللَّاتِي بَايَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ أُخْتُ عُكَّاشَةَ بْنِ مَحْضَنٍ أَخْبَرْتُهُ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِابْنٍ لَهَا قَدْ عَلَّقَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْعُدْرَةِ فَقَالَ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى مَا تَدْعُونَ أَوْلَادَكُمْ بِهَذِهِ الْأَعْلَاقِ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ يُرِيدُ الْكُتَّ يَعْنِي الْقُطْ قَالَ وَهِيَ لُغَةٌ [۵۳۸۸: ر]

[۵۳۸۹] حَدَّثَنَا عَارِمٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ قَرِئْتُ عَلَى أَيُّوبَ بْنِ كُتَيْبٍ أَبِي قِلَابَةَ مِنْهُ مَا حَدَّثَ بِهِ وَمِنْهُ مَا قُرِئَ عَلَيْهِ وَكَانَ هَذَا فِي الْكِتَابِ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ وَأَنَسَ بْنَ النَّضْرِ كَوْنَاهُ وَكَوَاهُ أَبُو طَلْحَةَ يَدِيهِ وَقَالَ عَبْدُ بَنٍ مَنْصُورٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَدِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ يَمَنٍ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنْ يَرْقُوا مِنَ الْحَمَةِ وَالْأَذُنِ قَالَ أَنَسٌ كَوَيْتُ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ وَشَهِدَنِي أَبُو طَلْحَةَ وَأَنَسُ بْنُ النَّضْرِ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو طَلْحَةَ كَوَانِي

لکه چه و پاندے تیر شویدی ذات الجنب هر هغه درد ته وائی چه د انسان په یو اړخ کښ راپیدا شی

د ذات الجنب قسمونه: حافظ ابن حجر فرمائی: د ذات الجنب دوه قسمه دی:

① یو قسم د ورم (پرسیدو) په شکل کښ وی چه د انسان د پختو په دننه پتو کښ پرسیدل راشی چه د هغه په وجه مریض په پنځو تکلیفونو کښ مبتلا وی، تبه، توحخ، نخس (نمونیا) د سا تنگیدل، د نبض منشاری (پرسیدل، پریکیدل)، د ذات الجنب دا خطرناک قسم دی او نبی کریم ﷺ د دې باره کښ فرمائی دی: "ماکان الله لیسلطها علی" (۱) یعنی الله تعالی به دا په ما نه مسلط کوی

② د ذات الجنب دویم قسم دهغه درد په صورت کښی وی چه د گیس په وجه د سپری په تشی کښ رااوچتیرې، په حدیث کښ د ذات الجنب نه دا دویم قسم مراد دی، ځکه چه هندوستانی عود هم د دې دویم قسم دپاره مفید دی ځکه چه دا گیس لرې کوی او باطنی اندامونو ته طاقت ورکوی (۲)

خو که رومبې قسم د بلغم په وجه پیدا شوی وی نو دې صورت کښ هم هندوستانی عود فائده ورکوی (۳)

(۱) ۲۱۲/۱۰، ارشاد الساری: ۴۴۲/۱۲

(۲) فتح الباری: ۲۱۲/۱۰، ارشاد الساری: ۴۴۲/۱۲، عمدة القاری: ۲۵۱/۲۱

(۳) فتح الباری: ۲۱۲/۱۰، ارشاد الساری: ۴۴۳/۱۲

د باب دویم روایت د امام بخاری رحمه الله د شیخ عارم دې ، د دوی نوم محمد بن الفضل دې (۱) دې د حماد بن زید نه نقل کوی :

قري على ايوب من كتب أبي قلابه منه ما حدث به ومنه ما قرئ عليه ، وكان هذا في الكتاب
د حضرت ايوب سختيانی رحمه الله سره د حضرت ابو قلابه عبد الله بن زید جرمی ليکلی شوی د احاديثو مجموعه وه ، ايوب به کله کله ددې مجموعې نه احاديث په خپله لوستل او خلقو ته به يې اورول او کله به بل ويلی او ده به اوریدل ، دې حديث هم په دې مجموعه کښي وو -

روایت کښي دی چه حضرت ابو طلحه (زید بن سهل) او حضرت انس بن النضر (د حضرت انس بن مالک تره) حضرت انس يې اوداغلو او داغ کار حضرت ابو طلحه او کړو -

وقال عباد بن منصور عن ايوب عن أبي قلابه عن أنس بن مالك قال: أذن رسول

الله صلى الله عليه وسلم لأهل بيت من الأنصار أن يرقوا من الحمة والأذن
حضرت انس رضي الله عنه فرمائي : چه حضور اکرم ﷺ د انصارو يو کور والا ته اجازت ورکړو چه دوی د زهرو او د غوړونو د درد دم دې کوی

د صحيح مسلم په روایت کښي دی چه دا د عمرو بن حزم کور والا وو (۲)

وراندې حضرت انس فرمائي : څه اوداغلې شوم ، نبی کریم ﷺ ژوندې وو حضرت ابو طلحه ، حضرت انس بن نضر او زید بن ثابت رضي الله عنه موجود وو

امام بخاری رحمه الله د عباد بن منصور دا تعليق څکه ذکر کړو چه ديکښ حضرت انس تصريح کړې ده چه څه د ذات الجنب د بيماري په وجه اوداغلې شوم ، دینه وړاندې د عارم په روایت کښ د داغولو ذکر خو وو خو د " ذات الجنب " ذکر نه وو ، د عباد بن منصور په روایت کښ ددې وضاحت اوشو

عباد بن منصور: ددوی کنيت ابو مسلمه دې او صحيح بخاری کښ دده صرف هم دا يو حديث موجود دې (۳) دې په کبار تبع تابعينو کښي دې ائمه د جرح او د تعديل په ده جرح کړيده چه ده تدليس کولو ، د دوی حافظه متاثر شوې وه (۴) يحيى بن قطان فرمائي : چه کله مونږ ده لره اوليدلو نو ده ته حديثونه ياد نه وو پاتې (۵)

(۱) فتح الباری : ۲۱۲/۱۰ ارشاد الساری : ۴۴۳/۱۲ ، عمدة القاری ۲۵۲/۲۱

(۲) صحيح مسلم ، کتاب السلام ، باب استحباب الرقبة من العين و النملة و الحمة و النظرة : ۱۷۲۶/۴ (رقم الحديث : ۲۱۹۹)

(۳) فتح الباری : ۳۱۲/۱۰ ، دارنگه اوگوري تهذيب الكمال : ۱۵۶/۱۴ و تهذيب التهذيب : ۱۰۳/۱۵

(۴) فتح الباری : ۲۱۳/۱۰ لکه دې باره کښي علامه بن حجر فرمائي " قال مهنا عن أحمد كانت أحاديثه منكراً و كان قد رآه و كان يدلس و قال الجوزجاني : و كان يرى برأيهم و كان سيئ الحفظ و (تهذيب التهذيب : ۱۰۵/۵)

(۵) تهذيب الكمال : ۱۵۸/۱۴ ، تهذيب التهذيب : ۱۰۴/۵

ابن عدی فرمائی: یہ مجموعی لحاظ سرہ ددہ حدیثونہ لیکلے کیدی شی (۱) بعضو دہ لره مطلقا ضعیف گر خولی دې (۲)
 به هرحال امام بخاری رحمہ اللہ ددہ یو تعلیق په صحیح بخاری کنس ذکر کړیدی، دا تعلیق ابویعلی موصول نقل کړیدی (۳)
 قوله: أن یرقوا من الحمة والأذن: ابن بطل رحمہ اللہ فرمائی: د اذن نه مراد د غورږ درد دې: أی رخص فی رقیة الأذن، (اذا کان بها وجع) (۴)
 د داغولو متعلق تفصیلی کلام تیر شویدی او د دم متعلق تفصیل خو بابونه وړاندے را روان دې۔

۲۲= بَابُ حَرْقِ الْحَصِيرِ لِيُسَدَّ بِهِ الدَّمُ

[۵۳۰] حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ مَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ لَمَّا كُسِرَتْ عَلَى رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْضَةُ وَأَذْمِيَ وَجْهُهُ وَكُسِرَتْ رِبَاعِيَّتُهُ وَكَانَ عَلَى يَخْتَلِفُ بِالنَّاءِ فِي الْبَجْنِ وَجَاءَتْ فَاطِمَةُ تَقِيلُ عَنْ وَجْهِهِ الدَّمَ فَلَمَّا رَأَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامَ الدَّمَ يَزِيدُ عَلَى الْمَاءِ كَثْرَةً عَمَدَتْ إِلَى حَصِيرٍ فَأَحْرَقَتْهَا وَأَلْصَقَتْهَا عَلَى جُرْحِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ الدَّمَ [ر: ۲۳۰]

دې باب کښې امام بخاری رحمہ اللہ د وینې د بندولو دپاره د پوزی سوزول بیان کړیدی، ابن بطل رحمہ اللہ فرمائی چه "حرق الحصير" صحیح نه دې، صحیح "إحراق الحصير" دې، د إحراق معنی د سوزولو راخی، یا د باب د تفعیل نه "تحريق الحصير" کیدل پکار دی خکه چه د مجرد "حرق" معنی د سوزولو نه راخی (۵)

خو علامه عینی رحمہ اللہ "حرق" صحیح گر خولی دې او ویلے دی چه ددې معنی د سوزولو راخی او چه کله د باب افعال یا د تفعیل نه وی نو دغه وخت ددې په معنی سوزولو کښې د مبالغه راخی (۶)

روایت د باب په کتاب الجهاد او کتاب المغازی کښ تیر شویدی چه په غزوه احد کښ د حضور اکرم ﷺ سر مبارک زخمی شوې وو، حضرت علی رضی الله عنه به ډال کښې اوبه راوړلې او حضرت فاطمه رضی الله عنها به د مخ مبارک نه وینه پاکوله، خو چه کله ئي اولیدل چه وینه نه اودرېږي بلکه د اوبو په وجه نوره هم زیاتېږي نو یو پوزے ئي راوړو او وے سوزولو بیا ددې

(۱) تهذيب الكمال: ۱۶۰۱۱۴، تهذيب التهذيب: ۱۰۴۱۵ ()

(۲) تهذيب التهذيب: ۱۰۵۱۵، طبقات بن سعد: ۲۷۰۱۷ ()

(۳) فتح الباری: ۱۰/۱۱۰ عمدة القاری: ۲۱/۲۵۳، ارشاد الساری: ۱۲/۲۴۳ ()

(۴) فتح الباری: ۱۰/۱۱۰ عمدة القاری: ۲۱/۲۵۳ ()

(۵) فتح الباری: ۱۰/۲۱۴ عمدة القاری: ۲۱/۲۵۳ ()

(۶) عمدة القاری: ۲۱/۲۵۳ ()

سوزیدلې ایره ئې په زخم اولگوله نو وینه بنده شوه
د څه څیز ایره هم چه وی ددې خصوصیت دا دې چه که دا په زخم اولگولې شی نو وینه
اودریږی ، امام ترمذی رحمه الله په دې حدیث باندې د "تداوی بالرماد" عنوان لگولې دې
او ترجمه ئې کړیده ، (۱)

۲۷=بَابُ الْحَمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ

[۵۳۹۱] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ
ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحَمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ
فَاطِفُوهَا بِالْمَاءِ قَالَ نَافِعٌ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ اكْشِفْ عَنَّا الرَّجْزَ [۳۰۹۱]

[۵۳۹۲] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ أَنَّ أَسْمَاءَ
بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَتْ إِذَا أَتَيْتْ بِالْمِرَّةِ قَدْ حُمَتْ تَدْعُوهَا أَخَذَتْ الْمَاءَ فَصَبَتْهُ
بَيْنَهَا وَبَيْنَ جَبِيهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَبْرِذَهَا بِالْمَاءِ (۲)

[۵۳۹۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ عَنْ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحَمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ [ر: ۳۰۹۰]

[۵۳۹۴] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوِسِ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَّاسَةَ بِنِ رِفَاعَةَ عَنْ
جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْحَمَى مِنْ فَوْحِ جَهَنَّمَ
فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ [ر: ۳۰۸۹]

پومیس روایت د حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما دې ، حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمانلې دی: تبه د جهنم
یو شعله ددې وجه نه دا په اوبو سره مړه کړئ

دویم روایت کنې حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی اللہ عنہما ته به چه کله یو ښځه په حالت د تبه
کنې د دعا دپاره راوستې شوه نو دې به اوبه راخستې او دا به ئې ددې ښځې په گریبان
کنې اچولې او دا به ئې فرمائیل: رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به مونږ ته د اوبو په ذریعه ددې د یخولو
حکم کولو ، احادیثو کنې درې قسمه الفاظ استعمال شويدي ، فیح ، فوح او فور ، د
درې واړو یو معنی ده ، تاو ، براس د اور ، شعله (۳)

الحمى من فيح جهنم نه یا خو حقیقی معنی مراد ده چه د تبې تاو د جهنم یو حصه او شعله
ده چه خلق ددې تاو محسوس کړی نو د جهنم د گرمۍ او د عذاب څه اندازه اولگوى او یا

(۱) سنن الترمذی: کتاب الطب: باب التداوی بالرماد: ۳۱۱/۴ (رقم الحديث: ۲۰۸۵)

(۲) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام، باب لكل داء دواء واستحباب التداوى: ۱۷۳۲/۴ (رقم
الحديث: ۲۲۱۱) وأخرجه النسائي في كتاب الطب، باب تبريد الحمى بالماء: ۳۷۹/۴ (رقم الحديث:

۷۶۱۰) وأخرجه ابن ماجه في كتاب الطب، باب الحمى من فيح جهنم فأبردوها بالماء: ۱۱۴۹/۲ (رقم
الحديث: ۳۴۷۱)

(۳) فتح الباری: ۲۱۵/۱۰ عمدة القاري: ۲۱/۲۵۴

حقیقی معنی مراد نه ده ، بلکه دا په طور د مجاز او د تشبیه وټلې شویډې او مطلب دا دې چه د تبې تاو د جهنم د گرمۍ او د تاو سره همشابه دې (۱)

3

قوله: فأبردوها بالماء: دلته خو مطلقا د "ماء" ذکر دې ، په بعض روایتونو کښ د "ماء زمزم" الفاظ راغلې دي ، لکه امام نسائی ، ابن حبان ، او امام حاکم د "عفان عن همام" په طریق سره روایت نقل کړیدې ، دیکښې دي "فأبردوها بماء زمزم" (۲) بهر حال د مکې د خلقو دپاره خو هم دا بهتر ده چه آب زمزم استعمال کړي ځکه چه دا دوی ته هر وخت ملاویری خو د باقی خلقو دپاره عامې اوبه هم فائده ورکوي

یو اشکال او ددې جواب: دلته چا ته دا اشکال کیدې شی چه د تیر په بعض قسمونو کښ په بدن باندې د یخو اوبو استعمالول فائده مند نه دی ، خاص کر هغه تبه چه د یخنۍ په وجه راغلې وی دیکښ خو د اوبو استعمال نقصان ورکوي نو بیا حضور صلی الله علی وسلم مطلقا د اوبو د استعمال فرمان څنگه اوکړو (۳)

ددې جواب دا دې چه د حضور اکرم ﷺ ارشاد مطلقا د هرې تبې دپاره نه دې بلکه د تبې د هغه قسمونو باره کښې دې چه هغه کښې د بدن یخول په اوبو سره فائده مند وی ، عموما چه کومه تبه د گرمۍ یا د سخت تاو د وجه وی دیکښ د اوبو استعمال ډیره فائده ورکوي ، او حجاز مقدس خو گرم دې نو هلته عموما خلقو ته تبه د گرمۍ او د تاو د وجه راځي ، ځکه د حضور ﷺ دا ارشاد ددې باره کښ دې د هرې تبې باره کښې نه دې (۴)

په تبه کښې به یخو اوبو د استعمال طریقه: اوس دا خبره پاتې ده چه بدن ته د یخو اوبو په ذریعه یخ والی ورکولو دپاره څه خاص طریقه ده او که په هرې طریقې سره د اوبو استعمال کیدې شی؟

ددې یو طریقه خو حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنها نه نقل ده چه هغې به د تیر والا کس په سینه باندې یخ اوبه شیندلې (۵)

امام ترمذی رحمه الله د حضرت ثوبان رضی الله عنه نه یو مرفوع روایت رانقل کړیدې ، دیکښ یو طریقه بیان شویده ، إذا أصاب أحدكم الحمى فإن الحمى قطعة من النار ... فليطفئها عنه بالماء ، فليستقم نهرا جاريا ، وليستقبل جرية الماء فيقول : بسم الله ، اللهم اشف عهديك ، وصديق رسولك ، بعد صلاة الصبح قبل طلوع الشمس ، فليغتسل فيه ثلاث غسرات ثلاثة أيام ، فإن لم يبرأ في ثلاثة فخمس ، وإلا فسبع ، وإلا فتسع ، فإنها لا تكاد تتجاوز تسعا بإذن الله (۶)

(۱) فتح الباری : ۲۱۵/۱۰ عمدة القاری : ۲۱/۲۵۴

(۲) السنن الکبری للنسائی ، کتاب الطب ، باب تبرید الحمى بماء زمزم : ۲۵۴/۴ (رقم الحديث : ۷۶۱۴) والإحسان بترتيب صحيح ابن حبان ، کتاب الطب ، باب ذکر الخیر المفسر للفظة المجملة : ۶۰۲۳/۱۸

(۳) فتح الباری : ۲۱۶/۱۰ عمدة القاری : ۲۱/۲۵۴

(۴) فتح الباری : ۲۱۶/۱۰ عمدة القاری : ۲۱/۲۵۴

(۵) لکه چه روایت د باب کښې دی

(۶) سنن الترمذی ، کتاب الطب ، باب : ۳۳ ، ۴۱۰/۴ (رقم الحديث : ۲۰۸۴)

ددې حديث حاصل دا دې چه د تبې والا سرې د سحر د مانځه نه پس او د نمر خاته نه وړاندې يو نهر ته کوز شى او چه د گوم طرفه اوبه راځي هغه طرف ته مخ او سينه کړي او "اللهم اشف عهـدک وصـدق رسولک" اووانى او درې غوتې اووهى ، درى ورځې دا عمل اوکړي روع به شى گنى پنځه ورځې يا اووه يا نه ورځې دې دا عمل اوکړي ، په نهو ورځو کښې به دننه دننه دده تبه انشاء الله خامخا ځي

امام ترمذى رحمه الله دا حديث غريب گرځولې دې (۱) او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه ددې سند کښې سعيد بن زرعه يو مختلف فيهِ راوى دې (۲)

بزار د حضرت سمره رضي الله عنه يو روايت ذکر کړيدې او امام حاکم ديتۀ صحيح ويلې دى دیکښ دى : "کان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا حم ، دعا بقربة من ماء فأفرغها على قرنيه فاغتسل" (۳)

حضور اکرم صلی الله علیه و آله په په تبه کښ د اوبو مشک رااوغوښتلو او دا به نې د خپل سر په ويختو واچولې او غسل به نې اوکړو

علامه ذهبى رحمه الله دې حديث ته صحيح ويلې دى (۴) خو حافظ ابن حجر رحمه الله دا ضعيف گرځولې دې (۵)

امام طحاوى رحمه الله د حضرت انس رضي الله عنه يو روايت رانقل کړيدې او حاکم ديتۀ صحيح ويلې دى او ددې سند قوی دې (۶) حضرت انس رضي الله عنه فرمائى : "اذا حم أحدكم فليشن عليه من الماء البارد من السحر ثلاث ليال" (۷)

يعنى په تبه والا کس باندې به درې ورځو پورې د سحر په وخت کښې يخې اوبه اچولې شى. د طبرانى په يو روايت کښ د "وصبوا عليكم فيما بين الأذانين المغرب والعشاء" (۸) الفاظ هم راغلې دى چه د ماښام او د ماسختن په مينځنۍ وخت کښ په تير والا باندې اوبه واچوئ

قوله: قال نافع: وكان عبد الله يقول: اكشف عنا الرجز: دا د ماقبل سره سند سره موصول دې حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه به فرمائى چه مونږ نه دا عذاب لرې کړه ځکه حديث کښې ديتۀ "فيح جهنم" ويلې شويدي ، حافظ ابن حجر رحمه الله ليکي :

"وإنما طلب ابن عمر كشفه مع ما فيه من الثواب لشره وعيته طلب العافية من الله سبحانه وتعالى، اذ هو قادر

(۱) سنن الترمذى ، كتاب الطب ، باب : ۳۳ ، ۴۱۰ ، ۱۴ (رقم الحديث : ۲۰۸۴)

(۲) فتح البارى : ۲۱۷ ، ۱۱۰

(۳) المستدرک للإمام الحاکم ، كتاب الطب ، باب الحمى قطعة من النار ، فأبردوها عنكم بالماء : ۴۰۴ ، ۱۴

(۴) التلخيص للذهبى ، كتاب الطب : ۱۰۱ ، ۱۴

(۵) فتح البارى : ۲۱۸ ، ۱۱۰

(۶) فتح البارى : ۲۱۸ ، ۱۱۰

(۷) المستدرک للإمام الحاکم ، كتاب الطب ، باب عليكم بألبان البقر : ۴۰۳ ، ۱۴ ، فتح البارى : ۲۱۸ ، ۱۱۰

(۸) فتح البارى : ۲۱۸ ، ۱۱۰ ، مجمع الزوائد ، كتاب الطب ، باب ما جاء فى الحمى و إبرادها بالماء : ۹۵ ، ۱۵

علی أن یکفر سیئات عبده و یعظم ثوابه ، من غیر آن یصیبه شیء یشق علیه ^(۱) .
یعنی حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما د تبی لری کیدو دپاره دعا اوکړه . سره ددې چه دیکبې ثواب دې ، وجه ددې دا ده چه د الله تعالی نه صحت غوښتل روا دی ، ځکه چه بیمار او مصیبتونو کبې مبتلا کولو نه بغير هم الله تعالی گناهونه معاف کولې شی

۲۸=بَابُ مَنْ خَرَجَ مِنْ أَرْضٍ لَا تُلَايِمُهُ

[۵۳۹۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَّارٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَاسًا أَوْ رَجُلًا مِنْ عُكْلٍ وَعَرِينَةَ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَكَلَّمُوا بِالْإِسْلَامِ وَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا أَهْلَ ضَرْعٍ وَلَمْ نَكُنْ أَهْلَ رِيْفٍ وَاسْتَوَحُّمُوا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدَوْدٍ وَبِرَاعٍ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ فَيَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَاهِهَا فَا نْطَلُقُوا حَتَّى كَانُوا نَاحِيَةَ الْحَرَّةِ كَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَقَتَلُوا رَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْفُوا الدَّوْدَ فَبَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ وَأَمَرَ بِهِمْ فَسَمَرُوا أَعْيُنَهُمْ وَقَطَعُوا أَيْدِيَهُمْ وَتَرَكُوا فِي نَاحِيَةِ الْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلَى حَالِهِمْ [۲۳۱]

د امام بخاری رحمه الله مقصد په دې ترجمه الباب سره دا دې چه د کومې زمکې او د یو علاقې آب و هوا د یو انسان سره موافق نه وی نو دې ددینه چرته بل خوا تلې شي امام د عرین د واقعي نه استدلال کړیدې چه دوی مدینې منورې ته راغلل او ددې ځانې آب و هوا په دوی صاف رانغله بیمار شول نو حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دوی ته د مدینې منورې نه بهر یو ځانې ته د تلو دپاره اوویل ، دوی هلته لاړل او روغ شو خو بیا دوی ناشکری اوکړه او ارتداد نې اوکړو او د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم راعی (د ځناورو ساتونکې) نې قتل کړو ، قصاصا دوی ټول قتل کړې شو ددې واقعي تفصیل وړاندې تیر شويدي

۲۹=بَابُ مَا يُدْكَرُ فِي الطَّاعُونَ

طاعون د فاعول وزن دې د طعن نه ^(۱) طاعون په اصل کښ د وبا په شکل باندې د خوریدو د یو خاص بیماری نوم دې چه دیکښ ډیرو وختونو کښ د بدن په مختلف حصو کښ خاض کړپه ترخ وغیره کښې ننکې راخیژی ، بدن سور یا تور شی او سوزی ، په زړه یه راشی ، قنې ورته شروع شی او انسان ډیر زر مړ شی ^(۲)

(۱) (فتح الباری : ۲۱۸/۱۰)

(۲) (فتح الباری : ۲۲۱/۱۰ عمدة القاری : ۲۱/۲۵۶ ، ارشاد الساری : ۱۲/۴۸)

(۳) قال الخلیل : الذاعون الوباء ، و قال صاحب النهاية : الطاعون المرض العام الذي يفسد له الهواء و تفد به الأمزجة و الأبدان ، و قال عياض : أصل الطاعون القروح الخارجة في الجسد ، و قال ابن عبد البر : الطاعون غدة تخرج في المراق و الأباط و قد تخرج في الأيدي و الأصابع و حيث ما شاء الله [بقیه حاشیه بر صفحه آنند]

حدیث کنبی راخی چه د طاعون وجه دا وی چه پیریان دننه په بدن کنی یو نوکاره اولگوي . لکه امام احمد د حضرت ابو موسی اشعري رضی الله عنه روایت رانقل کړيدي : چه دوی عليهم السلام فرمائي دي : خمامت به د طعن او د طاعون په وجه فناء کيږي ، نو اصحابو رضي الله عنهم اوويل : طعن خو مونږ ته معلوم دي (یعنی نیزه وهلو ته ويلی کيږي) خو طاعون څه څيز دي ، نو دوی عليهم السلام او فرمائل : " وخزأخوانکم من الجن دلی کل شهادة " او یو روایت کنبی " وخزأخوانکم من الجن " راغلي دي (۱) د مسند احمد په روایت کنبی د " اخوانکم " لفظ نشته دي او د خز تشریح په

طعن لیس بنافذ " سره شويده ، یعنی ټونگار لگول ، څه څيز نويستل (۲) بهر حال کيدې شي چه اصل سبب ددي په دننه بدن کنی نوکاره لگول وی خو په ظاهري بدن باندې ددي اثر د ننکي او د دانې په شکل ظاهريږي (۳) اسلام کنبی د ټولو نه پومې وبا کله راغله ؟ اسلام کنبی د ټولو نه وړاندې د طاعون وبا د رملې او د بیت المقدس په مینځ کنبی په یو کلی " عمواس " کنبی راغلي وه ، حضرات اصحاب رضي الله عنهم او مجاهدین د شام د جهاد په سلسله کنبی هلته موجود ديکنبی قریبا دیرش زره مسلمانان وفات شو (۴)

یو اشکال او ددي جواب: بعض حضرات وائی : که طاعون د پیریانو او د شیطانانو د نوکاره په وجه خورېږي نو بیا په رمضان المبارک په میاشت کنی طاعون راتلل نه دی پکار ځکه چه رمضان کنبی خو سرکشه شیطانان خوترلې شوې وی ، او د رمضان هیڅ استثناء نشته دي دا وبا په رمضان کنی هم خوریدې شي ددي جواب دا ورکړې شويدي چه ممکن ده چه د شیطان حمله د رمضان نه وړاندې شوې وی خو ددي اثر په رمضان کنی ښکاره شوې وي (۵)

[۵۳۹۶] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ يُحَدِّثُ سَعْدًا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَمَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا فَقُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَهُ يُحَدِّثُ سَعْدًا وَلَا يُنْكِرُهُ قَالَ نَعَمْ [۳۲۸۶]

حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه و آله نه روایت نقل کوي چه دوی عليهم السلام فرمائي دي:

...بقیه از حاشیه گذشته]. قال الغزالي : هو انتفاخ جميع البدن من الدم مع الحمى او انصباب الدم إلى بعض الأطراف ينتفخ و يحمر و قد يذهب ذلك العضو . (فتح الباری : ۲۲۱/۱۰)

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۴/۱۷۱۴ ، وفي رواية " وفي كل شهداء " مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۳۹۵/۴ ، عمدة القاری : ۲۵۶/۱۱۲ .

(۲) فتح الباری : ۲۲۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۵۶/۲۱ ، النهاية في غريب الحديث و الأثر : ۱۶۳/۵

(۳) فتح الباری : ۲۲۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۵۶/۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۴۸/۱۲

(۴) عمدة القاری : ۲۵۶/۲۱

(۵) ارشاد الساری : ۴۴۹/۱۲

چه کله یو علاقه کنې د طاعون متعلق واورئ نو هلته مه ځئ او چه کله ته په یو علاقه کنې نې او هلته طاعون خور شی نو د هغه ځانې نه مه اوځه - ققلت : أنت سمعته يحدث سعدا، و لاینکه، قال : نعم

حبیب بن ابی ثابت وائی ما د ابراهیم بن سعد نه تپوس او کړو چه تا د اسامه بن زید حدیث د سعد نه بیانیدل اوریدلې دی او (د ستا پلار) سعد د دینه انکار اونکړو ؟ نو دوی اوویل : چې آو ما په خپله اوریدلې دې

د فقلت قائل حبیب بن ابی ثابت دې ، ده د خپل شیخ ابراهیم بن سعد نه تپوس او کړو چه تا د خپل شیخ اسامه بن زید نه په خپله اوریدلې دی چه دوی دا حدیث د حضرت سعد نه روایت کړیدې او حضرت سعد دینه انکار اونکړو ، نو ابراهیم اوویل : هو ما دا حدیث دوی نه په خپله اوریدلې دې ، ابراهیم د حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه خوي دې (۱)

[۵۳۹۷] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نُفَيْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ حَتَّى إِذَا كَانَ بِسَرْعَ لَقِيَهُ أَمْرَاءُ الْأَجْنَادِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَأَصْحَابُهُ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّ الْوُبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِأَرْضِ الشَّامِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ عُمَرُ ادْعُ عَلِيَّ الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ فَدَعَاهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْوُبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ فَاخْتَلَفُوا فَقَالَ بَعْضُهُمْ قَدْ خَرَجْتَ لِأَمْرٍ وَلَا تَرَى أَنَّ تَرْجِعَ عَنْهُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا تَرَى أَنَّ تُقْدِمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوُبَاءِ فَقَالَ ارْتَفِعُوا عَنِّي ثُمَّ قَالَ ادْعُوا إِلَى الْأَنْصَارِ فَدَعَوْهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ فَلَمَّا سَلَكُوا سَبِيلَ الْمُهَاجِرِينَ وَاخْتَلَفُوا كَاخْتِلَافِهِمْ فَقَالَ ارْتَفِعُوا عَنِّي ثُمَّ قَالَ ادْعُ عَلِيَّ مَنْ كَانَ هَاهُنَا مِنْ مَشِيعَةِ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرَةِ الْفَتْحِ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَخْتَلَفْ مِنْهُمْ عَلَيْهِ رَجُلَانِ فَقَالُوا نَرَى أَنَّ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلَا تُقْدِمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوُبَاءِ فَنَادَى عُمَرُ فِي النَّاسِ إِنِّي مُصِيبٌ عَلَى ظَهْرٍ فَأَصْبَحُوا عَلَيْهِ قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ أَفِرَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ فَقَالَ عُمَرُ لَوْ غَيْرَكَ قَالُوا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ نَعْمَ نَفِرُ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَيْ قَدَرِ اللَّهِ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إِبِلٌ هَبَطَتْ وَادِيًا لَهُ عُذْوَتَانِ إِحْدَاهُمَا خَصْبَةٌ وَالْأُخْرَى جَذْبَةٌ أَلَيْسَ إِنَّ رَعَيْتَ الْخَصْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ وَإِنْ رَعَيْتَ الْجَذْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ

(۱) عمدة القاری : ۲۵۷/۲۱ ، و ارشاد الساری : ۴۹۱/۱۲

(۲) الحدیث أخرجه البخاری أيضا فی کتاب الحیل ، باب ما یکر من الحتال فی الفرار من الطاعون (رقم الحدیث : ۶۵۷۲) و أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب الطاعون و الطيرة و الکھانة و نحوھا : ۱۷۴۰/۱ (رقم الحدیث : ۲۲۱۹) و أخرجه النسائی : فی کتاب الطب ، باب الخروج من الأرض التي لا تلائمها : ۱۴/۳۶۲ (رقم الحدیث : ۷۵۲۲ ، ۷۵۲۵) و أخرجه ابوداود فی الجنائز ، باب فی فضل من مات فی الطاعون : ۱۸۸۱۳ (رقم الحدیث : ۳۱۱۱)

قَالَ فُجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَكَانَ مُتَغَيِّبًا فِي بَعْضِ حَاجَتِهِ فَقَالَ إِنَّ عِنْدِي فِي هَذَا عَلَمًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ قَالَ فَحَمِدَ اللَّهُ عَمْرُؤُكُمْ أَنْصَرَفَ [ر: ٦٥٤٢]

[٥٣٩٨] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ عَمْرُؤَ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ فَلَمَّا كَانَ بِسَرْعَ بَلْعَةَ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ فَأَخْبَرَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ

په زمانه د طاعون کښې د حضرت فاروق اعظم شام ته د تللو واقعه: حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنه نه روایت دي چې د حضرت ابو عبیده بن الجراح او د ده ملگری د حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه سره ملا شو او دوی ته ئې اوویل: چې د شام په ملک کښې وبا راغلې ده، حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه اوویل: ما ته اولین مهاجرین راولئ، تو هغوی راوستلې شو ده د دوی سره مشوره او کړه او دوی ته ئې اوویل: د شام په ملک کښې وبا خوره شویده (هلته تلل پکار دی او که نه واپس کیدل پکار دی؟) دوی کښې اختلاف شو، خو اوویلې چې د کوم کار دپاره راوتر یو دینه واپس کیدل مناسب نه دی، او خو اوویلې: تاسره لومړی لومړی خلق او د رسول الله صلی الله علیه و آله اصحاب دی، دې وجه نه وبا طرف ته تلل مناسب نه دی

حضرت فاروق اعظم چې کله ددوی اختلاف اولیدلو نو وې فرمائیل: تاسو ځما نه لار شئې، بیا ئې اوفرمائیل: انصار راولئ، ما هغوی راوېلل: دوی سره مشوره اوشوه، نو دې خلقو مینځ کښې هم د مهاجرینو په شان اختلاف اوشو، حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه دوی ته هم اوویل: ځما نه لار شئې، بیا ئې اوفرمائیل: د قریشو مشران راوغواړه، چې کومو د فتح مکه په کال هجرت کړیدې، نو ما دوی راوغوښتل: دوی کښې دوه سړو هم اختلاف اونکړو بلکه دوی ټولو اوویل: چې ځمونږ خیال دي چې ته خلقو لره واپس بوځه او دې وبا طرفته مه ورځئ. فاروق اعظم رضي الله عنه په خلقو کښې اعلان اوکړو چې څه صبا به د واپسې دپاره سورېږم، نو د سحر په وخت کښې خلق حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه ته راغلل، حضرت ابو عبیده بن الجراح اوویل: امیر المؤمنین د الله تعالی د تقدیر نه تیخته اختیارو؟ حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه اوویل: چې افسوس د ستا نه علاوه بل چا دا خبره کړې وې، مونږ د تقدیر الهی نه تقدیر الهی طرفته تیخته کوو، دا خو راته اووایه چې تاسره اوښ وی او ته یو کنده کښې کوز شې چې د هغېو طرف شنه تازه گیاه وی او بل طرف اوچ وی نو آیا دا حقیقت نه دي چې ته به په شین طرف باندې اوښ څروې نو دا به هم په تقدیر الهی سره وی او که اوچ کښې څروې نو دا به هم په تقدیر الهی سره وی

راوی وائی دیکښې حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه راغلو، چې دې د څه ضرورت په وجه

(١) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام، باب الطاعون و الطيرة و الكهانة و نحوها: ١٧٣٠/٤ (رقم الحديث: ٢٢١٩)

تر اوسه غائب وو ، دوی اوویل : ماسره ددی متعلق علم دی ما در رسول الله ﷺ نه اوریدلے
چه دوی فرمائیل : چه کله تاسو د زمکے متعلق واورئ (چه هلته وبا خوره شوې ده نو هلته
مه خئ او چه کله په یو ځائے کنبې وبا خوره شی او تاسو هلته موجود ئې نو د هغه ځائے نه
تیخته مه کوئې او بهر مه خنې
حضرت فاروق اعظم چه دا حدیث واوریدو نو د الله تعالی شکر ئې اداء کړو او بیا د هغه
ځائے نه واپس شو -

قوله: حدثنا عبد الله بن يوسف، أخبرنا مالك، عن ابن شهاب، عن عبد

الحميد بن عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب:..... دي سند کنبې درې تابعيان او
دوه صحابي دي او ټول مدني دي ، امام مالك ، محمد بن شهاب زهري او عبد الحميد بن
عبد الرحمن تابعيان دي او حضرت عبد الله بن عبد الله بن الحارث او حضرت عبد الله بن
عباس دواړه صحابه دي (۱)

د عبد الله بن عبد الله بن الحارث په بخاري کنبې صرف هم دا يو حدیث دي ، ۹۹ هجري
کښ د دوی وفات شویدی (۲)

قوله: إن عمر بن الخطاب رضي الله عنه خرج إلى الشام: دا د ربيع الثاني د اتلسم سن هجري
واقع ده حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه دا سفر د خلقو د حالاتو او د حکومت د نظم او ترتيب
معلومولو په غرض کولو - (۳)

قوله: حتى إذا كان سرغ: (د سين زير ، او د راء په سکون سره) وادی تبوك سره
نژدې د شام د يو کلي نوم دي د مدينه منوره نه د ديارلسو مرحلو په فاصله دي (۴)

قوله: لقيه أمراء الأجناد أبو عبيدة بن الجراح وأصحابه: په دي مقام د حضرت عمر
فاروق سره د لشکر اسلام امراء ملاقات اوکړو ، دينه مراد حضرت ابو عبيده (عامر بن
عبد الله يا عبد الله بن عامر) او دده ملگری حضرت خالد بن الوليد ، زيد بن ابي سفيان ،
شرحبيل بن حسنه او عمرو بن العاص مراد دي ، حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه شامل په
مختلف لښکرونو تقسيم کړې وو ، اردن ، حمص ، دمشق ، فلسطين ، قنسرین هر يو
د مستقل لښکر حصه وه او د هرې حصې جدا امير وو (۵) دي وجه نه دلته د امراء الاجناد
اوويلې شو يعنې صیغه د جمع استعمال شوه

قوله: فأخبروه أن الوباء قد وقع بأرض الشام: د وبا نه طاعون مراد دي ، اتلسمه سن

(۱) فتح الباری : ۲۲۶۱۰ ، عمدة القاری : ۲۵۸۱۲۱

(۲) فتح الباری : ۲۲۶۱۰ ، عمدة القاری : ۲۵۸۱۲۱

(۳) عمدة القاری : ۲۵۸۱۲۱ ، دارنگه اوگوري ارشاد الساری : ۴۵۰۱۱۲

(۴) فتح الباری : ۲۲۶۱۰ ، ۲۲۷ ، عمدة القاری : ۲۵۸۱۲۱ ، ارشاد الساری ۴۵۰۱۱۲

(۵) عمدة القاری : ۲۵۸۱۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۵۰۱۱۲ ، فتح الباری : ۲۲۷۱۱۰

هجري کنبې په محرم او صفر کنبې په شام کنبې طاعون خور شو خو بيا ختم شو چه کله حضرت فاروق اعظم هلته اورسيدو نو دا وبا په دوباره خوره شوه ، (۱)

قوله: أدع لي المهاجرين الأولين: اولين مهاجرين نه مراد هغه جليل القدر صحابه دي چه کومو د ټولو نه پرمخ هجرت کړيدي او دواړو قبلو بيت المقدس او بيت الله شريف ته نې مونځ کړې وو (۲)

قوله: معك بقية الناس وأصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم: بقية الناس نه بقية الصحابة مراد دي يعنى د ستا سره ژوندی پاتې شوي اصحاب دي "اصحاب رسول الله" ددې عطف تفسير دي ، (أطلق عليهم ذلك تعظيماً لهم أى ليس الناس إلا هم) يعنى دوى دپاره تعظيماً د بقية الناس لفظ استعمال شو گویا اصل په خلقو کنبې هم دوى دي ، او دا احتمال هم شته چه د بقية الناس نه مرا عام اصحاب وي او د اصحاب نه مراد خاص اصحاب وي (۳)

قوله: أدع لي من كان ههنا من مشيخة قريش: يعنى دلته چه کوم د قريشو مشران حضرات دي هغه را اوغواړه ، مشيخة د شيخ جمع ده ، ددې لفظ لس جمع راځي:

① شيوخ (د شين په ضمه سره) ② شيوخ (د شين په كسره سره) ③ أشياخ ④ شَيْخَة (د شين په كسره او د ياء په فتحه سره) ⑤ شِيخان (د شين په كسره او د ياء په سكون سره) ⑥ مَشَايخ (ياء سره . په همزه سره غلط دي خلق عموماً دا په همزه سره وائي او ليكي)
⑦ مَشِيخَة (د ميم فتحه او شين كسره) ⑧ مَشِيخاء (د ميم او د شين فتح او د ياء سكون) ⑨ مَشْيُوخا (د ميم فتح ، د شين سكون او د ياء ضمه او د واو سره) ⑩ مَشْيُخاء (دارنگه د لفظ د شيخ ټولې لس جمع راځي) (۴)

قوله: من مهاجرة الفتح: ① دينه يا هغه خلق مراد دي چه دوى د فتح د مکه په كال مدينې منورې ته هجرت کړې وو

② يا هغه خلق مراد دي چه دوى د فتح د مکه په موقع اسلام قبول کړې وو
③ يا هغه اصحاب مراد دي چه دوى د فتح د مکه نه پس مدينې ته هجرت کړې وي
د هجرت حکم اگرچه روستو د فتح د مکه نه پاتې نه وو ، ځکه چه حضور ﷺ فرمائي وو:
"لا هجرة بعد الفتح" خو بيا هم دوى صورتاً هجرت کړې وو دې صورت کنبې دا به احتراز وي د هغه اصحابو ﷺ نه چه هغوى بالکل هجرت نه وو کړې او د فتح د مکه نه پس هم دوى په

(۱) عمدة القارى : ۲۵۸/۲۱ ، ارشاد السارى : ۴۵۰/۱۲

(۲) عمدة القارى : ۲۵۸/۲۱ ، ارشاد السارى : ۴۵۰/۱۲ ،

(۳) فتح البارى : ۲۲۷/۱۰ دارنگه عمدة القارى : ۴۵۸/۲۱

(۴) عمدة القارى : ۲۵۸/۲۱ ، ارشاد السارى : ۴۵۱/۱۲ ، فتح البارى : ۲۲۷/۱۰

مکه کنبی مقیم وو (۱)

دینه معلومه شوه چه کومو اصحابو ﷺ اگر چه د فتح مکه نه پس هم هجرت کړې وی هغوی ته په هغه اصحابو ﷺ فضیلت حاصل دې چه دوی هډو هجرت نه دې کړې (۲)

قوله: إني مصبح على ظهر مصبح د باب د تفعیل د اسم فاعل صیغه ده د سهار په وخت سفر کوونکې ، د ظهر نه مراد ظهرالراحلة ده یعنی څه به صبا سحر په سوارلی سوریدونکې یم (۳)

قوله: أفراراً من قدر الله: دا مفعول له دې ای ترجمه فراراً من قدر الله -

قوله: لو غيرك قالها يا أبا عبيدة: د شرط دې جزاء نې محذوف ده ، جزاء "لأذنته" هم کیدې شی یعنی که چا بل چا داسې خبره کړې وې نو ما به ده ته ادب خودلې وو او جزاء نې "لکان اولى" هم کیدې شی یعنی که دا خبره بل چا کړې وې نو دا به زیاته بهتره وه ، د ستا دپاره داسې نامناسبه اعتراض مناسب نه وو ، او "لم أتعجب" هم محذوف کیدې شی یعنی که چا بل چا دا خبره کړې وې نو ما ته به تعجب نه وو د ستا پشان عالم سړی نه دا خبره اوریدل ما ته ډیره د تعجب ښکاری (۴)

قوله: واديّآله عذوتان: عذوة (د واو) خو ځما خیال دې چه عین دې واو خطاء د ناسخ ده ، مترجم (ضمه او کسره دواړه صحیح دی ، دال ساکن دې) عذوة طرف او اړخ ته وائی . وهو المكان المرتفع من الوادی وهو شاطئه - (۵)

قوله: إحداهما خصبه: خصبه (د ځاء فتحه او د صاد کسره) تر او تازه شین گوشین ، ددې په مقابله کښ جندبه (د جیم فتحه او د دال سکون) راخی ، اوچ ، قحط وهلې (۶)
حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه مثال بیان کړو او دې نې پوهه کړو چه که د یو میدان دوه اړخه وی یو تر و تازه شین وی او بل اړخ اوچ قحط وهلې وی او ته خپل اوبنان یو طرف ته څرولو دپاره بوځې نو چه تر و تازه شین طرف ته نې بوځې نو دیته به هم څرل په تقدیر الهی سره ویلې کیږی او که اوچ طرف ته نې څروې نو دیته به هم څرل په تقدیر الهی سره ویلې کیږی . اوس دې شین طرف کښ اوبن څرولو ته د تقدیر الهی نه تیخته کول نه ویلې کیږی دا رنگه مونږهم که د شام د وبا والا علاقې نه واپس شو نو دیته به هم د تقدیر الهی نه تیخته نه

(۱) عمدة القاری: ۲۵۸/۲۱، ارشاد الساری: ۴۵۱/۱۲، فتح الباری: ۲۲۷/۱۰

(۲) فتح الباری: ۲۲۷/۱۰

(۳) عمدة القاری: ۲۵۸/۲۱، ارشاد الساری: ۴۵۱/۱۲

(۴) عمدة القاری: ۲۵۸/۲۱، ارشاد الساری: ۴۵۱/۱۲، فتح الباری: ۲۲۸/۱۰

(۵) عمدة القاری: ۲۵۹/۲۱، فتح الباری: ۲۲۸/۱۰

(۶) عمدة القاری: ۲۵۹/۱۲

ویلې کيږي -

يو اشکال او ددې جواب : په دې د حضرت انس رضي الله عنه ددې روايت نه اشکال کيږي چه کوم امام طحاوی رحمه الله په صحيح سند سره رانقل کړيدې چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه کله شام ته راغلو نو حضرت ابو طلحه او ابو عبیده رضي الله عنه د دوی استقبال او کړو او وې ويل : چه امير المؤمنين ! تاسو سره لوی لوی اصحاب دي ، او مونږ د خان نه روستو شام کښې لگيدلې اور پريخودې دې دې وجه نه تاسو په دې کال واپس شې نو حضرت عمر فاروق واپس شو د حضرت انس رضي الله عنه د دې حديث نه معلومېږي چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه ته د واپس تلو مشوره حضرت ابو عبیده رضي الله عنه ورکړې وه ، او دلته د بخاری په روايت کښې په واپس تلو باندې دوی اعتراض کړيدې (۱)

خو دې دواړو خبرو کښې تطبيق داسې کيدې شی چه حضرت ابو عبیده رضي الله عنه په شروع کښې خو د واپس کيدو مشوره ورکړې وه خو بيا روستو په دوی باندې مقام د توکل غالب شو نو دوی د خپلې پخوانۍ مشورې نه رجوع او کړه او په واپس کيدو باندې ئې اعتراض او کړو (۲)

قوله: إذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه: د " به " ضمير مجرور طاعون ته راجع دې ، يعنی چه په کومه زمکه کښ تاسو د طاعون متعلق واورئ نو هلته مه ځنې " فلا تقدموا عليه " په حديث کښ دا نهی چه راغلې ده نودا په نزد د بعضو باندې دپاره د تحریم ده نو دې وجه نه چه په کومه علاقه کښې وبا خوره شوې وی نو هلته تلل جائز نه دی بلکه حرام دی او بعض حضرات وائی چه دا نهی دپاره د تنزيه ده نو چه د کوم سړي توکل مضبوط وی او په تقدير د مضبوط ايمان مالک وی نو هغه دپاره داسې علاقې ته تلل جائز دی - (۳)

قوله: وإذا وقع بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فراراً منه: او چه کوم سړي په داسې علاقه کښې اوسېږي چه هلته وبا خوره شوې وی نو ددينه تيخته کول او وتل منع شويدي د طاعون والا علاقې نه سړي وتلې شی او که نه ؟ : د طاعون والا علاقې نه سړي وتلې شی او که نه نو دیکښې مختلف اقوال دي

بعض عالمان وائی : چه وتلې شی ، قاضي عياض رحمه الله په اصحابو رضي الله عنهم کښ د حضرت ابو موسی اشعري او د حضرت مغیره بن شعبه رضي الله عنه او په تابعينو کښې د اسود بن هلال او د مسروق دا قول رانقل کړيدې چه دوی په دې حديث کښ دا نهی په تنزيه اخلي چه د جواز سره جمع کيدې شی (۴)

خو د بعضې نورو عالمانو په نزد د داسې علاقې نه وتل حرام دی ، ځکه چه په وتلو وعيد راغلې دې ، د شوافعو په نزد هم دا قول راجح دې (۵) د دوی استدلال د حضرت عائشه رضي الله عنها

(۱) فتح الباری ۲۲۹/۱۰

(۲) فتح الباری : ۲۲۹/۱۰

(۳) فتح الباری : ۲۳۰/۱۱ ، ارشاد الساری : ۴۵۳/۱۲

(۴) ارشاد الساری : ۴۵۳/۱۲

(۵) ارشاد الساری : ۴۵۳/۱۲

په دې روایت دې چه کوم امام احمد رحمه الله را نقل کړېدې ، چه دا فرمائی چه ما د حضور ﷺ نه تپوس او کړو چه طاعون څه څیز دې ؟ نو دوی ﷺ اوفرمانل : " غدة كعدة البعير، المقيم فيها كالشهيد، والفار منها كالفار من الحف " (۱) یعنی دا د اوبښ د غوټې او د دانې په شان په بدن کښ ښکاره کیدونکې دانه ده چه کوم سړې دې وبا کښ مقيم پاتې شی نو دې به د شهيد برابر درجه بيا مومی او چه کوم اوختی نو دې د جهاد نه د تختیدونکې په شان مجرم دې خو حقیقت دا دې چه دیکښې تفصیل دې او ددې درې صورتونه کیدې شی

① چه یو سړې د وبا او د طاعون نه د تیختې او د بچ کیدو په اراده اوځی داسې چه په دې وبا کښې مبتلاء نه شی نو دا صورت ناجائز دې او په دې وعید کښې شامل دې

② یو سړې د تیختې په نیت نه ځی بلکه د یو بل مقصد او ضرورت دپاره د داسې علاقې نه ځی ، مثلاً یو سړې دې چه ده د وړاندې نه د سفر تیاري کړېدې او وتو والا وو چه دیکښې د طاعون وبا خوره شوه او دې د خپل پخوانی قصد مطابق اووتلو نو داسې کس دپاره وتل جائز دی او دې د نهی او د وعید تر لاندې داخل نه دې

③ دریم صورت دا دې چه ددې ځانې نه بهر ته د تللو د ده ضرورت او حاجت هم دې او ورسره ئې خیال د وبا او د طاعون نه د بچ کیدو هم دې ، نو دا صورت مختلف فیه دې چه آیا دې وتلې شی او که نه ، (۲)

دې دریم صورت کښې چه صرف د طاعون نه تیخته نه ده بلکه یو بل مقصد ئې ورسره هم په خیال کښې شته دې وجې نه بعضې حضراتو دا جائز گرځولې دې او ویلې دی چه دا صورت د نهی نه مستثنی دې

لکه تاریخي روایتونو کښې راځی چه حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه حضرت ابو عبیده بن الجراح ته خط اولیکلو چه " تاسره ځما ضروری کار دی دې وجه نه ځما د خط په کتلو سمدست ما ته راشه " حضرت ابو عبیده پوه شو ، جواب ئې اولیکلو چه ما ته معلومه ده چه د ستا ما سره څه کار دې ؟ څه د مسلمانانو په لښکر کښې یم د دوی د پریخودو خواهش ځما په زړه کښې نشته دې " نو بیا روستو د دوی هم په دې طاعون د عمواس کښ وفات اوشو ، (۳)

حافظ ابن حجر رحمه الله ددې واقعي د ذکر نه پس لیکي :

فهذا يدل على أن مبرر رأي أن النهي عن الخروج إنما هو لمن قصد الفرار متبعضاً، ولعله كانت له حاجة يابى

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۲۵۵/۶

(۲) فتح الباری : ۲۳۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۵۳/۱۲ ، قال الشيخ ابن دقيق العيد : " الذي يترجح عندي في الجمع بينهما أن في الإقدام على تعريض النفس للبلاء ، ولعلها لا تصبر عليه وربما كان فيه ضرب من الدعوى لمقام الصبر أو التوكل فمنع ذلك حذراً من اغترار النفس و دعواها ما لا تثبت عليه عند الإختبار ، و أما الفرار فقد يكون داخل في التوغل في الأسباب بصورة من يحاول النجاة بما قدر عليه فأمرنا الشارع بترك التكلف في الحاليتين "

(۳) فتح الباری : ۲۳۱/۱۰ ، ۲۳۲

عبیدة فی نفس الامر، فلذلک استدعاء، وظن أبو عبیدة أنه إنما طلبه لیسلم من وقوع الطاعون به، فاعتذر عن إجابته لذلک، وقد کان امر عمر لأبی عبیدة بذلك بعد سماعها للحديث المذكور من عهد الرحمن بن عوف، فتأول عرفیه ماتأول، واستمر أبو عبیدة علی الأخذ بظاهرة (۱)

یعنی حضرت فاروق اعظم حضرت ابو عبیدہ د طاعون والا علاقہ نہ رابلل پہ دے خبرہ دلالت کوی چه حدیث کنس چه کومه نهی راغلی ده هغه د هغه کس دپاره ده چه د هغه نیت په بهر تلو سره صرف د وبا نه د تیختی وی، خو که څه بل ضرورت نهی وی نو تلې شی، حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه هم غالباً د حضرت ابو عبیدہ رضی الله عنه سره څه کار لرلو دې وجه نه نهی راوبللو، حال دا دې چه دوی د عبدالرحمن بن عوف نه د نهی والا حدیث هم اوریدلې وو خو د دې سره نهی راوبللو ځکه چه ده نهی په دې ذکر شوې درې صورتونو کنس په رومبني صورت اخستله

د طاعون والا علاقہ نه د وتلو په ممانعت کنس حکمتونه: بهر حال حدیث شریف کنس د طاعون والا علاقہ نه د وتلو حضور اکرم صلی الله علیه و آله ممانعت کړیدې د ددې ممانعت عالمانو مختلف حکمتونه بیان کړیدی:

① چه کله په یو علاقہ کنس وبا عامه شی نو عموماً دینه بچ کیدل مشکل شی داسې صورت کنس تیخته څه فائده نه ورکوی

② که ټول خلق تیخته شروع کړی نو چه کوم انسان په وبا کنس مبتلاء شویدې یا د څه په وجه هغه تلې نه شی نو دده خیال به څوک ساتی، دارنگه صرف هغه خلق به وتلې شی چه کوم قوی او د قدرت خاوندان وی، او چه کوم کمزور وی بوډا گان وی د سفر خرچه ورسره نه وی دا خلق به نشی وتلې نو دې سره به د کمزورو زړه ته درد اورسی

③ بعض وبا گاني متعدی وی او ددې جراثیم خوریدې، که یو سړې ددغه ځانې نه اوڅی نو ممکن ده چه دې دا جراثیم خان سره نورو علاقو ته یوسی او داسې به نوې علاقو کنس هم دا وبا راشی (۲)

حدیث نه د یو څو ادابو استنباط: امام بخاری رحمه الله چه د حضرت عمر فاروق د سفر د شام دا قصه په صحیح بخاری کنس دلته په رومبني ځل ذکر کړه نو دې وجه نه حافظ ابن حجر رحمه الله د خپل عادت مطابق دینه مختلف احکام او آداب استنباط کوی او لیکي:

وفي قصة عمر من الفوائد: مشاورة المناظرة، والاستشارة في النوازل، وفي الأحكام، وأن الاختلاف لا يوجب حكماً، وأن الاتفاق هو الذي يوجهه، وأن الرجوع عند الاختلاف إلى النص، وأن النص يسي علماً، وأن الأمور كلها تجري بقدر الله وعلمه، وأن العالم قد يكون عنده ما لا يكون عند غيره ممن هو أعلم منه، وفيه وجوب العمل بخبر الواحد، وهو من أقوى الأدلة على ذلك، لأن ذلك كان باتفاق أهل الحل والعقد من الصحابة،

(۱) فتح الباری: ۲۳۲/۱۰

(۲) فتح الباری: ۲۳۳، ۲۳۲/۱۰

قبلوه من عبد الرحمن بن عوف، ولم يطلبوا معه مقويا، وفيه الترجيح بالاکثر عددا، والاکثر تجرية، لرجوع عمر لقول شيخه قريش مع ما انضم اليهم ممن وافق رأيهم من المهاجرين والأنصار..... وفيه تفقد الإمام أحوال رعيته لمافيه من إزالة ظلم المظلوم، وكشف كربة المكروب وتنزيل الناس منازلهم* (۱)

يعنى دې حديث او واقعه نه لاندینی آداب او فائده مستنبط کيږي

① دا چه مناظره او بحث کول روا دی، لکه چه د حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه او د حضرت ابو عبیده رضي الله عنه په مینځ کښې اوښو

② دا چه په راتلونکې واقعاتو او حادثو کښې د خپلو ملگرو سره مشوره کول پکار دی لکه چه حضرت فاروق اعظم او کړلو

③ اختلاف سره څه حکم وجوباً نه ثابتيږي، اتفاق سره ثابتيږي

④ په رائي کښې د اختلاف په وخت نص ته رجوع کول پکار دی

⑤ دا چه نص ته علم ويلې کيږي لکه چه حضرت عبد الرحمن بن عوف او ويل: چه ماسره ددې باره کښ "علم" دې او بيا ئې حديث واورولو، نو حديث نه دوی تعبير په علم او کړو

⑥ دا چه تمام امور د الله د تقدير او د علم مطابق جاري کيږي

⑦ دا چه د وړوکی عالم سره داسې يو خبره کيدې شي چه د لوې عالم سره به نه وي، لکه چه حضرت فاروق اعظم په علم کښ د عبد الرحمن بن عوف نه زيات وو خو دا حديث دوی ته نه وو معلوم ⑧ دا چه په خبر واحد باندې عمل کول واجب دی نو په دې سره ددې روايت نه استدلال کيدې شي، ځکه حضرت عبد الرحمن بن عوف حديث واورولو او چا ئې ترديد اونکړو، بلکه په دې ئې عمل او کړو او واپس شو

⑨ چه کوم خلق مشوره کښې په اعتبار د تعداد زيات وي يا په تجربه کښې زيات وي نو د دوی رائي ته ترجيح ورکول پکار دی، دلته د قريشو د شيوخو تجربه زياته وه او د واپسئ رائي ورکوونکې هم تعداد کښ زيات وو

⑩ امام او حاکم لره پکار دی چه د رعایا د احوالو خبر اوساتي

[۵۳۹۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَعِيمِ الْمُجِيرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ الْمَسِيحُ وَلَا الطَّاعُونَ [۱۷: ۱۷۸] مدینه منوره کښې دجال به نشي داخلیدې او داسې د طاعون وبا به هم مدینه منوره کښې نه شي خوريږي

علامه قرطبي رحمه الله په شرح د مسلم "المفهم" کښ ليکلي دی چه "لا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ الطَّاعُونَ" معنی دا ده چه طاعون به دیکښې په شان د عام وبا په شکل نه شي داخلیدې لکه چه څنگه نورو علائقو کښې دا د وبا په شکل خوريږي - ()

(۱) فتح الباری : ۱۰/۲۳۳

(۲) فتح الباری : ۱۰/۲۳۴، درانگه اوگوري: ارشاد الساری : ۱۲/۴۵۴

دده ددې قول نه معلومېږي چه فی الجملة په مدینه منوره کښې طاعون راتلې شی خو د عام وبا په شکل کښې نه شی راتلې خو ابن قتیبه او امام نووی په "الاذکار" کښې لیکي چه طاعون مدینه منوره کښې د سره راتلې نه شی ، او دا یو تاریخي حقیقت دی چه مدینه منوره کښې د طاعون وبا کله هم نه ده خوره شوې ، طاعون نه علاوه نورې وباگانې خو راغلې دي او ددې وجه ډیر مری هم شوی دی خو د طاعون وباء کله هم نه ده خوره شوې (۱)

مدینه منوره په شان د مکه مکرمه باره کښې هم یو روایت دی چه دیکښې به هم دجال او طاعون دواړه نه شی داخلیدې ، دا روایت عمر بن شیبه په "تاریخ مکه" کښې نقل کړېدی او ددې سند صحیح دی - (۲)

خو بعضې حضراتو نه نقل دی چه اووه سوه یو کم پنځوست سن هجری په مکه مکرمه کښې طاعون خور شوی وو ، (۳) نو یا خو دغه د طاعون وبا نه وه ، څه بله بیماری وه او یا طاعون وو خو د وباء په شکل کښې نه وه (۴) او حدیث کښې د عدم دخول نه مراد په وبائی شکل کښې داخلیدل مراد دی لکه علامه قرطبی فرمائی

سند کښې د امام مالک شیخ نعیم بن عبد الله قرشی دی ، د ده لقب مجمر دی ، چه د إجمار اسم فاعل دی ، ده به مسجد نبوی په خوشبو وینخلو نو دې وجه نه د ده لقب "مجمر" شو (۵)

[۵۳۰۰] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ حَدَّثَنَا حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ قَالَتْ قَالَ لِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَحْيَى بِمَمَاتٍ قُلْتُ مِنَ الطَّاعُونِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ [ر: ۲۱۷۵]

[۵۳۰۱] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَمِيِّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمَبْطُونُ شَهِيدٌ وَالْمَطْعُونُ شَهِيدٌ [ر: ۲۱۹۳]

حضرت حفصه بنت سيرين فرمائی : چه حضرت انس رضي الله عنه ما نه ځما د رور يحيى بن سيرين باره کښې تپوس او کړو چه هغه په څه وجه وفات شوې وو ، ما اوويل : د طاعون په سبب ، نوده او فرمائل : چه حضور اکرم صلی الله علیه و آله فرمائلي دي چه طاعون د هر مسلمان دپاره شهادت دی کتاب الجهاد کښې دا حدیث تیر شويدي -

د باب په آخری حدیث کښې دی چه مبطون او مطعون دواړه شهید دي ، مبطون هغه کس دی چه د گيډې د بیماری په وجه وفات شوې وی ، او مطعون چه په طاعون کښې مړ شوې وی ، دا دواړه د آخرت په اعتبار سره شهیدان دي

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۲۳۴

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۲۳۵

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۲۳۵

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۲۳۵

(۵) تهذيب الكمال : ۲۹ / ۴۸۷ ، ۴۸۸

۳۰= بَابُ أَجْرِ الصَّابِرِ فِي الطَّاعُونَ

[۵۳۰۲] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفَرَاتِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْنَا أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الطَّاعُونَ فَأَخْبَرَهَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ عَذَابًا يَبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ فَيَجْعَلُهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ فَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقَعُ الطَّاعُونَ فِيهِمْ كُفٌّ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ تَابِعَهُ النَّضْرُ عَنْ دَاوُدَ [۳۲۸۷:۱]

طاعون چه په یو علاقه کښې خور شی او یو سړې هلته پاتې شی دې یقین سره چه الله تعالی څه په تقدیر کښې لیکلې وی هم هغه به کیږي نو داسې کس ته به د شهید برابر اجر ملاوړی ، مقصد دا دې چه یو مسلمان د طاعون والا علاقه کښ په یقین د رضا بالقضاء سره پاتې شی او ددې خبرې نې پوخ ایمان وی چه د تقدیر لیک نه بدلیږی ، که تقدیر کښې څما په دې باندې مبتلا کیدل لیکلې وی نو مبتلا به شم او که نه نې وې لیکلې نو د دې ویا د خوریدو سره به هم څه په هر حال کښې بچ پاتې یم ، اگر چه د داسې سړی مرګ په طاعون نه وی شوی ، خو بیا هم ده ته په داسې علاقه کښې په دې یقین سره اوسیدو باندې د شهید برابر اجر دې

د طبرانی په یو حدیث کښې راځی چه آخرت کښ به په طاعون سره د مړ کیدو والا او د شهیدانو زخمونه یو شان وی ، د حدیث الفاظ دی : " یَالَى الشَّهْدَاءِ وَالتَّوْفُونَ بالطاعون ، فيقول أصحاب الطاعون : نحن شهداء ، فيقال : أنظروا فإن جراحهم كجراح الشهداء تسيل ما كريح المسك : فهم شهداء ، فيجدونهم كذلك " (۱)

تابعه النضر عن داود يعني د حبان بن هلال متابعت نضر بن شميل کړيدې امام بخاری دا حدیث وپاندې موصول ذکر کړيدې (۲)

۳۱= بَابُ الرُّقَى بِالْقُرْآنِ وَالْمُعَوِّذَاتِ

[۵۳۰۳] حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْفُثُ عَلَى نَفْسِهِ فِي الْمَرَضِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا ثَقُلَ كُنْتُ أَفِثُ عَلَيْهِ يَهْنُ وَأَمْسَحُ بِإِصْبَعِي لَبَرَكَاتِهَا فَسَأَلْتُ الزُّهْرِيَّ كَيْفَ يَنْفِثُ قَالَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ [۳۱۷۵:۱]

(۱) مجمع الزوائد ، كتاب الحناظر ، باب في الطاعون ، و ما تحصل به الشهادة : ۳۱۴ \ ۲ ، وفيه : ما عيل بن عباس وفيه كلام و حديثه عن أهل الشام مقبول و هذا منه (۲) فتح الباری : ۱۰ ۲۳۹ ، ارشاد الساری : ۱۲ \ ۵۶ (۴)

رُقِی (د راء د ضمه او د قاف د فتحه مقصوره سره (الف مقصوره)) د رقیة جمع ده ، رقیة دم او شَف کولو ته وائی
قرآن کریم او معوذات سره دم شَف کول بالاتفاق جائز دی ، امام بخاری رحمه الله مقصد په ترجمه الباب سره ددې د جواز بیان دې ، د معوذات نه د قرآن کریم هغه ټول آیتونه مراد دی چه هغې کښې د شیطان او د ده د سر او د آفتونو نه پناه غوښتې شویده ، او یا د دینه قل أعوذ برب الناس او قل أعوذ برب الفلق دواړه سورتونه مراد دی ، دا اگر چه دوه سورتونه دی او معوذات جمع ده خو د جمع اطلاق په دوه هم کیږی ، او دا هم ویلې شی چه سورتونه خو دوه دی خو دیکښې آیتونه د دوه نه زیات دی دې وجه نه د جمع صیغه دوی دپاره استعمال شوه ، (۱)

دم شَف کول جائز دی خو ددې د جواز دپاره دوه شرطونه دی - یو دا چه د دم الفاظو کښې داسې الفاظ نه وی چه هغه شرکی وی یا موهم د شرک وی یا ئې معنی مجهوله وی ، دویم دا چه دم موثر بالذات او حقیقی سبب اونه گنړلې شی ، (۲)
بعض روایتونو کښې د دم نه حضور اکرم ﷺ منع فرمائیلې ده ، (۳) دینه هم هغه دم مراد دې چه کومو کښې شرکی الفاظ وی یا دا دم خلق موثر حقیقی گنړلو عقیده لری
روایت د باب کښې حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه نبی کریم ﷺ په کوم مرض کښې وفات شو ، دیکښې به دوی په خپل خان باندې معوذات دم کول ، او چه کله بیماری سخته شوه نو ما به په دوی باندې معوذات دم کول او د دوی لاس به مې د دوی په بدن د برکت دپاره راکښلو ، راوی وائی چه ما د زهری نه تپوس او کړو چه څنگه به ئې دم کولو ، نو دوی اوویل چه په خپلو لاسونو باندې به ئې شَف او کړو بیا به ئې دا په خپل مخ مبارک رابښکل

بَابُ الرُّقَى بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

وَيَذْكُرُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۵۰۰هـ]
[۵۰۰هـ] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرِ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَوْا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَلَمْ يَقْرُؤْهُمْ فَبَيَّتَهُمْ كَذَلِكَ إِذْ لَدِيَ سَيِّدٍ أُولَئِكَ فَقَالُوا هَلْ مَعَكُمْ مِنْ دَوَاءٍ أَوْ رَاقٍ فَقَالُوا إِنَّكُمْ لَمْ تَقْرُؤُوا وَلَا تَفْعَلُ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعَلًا فَجَعَلُوا لَهُمْ قَطِيعًا مِنَ الشَّاءِ فَجَعَلَ يَقْرَأُ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ وَيَجْمَعُ بَزَاقَهُ وَيَتَفَلُّ فَبَرَأَ فَأَتَوْا بِالشَّاءِ فَقَالُوا لَا نَأْخُذُكَ حَتَّى نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلُوهُ فَضَحِكَ وَقَالَ وَمَا أَذْرَاكَ أَتَمَارُ رَقِيَّةٍ خُذُوهَا وَاضْرِبُوا لِي بِسْمِ [ر: ۵۰۱هـ]

(۱) عمدة القاری : ۲۶۲ / ۲۱ ، ارشاد الساری ۱۲ / ۴۵۷ ()

(۲) فتح الباری : ۲۴۰ / ۱۱۰ ()

(۳) فتح الباری : ۲۴۰ / ۱۱۰ ()

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د سورت فاتحه د دم هغه مشهوره واقعه بیانوی چه کومه اصحابو حضراتو ته په زمانه د نبوت کښې پېښه شوې وه چه څو اصحاب د عربو یو قبیلې ته ورغلل چه دوی کښې مشهور صحابی حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه هم وو - د قبیلې خلقو د دوی میلستیا اونکړه ، دیکښې د قبیلې سردار مار اوچیچلو نو دوی د اصحابو نه تپوس اوکړو چه تاسو سره څه دوا یا څوک دم کوونکې شته ؟ نو اصحابو اوویل : تاسو خلقو څمونږ میلستیا اونکړه ، دې وجه نه چه ترکومې تاسو مونږ لره څه معاوضه مقرر نه کړئ دغه وخته پورې به مونږ څه نه کوو ، په دې باندې دوی د څو بکرو ورکول منظور کړل ، نو حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه په ده سورت فاتحه ویل شروع کړل او د خپلې ځلې لارې ئې په ده توك کړې او اومېلې ، نو دا سرې روغ شو ، بکری ئې راوړې نونورو اصحابو اوویل چه مونږ دا به تر هغه وخته نه اخلو چه تر څو د حضور اکرم صلی الله علیه و آله نه مونږ ددې باره کښې تپوس اونکړو ، حضور ته چه کله دا واقعه بیان شوه نو دوی مسکې شو او وې فرمائیل تاسو ته څنگه معلومه شوه چه سورت فاتحه دم دے ، تاسو دا بکری واخلي او څما حصه هم په کښې اوکړئ

قوله: فلم یقروها: دوی د اصحابو رضی الله عنهم میلستیا اونکړه ، حق تجعلوا لنا جلا: جُعل (د جیم په ضمه او د عین په سکون) بدلې او معاوضه ته وائی ، قطیعامن الشاء: د بکرو رمه ، قطعې دلې او رمې ته وائی شاء د شاء جمع ده بکری ته وائی بزاق: لارے ، يتفل: یاب ضرب او نصر دواړو نه راځی ، توك کول -

قوله: ویذکر عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم: یعنی رقیة بالفاتحة حضرت ابن عباس رضی الله عنه هم د حضور اکرم صلی الله علیه و آله نه نقل کړېدې لکه چه وړاندې باب کښې هم دا واقعه حضرت ابن عباس ذکر کړې ده یو اشکال او ددې جوابونه: امام بخاری رحمه الله "یذکر" صیغه د مجهول استعمال کړیده ، چه صیغه د تمریض ده ، حال دا دې چه د ابن عباس دا روایت ضعیف نه دې بلکه امام بخاری په راتلونکې باب کښې دا په خپل سند سره نقل کړېدې نو بیا د "یذکر" صیغه د مجهول ئې ولې استعمال کړه ؟

① ددې یو جواب خو دا ورکړې شویدې چه سورت فاتحه سره د دم کولو واقعه خپله حضور اکرم صلی الله علیه و آله سره نه ده راپېښه شوې ، دا دم دوی نه دې کړې ، بلکه یو صحابی کړې دې او دوی ددې تقریر او تصویب کړېدې نو د رقیة بالفاتحة نسبت حضور اکرم صلی الله علیه و آله ته خو په معنوی لحاظ سره کیدې شی چه دوی ددې تقریر او تصویب کړېدې خو تصریحی او حقیقی اعتبار سره د دې نسبت دوی صلی الله علیه و آله ته نشی کیدې ، امام بخاری رحمه الله د "یذکر" مجهول صیغه راوړله او دې نکتې ته ئې اشاره اوکړه - ()

② او دویم جواب ئی دا ورکړې شویډې چه کیدې شی حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه یو روایت دې سلسله کښې منقول وی خو دا روایت د امام بخاری په شرط نه دې نو دې وجه نه امام یذکر " سره دې روایت ته اشاره اوکړه ، گویا راتلونکې باب کښې د ابن عباس والا روایت مراد نه دې څه بل یو روایت مراد دي (۱)

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د تلاش او د تتبع سره ما ته داسې څه روایت تر اوسه د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه ندې ملاو شوې (۲)

۳۳=بَابُ الشَّرْطِ فِي الرُّقِيَةِ بِقَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ

[۵۰۵] حَدَّثَنِي سَيِّدَانُ بْنُ مُضَارِبٍ أَبُو مُحَمَّدٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ الْبَصْرِيُّ هُوَ صَدُوقُ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ الْبَرَاءُ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ الْأَخْنَسِ أَبُو مَالِكٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرُّوا بِمَاءٍ فِيهِمْ لَدِيغٌ أَوْ سَلِيمٌ فَعَرَضَ لَهُمْ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَاءِ فَقَالَ هَلْ فِيكُمْ مِنْ رَاقٍ إِنَّ فِي الْمَاءِ رَجُلًا لَدِيغًا أَوْ سَلِيمًا فَأَنْطَلَقَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ عَلَى شَاءٍ فَبَرَأَ فَجَاءَ بِالشَّاءِ إِلَى أَصْحَابِهِ فَكَرِهُوا ذَلِكَ وَقَالُوا أَخَذْتَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أَجْرًا حَتَّى قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أَجْرًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دے چه که څوک په دم درود کښ د ځناورو د یو رمې شرط اولگوي نو شریعت کښ ددې جواز شته

د باب ترلاندې چه امام کوم حدیث نقل کړیدې دیکښې هم هغه واقعه ذکر ده چه کومه دینه وړاندې باب کښې تیره شوه دواړو حدیثونو کښې هم یو واقعه ده

قوله: إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ: دوی اوفرمايل چه په کومو څیزونو تاسو اجرت تعلیم او ددې په دم کولو اجرت اخستل جائز دی (۳)

د احنافو حضراتو او د حنابلې په نزد د کتاب الله په تعلیم باندې اجرت اخستل جائز نه دی (۴) او دوی د لاندینی احادیثو نه استدلال کوی :

(۱) فتح الباری : ۴۴۳/۱۰

(۲) فتح الباری : ۴۴۳/۱۰

(۳) عمدة القاری : ۹۵/۱۲ ، المغنی لابن قدامة ، کتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية ۹۵/۱۲ و کتاب الصداق و فصول : ما يجوز أن يكون مهرا و ما تستحقه الزوجة إن لم يتم تسمية لامهر : ۱۶۴/۱۷ ، ۱۶۵ (رقم الترجمة : ۵۵۵۷) ، الفتاوى البزازية على هامش الفتاوى الهندية ، کتاب الإجازات ، نوع فى تعلیم القرآن و الحرف : ۳۹/۱۵

(۴) عمدة القاری : ۹۵/۱۲ ، المغنی لابن قدامة و کتاب الصداق و فصول : ما يجوز أن يكون مهرا و ما تستحقه الزوجة إن لم يتم تسمية لامهر : ۱۶۴/۱۷ ، ۱۶۵ (رقم الترجمة : ۵۵۵۷) [بقیه برصفحه آنده...]

① حضرت عبادہ بن صامت رضی اللہ عنہ روایت امام ابو داود او ابن ماجہ نقل کریدے . دے وائی چہ ما اصحاب صفہ کنس خہ کسانو تہ د قرآن پاک تعلیم ورکرو نو دوی کنبی یو کس ما تہ یو لیند کئی پہ ہدیہ کنبی راکرہ ، نو ما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ ددی کمان پہ بارہ کنبی تپوس اوکرو (چہ ما دپارہ ددی اخستل صحیح دی او کھ نہ) نو دوی او فرمائل : "ان کنت تحب ان تطوق طوقا من نار فاقبلها" (۱) او یو روایت کنبی دی : "جمرة بین کتفیک تقلدتها" یعنی گہ تا دا لیند کئی واخستہ نو تا د خپلو دوه اوږو مینخ کنبی د اور سکرو تپي اوتړلې - (۲)

پہ دے حدیث کنبی اگر چہ کلام شویدے چہ دیکنبی یو راوی مغیرہ بن زیاد باندے امام احمد ، بخاری او ابوحاتم کلام کریدے ، (۳) اگر چہ ابن معین او عجللی د دہ توثیق کریدے (۴) خو علامہ ابن عبد البر رحمہ اللہ وائی : چہ دا حدیث د عبادہ بن صامت نہ پہ دوه طریقو سرہ روایت دے ، نو دے وجہ نہ د محدثینو پہ نزد دا حدیث مشہور دے (۵)

② ابن ماجہ د حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ نہ روایت رانقل کریدے چہ ما یو سپری تہ د قرآن پاک تعلیم ورکرو ، نو دہ ما تہ پہ طور د ہدیہ یو لیند کئی راکرہ ، ما نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تہ ددی ذکر اوکرو نو دوی او فرمائل "ان اخذتها، اخذت قوسا من نار" نو ما دا واپس کرہ (۶)

پہ دے حدیث ہم کلام شویدے او علامہ ہیثمی فرمائی چہ ددی پہ سند کنبی اضطراب دے (۷) خو صاحب الجوهر النقی فرمائی چہ دا روایت د حضرت ابی بن کعب نہ پہ متعدد

...بقیہ از گذشتہ] الفتاویٰ الہندیہ ، کتاب الإجارة ، مطلب الإستیجار علی الطاعات : ۶۱ \ ۴ ، الفتاویٰ البیازیة علی هامش الفتاویٰ الہندیہ ، کتاب الإجازات ، نوع فی تعلیم القرآن و الحرف : ۵ \ ۳۹) تنقیح الفتاویٰ الحامدیہ ، کتاب الإجارة و مطالبہ ، الفتویٰ علی جواز الإجارة علی تعلیم القرآن : ۱۳۷ \ ۲ و بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ، کتاب الإجارة : ۸۱۶ ، ۹ ، ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ و ۱۳ ، ۱۴ . رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الإجارة ، مطلب فی الإستیجار علی الطاعات و مطلب تحریر مهم فی عدم جواز الإستیجار علی التلاوة و التہلیل و نحوه مما لا ضرورة إلیہ : ۵۵ \ ۶ ، فتاویٰ قاضیخان ، کتاب الإجازات : ۲۰ \ ۳ ، فتاویٰ حقانیہ ، کتاب الإجارة ، امامت او تعلیم قرآن پر اجرت لینا کا حکم : ۲۴۸ \ ۶ ، إمداد الفتاویٰ ، تعلیم و تعلم او کتب مدارس کا حکم : ۷۹ \ ۸۵ ، کفایت المفتی ، کتاب المعاش ، پہلا باب نوکری ، اجرت کرایہ ، تعلیم ، قرآن ، اذان اور ملازمت پر اجرت کا حکم : ۳۲۶ \ ۷ ، أحسن الفتاویٰ ، کتاب الإجارة ، امور دینیہ پر اجرت کا حکم : ۲۸۷ \ ۷)

(۱) سنن أبی داود ، کتاب الإجارة ، باب کسب المعلم : ۲۶۴ \ ۳) و سنن ابن ماجہ ، کتاب التجارات ، باب الأجر علی تعلیم القرآن : ۷۲۹ \ ۲ (رقم الحدیث : ۲۱۵۷)

(۲) سنن أبی داود ، کتاب الإجارة ، باب کسب العلم : ۲۶۵ \ ۳ (رقم الحدیث : ۳۴۱۷)

(۳) تہذیب الکمال : ۲۸ \ ۳۶۱ ، ۳۶۰

(۴) تہذیب الکمال : ۲۸ \ ۳۶۱

(۵) إعلاء السنن ، کتاب الإجارة ، باب الأجرة علی تعلیم القرآن : ۱۶ \ ۱۷۱

(۶) سنن ابن ماجہ ، کتاب التجارات ، باب الأجر علی القرآن : ۷۳۰ \ ۲ (رقم الحدیث : ۲۱۵۸)

(۷) مجمع الزوائد للہیثمی ، کتاب البیوع ، باب الأجر علی تعلیم القرآن و غیر ذلک : ۴ \ ۹۵۱

طریقو سره نقل دې . علامه ذهبي دا په یو مرسل طریقو سره هم نقل کړېدې او دا طریقو دوی جید الاسناد ګرځولې ده (۱)

⑤ امام احمد بن حنبل رحمه الله یو روایت د عبدالرحمن بن شبل نه نقل کړېدې چه رسول الله ﷺ فرمانلې دي "اقرأوا القرآن، ولا تأكلوا به" -

⑥ علامه زیلعی رحمه الله په نصب الراية کښ د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه یو مرفوع

حدیث رانقل کړېدې دوی فرمانلې دي "من أخذ قوساً على تعليم القرآن، قلده الله من نار" (۲)
په دې احادیثو کښې اگر چه په بعضو کلام شویدې خو چه دا ټول یو ځانې کړې اووې ګوري نو دینه استدلال کیدې شی

د حنفیه او حنابله د طرفه د حدیث د باب مختلف جوابونه ورکړې شويدي

① حدیث د باب په وجه د احادیثو د نهی او د حرمت منسوخ دې . خو د نسخ دپاره د تاریخ معرفت ضروري دې او دلته هیڅ څه دلیل نشته دې چه هغې سره معلومه شی چه تاریخ د احادیثو د نهی روستو دې دې وجه نه دا جواب کمزوري دې - (۳)

② په حدیث د باب کښ چه کومه واقعه ده ، دیکښ د معاهدې تر لاندې ددې قبیلې په ذمه میلستیا ورکول لازم وو دوی سره ددې میلستیا او نکره ، دې وجه نه حضور ﷺ د دوی د بکرو اخستو اجازت ورکړو (۴)

③ دریم جواب دا ورکړې شويدي چه دم قربت (عبادت) محضه نه دې بلکه دا د علاج د قبیلې څخه دې . دې وجه نه په دې اجرت اخستل جائز دی . خو د قرآن کریم تعلیم خالص قربت دې دې وجه نه په دې باندې اجرت اخستل جائز نه دی ، یعنی قرآن کریم ګه اوویلې شی او په دې څوک دم کړې شی نو په دې اجرت اخستې شی خو په تعلیم د قرآن نه شی اخستې - (۵)

خو متاخرین احنافو په تعلیم د قرآن باندې د اجرت د جواز فتوی ورکړیده . ځکه چه په خیر القرون کښ د قرآن معلمینو دپاره سرکاری تنخواه ګانې مقرر وې ، دې وجه نه متقدمینو اجرت اخستل ناجائز ګرځولې وو ، خو اوس چه د سرکاری عطیاتو او وظائفو دا سلسله بنده شويده ، دې وجه نه د ضرورت په وجه متاخرینو د جواز فتوی ورکړیده - (۶)
سند کښې د امام بخاری رحمه الله شیخ سیدان بن مضارب دې ، سیدان د سین په کسره او د یاء په سکون سره دې ، د ده کنیت ابو محمد او نسبت باهلی دې . ۲۲۴ هـ کښ دے

(۱) السنن الکبری مع الجوهر النقی و کتاب الإجارة ، باب من کره أخذ الأجرة على التعليم : ۱۲۶/۶

(۲) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۴۲۸/۳

(۳) نصب الراية لأحاديث الهداية ، کتاب الإجارة ، باب الإجارة الفاسدة : ۱۳۸/۴ (رقم الحديث : ۶۸۲۴)

(۴) عمدة القاری : کتاب الإجارة ، باب ما يعطى فى الرقية : ۹۶/۱۲

(۵) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية : ۹۶/۱۲

(۶) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية : ۹۶/۱۲

وفات شویدي ، (۱) بخاری کنبی د دوی صرف هم دا یو روایت دي - (۲)

بل راوی ابو معشر یوسف بن یزید دي ، پړام د ده لقب دي ځکه چه ده به غشی تیره کول ، امام بخاری رحمه الله دي صدوق گرځولې دي ، امام مسلم هم دده حدیث نقل کړيدي ، خو يحيي بن معين ده ته ضعیف ویلي دي - (۳)

دریم راوی عبید الله بن اخنس دي ، دي هم د اکثر ائمه د جرح او د تعدیل په نزد ثقه دي ، خو ابن حبان دده متعلق فرماني دي یخطی کثیرا - (۴)

ددې درې واړو په یو ځای په صحیح بخاری کنب هم دا یو حدیث دي ، هو د عبد الله بن اخنس یو حدیث په کتاب الحج کنبی او د ابومعشر یو حدیث په کتاب الاشربة کنب هم امام بخاری رانقل کړيدي (۵)

د تعویذ حکم : دم کول خو ذکر شوې شرطونو سره بالاتفاق جائز دي ، خو د تعویذ باره کنبی بعض حضرات وائي چه جائز نه دي ، دوی د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوی چه حضور اکرم صلی الله فرماني دي "إن الرق والتائم والتولة شرك" (۶) تائم د

تیمه جمع ده تعویذ ته وائي ، چه دیته دي حدیث کنب شرک ویلي شويدي ، خو د جمهور عالمانو په نزد تعویذ لیکل او ترل جائز دي ، په دي شرط چه دا په شرکی یا په موهم دشرک یا مهمل مجهول المعنی الفاظو باندې مشتمل نه وی - (۷)

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه په حدیث کنبی چه رقی او تائم ته چه شرک ویلي شويدي نو دینه هغه دم او تعویذ مراد دي چه دا په شرکی الفاظو مشتمل وی یا دي لره څوک موثر حقیقی او گنړی (۸)

په اصحابو کنب حضرت عبد الله بن عمر ، حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه نه دتعویذ ثبوت ملاوړی ، ابن ابی شیبه د عمرو بن شعيب په طریق سره د حضرت عبد الله بن عمر روایت

(۱) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما يعطى فى الرقية : ۹۶\۱۲

(۲) مهذب الکمال : ۳۱۹\۱۲ (رقم الترجمة : ۲۶۷۳) و تهذيب التهذيب : ۲۹۴\۴

(۳) تهذيب الکمال : ۳۱۹\۱۲

(۴) تهذيب الکمال : ۴۷۷\۳۲ ، الجرح و التعديل : ۱۹ (رقم الترجمة : ۹۸۶) ، ابن حبان : ۶۳۷\۷

(۵) عمدة القاری : ۲۶۳\۲۱

(۶) سنن أبی داود ، کتاب الطب ، باب فى تعليق التائم : ۹\۴ (رقم الحديث : ۳۸۸۳) ، سنن ابن ماجه ،

کتاب الطب ، باب تعليق التائم : ۱۱۶۶\۲ (رقم الحديث : ۳۵۳۰)

(۷) فتح الباری : ۲۴۰\۱۰ ، رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۳۶۳\۶ ، او اوگوری

کفايت المفتی : ۷۷\۹ ، باب دوم ، عمليات و تعویذات ، فتاوى حقانيه کتاب الکراهية و الإباحة ، باب

التداوى : ۴۰۰\۱۲

(۸) فتح الباری : ۲۴۱\۱۰ ، رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فتاوى حقانيه :

(۴۰۰\۱۲)

نقل کوی ، چه کوم سرې په خوب کښې یرېږي ، حضور اکرم ﷺ دده باره کښې فرمانلې دی چه دې دې دا کلمات وائی : "بسم الله أعوذ بحکلمات الله التامات من غصبه ، وسوء عقابه ، ومن شر عبادہ ، ومن شر الشياطين وأن يحضرون " روایت کښې دی چه حضرت عبد الله بن عمر به خپلو بچو ته دا کلمات خودل او چه کوم بچی د ازده کولو قابل نه وو نو دا کلمات به ئې ورته اولیکل او غاړه کښې به ئې ورته واچول - (۱)

د حضرت عبد الله بن عباس نه نقل دی چه ده به د هغه ښځې دپاره چه دا به د اولاد د راوړو په درد کښې مبتلا وه دا کلمات فائده مند کنړل " بسم الله لا اله الا الله الحليم الكريم ، سبحان الله رب العرش العظيم ، الحمد لله رب العالمين ، کلهم يوم يرونهم لم يلثوا الا عشية أو ضحاها کلهم يوم يرون ما يوعدون لم يلثوا الا ساعة من نهار بلاغ فهل يهلك الا القوم الفاسقون "

روایت کښې وړاندې دی چه دا کلمات په کچه توره سیاھی اولیکلې شی او ښځه باندې اوڅکلې شی یا په دې اوبه دم کړې شی او دا د نامه لاندې چرکاؤ کړې شی ، یا ترینه تعویذ جوړ کړې شی او د ښځې په پتون او ترلې شی - (۲)

راوی علی بن الحسن وائی چه مونږ ته دینه زیات فائده مند څیز نه دې ملاو شوې ، (۳) تابعینو کښې مجاهد ، محمد بن سيرين ، عبید الله بن عبد الله بن عمر ، ضحاک او حضرت سعید بن المسيب رحمهم الله نه د تعویذونو جواز منقول دې (۴)

علامه ابن تیمیه رحمه الله هم په خپله فتاوی کښې د تعویذونو د جواز تصریح کړیده (۵) د عملیاتو حکم : دم ، منتر او د تعویذونو ذکر ذکر شوی شرطونو سره جائز دی ، هم دا حکم د عملیاتو هم دې ، مختلف کلمات ، مختلف وظائف خلق په بعضې مخصوص شمیر او مخصوص پابندو سره وائی ، شرعاً د داسې علمیاتو حکم دا دې چه که دیکښې څه شرکی الفاظ یا مبهم الفاظ نه وی نو جائز دې

دا په اصل کښې د خلقو خپل خپل تجربات وی ، چا د یو خاص غرض دپاره یو کلمه یو لاکه ځله د شپې په وخت کښې اوویله اودده کار اوشو ، ده بیا تجربه اوکړه او بیا کامیاب شو ، دارنگه دغه کس دپته د باقاعده یو وظیفه او د یو عمل شکل ورکوی ، دا دې څوک شرعی حکم او نه گنړی ، دا بالکل ددې په شان دې چه څنگه د مختلفو جړو بوټو اثر خلقو

(۱) سنن أبی داود ، کتاب الطب ، باب کیف الرقی : ۱۲۱۴ (رقم الحديث : ۳۸۹۳)

(۲) فتاوی ابن تیمیه ، فصل و يجوز أن يكتب للمصاب وغيره من المرض شيئاً من كتاب الله و ذكره بالمراد المباح و يغسل و يسقى : ۶۴۱۱۹

(۳) فتاوی ابن تیمیه ، فصل و يجوز أن يكتب للمصاب وغيره من المرض شيئاً من كتاب الله و ذكره بالمراد المباح و يغسل و يسقى : ۶۴۱۱۹

(۴) مسنف ابن ابی شيبه : ۳۹۱۸

(۵) فتاوی ابن تیمیه : ۶۴۱۱۹ ، رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۳۶۳۱۶ ، إمداد الفتاوی : تعویذات و أعمال : ۸۹۱۴

په تجربه سره معلوم کړې وی او په مختلف مرضونو کښې ددې انفرادا یا ترکیبا استعمال مفید وی ، نو هم دا صورت د جائز غیر موثر عملیاتو دې چه دا د خلقو د خپلو تجرباتو نتیجه وی (۱)

خو دا خبره دې په خیال کښې وی چه عملیاتو سره څه قطعی حکم نه ثابتیږي ، مثلاً بعض خلق د غل معلومولو دپاره عمل کوی نو صرف ددې عمل په وجه یو کس واقعی غل گنړل او په ده باندې د غلا احکام جاری کول جائز نه دی (۲)

باب: رُقِيَّةُ الْعَيْنِ

[۵۴۰۱] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي مَعْبُدُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ شَدَادٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْأَمْرَانُ يُسْتَرْقَى مِنَ الْعَيْنِ

[۵۴۰۲] (۲) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَهَبٍ بْنُ عَطِيَّةَ الدِّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الزُّبَيْدِيُّ أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي يَتِيمَا جَارِيَةً فِي وَجْهِهَا سَفْعَةٌ فَقَالَ اسْتَرْقُوا هَاتَا فَإِنَّ فِيهَا النَّظْرَةَ تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ عَنْ الزُّبَيْدِيِّ وَقَالَ عَقِيلٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ الزُّبَيْدِيِّ)

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د نظر لگیدو والا باندې د دم اچولو جواز بیانوی نومې روایت د حضرت عائشه رضی الله عنها دې ، دا فرمائی چه حضور اکرم ﷺ ما ته حکم اوکړو چه بد نظر لگیدو په صورت کښ دم دې اوویلې شی

(۱) فتح الباری : ۲۴۰/۱۱۰

(۲) فتح الباری : ۲۴۰/۱۱۰ و رد المحتار علی الدرالمختار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۳۶۳/۶ ، إمداد الفتاوی پ تعویذات و أعمال : ۸۸/۴ و قال القرطبي : الرقي ثلاثة أقسام : أحدها ما كان يرقى به في الجاهلية مما لا يعقل معناه ، فيجب إجنبه لتلايكون فيه شرك أو يؤدي إلى الشرك ، الثاني : ما كان بكلام الله أو بإسمائه فيجوز فإن كان ماثورا يستحب ، الثالث : ما كان بأسماء غير الله من ملك أو صالح أو معظم من المخلوقات كالعرش ، فهذا ليس من الواجب إجنبه ولا من المشروع الذي يتضمن الإلتجاء إلى الله و التبرك بأسمائه فيكون تركه أولى (فتح الباری : ۲۴۱/۱۱۰)

(۳) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ۴/۱۷۲۵ (رقم الحديث : ۲۱۹۵) و أخرجه النسائي في كتاب الطب ، باب رقية العين : ۴/۳۶۵۱ و أخرجه ابن ماجه في كتاب الطب ، باب من استرقى من العين : ۱۱۶۰/۲ (رقم الحديث : ۳۵۱۱)

(۴) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام ، باب الرقية من العين والنملة و الحمة و النظرة : ۴/۱۷۲۵ (رقم الحديث : ۲۱۹۷)

قوله: أمرني أو أمر أن يسترقى من العين: راوی ته شك دي چه حضرت عائشه . امرني . اوويل او كه . امر . ني اوويل ، يسترقى : رقيه طلب كول يعنى د بد نظر لگيدو په صورت كښې دوى حكم او كړو چه په دم كوونكى دي دم كړې شى دويم روايت د حضرت ام سلمه (رضي الله عنها) دي چه حضور اكرم (ﷺ) د دي په كور كښې يو جينئ اوليدله چه ددي رنگ (د كمزوري په وجه) زيرو و ، نو دوى اوفرمائل دا په چا دم كړئ ، خكه چه ديتنه بد نظر لگيدلې دي

سفة: زيرو والي او توروالى ته وائي سرې چه كله كمزوري شى نو دده رنگ كله زيرو او كله تور شى ، اصل رنگ باقى نه پاتې كيږي اصل رنگ كښې دا واقع كيدونكې تبديلى چه زيرو والي يا توروالې دي ديتنه سفة وائي (۱) حافظ ابن حجر رحمه الله وائي چه ددي جينئ نوم ما ته معلوم نه شو (۲)

دبد نظر باره كښې خو خبرې: دلته يو خو خبرې ياد اوساتي

① د بد نظر لگيدل يو ثابت شوي حقيقت دي ، راتلونكې باب كښې روايت راځي ، چه حضور اكرم (ﷺ) فرمائي دي: العين حق ، يعنى دا د زمانه جاهليت د نورو باطل رسمونو وهمونو او نظرياتو په شان څه باطل څيز نه دي بلكه حق او ثابت دي

② چه چا ته نظر اولگي هغه ته معيون او چه د چا نظر اولگي هغه ته عاين وائي ، ليدونكى ته يو كس يا يو څيز خوښ راشي ، دي ديتنه د خوښې په نظر گوري خو دا د خوښې نظر ډير كرتې د معيون دپاره ضرري شى ، او ده دپاره د فساد او د مرض ذريعه جوړه شى ، ديكنې ډير كرتې د كتونكي څه اختيار او اراده شامل نه وي ، هم دا وجه ده چه د مور پلار نظر هم خپلو بچو ته لگي - (۳)

ددي نظر د وجه نه دا فساد ولې پيدا كيږي؟ بعض حضراتو ددي حقيقت معلومولو كښې كوشش كړيدي او دا نې ويلې دي چه د كتونكي د سترگو نه زهريلي شعاع گانې اوځي او دا ځي او د معيون په بدن كښې ننوځي او د فساد او د خرابي ذريعه جوړيږي ، دا زهريلي شعاع گانې بعضې خلقو كښ زياتې او بعضو كښې كم وي - (۴)

خو زړه ته د پريوتو خبره دا ده چه دا د الله تعالى و تبارك پيدا كړې يو سبب دي چه څنگه د فساد اود خرابي اود وراني نور ډير اسباب دي نو دا هم د دغه اسبابو په شان يو سبب دي (۵)

③ حضور اكرم (ﷺ) په حديث د باب كښې فرمائي دي چه بد نظر لگيدو باندې دې په چا دم كړې شى ، هغه دم څه دي د هغې ذكر په روايت كښې نشته دي

(۱) فتح الباری : ۲۴۸/۱۰

(۲) فتح الباری : ۲۴۸/۱۰

(۳) فتح الباری : ۲۴۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۰/۲۱

(۴) فتح الباری : ۲۴۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۰/۲۱

(۵) فتح الباری : ۲۴۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۰/۲۱

د سورت قلم آیت (فاجتبهه ربه فجعله من الصالحين وإن يكاد الذين كفروا ليزلقونك بأبصارهم لما سمعوا الذكرا ويقولون إنه لمجنون) د بد نظر دپاره په طور د دم مفید او مشهور دې - (۱)

دا رنگه نظر لگوونکې که "ما شاء الله" "لا حول ولا قوة إلا بالله" اووانی نو ددې په وجه هم د بد نظر اثر ختمیږي - (۲)

د دم نه علاوه د بد نظر لرې کولو دپاره په مختلفو علاقه کښې د خلقو نورې تجرباتي طریقې هم دی

د بد نظر لرې کولو طریقه : حدیث کښې هم ددې یو طریقه راغلې ده چه عاین دې د خپل بدن بعض حصې اووینځی او دا اوبه دې په معیون واچوی ، نو د بد نظر اثر به ختم شی ، امام ابو داود رحمه الله د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت نقل کړیدی ، دوی فرمائی "کان یومر العاین فیتوضأ، ثم یغتسل منه المعیّن" - (۳)

حضرت سهل بن حنیف رضی الله عنه ته د حضرت عامر بن ربیع رضی الله عنه نظر اولگیدو او دې بیمار شو ، حضور اکرم صلی الله علیه و آله ته پته اولگیده نو دوی ته ئې د غسل حکم اوکړو ، نو دوی خپل مخ ، لاسونه ، څنگلې ، کنډی ، د پښو ظرفونه او د لنگ دڼه حصه په یو تمبر کښې اووینځله او دا اوبه ئې په حضرت سهل واچولې نو دې روغ شو - (۴)

امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم کښې ددې تفصیل رانقل کړیدی چه عاین ته یو تپ دې راوړې شی خو دا تپ به په زمکه نه اړدی ، دې به په اوبو غږغږې اوکړي او د غږ غږو اوبه به په تپ کښې واچوی ، بیا به مخ اووینځی ، بیا په گس لاس دې اوبه واخلي او دښی لاس پنجه دې اووینځی او بیا دې په ښی لاس اوبه واخلي او د گس لاس دې څنگله صرف اووینځی ، د مینځ حصه دې نه وینځی ، بیا دې پښې او د لنگ دڼه حصه اووینځی ، دینه د ملا د ښی طرف لاندې د لنگ والا حصه مراد ده ، بیا دې دغه غساله (اوبه) په معیون واچوی نو دې به روغ شی - (۵)

فائده : د باب دویم حدیث کښې امام بخاری نه تر حضرت عروه بن زبیر پورې شپږ راویان دی او د ټولو نوم "محمد" دې ، داسې دا روایت "مسلسل بالمحمدین دې ① محمد بن اسماعیل امام بخاری ② محمد بن خالد ③ محمد بن وهب ④ محمد بن حرب ⑤ محمد بن الولید ⑥ محمد بن شهاب زهري - (۶)

(۱) معارف القرآن : ۵۳۹۸ ، انوار البیان : ۴۰۵۱۹

(۲) فتح الباری : ۲۵۲۱۰

(۳) سنن أبی داود ، کتاب الطب ، باب ما جاء فی العین : ۹۱۴ (رقم الحدیث : ۳۸۸۰)

(۴) موطاء امام مالک ، کتاب العین ، باب الوضوء من العین : ۹۳۸۱۲

(۵) شرح مسلم للنووی ، باب الطب والمرض والرقی : ۲۲۰۱۲ ، عمدة القاری : ۲۶۶۱۲۱

(۶) عمدة القاری : ۲۶۵۱۲۱

د محمد بن وهب بن عطیه په بخاری کښې صرف هم دا یو حدیث دی (۱)
قوله: وقال عقيل على الزهري: أخبرني عروة عن النبي صلى الله عليه

وسلم: دا تعليق دي ، امام حاکم دا موصول نقل کړیدی - (۲)

تابعه عبد الله بن سالم عن الزبيدي
 یعنی د محمد بن حرب متابعت عبد الله بن سالم هم کړیدی ، دا متابعت امام ذهلی په
 زهریات کښې موصولاً نقل کړیدی - (۳)

۳۵- باب: الْعَيْنُ حَقٌّ

[۵۳۰۸] (۴) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نُصْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْبَرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْعَيْنُ حَقٌّ وَمَنْ بَيَّ عَنْ الْوَشْمِ [۵۳۰۰]
 د بعض خلقو د نظر لگیدو نه انکار کړیدی ، (۵) امام بخاری په دې باب کښې ددې تردید
 کړیدی چه د نظر لگیدل حق او حقیقت دي

حدیث باب کښې دی " (العين حق) د نهی عن الوشم " وشم په بدن کښې په ستنه خالونه لگولو ته
 وائی ، د حدیث په دواړو جملو کښې په ظاهره څه مناسبت نشته دي
 علامه عینی رحمه الله فرمائی چه یو مجلس کښې څه خلقو د عین باره کښې او د وشم
 متعلق تپوس او کړو نو دوی عین حق او ګرځولو او د وشم نه ئې منع او کړه - (۶)
 حافظ ابن حجر رحمه الله د دواړو جملو مینځ کښې څو نور مناسبتونه بیان کړیدی خو
 علامه عینی دا رد کړیدی ، مثلاً چه څنگه د وشم په ذریعه د اندام د اصلی رنگ نه علاوه
 یو بل مصنوعی رنگ پیدا کیږي بد نظر هم دارنگه د اندام دننه یو غیر اصلی رنگ پیدا
 کوي ، دا دواړه په غیر اصلی رنگ پیدا کولو کښې شریک دي ، ددې اشتراك په وجه دي
 دواړو مینځ کښې مناسبت دي

دویم مناسبت حافظ ابن حجر رحمه الله دا بیان کړیدی چه وشم ډیر کړتې دي دپاره کیږي
 چه په دې سره د بد نظر نه بچ کیدل اوشی ، ځکه چه وشم سره د اندام خپل اصلی رنگ او
 بناسبت نه پاتې کیږي ، د بد نظر نه ساتلو دپاره ډیر کړتې د وشم په ذریعه د دې فطری

(۱) عمدة القاری : ۲۶۵/۲۱ ، فتح الباری : ۲۴۷/۱۰

(۲) فتح الباری : ۲۴۹/۱۰

(۳) فتح الباری : ۲۴۸/۱۰ ، عمدة القاری ۲۶۶/۲۱

(۴) (الحدیث أخرجه البخاری أيضا فی کتاب اللباس ، باب الواشمة (رقم الحدیث : ۵۶۰۰ و أخرجه مسلم
 فی کتاب السلام ، باب الطب و المرض و الرقی : ۱۷۱۹/۴ رقم الحدیث : ۲۱۸۷ و أخرجه ابوداود فی
 کتاب الطب ، باب ما جاء فی العين : ۹۱۴ (رقم الحدیث : ۳۸۷۹)

(۵) فتح الباری : ۲۴۸/۱۰ ، عمدة القاری ۲۶۶/۲۱

(۶) عمدة القاری : ۲۶۷/۲۱

خوبصورتی متاثر کوی ، حدیث شریف کنبی دوشم ممانعت او د بد نظر اثبات شویدي ، ددې طرف ته اشاره کولو دپاره چه نظر حق دې او چه کله نظر لگیدل په تقدیر کنبی وی نو بیا د وشم سره ددې بندیدل نشی کیدی -

خو علامه عینی رحمه الله فرماني چه دا دواړه جدا جدا جملې دی چه د دوه جدا جدا په سوالونو په جواب کنبی ویلې شویدي ، د دې دواړو مینځ کنبی دا قسم مناسبتونه تلاش کول خالص تکلف دي - (۱)

۳۶-- باب: رُقِيَّةُ الْحَيَّةِ وَالْعُقْرَبِ

[۵۳۰۹] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ الرُّقِيَّةِ مِنَ الْحُمَةِ فَقَالَتْ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرُّقِيَّةَ مِنْ كُلِّ ذِي حُمَةٍ

يعني د مار او د لړم د چيچلو په وخت د دم او د رقيه جواز نې بيان كړيدي - حديث كنس د حية او د عقرب صراحتا ذكر نشته دي ، خو د حمة ذكر دي او دا وړاندې تير شو چه حمة دلړم يا د يو بل زهریلا خيز چيچلو ته وائي

۳۷-- باب: رُقِيَّةُ النَّبِيِّ ﷺ

[۵۳۱۰] (۲) حَدَّثَنَا مُدَّةٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَثَابِتٌ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فَقَالَ ثَابِتٌ يَا أَبَا حَمْزَةَ اشْتَكَيْتُ فَقَالَ أَنَسٌ أَلَا أُرْقِيكَ بِرُقِيَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَلَى قَالَ اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ مُذْهِبَ الْبَاسِ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ شِفَاءً لَا يُعَادِرُ سَقَمًا

دي باب كنبي امام بخاري رحمه الله د حضور اكرم ﷺ نه منقول او ماثور د دم الفاظ رانقل كړيدي

پومبي حديث كنس دي "اللهم رب الناس، مذهب البأس، اشف، أنت الشافي، (لا شافي إلا أنت شفاء لا

(۱) عمدة القاری : ۲۱ / ۲۶۷

(۲) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين والنملة والحمة والنظرة : ۱۷۲۴ / ۴ (رقم الحديث : ۲۱۹۳) و أخرجه النسائي في الطب ، باب رقية العقرب : ۳۶۶ / ۴ (رقم الحديث : ۷۵۳۹)

(۳) (۴) الحديث أخرجه أبو داود في كتاب الطب ، باب كيف الرقى : ۱۱ / ۴ (رقم الحديث : ۳۸۹۰) و أخرجه النسائي في كتاب عمل اليوم والليلة ، باب رقية رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۲۵۳ / ۶ (رقم الحديث : ۱۰۸۶۱) و أخرجه الترمذي في الجنائز ، باب ما جاء في التعوذ للمريض : ۳۰۳ / ۳ (رقم الحديث : ۹۷۳)

(۵) (۶) فيه جواز تسمية الله تعالى بما ليس في القرآن ، إذا كان له أصل ، فيه قال تعالى : (و إذا مرضت فهو يشفين) و أن لا يؤهم نقصا (ارشاد الساري : ۱۲ / ۲۵۹)

يقادر سقما" اي الله : د خلقو ربه ، بيماري لره ختموونكيه ، ته شفا ورکړه ، چه هم ته شفا ورکوونکې نې ، صرف هم ته شافي نې ، داسې شفا ورکړه چه هيڅ قسم بيماري پرې نږدې " شفاء د اشف دپاره مفعول مطلق دې او " رب الناس " منادی دې

[۵۳۱۲/۵۳۱۱] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَوِّذُ بَعْضَ أَهْلِهِ بِمَسْحِ بِيَدِهِ الْيَمْنَى وَيَقُولُ اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهَبِ الْبَاسَ أَشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا قَالَ سُفْيَانُ حَدَّثْتُ بِهِ مَنْصُورًا فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ نَحْوَهُ

دويم روايت کښې د سليمان بن مهران اعمش شيخ مسلم دې ، دا مسلم بن صبيح همداني دې ، د ده کښت " ابو الضحی " دې او د ده کښت د نوم په مقابله کښ زيات مشهور دې- (۲) علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه دا مسلم بن عمران هم کيدې شی - (۳) خو حافظ ابن حجر رحمه الله د ده ترديد کړيدې او وائی چه دا صرف يو عقلی احتمال دې ځکه چه د مسروق نه مسلم بن عمران هيڅ روايت ما نه دې ليدلې - (۴) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه حافظ نه دې ليدلې نو دينه د کرمانی ترديد څنگه کيږي (۵)

خو وړاندې " باب مسح الرأقی الیجمع بيده " کښ هم دا حديث امام بخاری رحمه الله په دوباره ذکر کړيدې او علامه عینی رحمه الله هم هلته دا تصريح کړيده چه د مسلم نه هم ابو الضحی مراد دې ، (۶) معلومه شوه چه د علامه عینی په نزد هم دينه مسلم ابو الضحی مراد دې ، خو علامه کرمانی باندې د حافظ ابن حجر تنقيد علامه عینی ته ښه اونه لگيدو ، دې وجه نه ده دده ترديد اوکړو

قوله: قال سفیان: حدثت به منصوراً: دا تعليق نه دې ، بلکه دماقبل سند سره منتصل دې ، سفیان ثوري وائی چه ما دا حديث منصور بن المعتمر ته واورولو نو دوی د " ابراهيم عن مسروق عن عائشة " په طريق سره دا حديث بيان کړو -

(۱) الحديث أخرجه مسلم في كتاب السلام ، باب استحباب رقية المريض : ١٧٢٢ / ٤ (رقم الحديث : ٢١٩١) و أخرجه النسائي في كتاب الطب ، باب رقية الحرق : ٣٦٦ / ٤ (رقم الحديث : ٧٥٣٨) و أخرجه النسائي ايضا في كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب رقية رسول الله صلى الله عليه وسلم : ٢٥٣ / ٦ (رقم الحديث : ١٠٨٦١)

(۲) فتح الباری : ٢٥٤ / ١٠ . عمدة القاری : ٢٦٩ / ١٢

(۳) فتح الباری : ٢٥٤ / ١٠ . شرح البخاری للکرمانی : ٢٥١ / ١٢

(۴) فتح الباری : ٢٥٣ / ١٠

(۵) عمدة القاری : ٢٦٩ / ٢١ (عمدة القاری : ٢٦٩ / ٢١) عمدة القاری : ٢٦٩ / ٢١

(۶) عمدة القاری : ٢٧٢ / ٢١

[۵۳۱۲] حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا النَّضْرُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ امْسَحُ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ بِيَدِكَ الشِّفَاءُ لَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا أَنْتَ [۵۳۵۱:]

د باب دا حدیث د امام بخاری رحمه الله نه علاوه اصحاب صحاح کتب بل چا نه دي نقل کړې - (۱)

[۵۳۱۳/۵۳۱۲] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُمَرَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لِلْمَرِيضِ بِسْمِ اللَّهِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةٍ بَعْضُنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا يَا ذَنْ رَبَّنَا

[۵۳۱۳] حَدَّثَنِي صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُمَرَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي الرُّقِيَةِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا وَرِيقَةُ بَعْضُنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا يَا ذَنْ رَبَّنَا

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه حضور اکرم صلی الله علیہ وسلم به دا دم د مریض دپاره ویلې - بسم الله تربة ارضنا وریقه بعضنا، یشفی سقیمنا یا ذن ربنا " (د الله په نوم سره دا خمونې د زمکې خاوره ده او مونږ کښ د بعضو دخلی لارې دی ، خمونې مریض به د الله تعالی په حکم سره شفا بیا مومی) تربة ارضنا خبر دې ، مبتداء " هذاه " محذوف ده ، د ارض نه مراد یا خو د مدینې منورې زمکه ده یا عامه ده - دارنگه د "بعضنا" نه مراد حضور اکرم صلی الله علیہ وسلم دې یا دا هم عام دې - (۲) امام نووی رحمه الله لیکلې دی چه د حضور اکرم صلی الله علیہ وسلم ددې دم طریقه دا وه چه دوی به مسواکه گوته باندې لارې مبارکې راواخستې ، بیا ئې دا په خاوره کښې کیخوده او د خاورې لگیدو پس به ئې دا گوته مبارکه د مریض په زخم یا د درد والا په ځانې کیخودله او دا کلمات به ئې ارشاد کړل (۳) د خاورې اثر یخ او اوچ دې ، دې وجه نه دې سره ځانې د

(۱) عمدة القاری : ۲۶۹/۲۱

(۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ۱۴ / ۱۷۲۴ (رقم الحدیث : ۲۱۹۴) و أخرجه النسائي فی کتاب الطب ، باب النفث فی الرقية : ۳۶۸ / ۴ (رقم الحدیث : ۷۵۵۰) و أخرجه النسائي ایضا فی کتاب عمل الیوم و اللیلة ، باب رقية رسول الله صلی الله علیه وسلم : ۲۵۳ / ۱۶ (رقم الحدیث : ۱۰۸۶۲) الحدیث أخرجه أبوداود فی کتاب الطب ، باب کیف الرقی : ۴ / ۱۲۱ (رقم الحدیث : ۳۸۹۵) و أخرجه ابن ماجه فی الطب ، باب ما عوذ به النبی صلی الله علیه وسلم و ما عوذ به : ۱۱۶۳ / ۱۲ (رقم الحدیث : ۳۵۲۱)

(۳) فتح الباری : ۲۵۶ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۰ / ۲۱ ، شرح مسلم للنووی ، باب استحباب رقية المريض : ۲۲۳ / ۱۲

(۴) فتح الباری : ۲۵۶ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۹ / ۲۱ ، شرح مسلم للنووی ، باب استحباب رقية المريض : ۲۲۳ / ۱۲

زخم او د درد روغیږی ، زخم اوچیرې ، دارنگه لارو کښې هم دا خصوصیت دې - (۱)
خو امام قرطبی رحمه الله فرمائی چې ددې طبی توجیهاتو د سر نه هډو ضرورت نشته دې ،
بلکه دا د الله تعالی د نوم د برکت اثر کیږی چې مریض د درد او د تکلیفه روغیږی - (۲)

قوله: یشفی سقیمنا: یشفی صیغه د مجهول ده او په طور د دعا مستعمل ده ، دې
صورت کښې " سقیمنا " نائب فاعل کیدو په وجه سره به مرفوع وی او دویم صورت د
یشفی معروف هم کیدی شی ، دې صورت کښې فاعل به محذوف وی او " سقیمنا " به د
مفعول کیدو په وجه منصوب وی یعنې الله تعالی دې ځمونږ بیمار ته شفا ورکړی - (۳)

علامه تورېستی فرمائی چې "تربة أرضنا" نه فطرت د انسان ته اشاره ده او ريقه بعضنا سره
نطفی ته اشاره ده ، گویا په زبان حال سره وائی چې ای الله تا ددې بنده اول اصل د خاورې نه
پیدا کړو ، بیا دې دده بنیاد د معمولی اوبو نه جوړ کړو ، ده ته شفا ورکول ستا دپاره څه
گران کار نه دې دې وجه نه ته ده ته شفا ورکړه - (۴)

۳۸--باب: النَّفْثُ فِي الرُّقِيَّةِ

[۳۱۵] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ قَالَ
سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الرَّؤْيَا مِنَ اللَّهِ وَالْخُلُمُ مِنَ
الشَّيْطَانِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفِثْ حِينَ يَسْتَقِظُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَيَتَعَوَّذُ مِنْ شَرِّهَا
فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ وَقَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَإِنْ كُنْتُ لَأَرَى الرَّؤْيَا أَثْقَلَ عَلَى مِنَ الْجَبَلِ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ
سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ فَمَا أَبَالِيَهَا [ر: ۳۱۸]

دې باب کښې امام بخاری د دم کولو په وخت د توك کولو بیان کړیدې
نفث (د نون په فتحه او د فاء په سکون سره) نفخ بلا ريق یا نفخ مع ريق قليل ته وائی ، دم
کوونکې سرې پوک کوی دې پوک سره ډیر کرتې د لارو څه لږ لږ څاڅکی هم شامل وی او
کله ورسره نه وی ، (۵) په پښتو کښې دپته توك کول وائی

پرومېې روایت د حضرت ابو قتاده رضی الله عنه (حارث بن ربیع) دې ، فرمائی چې ما د رسول الله
صلی الله علیه و آله نه اوریدلې دی چې دوی فرمائیل چې رويا صالحه د الله تعالی د طرفه او بد خوبونه د
شیطان د طرفه وی ، چې کله تاسو کښې په خوب کښې خراب څیز اووینی نو د خوبه د
بیداریدو په وخت درې ځله دې اوتوکی او ددې د شره دې پناه اوغواړی نو دا به ده ته
نقصان نه ورکوی .

(۱) فتح الباری : ۲۵۶/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۰/۲۱

(۲) فتح الباری : ۲۵۶/۱۰

(۳) فتح الباری : ۲۵۶/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۰/۲۱

(۴) فتح الباری : ۲۵۶/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۹/۲۱

(۵) فتح الباری : ۲۵۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۹/۲۱

راوی د حدیث حضرت ابو مسلمه (بن عبد الرحمن بن عوف) فرمائی چه ددی حدیث د اوریدو نه پس که خه د غر نه زیات درون خوب اووینم نو ما ته ددی خه پروا نشته دی

قوله: الرؤیا من الله والحلم من الشيطان: رؤیا نه رؤیا صالحه او بیه خوب مراد دی

چه د الله تعالی د طرفه بنده دپاره زیرې دی او د حلم (په ضمه د حاء او په سکون او په ضمه د لام سرد) نه مراد بد خوبونه دی و اگر چه دواړه قسم خوبونه پیدا کوونکې الله جل شانہ دی ، خو د بنو خوبونو نسبت الله تعالی ته د تکریم او تشریف دپاره شوی دی ، او د بدو خوبونو نسبت شیطان ته ځکه شوی دی چه شیطان په ده خوشحالیږي او راضی وی - (۱)

دی حدیث کښې حضور اکرم ﷺ د بدو خوبونو نه د بچ کیدو او ددی د شر نه د محفوظ کیدو طریقه خودلې ده چه د ویخیدو نه پس گس طرف ته اعوذ بالله من الشيطان الرجيم او وایه او درې ځله توك كړه او دده د شر نه پناه او غواړه نو انشاء الله دا خوب به نقصان ده نه وی ، توك كولو کښې د شیطان نه نفرت او د ده تحقیر او تذلیل کولو ته اشاره ده ، ځکه چه شیطان د بدو خوبونو په وخت خوشحالیږي او دیته حاضرېږي - علامه قسطلانی رحمه الله

لیکي : وفي النفث إشارة إلى خرد الشيطان الذي حضر رؤياه المكروهة ، وتحقيره واستقذار لفعله (۲)

[۵۳۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَفَثَ فِي كَفِّهِ يَقُلُّ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَيَا مُعَوَّذَتَيْنِ جَمِيعًا ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِنَّ وَجْهَهُ وَمَا بَلَغَتْ يَدَاهُ مِنْ جَدِّهِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَلَمَّا اشْتَكَى كَانَ يَأْمُرُنِي أَنْ أَفْعَلَ ذَلِكَ بِهِ قَالَ يُونُسُ كُنْتُ أَرَى ابْنَ شَهَابٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ إِذَا أَتَى إِلَى فِرَاشِهِ [ر: ۴۱۵]

حضرت عائشه فرمائی چه رسول الله ﷺ به کله خپلې بسترې ته تشریف اورلو نو په خپلو لاسونو به ئې قل هو الله احد او معوذتین (سورت فلق او سورت الناس) او ویلې او دم به ئې کړو او بیا به ئې دواړه لاسونه په خپل نورانی مخ رابښکل او چه د بدن کومې کومې حصې ته به رسیدې شو په هغې به ئې رابښکلو ، حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه کله دوی بیمار شونو ما ته ئې د داسې کولو حکم به کولو ، راوی د حدیث یونس وائی چه ما ابن شهاب لیدلې وو چه دی به خپلې بسترې ته تللو نو داسې به ئې کولو دا روایت په کتاب المغازی کښې تیر شوی دی

[۵۳۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَهْطًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْطَلَقُوا فِي سَفَرَةٍ سَافَرُوهَا حَتَّى نَزَلُوا بِحَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمْ فَلَدَغَ سَيْدُ ذَلِكَ الْحَيِّ فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ قَدْ نَزَلُوا بِكُمْ لَعَلَّهُ

(۱) عمدة القاری : ۲۷۰ / ۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۶۷ / ۱۲

(۲) عمدة القاری : ۲۷۰ / ۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۶۷ / ۱۲

أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ فَأَتَوْهُمْ فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ إِنَّ سَيِّدَنَا لَدِغٍ فَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فَقَالَ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ شَيْءٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَرَاقٍ وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعَلًا فَصَالِحُوهُمْ عَلَى قَاطِعٍ مِنَ الْغَنَمِ فَانْطَلَقَ فَجَعَلَ يَتَفَلُّ وَيَقْرَأُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَتَّى لَكَأَنَّهَا لُشِطٌ مِنْ عِقَالٍ فَانْطَلَقَ يَمْشِي مَا بِهِ قَلْبَةٌ قَالَ فَأَوْقَوْهُمْ جُعَلُهُمُ الَّذِي صَالِحُوهُمْ عَلَيْهِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَقِيمُوا فَقَالَ الَّذِي رَقِيَ لَا تَفْعَلُوا حَتَّى تَأْتِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَذْكُرْ لَهُ الَّذِي كَانَ فَتَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا فَقَدْ مَوَّأَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَّرُوا لَهُ فَقَالَ وَمَا يُدْرِيكَ أَنْتَ بَارُقِيَّةٌ أَصَبْتُمْ أَقِيمُوا وَاضْرِبُوا إِلَى مَعَكُمْ بِسَهْمٍ [۲۱۵۲:ر]

د باب دا آخری حدیث تیر شویدی ، دیکبې دی ، " فانطلق فجعل يتفل " د تفل او د نفث تقریباً یو معنی ده ، ددې جملې د وجه امام بخاری دا حدیث ددې باب لاندې ذکر کړېدې

۳۹=باب مَسْحِ الرَّاقِي الْوَجَعَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى

[۵۳۱۸] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مُسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ بَعْضُهُمْ بِمَسْحِهِ بِيَمِينِهِ أَذْهَبَ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ شَقًّا قَدْ كَرِهَتْهُ لِمَنْصُورٍ فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ بِأَنَّهُ نَبِيٌّ كَرِيمٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهِ دَمٌ كَوَلَوْ بِهِ وَخَتَ كَبَشٍ خَيْلَ بَنِي لَاسٍ د تَكْلِيفٍ بِهِ خَائِفٌ وَهَلُو

۴۰=باب فِي الْمَرْأَةِ تَرْقِي الرَّجُلَ

[۵۳۱۹] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى نَفْسِهِ فِي مَرَضِهِ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا ثَقُلَ كُنْتُ أَنَا أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِيَدِي فَأَمَسَ بِيَدِ نَفْسِهِ لِبَرَكَتِهَا فَسَأَلْتُ ابْنَ شِهَابٍ كَيْفَ كَانَ يَنْفِثُ قَالَ يَنْفِثُ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ [۲۱۵۵:ر]

امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې څه نسخه که خاوند دم کول غواړی نو سنت کنبې دې دپاره جواز شته ، مناسبت د روایت د باب سره ظاهر دې

۴۱=باب مَنْ لَمْ يَرْقُ

[۵۳۲۰] حَدَّثَنَا مُدَدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ بْنُ مُثَمِّرٍ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ فَجَعَلَ يَمُرُّ النَّبِيُّ مَعَ الرَّجُلِ وَالنَّبِيُّ مَعَ الرَّجُلَانِ وَالنَّبِيُّ مَعَ الرَّهْطِ وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَ أَحَدٍ وَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأَفْقَ فَرَجَوْتُ أَنْ تَكُونَ أُمِّي فَقِيلَ

هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ ثُمَّ قِيلَ لِي انْظُرْ فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَقِيلَ لِي انْظُرْ هَكَذَا وَهَكَذَا فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَقِيلَ هَؤُلَاءِ أُمَّتُكَ وَمَعَ هَؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ فَتَفَرَّقَ النَّاسُ وَلَمْ يَبَيِّنْ لَهُمْ قَتْدًا كَرَأْضَتِ الْأَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا أَمَا نَحْنُ قَوْلُكَ نَافِي الشِّرْكِ وَلَكِنَّا آمَنَّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَكِنْ هَؤُلَاءِ هُمْ أَبْنَاؤُنَا قَبْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هُمْ الَّذِينَ لَا يَتَطَهَّرُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَكْتُمُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مُحْصَنٍ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا فَقَالَ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ [۳۳۹:۴]

دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه که یو سړې دم درمل وغيره نه کوی نو شریعت کښې د دې جواز شته ، په حدیث د باب تفصیلی کلام په باب من اکتوی کښ تیر شویدی ، دیکښې دی ، هم الذین لای تطیغرون ، ولایکتون ولایسترقون * دا هغه خلق دی چه د توکل په لور مقام دی او رضا بالقضاء مقام باندې اوسیدی د دم دارو درملو علاج وغيره ضرورت نه محسوسوی ، لکه علامه ابن الاثیر رحمه الله فرمائی :

« هذا من صفة الأولياء ، المعرضين عن الدنيا وأسبابها وعلاقتها ، وهؤلاء خواص الأولياء ، ولا يرد على هذا وقوع ذلك من النبي صلى الله عليه وسلم فعلا وأمرأ لأنه كان في أعلى مقامات العرفان ودرجات التوكل ، فكان ذلك منه للتشريع وبيان الجواز ومع ذلك فلا ينقص ذلك من توكله ، لأنه كان كامل التوكل يقينا فلا يؤثر فيه تعاطي الأسباب شيئا ، بخلاف غيره ولو كان كثير التوكل ، لكن من ترك الأسباب ، وفوض وأخلص في ذلك كما دأرقه مقاماً » (۱)

یعنی علاج او اسباب پریخودل خاص د هغه اولیاء او د الله تعالی د لویو بندگانو صفت دې چه د دنیا او ددې د وسائلو نه اعراض کوی دلته دې د چا په ذهن کښ دا شبه سر نه رااوچتوی چه کله دا دالله تعالی د خاص مقربو بندگانو صفت دې نو بیا رسول الله ﷺ علاج او اسباب عملاً هم او قولاً هم اختیار کړل چه په خپله ئې هم علاج او اسباب او کړل او بل ته ئې هم حکم او کړو ځکه چه رسول الله ﷺ بې شک شبه د عرفان او د توکل په لور مقام فائز وو ، خو بیا هم دوی د علاج او وسائلو د مشروعیت خودلو او ددې د جواز د بیان دپاره ئې دا اختیار کړل ، دې سره د دوی د توکل په صفت کښې هیڅ قسم کمې نه دې راغلې ، ځکه چه دوی داسې کامل متوکل وو چه اسباب اختیارولو سره د دوی په توکل هیڅ اثر نه پریوتلو ، دا صرف د دوی خصوصیت وو د نورو خلقو خبرې نورې دی ، ځکه چه که یو سړې ډیر هم متوکل وی خو اسباب اختیارولو سره د ده په توکل څه نا څه فرق راځی ، که یو سړې اخلاص سره توکل کوی او خپله معامله الله تعالی ته سپاری او اسباب پریږدی نو دې یقیناً د توکل په لور

مقام دې - دا روایت امام بخاری رحمه الله د حصین بن نمیر نه نقل کړېدې ، د حصین بن نمیر په بخاری کښ صرف هم دا یو روایت دې - (۱)

۴۲ = بَابُ الطَّيْرِ

[۵۳۲۱] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عُمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةٌ وَالشُّومُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْمَرْأَةِ وَالذَّارِ وَالذَّابَةِ [ر: ۱۹۹۳]

[۵۳۲۲] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةً قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا طَيْرَةٌ وَخَيْرُهَا الْفَأَلُ قَالُوا وَمَا الْفَأَلُ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ [ر: ۵۳۲۳]

طيرة (د طاء د کسري او د ياء د فتحه سره) د تطير مصدر دې چه څنگه د تحير مصدر حېره دې ، د بعض اهل لغت دا خيال دې چه عربي ژبه کښ په دې وزن باندې د دې دوه مصدرونو نه علاوه بل يو مصدر نه دې راغلې - (۲)

طيرة بدشگونۍ (سپيره والی) ته وائی په زمانه د جاهليت کښ به خلق سحر د څه کار دپاره وتل نو دوی به په طير يعنی مارغه باندې اعتماد کولو ، دوی به ناست مارغان الوزول نو که دا مارغه به بنی طرف ته والوتلو نو دوی به دا نیک شگون گنړلو او کار ته به روان شو او که دا مارغه به گس طرف ته والوتلو ، نو دوی به دا بد شگون گنړلو کار له به نه تلل ، خلقو به بنی طرف ته الوتونکی مارغه ته " مساع " او گس طرف ته الوتونکی مارغه ته به ئې " بارح " ويلې - (۳)

اسلام چه راغلو نو دا وهم او خيال ئې باطل کړو چه د مارغه په بنی او په گس طرف الوتلو سره د چا په کار کیدو او نه کیدو باندې څه اثر نه پریوخی امام بیهقي رحمه الله په " شعب الایمان " کښې د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهما روایت نقل کړېدې چه که د چا په زړه کښې داسې بد شگونۍ راشی نو هغه دې دا دعا

(۱) فتح الباری : ۲۶۰ / ۱۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۳ / ۱۲

(۲) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی کتاب الطب ، باب الفأل (رقم الحديث : ۵۴۲۳) وأخرجه مسلم فی السلام ، باب الطيرة و الفأل و ما يكون فيه من الشوم : ۱۷۴۵ / ۱۴ (رقم الحديث : ۲۲۲۳)

(۳) النهاية فی غريب الحديث و الأثر : ۱۵۲ / ۱۳ ، مجمع بحار الأنوار : ۴۸۰ / ۱۳ و فتح الباری : ۲۶۱ / ۱۰

شرح الطیبی علی مشکوة المصابیح ، کتاب الطب و الرقی ، باب الفأل و الطيرة ، الفصل الأول : ۳۱۳ / ۸

إكمال إكمال المعلم للأبی علی صحيح مسلم کتاب الطب ، باب قوله ~~طيرة~~ : لا عدوی : ۳۹ / ۶

(۴) (النهاية فی غريب الحديث و الأثر : ۱۵۲ / ۱۳ ، فتح الباری : ۲۶۱ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۳ / ۱۲

إرشاد الساری : ۴۷۲ / ۱۲)

او وائی . اللهم لا طيرة الا طيرك ، ولا خير الا خيرك .^(١)

کله چه خلق داسې عقیده اولری نو د دوی د خیال او د اعتقاد مطابق ډیر کرتې داسې واقعات هم راپېښیږی ، دا په حقیقت کښې د دوی د باطن ظن سزا وی ، حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :

«وربها وقع به ذلك المكروه بعينه الذي اعتقده عقوبة له ، كما كان يقيم كثيرا لأهل الجاهلية»^(٢)

باب الفأل = ٣٣

[5423] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا طِيْرَةَ وَخَيْرُهَا الْفَأْلُ قَالَ وَمَا الْفَأْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ [٥٣٣: ر] (٣)
[٥٣٣] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيْرَةَ وَتُعْجِبُنِي الْفَأْلُ الصَّالِحُ الْكَلِمَةُ الْحَسَنَةُ [٥٣٠: ر]

حضور اکرم ﷺ فرمائي دي لا طيرة و خيرها الفال چه شگون نه دي او د دي بهتر قسم نيك شگون دي . قال (په همزه او بغير د همزه) بڼه شگون ته وائي (٤) د دي جمع فتول راځي - (٥)
① بعضې حضراتو په نزد طيره بد شگون (سپيره والي) ته وائي او قال بڼه شگون (بختور والي) ته وائي - دا دواړه جدا جدا دي طيره ناجانز او فال جانز دي ، دلته حديث کښې د خیرها کلمه استعمال شويده ، د فال اضافت طيره ته دي ، دا اضافت د توضیح دپاره دي ، د جزئيت ثابتولو دپاره نه دي ، د علامه کرمانی رحمه الله او د علامه طیبی رحمه الله رای هم دا ده - (٦)

(١) شعب الإيمان للبيهقي . باب التوكل و التسليم : ٦٥١٢ (رقم الحديث : ١١٨٠)

(٢) فتح الباري : ١١٠ / ٢٦٤

(٣) الحديث أخرجه البخاري أيضا في الطب . باب لاعدوى (رقم الحديث : ٥٤٤٠) و أخرجه مسلم في السلام . باب الطيرة و الفأل و ما يكون فيه من الشؤم : ١٧٤٦٤ (رقم الحديث : ٢٢٢٤) و أخرجه أبوداود في الطب . باب في الطيرة : ١٨١٤ (رقم الحديث : ٣٩١٦) و أخرجه الترمذي في كتاب السير . باب ما جاء في الطيرة : ١٦٠١٤ (رقم الحديث : ١٦١٥)

(٤) و في النهاية لابن الأثير : " فيه إنه كان يتفاءل و لا يتطير " الفال مهموز فيما يسر و يسوء . و الطيرة لا تكون إلا فيما يسوء . النهاية لابن الأثير : ٤٠٥١٣

(٥) فتح الباري : ١٠ / ٢٦٣ . إكمال إكمال المعلم على صحيح مسلم لأبي . كتاب الطب . باب قوله ﷺ : لا عدوى : ٤١١٦

(٦) شرح البخاري للكرمانی : ٣٢١٢١ . شرح الطيبي على مشكوة المصابيح . كتاب الطب و الرقي . باب الفأل و الطيرة . الفصل الأول : ٣١٣١٨ . فتح الباري : ١٠ / ٢٦٣١٠ . عمدة القاري : ٢١ / ٢٧٤

② خو د حافظ ابن حجر رحمه الله وغيره رائي دا ده چه " طيره " عامه ده مطلق شگون ته وائي ، او ددې دوه قسمونه دي : بد شگون او ښه شگون ، دويم قسم ته فال وائي ، شريعت کښ بيا د " طيرة " استعمال د بد شگونۍ په معنی کښې او شو ، حضور اکرم ﷺ ، چه " لا طيرة " او فرمايل نو دې سره نې شرعی معنی مراد واخسته او " خیرها " کښې ضمير چه کوم " طيرة " ته راجع دې نو د هغې نه عام معنی یعنی مطلق شگون مراد دې (۱) د دې حضراتو بتايد د ترمذی د يو روايت نه کيږي (۲)

يو اشکال او ددې جواب : دلته دا اشکال کيږي چه " خیرها " د اسم تفضيل صيغه ده چه د هغې مفهوم دا راوځي چه فال زيات بهتر دې ، خو طيره کښې هم بهتری شته ، حال دا دې چه طيره کښې هيڅ قسم بهتری نشته دې ددې مختلف جوابونه ورکړې شويدي ،

① علامه طبیبی رحمه الله فرمائي : هو من نحو قولهم : " الصيف أحمر من الشتاء " أي الفال في بابيه أبلغ من الطيرة في بابها ، والحاصل إن أفضل التفضيل في ذلك إنما هو بين القدر المشترك بين الشيئين ، والقدر المشترك بين الطيرة والفال تأثير كل منهما فيما هو فيه ، والفال في ذلك أبلغ - (۳)

علامه طبیبی رحمه الله فرمائي چه دا " الصيف أحمر من الشتاء " د قبيله دې ، ددې لفظی ترجمه خو دا ده چه اوږې د ژمی نه زيات گرم دې خو مطلب نې دا کيږي چه د گرمۍ سختی د یخنۍ د سختۍ نه زیاته ده ، نو " سختی " په دواړو کښې قدر مشترک دې ، خو د یو شدت د بل په مقابله کښې زيات دې ، ددوه څیزونو په مینځ کښې قدر مشترک په یو کښې د زیاتۍ او د شدت د بیانولو دپاره د اسم تفضیل استعمال کيږي ، لکه چه الصيف أحمر من الشتاء . (اوږې د ژمی نه زيات گرم دې) دا مطلب ترینه نه اخستې کيږي چه یخنۍ کښې هم څه لږه غونډه گرمی او تاو شته ، خو د صيف حرارت زيات دې ، بلکه مطلب ترینه دا اخستې کيږي چه د صيف د حرارت شدت د شتاء د یخنۍ د شدت نه زيات دې

دارنگه حديث کښې هم د الطيرة غيرها الفال مطلب دا نه دې چه " طيرة " کښې هم څه لږ خیر شته خو د فال خیر زيات دې ، بلکه مطلب دا دې چه د طيره هم یو اثر دې او د فال هم یو اثر دې خو د فال اثر د طيره په مقابله کښې زيات ښه زيات بهتر او زيات بليغ دې - ددې جواب حاصل دا دې چه د بد شگون او د نیک شگون د دواړو اثر شته خو د طيره په مقابله کښې فال زيات موثر او بليغ دې -

② دويم جواب دا ورکړې شويدي چه " خیر " دلته د مطلقا د خيريت په معنی کښې

(۱) فتح الباری : ۲۶۳۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۴۱۲۱ ، شرح البخاری للکرماني : ۲۱ ۳۲۱ ، اکمال الکمال المعلم علی صحيح مسلم للابی . کتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوی : ۴۱۱۶ (۲) فتح الباری : ۲۶۴۱۰ ، عمدة القاری : ۲۷۴۱۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۷۴۱۱۲ (۳) شرح الطیبی علی مشکوة المصابيح : ۳۱۳۸ ، مکمل اکمال الإکمال ، کتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوی : ۴۱۱۶

استعمال دي ، د اسم تفضيل په معنی نه دي ، الفال محض خير کما ان الطيرة محض شر- (١)
 ⑤ اويو بل جواب دا ورکړې شويدي چې دا علی سبيل الفرض و التسليم دي چې بالفرض
 که طيرة بهتر هم وي نو فال ددي په مقابله کښې زيات بهتر دي- (٢)

نيك فال نيول مندوب دي: بهر حال ښه او نيك فال نيول مستحب او مندوب دي مثلاً
 يو سړي بيمار دي او دي په دي حالت کښې د چا نه "يا سالم" ويل واوري ، يا څوک جنگ
 ته روان دي او دي د "ظفر علی" يا د "فتح علی خان" نوم واوري ، يا د چا څه خيز وړک
 شوي وي او دي يا واجد د چا د خلې نه واوري نو دي ددي نومونو نه د روغوالی ، د فتح او
 د وړک شوي خيز په پيدا کيدو نيك فال اونيسی نو دا مستحب او د حضور اکرم ﷺ نه يو
 ثابت خيز دي- (٣)

أبي په شرح د مسلم کښ د قاسم بن اصبح يو روايت نقل کړيدي چې حضرت بريده اسلمي د
 اويو سوارو سره د شپې په وخت حضور اکرم ﷺ ته ملاقات ته راغلو ، نو حضور اکرم ﷺ
 تپوس اوکړو څوک ئي ؟ نو ده جواب ورکړو "بريده" نبی کریم ﷺ حضرت صديق اکبر ﷺ
 ته متوجه شو او وې فرمائيل : "بردا امرنا و صلح" څمونږ د جنگ معامله ښه شوه او صلح
 اوشوه ، بيا ئي تپوس اوکړو ممن ؟ (يعنی د کومې قبيلې سره دي تعلق دي ؟) نو ده
 اوويل : من اسلم ، حضور ﷺ او فرمائيل : "سلمنا" يعنی مونږ محفوظ شو بيا حضور ﷺ
 تپوس اوکړو فمن ؟ (يعنی اسلم کښې د کوم ښاخ سره تعلق لري ؟) نو ده اوويل : من بني
 سهم ، بيا حضور ﷺ او فرمائيل : خرج سهمنا (څمونږ حصه رااووتله) (٤) دا رنگه د عزوه
 حديبيه په موقع باندې د کافرانو د طرفه مختلف خلق حضور صلي الله عليه وسلم سره
 مذاکراتو دپاره راتلل چې کله سهيل بن عمرو راغللو نو دوی ﷺ د نوم نه فال اونيولو او
 ارشاد ئي اوکړو "الآن سهل لكم امرکم" (٥)

د حضور اکرم ﷺ عادت مبارک وو چې کله به ئي د کوم يو کار په موقع باندې څه ښه نوم
 اوريدلو نو د خوشحالی آثار به د دوی په مخ مبارک ښکاره کيدل ، لکه امام ابوداود رحمه
 الله په سند حسن سره د حضرت بريده اسلمي ﷺ يو روايت نقل کړيدي : "ان النبي صلى الله
 عليه وسلم كان لا يتطير من شيء ، وكان إذا بعث عاملاً يسأل عن أسبه فإذا أعجبه فرح به ، وإن كره أسبه روى
 كراهة ذلك في وجهه" (٦)

(١) (مرقاة شرح مشکاة ، كتاب الطب ، باب الفال و الطيرة : ٢١٩)

(٢) (مظاهر حق : ٣٠١١٤ ، مرقاة شرح مشکاة كتاب الطب ، باب الفال و الطيرة : ٢١٩)

(٣) (فتح الباری : ١٠٠١٢٤ ، مظاهر حق : ٣٠٠١٤)

(٤) (اکمال اکمال المعلم علی صحيح مسلم للأبي ، كتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٤٢٦٤)

(٥) (دلائل النبوة للبيهقي ، باب سياق قصة الحديبية و ما ظهر من الآثار فيها : ١٠٥١٤)

(٦) (سنن أبي داود ، كتاب الطب ، باب في الطيرة : ١٩١٤ (رقم الحديث : ٣٩٢٠)

که یو نوم به دوی ﷺ ته ناخوښه وو نو د دوی په مخ مبارک به د ناخوښتیا آثار ښکاره کیدل د بد فالي په وجه نه ، بلکه په دې وجه چه دوی ته بد نومونه خوښ نه وو ، هم دا وجه ده چه دوی په څو موقعو باندې د څو اصحابو نومونه بدل کړي وو - (۱) دارنگه دوی ﷺ د برة بنت ابن سلمة بن عبد الأسد (چه ددوی نوم ربیبه وه) نوم بدل کړو اوزینب نې کړو - الإصابة فی تمييز الصحابة : ۳۸۱۸ (رقم الترجمة : ۱۰۹۲۸) ، أسد الغابة فی معرفة الصحابة : ۳۷۱۶ (رقم الترجمة : ۶۷۷۷)

۳۴ = بَاب لَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ

[۳۲۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَكَمِ حَدَّثَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ أَخْبَرَنَا أَبُو حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةَ وَلَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ [ر: ۵۳۸۰]

د هامة او د صفر - تشریح تیره شویده -

۳۵ = بَابُ الْكِهَانَةِ

کهانة (د کاف په فتحه او په کسره سره) د غیب خبرو خودلو پیشې ته وائی ، دې پیشه کوونکی ته کاهن وائی ، ددې جمع کهنة راخی ، بعض اهل لغتو د کاهن تعریف کړېدې ، کل من اذن بشی قبل وقوعه فهو کاهن (۲)

د کهانت قسمونه : د کهانت درې قسمونه مشهور دی

① د غیب دا خبرونه بعض خلق د شیطانانو او د پیریانو نه حاصلوی ، پیریان د خبرې چه د اسمان د فرشتو خبرې واورې نو حاصل ئې کړی ، د دې دروازه بنده کړې شوه او ددې حفاظت د شهاب ثاقب په ذریعه اوشو ، د قرآن کریم دا آیت کریمه (إِلا من عطف الخطفة فاتبعه شهاب ثاقب) (۲) دې طرف ته اشاره کوی

② د بعضې پیریانو سره د خلقو رابطه وی او دوی دوی ته د لرې لرې خبرونه ورکوی او کله څه خبرې صحیح هم خپری

(۱) لکه چه دوی صلی الله علیه وسلم د ام المؤمنین حضرت میمونه او د ام المؤمنین حضرت جویریة رضی الله عنهما نو مونه دوی دواړو سره نکاح کولو په وخت کښې بدل کړي وو د دوی دواړو نومونه بالترتیب وړاندې " برة بنت الحارث الهلالية " او برة بنت الحارث المصطلقية " وو ، الإصابة فی تمييز الصحابة : ۴۸۱۸ (رقم الترجمة : ۱۰۹۲۵ ، ۱۰۹۲۶)

(۲) فتح الباری : ۲۶۶۱ ، عمدة القاری : ۲۷۵۱۲۱ و عرفه ابن الأثیر فی النهاية : الکاهن : الذی يتعاطى الخیر عن الكائنات فی مستقبل الزمان ، و يدعی معرفة الأسرار ، النهاية فی غریب الحديث و الأثر ۴ : ۲۱۳۱ و کذا فی مجمع بحار الأنوار : ۴۵۰۱۴

(۲) (سورة صافات ، الآية : ۱۰)

⑤ بعض خلق د خپلو حواسو ، تجربو او په اندازو سره د غیب خبرې بیانوي دي ټولو صورتونو ته مضموم ویلي شويدي ځکه چه دا د قبيلي د ظنياتو نه دي او عموما ديگنې دروغ شامل وي - ()

حضرت ابوهريره رضي الله عنه مرفوع حديث دي "من آل كاهنا او عرافا فصدقه بما يقول فقد كذب بما أنزل على محمد" (١)

[٥٨٢٤/٥٨٢١] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي امْرَأَتَيْنِ مِنْ هَذِيلٍ اقْتَتَلَتَا فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَأَصَابَ بَطْنَهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَقَتَلَتْ وَلَدَهَا الَّذِي فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَضَى أَنَّ دِيَّةَ مَا فِي بَطْنِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ فَقَالَ وَلِيُّ الْمَرْأَةِ الَّتِي غَرِمَتْ كَيْفَ أُغْرِمُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَ فَبُيِّنَ ذَلِكَ يُطْلَقُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُفَّانِ

[٥٨٢٤] (٣) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ رَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَطَرَحَتْ جَنِينَهَا فَقَضَى فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِغُرَّةٍ عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي الْجَنَيْنِ يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغُرَّةٍ عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ فَقَالَ الَّذِي قُضِيَ عَلَيْهِ كَيْفَ أُغْرِمُ مَا لَا أَكَلَ وَلَا شَرِبَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَ وَمِثْلُ ذَلِكَ يُطْلَقُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُفَّانِ [ر: ٦٣٥٩ و ٦٥٠٨ و ٥٨١٣ و ٦٥١٢] -

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه رسول الله ﷺ د قبيله هذيل د دوه جگړه کونکو ښځو باره کښې فيصله کړې وه چه دوی کښې يوې (ام عفيف بنت مسروح) بله (مليکه بنت عويم) په کانړۍ ويشتې وه چه دا په گيډه اولگيدله او دا حامله وه چه د هغې د وجه ددې

(١) فتح الباري : ١٠/٢٦٦ ، ارشاد الساري : ١٢/٤٧٩)

(٢) سنن الترمذي ، كتاب الطهارة ، باب ما جاء في كراهية إتيان الحائض : ١١/٢٤٢ (رقم الحديث : ١٣٥) ، سنن أبي داود ، كتاب الطب ، باب في الكاهن : ٤/١٥١ (رقم الحديث : ٣٩٠٤) ، مسند الإمام أحمد بن حنبل ، كتاب الحدود ، الفرع الرابع في حد الزنا من الجلد والرجم : ١٢/٤٠٨ ، سنن ابن ماجه ، كتاب الطهارة ، باب النهي عن إتيان الحائض : ١١/٢٠٩ (رقم الحديث : ٦٣٩)

(٣) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الفرائض ، باب ميراث المرأة والزواج مع الولد وغيره (رقم الحديث : ٦٣٥٩) و أخرجه أيضا في كتاب الديات ، باب جنين المرأة (رقم الحديث : ٦٥٠٨) و أخرجه أيضا في كتاب الديات باب جنين المرأة ، وإن العقل على الوالد وعصبة الوالد لا على الولد (رقم الحديث : ٦٥١١) و أخرجه مسلم في كتاب القسامة ، باب دية الجنين وجوب الدية في قتل الخطأ : ٤/١٣٠٩ (رقم الحديث : ١٦٨١)

بچی په گیده کښې مړ شو ، د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې مقدمه راغله دوی ددې بچی په دیت کښې غره یعنی یو غلام یا د وینځې ورکولو حکم اوکړو ، د جنایت کوونکې ښځې ولی اوویل "کیف اغرمیا رسول الله من لا شرب ولا اکل ، ولا طلق ولا استهل ، فمثل ذلك بطل" (یعنی اے د الله رسول له : څه څنگه د هغه بچی دیت ورکړم چه نه ئې څښاک کړېدې او نه ئې خوراک او نه ئې خبرې کړېدې او نه ئې چغه وهلې ده ، نو داسې بچی خو توې (څه تاوان ئې نشته) حضور اکرم ﷺ چه دده دا مسجع کلام واوریدو نو وې فرمائیل : دې خو د کاهنانو روردي " د دې حدیث متعلق تفصیلی کلام خو به روښتو راشی په دیاتو کښې دلته امام بخاری رحمه الله ددې ذکر ځکه کړېدې چه دوی ﷺ ددې مسجع کلام کوونکي متعلق او فرمائیل : چه دې د کاهنانو رور دې لکه چه څنگه کاهن مسجع کلام کوی ، دده دا کلام هم دارنگه مقفی او مسجع دې لکه د مسلم شریف په روایت کښې دی : "انما هذا من اخوان الکهان" نه پس دا اضافه ده "من اجل سجه الذی سجع" (۱) کلام کښې سجع که په تکلف او تصنع سره وی نو دا صحیح نه ده ، خو که بې تکلفه او بې تصنع وی نو بیا جائز دې ، (۲)

استهل : استهلال د پیدا کیدو په وخت د بچی اواز ته وائی ، غره د تندې سپین والی او روښانتیا ته وائی عبره عن الجسد که اطلاق الجوز علی کل ، وړاندې "عبدأومة" ددې بدل واقع کیږی - (۳)

قوله: ومثل ذلك بطل: دلته روایت کښې "بطل" دې او په بعضې راویتونو کښې یطل د یاعسره دې د یطل معنی د هدر او د توتیدو ده - (۴)

[۵۳۲۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ [۲۱۳۳:ر]

د باب دا روایت د حضرت ابو مسعود رضی الله عنه نه روایت دې - فرمائی : چه نهی النبی ﷺ عن ثمن الكلب ومهر البغي وحلوان الكاهن یعنی حضور اکرم ﷺ د سپی د قیمته د زنا کارې ښځې ته د اجرت ورکولو نه او کاهن ته د رقم ورکولو نه منع کړیده -

(۱) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دية الجنين و وجوب الدية في قتل الخطأ ۱۳ ۱۳۰۹ (رقم الحديث : ۱۶۸۱) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دية الجنين و وجوب الدية في قتل الخطأ ۱۳ ۱۳۰۹ (رقم الحديث : ۱۶۸۱) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دية الجنين و وجوب الدية في قتل الخطأ ۱۳ ۱۳۰۹ (رقم الحديث : ۱۶۸۱) ررر

(۲) فتح الباری : ۱۰/۲۶۸ (فتح الباری : ۱۰/۲۶۸)

(۳) عمدة القاری : ۲۱/۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲/۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰/۲۶۸

(۴) عمدة القاری : ۲۱/۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲/۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰/۲۶۸

قوله: مهر البغی: بغی په اصل کنبې د بغوئ په وزن د فعول وو ، واو یې په یاء بدل کړو او یاء ئې په یاء کنبې مدغم کړه پکښې شو ، دلته ترینه زانیه مراد ده ، د زانیه اجرت ته ئې مجازا مهر او ویلې - (۱)

دا روایت په کتاب البیوع کنبې "باب ثمن الکلب" تر لاندې تیر شویږي - (۲)
 [۵۳۹۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ بْنُ الزُّهْرِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاسٌ عَنِ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَيْسَ بِشَيْءٍ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحْيَانًا بِشَيْءٍ فَيَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطِفُهَا مِنَ الْجَنِيِّ فَيَقْرُهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ فَيَخْلُطُونَ مَعَهَا مِائَةً كَذِبَةٍ
 قَالَ عَلِيُّ قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ مُرْسَلُ الْكَلِمَةِ مِنَ الْحَقِّ ثُمَّ بَلَغَنِي أَنَّهُ أُسْنَدُهُ بَعْدَهُ [ر: ۵۸۵۹ و ۴۱۲ وانظر: ۳۰۳۸]

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه څه خلقو در رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه د کاهنانو متعلق تپوس او کړو نو دوی او فرمائیل: دا هیڅ څیز نه دی ، خلقو او ویل: اے د الله رسوله! دا خلق کله مونږ ته داسې خبره کوی چه هغه بالکل صحیح وی ، نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه دا خبره د الله تعالی د طرفه وی ، کاهن دا د پیریانو نه واخلی ، پیری دا (خبره چه د فرشتو نه ئې اوریدلې وی) د خپل کاهن دوست په غوږ کنبې واچوی ، او بیا دې د دې یوې خبرې سره سل د دروغو خبرې یوځای کړی او وړاندې ئې بیانوی

قوله: لیس بشی: ای لیس قوله بشی یعتمد علیه یعنی د کاهن د قول هیڅ اعتبار نشته دی ، تلك الکلمة من الحق یعنی دا کلمه د حق د طرفه وی ، د حق نه الله تعالی هم مراد کیدې شی ، چه دا کلمه د الله تعالی د طرفه وی ، او حق په معنی د ثابت او د رښتیا هم کیدې شی چه دده دا کلمه درست او صحیح وی ، باقی نورې باطلې وی - (۳)

قوله: يخطفها من الجنی: یعنی دا کلمه دې کاهن د پیری نه اخستې وی او بعضې روایتونو کنبې یخطفها الجنی دې یعنی پیری دا کلمه د اسمان نه حاصل کړیده د خطف یخطف معنی په منډه او په تیزی سره د اخستو ده (۴)

(۱) قال القسطلانی: " ولا يجوز عندهم أن يكون على فاعل ، لأن فاعلا بمعنى فاعل يكون بالهاء في المؤنث ككريمة وإنما يكون بغيرهاء ، إذا كان بمعنى مفعول كإمرأة جريح وقتيل (إرشاد الساری: ۴۷۸/۱۱۲)

(۲) عمدة القاری: ۲۷۵/۲۱ ، ارشاد الساری: ۳۷۷/۱۲ ، فتح الباری: ۲۶۸/۱۰

(۳) عمدة القاری: ۲۷۷/۲۱ ، ارشاد الساری: ۴۷۹/۱۲ ، فتح الباری: ۲۶۹/۱۰ ، شرح صحیح البخاری

لابن البطال: ۴۳۹/۱۹

(۴) عمدة القاری: ۲۷۷/۲۱ ، ارشاد الساری: ۴۷۹/۱۲ ، فتح الباری: ۲۶۹/۱۰

فیقرها: د باب د نصر نه دې قریقه استعمالیږي، ویلې کیږي. قررت علی رأسه دلوا: ما دده په سر دولچه د اوبو واروله - (۱)

علامه قرطبی رحمه الله فرماني قر الطائر په معنی دې د مارغه مسلسل اواز ویستلو ته وائی، دلته د یقرها په معنی ده: ألقاهن أذنه بصوت - (۲)

قوله: مائة كذبة: د كاف فتحې سره، د ابن جریج په روایت کښې اکثر من مائة كذبة دې، عدد مراد نه دې بلکه کثرت مراد دې چه کاهن اکثر دې حق سره دروغ ملاوهی. (۳)
امام مسلم رحمه الله د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه نه روایت نقل کړېدې چه یو شپه رسول الله صلی الله علیه و آله د څو انصارو اصحابو سره تشریف فرما وو، دیکښې شهاب ثاقب په نظر راغلو، حضور صلی الله علیه و آله د اصحابو نه تپوس اوکړو "په زمانه د جاهلیت کښې به چه دا تاسو اولیدلونو تاسو به څه ویلې؟" اصحابو اوویل: مونږ به ویل چه نن شپه څوک لوی سړې پیدا شو یا څوک لوی سړې مړ شو، حضور صلی الله علیه و آله وفرمائل: "فإنها لا یرى بها الموت أحد ولا الحياة، ولكن ربنا تبارک و تعالیٰ اسبه إذا قضی أمرا، سمح حملة العرش، ثم سمح أهل السماء الذین یلونهم حتی یبلغ التسبیح أهل هذا السماء الدنيا ثم قال الذین یلون حملة العرش لحملة العرش: ماذا قال ربکم؟ فیخبرونهم ماذا قال، قال: فیستخبر بعض أهل السموات بعضاً حتى یبلغ الخبر هذه السماء الدنيا، فتخطف الجن السمع، فیقذفون إلى أولیائهم، یرمون به، فما جاؤا به علی وجهه فهو حق، ولكنهم یقرءون فیهِ ویبرءون" (۴)
یعنی ستورې ددې وجه نه رابیلېږي چه څوک مړ یا پیدا شی، بلکه څمونږ رب چه کله د یو امر فیصله اوکړی نو هغه فرشتې چه حاملین د عرش دی "سمحان الله" اووائی، بیا دوی سره چه کومې نزدې فرشتې د اسمان والا دی هغوی سمحان الله اووائی تر دې چه د دوی تسبیح هغه فرشتو ته راوړسېږي چه په اسمان د دنیا کښې دی، بیا حاملین د عرش سره چه کومې نزدې فرشتې دی هغوی دوی ته اووائی: د ستاسو رب څه وفرمائل؟ نو دوی ته چه الله تعالیٰ څه فرمائلې دی دوی د هغې خبر دوی ته ورکړې بیا د اسمانونو نورې فرشتې هم د یو بل نه دا خبر معلوم کړې تر دې چه دا خبر اسمان د دنیا ته راوړسېږي نو پیریان (شیطانان) دې اوریدلې خبرې نه څه راوینیسې او دا خپل کاهن دوستانو ته رسوی، اوس که کاهن دا خبره هم هغه رنگ بیان کړې چه څنگه دوی اوریدلې وی نو دا رښتیا کیږي خو دوی دیکښې د دروغو اضافه هم کوی

(۱) عمدة القاری: ۲۷۷/۲۱، فتح الباری: ۲۷۰/۱۱۰

(۲) عمدة القاری: ۲۷۷/۲۱، فتح الباری: ۲۷۰/۱۱۰

(۳) فتح الباری: ۲۷۰/۱۱۰، ۲۷۱، عمدة القاری: ۲۷۷/۲۱-

(۴) فتح الباری: ۲۷۰/۱۱۰، عمدة القاری: ۲۷۷/۱۲

قوله: قال علي: قال عبد الرزاق: مرسل: (الكلمة من الحق) ثم بلغني أنه أسنده بعده: علي بن المديني فرماني: چه عبد الرزاق بن همام فرماني حديث كني واقع - الكلمة من الحق - الفاظ مرسل نقل كرهى وو، يعنى حضرت عائشه رضي الله عنها نه ني د سند سره نه وو بيان كرهى خو بيا ما ته دا خبره را اور سیدله چه دوى به روستو دا حصه هم د سند سره نقل كرهى ده.

۳۶-- باب: السحر

باب السحر وقول الله تعالى وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا يَأْذِنُ اللَّهُ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ [البقرة: ۱۰۲] وَقَوْلِهِ تَعَالَى وَلَا يَقْلِلُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى [طه: ۶۹] وَقَوْلِهِ أَفْتَاتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ [الأنبياء: ۳] وَقَوْلِهِ يُخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنْتُمْ لَا تَسْعَى [طه: ۶۹] وَقَوْلِهِ وَمِنْ سِرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ [الفلق: ۳] وَالنَّفَّاثَاتُ السَّوْجُرُ تُحَرُونَ تُعَمَّوْنَ [المؤمنون: ۸۹]

دلته خو خبري ذهن كني كنينول پكار دي

د سحر تعريف: ① لغت كني د لفظ د سحر اطلاق په هر هغه خيز كيږي چه هغه مخفي او پټ وي، كل ما مخفي و لطف و دق ماخذ ده فهو سحر (۱)

(۱) فتح الباري: ۱۰ / ۲۷۲، وقال ابن الأثير في النهاية: لا سحر ما يصرف قلوب السامعين وإن كان غير حق. النهاية: ۱۲ / ۳۴۶ مجمع بحار الأنوار: ۱۳ / ۴۳، وقال الإمام الجصاص: أصل السحر في اللغة، ما لطف و خفي سبه، أحكام القرآن للجصاص: ۱۱ / ۶۱، وعرفه العلامة الألوسي: و السحر في الأصل مصدر سحر يسحر (بفتح العين فيهما) إذا أبدى ما يدق و يخفي و هو من المصادر الشاذة، و يستعمل بما لطف و خفي سبه، المراد به أمر غريب يشبه الخارق و ليس به (روح المعاني: ۱۱ / ۳۳۸)، و قال في تفسير الموردي: فقد اختلف الناس في معناه، فقال قوم: يقدر الساحر أن يقلب الأعيان بسحر فيحول الإنسان حمارا، و ينشأ أعيانا و أجساما، و قال آخرون: السحر خدع و معان يفعلها الساحر، فيخيل إليه أنه بخلاف ما هو، كالذي يرى السراب من بعيد فيخيل إليه أنه ماء، و كواكب (في زعمي الصحيح أنه رواكب) السفينة السائرة سيرا جيثا، يخيّل إليه أن ما عاين من الأشجار و الجبال سائرة معه، (تفسير الماوردي: ۱ / ۱۴۲) و قال العلامة ابن عابدين: السحر علم يستفاد منه حصول ملكة نفسانية يقدر بها على أفعال غريبة لأسباب خفية، (مقدمة رد المحتار على الدر المختار، مطلب في التنجيم و الرمل: ۱۱ / ۴۴)، و عرفه العيني بأن اسحر أمر خارق للعادة عن نفس شريرة لا يتعذر معارضته، عمدة القاري: ۲۱ / ۲۷۷

خو بیا دا لفظ د هر هغه اثر دپاره استعمالیدل شروع شو چه د هغې څه سبب ظاهري نه وی ،
برابره خبره ده چه دغه سبب معنوی وی لکه چه د بعضي کلماتو اثر کیږي ، یا غیر
محسوس اثر وی لکه د جناتو او د شیطانانو اثر یا د قوت خیالیه اثر ، (۱)
دارنگه د سحر څو قسمونه راویستی شي خو عرف عام کښې د سحر اطلاق په هغه اثر
کیږي چه دیکښې د جناتو او د شیطانانو عمل دخل وی - (۲)

د سحر قسمونه: (۳) سحر بنیادی طور باندې په دوه قسمونو کښې تقسیمیدي شي
یو قسم خو خالص نظر بندي ده ، چه سترگو او نظر ته د هوکه ورکولې کیږي او حقیقت سره
ددې هیڅ تعلق نه وی ، مثلاً سړي ته څه څیز په نظر راځي خو حقیقتا ددې څه وجود نه وی (۴)
دا د هوکه یا نظر بندي کله د قوت خیالیه په ذریعه کیږي چه د یتنه نن صبا په اصطلاح
کښې مسمریزم هم وائی ، یو سړي د قوت خیالیه په ذریعه د پل سړي په خیال دومره اثر
انداز شي چه د څه دې سوچ کوی هم هغه ده ته په نظر راځي - (۵)

کله دا کار د شیطان او د جناتو په ذریعه هم کیږي ، چه دې د مسحور په دماغو او په
سترگو داسې اثر او کړي چه دې یو غیر واقعی څیز لره محسوس کوی

په قرآن کریم د حضرت موسی علیه السلام په مقابله کښې د راتلونکو جادوگرانو سحر د رومبي
قسم سره متعلق وو ، د قرآن الفاظ دی یخيل اليه من سحرهم انھا تسعی د " یخيل " لفظ دا ښائی
چه دا چوکي په حقیقت کښې ماران نه وو جوړ شوي بلکه د حضرت موسی علیه السلام
قوت متخیله متاثر شوي وه او دا ئې ماران گنډل - (۶)

د سحر دویم قسم دا دې چه حقیقت او واقع کښې د یو څیز ماهیت بدل کړي شي ، مثلاً
ځناور لږه په گانږي بدل کړي شي - (۷)

بعض عالمان مثلاً امام ابو بکر جصاص ، ابن حزم ظاهري او امام راغب اصفهانی د دې
قسم نه انکار کړيدي ، دا حضرات فرمائی چه په سحر د څه څیز ماهیت او حقیقت نه شي
بدلیدي و سحر صرف نظر او خیال ته د هوکه ورکوي ، حقیقت په خپل ځاني برقرار وی (۸)

خو جمهور عالمانو په نزد شرعا او عقلاً دا دویم قسم ممنوع نه دي ، بلکه ممکن دي ،

امام مالک رحمه الله په موطاء کښې د کعب احبار روایت نقل کړيدي ، دې فرمائی " لولا

کلمات أقولهن لجعلتنی اليهود حباراً " یعنی که ما څه کلمات نه ویلي نو یهودو به څه خر جوړ

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۲۷۲

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۲۷۳

(۳) معارف القرآن للمفتی محمد شفیع : ۱۱ / ۲۷۲

(۴) معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱۱ / ۲۷۵

(۵) معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱۱ / ۲۷۵

(۶) معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱۱ / ۲۷۵

(۷) فتح الباری : ۱۰ / ۲۷۳

کړې ووم ، دوی نه تپوس اوشو چه دا کوم کلمات دی نو دوی او فرمائل : "أعوذ بوجه الله الذي ليس شيء أعظم منه ، وبكلمات الله التامات التي لا يجاوزهن برزلا فاجر ، وبأسماء الله الحسنى كلها ما علمت منها وما لم أعلم من شيء ما خلق وبرا و ذرا" (۱) خه د لوی الله پناه نیسم چه د هغه نه څوک هم لوی نشته او خه پناه نیسم د الله تعالی د هغه تامات (پوره) کلماتو چه د هغې نه نه نیک او نه بد انسان اوریدی شي ، او پناه نیسم د الله تعالی د هغه تمامو ښانسته نومونو سره چه کوم ما ته معلوم دی او کوم ما ته نه دی معلوم د شر د هر هغه څیز نه چه ده پیدا کړیدی چه ده ورته وجود ورکړیدی او ده خواره کړیدی " -

دې روایت کښې " لجعلتني اليهود حمارا " نه استدلال کوی او وئیلې کیږي چه سحر کښې دا ممکن ده چه د څیز حقیقت او ماهیت بدل کړې شي ، (۲) باقی په فلسفیانو کښې چه دا مشهوره ده چه په حقائقو او په اعیانو کښې انقلاب او بدلیدل نه شي راتلې نو هلته د حقائقو نه مراد وجوب ، ممکن او محال دي چه ممکن محال او محال ممکن نه شي کیدی - (۳)

د سحر حکم : ④ د سحر حکم هم واضح دي ، که دیکښې کلمات د کفر وی نو ظاهره ده چه داسې سحر کفر دي او ددې مرتکب هم کافر دي ، او که کلمات د کفر په کښې نه وی خو افعال د فسق او د فجور وی مثلاً شیطانانو او د پیریانو خوشحالولو دپاره نجس اوسیدل ، په پلیدی کښې اوسیدل ، مونځ نه کول نو داسې سحر فسق او ددې مرتکب فاسق دي او ددې ازده کول او بل ته خودل ناجائز او حرام دی (۴)

خو په قدر د ضرورت بعض فقهاء ددې د ازده کولو اجازت ورکوی ، مثلاً په چا جادو شوې وی د دې د ماتولو او د ختمولو دپاره څوک د جادو عمل ازده کوی نو د الضرورات تبیح المحذورات په قاعده سره د دې څه لاره راوځي - (۵)

په نبی د سحر اثر کیدی شي : ⑤ د سحر متعلق څلورمه خبره دا ده چه په پیغمبرانو ددې اثر کیدی شي او که نه ، امام ابو بکر جصاص وغیره فرمائی چه د جادو اثر په نبی نه شي کیدی ، دوی د حدیث د باب د صحت نه انکار کړیدی - دوی وائی : چه کافرانو به نبی ﷺ ته مسحور ویلې ، دوی به ویلې په نبی ﷺ جادو شویدي دي وجه نه دي داسې خبرې کوی ، قرآن کریم د کافرانو تکذیب او تردید او کړو ، آیت مبارک کښې دی (وقال الظالمون إن تتبعون إلا رجلا مسحورا) دا رنگه قرآن کریم کښې دی (ولا یفلح الساحر حیث أتى) ساحر او جادوگر (د

(۱) الموطأ للإمام مالک : کتاب الشعر ، باب ما یؤمر به من التعوذ : ۱۲ ، ۹۵۰ (رقم الحدیث : ۱۲) "

(۲) معارف القرآن : ۱۱ / ۲۷۶

(۳) معارف القرآن : ۱۱ / ۲۸۶

(۴) معارف القرآن : ۱۱ / ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۱ / ۴۸ ، روح المعانی : ۱۱ / ۳۳۹ ،

مقدمة رد المحتار على الدر المختار مطلب السحر أنواع : ۴ / ۲۴ ، ۱۱ / ۴۵ ، ۱۵ / ۳۰۴

(۵) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۱ / ۴۸ ، روح المعانی : ۱۱ / ۳۳۹ ، مقدمة رد المحتار على الدر المختار

مطلب السحر أنواع : ۱۱ / ۴۵ ، ۱۵ / ۳۰۴

پیغمبر په مقابلہ کښې ، فلاح او کامیابه کیدې نه شی . دې وجه نه چه کومو روایتونو کښې دا راغلې دی چه په پیغمبر ﷺ باندې د جادو اثر شوې وو دا صحیح نه دی ، او دا ممکن ده ، چه مدینه منوره کښې کومې یهودی ښځې جادو کولو او ددې خیال وو چه دا په جسم کښې اثر کوی او دې په رسول الله ﷺ د جادو کولو اراده کړې وی ، الله تعالی حضور اکرم ﷺ ته ددې د عمل اطلاع ورکړه او ددې جهل نې ښکاره کړو ، دا خو کیدې شی خو دا ویل چه د جادو اثر په حضور ﷺ داسې شوې وو چه په دوی گډوډی او پریشانیا (شك) راغلې وه د څه کار د کولو او د نه کولو باره کښې نو دا صحیح نه ده ()

خو جمهور عالمانو په نزد په نبی د جادو اثر کیدې شی ، په خپله قرآن کریم کښې د موسی علیه السلام د سحر نه متاثره کیدو ذکر شته او په حدیث د باب کښې په حضور ﷺ باندې ددې د بعضې آثارو ښکاره کیدو ذکر دې

خو دا اثر په طبعی امورو کښې ښکاره کیږي ، لکه چه څنگه د مرضونو او د بیمارو اثر په نبی کیدې شی ، داسې د جادو اثر هم په نبی کیدې شی خو د رسالت او د وحی الهی او د شریعت متعلق امورو کښې الله تعالی پیغمبران د جادو او د سحر د اثر نه محفوظ ساتلې دی ، او د دوی حفاظت ئې کړیدې - ()

معجزه ، سحر او کرامت کښې فرق : ⑤ پنځمه خبره معجزه ، سحر او کرامت کښې د فرق ده ، معجزه د نبی په لاس کیږي او په څه خفی سبب نه کیږي ، سحر د یو خفی سبب اثر وی ، عادت د الله تعالی دا دې چه کوم کس د دروغو د نبوت او د معجزو دعوی کوی دده سحر او جادو نه چلیږي -

کرامت هم خارق د عادت وی خو چه دا د کوم سړي په لاس ښکاره کیږي ، هغه به متقی ، پابند د شریعت او پاک او طاهر وی او ساحر نجس وی او پابند د شریعت نه وی - ()

١) قال الإمام أبو بكر الجصاص : " و من صدق هذا (أي صدق انقلاب الأعيان بالسحر) فليس يعرف النبوة . ولا يأمن أن تكون معجزات النبي صلى الله عليه وسلم من هذا النوع ، وأنهم كانوا سحرة . وقال الله تعالى : (ولا يفلح الساحر حيث أتى) و قد أجازوا من فعل الساحر ما هو أعظم من هذا و أفضح ، و ذلك أنهم زعموا أن النبي صلى الله عليه وسلم سحر ، و أن السحر عمل فيه حتى قال فيه : إنه يتخيل لي أني أقول الشيء و أفعله . و لم أقله و لم أفعله و قد قال الله تعالى ، مكذبا للكفار فيما أدعوه من ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم . فقال (و قال الظالمون إن تتبعون إلا رجلا مسحورا) و مثل هذه الأخبار من وضع الملحدين تلعبا بالحشو الطعام و جائز أن تكون المرأة اليهودية بجهلها فعلت ذلك ظنا منها بأن ذلك يعمل في الأجساد . و قصدت به النبي صلى الله عليه وسلم . فأطلع الله نبيه على موضع شرها و أظهر جهلها فيما ارتكبت و ظنت . ليكون ذلك من دلائل نبوته . لا أن ذلك ضره و خلط عليه أمره . و لم يقل كل الرواة أنه اختلط عليه أمره . و إنما هذا اللفظ زيد في الحديث و لا أصل له " أحكام القرآن للجصاص : ٤٩١١ ()

٢) معارف الرآن للمفتي محمد شفيع : ٢٧٨١١ ، أحكام القرآن للقرطبي : ٤٦١٢ ، روح المعاني : ٣٣٩١١

٣) معارف القرآن للمفتي محمد شفيع : ٢٧٧١١ ، و قال القرطبي في الفرق بين السحر و المعجزة : قال علماؤنا : السحر يوجد من الساحر وغيره ، و قد يكون جماعة يعرفونه و يمكنهم ... [بقية برصفحه آئنده ...]

باب کښې دننه امام بخاری رحمه الله د سحر متعلق د قرآن کریم پنځه مختلف آیتونه ذکر کړيدي -

قصه د هاروت ماروت : پومبې آیتونه د سورت بقره دی چه دیکښې د هاروت او د ماروت واقعہ ذکر شویده دا دوه فرشتې وې چه د بابل په ښار کښ راکوزې شوې وې او د جادو حقیقت او ددې د اصولو او د فروعو نه خلق خبرولو ذمه واری ورته سپارلې شوې وه ، دې زمانه کښې په بابل کښ د جادو ډیر شهرت وو ، او د پیغمبرانو د معجزو او د سحر د اثراتو په مینځ کښې خلقو ته اختلاط او اشتباه شروع شوې وه ، خلقو جادو یو مقدس عمل گڼولو. الله تعالی ددې اشتباه اود غلطۍ لرې کولو دپاره په بابل کښ دوه فرشتې چه نومونه ئې هاروت او ماروت وو دې کار دپاره رااوښتلې چه خلق د سحر په حقیقت او د دې شعبو نه خبر کړي دې دپاره چه د دوی اشتباه ختمه شی او خلق په جادو د عمل کولو نه منع شی د سحر د اصولو او د فروعو خودلو نه وړاندې به دې فرشتو په التزام (خامخا) سره خلقو ته دا ویلې ، چه څمونږ په دې تعلیم ورکولو سره د الله تعالی د خپلو بندگانو امتحان هم مقصود دې چه کوم کس د سحر د حقیقت نه خبر شی او د خپل دین حفاظت او اصلاح اوکړي او په سحر د عمل کولو نه ځان ساتي ، او کوم کس دې چه هغه ددینه خبر شی او په خپله هم دا شر اختیار کړي ، دې وجه نه مونږ تاسو ته نصیحت کوو چه په ښه نیت د سحر د حقیقت نه د خبریدو کوشش اوکړئ ، هسې نه چه مونږ ته خو دا اووائې چه مونږ ددې اذکرېدې دپاره کوو چه دینه بچ شو او بیا په خپله ددې شر او بربادی اختیار کړي

نو چه کوم سړی به دوی سره داسې عهدو پیمان اوکړو ، نو فرشتو به د ده وړاندې د جادو اصول او فروع او د دې حقیقت بیان کړو ، ځکه چه هم دوی ته دا ذمه داری ورکړې شوه بعض خلقو به ددې وعدې پاسداری اوکړه او بعضو به دا وعده ماته کړه او دا جادو به ئې د خلقود ایذاء او د تکلیف ذریعه جوړوله ، چه دیکښې بعضې صورتونو کښې فسق او بعضو کښې کفر لازمیرې نو داسې څه خلق فاجر او کافر شو

حضرت تهانوی رحمه الله ددې مثال به ورکولو او فرمائیل به ئې چه یو کس چه یو جامع المعقول و المنقول عالم باعمله ته ورشی او ورته اووائې ما ته قدیم یا جدید فلسفه اوبنایه دې دپاره چه په خپله ددې د شبهاتو نه بچ شم چه کومه فلسفه کښې د اسلام خلاف بیان شوې دې او مخالفینو ته هم ددې جواب ورکړې شم ، او دې عالم ته شک وی چه هسې نه داسې اونشی چه دې ما ته د هوکه راکړی او دا ازده کړی او بیا په خپله د خلاف شرع باطل عقائدو د تقویت دپاره دا استعمالوی ، ددې شک په بناء باندې ده ته نصیحت اوکړې چه داسې مه کوه او دې وعده اوکړې او دینه پس دا عالم ده ته ددې تعلیم ورکړی خو دا سړې د فلسفې باطل او د اسلام خلاف نظریات صحیح اوگنړی نو ظاهره ده ، چه دده په دې حرکت سره په خودونکی عالم باندې څوک ملامتیا نه شی ویلې ، نو هم دارنگه دې فرشتو ته هم د

...بقیه ازحاشیه گذشته [الایمان به فی وقت واحد و المعجزة لا یمكن الله أحدا ان یأتی بمثلها و بمعارضتها ، ثم الساحر لم يدع النبوة ، فالذی یصدر منه متمیز عن المعجزة فإن المعجزة شرطها إقتران دعوی النبوة و التحدی بها ، أحكام القرآن للقرطبی : ۴۷۱۲ ، روح المعانی : ۳۳۹۱۱ ، فتح الباری : ۲۷۳۱۱۰]

بدو نسبت نه شی کیدی چه دوی د سحر په حقیقت خلق خبر کړل او د دې د اصولو او د فروعو تعلیم ئې خلقو ته ورکړو

د آیت کریمه ترجمه دا ده: " دې (یهودیانو) د هغه خیزونو اتباع او کړه چه کوم به شیطانانو لوستلو د (حضرت) سلیمان (علیه السلام) په زمانه د حکومت کښې (حضرت) سلیمان (علیه السلام) کفر نه دې کړې ، خو شیطانانو کفر کړیدی چه خلقو ته به ئې جادو خودلو او دې (یهودیانو) د هغه سحر هم اتباع او کړه چه کوم بابل ښار کښې په دوه فرشتو هاروت او ماروت باندې نازل شوې وو او دې دواړو به تر هغه وخته چا ته دا نه خودلو چه تر څو به ئې دا نه ویلې چه مونږ خود آزمائش دپاره یو ، نو تاسو کفر مه اختیاروئ ، بعض خلقو به هغه جادو ازده کولو چه کوم سره ږښخې خاوند په مینځ کښې جدائی راولی ، او خلق د سحر په ذریعه چا ته ضرر نه شی رسولې خو په حکم د الله تعالی سزه ، خلق هغه خیزونه ازده کوی چه کوم دوی ته تاوان ورکوی دوی دپاره فائده مند نه وی ، دا (یهودی) خلق ښه پوهیږی چه کوم کس دا (سحر د کتاب الله په بدل کښې) اختیار کړی ، د داسې کس په آخرت کښې هیڅ حصه نشته دې -

النفاثات : السواحر : سورت فلق کښې (من شر النفاثات فی العقد) کښې د نفاثات نه جادوگرې ښخې مراد دی ، دا د حضرت حسن بصری رحمه الله تفسیر دې چه امام طبری په صحیح سند سره نقل کړیدی - (۱)

تسحرون : تعمون

د سورت المؤمنون په آیت کریمه کښې دی (سيقولون الله قل فأنى تسحرون) ابو عبیده په مجاز القرآن کښې د " تسحرون " تفسیر په " تعمون " سره کړیدی ، اى كيف تعمون عن هذا وتصدون عنه (۲)
[۵۳۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَحَّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ يُقَالُ لَهُ لَيْدُبْنُ الْأَعْصَمِ حَتَّى كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُخَيَّلًا إِلَيْهِ أَنَّهُ كَانَ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ عِنْدِي لَكُنْتُ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ أَشَعَرْتَ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَا أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلِي فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَّهَ الرَّجُلُ فَقَالَ مَظْبُوبٌ قَالَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَيْدُبْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفٍ طَلِمَ ثَغْلَةً ذَكَرَ قَالَ وَأَيْنَ هُوَ

(۱) فتح الباری : ۲۷۷۱ ۱۰ . عمدة القاری : ۲۷۹ ۱۲۱ . ارشاد الساری : ۴۸۲ ۱۱۲)

(۲) فتح الباری : ۲۷۷ ۱۰ و فی أحكام القرآن للقرطبي : (فأنى تسحرون) اى فكيف تخدعون و تصرفون عن طاعته و توحیده او كيف يخيل إليكم أن تشرکوا به ما لا يضر و لا ينفع ، و السحر هو التخيل ، أحكام القرآن للقرطبي : ۱۴۵ ۱۱۲)

قَالَ فِي بَرْدَرَوَانَ فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَائِسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ كَأَنَّ مَاءَهَا نَقَاعَةُ الْحَنَاءِ أَوْ كَأَنَّ رُعُوسَ تَحْلِيهَا رُعُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا اسْتَخْرَجْتَهُ قَالَ قَدْ عَافَانِي اللَّهُ فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَوْرَعَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا فَأَمَرَ بِهَا قَدْ فُتِنَتْ - تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ وَأَبُو ضَمْرَةَ وَابْنُ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ هِشَامٍ

وَقَالَ اللَّيْثُ وَابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامٍ فِي مُشِطٍ وَمُشَاقَّةٍ
يُقَالُ الْمُشَاطَةُ مَا يَخْرُجُ مِنَ الشَّعْرِ إِذَا مُشِطَ وَالْمُشَاقَّةُ مِنَ مُشَاقَّةِ الْكُتَّانِ [٢٠٠٣]

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی کہ بنو زریق کنبی یو سری چه ده ته به لبید بن اعصم ویلې کیدلو په نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم جادو او کړو (چه دهغې اثر سره) د دوی صلی اللہ علیہ وسلم دا حالت شو چه دوی ته به خیال راغلو چه ده یو کار کړیدی او حال دا دې چه ده به دا کار نه وو کړې، تر دې چه یو شپه دوی ما ته راغلل خو دعا ئې کوله، دعا کنبی مشغول وو، بیا ئې اوفرما ئل: "اے عائشه تا ته معلومه ده چه ما څه معلومول غوښتل هغه الله تعالی ما ته اوخودل، چه ما ته دوه سری راغلل یو څما سر سره او بل څما د پښو سره کښیناستو، دوی کنبی یو بل ملگری ته وائی: چه دې سری ته څه تکلیف دې، نو دا بل ورته جواب ورکوی، په ده جادو شوی دې، نو هغه رومبې تپوس کوی: چا جادو کړیدی؟"، دا بل جواب ورکوی: لبید بن اعصم"، رومبې تپوس کوی: په څه څیز کنبی جادو کړیدی، دا دویم ورته وائی: په گمنز کښ د سر په ویختواو د نر کهجور په غونچکه کنبی "رومبې تپوس اوکړو" دا څیزونه کوم خانې دی؟ "نو دا دویم ورته وائی: د ذروان په کوهی کنبی... نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د څو اصحابو سره د غه کوهی ته ورغلو، او بیا واپس راغلو او وې فرما ئل: اے عائشه د دې کوهی اوبه د نکریزو د رنگ په شان سری شوې وې د دې خوا کنبی د اونو سرونه د شیطانانو د سرونو په شان وو "ما اوویل: اے د الله تعالی رسوله تاسو ددې تحقیق ولې اونکړو" دوی اوفرما ئل: "ما ته الله تعالی صحت راکړو، دې وجه نه ما په خلقو کنبی د ده بدی مشهورول مناسب اونه گنړل" نو دوی ددې گمنز دفن کولو حکم اوکړو

قوله: سحر النبي رجل من بنی زریق: بنو زریق د انصارو د مشهورې قبیلې خزرج یو ښاخ دې، د مسلم روایت کنبی دی "سحر النبي صلی اللہ علیہ وسلم یهودی من یهود بنی زریق" (۱) او د ابن عیینه په روایت کښ راځی، "رجل من بنی زریق حلیف الیهود وکان منافقا" د مسلم روایت نه معلومېږی چه دې یهودی وو او د ابن عیینه په روایت کنبی دی چه دې د یهودو دوست وو او منافق وو

تطبیق داسې ورکولې کیدی شی چه اصل کنبی خو یهودی نه وو د دوی حلیف او دوست وو، او د حلیف کیدو په وجه په بعض روایتونو کنبی ورته یهودی ویلې شوی دي - (۲)
قاضی عیاض نقل کړیدی چه ده په ظاهره اسلام قبول کړې وو - (۳)

(۱) صحیح مسلم، کتاب السلام، باب السحر: ۱۷۱۹/۴ (رقم الحدیث: ۲۱۸۹)

(۲) فتح الباری: ۲۷۷/۱۰، ارشاد الساری: ۴۸۶/۱۲

(۳) فتح الباری: ۲۷۷/۱۰، ارشاد الساری: ۴۸۶/۱۲

په نبی کریم ﷺ باندې د سحر کولو دا واقعه کله راپېښه شوې وه ؟ واقدی په خپل سند سره یو روایت رانقل کړېدې چې ابن سعد په " طبقات " کښې ذکر کړی دی ، دیکښې دی " لما رجع رسول الله ﷺ من الحديبية في ذي الحجة ودخل المجرم من سنة سبع جاءت رؤساء اليهود إلى لبيد بن الأعصم وكان حليفاني بن زريق وكان ساحرا فقالوا له : يا أبا الأعصم ، أنت أسحرنا ، وقد سحرنا محمدا ، فلم نصنع شيئا ، ونحن نجعل لك جعلاً على أن تسحر لنا سحرا ينكوه ، فجعلوا له ثلاثة دنائير " (۱)

یعنی رسول اله په میاشت د ذی الحجه کښ غزوه حدیبیه نه واپس شوې وو او محرم د اووم کال د هجرت داخل شوې وو نو د یهودو سرداران لبيد بن اعصم ته راغلل ، لبيد حليف وو په بنو زريق کښې او دې جادوگر وو یهودی سردارانو ده ته اوویل : چې " ته په مونږ کښې لوی جادوگر ئې مونږ په محمد جادو او کړو خو ددې هیڅ اثر په ده اونه شو ، ته په ده داسې جادو او کړه چې ده لره خیرې کړې مونږ به تالره معاوضه مقرر کړو نو یهودی سردارانو ده لره درې دینارده معاوضه مقرر کړه

(جعل وظیفه او معاوضه ته وائی ، د نکا معنی د سوری کولو او د زخمی کولو راځی)
د دې جادو اثر څومره مدي پورې وو ؟ په بعض روایتونو کښې دی چې تر څلویښت ورځو پورې وو او په بعض روایتونو کښې د شپږو میاشتو ذکر دې ، حافظ ابن حجر د دواړو روایتونو تطبیق کړېدې او لیکي :

" ویکن الجمع بان تكون الستة أشهر من ابتداء تغیر مزاجه ، والأربعین یوما من استحکامه " (۲)
یعنی ټوله مده څو شپږ میاشتې وه ، خو دیکښې څلویښت ورځې د جادو اثر بالکل مستحکم او کلک وو نو چې کومو روایتونو کښې د شپږو میاشتو ذکر دې نو دینه د جادو د ابتدائی اثر نه واخله تر آخره پورې ټوله مده د سحر مراد ده ، او چې کومو روایتونو کښې د څلویښتو ورځو ذکر دې دینه د جادو د تاثیر د استحکام والا مده مراد ده -

قوله: حتی کان رسول الله صلى الله عليه وسلم یخیل إليه أنه کان یفعل

الشیء وما فعله: د جادو اثر وو چې رسول الله ﷺ به یو کار نه وو کړې خو دوی به گنډل او خیال به ئې کولو چې دا کار ما کړېدې ، د بیهقي په دلائل النبوة په روایت کښې دی " فکان یدور ، ولا یدری ما وجعه " (۳) یعنی دوی به د پریشانی او د تکلیف په وجه د بې آرامۍ په حالت کښې چکر لگولو او د پریشاني وجه به ورته نه وه معلومه -

قوله: وهو عندی لکنه دعاً ودعاً: حضرت عائشه فرمائی چې حضور اکرم ﷺ ما سره به

(۱) الطبقات الکبری لابن سعد ، ذکر من قال : إن اليهود سحرت رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۱۹۷/۲

(۲) فتح الباری : ۲۷۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۸۰/۲۱

(۳) دلائل النبوی کښې الفاظ داسې دي : " و کان رسول الله صلى الله عليه وسلم یذوب ولا یدری ما وجعه " دلائل النبوة للبيهقي ، باب الرقية بكتاب الله عز وجل ، و ما جعل الله عز وجل فيه من الشفاء حتى ظهرت آثاره : ۹۲/۷

وو خودعا به ئې کوله، علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه "لکنه" کنبې احتمال شته دې چه دا د استدراک د "عندی" نه وی یعنی دې خو به ماسره وو خو دعا کنبې به مشغول وو -

او دا استدراک د "یخیل إلیه أنه کان یفعل..." نه هم کیدې شی چه رسول الله ﷺ باندې د جادو اثر په بعض طبعی امورو کنب و، چه کار به ئې نه وو کړې او دوی به خیال کولو چه دا کار مې کړیدې خو د دوی فهم او عقل او شرعی امورو کنبې ددې څه اثر هم نه وو راغلې - (۱) لکه چه دوی به برابر د صحت دعا غوښتله

قوله: أفتانی فیما استفتیته: د حمیدی په روایت کنبې دی "أفتانی فیما استفتیته" ای

أجابنی فیما دعوته یعنی الله تعالی څما د دعا او د سوال جواب راکړو -

مسند احمد کنب د معمری روایت او په طبرانی کنبې د مرجأ بن رجاء روایت کنبې دی :
أفتانی ملکاً دې (۲)

ابن سعد د دواړو نوم ذکر کړیدې چه دا دواړه حضرت جبرائیل او حضرت میکائیل علیهما السلام وو (۳)

قوله: فتعد أحدهما عند رأسی والآخر عند رجلی: یو فرشته سر مبارک او بله پښو

مبارک و سرد کښیناسته سیرت دمیاطی کنبې دی چه د سر طرف ته ناسته فرشته حضرت جبرائیل او پښو طرف ته ناسته فرشته حضرت میکائیل وو (۴)

قوله: فقال أحدهما لصاحبه: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دی چه د تمامو

طریقو جمع کولو نه معلومیږي چه سوال کولو والا حضرت میکائیل او جواب ورکونکې حضرت جبرائیل وو - (۵)

فقال: مطبوب: مطبوب په معنی د مسحور دې، طب الرجل: سحر کول، د طب اطلاق په علاج باندې هم کیږي او په بیماری باندې هم، اضدادو کنبې دې. (۶) د کتاب الطب په شروع کنبې دا بحث تیر شویږي

قوله: فی مشط و مشاطة: مشط (د میم د ضمه او د شین د سکون سره) گمنز ته وائی او

مشاطة هغه ویختو ته وائی چه کوم د گمنز کولو په وخت د د سر نه اوځی - (۷)

(۱) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری ط: ۲۸۰/۲۱

(۲) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری ط: ۲۸۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۳/۱۲

(۳) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۳/۱۲

(۴) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۰/۲۱، وقال القسطلانی: (فقال أحدهما وهو جبریل أو

میکائیل، ارشاد الساری: ۴۸۳/۱۲)

(۵) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۳/۱۲

(۶) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۳/۱۲

(۷) فتح الباری: ۲۷۸/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۳/۱۲

قوله: وَجَفَّ طَلْعُ نَخْلَةٍ ذَكَرَ: دلته د بخاری په روایت کښې جف (د جیم د ضمه او د فاء سره) دې اودمسلم روایت کښې دجف (د باء سره دې) د کجور په غونچکه چه کوم پوستکې او غلاف وی هغه ترینه مراد دې ، دا مذكر او مؤنث دواړه استعمالیږي ، ځکه ئې وړاندې د ذکر لفظ راوړېدې ذکر د جف صفت دې طلوع د کجورو غنچکې ته وائی - (۱)

قوله: فِي بئر ذروان: په بعض روایتونو کښې پټرذی اردوان دې ، دا په مدینه منوره کښې بستان پنی زریق کښ د واقع یو کوهی نوم دې - (۲)

قوله: فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ: د ابن سعد روایت کښې دی چه حضرت علی او حضرت عمار رضی الله عنهما ته دوی رضی الله عنهما په ملگرتیا کښې د تلو دپاره اوویل او یو روایت د جبیر بن ایاس زرقی نوم راغلې دې ، جبیر بن ایاس بدری صحابی دې ، حضور صلی الله علیه و آله ځانې اوخودلو او دوی دغه ویخته رااووېستل او بعض وائی چه قیس بن محسن زرقی راوېستې وو ، کیدې شی ، یو امداد کړې وی او بل راوېستې وی (۳)

قوله: كَانَ مَاءُهَا نَقَاعَةَ الْحَنَاءِ: نقاعة (د نون د ضمه سره) نفع په معنی د لوندولو راځی ، حنا نکریزو ته وائی یعنی دا اوبه داسې سرې لگیدلې لکه چه چا په کښې نکریزې اچولې وی ، مطلب دا دې چه د خرابیدو د وجه نه د دې کوهی د اوبو رنگ بدل شوې وو ، یا چه څه دیکښې ئې کړې وو د هغې د وجه نه د دې رنگ بدل شوې وو (۴)

قوله: فَكَرِهْتَ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًا: حضور اکرم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چه ما ته د خلقو په شر باندې رااوچتول مناسب ښکاره نه شو ، الله تعالی ما ته صحت راکړو ، دې وجه نه د زیات تحقیق او تفتیش ضرورت نشته دې چه خبره خوره شی او انتشار پیدا شی .
اثر د باب د تفعیل نه د متکلم صیغه ده ثَوَّرْتُ تیزول رااوچتول

قوله: تَابِعَهُ أَبُو أَسَامَةَ وَأَبُو ضَمْرَةَ وَإِبْنُ أَبِي الزِّنَاد: یعنی د عیسی بن یونس متابعت ابو اسامه (حماد بن اسامه) او ابو ضمیره (د ضاد په فتحه او د میم په سکون سره) (انس بن عیاض) او ابن ابی الزناد (عبد الرحمن بن عبد الله بن ذکوان) کړیدې ، د ابو اسامه متابعت امام بخاری دوه بابو وړاندې او د ابو ضمیره متابعت ئې په دعوات کښې موصولاً نقل کړیدې ، ابن ابی الزناد متابعت متعلق حافظ فرمائی چه ما ته لا تر اوسه نه دې معلوم شوې چه دا چا موصول نقل کړیدې (۵)

(۱) فتح الباری : ۲۷۸ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۸۰ / ۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۸۳ / ۱۲

(۲) فتح الباری : ۲۷۸ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۸۰ / ۲۱

(۳) فتح الباری : ۲۸۲ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۸۴ / ۱۲

(۴) فتح الباری : ۲۸۲ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۸۱ / ۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۸۴ / ۱۲

(۵) فتح الباری : ۲۸۴ / ۱۰ وقال العینی : و سیأتی موصولاً فی کتاب الدعوات إن شاء الله تعالی ، عمدة القاری : ۲۸۲ / ۱۰

قوله: وقال الليث وابن عيينة عن هشام: في مشط ومشاقة: دلته بره رواية كنبى مشاطة (د طاء سره) دى، ليث او سفيان بن عيينه په روايت كنبى مشاقة (د قاف سره) دى، مشاطة هغه ويختو ته وانى چه كوم د گمنز كولو په وخت د سر او د گيرې نه او غورزيرې، وړاندې امام بخارى نقل كړيدي المشاطة: ما يخرج من الشعر اذا مُشِط والمشاقة: من مشاقة الكتان يعنى مشاطة د گمنز كولو په وخت وتونكي ويختو ته وانى او مشاقى د كپړو او د تان بنړلو په وخت چه كومې ريشې بيليرې د هغې دپاره استعماليرې (١)

٣٧=بَابُ الشِّرْكِ وَالسِّحْرِ مِنَ الْمَوْبِقَاتِ

[٥٣٣١] حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا الْمَوْبِقَاتِ الشِّرْكَ بِاللَّهِ وَالسِّحْرَ [٢٦١٥: ر]

موبقات د موبقة جمع ده، د باب افعال اسم فاعل مؤنث صيغه ده، هلاك كوونكي، موبقات، مهلكات، روايت كنبى دى موبقات نه بچ شئ، ديكنبى يو شرك او يو جادو دى "الشرك بالله، السحر" تركيب كنبى مبتدا دى او خبر "منها" نې محذوف دى اى منها الشرك والسحر "يا دا خبر دى او مبتداء محذوف دى اى الاول: الشرك والثاني: السحر" دا روايت كتاب الوصايا كنبى تير شويدي "اجتنبوا السبع الموبقات: الشرك بالله والسحر، وقتل النفس التى حرم الله إلا بالحق، واكل مال اليتيم، واكل الربا، والتول يوم الزحف وقذف المحصنات" (٢) دلته امام بخارى دا مختصر ذكر كړيدي

٣٨=بَابُ هَلْ يَسْتَخْرِجُ السِّحْرَ

وَقَالَ قَتَادَةُ قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ رَجُلٌ بِهِ طِبٌّ أَوْ يُؤْخَذُ عَنْ امْرَأَتِهِ أَيْحُلُ عَنْهُ أَوْ يُنْشَرُ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ إِمَّا يُرِيدُونَ بِهِ الْإِصْلَاحَ فَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَلَمْ يَنْفَعْ عَنْهُ [٥٣٣٢] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عِيْنَةَ يَقُولُ أَوَّلُ مَنْ حَدَّثَنَا بِهِ ابْنُ جُرَيْجٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي آلُ عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ فَسَأَلْتُ هِشَامًا عَنْهُ فُحَدَّثَنَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُحِرَ حَتَّى كَانَ يَرَى أَنَّهُ يَأْتِي النَّسَاءَ وَلَا يَأْتِيَهُنَّ قَالَ سَفِيَانُ وَهَذَا أَشَدُّ مَا يَكُونُ مِنَ السِّحْرِ إِذَا كَانَ كَذَا فَقَالَ يَا عَائِشَةُ أَعْلِمْتِ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَا أَحَدُهُمَا عِنْدَ

(١) فتح الباري: ١١٠/٢٨٤، عمدة القارى: ٢١/٢٨٢

(٢) فتح الباري: ١١٠/٢٨٤، عمدة القارى: ٢١/٢٨٢

رَأْسِي وَالْآخِرُ عِنْدَ رِجْلِي فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رَأْسِي لِلْآخِرِ مَا بَالَ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ
وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَيْدٌ بَنُ أَغْصَمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودَ كَانَ مُنَافِقًا قَالَ
وَفِيمَ قَالَ فِي مُشِطٍ وَمُشَاقَّةٍ قَالَ وَأَيْنَ قَالَ فِي جُفٍ طُلْعَةٍ ذَكَرَ تَحْتَ رَاغُوفَةٍ فِي بَيْرٍ
ذُرْوَانَ قَالَتْ فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَ حَتَّى اسْتَخْرَجَهُ فَقَالَ هَذِهِ الْبَيْتُ الَّتِي
أَرَيْتُمَا وَكَانَتْ مَاءَهَا نِقَاعَةٌ الْحَنَاءُ وَكَانَتْ تَخْلُهَا رُغُوسُ الشَّيَاطِينِ قَالَ فَاسْتَخْرِجْ قَالَتْ
فَقُلْتُ أَفَلَا أُنَى تَشْتَرُ فَقَالَ أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِي وَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ
شَرًّا [ر: ۳۰۰۳]

د سحر او د جادو د علاج کولو حکم : د جادو ختمول او ددې علاج کول جائز دی او که نه ؟
امام بخاری رحمه الله ترجمه الباب کتب " هل " د استفهام کلمه استعمال کړیده ، ځکه چه
دیکنې اختلاف دي

د حضرت حسن بصری رحمه الله په نزد مکروه دي ، هغه وائی چه د سحر علاج ساحر
کولې شی ، نو دې دپاره به ساحر ته تلل وی او ساحر او کاهن ته د تلو نه منع راغلې ده (۱)
امام ابو داود رحمه الله په مراسیل کښې د حضرت حسن بصری رحمه الله نه یو مرفوع
حدیث هم نقل کړیدی چه " النشأة من الشيطان " (۲)

عبد الرزاق هم د حضرت جابر رضی الله عنه یو قول نقل کړیدی چه دوی نه د نشأة په باره کښې تپوس
اوشو نو دوی اوویل : من عمل الشيطان - (۳)

نشأة د جادو ختمولو دپاره چه کوم دم او عمل کیږي هغې ته وائی - (۴)
خو د جمهور عالمانو په نزد د جادو علاج کول او د سحر ماتول جائز دی (۵) امام بخاری
رحمه الله په ترجمه الباب کښ د حضرت سعید بن المسیب قول نقل کولو سره د جمهور
عالمانو تائید کړیدی -

قتاده وائی چه ماد حضرت سعید بن المسیب نه تپوس او کړو " رجل به طب او یؤخذ عن امرأته ،
أیحل عنه أویشم ؟ " یعنی چه په یو سړي جادو شوې وی یا دې دښځې نه بند کړې شوې وی
(چه ده نه د جماع صلاحیت په ذریعه د جادو ختم کړې شوې وی) نو آیا دده نه جادو ختم
کیدې شی ؟

طب جادو ته وائی ، یؤخذ : تأخیر دباب تفعیل نه د مضارع مجهول صیغه ده ، أخذ هغه

(۱) فتح الباری : ۲۸۶/۱۰ شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۴۴۵/۹

(۲) فتح الباری : ۲۸۶/۱۰

(۳) شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۴۴۴/۹ ، ۴۴۵

(۴) فتح الباری : ۲۸۶/۱۰

(۵) فتح الباری : ۲۸۶/۱۰

منتر ته وائی چه هغه اویلی شی د یو سړی د جماع صلاحیت ختم یا متاثر کړې شی (۱)
 ایحل عنه: دیکنبې همزه د استفهام ده، حل خلاصول، ینشر: تنشیر د باب تفعیل نه
 مجهول صیغه ده ددې معنی هم د جادو ختمول دی، دا دنشره نه دې نشره د تعویذ او د دم
 په شان د جادو د ختمولو یو مخصوص طریقه او د عمل نوم دي

یحل او ینشر د دوه لفظونو استعمال ټی کړیدې دیکنبې یا "او" د شک دپاره دې او یا د لف
 نشر مرتب په طور د دواړو لفظونو استعمال شویدي، دا رنگه چه د "یحل" تعلق د "رجل
 به طب" سره او د ینشر "تعلق د "یؤخذ عن امرأته" سره دي - (۲)

حاصل دا دي چه قتاده د حضرت سعید بن المسیب نه د سحر د علاج متعلق تپوس اوکړو
 چه ددې ماتول او ختمول جائز دي او که نه؟ نو دوی او فرمائل: "لا بأس به، إنما يريدونه به
 الإصلاح، فأما ما ينفع فلم ينفعه" یعنی علاج کولو کنبې څه حرج نشته دي، خلق خو داسې
 اصلاح غواړي د نافع او د مفید کار نو څه ممانعت نشته دي، د هشام دستوائی په طریق
 کنبې دا الفاظ دي "إنما هي الله عما ينفعه" - (۳)

د قتاده دا تعلیق ابو بکر اثرم په "کتاب السنن کنبې موصولاً نقل کړيدي - (۴)

د علاج د سحر یو طریقه: ابن بطال د وهب بن منبه په حواله سره نقل کړيدي چه په چا داسې
 جادو اوشی چه دې ښځې ته د ورتلو نه عاجز وی نو داسې سړی لره د شنبې بیرې د اونې نه
 اووه پاتړې دي راواخستې شي، په دوه کانړو دي دا اویکولې شی، او په اوبو کنبې دي
 ملاو کړې شی، بیا دي پرې آیت الکرسی او څلور واړه قل اولولی، بیا دي دینه درې گوته
 اوڅکی او په باقی دي اولامبی نو انشاء الله د جادو اثر به لاړ شی - (۵)
 حافظ ابن حجر رحمه الله دلته د جادو د اثر ختمولو نورې طریقې هم لیکلې دي (۶)

(۱) فتح الباری: ۲۸۶/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۳/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۵/۱۲

(۲) عمدة القاری: ۲۸۳/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۵/۱۲

(۳) ارشاد الساری: ۴۸۵/۱۲

(۴) فتح الباری: ۲۸۶/۱۰، ارشاد الساری: ۲۸۵/۱۲

(۵) فتح الباری: ۲۸۶/۱۰، عمدة القاری: ۲۸۴/۲۱، ارشاد الساری: ۴۸۵/۱۲، و کذا فی رد المحتار
 علی الدر المختار: ۶۴۵/۲، کتاب النکاح باب العنثن وغیره، مطلب فی فک المسحور و المربوط

(۶) لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی: قال نصوح: فسألني حماد بن شاکر: ما الحل و ما النشرة؟ فلم أعرفها،
 فقل: هو الرجل إذا لم يقدر علی مجامعة أهله و أذاق ما سواها فإن النبتی بذلک يأخذ حزمة قضبان و فأسا
 ذا قطارين و يضعه فی وسط تلك الحزمة ثم یؤجج ناراً فی تلك الحزمة حتی إذا ما حمى الفأس استخرجه
 من النار و بال علی حره فإنه یبرأ بإذن الله تعالى، و أما النشرة فإنه یجمع أيام الربیع ما قدر علیه من ورد
 المغارة و ورد البساتین ثم یلقیها فی إناء نظیف و یجعل فیها ماء عذبا ثم یغلی ذلک الورد فی الماء غلیاً
 یسیراً ثم یعمل حتی إذا فتر الماء أفاضه علیه فإنه یبرأ بإذن الله تعالى: (۲۸۷)

روایت د باب کنبی په حضور اکرم ﷺ د جادو کولو واقعه بیان شویده چه کومه دینه وړاندې تیره شویده ، خو دې روایت کنبی خو جملې نوې دی :

قوله: قال سفيان: وهذا أشد ما يكون من السحر إذا كان كذا: سفيان وائي
چه کله دا صورت حال وی (چه سړی څه کار نه وی کړې او ده ته دا خیال راځی چه ده دا کار کړېدی) نو دا د جادو سخت اثر وی

قوله: تحت رَعُوفَة: رَعُوفَة او راغوفه د کوهی هغه لوی کانړی ته وائی چه د کوهی په غاړه نې اړدی دې دپاره چه په دې اودریدل اوشی او اوبه ترینه رااوویستې شی او اوڅکلې شی ابو عبیده وایی : چه دینه هغه کانړې مراد چه کوم د کوهی د کنیستو په وخت دیکنبی دننه اولگولې شی دې دپاره چه په دې ناسته کیږی دپاره د کوهی صفا کولو - (۱)

۴۹ = بَابُ السِّحْرِ

[۵۳۳۲] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِنَّهُ لَيَحْتَلُّ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ عِنْدِي دَعَا اللَّهَ وَدَعَاهُ ثُمَّ قَالَ أَشْعَرْتُ يَا عَائِشَةُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ قُلْتُ وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ جَاءَنِي رَجُلَانِ فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلِي ثُمَّ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَيْدُ بْنُ الْأَعْصَمِ الْيَهُودِيُّ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ قَالَ فِيمَاذَا قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفٍ طَلْعَةٍ ذَكَرَ قَالَ فَأَبْنَى هُوَ قَالَ فِي بُرْذَى أُرْوَانَ قَالَ فَذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَتَابِسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَعَلَيْهَا تَخْلُّ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ وَاللَّهِ لَكُنَّ مَاءَهَا نَقَاعَةُ الْحَنَاءِ وَلَكُنَّ تَخْلُهَا رُغُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَأَخْرَجْتَهُ قَالَ لَا أَمَّا أَنَا فَقَدْ عَافَانِي اللَّهُ وَشَفَانِي وَخَشِيتُ أَنْ أَتُورَ عَلَى النَّاسِ مِنْهُ شَرًّا وَأَمْرًا بِهَا قَدْ فُتِنْتُ [ر: ۳۰۰۳]

تعارض د روایتونو او ددې حل : دې باب کنبی هم امام بخاری رحمه الله په حضور اکرم ﷺ د جادو کیدو واقعه ذکر کړیده ، د دې آخر کنبی دی چه د حضرت عائشه د نبی اکرم ﷺ نه

تپوس او کړو چه افأخرجته آیا تا هغه جادو رااوویستو ؟ نو حضور ﷺ اوفر مائل : نه دینه معلومه شوه چه حضور اکرم ﷺ د کوهی طرف ته تلې وو خو چه په کومو څیزونو جادو شوې وو هغه دوی رااونه ویستل ، حال دا دې چه دینه وړاندې باب کنبی دا روایت د سفيان بن عيينه په طريق سره روایت دې ، دیکنبی دی "فَلْيُتْلَى النَّبِيُّ ﷺ الْمُبْرَحُ اسْتَخْرَجَهُ" چه

دوی دې کوهی ته راغلل او دوی دا جادو د دغه ځانې نه رااوويستلو ، په دې دواړو خبرو کښې تعارض دي - د دې تعارض مختلف جوابونه ورکړي شويدي

① يو دا چه روايت د باب ابو اسامه (حماد بن اسامه) نه دي او د دوی په مقابله کښې د سفيان بن عيينه مرتبه اوچته ده ، دې وجه نه د سفيان روايت ته به ترجيح ورکولې کيږي (١)
 ② دويم دا جواب ورکړي شويدي ، چه روايت د باب کښې د استخراج د نفی نه مراد دا دي چه د کهجوري د غنچکې نه هغه ويخته نه وو راويستي شوي او د سفيان په روايت کښې چه د استخراج کوم ذکر دي دينه " استخراج من البئر " مراد دي يعنی د کوهی نه دغه غنچکه راويستي شوې وه خو د غنچکې نه بيا دغه ويخته را اونه ويستلې شول ، چه په کومو جادو شوې وو ، نو داسې په دواړو روايتونو کښې تطبيق کيږي چه نفی د استخراج من الجف ده او اثبات د استخراج من البئر دي - (٢)

خو په دې جواب د بيهقي د دلائل النبوة ددې روايت نه اشکال کيږي چه هغې کښې دي :
 قال : فنزل رجل فاستخرج جف طلعة من تحت الراعوفة ، فإذا فيه مشط رسول الله ﷺ ومن مرأته رأسه ، وإذا تمثال من شع تمثال رسول الله ﷺ ، وإذا فيها إبر مغروزة ، وإذا وتر فيه إحدى عشرة عقدة ، فأثارة جبريل عليه السلام بالمعوذتين ، فقال : يا محمد * قل أعوذ برب الفلق * وحل عقدة * من شئ ما خلق * وحل عقدة حق فرغ منها ، ثم قال : * قل أعوذ برب الناس * وحل عقدة حق فرغ منها وحل العقد كلها - وجعل لا ينزع إبرة إلا وجد لها ألبا ، ثم يجد بعد ذلك راحة " (٣)

يعنی يو سړي کوز شو او دکوهی د کانړي لاندې نه ئې د کهجوري غنچه راويستله نوپه هغې کښې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د سر مبارک هغه وينسته وو کوم چه د گومنځولو په وخت وتلی وو ، اود شمعي نه د رسول الله ﷺ يو مثل جوړکړي شوې وو ، چه په هغې کښې ستنې ښخې شوې وې ، په هغې کښې د څرمنې يو تار هم وو چه هغې ته يوولس غوټې ورکړې شوې وې ، حضرت جبرئيل عليه السلام د معوذتينو (قل أعوذ برب الفلق او قل أعوذ برب الناس) دواړه سورتونه راوړل او وې ونيول اي محمد ! قل أعوذ برب الفلق يو آيت وايه او يوه غوټه پرانيزه ، من شئ ما خلق اووايه او بله غوټه پرانيزه تردي چه د قل أعوذ برب الفلق پنځه آياتونه لوستلو نه فارغ شو ، بيا حضرت جبرئيل عليه السلام اووئيل چه قل أعوذ برب الناس اووايه او غوټه پرانيزه ، تردي چه د سورة الناس شپږ آياتونه لوستلو نه فارغ شو (دغه شان ئې د دواړو سورتونو يوولس آياتونه لوستلو سره يوولس غوټې نبي کریم ﷺ پرانستل ، په شکل کښې

(١) عمدة القاری : ٢٨٤ \ ٢١ ، فتح الباری : ٢٨٨ \ ١٠ ، ارشاد الساری : ٤٨٧ \ ١٢)

(٢) عمدة القاری : ٢٨٤ \ ٢١ ، فتح الباری : ٢٨٨ \ ١٠ ، ارشاد الساری : ٤٨٧ \ ١٢)

(٣) (دلائل النبوة للبيهقي : باب الرقية بكتاب الله عزوجل و ما جعل الله عزوجل فيه من الشفاء حتى ظهرت آثاره : ٩٤ \ ٧)

بنځې کړې شوې هر یو د ستونځه به نبی کریم ﷺ راویستله درې به یې محسوسولو. هر کله چې ټولې غوټې پرانستلې شوې او ستونځې یې راویستلې نو حضور ﷺ بیا آرام او سکون محسوس کړو. د بیهقي دې روایت کښې تفصیل راغلې دې چې رسول الله ﷺ د جادو دغه غنچکه د کوهی نه راویستله او دینه پس یې دینه ویکته هم اوویستل او دیکښې لگیدلې غوټې یې هم پرانستلې -

⑤ دې وجه نه دې تعارض دفع کولو دپاره یو دریم جواب ورکیدې شی چې دې روایت کښې "أفأخرجته" نه مراد اظهار دې او ددې معنی "أفأظهرته" دې یعنی اے د الله رسوله تاسو د خلقو وړاندې ددې جادو اظهار اوکړو؟ نو حضور ﷺ او فرمائل: نه. ما د فتني د يرې نه ددې اظهار اونکړو نو د اخراج نه د جادو شوی څيز راویستل مراد نه دی بلکه د خلقو وړاندې ددې جادو اظهار مراد دې د دې تائيد د مسند احمد د روایت سره هم کیږي چې هغې کښې دی: "أفأخرجته للناس" (۱)

دې وجه نه د سفیان د روایت سره ددې هېو تعارض نشته دې ، دا یو داسې جواب او دلفظ د "أخرجته" داسې تشریح ده چې په دې هېڅ قسم اشکال نه واقع کیږي
فائده: روایت د باب کښې د حضرت عائشه رضی الله عنها سوال په دې الفاظو نقل شويدي "یا رسول الله أفأخرجته، قال: لا " د سفیان په روایت کښې دا الفاظ دا دی "قلت: أفأخرجته: قتال أما والله فقد شغاني " او دینه وړاندې باب السحر کښې د عیسی بن یونس روایت کښې دی "قلت: یا رسول الله، أفأخرجته، قال: قد عافان الله " او د مسلم شریف روایت کښې دی "قلت: یا رسول الله أفأخرجته؟ قال: لا " (۲) دا ټول څلور روایتونه شو ، دیکښې په روایت د باب او د مسلم په روایت کښې د نبی کریم ﷺ جواب په "لا" سره ذکر دې - په باقی دوه روایتونو کښې د "لا" ذکر نشته دې په "قد عافانی الله " سره یې جواب ذکر کړیدي ، د سفیان په روایت کښې أفأخرجته نشته دې یعنی تاسو دا د خلقو وړاندې ولې راوړند ویتلو ، نشته هغه عمل ته وائی چې هغې سره جادو ختم کړې شی ، حضرت عائشه رضی الله عنها مقصد دا وو چې تاسو به د خلقو وړاندې د جادو ختمولو دا عمل کړې وې او د مسلم په روایت کښې د "أفأخرجته" معنی ده آیا تاسو هغه څیزونه اوسوزول چې هغې کښې سحر شوي وو -

حاصل دا دې چې د بخاری درې واړو روایتونو کښې د اخراج ، استخراج او د تنشیر یو معنی ده پدې تاسو نشته جادو د خلقو وړاندې ولې ظاهر نه کړو نو حضور ﷺ او فرمائل الله ما ته شفا راکړه دې وجه نه د خلقو وړاندې ددې د اظهار ضرورت نه وو ، او بیا چې لا د

(۱) مسند أحمد بن حنبل: ۵۷۱۶

(۲) صحيح مسلم، کتاب السلام، باب السحر: ۱۷۱۹۱۴ (رقم الحديث: ۲۱۸۹)

اظهار کولو سره د شر او د فتنې پیدا کیدو هم یره وی -

خبرداري: په بعض نسخو کښې دلته په دې حديث د "باب السحر" عنوان نه دې قائم شوې، ځکه چې د "باب السحر" ترجمه بعينه دينه دوه بابه وړاندې تيره شوې ده او دلته هم دا مناسب معلومېږي (۱)

خو شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله په "الابواب و التراجم" کښې فرماني دي چې څما په نزد د دواړو ترجمو غرض جدا جدا دي، په رومي ترجمه کښې د سحر حقيقت ثابتول او ددې د منکرينو ترديد کول دي او ددې دويمې ترجمې مقصد احکام د سحر ذکر کول دي، مثلاً دعا په ذريعه د جادو د علاج کولو جواز وغيره بيانول مقصود دي، دا رنگه په دې دويمه ترجمه سره دې خبرې ته اشاره کول مقصود دي، چې د دعا په ذريعه د سحر ازاله کول د ذواء په ذريعه د سحر د ازالې کولو نه بهتر او افضل دي، وړاندې امام بخاري رحمه الله په کتاب الدعوات کښې د "باب تکرير الدعاء" ذکر کړېدې او ددې باب لاندې امام بخاري رحمه الله د نبی کریم ﷺ د سحر والا حديث ذکر کړېدې، دیکښې هم دې خبرې ته اشاره ده چې مسحور لره پکار دی چې دې د تکرار د دعا کولو اهتمام او کړي، ځکه چې نبی کریم ﷺ په زمانه د سحر کښې به بيا بيا د دعا گانو اهتمام کولو، لکه چې حديث کښې دی دعا، فقد دعا ثم دعا لکه چې حضرت ليکي

"قلت: ولا يبعد عند هذا العهد الضعيف أن يقال في دفع التكرار أن الغرض من الترجمتين مختلف، فاعرض من الأول إثبات حقيقة السحر وداعلى من أنكره، كما تقدم، والغرض ههنا ذكر أحكام السحر من جواز العلاج لإزالته بادعاء وغيره، وأشار إلى أن إزالته بالدعاء أفضل من العلاج بادواء وسيل في كتاب الدعوات: باب تکرير الدعاء فذكر فيه حديث سحر ﷺ، وأشار بذلك إلى أنه ينبغي للمسحور أن يكرر الدعاء، فقد كرر النبي صلى الله عليه وسلم الدعاء له فقد دعا، ثم دعا" (۲)

د ساحر حکم: د احنافو په نزد که د ساحر سحر په کفر مشتمل وي، نو داسې سحر کوونکې کافر دي، دې وجه نه دې به قتل کړې شي، دیکښې مسلمان ذمی، ازاد غلام، ښځه او سړې ټول برابر دي، دا په هغه صورت کښې دی چې کله دې په دې کفری سحر سره فساد خوروي، خو که دې فساد نه خوروي نو داسې صورت کښې د امام جصاص په نزد باندې سړې خو به قتل کیږي، ښځه به نه قتل کیږي، چې څنگه به مرتد سړې قتل کیږي خو مرتده ښځه به نه قتل کیږي، بلکه دا به په قید کښې ساتلې کیږي او دارنگه ساحره به هم په قید کښې ساتلې کیږي، او ساحر سړې به قتل کیږي، د امام مالک او د امام احمد رحمهما الله هم دا مسلک دي - (۳)

(۱) فتح الباری: ۲۸۹/۱۰

(۲) (الابواب و التراجم: ۱۰۲/۲)

(۳) رد المحتار علی الدر المختار، کتاب الجهاد، باب المرتد، مطلب فی الساحر و الزنديق: ۳/۳۲۳. أحكام القرآن للجصاص، باب اختلاف الفقهاء فی حکم الساحر و قول اسلف فيه... [بقیه بر صفحه آنده...]

د ساحر سحر که په کفر مشتمل نه وی خو دا په مسلمانانو کښې د فساد ذریعه جوړیدله نو داسې ساحر به هم قتل کیږي ځکه چه دې د قطاع الطريق په حکم کښې دې -
د ساحر سحر که نه په کفر مشتمل وی او نه په مسلمانانو کښې د فساد او د نقصان ذریعه وی نو بیا هم دې مستلزم د معصیت دې مثلاً دائمی نجاست کښې اوسیدل ، حرام استعمالول نو داسې ساحر به نه قتل کیږي ، خو تعزیرا ده ته سزا ورکړې کیدې شي او که سحر په کفر او اضرار او معصیت په هیڅ څیز هم نه وی مشتمل نو دا جائز دې او داسې ساحر قابل تعزیر او د سزا هم نه دې (۱)

سنن ترمذی کښې روایت دې " حد الساحر ضربة بالسيف " (۲) دا رنگه حضرت فاروق اعظم -
رضی الله عنه د اهواز حامل ته خط اولیکلو " اقتلوا کل ساحر " (۳)

د امام شافعی رحمه الله دا منسلک رانقل شویږي چه ساحر به نه قتل کیږي ، خو که ده په سحر څوک قتل کړي وی او ده د دې اعتراف او کړو نو قصاصاً به ساحر قتل کړي شي حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ لیبید بن اعصم قتل نه کړو ، ځکه چه رسول الله ﷺ د خپل ذات دپاره د چا نه انتقام نه اخستلو ، او دویمه وجه په حدیث کښې موجود ده ، چه رسول الله ﷺ د مصلحت په بناء ده ته سزا ورنکړه -

...بقیه از حاشیه گذشته] : ۷۲/۱ ، و قال أبو محمد عبد الله بن أحمد بن قدامة في تنقي مذهب الفقهاء في حد الساحر فقال : " وحد الساحر القتل ، روى ذلك عن عمر و عثمان بن عفان و ابن عمر و حفصة و جندب بن عبدالله و جندب بن كعب و قيس بن سعد و عمر بن عبد العزيز و هو قول أبو حنيفة و مالك . ولم ير الشافعي عليه القتل بمجرد السحر ، وهو قول ابن المنذر ورواية عند أحمد قد ذكرناها فيما تقدم ، و وجه ذلك أن عائشة رضي الله عنها باعت مديرة سحرتها و لو وجب قتلها لما حل بيعها ، لأن النبي صلى الله عليه وسلم قال : " لا يحل أم امرء مسلم إلا باحدى ثلاث : كفر بعد إيمان أو زنا بعد إحصان أو قتل نفس بغير حق " . ولم يصدر منه أحد الثلاثة فوجب أن لا يحل دمه - ولنا (أي لأحمد و أبي حنيفة و مالك رحمهم الله) ما روى جندب بن عبدالله (رضي الله عنه) عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال : " حد الساحر ضربة بالسيف " قال ابن المنذر : رواه اسعياى بن مسلم وهو ضعيف ، و روى سعيد و أبوداود في كتابيهما عن بجاله قال : كنت كاتباً لجزء بن معاوية عم الأحنف بن قيس ، إذ جاءنا كتاب عمر (رضي الله عنه) قبل موته بسنة (فكان مكتوب فيه) : أقتلوا كل ساحر . فقتلنا ثلاث سواحر في يوم . و هذا اشتهر فلم ينكر فكان إجماعاً و قتلت حفصة جارية لها سحرتها . و قتل جندب بن كعب ساحراً كان يسحر بين يدي الوليد بن عقبة . و لأنه كافي فيقتل للخبر الذي روه "

مغنی لابن قدامة کتاب المرتد ، فصل فی السحر : ۳۵/۹ ، ۳۶ (رقم الترجمة : ۷۱۲۶) . أحكام القرآن للعثماني : ۴۸/۱ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۴۸/۱ ، أحكام القرآن لابن العربي : ۳۲/۱ (۱) أحكام القرآن للجصاص : ۷۲/۱

(۲) سنن الترمذی ، کتاب الحدود ، باب ما جاء فی حد الساحر : ۶۰/۴ (رقم الحديث : ۱۴۶۰)

(۳) المغنی لابن قدامة کتاب المرتد ، فصل فی السحر : ۳۶/۹ (رقم الترجمة : ۷۱۲۶)

۵۰ = بَابُ إِنْ مِنْ الْبَيَانِ سِحْرًا

[۵۳۳۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَدِمَ رَجُلَانِ مِنَ الْمَشْرِقِ فُخْطَبَا فَعَجِبَ النَّاسُ لِبَيَانِهِمَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا أَوْ إِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ [۳۸۵: ر]

کلام کنبی دیر کرتی د جادو په شان اثر وی ، رسول الله ﷺ ته دوه سړی د مشرق (د عراق د طرفه) راغلل او دواړو دیر فصیح او بلیغ بیان اوکړو نو حضور ﷺ چه دوی واوریدل نو وی فرمائل بعض خبرو کنبی د سحر په شان تاثیر وی ، دا ارشاد په مدح او په تعریف هم محمولیدی شی ، چه د بعضو خلقو کلام دیر موثر وی او دا په مذمت هم محمولیدی شی چه څنگه جادو یو ناجائز امر دی او دیکنبی د حقیقت خلاف خیال کنبی څوک مبتلا کیږی دارنگه بعض کلام هم د تصنع او د ظاهری خوش رنگی سره سړی متاثر کوی خو حقیقت سره ددی هیڅ تعلق نه وی - ()

۵۱ = بَابُ الدَّوَاءِ بِالْعَجْوَةِ لِلْسِّحْرِ

[۵۳۳۵/۵۳۳۶] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَزْزَنٍ أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ أُخْبَرَنَا عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَصْطَبَحَ كُلَّ يَوْمٍ تَمْرَاتٍ عَجْوَةً سَبْعَ تَمْرَاتٍ سَحَرُ ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَى اللَّيْلِ وَقَالَ غَيْرُهُ سَبْعَ تَمْرَاتٍ

[۵۳۳۶] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ قَالَ سَمِعْتُ عَامِرَ بْنَ سَعْدٍ سَمِعْتُ سَعْدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ تَصَبَّحَ سَبْعَ تَمْرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ [۵۱۳: ر]

عجوه د مدينه منوره مشهوره کهجوره ده او ویلې کیږی چه ددی اونه په خپله رسول الله ﷺ کرلې وه ، () د عجوه کهجوره خوړل د جادو علاج هم دی ، حدیث د باب کنبی حضور ﷺ ارشاد دی " چه چا د صبا په وخت اووه کجورې اوخوړلې نو ده ته به تر شپې پورې هیڅ یو زهر او سحر نقصان او نه رسوی "

اصطبح د صبا وخت خوراک کول ، سم (د سین په ضمه او فتح سره) زهر ته وائی چه سحر نې اوخوړل نو تر د شپې به ده ته په زهرو او په جادو څه نقصان نه رسیږی ، خو سوال دا دی که چا د شپې اوخوړل نو تر سحر پورې به هم ټوله شپه د ده د محفوظ کیدو دا حکم دی او که نه ؟

(۱) فتح الباری : ۲۹۱ / ۱۰ ، قال صعصعة بن صوحان : صدق نبی الله (صلی الله علیه وسلم) ، أما قوله : " إن من البیان لسحرا " فالرجل یكون علیه الحق و هو ألحن بالحجج من صاحب الحق فیسحر القوم ببیانہ فیذهب بالحق ، أحكام القرآن للجصاص : (۶۱ / ۱)

(۲) فتح الباری : ۲۹۲ / ۱۰ وعمدة القاری : ۲۸۷ / ۲۱

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ہے ہیخ پر روایت کنبی ددی تصریح نشتہ دی ، خود ورخ
پہ اولہ حصہ کنبی د دی د خوړلو د خصوصیت ظاہریدو یو وجه دا هم کیدی شی چه
خوړونکې دا په نهاره اوخوری خکه چه دغه وخت خلق اکثر په نهاره وی ، دینه دا قیاس
کیدې شی چه که ماښام هم دا څوک په نهاره اوخوری نو تر صبا پورې ده دپاره هم دا حکم
دی ، مثلاً چه روژه دار دی سره روژه ماته کړی - (۱)

حافظ سخاوی رحمه الله فرمائی چه یو صیق کنبی عامر بن سعد تصریح کړیده چه ځما
خیال دی که څوک دامانښام اوخوری و تر صبا پورې به زهر اوجادوده ته نقصان نه ورکوی (۲)
امام احمد د عامر بن سعد دا روایت : افلح به طریق رانقل کړیدی - (۳)

د عجوه کهجورو د خوړلو خصوصیت دپاره د طبیبی وجوهو تلاش کولو هیخ ضرورت نشتہ
دی ، دا د حضور اکرم ﷺ د دعا او د دوی دې اونې لره په خپلو لاسونو مبارکو د کرلو د
برکت یو اثر دی ، لکه علامه قرطبی فرمائی : " إن الشفاء بالعجوة من باب الخواص التي لا تدرك
بقیاس ظنی " (۴) دارنگه د اووو د شمار هم قیاسی نه دی ، د دی خصوصیت او وجه به هم الله
تعالی ته معلومه وی

بعضو ویلې دی چه د " اووو " نه مراد خاص دا شمار نه دی مراد ، بلکه زیاتوالی ته اشاره
ده (۵) خو راجح قول پومبې دی

د حدیث د الفاظو د عموم د وجه نه جمهور وائی چه د عجوه کهجورو د خوړلو دا
خصوصیت اوس هم دی او صرف د مدینې سره خاص نه دی بلکه که څوک دا د مدینې نه
بهر یو سی او وې خوری نو هم دا خصوصیت به ئې پاتې وی خکه چه د حدیث الفاظو کنبی
د څه زمانې یا د مدینې منورې څه تخصیص نشتہ دی

د څه خلقو رانی دا ده چه دا خصوصیت د زمانې د نبی ﷺ سره خاص وو ، او د څه خلقو
رانی دا ده چه دا خاصیت د مدینې منورې سره خاص دی چه دغلته به مذکوره اثر نه کیږی
، د بل ځانې باره کنبی نه دی ، (۶)

خو چه څنگه ویلې شویدی چه د حدیث په الفاظو کنبی هیخ قسم تخصیص نشتہ دی ، خو
دا خبره دی په خیال کنبی وی چه د رسول الله ﷺ دا ارشاد د عموم او د غالب احوالو باره
کنبی دی ، دی وجه نه که یو سړی تجربه کړې وی او د عجوه کهجور مذکوره اثر نه وی ظاهر
شوی نو ددی په وجه دی حدیث خلاف واقع نه گنړی ، په دی داسې پوه شه چه څنگه د
مختلف مرضونو دپاره مختلف دواء گانې مقرر وی او عموماً ددی په استعمال سره

(۱) فتح الباری : ۲۹۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱/۲۸۷

(۲) ارشاد الساری : ۱۲/۴۹۳

(۳) مسند امام احمد بن حنبل : ۱۱/۱۶۸

(۴) ارشاد الساری : ۱۲/۴۹۳

(۵) فتح الباری : ۱۰/۲۹۴

(۶) فتح الباری : ۱۰/۲۹۴ ، عمدة القاری : ۲۱/۲۸۶

مرضونه صحیح کیږي هم خو ډیر کرته یو انسان د یو بیماری دپاره دواء خوری خو دې سره دې نه صحیح کیږي بلکه بیماری ئې برقرار وی ، ظاهره ده چه داسې صورت کښې څوک دا اشکال نه شی کولې چه دا دواء ددې مرض دپاره مفید نه ده ، ځکه چه د دواء د مرض دپاره مفید کیدل په اعتبار د غالب احوالو سره وی ، دارنگه د رسول الله ﷺ دا ارشاد مبارک هم د غالب احوالو او د عموم په اعتبار سره دې - (۱)

قوله: حدّثنا علی..... د باب په رومبې روایت کښې دامام بخاری رحمه الله شیخ علی دې ، د پلار نوم ئې نه دې ذکر شوې ، دینه علی بن عبد الله مدینی مراد دې ، علامه کرمانی فرمائی چه بعضې نسخو کښې علی بن سلمه لبقی (د لام او د باء په فتحه سره) دې - (۲)

حافظ بن حجر په " تقریب التهذیب " کښې د علی بن سلمه لبقی په باره کښې صیغه دتمریض سره داسې لیکلې دی " یقال إن البخاری روی عنه " (۳)

علامه ذهبی په " تهذیب التهذیب " کښې د فقیه ابو الولید په حواله سره د ابو الحسن زهري نه نقل کړیدې چه دې د امام بخاری سره وو چه چا د علی بن سلمه په باره کښې تپوس او کړو نو امام بخاری وفرمائل : " ثقة وقد مضیت معه سبعنا منه " (۴) دینه معلومه شوه چه د امام بخاری رحمه الله په نزد دې ثقة وو

فائده : باب د الکهانة او د سحر په کتاب الطب کښې د ذکر کولو وجه او مناسبت حافظ ابن حجر رحمه الله ذکر کوی او فرمائی :

یراد باب الکهانة فی کتاب الطب لمناسبة لباب السحر لما یجمع بینهما من مرجع کل منهما للشیاطین ، ویراد باب السحر فی کتاب الطب لمناسبة ذکر الزرق وغیرة من الأویة المعنویة فناسبه ذکر الأدواء التي تحتاجر إلى ذلك ، واشتمل کتاب الطب على الإشارة للأدویة الحسیة کالحیة السوداء ، ثم على للأدویة المعنویة کالرقی بالدعا والقرآن ثم ذكرت الأدواء التي تنفع الأدویة المعنویة فی دفعها کالسحر ، كما ذكرت الأدواء التي تنفع الأویة الحسیة فی دفعها کالجذام "

ددې حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله په کتاب الطب کښې د کهانته ذکر او کړو و ځکه د کهانته او د جادو د دواړو اصل او مرجع یو ده چه هغه شیطانان دی او سحر ئې په

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۲۹۵

(۲) شرح صحیح البخاری للکرمانی : ۱۲ / ۴۳۱ و قاله أيضا العینی نقلا عن الکرمانی ، عمدة القاری : ۲۱ / ۲۸۶

(۳) تقریب التهذیب : ۴۰۱ (رقم الترجمة : ۴۷۳۹)

(۴) قال الحاكم : سمعت أبا الوليد الفقيه يقول : سمعت أبا الحسن الزهيري يقول : حضرت محمد بن إسماعيل (البخاری) و سأله محمد بن حمزة عن علي بن سلمة اللبقي ، فلقال : ثقة ، قال ابن زهير : أنا حملت أصول علي بن سلمة إلى محمد بن إسماعيل (البخاری) فانتخبت منها و أنا ذهبت معه حتى سمعنا منه ، تهذیب التهذیب : ۱۷ / ۳۲۷ (رقم الترجمة : ۵۵۰)

کتاب الطب کنبی خکه ذکر کرو چه امام بخاری په کتاب الطب کنبی د جسمانی او د روحانی د دواړو قسمونو مرضونو علاج بیان کړیدی ، شهد ، توره دانه وغیره علاج د جسمانی قبیلې نه دي ، او دم او دعا وغیره د روحانی علاج د قبیلې نه دي ، خکه چه امراض په دوه قسمه نې بیان کړې دي چه څه مرضونو کنبی حسی دوايانې فائده ورکوي ، او څه بيمارو کنبی روحانی علاج زیات موثر وی ، د سحر وغیره په دفع کولو کنبی روحانی علاج زیات موثر وی ، دي مناسبت سره نې سحر په کتاب الطب کنبی راوړو - (۱)

۵۲ = بَابُ لَا هَامَةَ

[۵۲۷] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَدُوَّ وَلَا صَفَرَ وَلَا هَامَةَ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا بَالُ الْإِبِلِ تَكُونُ فِي الرِّمْلِ كَأَنَّمَا الطَّبَاءُ فَيَخُاطِبُهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرِبُ فَيَجْرِبُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلِ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ بَعْدَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُورَدَنَّ مُرْضٌ عَلَى مُصِغٍ وَأَنْكَرَ أَبُو هُرَيْرَةَ حَدِيثَ الْأَوَّلِ قُلْنَا أَلَمْ تُحَدِّثْ أَنَّهُ لَا عَدُوَّ فَرَطَنَ بِالْحَبَشِيَّةِ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ فَمَا رَأَيْتَهُ نَسِيَ حَدِيثًا غَيْرَهُ [ر: ۵۲۸۰]

د مکرر ترجمه الباب توجیه : اووه بابونه وړاندې هم دا ترجمه او د اختصار سره دا حدیث تیر شویدی ، لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی چه داسې ډیر نادر او کم کیږي چه امام بخاری رحمه الله هم داسې بعینه یو ترجمه الهاب او حدیث مکرر ذکر کړې وی - (۲)

خو شیخ الحدیث مولانا محمد ذکریا رحمه الله فرمائی او حافظ بن حجر هم دي طرف ته اشاره کړیده چه امام بخاری رحمه الله چه ترجمه مکرر ذکر کړه نو د " هامة " دوه تفسیرونو ته نې اشاره اوکړه ، د " هامة " (د میم په تشدید او تخفیف سره) دوه تفسیرونه مشهور دي :

① دینه یو مارغه مراد دي چه دینه په پښتو کنبی گونگې ویلي کیږي عربو کنبی مشهوره وه چه گونگې په کوم کور کنبی راشي او کښینی نو دیکنبی مرگ واقع کیږي

قوله : قال أبو سلمة : فما رأيت نسي حديثاً غيره : یعنی رومبي حدیث " لا عدوى " دوی بیان کړې وو او اوس ددې انکار کوي او ده نه رومبي حدیث هیر شو ، نو فرمائی چه دا یو حدیث دي چه ده هیر کړیدی ، دینه علاوه بل حدیث ده نه دي هیر کړې -

د یونس په روایت کنبی دي " قال أبو سلمة : لقد كان يحدثنا به ، فما أدر أنسى أبو هريرة أم نسخ أحد القولين الآخر " (۳)

(۱) فتح الباری : ۲۷۱۱۱۰

(۲) فتح الباری : ۲۶۵۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۲۹۷۱۱۰ ، عمدة القاری : ۲۸۸۱۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۹۴۱۱۲

یعنی حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ " لا عدوی " د عدم تعدیه والا روایت بیانولو ، اوس معلومہ نہ ده چه ده نه دا روایت هیر شو یا د تعدیه والا روایت د عدم تعدیه والا روایت نی منسوخ کرو (او د منسوخ کیدو د وجه نه دې دا روایت اوس نه بیانوی -)

۵۳ = بَاب لَا عَدْوَى

[۵۳۲۸] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَحَمْزَةُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةٌ إِلَّا مَا الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالذَّارِ [ر: ۱۹۹۳]

[۵۳۲۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا عَدْوَى قَالَ أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُورِدُوا الْمُبْرَصَ عَلَى الْمُبْصِرِ وَعَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سِنَانُ بْنُ أَبِي سِنَانٍ الدَّؤَلِيُّ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى فَقَامَ أَعْرَابِي فَقَالَ أَرَأَيْتَ الْإِبِلَ تَكُونُ فِي الرِّمَالِ أَمْثَالَ الطِّبَاءِ فَيَأْتِيهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرُبُ فَتَجْرُبُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلَ [ر: ۵۳۸۰]

[۵۳۳۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةٌ وَتُعْجِنِي الْقَالُ قَالُوا وَمَا الْقَالُ قَالَ كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ [ر: ۵۳۳۳]

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په یو بیماری کښې بالذات دا صلاحیت نشته دې چه دا بل کس ته منتقل شی ، لکه چه حدیث د باب کښې دی لا عدوی و عدوی د إعداء اسم دې یعنی د مرضونو متعدی کیدل بالذات هیڅ حقیقت نه لری د باب رومبې روایت کښې دی چه سپیره والې په درې څیزونو کښې دی ، آس کښې ، ښځه کښې ، کور کښې ، ددې تفصیلی کلام په کتاب النکاح کښې په باب مايتقى من شؤم المرأة کښې تیر شو (اوگوری کشف الباری : کتاب النکاح : ۱۸۰ - ۱۸۱)

دویم روایت د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نه دې ، چه حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائلې دی لا عدوی (د مرض یو نه بل ته لگیدل هیڅ څه څیز نه دې) نو یو اعرابی پاخیدو او تپوس نی اوکړو ، دا راته اووانې چه اوبنان په شگه (د صحرا) کښې د اوسې په شان (صاف ستهرا او ښائسته او صحت مند) وی ، چه دیکښې دوی ته یو پمن خارښتی اوبن راشی ، او ټول اوبنان په خارښ مبتلاء شی (که تعدیه د مرضونو څه څیز نه وې ، نو بیا دې نورو اوبنانو ته دا خارښ ولې اولگی) نو ددې جواب کښې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائل : بیا په دې رومبې باندي

خاربن د کوم خائي نه راغلو او ده ته خاربن چا اولگولو ؟ (په دې جواب سره ئې دغه اعرابی سوال کوونکې پوه کړو چه اصل او حقیقی سبب خو د الله تعالی حکم او اذن دې ، دینه بغیر هیڅ بیماری بل چا ته نه شی منتقل کیدی)

په تعدی مرضونو باندې تفصیلی کلام په کتاب الطب کښې باب الجذام کښې تیر شويدي (اوگوری کشف الباری ، کتاب الطب صفحه : ۵۸۱ - ۵۸۴)

۵۴ = باب ما یدکر فی سَمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رواهُ عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۱۶۵]

[۵۴۴] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا فَتَحَتْ خَيْبَرَ أَهْدَيْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةً فِيهَا سَمٌّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْمَعُوا لِي مَنْ كَانَ هَاهُنَا مِنَ الْيَهُودِ فَجِئُوا لَهُ فَقَالَ هُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ سَابِلُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِينَ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ فَقَالَ هُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَبُوكُمْ قَالُوا أَبُونَا فَلَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَبْتُمْ بَلْ أَبُوكُمْ فَلَانَ فَقَالُوا صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ فَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِينَ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ وَإِنْ كَذَبْنَاكَ عَرَفْتَ كَذَبْنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَيْنَا قَالَ هُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَهْلُ النَّارِ فَقَالُوا نَكُونُ فِيهَا يَبِيراً ثُمَّ تَخَلَّفُونَا فِيهَا فَقَالَ هُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْسُوا فِيهَا وَاللَّهِ لَا تَخْلُقُكُمْ فِيهَا أَبَدًا ثُمَّ قَالَ هُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِينَ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ قَالُوا نَعَمْ فَقَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِي هَذِهِ الشَّاةِ سَمًّا فَقَالُوا نَعَمْ فَقَالَ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالُوا أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَذَّابًا نَسْتَرِيحُ مِنْكَ وَإِنْ كُنْتَ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ [ر: ۲۹۹۸]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله رسول الله ﷺ ته د زهر ورکولو واقعه ذکر کړیده ، د غزوه خیبر په موقعه رسول الله ﷺ ته یو یهودی ښځې زینب بنت الحارث په بکړی کښې زهر ګډه کړې وو ، ددې تفصیل کتاب المغازی کښې تیر شويدي - (۱)

قوله: رواه عروة عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم: د عروه دا روایت امام

بخاری رحمه الله په کتاب المغازی کښې تعلیقا په دې الفاظو سره نقل کړيدي " قال یونس عن بن شهاب ، قال عروة ، قالت عائشة : کان النبی صلی الله علیه وسلم یقول فی مرضه الذی مات فیه : یا عائشة : ما أزال أجد ألم الطعام الذی أکلت بخیر ، فهذا أوان إنقطاع أبهری من ذلك السم " بزار دا تعلیق موصول نقل کړيدي - (۲)

(۱) کشف الباری ، کتاب المغازی ، باب الشاة التي سُتت للنبي صلى الله عليه وسلم : (۴۶۸)

(۲) فتح الباری : ۳۰۰ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۰ / ۲۱ ، ارشاد الساری : ۴۹۸ / ۱۲

قوله: کذبتم أبوکم فلان: فلان یعنی یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم علیهم السلام، یهودیانو رسول الله ﷺ ته په جواب کښې غلط بیانی او کړه نو دوی ﷺ تصحیح او کړه، نو دوی اوویل: بررت د رومبې راء فتحه او کسره دواړه صحیح دی خو د راء کسره ډیره مشهوره ده - (۱)

قوله: من أهل النار؟ رسول الله ﷺ ته ددې په جواب کښې یهودیانو اوویل چه مونږ به خو ورځې په جهنم کښې اوسو بیا به ترینه مونږ رااوځو او تاسو مسلمانان به څمونږ خلیفه ګان شی (مونږ نه به روستو پاتې شی)، رسول الله ﷺ او فرمائل: "والله لا نخلقکم فیها أبدا" مونږ به بالکل د ستاسو نه روستو په جهنم کښې نه پاتې کیږو " چه کوم ګناهګار مسلمان جهنم ته لاړ هم شی هغه به د سزا تیرولو نه پس رااوځی طبری او طبرانی د عکرمه نه روایت نقل کوی چه حضور اکرم ﷺ دوی ته او فرمائل: "وہل أنتم خالدون مخلدون لا یخلقکم فیها أحد" نو الله تعالی د سورت بقره دا آیت کریمه نازل کړو (د قالوا لن تمسنا النار إلا یامام معدودة) (۲) ..

۵۵= بَابُ شُرْبِ السُّمِّ وَالذَّوَاعِيهِ وَبِمَا يُخَافُ مِنْهُ وَالْخَبِيثِ

[۵۳۳۲] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَبُورِيَ نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهِ خَالِدًا مُخْلَدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَنَمَتْ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخْلَدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَاهِرُهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخْلَدًا فِيهَا أَبَدًا [۱۲۹۹: ر]

[۵۳۳۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بَشِيرٍ أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ أَصْطَبَحَ بِسَبْعِ تَمْرَاتٍ عَجْوَةٍ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سَمٌّ وَلَا سَيْحَرٌ [۵۳۴۰: ر]

د امام بخاری رحمه الله دا ترجمه الباب په څلورو حصو مشتمل دي

① رومبې حصه شرب السم دي یعنی زهر څکل، ددې حکم واضح دي او باب کښې چه کوم حدیث ذکر کړیدی دینه ددې حرمت صفا ښکاره کیږی

زهر څکل چه خودکشی ده او دي سره انسان عموما مری او دده مرګ واقع کیږی دي وجه نه دا حرام دی او ناجائز دی، د ترجمه الباب دا حصه د حدیث د باب نه ثابتیږی -

(۱) فتح الباری: ۳۰۱/۱۰، عمدة القاری: ۲۹۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۹۹/۱۲

(۲) فتح الباری: ۳۰۲/۱۰، عمدة القاری: ۲۹۰/۲۱، ارشاد الساری: ۴۹۹/۱۲

خو د زهر لږ غوندې مقدار چه هغې کښې څه جسماني فائده وی او د دفع د ضرر دپاره دیکښې د دواء نور اجزاء هم شامل کړې شی نو ددې استعمال جائز دي - (۱)

② د ترجمه الباب دویمه حصه "الدواء به" یعنی د زهر په ذریعه علاج کول، د زهر څه قسمونه په مختلف دوايانو کښې استعمالیږي، د دې د استعمال جواز ته امام بخاری رحمه الله اشاره کړیده، او هغه داسې چه امام بخاری رحمه الله په باب کښې د عجوه والا حدیث ذکر کړیدې چه دا په زهر کښې فائده ورکوي، نو چه څنگه تداوی بالمباحات جائز دي دارنگه تداوی بالسّم هم جائز دی په شرط د دې چه دا مضر نه وی، لکه شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله لیکي:

"أما الجزء الثاني وهو التداوي بالسّم فيستفاد من الحديث أنه الجزء، لأن مدار النهي على القتل والإهلاك والضرر، فإذا لم يضر ولم يقتل، بل يشرب دواء فلا بأس به كما يتداوى بالمباحات مثل العجوة وغيرها، ولذا ذكر الإمام البخاري حديث العجوة ثاني حديثي الباب [إشارة إلى أن التداوي كما هو جائز بالمباحات فكذا بالسّم]، إذا كان يشربه بحد لا يضر، فالتداوي به حينئذ كالتداوي بالمباحات" (۲)

حافظ ابن حجر او نورو شارحینو د "الدواء به" یو بله معنی هم ذکر کړیده او هغه دا چه دیکښې "به" د "منه" په معنی دي أي الدواء منه "یعنی د زهر څکلو نه پس علاج کول او ددې د ضرر ختمولو بیان، که دا مطلب واخستې شی نو باب کښې د ذکر شوې عجوه والا حدیث مناسبت د دې جزء سره پوره واضح دي، ځکه چه دپکښ علاج د سم بیان شویدي (۳)

③ د ترجمه الباب دریم جزء "و ما يخاف منه" ددې عطف "الدواء به" کښې "به" باندې دي: أي الدواء بما يخاف منه یعنی خوفناک او د خطرناک خیز علاج کولو ذکر (۴)

بعضې شراحو لیکلې دي چه په "ما يخاف منه" کښې د "منه" ضمير مجرور "موت" یا استمرار مرض ته راجع دي (۵) خو صحیح خبره دا ده چه دا ضمير "ما يخاف" کښې "ما" ته راجع دي - (۶)

په خطرناک خیز علاج هم هغه حکم دي چه کوم حکم د تداوی بالسّم دي چه که دا مضر نه وی، فائده مند وی نو دا په طور د دواء استعمالولې شی (۷)

④ ترجمه الباب څلورم جزء دي "والخبث" دا مجرور هم ویلې شی أي الدواء بالخبث او د

(۱) فتح الباری: ۳۰۳/۱۰: ۳۰۴

(۲) فتح الباری: ۳۰۳/۱۰

(۳) فتح الباری: ۳۰۳/۱۰، الابواب و التراجم لشيخ زكريا: ۱۰۳/۲

(۴) فتح الباری: ۳۰۳/۱۰، الابواب و التراجم لشيخ زكريا: ۱۰۳/۲

(۵) فتح الباری: ۳۰۳/۱۰، الابواب و التراجم لشيخ زكريا: ۱۰۳/۲

(۶) الابواب و التراجم للشيخ زكريا: ۱۰۳/۲

(۷) فتح الباری: ۳۰۴/۱۰، الابواب و التراجم: ۱۰۳/۲

مبتداء کیدو د وجه نه مرفوع هم ویلې شی ، دې صورت کښې ددې خبر محذوف وی آی الغیث ماحکمه ، وهل یجوز التداوی به (۱) د خبیث نه مراد نجس او حرام خیز دې لکه خنزیر ، د حرام خنار غوښه ، امام ابوداود ، امام ترمذی رحمهما الله د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت نقل کړېدې " دى النبی ﷺ عن الدوام الغیث " (۲)

ترجمة الهاب کښې نې " والغیث " اوویل امام دې روایت ته اشاره اوکړه ، دا روایت چه د امام په شرط برابر نه وو نو دې وجه نه نې په ترجمه کښې دا لفظ راوړو او دپته نې اشاره اوکړه لکه چه دا د امام عادت دې - (۳)
او باب کښې ذکر شوي " حدیث السم " نه هم دا حکم مستفاد کیدې شی خکه چه سم باندي هم د خبیث اطلاق کیدې شی - (۴)
شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله یو دریمه توجیه ذکر کوی او لیکي :

و یحتمل أن یقال : إن هذا الجزء ثابت بالحديث الآتي في الترجمة الآتية ، فإن ابن الاثن غیث لا محالة ، فالترجمة الآتية جزء من هذه الترجمة فهو من الأصل الستين وهو أصل مطرد من أصول التراجع (۵)

حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چه د ترجمه الهاب خلورمه حصه " الخبیث " لره د راتلونکې باب کښې د ذکر شوي حدیث نه هم ثابتیدې شی ، وړاندي ترجمه الهاب دې " باب الهان الاثن " ددې لاندې چه کوم حدیث امام بخاری ذکر کړېدې ، دیکښې نې د خړې د پیو ذکر کړېدې او دا یقینا خبیث او حرام دې ، وړاندي ترجمه الهاب ددې ترجمه الهاب یو جزء دې او ددې لاندې ذکر شوي حدیث نه دواړه ترجمه الهاب ثابتیږي
حضرت شیخ الحدیث فرمائی چه د تراجع د بخاری چه کوم اصول ده په مقدمه کښې ذکر کړېدې ، د ترجمه الهاب د ثبوت دا طریقه شپیتم اصل دی

قوله: حدثنا عبد الله بن عبد الوهاب.....: د باب رومبي روایت د حضرت ابوهریره- رضی الله عنه دې ، رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړي خپل خان د غرنه او غورزووی او خپل خان قتل کړی نو دې به د جهنم په اور کښې وی ، او دیکښې به همیشنه غورزوولې کیږي او چه چا زهر او څکل او خان نې قتل کړو نو د ده زهر به دده په لاس کښې وی او د جهنم په اور کښې به دې دا څکی ، همیشنه به هم دې حالت کښې وی او چه کوم سړي خپل خان په

(۱) الابواب و التراجع للشيخ زكريا : ۱۰۳/۲

(۲) الجامع الصحيح للترمذی ، کتاب الطب ، باب ما جاء فيمن قتل نفسه بسم أو غيره : ۳۸۷/۴ (رقم الحديث : ۲۰۴۵) ، سنن ابی داود ، کتاب الطب باب فی الادوية المكروهة : ۶۱۴ (رقم الحديث : ۳۸۷۰)

(۳) فتح الباری : ۳۰۴/۱۰

(۴) الابواب و التراجع للشيخ زكريا : ۱۰۳/۲ ، فتح الباری : ۳۰۴/۱۰

(۵) الابواب و التراجع : ۱۰۳/۲

اوسپنه قتل کړو نو د ده اوسپنه به دده لاس کښي وی جهنم کښي به دننه دې دا په خپله گیده کښي وهی راوهی او همیشه به هم د ده دا حالت وی

قوله: تردی من جبل: ای اسقط نفسه من جبل: خپل خان نې د غر نه او غورزو لو یعنی خودکشی یې اوکړه، تحسی: گوت گوت څکل، یجا به لی بطنه، و جا یجا وچئا، باب د فتح نه دې، و جا به بالسکین: څوک په چاره وهل احمد بن بشیر: د باب دویم روایت کښي د امام بخاری رحمه الله شیخ الشیخ احمد بن بشیر دې، د ده کنیت ابوبکر دې او دې کوفی دې، د دوی متعلق آثمه د جرح او د تعدیل رائي مختلف ده -

امام نسائی فرمایلي دي: ليس بهذا القوي (١)

دارقطني فرمائي ضعيف، يعتبر حديثه (٢)

يو بل خاني فرمائي لا بأس به (٣)

امام ابوزرعه فرمائي: صدوق (٤)

ابو حاتم فرمائي: محله الصدق (٥)

ابو بکر بن ابي داود فرمائي: كان ثقة (٦)

او يحيى بن معين فرمائي: ليس بحديثه بأس (٧)

عثمان دارمی د يحيى بن معين نه نقل کړی دی چه دوی احمد بن بشیر ته متروک ویلي دي ، خو خطیب بغدادی رحمه الله د دوی تردید کړیدی او فرمائي چه عثمان ته خلط شويدي ، متروک بل احمد بن بشیر دې ، د ده کنیت ابوجعفر دې ، او د صحيح بخاری د احمد بن بشیر کنیت ابوبکر دې - (٨)

حافظ بن حجر فرمائي چه امام بخاری د دوی د نوم سره کنیت کیدې شي چه هم د دې نکتې د وجه ذکر کړې وی چه دې د خپل معاصر ضعيف احمد بن بشیر نه جدا شی - (٩)

(١) تهذيب الكمال: ٢٧٥١١ (رقم الترجمة: ١٤) و ميزان الاعتدال: ٨٥١١ (رقم الترجمة: ٣٠٨)

(٢) تهذيب الكمال: ٢٧٥١١

(٣) تهذيب الكمال: ٢٥٧١١

(٤) تهذيب الكمال: ٢٧٥١١

(٥) تهذيب الكمال: ٢٧٥١١

(٦) تهذيب الكمال: ٢٧٥١١

(٧) تهذيب الكمال: ٢٧٥١١

(٨) تهذيب الكمال: ٢٧٦١١

(٩) فتح الباری: ٣٠٥١١٠

د احمد بن بشیر روایتونه امام بخاری ، امام ترمذی او امام ابن ماجه رحمهم الله نقل کړیدی - (۱)

د ده وفات په محرم ۱۹۷ هجری کبني شويدي - (۲)
په صحيح بخاری کبني د دوی صرف هم دا یو حدیث دي - (۳)

۵۶ = بَابُ الْبَانَ الْأَثْنِ

[۵۳۳۲] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَلَمْ أَسْمَعْهُ حَتَّى أَتَيْتُ الشَّامَ وَزَادَ اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ وَسَأَلْتُهُ هَلْ تَتَوَضَّأُ أَوْ تَشْرَبُ الْبَانَ الْأَثْنِ أَوْ مَرَارَةَ السَّبْعِ أَوْ أَبْوَالَ الْإِبِلِ قَالَ قَدْ كَانَ الْمُسْلِمُونَ يَتَدَاوُونَ بِهَا فَلَا يَرَوْنَ بِذَلِكَ بَأْسًا فَأَمَّا الْبَانَ الْأَثْنِ فَقَدْ بَلَّغْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُحُومِهَا وَلَمْ يَبْلُغْنَا عَنْ أَلْبَانِهَا أَمْرًا وَلَا نَهَى وَأَمَّا مَرَارَةَ السَّبْعِ قَالَ ابْنُ شَهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ أَنَّ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيِّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ [ر: ۵۳۰۶]

د خړي د پيو حکم : آتن (د همزي او د تاء په ضمه سره) د آتان جمع ده ، خړي ته ونی - د خړي پښي د جمهور عالمانو په نزد حرام دی (۴)

د امام مالک رحمه الله يو قول ددې د حلت هم شته ، (۵) احنافو کبني صاحب د بحرالرائق او علامه شامي ديتو مکروه تحریمی ويلې دي ، ځکه چه ددې غوښه خوړل جائز او حلال نه دی ، دې وجه نه د دې پښي هم جائز نه دی (۶)

دا خو د خړي د پيو د عام استعمال حکم دي ، خو دلته عام حکم نه دي مراد بلکه د خړي پښي په طور د دواء د استعمالولو حکم بيانول مقصد دی ، چه هم دي مقصد دپاره امام دا په کتاب الطب کبني ذکر کړيدي (۷)

(۱) تهذيب الكمال : ۲۷۶۱۱

(۲) ميزان الاعتدال : ۸۶۱۱ ، تهذيب الكمال : ۲۷۶۱۱

(۳) فتح الباری : ۳۰۵۱۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۲۱۲۱

(۴) الدر المختار مع رد المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۲۳۹۱۵ ، البحر الرائق ، کتاب الذبائح و فصل فيما يحل و ما لا يحل : ۱۷۲۱۸ ، المغنی لابن قدامة ، کتاب الصيد و الذبائح ، مسائل و فصول فيما يحرم أكله و ما يحل و يكره : ۳۵۲۱۹ (رقم الترجمة : ۷۷۸۴) فتح الباری : ۳۰۶۱۱۰

(۵) الدر المختار مع رد المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۲۳۹۱۵ ، فتح الباری : ۳۰۶۱۱۰

(۶) الدر المختار مع رد المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۲۳۹۱۵ ، البحر الرائق ، کتاب الذبائح و فصل فيما يحل و ما لا يحل : ۱۷۲۱۸

(۷) فتح الباری : ۳۰۶۱۱۰

امام بخاری رحمه الله په باب کښې چه کوم روایت ذکر کړېدې ، دینه معلومېږي چه د ده په نزد د دوا په طور هم ددې استعمال جائز نه دې -

په احنافو کښې د صاحبینو په نزد تداوی بالابوال جائزه ، (۱) دې وجه نه د دوی په نزد د ضرورت په وخت په طور د علاج د خړې پښې استعمالیدې شی -

د تداوی بالمحرمت مسئله دینه وړاندې په تفصیل سره تیره شویده - (۲)

قوله: حدثني عبد الله بن محمد.....: حضرت ابو ثعلبه خشنی رضي الله عنه فرماني چه رسول الله ﷺ د هر داپو والا درنده د خوراك نه منع كړيده ، امام زهري فرماني چه دا حديث ما نه وو اوریدلې تر دې چه څه شام ته راغلم -

د لیث روایت کښې څه اضافه ده ، ابن شهاب زهري فرماني چه ما د خپل شیخ ابو ادریس (عائذ الله) خولانی نه تپوس او کړو چه مونږ د خړې پښې څکلې شو یا دې سره اودس کولې شو ؟ دارنگه د درنده گانو تریڅې یا د اوبسانو متیازې استعمالولې شو ؟ نو دوی جواب ورکړو چه وړاندې به مسلمانانو دې سره علاج کولو او دیکښې به ئې څه باک نه گنړلو

تر کومې چه د خړې د پیو تعلق دې نو رسول الله ﷺ نه دا حدیث خو مونږ ته را رسیدلې دې چه دوی د دې د غوښې د خوړلو نه منع کړیده خو ددې د پیو باره کښې څه حکم یا په ممانعت باندې مشتمل څه حدیث مونږ ته نه دې رارسیدلې -

دا روایت په کتاب الذبائح کښې تیر شویدې چه لیث دې روایت کښې کومه اضافه نقل کړیده ، دا ذهلی په "زهرياتو" کښې موصولا را نقل کړیده - (۳)

قوله: مرارة السبع: مرارة تريخوالی ته هم وائی او تريخی ته هم وائی ، تريخی د اینې سره پیوسته د صفرا پوکنړی ته وایی چه کوم په نشاسته څیزونو هضم کولو کښې مدد ورکوی ، د دې جمع مراتر راځی (۴) دلته دغه دویمه معنی مراد ده

۵۷=بَابُ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي الْإِنَاءِ

[۵۳۴هـ] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إسماعيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ مُسْلِمٍ مَوْلَى بَنِي تَيْمٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ مَوْلَى بَنِي زُنَيْقٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِهْ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدٍ جَنَاحَيْهِ شِفَاءً وَفِي الْآخَرِ دَاءٌ [۳۳۳:ر]

ذباب مچي ته وائی مسند ابی یعلی کښې د حضرت انس مرفوع حدیث دې رسول الله ﷺ فرماني دی چه د مچي عمر څلویښت ورځې وی او د دې ټول قسمونه به جهنم ته ځی

(۱) رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الطهارة ، مطلب في التداوی بالمحرم : ۲۱۰/۱۱ ، ۳۸۹/۱۶

(۲) کشف الباری ، کتاب الطب ، باب الدواء بالابوال (۵۵۲)

(۳) فتح الباری : ۳۰۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۳/۲۱ ، ارشاد الساری : ۵۰۲/۱۲

(۴) فتح الباری : ۳۰۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۳/۲۱ ، ارشاد الساری : ۵۰۲/۱۲

ماسوا د شهدو د مچۍ نه - (۱)

علامه قسطلانی رحمه الله فرماني: چه جهنم ته د مچو تلل به په طور د عذاب د دوی نه وی بلکه د دوی تلل به د جهنميانو د عذاب دپاره وی - (۲)

مچي ته - اجهل الخلق - اوويلې شو ځکه چه دا خپل خان په هلاکت کښې اچوی ، ددې بانړه (د سترگو) نه وی ، د دواړو لاسونو نه دا د بانړو کار اخلي ، هم دا وجه ده چه ته مچۍ اوگوره نو دا به اکثر په لاسونو سره سترگې صفا کوی - (۳)

ددې پیدا کولو کښې يو حکمت دا هم دې چه دیکښي د جابرانو او د متکبرينو د ذلت سامان دې ، د لوی نه لوی متکبر به تنگ کړی او ده لره به خپل اصلیت او د انساني ضعف او کمزوری او بې وسۍ ته متوجه کړی - (۴)

دباب لاندې امام بخاری رحمه الله دا مشهور حدیث ذکر کړيدې چه که مچۍ د څه څکلو په څيز کښې پریووی نو دا پوره ډبول پکار دی ځکه چه ددې په یو وزر کښې بیماری ده او دا هم دا وزر ډوبوی ، او په بل کښې شفاء ده ، چه دا دا بچ ساتی ، دې وجه نه پوره مچۍ ډوبول پکار دی ، دې دپاره چه ددې بیماری هم ددې د شفا والا په اړخ دفع کړې شی -

کتاب اللباس

(الاحادیث : ۵۴۴۶ - ۵۶۲۴)

کتاب اللباس کښ ددې دپاسه سل بابونه دي ، دوه سوه دوویشته مرفوع احادیث دی ، چه دیکښي څلویښت احادیث معلق او باقی موصول دی ، دیکښي دوه څلویښت دپاسه سل احادیث مکرر دی ، او څلویښت احادیثونه په کښې په رومي ځل راغلې دی ، دیکښي د نهو احادیثو نه علاوه باقی نور ټول احادیث امام مسلم هم ذکر کړيدې - په کتاب اللباس کښې امام بخاری د اصحابو او د تابعینو حضرتانو رضی الله عنہم نورلس آثار ذکر کړيدې -

(۱) فتح الباری : ۳۰۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۳/۲۱ ، ارشاد الساری : ۵۰۳/۱۲

(۲) فتح الباری : ۳۰۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۳/۲۱ ، ارشاد الساری : ۵۰۳/۱۲

(۳) فتح الباری : ۳۰۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۳/۲۱ ، ارشاد الساری : ۵۰۳/۱۲

(۴) فتح الباری : ۳۰۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۳/۲۱ ، ارشاد الساری : ۵۰۳/۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب اللباس

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ

[الأعراف: ۳۲]

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَابْسُوا وَتَصَدَّقُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلُّ مَا شِئْتَ وَالْبَسْ مَا شِئْتَ مَا أَخْطَأَتْكَ اثْنَتَانِ سَرَفٌ أَوْ مَخِيلَةٌ [۵۳۲۱] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ وَزَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ يُخْبِرُونَهُ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلًا [۳۲۱۵: ر]

د کتاب اللباس مناسبت د کتاب الطب سره ظاهر دي ، د طب تعلق هم د انساني جسم سره دي او د لباس تعلق هم د انساني جسم سره دي
چه کوم خيز اغوستي کيږي دپته لباس ويلې کيږي - (۱)

امام بخاري رحمه الله ترجمه الباب کښي د قرآن کریم د سورت اعراف آيت د خپل معمول مطابق ذکر کړو (قل من حرم زينة الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق) دې آيت کښي د زينة الله نه يا خو مراد هر هغه مباح خيز دي چه کوم د زينت دپاره استعمالیږي ، برابره خبره ده که لباس وي او که بل څه خيز او يا دينه مراد لباس دي ، مشرکينو د عربو به د بيت الله شريف په بربنده طواف کولو ، دا آيت د هغې متعلق نازل شو چه د طواف په وخت لباس اغوستل چا حرام کړيدي ، چه دا خلق بغير د لباسه طواف کوي - (۲)
او د (الطيبات من الرزق) نه مزیدار يا حلال رزق مراد دي - (۳)

قوله: وقال النبي صلى الله عليه وسلم: كلوا واشربوا ولبسوا وتصدقوا في غير إسراف ولا مخيلة: رسول الله ﷺ فرماني چه خوري ، څکي ، اغوندي او صدقه کوي خود اسراف او د تکبر نه ځان ساتي !

اسراف د حد نه تجاوز او بغير د ضرورت نه خرچ کولو ته وائي او مخيله تکبر ته وائي (۴)
خوراک څښاک ، اغوستلو او صدقه کولو کښي اسراف ممنوع دي ، صدقه کښي د اسراف معنی دا ده چه غير مستحق ته صدقه ورکړې شي ، يا دومره صدقه اوکړې شي چه د خپل

(۱) عمدة القاری : ۲۹۴ / ۲۱

(۲) عمدة القاری : ۲۹۴ / ۲۱ ، فتح الباری : ۳۱۰ / ۱۱۰

(۳) عمدة القاری : ۲۹۴ / ۲۱

(۴) فتح الباری : ۳۱۱ / ۱۱۰ ، عمدة القاری : ۲۹۴ / ۲۱

اهل و عيال واجب نفقه دپاره څه بچ پاتې نه شی ، دارنگه صدقه کول اسراف فی الصدقة په حکم کښې راځي ، دینه د زیات صدقو کولو ممانعت نه دې مقصود ، زیات صدقات خو خالص خیر دې ، مشهوره خبره ده " لا غیل فی السرف ولا سرف فی الخیر " (۱) یعنی اسراف کولو کښې څه خیر نشته دې ار په خیر کښې اسراف نشته دې ، یعنی خیر کښې څه څومره هم زیاتوالې وی نو دا مذموم اسراف نه دې بلکه ممدوح خیر دې ، خو دا هغه وخت دې څه کله په زیاتوالي او د مبالغې په وجه دیني او دنیوی واجباتو فرائضو کښې څه فرق او کمې نه راځي ، لکه یو سړې مقروض دې قرض غوښتونکو ته خو خپل واجب حق نه ورکوي او فقیرانو ته صدقه ورکوي ، دپته اسراف فی الصدقة به وائی -

امام بخاری رحمه الله د رسول الله ﷺ دا حدیث دلته تعلیقا ذکر کړې دې ، ابن ابی شیبې دا موصولاً نقل کړې دې - (۲)

قوله: وقال ابن عباس: كل ما شئت، والبس واشرب ما شئت، ما أخطأتك

اثنان: سرف أو مخيلة: دې تعلیق کښې هم د دغه دوه څیزونو نه ممانعت دې څه خورئ ، ځکئ ، دوه څیزونه تاسو دیکښې په غلطۍ کښې مبتلا نه کړئ یو اسراف او دویم تکبر ، ما اخطأتک کښ " ما " نافییه هم کیدې شی ، رومبئ د ما نافییه ترجمه شویده او د " ما دام " په معنی هم کیدې شی د " ما دام " صورت کښې ترجمه به وی " څه ترڅو تاسو دوه څیزونه تاسو په غلطۍ کښې وانچوی - (۳)

حدیث د باب کښې هم د تکبر په وجه څه جامې خان پسې راکاږي د ده په باره کښې وعید ذکر شوې دې -

دحضرت ابن عباس دا تعلیق ابن ابی شیبې موصول نقل کړې دې (۴)
فائده : امام بخاری رحمه الله څه کوم آیت کریمه ذکر کړې دې ، دیکښې د لباس تصریح نشته دې ، د دې په مقابله کښې یو بل آیت کریمه دې (يَبْنِيْ اَدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِيْ سَوْآتِكُمْ وَرِثًا) (۵) دیکښې دلباس صراحتاً ذکر شته دې ، خو امام بخاری دغه آیت ذکر نه کړو شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا رحمه الله خو د دې وجه خو یو دا لیکلې ده څه امام بخاری رحمه الله اخفی ته په اجلی ترجیح ورکوي ، او دې آیت کښې د زینت ذکر د لباس په مقابله کښې اخفی دې ، او دویمه وجه دا ده څه کتاب اللباس کښې امام بخاری

(۱) تفسیر الکشاف للزمخشری : ۶۶۱۱۲

(۲) عمدة القاری : ۲۱ / ۲۹۴ ، وروی ابن ماجه من رواية عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كلوا واشربوا و تصدقوا و البسوا . ما لم يخالطه إسراف أو مخيلة " کتاب اللباس باب البس ما شئت ۱۱۹۲ / ۲ (رقم الحدیث : ۳۶۰۵)

(۳) فتح الباری : ۳۱۱ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱ / ۲۹۴

(۴) فتح الباری : ۳۱۱ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱ / ۲۹۴

(۵) الاعراف : ۲۶

رحمه الله د لباس نه علاوه د زینت و غیره احکام هم ذکر کړیدی ، زینت عام دی ، دې وجه نه دا آیت کریمه ئې ذکر کړو چه دیکبسي د زینت ذکر دی - (۱)

باب من جرّازاره من غیر خيلاء

[۵۳۷۷] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرَ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَحَدًا شَقِيَ إِذَا رَى يَسْتَرْخِي (لَا أَنْ أَعَاهِدَ ذَلِكَ مِنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسْتُ مِنْ يَصْنَعُهُ خِيَلَاءَ) [۳۳۹۵: ر]

[۵۳۳۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ يُونُسَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَسَفَتِ الشَّمْسُ وَتَحَنَّنَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ مَجْرُثُوبُهُ مُسْتَعْجِلًا حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ وَثَابَ النَّاسُ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فُجِّلِي عَنْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا وَقَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُ مِنْهَا شَيْئًا فَصَلُّوا وَادْعُوا اللَّهَ حَتَّى يَكْشِفَهَا [۱۹۳: ر]

امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی - چه بغیر د تکبره که د چا لنگ رابنکلی کیږي نو دې صورت کبسي هيڅ څه حرج نشته دي ، لکه چه روايت د باب کبسي حضور اکرم ﷺ چه کله اوفرمانل "من جرّ ثوبه خيلاء لم ينظر الله اليه يوم القيامة" نو حضرت صديق اکبر اوويل "اے د الله رسوله څما لنگ خو يو طرف ته خويږي ، مگر هله چه څه دده خيال او نگراني کوم ، نو بيا دا بره وي گني د غفلت په حالت کبسي خو خويږي ، نو رسول الله ﷺ اوفرمانل : ته په هغه خلقو کبسي نه ئې چه کوم دا عمل د تکبر د وجه نه کوي -

د دې حديث نه معلومه شوه چه د تکبر په وجه لنگ خکته کول باعث د وعيد او د گناه دي ، گني نه دي - (۲)

لنگ لاندي ساتل او پائنسي د گيتو نه د لاندي ساتلو حکم: دې مسئله کبسي تفصيل دي :

① که يو سړي د تکبر په وجه لنگ لاندي ساتي يا پائنسو لره د گيتو نه خکته کوي نو دا بالاتفاق مکروه تحريمي دي - (۳)

② که يو سړي د تکبر په وجه لنگ زورپند او لاندي نه ساتي بلکه د غفلت او د عدم اهتمام د وجه نه داسي کيږي نو دا مکروه تنزيهي دي ، علامه عيني ، ملا علي قاري او امام نووي رحمهم الله هم دا اختيار کړيدي (۴) فتاوي عالمگيري کبسي دي "إسهال الرجل لإزاره أسفل من الكعبين إن لم يكن للخيلاء، ففيه كراهة تنزيه" - (۵)

(۱) الابواب و التراجم : ۱۰۴ / ۲

(۲) فتح الباري : ۱۰ / ۳۱۳ ، عمدة القاري : ۲۹۵ / ۲۱

(۳) عمدة القاري : ۲۹۵ / ۲۱ ، و شرح مسلم للنووي ، كتاب اللباس ، باب تحريم جر الثوب : ۱۹۴ / ۲

(۴) عمدة القاري : ۲۹۵ / ۲۱ ، مرقاة المفاتيح ، كتاب اللباس ، الفصل الاول ، ۲۳۸ / ۸

(۵) الفتاوى هندية كتاب الكراهية ، الباب التاسع في اللبس ما يكره من ذلك و ما لا يكره : ۳۳۳ / ۵

① بغیر د ارادی او د اختیاره که څه وخت لنگ لاندې خکته شی نو دا بالاتفاق جائز او په دې کښې رخصت دې - (۱)
لکه چه حدیث د باب کښې دی -

په کومو احادیثو کښې چه مطلق ممانعت راغلې دې ، لکه چه وړاندې په بخاری کښې احادیث راځي ، نو دا " احادیث مقیده بالخیلاء " باندې به حمل کیږي ، یعنی اگر چه دې احادیثو کښې د تکبر په وجه د خکته کولو قید نشته دې ، مطلق ممانعت دې ، خو دا قید به د نورو احادیثو د وجه په لحاظ کښې ساتلې کیږي ، نو دارنگه به د جواز او د ممانعت په روایتو کښې تطبیق اوشی ، چه کومو روایتونو کښې چه د ممانعت او د تحریم حکم راغلې دې نو هلته د تکبر په وجه باندې د خکته کولو صورت مراد دې ، او چه کومو روایتونو کښې اجازت ورکړې شوی دی ، هلته د عدم تکبر والا صورتونه مراد دی دې دپاره چه دواړو صورتونو کښې تطبیق اوکړې شی ، امام نووی رحمه الله لیکي :

قواهر الأحادیث فی تقييدها بالجرحیلاء تدل علی أن التحريم مخصوص بالخیلاء ، وهكذا فی الشافعی رحمه الله علی الفرق ، فإن كان للخیلاء ، فهو ممنوع من تحريم ، ولا فتنم تنزيه ، والأحادیث المطلقة يجب حملها علی البقیده بالخیلاء " (۲)

یعنی چه کومو احادیثو کښې د " خیلاء " یعنی د تکبر قید شته دې ، نو دا په ظاهره په دې دلالت کوی چه د حرمت حکم د تکبر سره خاص دې ، امام شافعی رحمه الله د تکبر په وجه خکته کولو او د غیر تکبر په وجه خکته کولو دواړو صورتونو کښې فرق بیان کړیدی ، د تکبر صورت کښې زورندول خو حرام دې ، او بل صورت کښې مکروه تنزیهی دې ، چه کومو احادیثو کښې د " خیلاء " قید نشته دې او د حرمت حکم شته هلته د قید والا احادیثو باندې به دا حمل کیږي -

د اسبال او د جر د ازار (لنگ لاندې ساتلو) د ممانعت اصل سبب خو هم تکبر دې ، خو چه تکبر یو پټ امر دې ، دې وجه نه جر د ازار او اسبال ددې قائم مقام اوگرخولې شو ، لکه چه څنگه سفر د مشقت او نوم د حدث قائم مقام اوگرخولې شو - (۳) دې وجه نه جر ازار ممنوع

(۱) عمدة القاری : ۲۱ / ۲۹۵

(۲) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب تحريم جر الثوب خیلاء : ۱۹۵ / ۲

(۳) قال الشيخ محمد بد علم الميرتهی رحمه الله : قتل و یخط ببالی أن الشرع جعل نفس الجر مخيلة ، فإن الذين یجرون ثيابهم لا یجرون إلا تکبرا و فخرا ، و كذلك جربنا فی زماننا أيضا ، و إن لم یکن فی زماننا كذلك ، فإن قد کان فی العرب ، وقد کان و إذن هو ما باب إقامة السبب مقام المسبب ، كالنوم ، فإنه ليس بحدث ، لكنه مسبب لاسترخاء المفاصل ، و أنه لا یخلو من خروج شی منه غالبا ، فأقیم النوم الذی هو سبب مقام المسبب و كالسفر ، فإنه أيضا أنیب مناب المشقة ، و كالمباشرة الفاحشة ، فإنها سبب لخروج شی عادة ، فأیر الحكم علی المباشرة ، فهكذا جر الثوب ، إن مسببه المخيلة ، هی أمر خفی ینعسر إدراكها كالمشقة فی باب السفر ، و الحدث فی النوم ، و خروج شی فی المباشرة الفاحشة فأیر الحكم علی جر الثوب ، علی أنا قد جربنا أن للظاهر تأثيرا فی الباطن و من هذا الباب تحسين الأسماء ... [بقیه برصفحه آئندہ....]

او مکروه دې ، د تکبر په صورت، کښې مکروه تحریمی دې او د غفلت په صورت کښې مکروه تنزیهی دې خو چه بې د قصده او بې د ارادي وی نو دې صورت کښې رخصت دې خکه چه د غیر اختیاری په حالت کښې انسان مکلف نه دې -

د باب په بل حدیث کښې دې " فقام یجر ثوبه مستعجلاً رسول الله ﷺ په تندئ کښې جامې راکښونکې اودریدو ، معلومه شوه چه د تندئ او تلوار په حالت کښې که لنگ خکته زورند شو نو دا به قابل د مواخذه نه وی ، ممانعت دې صورت سره خاص دې چه کله دا خکته کول په وجه د تکبر وی ، او هم دا صورت مذموم دې لکه علامه قسطلانی رحمه الله لیکي : " فإن فيه أن الجرا إذا كان بسبب الإسراع لا يدخل في النهي ، فيشعر بأن النهي يختص بما كان للخيلاء ، فلا ذم إلا لمن قصد الخيلاء (۱) "

۲= باب التشمير في الثياب

[۵۳۳۹] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا ابْنُ شُمَيْلٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ أَخْبَرَنَا عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ فَرَأَيْتُ بِلَالًا جَاءَ بِعَنْزَةٍ فَرَكَّزَهَا ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاةَ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فِي حُلَّةٍ مُشْتَمِرًا فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ إِلَى الْعَنْزَةِ وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالْدَّوَابَّ يَمْزُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ وَرَاءِ الْعَنْزَةِ [ر: ۱۸۵]

تشمير باب د تفعیل دې ، شمر ثوبه : پاینسې اوچتول ، لستونړې اوچتول روایت د باب کښې دې چه حضرت بلال رضی الله عنه ستره راوړله ، دا ئې اولگوله ، بیا ئې تکبیر اوویلې ، دوی حله اغوستې وه او تشریف ئې راوړو ، دوی لنگ اوچت کړې وو ، د غنزه په طرف ئې مخ کړو او دوی دوه رکعتونه مونځ اوکړو ، او ما خلق او ځناورو لره لیدل چه د عنزه په شا تیریدل..... عنزة (د عین، نون او د زاء د فتحه سره) ډنډې ته وائی ، چه هغې ته لاندې د اوسپنې څوکه لگیدلې وی ، شارحین لیکي : هو أطول من العصا وأقصر من الرمح ، وفيه زم (۲) یعنی دا کوتک د همسا نه اوږد او د نیزې نه وړوکې وی او دیکښې اوسپنه لگیدلې وی -

...

...بقیه از حاشیه گذشته [فمن جر ثوبه لا یامن أن یسری الکبر إلى باطنه ، ألا ترى أن النبی صلی الله علیه و سلم قال : اجعلوا أزرکم علی أنصاف سيقانکم ، فإن أیتیم فلا حق لکم فی الکعبین - بالمعنی - فدل علی أن الحدیث من أحكام اللباس ، و أنه لاحق لنا فی ما دون الکعبین ، و هذا التعبير يشعر بنفی التخصیص بالمخیلة وغیرها ، و أوضع منه أنه لم یرخص للنساء فی إرخاء ذیولهن فوق شبر ، مع شاة احتیاجهن إلیه ، و سؤلهن عنه و لم یفضل لهن بالمخیلة ، أو غیرها - (البدر الساری إلى فیض الباری : ۳۷۴ / ۴)

(۱) [ارشاد الساری : ۵۰۸ ، ۵۰۷ / ۱۲]

(۲) [ارشاد الساری : ۵۰۸ / ۱۲ ، و عمدة القاری : ۲۹۴ / ۲۱]

۳= بَابُ مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ فَهُوَ فِي النَّارِ

۱۵۴۵۰۱ (۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْقُبَيْرِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فِي النَّارِ

امام بخاری رحمہ اللہ ترجمۃ الباب کنبی د "من الکعبین" نہ پس د "من الإزار" الفاظ نہ دی ذکر کرے حال دا دی چہ حدیث شریف کنبی دا الفاظ شتہ دی ، د امام بخاری مقصد عموم تہ اشارہ کول دی ، چہ برابرہ خبرہ دہ چہ ازار وی او کہ چغہ وغیرہ وی ، ددی لاندی خکتہ زورند ساتل جائز نہ دی - (۱)

د اسبال حکم عام دی : امام بخاری رحمہ اللہ ترجمۃ الباب عام اوساتلو غالباً د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ دی روایت تہ نی اشارہ اوکرہ چہ امام ابوداود رانقل کریدی ، چہ دیکنبی دی - "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إزاره المسلم إلى نصف الساق ، ولا يجوز ولا جناح فيما

بينه وبين الكعبين ، وما كان أسفل من الكعبين فهو في النار ، من جزأه بطنه لم ينظر الله" (۲) یعنی د مسلمان لنک پکار دی چہ د پندیو نیمے پوری وی ، خو کہ د پندلو د نیمے او د گیتو مینخ کنبی ہم وی نو ہم خہ باک نشته دی ، خو کہ د لنک خہ حصہ د گیتو نہ خکتہ وی نو دا بہ پہ جہنم کنبی وی ، چہ کوم سرے لنک د تکبر پہ وجہ خان پسے راکاری نو دہ تہ بہ اللہ تعالیٰ د رحمت پہ نظر نہ گوری -

دی حدیث کنبی ہم د "و ما کان أسفل من الکعبین" نہ پس د "الازار" اضافہ نشته دی ، د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما د یو حدیث نہ ہم دا عموم ثابتیری چہ دا امام نسائی ، ابن ماجہ او ابوداود نقل کریدی ، دیکنبی دی : "الإسبال في الإزار والقميص والعمامة ، من جرمها شيئاً خيلاً لم ينظر الله إليه يوم القيامة" (۴)

دارنگہ امام ابوداود د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما قول نقل کریدی "ما قال رسول الله ﷺ في الإزار فهو القميص" یعنی د لنک لاندی ساتلو متعلق چہ رسول اللہ ﷺ کوم وعید فرمائلی دی د قميص بارہ کنبی ہم ہغہ حکم دی - (۵)

(۱) الحديث أخرجه النسائي في كتاب الزينة ، باب إسبال الإزار و ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لخير أشعث بن أبي الشعثاء في ذلك : ٤٨٩١٥ (رقم الحديث : ٩٧٠٥)

(۲) فتح الباری : ٣١٥١١٠ . عمدة القاری : ٢٩٧١٢١

(۳) سنن أبي داود . كتاب اللباس . باب في قدر موضع الإزار : ٥٩١٤ (رقم الحديث : ٤٠٩٣)

(۴) سنن أبي داود . كتاب اللباس . باب في قدر موضع الإزار : ٤٠١٤ (رقم الحديث : ٤٠٩٤٠) و السنن الكبير للنسائي . كتاب الزينة . باب إسبال الإزار و ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لخير أشعث بن أبي الشعثاء في ذلك : ٤٨٩١٥ (رقم الحديث : ١٠٩٧٠٦)

(۵) سنن أبي داود . كتاب اللباس . باب في قدر موضع الإزار : ٤٠١٥ (رقم الحديث : ٤٠٩٥)

باب من جر ثوبه من الخيلاء

[٥٣٥١] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطْرًا [٥٣٥٢] (٢) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْتَارُ جُلٌّ يَمْشِي فِي حُلَّةٍ تُعْجِبُهُ نَفْسُهُ مَرْجُلٌ جُمْتُهُ إِذْ خُفِّفَ اللَّهُ بِهِ فَهُوَ يَتَجَلَّلُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

[٥٣٥٣/٥٣٥٤] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَنْتَارُ جُلٌّ يَجْرُ إِزَارَهُ إِذْ خُفِّفَ بِهِ فَهُوَ يَتَجَلَّلُ فِي الْأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ تَابِعَهُ يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَلَمْ يَرْفَعْهُ شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ أَخْبَرَنَا أَبِي عَنْ عَمِّهِ جَرِيرِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَلَى بَابِ دَارِهِ فَقَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ [٣٢٩٤: ر]

[٥٣٥٥] حَدَّثَنَا مَطْرُبُ بْنُ الْفَضْلِ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ لَقِيتُ مُحَارِبَ بْنَ دِنَارٍ عَلَى فَرَسٍ وَهُوَ يَأْتِي مَكَانَهُ الَّذِي يَقْضَى فِيهِ فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَحَدَّثَنِي فَقَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ جَرَّ ثوبَهُ فَيَحِلُّهُ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقُلْتُ لِمُحَارِبٍ أَذْكَرَ إِزَارُهُ قَالَ مَا خَصَّ إِزَارًا وَلَا قَبِيصًا تَابِعَهُ جَبَلَةُ بْنُ سُهَيْمٍ وَزَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ وَزَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ مِثْلَهُ

وَتَابِعَهُ مُوسَى بْنُ عَقَبَةَ وَعُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَقُدَامَةُ بْنُ مُوسَى عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ جَرَّ ثوبَهُ خِيَلًا [٣٢٩٥: ر]

د جرازار دا حکم د سرو دپاره دی ، د بنځو دپاره نه دی ، ازار کښې بهر دا ده چه دا پندلو د نیمې پورې وی او د گیتو پورې ساتل ئې جائز دی ، خو چه گیتو ښکاره وی ، امام نسائی رحمه الله روایت نقل کړېدې او امام حاکم ددې تصحیح کړیده ، ددې الفاظ دی : موضع الإزار إلى أنصاف الساقين والعضلة ، فإن أبيت فأسف ، فإن أبيت فمن وراء الساق ولا حق للكعبين في

(١) الحديث أخرجه مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم جر الثوب خيلاء : ١٦٥٣ / ٣ (رقم الحديث : ٢٠٨٨)

(٢) الحديث أخرجه مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم التبخر في المشي مع إعجابه بشيابه : ١٦٥٣ / ١ (رقم الحديث : ٢٠٨٨)

الإزار^(۱) یعنی د لنگ د زورپند ساتلو ځانې د پندولو نیمه ده که هغه ځانې پورې نه وی نو لږ دې لاندې کړی که په دې هم عمل نه شی کولې نو د پندولۍ تر آخره پورې دې اوساتی او دگیتو په لنگ کښې هیڅ حصه نشته دې^(۲) -

د باب بل روایت کښې دې ، رسول الله ﷺ فرمائلي دي چه یو سړی حله (جوړا) اغوستي وه او روان وو او په عجب (خان ته خوښی) کښې وو ، د سر په ویختو کښې ئې گمنز وهله چه الله تعالی ده لره په زمکه کښې ډوب کړو او دې به د قیامت ورځې پورې په زمکه کښې روان وی

قوله: تعجبه نفسه: ده به خپل ځان ښه گنړلو ، عجب او إعجاب معنی دا ده چه انسان خپل ځان ته د کمال په سترگه گوري ، خپل ځان ښه گنړی او دا حقیقت ئې هیر وی چه دا ټول هر څه د الله تعالی ورکړې نعمت دي - (۳)

قوله: يتجلجل: د تجلجل معنی حرکت کول دی دلته دینه مراد په زمکه کښې د مسلسل خښو حرکت کول دی -

قوله: مُرْجِلٌ جَمَّتَهُ: مرّجل د باب تفعیل د اسم فاعل صیغه ده : گمنز کولو والا ، جمّة : د سر هغه ویخته چه د اوږو پورې وی - (۴)

دې حدیث کښې چه د کوم سړي د قیامته پورې په زمکه کښې د خښو ذکر دې ، کلاباذی وائی دینه مراد قارون دې (۵) د حضرت ابن عباس او د حضرت ابوهریره رضی الله عنهما په یو ضعیف حدیث کښې هم د قارون نوم راغلي دي - (۶)
تابعه یونس عن الزهري ، ولم يرفعه شعيب عن الزهري
یونس بن یزید متابعت امام بخاری دینه وړاندې موصولاً نقل کړې دي (۷) د تابعه ضمیر منصوب عبد الرحمن بن خالد ته راجع دي

قوله: ولم يرفعه شعيب عن الزهري: یعنی شعيب بن ابي حمزه دا روایت د امام محمد بن شهاب زهري نه نقل کړيدي خو مرفوع ئې نه دي نقل کړي ، اسماعيلي هم دي غیر مرفوع طریق لره موصول نقل کړيدي - (۸)

قوله: حدثني عبد الله بن محمد..... جرير بن زيد: د جرير بن زيد په صحيح بخاری

(۱) السنن الكبرى للنسائي ، كتاب الزنة ، الاختلاف عى ابي إسحاق فيه : ٤٨٥ ١٥ (رقم الحديث : ١٩٦٨٨)

(٤) و ابن ماجه ، كتاب اللباس ، باب موضع الإزار أين هو ؟ ١١٨٢ ١٢ (رقم الحديث : ٣٥٧٢)

(٢) فتح الباری : ٣٢٠ ١١٠ ، و ارشاد الساری : ٥١٠ ١١٢)

(٢) فتح الباری : ٣٢٠ ١١٠ ، عمدة القاری : ٢٩٨ ٢١ و ارشاد الساری : ٥١٠ ١١٢)

(٤) فتح الباری : ٣٢٠ ١١٠ ، عمدة القاری : ٢٩٨ ٢١)

(٥) فتح الباری : ٣٢٠ ١١٠ ، و ارشاد الساری : ٥١٠ ١١٢)

(٦) كتاب أحاديث الأنبياء ، باب بلاترجمه (رقم الحديث : ٣٤٨٥)

(٧) عمدة القاری : ٢٩٨ ٢١ ، فتح الباری : ٣٢١ ١١٠)

کښې هم دا یو حدیث دې (۱) دا روایت سالم بن عبدالله نه جریر بن زید هم نقل کړېدې او امام زهري هم ، خو وړاندې د دواړو طریق مختلف دې ، زهري " عن سالم عن ابيه عبد الله بن عمر " په طریق سره نقل کړېدې او جریر " عن سالم عن ابي هريره " په طریق سره نقل کړېدې ، دارنگه د جریر بن زید روایت د امام زهري نه مختلف دې ، علامه مزی په " اطراف الحديث " کښې د امام زهري روایت محفوظ ګرځولې دې ځکه چې امام زهري د جریر په مقابله کښې زیات ثقه دې - (۲)

د دې تقاضا ده چې د جریر دې روایت ته شاو اوویلې شی ، امام بخاری رحمه الله دا دلته ذکر کړو کیدې شی چې دې خبرې ته ئې اشاره کړې وی چې سالم سره دا حدیث د دواړو اصحابو نه وو ، حضرت ابوهريره نه هم او د حضرت عید الله بن عمر نه هم -
بې شک د جریر په مقابله کښې د امام زهري مرتبه اوچته ده خو د جریر روایت کښې تفصیل دې ، او قصه هم په کښې ذکر ده ، دې فرماني چې حضرت سالم بن عبد الله بن عمر په دروازه باندې دوی سره ولاړ وو ، د زهري په روایت کښې دا قصه او تفصیل نشته دې ، او

محدثین وائی چې " إن الخبر إذا كانت فيه لرواية قصة دل ذلك على أنه ضبط " (۳)
جریر بن زید روایتونه امام مسلم او امام نسائي رحمه الله نقل کړېدې ، - (۴)
علامه مزي رحمه الله په تهذيب الكمال کښې د دوی متعلق فرماني " روی له البخاری مقرونا بغيره " (۵)

خو حافظ بن حجر رحمه الله فرماني چې دارنگه روایت ذکر کولو ته " مقرون بالغير " نه شی ویلې ، بلکه د امام په نزد دواړه طریق صحیح دي او دواړو د امام نه مستقل نقل کړېدې - (۶)
ابو حاتم ، علامه ذهبی او حافظ ابن حجر رحمهم الله د جریر بن زید توثیق کړېدې - (۷)

قوله: حدثنا مطرب بن الفضل..... شعبه فرماني چې څه د محارب بن دثار سره ملاو شوم ، دې په خپل اس سور هغه ځانې ته راتلو چې کوم ځانې ده فیصلې کولې (ځکه چې دې د کوفې قاضي وو) ما ده نه ددې حدیث متعلق تپوس او کړو نو دوی دا حدیث د حضرت عبدالله بن عمر په طریق سره واورولو ، ما محارب ته اوویل: چې عبدالله بن عمر خپل حدیث کښې د ازار ذکر کړېدې ، دوی اوویل چې د قميص او د ازار تخصیص ئې نه دې کړې

(۱) عمدة القاری : ۲۹۸/۲۱ ، فتح الباری : ۳۲۱/۱۰

(۲) تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف للحافظ المزی : ۴۵۶/۹ ، ۴۵۷ (رقم الحديث : ۱۲۹۱۳) و قال الحافظ ابن حجر فی النکت الظراف علی الأطراف : فالقرينة المرجحة لروايته عن ابيه ، أن الزهري أحفظ و أعرف لحديث سالم من جرير بن زيد (النکت الظراف علی الأطراف مع تحفة الأشراف : ۴۵۶/۹ ، ۴۵۷)
(۳) ارشاد الساری : ۵۱۱/۱۲

(۴) تهذيب الكمال : ۵۳۲/۴ (رقم الترجمة : ۹۱۵)

(۵) تهذيب الكمال : ۵۳۲/۴ (رقم الترجمة : ۹۱۵)

(۶) تهذيب التهذيب : ۷۳/۱۲ (رقم الترجمة : ۱۱۳)

(۷) تهذيب التهذيب : ۷۳/۱۲ (رقم الترجمة : ۱۱۳)

(بلکه د مطلق "ثوب" لفظ نه استعمال کړې) -

قوله: تابعه جبلة بن سحيم، وزيد بن اسلم، وزيد بن عبد الله: محارب بن ثابت متابعت دې درې واړو حضراتو کړيدې، د جبلة متابعت امام نسائي، د زيد بن اسلم متابعت امام مسلم موصولا نقل کړيدې (۱) او د زيد بن عبد الله متابعت موصولا کيدو متعلق حافظ ابن حجر رحمه الله لا علمي ښکاره کړيده - (۲)

قوله: وقال الليث بن نافع، عن ابن عمر مثله: د ليث بن سعد تعليق امام موصولا نقل کړيدې - (۳)

قوله: وتابعه موسى بن عقبه و عمر بن محمد، وقدامه بن موسى عن سالم: د نافع متابعت دې درې واړو راويانو کړيدې، د موسى بن عقبه متابعت امام بخاري د کتاب اللباس په شروع کښې موصولا ذکر کړيدې، د عمر بن محمد متابعت امام مسلم او قدامه بن موسى متابعت ابو عوانه موصولا نقل کړيدې - (۴)

ه = بَابُ الْإِزَارِ الْمُهْدَبِ

وَيَذْكُرُ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَأَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَحَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَمُعَاوِيَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ أَنَّهُمْ لَيْسُوا بِأَبَا مُهْدَبٍ

[۵۳۵۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ جَاءَتْ امْرَأَةٌ رِفَاعَةَ الْقُرْظِيِّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا جَالِسَةٌ وَعِنْدَهُ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ تَحْتَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبِتَ طَلَاقِي فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الزُّبَيْرِ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا مَعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ وَأَخَذْتُ هُدْبَةً مِنْ جِلْبَابِهَا فَسَمِعَ خَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ قَوْلَهَا وَهُوَ بِالْبَابِ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ قَالَتْ فَقَالَ خَالِدٌ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَنْهَى هَذِهِ عَمَّا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا وَاللَّهِ مَا يَزِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّبَسُّمِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّكَ تُرِيدِينَ أَنْ تُرْجِعِي إِلَيَّ رِفَاعَةَ لَا حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتِكَ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ فَصَارَ سَنَةً بَعْدَ [۲۳۹۱]

قوله: مُهْدَب: د باب تفعیل اسم مفعول صیغه ده ثوب مُهْدَب هغه جامه چه د هغې غاړې وی، ازار مُهْدَب، غاړه دار لنگ، د جامو په غاړو باندې ډیر کړتې تارونه وغیره

(۱) ارشاد الساری: (۵۱۲/۱۲)

(۲) فتح الباری: ۱۰/۳۲۲۱، و ارشاد الساری: (۵۱۲/۱۲)

(۳) فتح الباری: ۱۰/۳۲۳، عمدة القاری: (۲۹۹/۱۲)

(۴) فتح الباری: ۱۰/۳۲۳، عمدة القاری: (۳۰۰/۲۱)

پریخودی شی او بخئی پری اوشی او زونډې ترې زوړند کړې شی (۱) امام بخاری رحمه الله ددې جواز ته اشاره کوي و ابو بکر بن محمد ، حمزه بن ابی سعید او معاویه بن عبد الله په باره کښې ویلې کیږي چه دوی د زونډو او د غاړو والا جامې اغوستې وې ، دوی کښې د حمزه بن ابی سعید اثر ابن سعد موصولا نقل کړېدې او د باقی موصول کیدو متعلق حافظ ابن حجر رحمه الله د لا علمی اظهار کړېدې - (۲)

امام ابوداود رحمه الله په دې سلسله کښې یو مرفوع حدیث نقل کړېدې چه دیکښې د هذب ذکر شته ، جابر بن سلیم فرمائی "أتیت النبی ﷺ وهو محتب بشملة ، وقد وقع هدبه على قدمیه" یعنی څه نښی کریم ﷺ ته راغلم دوی په یو څادر کښې ځان راغونډ کړې وو او ناست وو او ددې غاړې (زونډې) د دوی په قدمونو مبارکو وو - (۳)

د باب لاندې امام د "امراة رفاعة" والا حدیث نقل کړېدې ، چه دیکښې د هدبة لفظ راغلې دی ، په دې مناسبت امام دا حدیث دلته ذکر کړېدې -

۶=باب الأردية

وَقَالَ أَنَسُ جَبَدُ أَعْرَابِيٍّ رَدَّاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [٥٣٤٢: ر]
[٥٣٤٤] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَدَّعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرِدَائِهِ ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي وَاتَّبَعْتُهُ أَنَا وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ حَتَّى جَاءَ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ حُمْرَةٌ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذْنَوْاهُمُ

قوله: أردية: د رداء جمع ده ، څادر ته وائی ، ترجمة الباب کښې ذکر شوي حدیث د حضرت انس تعلیق وړاندې په باب البرود والحبرة کښې راوان دي -

۷=باب لبس القميص

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى جِغَايَةً عَنْ يُوسُفَ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا [١٩٣: ر]

[٥٣٥٨] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرُتْسَ وَلَا الْحَقْفَيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ الثَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ مَا هُوَ

(۱) عمدة القاری: ۱۱۲/۳۰۰ وارشاد الساری: ۵۱۳/۱۱۲

(۲) ارشاد الساری: ۵۱۳/۱۱۲

(۳) سنن أبی دواد ، کتاب اللباس ، باب فی الهدب: ۵۴/۱۴ (رقم الحدیث: ۴۰۷۵)

أَسْفَلُ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [١٣٣: ر]

[٥٣٥٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ جَابِرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَعْدَمَا أَدْخَلَ قَبْرَهُ فَأَمَرِيهِ فَأَخْرَجَ وَوَضَعَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَنَفَثَ عَلَيْهِ مِنْ رِيْقِهِ وَأَلْبَسَهُ قَبِيصَهُ قَالَ اللَّهُ أَغْلَمُ [١٣١: ر]

[٥٣٦٠] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَمَّا تَوَفَّى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي جَاءَ ابْنُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْطِنِي قَبِيصَكَ أَكْفِنُهُ فِيهِ وَصَلَّ عَلَيْهِ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ فَأَعْطَاهُ قَبِيصَهُ وَقَالَ إِذَا فَرَعْتَ مِنْهُ فَأَذِنَا فَلَمَّا فَرَعَهُ أَذِنَهُ بِهِ فَجَاءَ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَجَذَبَهُ عُمَرُ فَقَالَ أَلَيْسَ قَدْ نَهَاكَ اللَّهُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ فَقَالَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ فَتَزَلْتُ وَلَا تُصَلِّيَ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ فَتَرَكَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِمْ [١٣١٠: ر]

امام بخاری رحمه الله غالبا دې باب سره دې خبرې ته اشاره کول غواړي چه د قميص استعمال څه نوې ايجاد نه دې بلکه قدیم دې ، د پخوا نه ددې معمول راروان دې ، امام ترمذی رحمه الله د حضرت ام سلمه روایت نقل کړېدې " کان أحب الثياب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم القميص " (١) په حدیث د باب کنبې د بړئس لفظ راغلې دې ، برنس (د باء په ضمه او د راء په سکون او د نون په ضمه سره) هغه قباء ته وائی چه هغې سره ټوپې گنډلې شوې وی

٨ = بَابُ جَيْبِ الْقَمِيصِ مِنْ عِنْدِ الصَّدْرِ وَغَيْرِهِ

[٥٣٦١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلَ الْبَخِيلِ وَالْمُتَّصِدِّقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ قَدْ اضْطَرَّتْ أُيْدِيهِمَا إِلَى بُدْنِيهِمَا وَتَرَاقِيهِمَا فَجَعَلَ الْمُتَّصِدِّقُ كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ ابْسَطَتْ عَنْهُ حَتَّى تَغْشَى أَنْفَامَهُ وَتَغْفُو أَثَرَهُ وَجَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ قَلَصَتْ وَأَخَذَتْ كُلَّ حَلْقَةٍ بِمَكَانِهَا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بِأَصْبَعِهِ هَكَذَا فِي جَيْبِهِ فَلَوْ رَأَيْتَهُ يُوَسِّعُهَا وَلَا تَتَوَسَّعُ تَابَعَهُ ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ وَأَبُو الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ فِي الْجُبَّتَيْنِ وَقَالَ حَنْظَلَةُ سَمِعْتُ طَاوُسًا سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ جُبَّتَانِ وَقَالَ جَعْفَرُ بْنُ حَيَّانَ عَنْ الْأَعْرَجِ جُبَّتَانِ [١٣٤٥: ر]

د جيب معنی د گریبان هم راځي او د پښتو والا جيب دپاره هم استعمال کېږي يعنی د جامې هغه حصه چه هلته رقم وغيره ايڅودې کېږي ، دلته رومبئ معنی مراد ده ، سيني سره قميص کنبې سر راويستو دپاره چه کوم گریبان جوړېږي هغه مراد دې ، ځکه چه حدیث

(١) سنن الترمذی ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی القميص : ٢٣٧١٤ (رقم الحديث : ١٧٦٢)

کښې د دغه جیب ذکر دې - (۱) شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمہ اللہ فرمائی چې دویمه معنی هم مراد اخستې شی ، (۲)

د حدیث د باب ترجمه او تشریح : حدیث د باب کښې حضرت ابوهریرہ رضی اللہ عنہ فرمائی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د بخیل او د صدقه ورکوونکې مثال بیان او فرمائلو ، دوه سرې دي ، په دوی د اوسپنې زغره ده (چې د هغې په وجه) د دوی لاس د سینې او د اړخونو سره لگیدلې وی (یعنی د زرې د تنګسیا په وجه د دوی لاسونه د سینې سره بند شوي دي) نو صدقه ورکوونکې چې کله صدقه کوي نو دا زړه فراخه شی او د ده د (پښو د گوتو) بندونه پټ کړي ، او د ده د قدم نخې (د فراخه کیدو په وجه) وړان کړي (یعنی د صدقې په برکت سره دا تنګه زړه چې دیکښې دده لاسونه هم بند وو دومره فراخه او خوره شی چې دده پښې هم پټې کړي او چې کله دې څی نو د ده د قدمونو نخې دا زړه وړانوی لکه چې څنګه یو سرې اوږده جامه راکاږي او روان وی نو د قدمونو نخې دې سره وړانېږي) او بخیل چې کله د صدقې اراده کوي نو دا زړه د ده بدن پورې انځلي او هره کړنې په خپل ځانې پورې نوره هم مضبوطه شی ، د حضرت ابوهریرہ رضی اللہ عنہ بیان دې چې ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لره اولیدلو چې ده خپلې گوتې په خپل جیب کښې واچولې چې دا ئې فراخه کول غوښتل خودا نه فراخه کیدلو-
قوله: اضْطُرَّتْ أَيْدِيهِمَا إِلَى ثَدْيَيْهِمَا وَتَرَاقِيَهُمَا: ثَدْيِي ثَدْيِي جَمَعَ دِه سِينِي تِه وَاثِي ، تَرَاقِي

د تَرَاقِي جَمَعَ دِه لِينْدَكِي تِه وَاثِي ، د مَرِي او د سِينِي سره چې کوم پیوسته وړوکې غونډې کنده ده دا ترینه مراد ده ، انامله : رُدُوسُ أَصَابِعِ رَجُلِيه : یعنی د پښو د گوتو سروڼه - تَعْفَوَاتُهَا :

هغه زړه چې د ده د قدمونو نخې وړانوی - قَلَصَتْ: انْضَمَّتْ ، راغونډیدل ، پیوسته کیدل

قوله: تَابِعَهُ ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ.....: دلته باب کښې چې کوم روایت دې هغه د حسن بن طَاوُس په طریق سره دې ، دیکښې "عليهما جبتان من حديد" دې ، د حسن بن مسلم متابعت عبد الله بن طَاوُس او ابو الزناد (عبد الله بن ذکوان) دواړو کړيدي ، د ابو الزناد شيخ اعرج (عبد الرحمن) دې ، دې دواړو هم د "جبتان" لفظ نقل کړيدي ، د حنظله بن ابي سفیان په روایت کښې هم "جبتان" شته دې ، خو جعفر بن ربيعه چې دا عرج نه کوم روایت نقل کړيدي ، دیکښې د "جُنتان" لفظ دې ، دا د جُمَّة تشبیه ده ، ډهال ته واثي -

شارح د مشکوة علامه طیبی رحمہ اللہ فرمائی چې "جُمَّة د نون سره زیات مناسب دي ، ځکه چې زړه ته جُمَّة نه ویلې کیږي ، جُمَّة ورته ویلې شی ځکه چې دا د انسان دپاره د ډهال او د بچاو کار ورکوي - (۳) علامه قسطلانی رحمہ اللہ لیکي :

"وخص المشبه بهما بلبس الجبتين من الحديد لإعلامها، بأن القهض والشح من جهة الإنسان، وعلقته، و

(۱) ارشاد الساری : ۵۱۸/۱۲ ، فتح الباری : ۳۲۸/۱۰ ، عمدة القاری ذ: (۳۰۲/۲)

(۲) الابواب و التراجم : ۱۰۴/۱۲

(۳) ارشاد الساری : ۵۱۹/۱۲

أن السخاء من عطاء الله و توفيقه ، ينحى من يشاء من عبادة المفلحين ، و خص اليد بالذكر ، لأن اسخى و البخيل يوصفان بهسط اليد و قبضها ، فإذا أريد المبالغة في البخل ، قيل : مغلوله يده إلى عنقه ، و ثديه ، و تراقيه ، وإنما عدل عن الغل إلى الدرع لتصور معنى الإنسباط و التقلص ، و الأسلوب من التشبيه المفرق ، شبه السخى الموفق ، إذا قصد التصديق يسهل عليه ، و يطأه قلبه بمن عليه الدرع ، و يده تحت الدرع ، فإذا أراد أن يفرجها منها ، و ينزعها يسهل عليه و البخيل على عكسه (١)

یعنی حدیث شریف کنبی د اوسپنې د جبي سره تشبيه نې ورکړه دې سره نې دې خبرې ته اشاره کول مقصود دی چه بخل د انسان خلقت او جبلت (طبیعت) کنبی دې ، او وصف د سخاوت د الله تعالی عطاء ده کومه چه نیکانو خلقو ته ورکولې کیږی ، د لاس ذکر نې په خصوصیت سره ځکه اوکړو چه د سخی دپاره ویلې کیږی " د ده لاس فراخه دې " او د بخیل باره کنبی ویلې کیږی چه دده لاس بند دې - چه کله په بخل کنبی مبالغه کول مقصود وی نو ویلې کیږی د ده لاس د خټ سره تړلې شویډې ، د بیړی په ځانې نې د زړې ذکر اوکړو ځکه چه زړه فراخه کیږی او تنگیږی ، د سخی او د بخیل په شان د عبارت اسلوب د " تشبيه مفرق " د قسم نه دې ، هغه سخی چه هغه ته الله تعالی داسې توفیق ورکړې دې چه کله دې د صدقې اراده اوکړی نو صدقه کول ده ته اسان وی او دده زړه ده سره موافقت کوی ، د داسې سخی تشبيه د هغه سپی سره نې ورکړیده چه په ده باندې زړه وی او دده لاسونه په زړه کنبی دننه وی ، چه کله دې ددینه د لاسونو راویستلو اراده کوی نو د لاس راویستل ده ته اسان وی او بخیل ددې په عکس وی -

حدیث د باب په کتاب الزکاة کنبی تیر شویډې - (٢)

۹=باب من لیس جبة ضيقة الکمین فی السفر

[۵۸۲] حَدَّثَنَا قَائِسُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الضُّحَى قَالَ حَدَّثَنِي مَرْوُوفٌ قَالَ حَدَّثَنِي الْبَغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ أَقْبَلَ فَتَلَقَّيْتُهُ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ فَمَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ فَذَهَبَ يُخْرِجُ يَدَيْهِ مِنْ كُمَيْهِ فَكَانَا ضَيِّقَيْنِ فَأَخْرَجَ يَدَيْهِ مِنْ تَحْتِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَهُمَا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَعَلَى خُفَيْهِ [ر: ۱۸۰]

د تنگو لستونړو والا جبه (چغه) په سفر کنبی رسول الله ﷺ اغوستې ده ، لکه چه حدیث دباب کنبی دی ، سفر کنبی مسافرت د داسې لباس ضرورت راځی چه په حضر کنبی نې دې نه استعمالوی او امام بخاری رحمه الله شاید په ترجمه الباب کنبی ددې جواز ته اشاره کوی چه که سفر کنبی د غیر معتاد لباس ضرورت راپیښ شی نو سنت کنبی ددې اصل شته -

(١) ارشاد الساری : ۵۱۹\۱۲

(٢) کتاب الزکاة ، باب مثل المتصدق و البخيل (رقم الحديث : ۱۴۴۳)

حدیث د باب په کتاب الصلاة کښې تیر شويدي ، هلته امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه قائم کړې وه " الصلاة فی الجبة الشامية " (۱)

۱۰= باب لبس جبة الصوف فی الغزو

[۵۳۶۳] حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا عَنْ عَامِرٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْغُبَيْرَةِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَمْعَكَ مَاءً قُلْتُ نَعَمْ فَنَزَلَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَمَشَى حَتَّى تَوَارَى عَنِّي فِي سَوَادِ اللَّيْلِ ثُمَّ جَاءَ فَأَفْرَعْتُ عَلَيْهِ الْإِدَاوَةَ فَعَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُخْرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا حَتَّى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ فَعَسَلَ ذِرَاعَيْهِ ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ أَهْوَيْتُ لِأَنْزِعَ خُفَّيْهِ فَقَالَ دَعُهُمَا فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا [۱۸۰:ر]

د ترجمه الباب مقصد : ابن بطال فرمائی چې د امام مالک رحمه الله په نزد د صوف یعنی د وړې جامه استعمالول مکروه دی ، په دې شرط چې نورې جامې وی ځکه چې دیکښې دا بڼه شته چې سرې به زاهد مشهور شي او د شهرت د نقصاناتو نه بچ کیدل ډیر کرته سخت وي دې وجه نه خفا (گمنامي) بهتر ده (۲) امام بخاری شاید ددې قول رد کوي چې رسول الله ﷺ په سفر د جهاد کښې د صوف جبه اغوستې وه لکه چې په حدیث د باب کښې ددې تصریح موجود ده -

۱۱= باب القباء وفروج حریر وهو القباء ویقال هو الذی له شق من خلفه

[۵۳۶۴] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ ابْنِ الْمُبَارِ بْنِ مُخْرَمَةَ قَالَ قَمَر رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَّةً وَلَمْ يُعْطِ مُخْرَمَةَ شَيْئًا فَقَالَ مُخْرَمَةُ يَا بَنِي أَنْطَلِقْ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ فَقَالَ ادْخُلْ فَأَدْعُهُ لِي قَالَ فَدَعَوْتُهُ لَهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْهَا فَقَالَ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَضِيَ مُخْرَمَةَ [۲۳۵۹:ر]

[۵۳۶۵] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُرُوجَ حَرِيرٍ فَلَبَسَهُ ثُمَّ صَلَّى فِيهِ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَزَعَهُ نَزْعًا شَدِيدًا كَالْكَارِهِ لَهُ ثُمَّ قَالَ لَا يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَوْسُفَ عَنْ اللَّيْثِ وَقَالَ غَيْرُهُ فُرُوجَ حَرِيرٍ [۲۶۸:ر]

قباء (د قاف د فتحه سره) جبه (چغې) ته وائی ، بعضې وائی چې قباء د شاه نه پریکړې شوي وي ، فروج الحریر : د رینمو قباء : فروج (د فاء د فتحه ، او د راء د تشدید سره) هو

(۱) کتاب الصلاة فی الجبة الشامية (رقم الحديث : ۳۶۳)

(۲) فتح الباری : ۱۱۰ / ۳۳۰

الذی له شئ من خلفه: شَقَّ (د شین د فتحه او د قاف د تنوین سره) یعنی هغه رینیمی قباء چه هغه کښې د شاه نه خیرې والې وی
ابن فارس فرمائی چه دا د ماشومانو قمیص ته وائی (۱)
علامه قرطبی فرمائی چه قباء او فروج د تنگو لستونړو والا جامې ته وائی او چه د شا نه پریکړې شوې وی، په جنگ او سفر کښې به عموما ددې استعمال کیدلو ځکه چه دیکښې حرکت کول اسان وی - (۲)

حدیث د باب کښې د مخرمه بن نوفل واقعه بیان شویده، مخرمه د فتح مکه په موقعه اسلام قبول کړې وو او غزوه حنین کښې شریک وو (۳) رسول الله ﷺ قباء تقسیم کړې، مخرمه ته ئې د عام تقسیم په وخت ورنکړې، مخرمه خپل ځوی مسور ته اوویل چه ما رسول الله ﷺ ته بوځه (کیدې شی ما ته هم څه راکړی) هغه بوتلو، دوی ځوی ته اوویل ته دننه لاړ شه او رسول الله ﷺ رااوغواره، مسور فرمائی: ما رسول الله ﷺ رااوبللو، دوی رااووتلو او دوی سره په دغه قباء گانو کښې یو قباء وه او مخرمه ته ئې اوفرمائل "ما دا قباء د ستا دپاره ساتلې وه"..... مسور وائی چه څما پلارمخرمه دا اولیدل ققال: رضی مخرمه پس وې فرمائل: مخرمه راضی شو، د قال فاعل رسول الله ﷺ هم کیدې شی، داودی هم دا اخستې دې خو د حافظ ابن حجر دا خیال دې چه ددې فاعل مخرمه دې، یعنی مخرمه خپل نوم واخستو او وې ویل مخرمه راضی شو (۴)

د باب دویم روایت کښې دی چه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې چا رینیمی قباء په طور د تحفه رااولیرله، دوی دا واغوستله، دیکښې ئې مونځ اوکړو، چه کله د مانځه نه فارغه شو نو دا ئې داسې په سختۍ اوویستله او وې غورزوله چه گویا دا ده ته سخته ناخوښه ده: بیا ئې اوفرمائل دا د متقیانو دپاره مناسب نه ده

تر دغه وخته د رینیمی جامو د سړو دپاره د استعمال د حرمت حکم نه وو نازل شوې دې وجه نه دوی دا واغوسته خو دمانځه نه پس ددې د حرمت حکم د سړو دپاره نازل شو، دې وجه نه دوی دا اوویستله او وې غورزوله - (۵) یا د حرمت د نزول نه وړاندې دوی ته په خپله دا ناخوښه شوه او د حرمت حکم روستو راغلو -

قوله: تابعه عبد الله بن يوسف..... یعنی د قتیبه بن سعید متابعت عبد الله بن يوسف کړیدې، دا متابعت امام بخاری رحمه الله په کتاب الصلاة کښې موصولا نقل کړیدې - (۶)

(۱) فتح الباری: ۳۳۱/۱۰ وفي معجم مقاییس اللغة: ۴۹۹/۱۴: الفروج: القباء، و سمي بذلك للفرجة التي فيه

(۲) فتح الباری: ۳۳۱/۱۰

(۳) الإصابة فی تمييز الصحابة: ۳۹۰/۱۳ (رقم الترجمة: ۷۸۴)

(۴) فتح الباری: ۳۳۲/۱۰، وارشاد الساری: ۵۲۱/۱۲

(۵) فتح الباری: ۳۳۲/۱۰، وارشاد الساری: ۵۲۲/۱۲

(۶) کتاب الصلاة، باب من صلى فی فروج حریر ثم نزع (رقم الحديث: ۳۷۵)

قوله: وقال غيره: فروج حرير: رواية د باب كنبی "فروج حرير" مرکب اضافی دی، فروج مضاف او حریر مضاف الیه دی او دی تعلیق کنبی "فروج حریر" مرکب توصیفی دی یعنی فروج او حریر دواړه د تنوین سره دی -
دا تعلیق امام احمد موصولاً نقل کړیدی - (۱)

باب البرانس = ۱۲

وَقَالَ لِي مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ رَأَيْتُ عَلَى أَنَسٍ بُرُتْسًا أَصْفَرَ مِنْ خَزْ [۵۳۱۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرَمُ مِنَ الثِّيَابِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَلْبَسُوا الْقُمُصَ وَلَا الْعَمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرَانِسَ وَلَا الْخِجَافَ إِلَّا أَحَدًا لَا يَجِدُ الثَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا الْوَرُسُ - [ر: ۱۳۴]

برنس د يو خاص قسم قباء وی چه دیکنبی توبی ورسره گندلې شوې وی، خز: غټو رېښمو ته وانی، د مسدد تعلیق ابن ابی شیبه موصولاً نقل کړیدی - (۱)
بعضې خلقو برنس اغوستو ته مکروه ویلې دی او فرمائی چه دا د راهبانو لباس دی (۲) د امام مالک رحمه الله نه ددې متعلق تېوس اوشو نو دوی اوویل: لا لباس به نو چا اعتراض اوکړو چه دا د نصاری لباس دی، نو وې فرمائل: دلته هم دا خلق استعمالوی (۳) طبرانی د ابو قرقصافه نه یو روایت رانقل کړیدی - دې فرمائی "کسان رسول الله صلی الله علیه وسلم پرنسا، فقال: الهسه" (۴) خو ددې په سند کنبی یو راوی مجهول دی - (۵)

باب السراويل = ۱۳

[۵۳۱۷] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرُو عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ ثَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ - [ر: ۱۳۵]

(۱) فتح الباری: ۳۳۳/۱۰، وارشاد الساری: ۵۲۲/۱۲

(۲) فتح الباری: ۳۳۴/۱۰

(۳) فتح الباری: ۳۳۴/۱۰، وارشاد الساری: ۵۲۳/۱۲

(۴) فتح الباری: ۳۳۴/۱۰

(۵) مجمع الزوائد، کتاب اللباس، باب البرانس: ۱۲۷/۵

(۶) فتح الباری: ۳۳۴/۱۰، و مجمع الزوائد، کتاب اللباس باب البرانس: ۱۲۷/۵

[۵۳۶۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَأْمُرُنَا أَنْ نَلْبَسَ إِذَا أَحْرَمْنَا قَالَ لَا تَلْبَسُوا الْقَبِيصَ وَالسَّرَاوِيلَ وَالْعَمَائِمَ وَالْبُرُئْسَ وَالْخِفَافَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ لَيْسَ لَهُ نَعْلَانِ فَلْيَلْبَسِ الْخَفَيْنِ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا شَيْئًا مِنَ الثِّيَابِ مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ [ر: ۱۳۳]

سراویل پرتوگ ته وائی ، د عهد نبوی په زمانه کښې د ازار (لنگ) اغوستو رواج وو ، خو د رسول الله ﷺ نه د سراویل اخستل ثابت دی (۱)

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه ظاهرهم دا ده چه دوی دا د اغوستو دپاره اخستی وو (۲) طبرانی په "معجم اوسط" کښې د حضرت ابوهریره نه یو روایت رانقل کړیدی ، دې فرمائی "دخلت يوما السوق مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فجلس إلى الهولاء ، فاشترى سراويل بأربعة دراهم" یعنی څه د رسول الله ﷺ سره بازار ته لاړم ، نو دوی د یو بنجاری سره کښیناستل او د څلورو درهمو په بدل نې یو پرتوگ واخستو ، هم دې روایت کښې دی "یا رسول الله ! وإنك لتلبس السراويل؟ قال : أجل ، في السفر والحضر ، والليل والنهار ، فإن أمرت بالتستر" یعنی اے د الله رسوله تاسو به پرتوگ اغوندي ؟ حضور ﷺ او فرمائیل : آو په سفر کښې هم او په حضر کښې هم د شپې هم او د ورځې هم ځکه چه ما ته د بدن د پټولو حکم شويدي "خو دې روایت کښې یونس بن زیاد یو ضعیف راوی دی - (۳)

باب العمايم

[۵۳۶۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَبِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرُئْسَ وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ وَلَا الْخَفَيْنِ إِلَّا لَيْسَ لَهُ نَعْلَانِ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْهُمَا فَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ۱۳۳]

عمائم د عمامه جمع ده ، عمامه (د عین په کسره) پټکی ته وائی ، د شمائل ترمذی بعضې شارحانو د عین په فتح سره د دې ضبط کړیدی ، خو دا غلط دي - (۴) د رسول الله ﷺ نه او د اصحابو کرامو نه د عمامې استعمال نقل دي - صحیح بخاری ، کتاب الوضوء کښې د جعفر بن عمرو په طریق سره روایت تیر شويدي "رأيت النبي ﷺ يمسح على عمامته وخفيه" (۵)

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۳۳۵

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۳۳۵ ، و زاد المعاد ، فصل فی ذکر سراويله : ۱۱ / ۱۳۹

(۳) مجمع الزوائد ، کتاب اللباس ، باب فی السراويل : ۱۵ / ۱۲۲

(۴) القاموس المحيط : ۴ / ۱۵۴ ، تاج العروس : ۸ / ۴۱۰

(۵) أخرجه البخاری فی کتاب الوضوء ، باب المسح على الخفين (رقم الحديث : ۲۰۵)

دا رنگه په صحیح مسلم کښي د مغیره بن شعبه روایت دي "توضاً للنبي ﷺ ومسح على الخفين والعبامة" (۱)

د پټکي فضيلت : طبرانی په معجم کبير کښي او امام بیهقي په شعب الايمان کښي يو مرفوع روایت رانقل کړيدي چه رسول الله ﷺ فرمائي دي "اعتزلوا تزاودا حلما" يعنی پټکي وهي نو د ستاسو وقار کښي به زياتی راځي (۲) اگر چه امام حاکم ددي حديث صحيح کړيده (۳) خو امام بخاری وغيره دا ضعيف گړخولي دي (۴) خو چه ددي نور شواهد هم شته ، دي وجه نه دا حديث حسن لغیره په درجه کښي راځي - (۵)

خه خلق وائی چه پټکي سنت نه دي ، بلکه دا د عربو عادت وو ، خو دا صحيح نه ده ، حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما يو روایت کښي ددي د سنت کيدو تصريح ده ، يو سړي راغلو او دوی نه ئې تپوس او کړو : "يا أبا عبد الرحمن : العمامة سنة ؟ فقال : نعم" (۶)

او که پټکي د عربو عادت هم شی نو بيا هم چه کوم عادت رسول الله ﷺ خپل کړي وی ، هغه سنت جوړيږي ، خو ديته به سنت عادي وائی نه دا چه سنت عادي به

د پټکي مقدار : ملا علی قاری رحمه الله د امام نووي په حواله سره ليکلي دي چه د رسول الله ﷺ دوه پټکي وو ، يو وړوکي او بل غټ وو ، د وړوکي مقدار اووه ذراع او د لوي مقدار دولس ذراع وو (۷)

علامه انور شاه کشميري رحمه الله فرمائي چه د رسول الله ﷺ د پټکي مقدار عموماً درې شرعي گزده وو ، په مونځونو کښي به ئې اووه ذراع او په جمعه او په اخترونو کښي به ئې درلس ذراع وو - (۸)

خو دي سلسله کښي خه صحيح حديث ثابت نه دي ، دي وجه نه علامه سيوطي رحمه الله فرمائي دي "وأما مقدار العمامة الشريفة، فلم يثبت في حديث" (۹)

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الطهارة ، باب المسح على الناصية و العمامة (رقم الحديث : ۲۷۳)

(۲) أخرجه الطبراني في الكبير ، باب ما جاء في لبس العمام و غير ذلك : ۱۹۴ / ۱ (رقم الحديث : ۵۱۶) و البيهقي في شعب الايمان ، باب الملابس و الأواني ، فضل في العمام : ۱۷۳ / ۱۵ (رقم الحديث ك : ۶۳۶۰)

(۳) فتح الباري : ۳۳۵ / ۱۰

(۴) فتح الباري : ۳۳۵ / ۱۰

(۵) أخرجه ابوداود في كتاب اللباس ، باب في العمام ، (رقم الحديث : ۴۰۷۸) و أخرجه الترمذي في كتاب اللباس ، باب العمام على القلائس : ۲۴۷ / ۱ (رقم الحديث : ۱۷۸۴)

(۶) عمدة القاري : ۳۰۷ / ۲۱

(۷) مرقاة المفاتيح ، كتاب اللباس ، الفصل الثاني : ۸ / ۲۵۰

(۸) العرف الشذي على جامع الترمي للعلامة السيد محمد أنور شاه کشميري ، كتاب اللباس ، باب في العمام : ۳۰۴ / ۱۱

(۹) الحاوي للفتاوى : ۷۳ / ۱۱

دې وجه نه دې سلسله کښې د خلقو د عرف او د عادت اعتبار کول پکار دی ، د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه به فرمائل : " ما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن " ^(۱) د شملې تعداد او مقدار : په روایتونو کښې د پټکی د یوې شملې هم ذکر شته او د دوو هم ، د عمرو بن حرث په روایت کښې دی " کأن أنظر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم على المنبر ، وعليه عمامة سوداء ، وقد أرخى طرفيها بين كتفيه ، ولي رواية قد أرخى طرفيها بين كتفيه " ^(۲) یعنی هغه منظر خما د سترگو وړاندې دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله په منبر تشریف فرما وو او تور پټکې نې اغوستې وو د دې دواړه شملې د اوږو په مینځ کښې زوړندې وې او په یو روایت کښې دی " چه د دې یو شمله د اوږو په مینځ کښې حضور صلی الله علیه و آله زوړنده کړې وه " - اکثر روایتونو کښې د شملې د زوړندیدو متعلق د " بین کتفيه " الفاظ راغلې دي ، په بعضې روایتونو کښې د یو شملې وړاندې طرف ته او د دویمې شا ته د زوړندیدو ذکر دې ، او یو ضعیف روایت کښې ښی طرف ته هم د زوړندیدو ذکر شته ^(۳) خو د عمرو بن حرث روایت دې باره کښې زیات صحیح دې ، ځکه چه د اوږو مینځ کښې زوړندول نسبتا افضل دې -

د شملې مقدار څومره پکار دې؟ د دې باره کښې د یو ذراع او د یو لیشتې او د څلورو ګوتو (سبق) په قدر سره مختلف اقوال دي ^(۴) خو راجح یوویشت والا قول دی ، او د لیشت والا روایت تخریج ابن سعد د محمد بن الحنفیه د ترجمه لاندې کړیدې ، الطبقات لابن سعد : ۱۱۴ \ ۵ دارنگه د څلورو ګوتو والا روایت تخریج بیهقی په شعب الایمان کښې کړیدې شعب الایمان باب فی الملابس والاواني فصل فی العمام : ۱۷۴ \ ۵ ، (رقم الحديث : ۶۲۵۴) خو راجع د یو ذراع والا اقوال دی ځکه چه امام بیهقی په شعب الایمان کښې د اسماعیل بن عیاش په طریق سره د واثله بن الاسقع په باره کښې نقل کړیدی " قد أرخى عمامته من خلفه ذراعا " ^(۵)

^(۱) المستدرک للحاکم ، کتاب معرفة الصحابة ، باب يتجلى الله لعباده عامة ولأبي بكر خاصة : ۷۸ \ ۳

^(۲) شعب الایمان للبيهقي ، باب فی الملابس ولاواني ، فصل فی العمام (رقم الحديث : ۶۲۴۸) ۱۷۳ \ ۵

^(۳) أخرجه أبو داود فی کتاب اللباس ، باب فی العمام : ۵۵ \ ۴ (رقم الحديث : ۴۰۷۹) ولفظه : عمتني رسول الله صلى الله عليه وسلم فسدلها بين يدي من خلفي ، وأخرجه ابن أبي شيبة فی المصنف ، کتاب اللباس و الزينة ، باب فی العمام السود : ۱۷۸ \ ۵ ، (رقم الحديث : ۲۴۹۴۹) وأخرجه أيضا فی کتاب اللباس و الزينة ، باب فی إرخاء العمامة بين كتفين : ۱۸۰ \ ۵ (رقم الحديث : ۲۴۹۶۷) و ذکر الهیثمی المجمع : کان رسول الله صلى الله عليه وسلم لا یولی والیا حتی یعمته و یرخی لها من جانب الأيمن نحو الأذن " وقال : " رواه الطبرانی وفيه جميع بن ثقت و هو متروک " ۱۲۰ \ ۵

^(۴) د ذراع د روایت تخریج ابن ابی شیبہ کړې دي او ګورئ مصنف بن ابی شیبہ و کتاب اللباس و الزينة ، باب فی العمام السود : ۱۷۸ \ ۵ ، (رقم الحديث : ۲۴۹۴۶)

^(۵) أخرجه البيهقي فی شعب الایمان ، باب فی الملابس والاواني ، فصل فی العمام : ۱۷۴ \ ۵ (رقم الحديث : ۶۲۵۵)

خو شمله دومره اوږدول نه دی پکاره چه دا د نیمې ملا نه هم واوړی (۱) دملا د نیمې نه چه شمله واوړی نو دا به د اسبال په حکم کښې وی ، اسبال چه څنگه په لنگ او په قميص کښې ممنوع دي ، دارنگه عمامه کښې هم ممنوع دي ، مرفوع حديث دي " الاسبال في الازارو القميص والعمامة ، من جر منها شيئاً حيلاء لم ينظر الله اليه يوم القيامة " (۲) حضرت شيخ عبد الحق محدث دهلوی فرمائی چه عمامه کښې اسبال دا دي چه دا د عاده زیاته زورنده کړې شی او د عادت آخری حد د ملا نیمه ده ، په دي زیاتې کول په بدعت او په ممنوع اسبال کښې داخل دي - (۳)

دپټکی رنگ : د رسول الله ﷺ نه د تور ، سپین ، زیر او د سور رنگ د پټکو ثبوت په روایتونو کښې ملاوړی (۴)

العمامة الصفراء : أخرجه ابوداود في كتاب اللباس ، باب في المصوغ بالصفر (رقم الحديث : ۴۰۶۳) وأخرجه الحاكم في المستدرک في كتاب اللباس ، باب غسل يوم الجمعة ومس الطيب فيه : ۱۸۹/۳ -

العمامة البيضاء : أخرجه الحاكم في المستدرک في كتاب الفتن ، باب تعميم النبي ﷺ لعبد الرحمان بن عوف : ۵۳۰/۳ -

العمامة الحمراء : أخرجه ابوداود في كتاب الطهارة ، باب المسح على العمامة (رقم الحديث : ۴۷۱۱/۱۳) په تور او سپین رنگ کښې خو هيڅ اختلاف نشته دي ، خو د سرو دپاره د زیر رنگ او د سور رنگ د لباس استعمال چه په بعض روایتونو کښې ممانعت راغلي دي ، نو دي وجه نه ديکښې اختلاف دي ، خو د اکثر عالمانو قول د جواز دي او چه په کومو روایتونو کښې نهی راغلي ده ، دغه روایتونو لره دا حضرات په اصفر فاقع (په ډیر زیر) او په احمر حاقانی (په ډیر سور) محمولوی - (۵)

تر کومې چه د شین رنگ د پټکی د استعمالولو تعلق دي نو په څه صحیح روایت سره دا رنگ ثابت نه دي -

علامه کتانی رحمه الله فرمائی د شین رنگ پټکی متعلق خلق عموماً تپوس کوی خو

(۱) أشعة اللمعات شرح مشکاة ، كتاب اللباس ، الفصل الثاني : ۵۴۴/۳ - ۵۴۵

(۲) سنن ابی داود ، كتاب اللباس ، باب في قدر موضع الازار ، (رقم الحديث : ۴۰۹۴) (۶۰/۴)

(۳) أشعة اللمعات ، كتاب اللباس ، الفصل الثاني : ۵۴۴/۳ - ۵۴۵

(۴) عمامته سوداء : أخرجه مسلم في كتاب الحج ، باب جواز دخول مكة بغير إحرام ، (رقم الحديث : ۱۳۵۸) و ابوداود في كتاب اللباس ، باب في العمام (رقم الحديث : ۴۰۷۶) و أخرجه الترمذي في كتاب اللباس ، باب ما جاء في العمامة السوداء (رقم الحديث : ۱۷۳۵) و النسائي في لمجتبی : ۲۹۹/۲ كتاب الزينة ، باب ليس العمامة السود ، و أخرجه ابن ماجه في الجهاد ، باب ليس العمامة في الحرب (رقم الحديث : ۲۸۲۲)

(۵) ددي تفصيل وړاندې باب الثياب الاحمر لاندې را روان دي ،

علامه خفاجی په شرح د شفاء کنبې چه کوم تفصیل نقل کړېدې ، دینه معلومیږي چه رسول الله ﷺ د شین رنگ پټکې نه دي په سر کړي - (۱)
علامه سیوطی رحمه الله په الحاوی للفتاوی کنبې د ساداتو په تذکره کنبې لیکي :

هم ینسبون العمامة الخضراء ، والجواب أن هذه العمامة ليس لها أصل في الشراء ، ولا في السنة ، ولا كانت في الزمن القديم ، وإنما حدثت في سنة ثلاث وسبعين وسبع مائة بأمر الملك الأشرف يعني شعبان بن حسين (۲)
یعنی سیدان شین رنگ پټکې په طور د علامت او د امتیاز استعمالوی خو په شریعت کنبې او په سنت کنبې ددې څه اصل نشته دي ، دا رنگ په سن ۷۷۳ هجري کنبې شعبان بن حسین نومي باچا په حکم سره رائج شو -

دارنگه ابن حجر هیثمی هم په خپله فتاوی کنبې لیکلې دي : وأما العمامة الخضراء ، فلا أصل لها ، وإنما حدثت سنة ثلاث وسبعين وسبع مائة بأمر الملك شعبان بن حسين (۳)

خو حضراتو اصحابو رضی الله عنهم د مختلف رنگونو پټکې استعمال کړيدي ، د مصنف ابن ابی شیبه په یو روایت کنبې په دي رنگونو کنبې د شین رنگ هم ذکر شته - (۴)

شارح د بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائي : شني جامي د جنتيانو لباس دي " الثياب الخضراء من لباس أهل الجنة ، قال تعالى : (ويلبسون ثيابا خضرا من سندس واستبرق) (۵)

دارنگه طبرانی او بیهقي د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت نقل کړيدي " أن النبي ﷺ كان يحب أن قال كان أحب الألوان إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم الخضراء " (۶)

دي وجه نه که څوک شین رنگ استعمال بغير د دینه چه په نورو رنگونو ورته ترجیح ورکوي نو دا جائز دي -

خو که څوک دا خپل امتیازی علامت او شعار جوړوي او په نورو رنگونو ورته ترجیح او فوقیت ورکوي ، نو داسې صورت کنبې ددې استعمال ته به بدعت ویلي کیږي ځکه چه د یو مباح او د مستحب څیز التزام بدعت او قابل د پریځودو دي - (۷)

(۱) الدعامة ص : ۹۵ ، شرح الشفاء للخفاجی : ۲ / ۳۷۱

(۲) الحاوی للفتاوی : ۱۱ / ۳۳

(۳) الفتاوی الحديثية : ۲۲۵

(۴) أخرجه ابن أبي شيبه في مصنفه ، كتاب اللباس و الزينة ، باب في العمام السود : ۵ / ۱۷۹

(۵) شرح صحيح البخاری لابن البطال : ۹ / ۱۰۲

(۶) رواه البيهقي في شعب الإيمان ، باب في الملابس و الاواني و فصل في ألوان الثياب (رقم الحديث :

۶۳۲۸) ۱۵ / ۱۹۳ ، ذكر الهيثمي في المجمع و قال : رواه الطبراني في الاوسط ، مجمع الزوائد : ۵ / ۱۲۹ (د

رسول الله صلى الله عليه وسلم ته شین رنگ په ټولو کنبې زیات خوښ وو -)

(۷) الإصرار على المندوب يبلغه إلى حد الكراهية السعاية ، كتاب الصلوة ، باب صفة الصلاة ، فصل في

القراءة : ۲ / ۲۲۵

امام بخاری رحمه الله په باب کښې چه کوم حدیث ذکر کړیدی ، دیکښې دې چه محرم به عمامه نه په سروی د عمامه په سرولو متعلق امام څه حدیث نه دې ذکر کړې شاید دې باره کښې دوی ته د خپل شرط مطابق څه روایت نه دې ملاو شوې ، علامه قسطلانی رحمه الله لیکي : ولم يذكر البخاری فی العمامة شیئا ، ولعله لم یثبت عنده شیء علی شرطه فیها (۱)

بهر حال عمامه توره یا سپینه پکار ده ، او دا دې د ټوپۍ دپاسه اووهی ، د ټوپۍ په اړخونو دې نه وهی بلکه چه په مینځ کښې هم یو ول وی ، او چه ددې شمله د اوږو په مینځ کښې وی یا ښي طرف یا گس طرف ته وی او چه شمله د یو ذراع نه زیاته نه وی ، او چه دا مسنون او گنړی او په سر نې کړی نو انشاء الله د سنتو ثواب به ورته حاصل شی -

۱۵ = بَابُ التَّقْبِيعِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ عَصَابَةٌ دَسْمَاءُ [۳۵۸۹:ر]

وَقَالَ أَنَسُ عَصَبَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةً بُرْدٍ [۳۵۸۸:ر]

[۵۳۷۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ هَاجَرْنَا إِلَى الْحَبَشَةِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ مَهَاجِرًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَوْ تَرْجُوهُ بِأَيِّ أُنْتَ قَالَ نَعَمْ فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصُحْبَتِهِ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ التَّمَرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ قَبِينَا نَحْنُ يَوْمًا جُلُوسٌ فِي بَيْتِنَا فِي نَحْرِ الظَّهِيْرَةِ فَقَالَ قَابِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقْبِلًا مُتَقَبِّعًا فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي وَاللَّهِ إِنْ جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا لَأْمُرَ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَ فَأُذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ حِينَ دَخَلَ لِأَبِي بَكْرٍ أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ قَالَ إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ بِأَيِّ أُنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ قَالَ فَالْصُّحْبَةُ بِأَيِّ أُنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَخُذْ بِأَيِّ أُنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَى رَاحِلَتَيَّ هَاتَيْنِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْأَمْنِ قَالَتْ فَجَهَّزْنَا هُمَا أَحَدَ الْجِهَازِ وَضَعْنَا لهُمَا سَفْرَةَ فِي جِرَابٍ فَقَطَعَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِنْ نِطَاقِهَا فَأَوْكَاتُ بِهِ الْجِرَابَ وَلِذَلِكَ كَانَتْ تُسَمَّى ذَاتَ النِّطَاقِ ثُمَّ لَحِقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ بَغَارٍ فِي جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ ثَوْرٌ فَمَكَثَ فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ بَيْتٌ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌ لَقِينٌ ثَقِفَ فَيَرْحَلُ مِنْ عِنْدِهِمَا سَحَرًا فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَّ ابْنٌ فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يَكَادِبُ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذَلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظَّلَامُ وَيَرْعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ قُهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ مَنَعَهُ مِنْ غَنَمٍ فَيَرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ

(۱) فتح الباری : ۳۳۵ / ۱۰ درانگه او گوری عمدة القاری : (۳۰۷ / ۲۱)

تَذَاهِبُ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَيَبْتَائِ فِي رِسْلَيْهَا حَتَّى يَلْعَقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ قَهْزَرَةَ بَغْلَسَ .
يَفْعَلُ ذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ [ر: ۳۱۳]

د تقلم معنی سر او مخ پتول دی ، امام بخاری رحمه الله دې باب کښې په څه جامه یا په خادر وغیره سره د سر د پتولو جواز بیانول غواړي :

قوله: وقال ابن عباس: خرج النبي صلى الله عليه وسلم عصاة دَسْمَاء:

رسول الله ﷺ د کور نه راووتلو او د دوی په سر باندې توره ټکړه د جامو وه د دَسْمَاء معنی توره ده ، دا تعلیق باب مناقب الانصار کښې موصولا تیر شويدي - (۱)

قوله: وقال أنس: عصب النبي صلى الله عليه وسلم على رأسه حاشية بُرد:

حضرت انس فرماني چه رسول الله ﷺ په خپل سر مبارک باندې د خادر يو طرف تړلې وو - بهر حال يو خو پټکې وی چه کوم په سر تړلې کيږي خو ډير کړتې څه ټکړا يا څه خادر په سر او د مخ په څه حصه باندې د گرمۍ يا د يخۍ نه د بچ کيدو يا د څه بل مقصد دپاره اچولې کيږي يا پرې تړلې کيږي ، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دي چه سنت کښې ددې اصل ښته او داسې کول جائز دی -

قوله: حدثنا ابراهيم بن موسى:: دا حديث په تفصيل سره " کتاب مناقب الانصار،

باب هجرة النبي ﷺ کښې تیر شويدي - د حديث مناسبت ترجمه الهاب سره واضح دي ، حديث کښې دی : " هذا رسول الله صلى الله عليه وسلم مقبلاً، متقنعاً، في ساعة لم يكن يأتينا فيها " يعنى رسول الله ﷺ تشریف راوړلو داسې حال کښې چه د دوی سر پټ وو په داسې وخت کښې چه دیکښې د دوی د راتلو عادت مبارک نه وو -

دلته ددې حديث څو جملې ملاحظه کړئ : سَلَى رِسْلَيْكَ : اودرپږه ، ايسار شئ ، وَعَلَفَ راحلتين کاتاعنده وَرَق السُّرَّارِ بعة أشهر : حضرت صديق اکبر ﷺ خپلو دوه سورلو (خناورو) ته څلورو مياشتو پورې خوراک ورکولو د سفر دپاره ئې تيارول ده دغه دوه اوښې خربول غوښتل -

قوله: قال أبو بكر: فِدَّاهُ بَأَبِي وَأُمِّي، وَاللَّهِ إِنْ جَاءَهُ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ لِأَمْرٍ:

حضرت صديق اکبر ﷺ او فرمائل چه ځما مور پلار دې په تا قربان وی واللہ تاسو دې وخت کښې د څه لوی کار په وجه تشریف راوړو - فدا له : دا د مفعول مطلق کيدو په وجه منصوب دې ای اقدیه فدا له څه خپل مور پلار په دوی قربان کړم ، ځما مور پلار دې په دوی قربان وی

قوله: قالت: فحجَّرنَاهُمَا أَحْثَ الْجَهَّازِ، وَصَنَعْنَا لَهُمَا سَفْرَةَ فِي جَرَابٍ: حضرت عائشه-

فرماني چه مونږ د دواړو دپاره په تندئ تندئ سامان د سفر تيار کړو او د صبا نارۍ

(۱) اخرجه البخاری فی مناقب الانصار ، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم : اقبلوا من محسنهم و تجاوزوا عن مُسِيئهم (رقم الحديث : ۳۸۰۰)

خوراک مو ورته تیار کړو او د خرمنې په یو تیلې کښې مو ورته کیخوده - الجهاز (د جیم په فتحه سره) : اسمع الجهاز : یعنی په تندی سره مو تیاری او کړو

سفرة : دسترخوان ته وائی ، جراب : د خرمنې گوټی ته وائی ، اؤکت په الجراب : حضرت اسماء رضی الله عنها د خپل نطق (کمر بند چه دې سره خلق ملا هم تړی او گیده ی وغیره هم) څه ټکړه اوشلوله او دا گوټی ئې پرې اوتړله ، د اؤکی معنی د تړلو ده

قوله: وهو غلام شاب لقرن ثقف: لقن: ذهین، ذکی - ثقف: ذهین او ماهر مهذب. یعنی عبد الله بن ابی بکر یو ذهین زلموتې هلك وو، دې به غار ثور ته تلو د حضور اکرم صلی الله علیه و آله او د حضرت ابو بکر سره به ئې شپه تیروله، او سحر کیدو سره به د دغه ځانې نه روانیدلو، او د سحر په وخت به قریشو کښې به داسې موجود وو چه گویا ده هم دوی سره شپه تیره کړله -

قوله: فلا یسمع أثرا یکادان به إلا وعاء: چه ده به هلته داسې څه خبره اوریدله چه د هغې په ذریعه د حضور اکرم صلی الله علیه و آله او د ابو بکر رضی الله عنهما سره به پرې دهوکه کیدله نو ده به دا یاد ساتله، یگادان: کادیکید کیدا نه د مضارع مجهول تشبیه صیغه ده چه د دې معنی د کید کولو اود دهوکه کولو ده، ترکیب کښې "یکادان به" د "اثرا" صفت دې یعنی داسې معامله چه د هغې په ذریعه دې دواړو سره دهوکه او فریب کیدې شی - یگادان به آی یکران به -

قوله: حتی یأتیهما بخبر ذلك حين یختلط الظلام: یعنی عبد الله بن ابی بکر به دا خبر رسول الله صلی الله علیه و آله او حضرت صدیق اکبر رضی الله عنهما ته رارسولو چه کله به تیاره خوره شوه یعنی د شپې په وخت - منحة (د میم په کسره او نون په سکون سره) د پیو والا بکری ته ویلې کیږی چه کومه عاریة ورکړې کیږی او د پیو ختمیدو نه پس واپس کړې کیږی: فیریحها علیهما: عامر بن فهیره به د شپې په وخت دغه بکری دواړو ته حاضرولې - یروح راحة: د ماښام په وخت څاروی راوستل، فیبیتان فی رسلها: دواړو (حضور صلی الله علیه و آله او حضرت صدیق اکبر رضی الله عنهما) به پښې اوڅکل او شپه به ئې تیره کړه، رسل: پښې، رسلها آی لېن المنحة: رسلها کښې ضمیر مجرور منحة ته راجع دې: حتی ینعق بها عامر بن فهیره بغلس: نعق د باب د فتح نه دې نعق بالغنم: بکری شړل، غلس: سحر وختی ته وائی هغه وخت چه د شپې تیاره لا برقرار وی یعنی عامر بن فهیره به سحر وختی دغه بکری ته اواز اوکړو او دا به ئې بوتلې

۱۶ = باب المغفر

[۵۴۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ [۱۷۳۹]

مغفر (د میم په کسره او د غین په سکون او د فاء په فتحه سره) خود ته وائی : خود د اوسپنې توبی وی چه میدان جنگ کښې د سر د حفاظت دپاره په سر کېږی ، رسول الله ﷺ خود استعمال کړیدی ، د زړې او د خود استعمال خلاف د توکل نه دي ، د خپل حفاظت انتظام د خپل وس مطابق کول پکار دی -

روایت دباب کښې دی " أن النبی ﷺ دخل عام الفتح وعلی رأسه المغفر " او د حضرت جابر په روایت کښې دی " إنه دخل وعلی رأسه عمامة سوداء " (۱) د دواړو په مینځ کښې تطبیق ورکولو دپاره علامه قسطلانی رحمه الله لیکي :

" وجمع بينهما باحتمال أن أحدهما كان فوق الآخر أو دخل أولا وعليه المغفر ، ثم نزعها ولبس العمامة السوداء في بقية دخوله " (۲)

یعنی عمامه او خود دواړه ئې په سر وو یو د بل دپاسه وو او دا هم ممکن ده چه شروع کښې ئې په سر خود وو ، بیا ئې خود کوز کړو او پټکي ئې په سر کړو ، په شروع د داخلیدو کښې خود وو او په انتها کښې عمامه وه

۱۷ = بَابُ الْبُرُودِ وَالْحَبْرَةِ وَالشَّمْلَةِ

وَقَالَ خَبَّابٌ شَكُونَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ [۲۶۳۹: ر] [۵۷۷۲] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أُمِشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ تَجْرَانِي غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَغْرَابِي فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبَذَةً شَدِيدَةً حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَثَرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ شِدَّةِ جَبَذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مَرَلِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ ضَمِكَ ثُمَّ أَمَرَهُ بِعَطَاءٍ [۲۶۸۰: ر]

[۵۷۷۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ بِبُرْدَةٍ قَالَ سَهْلٌ هَلْ تَدْرِي مَا الْبُرْدَةُ قَالَ نَعَمْ هِيَ الشَّمْلَةُ مَنُسُوجٌ فِي حَاشِيَتِهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَسَجْتُ هَذِهِ بِيَدِي أَكْسُوكَهَا فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ إِلَيْهَا فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّمَا لِرِزَارَةٍ فَجَسَّهَا رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اكْسِينِيهَا قَالَ نَعَمْ فَجَلَسَ مَا شَاءَ اللَّهُ فِي الْمَجْلِسِ ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَّاهَا ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا

(۱) سنن أبی داود ، کتاب اللباس ، باب فی العمام : ۵۴۱۴ (رقم الحديث : ۴۰۷۶) ، شعب الإيمان للبيهقي ، باب فی الملابس و الأواني ، فصل فی العمام : ۱۷۳۱۵ (رقم الحديث : ۶۲۴۶) و ذكره الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی العمامة السوداء : ۲۲۵۱۴ (رقم الحديث : ۱۷۳۵)

(۲) (ارشاد الساری : ۵۲۹۱۱۲)

إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ مَا أَحْسَنَتْ سَأَلْتَهَا إِنِّي أَهْ وَأَقْدَعَرْتُ أَنَّهُ لَا يَرُدُّ سَابِلًا فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ مَا سَأَلْتَهَا إِلَّا لِتَكُونَ كَغَفْنِي يَوْمَ أَمُوتُ قَالَ سَهْلٌ فَكَانَتْ كَغَفْنَهُ [١٣١٨]

[٥٣٤٣] (١) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أَمْتِي زُمْرَةٌ هِيَ سَبْعُونَ أَلْفًا تَضِيءُ وُجُوهَهُمْ إِضَاءَةُ الْقَمَرِ فَقَامَ عُكَاشَةُ بْنُ مَحْصَنٍ الْأَسَدِيُّ يَرْفَعُ نَمِرَةً عَلَيْهِ قَالَ ادْعُ اللَّهَ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ يُجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَبَقَكَ عُكَاشَةُ [٧١٤٦: ر]

[٥٣٤٥: ١٣٤٥] (٢) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَبَاءُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قُلْتُ لَهُ أُمِّي الثِّيَابُ كَانَتْ أَحَبَّ إِلَيَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا قَالَ الْحَبْرَةُ [٥٣٤٦] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَيَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا الْحَبْرَةَ

[٥٣٤٤] (٣) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَ تَوَقَّى سُبْحَى بِبُرْدٍ حَبْرَةٍ

برود : د بورد (د باء د ضمه او د راء د سكون سره) جمع ده خادر ته وائی ۔

حبرة په وزن د عِنْبَةٍ (د حاء د كسره او د باء د فتحه سره) یمنی خادر ته وائی ، شمله هم خادر ته وائی ۔

د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله شپږ احادیث ذکر کړيدي ، او په دې ټولو کښې د خادر ذکر دې ۔

پرومې روایت کښې "وعليه بُردٌ حَبْرَانِ" دویم روایت کښې دې "جاءت امرأة ببُرْدَةٍ" هم دې روایت

(١) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الرقاق ، باب يدخل الجنة سبعون ألفا بغير حساب (رقم الحديث : ٧١٧٦) و أخرجه مسلم في الإيمان ، باب الدليل على دخول طوائف من المسلمين الجنة بغير حساب : ١٩٨ \ ١ (رقم الحديث : ٢١٦)

(٢) الحديث أخرجه مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب فضل لباس الحبرة : ١٦٥٣ \ ٣ (رقم الحديث : ٢٠٧٩) و أخرجه أبوداود في كتاب اللباس ، باب في لبس الحبرة : ٤٥١١ \ ٤ (رقم الحديث : ٤٠٦٠)

(٣) الحديث أخرجه مسلم في الجنائز ، باب تسجية الميت : ٤٥١١ \ ٢ (رقم الحديث : ٩٤٢) و أخرجه أبوداود في الجنائز ، باب في الميت يُسجى : ١٩١١ \ ٣ (رقم الحديث : ٣١٢٠) و أخرجه النسائي في كتاب الوفاة ، باب ذكر ما سُجى به رسول الله صلى الله عليه وسلم : ٢٦٢١ \ ٤ (رقم الحديث : ٧١١٣)

کښې یو لفظ دې فحشها.... چه د هغې معنی د لاس لگولو ده ای مشهائیده
 دریم روایت کښې دی "فقام عکاشة بن محصن الأسدي يرفع كبرته عليه" (د نون د فتحه او د
 میم د سکون سره) هغه خادر چه هغې کښې مختلفې کرخې وی
 خلورم او پنځم روایت کښې د حبة ذکر دې او د باب په آخری حدیث کښې حضرت عائشه -
 رضی الله عنہا فرمائی أن رسول الله صلى الله عليه وسلم حين توفي سقي ببرد حبة "یعنی رسول الله ﷺ چه کله
 وفات شو نو دغه وخت دوی ﷺ په یمنی خادر کښې پټ کړې شوې وو ، سقي د مجهول
 صیغه ده ای غطي یعنی پټ کړې شو ، برد موصوف او حبة صفت دې ، برد حبة مرکب
 توصیفی دې -

۱۸=بَابُ الْأَكْسِيَّةِ وَالْخَمَارِصِ

[۵۳۷۸] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي
 عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا لَنَا
 نَزَلَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَفِقَ يَطْرَحُ خِمِصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَإِذَا اعْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ
 وَجْهِهِ فَقَالَ وَهُوَ كَذَلِكَ لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ يُحْذِرُ مَا
 صَنَعُوا [۲۲۵:ر]

[۵۳۷۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ
 عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خِمِصَةٍ لَهُهَا أَعْلَامٌ فَتَنَظَّرَ إِلَى
 أَعْلَامِهَا نَظْرَةً فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ أَذْهَبُوا بِخِمِصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَهْتَنِي أَنْفًا عَنْ
 صَلَاتِي وَأَتُونِي بِالْإِبْجَانِيَّةِ أَبِي جَهْمٍ خِمِصَةٌ بَنِي غَانِمٍ مِنْ بَنِي عَدِي بْنِ كَعْبٍ [۲۲۶:ر]
 [۵۳۸۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ
 أَخْرَجَتْ إِلَيْنَا عَائِشَةُ كِسَاءً وَإِذَا رَأَى غَلِيظًا فَقَالَتْ فَبِضْ رُوحَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي
 هَذَيْنِ [۲۲۷:ر]

اکسيه : د کساء جمع ده ، خادر ته وائی ، خمائص : د خميصة جمع ده کمبل او شړی ته وائی -
 د باب رومبی روایت کښې دی "لما نزل برسول الله صلى الله عليه وسلم طفق يطرخ خميصة له على وجهه
 فإذا اعتم كشفها عن وجهه" یعنی رسول الله ﷺ باندي چه کله مرض الوفات راغلو نو دوی به
 په مخ مبارک باندي گمبل اچولو چه کله به نې ساه ډوبه شوه نو دوی به کمبل لرې کړو ، نزل
 معروف هم کیدی شی ای نزل مرض البوت او مجهول هم کیدی شی (۱)

دویم حدیث کنبی دی چه دوی منقش خمیصه اغوستی وه اودیکنبی نی مونخ اوکرو، او بیا نی اوفرمانل دا یوسی خکه چه خه دی د مانخه نه غافله کرم ، اَلْهَثْقُ اَى شَغَلْتُكَ عَنِ الصَّلَاةِ - اَنْهَجَانِيه (د همزی په فتحه او د نون په سکون او د باء په کسره سره) پیر خادر ته وائی ، قسطلانی وائی کساء غلیظ لاعلم له (۱) یعنی هغه پیر خادرچه دیکنبی نقش ونگارنه وی.

۱۹=بَابُ اشْتِمَالِ الصَّمَاءِ

[۵۳۸۱] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ خُبَيْبٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمَلَامَةِ وَالْمُنَابَذَةِ وَعَنْ صَلَاتَيْنِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ وَأَنْ يَحْتَبِيَ بِالثُّوبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ عَيْنُهُ وَيَبْنَ السَّمَاءُ وَأَنْ يَشْتِمَلَ الصَّمَاءُ [ر: ۳۸۱]

[۵۳۸۲] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبَسَتَيْنِ وَعَنْ يَتَعَتَّنِ نَهَى عَنْ الْمَلَامَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِي الْبَيْعِ وَالْمَلَامَةِ لِمَنْ الرَّجُلُ ثَوْبَ الْآخِرِ بِيَدِهِ بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ وَلَا يَقْلِبُهُ إِلَّا بِذَلِكَ وَالْمُنَابَذَةُ أَنْ يَبْذُرَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ بِثَوْبِهِ وَيَبْذُرَ الْآخَرُ ثَوْبَهُ وَيَكُونَ ذَلِكَ يَتَعَمَّانِ غَيْرَ نَظَرٍ وَلَا تَرَاوٍ وَاللِّبَسَتَيْنِ اشْتِمَالُ الصَّمَاءِ وَالصَّمَاءُ أَنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ عَلَى أَحَدٍ عَاتِقِيهِ فَيَبْذُرَ أَحَدُ شِقِيهِ لَيْسَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ وَاللِّبْسَةُ الْآخَرَى احْتِبَاؤُهُ بِثَوْبِهِ وَهُوَ جَالِسٌ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ [ر: ۳۸۰]

د اشتمال الصماء علامه ابن اثیر رحمه الله تعریف کوی او لیکي :

هو أن يتجمل الرجل بثوبه ، ولا يرفع منه جانبها ، وإنما قيل لها صماء لأنه يسد على يديه ورجليه المنافذ كلها ، كالصخرة الصماء التي ليس فيها خرق ولا صدع والفقهاء يقولون : هو أن يتغطى بثوب واحد ليس عليه غيره ثم يرفعه من أحد جانبيه فيضعه على منكبه ، فتكشف عورته (۲)

یعنی چه سرې خپل خان په یو جامه کنبی داسې راغونډ کړی چه دینه د لاس پنبې ویستلو دپاره په جامه کنبی خه لاره او خه سورې پاتي نه شی ، د صماء معنی د کلک خیز راخی ، داسې جامې ته خکه صماء وائی چه سرې دیکنبی په خپلو لاسونو پنبو باندې تمام لاری او سورې بند کړی ، د کلک کانړی په شان چه دیکنبی هیڅ قسم سورې نه وی - فقهاء حضرات فرمائی چه د اشتمال صماء معنی دا ده چه سرې یو جامه واغونډی داسې چه د ده په جسم باندې بله جامه نه وی ، بیا چه کله دی د یو طرف نه جامه اوچتوی او دا په اوږه اړدی نو ستر ئې ښکاره کیږی -

(۱) ارشاد الساری : ۵۳۴ / ۱۲

(۲) النهاية لابن الأثير : ۵۴ / ۱۳

حاصل دا چه د محدثینو د تفسیر مطابق بدن په یو خادر او یو جامه کښې داسې راغونډول چه څه بله جامه په بدن نه وی نو رسول الله ﷺ دینه منع کړیده او د فقهاوو د تفسیر مطابق خادر داسې اغوستل چه ددې یو اړخ په اوږه واچولې شی نو ستر ښکاره شی ، دا ممنوع دې ، یو خو ددې وجه چه داسې سرې بندیوان او بې لاس و پښو شی او خپل بچاو نه شی کولې ، دویم دا چه دیکښې د عورت د ښکاره کیدو یره ده ، په رومي صورت کښې کراحت او دویم کښې حرمت دې (۱)

حدیث د باب کښې دی : **نهی النبي ﷺ عن الملامسة والمناطقة**

ملامسة معنی ده چه سرې جامې ته صرف لاس یوځی ، دا پرانستې اونه گوری او وانی خلی ، دارنگه چه څوک شرط اولگوی چه که لاس دې اولگولو نو بیع به لازم وی ، دا هم د ملامسه یو صورت دې او دا ناجائز دې - (۲)

د منابذة معنی ده چه بائع او مشتری یو بل ته جامې وراوغورزوی ، او د طول او عرض د کتلو نه بغير بیع اوشی ، دا هم ممنوع ده - (۳) تفصیل په کتاب البیوع باب بیع الملامسة کښې تیر شویږي -

د احتباء معنی په راتلونکې باب کښې راروانه ده

۲۰ = بَابُ الْإِحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ

[۵۳۸۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ أَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ وَأَنْ يَشْتَمِلَ بِالثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى أَحَدٍ شَيْئُهُ وَعَنْ الْمَلَامَةِ وَالْمَنَابِذَةِ [۳۶۱: ر]

[۵۳۸۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ اسْتِمَالِ الصَّمَاءِ وَأَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ [۳۶۰: ر]

احتباء راغونډه ناستې ته وایی دا هغه ناستې ته وانی چه هغې کښې کُناتې په زمکه اولگولې شي او دواړه گنډی اوچتې اودرولې شي او د امداد دپاره دواړه لاسونه د گنډو نه تاو راتاو کړي یا څه جامه د گنډو نه تاو کړي (۴) رسول الله ﷺ به کله کله داسې کښیناستو ، سنن ابی داود کښې د حضرت جابر رضی الله عنه روایت دې فرمائی " أتيت النبي ﷺ وهو محتب بشملة

(۱) الابواب و التراجم : ۱۰۵ / ۲ ، عمدة القاری : ۳ / ۲۲

(۲) فتح الباری : ۳۴۲ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۳ / ۲۲ ، إرشاد الساری : ۵۳۴ / ۱۲

(۳) فتح الباری : ۳۴۲ / ۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۳۴ / ۱۲

(۴) إرشاد الساری : ۵۳۵ / ۱۲ ، عمدة القاری : ۴ / ۲۲

قد وقف هدیه‌ها علی قدمیه * (خه رسول الله ﷺ ته را غلم دوی په یو خادر کښې راغونډه ناست وو د خادر پلیسکې د دوی په قدم مبارک باندې پراته وو) (۱) خو یو جامه کښې نې د راغونډیدو نه منع کړیده ځکه چه دیکښې عورت ښکاره کیږی

۲۱= بَابُ الْخَمِيصَةِ السَّوْدَاءِ

[۵۳۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ سَعِيدِ بْنِ فَلَانٍ هُوَ عَمْرُو بْنُ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ عَنْ أُمِّ خَالِدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ أَبِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ صَغِيرَةٌ فَقَالَ مَنْ تَرَوْنِ أَنْ نَكْسُو هَذِهِ فَسَكَتَ الْقَوْمُ قَالَ الثُّنُونِيُّ بِأُمِّ خَالِدِ بْنِ خَالِدٍ فَتَمَلَّ بِهَا تَحْمَلُ فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا وَقَالَ أَيْلَى وَأَخْلَقِي وَكَانَ فِيهَا عِلْمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ فَقَالَ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَاءٌ وَسَنَاءٌ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنٌ [۲۹۰:۶]

[۵۳۸۶] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا وَلَدَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ قَالَتْ لِي يَا أَنَسُ انْظُرْ هَذَا الْغُلَامَ فَلَا يُصِيبَنَّ شَيْئًا حَتَّى تَعْدُو بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحْتَكَّهُ فَعَدَوْتُ بِهِ فَإِذَا هُوَ فِي حَاطِيطٍ وَعَلَيْهِ خَمِيصَةٌ حُرِّيَّةٌ وَهُوَ يَسْمُ الظُّهْرَ الَّذِي قَدِمَ عَلَيْهِ فِي الْفَتْحِ [۱۳۱:۱]

خميصة نری خادر او د وړې کمبل یا شړی ته وائی ، حدیث د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ په خدمت کښې جامې راوړې شوې دیکښې یو وړه غونډه توره شړی وه ، دوی د اصحابو نه تپوس او کړو "د ستاسو په خیال کښې دا به مونږ چا ته اغونډوو ؟ " خلق خاموش پاتې شو نو دوی او فرمائل : "ام خالد راولی " دا وړه وه ، دا په غیره کښې راوستې شوه نو دا شړی دوی په خپله راواخسته او دوی ته نې واغوستله او وې فرمائل "په تا دې دا زړه شی " دیکښې شنې یا زیرې نخې وی ، دوی او فرمائل : "ام خالد ! دا ښایسته دې " -

حضرت ام خالد : د حضرت ام خالد نوم "أمة" دې دا د خالد بن سعید بن العاص لور ده ، د دوی د یو ځوی نوم خالد وو چه د دې په وجه د دوی کنیت ام خالد مشهور شو ، دوی د حضرت زبیر بن العوام رضی الله عنه سره واده کړې وو ، د دوی نه د دوی دوه ځامن وو یو خالد او بل عمرو ، (۲) دا په خېشه کښې پیدا شوې وه ، دې وجه نه رسول الله ﷺ او فرمائل (یا ام خالد هدا سناه) په حبشې ژبه کښې د سناه معنی د ښایسته ده

دوی دا شړی دوی ته واغوسته او دعا ئې ورته اوکړه (أهل وأهلای) ابلاء او اخلاق د دوی دواړو یو معنی ده : زړول ، یعنی د ستا عمر دې دومره زیات وی چه ته دا شړی اغوستو اغوستو باندې زړه کړې -

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب اللباس ، باب فی الهدب (رقم الحدیث : ۴۰۷۵) (۵۴۱۴)

(۲) فتح الباری : ۱۱۰ / ۳۴۴ ، عمدة القاری : ۵۱۲۲)

د فربری نه "أخلفی" د فاء سره نقل دې ، دې صورت کښې به ترجمه داسې وی ته دا زړه کړه او بیا ئې بدله کړه، شارحینو دا زیات مناسب ګرځولې دې، ځکه "أخلفی" (په قاف سره) هم په هغه معنی دې چه په کوم د "أهل" دې خو که أخلفی (فاء سره) شی نو دا به په معنی د عوض او د بدل کښې استعمال شی ځکه چه مینځ کښې ئې واو عاطفه دې او عطف د مغایرت تقاضا کوی ، او مغایرت په "أخلفی" کښې دې دې وجه نه دا زیات مناسب دې (۱) ابن بطلال رحمه الله خو "أخلفی" (بالقاف) تصحیف ګرځولې ، هغه لیکي "من روى أخلفی بالقاف فهو تصحیف والمعروف من كلام العرب: أخلفی بالنفاء، يقال: خلفت الثوب، هذا أخرجت بالیه ولقفته يقال: أهل وأخلف أى: عیش فخرق ثيابک وارقعها، هذا كلام العرب وقد روى أبو داود، عن عمرو بن عون، عن ابن المبارك، عن الجریدي، عن ابن نضرة، قال: كان أصحاب رسول الله إذا لبس أحدهم ثوبا جديدا، قيل له: تبلى، ويخلف الله" (۲)

یعنی "أخلفی" قاف سره تصحیف دې ، کلام د عربو کښې "أخلفی" (فاء) سره معروف دې، خلفت اثوب هغه وخت ویلې کیږي چه کله یو جامه د زوروالی په حالت کښې اووړستې شی او دا او ګندولې شی ، دارنگه ویلې کیږي أهل وأخلف یعنی ته دې ژوندې ئې تر دې چه په تا دا جامې زړې شی ، او دا داسې زړې کړې چه دیکښې پیوندونه اولګی ، دا خو په کلام د عربو او په لغت کښې ویلې کیږي ، دینه علاوه امام أبو داود رحمه الله روایت نقل کړېدې چه حضرات اصحابو کښې چه به کله نوې جامې واغوستې نو ده ته به ویلې کیدل تبلى و يخلف الله یعنی ته دې دا جامې زړې کړې او بیا دې الله تعالی درته ددې بڼه بدل درکړی د باب په آخری روایت کښې دى "خَبِيصَةُ خُرَيْبِيَّةَ" دا حُرِيث ته منسوب دې ، چه د قبیلې د قضاغه د یو سړى نوم وو - (۳) قوله: وَهُوَ يَسْمُرُ الظَّهْرَ: او ده اوښ داغولو ، د ظهرونه د سوارلئ اوښ وغيره مراد دې لاندېا تحمل الأفعال على ظهرها - (۴)

۲۲= بَابُ ثِيَابِ الْخَضِرِ

[۵۳۸۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ أَنَّ رِفَاعَةَ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَتَزَوَّجَهَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّيْدِ الْقُرْظِيُّ قَالَتْ عَائِشَةُ وَعَلَيْهَا خِمَارٌ أَخْضَرُ فَشَكَتْ إِلَيْهَا

(۱) فتح الباری : ۲۴۴ / ۱۰ . عمدة القاری : ۵ / ۲۲ . إرشاد الساری : ۵۳۸ / ۱۲

(۲) شرح ابن باطل . کتاب اللباس : ۱۱۷ / ۱۹ - ۱۱۸

(۳) فتح الباری : ۳۴۵ / ۱۰ . إرشاد الساری : ۵۳۸ / ۱۲ . عمدة القاری : ۵ / ۲۲

(۴) عمدة القاری : ۵ / ۲۲

وَأَرْتَمَا خُضْرَةً بِجِلْدِهَا فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنِّسَاءُ يَنْصُرُ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا قَالَتْ عَائِشَةُ مَا رَأَيْتُ مِثْلَ مَا يَلْقَى الْمُؤْمِنَاتُ لِحُدُودِهَا أَشَدَّ خُضْرَةً مِنْ ثَوْبِهَا قَالَتْ وَسَمِعْتُ أَنَّهَا قَدْ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ وَمَعَهُ ابْنَانِ لَهُ مِنْ غَيْرِهَا قَالَتْ وَاللَّهِ مَا لِي إِلَيْهِ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا أَنْ مَا مَعَهُ لَيْسَ بِأَعْنَى عَنِّي مِنْ هَذِهِ وَأَخَذَتْ هُدْبَةً مِنْ ثَوْبِهَا فَقَالَتْ كَذَبْتُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَا أَنْفُضُهَا نَفْضَ الْأَدِيمِ وَلَكِنَّهَا نَاشِزٌ تُرِيدُ رِفَاعَةً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ لَمْ تَحِلِّي لَهُ أَوْلَمْ تَصْلُحِي لَهُ حَتَّى يَدُوقَ مِنْ عَسَلَتِكَ قَالَتْ وَأَبْصَرْتُ مَعَهُ ابْنَيْنِ لَهُ فَقَالَ بَنُوكَ هَؤُلَاءِ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ هَذَا الَّذِي تَزْعُمِينَ مَا تَزْعُمِينَ فَوَاللَّهِ لَهُمْ أَشْبَهُ بِهِ مِنْ الْغُرَابِ بِالْغُرَابِ [ر: ۲۳۹۶]

ثياب الخضر: اضافت سره د مسجد الجامع د قبیل نه دې یعنی د موصوف اضافت شویدی صفت ته ، د کشمینی په روایت کنبی " الثياب الخضراء " مرکب توصیفی دې - (۱)

په حدیث د باب کنبی د امرأة رفاعة واقعه بیان شویده چه د هغې تفصیل په کتاب النکاح کنبی تیر شویدي ، دیکنبي دی "وعليها خمار أخضر" په دې مناسبت سره امام دا روایت دلته ذکر کړو ، ارتها خضرة بجلدها : امرأة رفاعة حضرت عائشة رضی اللہ عنہا ته د خپل خرمنې هغه حصه اوخودله چه کومه د وهلو په وجه شنه شوې وه ، اُرت : إراعة د باب إفعال نه د ماضی واحد مونث صیغه ده ، إلی لأنفضها نفض الأديم : علامه ابن اثیر ددې ترجمه کوی او لیکي : أي أجهدها وأعرکها ، كما يفعل بالأتيم عند دباغته (۲) یعنی ما دا داسې اومرله چه څنگه خرمن د رنگ کولو په وخت مړلي کيږي ، علامه عینی رحمه الله فرمائي : وهو كناية عن كمال قوة المباشرة - (۳)

قوله: لَمْ تَحِلِّي لَهُ أَوْلَمْ تَصْلُحِي لَهُ : لم ، دلته د "لا" په معنی کنبی دې (۴) "أو" د شك دپاره دې ، راوی ته شك دې چه لم تحلی ئې اوویل او که لم تصلحي ئې اوویل یعنی ته د رفاعة دپاره تر هغه وخته پورې به حلاله نه ئې چه تر څو عبد الرحمن کوروالې اونکړې -

قوله: هَذَا الَّذِي تَزْعُمِينَ مَا تَزْعُمِينَ ، فوالله ، لهم أشبه به من الغراب بالغراب : د هذا مشار الیه عبد الرحمان بن زبیر (د زاء په فتحه او د باء په کسره سره) دې چه هغه سره دې ښخې واده کړې وو ، حضور ﷺ اوفرمانل ، هم دا دې چه دده متعلق ته خبرې کوي (چه دې په جماع قادر نه دې) حال دا دې چه دا هلك د عبد الرحمان سره زیات مشابهت لری چه څومره مشابهت د کارغه د کارغه سره وی -

(۱) إرشاد الساری : ۵۳۹/۱۲ ، فتح الباری : ۵۴۶/۱۰ ، عمدة القاری : ۵/۲۲

(۲) النهاية لابن الاثير : ۹۹/۵

(۳) عمدة القاری : ۶/۲۲

(۴) فتح الباری : ۵۴۷/۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۴۰/۱۲ ، عمدة القاری : ۶/۲۲

[illegible]

سپين لباس په تمامو رنگونو کښې د ټولو نه افضل دې رسول الله ﷺ دېته په نورو تمامو رنگونو والا جامو باندې ترجيح ورکوله و سنن ابې داود ، ترمذی او ابن ماجه کښې د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه روايت دې چې دوی ﷺ فرماني دې " البسوا من ثيابکم البياض ، فلانها من خير ثيابکم ، و کفنا فيها موتاکم " (۱) سپين لباس استعمال کړئ او دیکښې خپل مړې کفن کړئ ځکه چې دا بهترين لباس دې -

٢٣ = بَابُ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَافْتِرَاشِهِ لِلرِّجَالِ وَقَدْرِمَا يَجُوزُ مِنْهُ

[٥٧٩٣-٥٨٩٠] (١) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عُمَانَ النَّهْدِيَّ أَنَا نَاكِتَابُ
عُمَرَوْنَحْنُ مَعَ عُتْبَةَ بْنِ قُرْقِدٍ بِأَذْرِبَيْجَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ الْحَرِيرِ
إِلَّا هَكَذَا وَأَشَارَ بِأَصْبَعَيْهِ اللَّتَيْنِ تَلَيَّانِ الْإِبْهَامَ قَالَ فِيمَا عَلَيْنَا أَنَّهُ يُعْنَى الْأَعْلَامَ

(١) أخرجه أبوداود في كتاب اللباس ، باب فى البياض (رقم الحديث : ٤٠٦١) ٥١١٤ و أخرجه الترمذى فى كتاب الجنائز ، باب ما يستحب من الأكفان (رقم الحديث : ٩٩٤ _ ٣١٩١٣ و أخرجه ابن ماجه مع تقديم و تأخير فى كتاب اللباس ، باب البياض من الثياب (رقم الحديث : ٣٥٦٦) ١١٨١١٢ .
(٢) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى هذا الباب فى مواضع (رقم الحديث : ٥٤٩١ ، ٥٤٩٢ ، ٥٤٩٦ ، ٥٤٩٧) و أخرجه مسلم فى كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة ... : ١٦٤١١٣ (رقم الحديث : ٦٩٢٠) و أخرجه أبوداود فى اللباس ، باب ما جاء فى لبس الحرير : ٤٦١٤ (رقم الحديث : ٤٠٤٢) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة ، باب ما رخص فيه للرجل من لبس الحرير : ٤٧٤١٥ (رقم الحديث : ٩٦٢٧) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الجهاد ، باب لبس الحرير و الديباج... [بقية برصفحه آتئده....

[٥٣٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ كَتَبَ إِلَيْنَا عُمَرُو بْنُ بِأَذْرِيجَانَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لِبْسِ الْحَرِيرِ إِلَّا هَكَذَا وَصَفَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إصْبَعِيهِ وَرَقَمَ زُهَيْرٌ الْوُسْطَى وَالسَّبَابَةَ

[٥٣٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ كُنَّا مَعَ عُتْبَةَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَلْبَسُ الْحَرِيرُ فِي الدُّنْيَا إِلَّا لِمَنْ يَلْبَسُ فِي الْآخِرَةِ مِنْهُ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ وَأَشَارَ أَبُو عُثْمَانَ بِإِصْبَعِيهِ الْمَسْمُوحَةِ وَالْوُسْطَى [ر: ٥٣٩١ و انظر: ٥٣٩٢]

[٥٣٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ كَانَ حَدِيثُهُ بِالْمَدَائِنِ فَاسْتَسْقَى فَأَتَاهُ دِهْقَانٌ بِمَاءٍ فِي إِنَاءٍ مِنْ فِضَّةٍ فَرَمَاهُ بِهِ وَقَالَ إِيَّيْ لَمْ أُرْمِهِ إِلَّا أَيْ نَهَيْتُهُ فَلَمْ يَنْتَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ وَالْحَرِيرُ وَالذِّيَابُ جَهَنَّمُ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الْآخِرَةِ [ر: ٥١١٠]

[٥٣٩] (١) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ شُعْبَةُ فَقُلْتُ أَعَنْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ شَدِيدًا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا قَلَنْ يَلْبَسُهُ فِي الْآخِرَةِ

[٥٣٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَخْطُبُ يَقُولُ قَالَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ [٥٣٩] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي ذِيَّانَ خَلِيفَةُ بْنُ كَعْبٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ

وَقَالَ أَبُو مُعْتَمِرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ يَزِيدَ قَالَ كُنَّا مَعَ أُمِّ عُمَرَ وَبُنْتُ عَبْدِ اللَّهِ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ سَمِعَ عُمَرَ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ [ر: ٥٣٩٠]

[٥٣٩] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حِطَّانٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ الْحَرِيرِ فَقَالَتْ إِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ فَلَهُ قَالَ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ سَلْ ابْنَ عُمَرَ قَالَ فَسَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ فَقَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو

...بقية از حاشیه گذشته] فی الحرب : ٩٤٢١٢ (رقم الحديث : ٢٨٢٠) و أخرجه ابن ماجه أيضا فی كتاب اللباس ، باب الرخصة فی العلم فی الثوب : ١١٨٨١٢ (رقم الحديث : ٣٥٩٣)

(١) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة : ١٦٤٥١٣ (رقم الحديث : ٢٠٧٣) و أخرجه النسائي فی كتاب الزينة ، باب لبس الحرير : ٤٦٥١٥ (رقم الحديث : ٩٥٨٢ ، ٩٥٨٣ ، ٩٥٨٤)

حَفْصِ يَغْنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِمَّا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا مِنْ لَا خَلْقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ فَقُلْتُ صَدَقَ وَمَا كَذَبَ أَبُو حَفْصٍ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ حَدَّثَنَا حَرْبٌ عَنْ يَحْيَى حَدَّثَنِي عِمْرَانُ وَوَصَّ الْحَدِيثَ [ر: ٥٤٩٠]

امام بخاری رحمہ اللہ پہ دی ترجمۃ الباب کنبی درې جزو نه قائم کړیدی ، پومبې جزء دی " لبس الحریر "

د رینیمو د لباس د استعمال مسئله : د سړو دپاره د رینیمو استعمال په عام حالت کنبی د آنه اریعه په نزد بالاتفاق ناجائز دی ، او په حالت اضطراری کنبی بالاتفاق جائز دی (۱)
خو د بیماری او د جنگ او د سفر وغیره په حالت کنبی خالص د رینیمو لباس سړو دپاره جائز دی او که نه دی جائز دیکنبي اختلاف دی -

د امام ابوحنیفه او امام مالک رحمهما الله په نزد دی صورت کنبی خالص د رینیمو لباس استعمالول جائز نه دی - (۲)

د امام شافعی رحمہ الله او د امام احمد بن حنبل او په احنافو کنبی د صاحبینو په نزد دی صورت کنبی خالص د رینیمو لباس د سړو دپاره جائز دی - (۳)

دا حضرات د حضرت عبدالرحمان بن عوف او د حضرت زبیر بن العوام رضی اللہ عنہما د روایت نه استدلال کوی چه هغې کنبی دی " إِنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ عَوْفٍ وَالْزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَامِ فِي الْقَمِيصِ الْحَرِيرِيِّ السَّفَرِ ، مِنْ حِكْمَةِ كَانَتْ بِهِمَا ، أَوْ جَمَعَ كَانَتْ بِهِمَا " (۴) چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه دواړو اصحابو ته په سفر کنبی د خاریش یا د څه بل مرض په وجه د رینیمو د قمیص استعمالولو اجازت ورکړې وو -

امام ابوحنیفه او امام مالک د هغه روایتونو نه استدلال کوی چه هغې کنبی د رینیمی لباس د استعمالولو ممانعت راغلې دی ، د ترمذی روایت دی " حُرْمَ لِبَاسِ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى

(۱) إغلاء السنن ، کتاب الحظر و الإباحة ، باب حرمة الحرير على الرجال و جلة للنساء : ١٧ / ٣٣٦ و رد

المختار على الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل في اللبس : ٢٤٧ / ٥

(۲) إغلاء السنن ، کتاب الحظر و الإباحة ، باب في لبس الحرير لمحذور : ١٧ / ٣٤٥ - ٣٤٦ - ٣٤٧

(۳) إغلاء السنن ، کتاب الحظر و الإباحة ، باب في لبس الحرير لمحذور : ١٧ / ٣٤٥

(۴) أخرجه البخاري أيضا في كتاب الجهاد ، باب الحرير في الحرب (رقم الحديث : ٢٩١٩) و أخرجه

مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب إباحة لبس الحرير للرجل (رقم الحديث : ٥٣٨٧) و أبوداود في

كتاب اللباس ، باب في لبس الحرير لعذر (رقم الحديث : ٤٠٥٦) و الترمذی في كتاب اللباس ، باب ما

جاء في الرخصة في لبس الحرير في الحرب (رقم الحديث : ١٧٢٢) و النسائي في كتاب الزينة ، باب

الرخصة في لبس الحرير : ٣٥١٠ ، ٣٥١١ ، ابن ماجه في كتاب اللباس ، باب من رخص له في الحرير ، (رقم

الحديث : ٣٦٣٧)

ذکور امتی واخل لائهم" - (۱)

د حضرت عبدالرحمان بن عوف او د حضرت زبیر بن العوام روایت له دوی په حالت د اضطراب یا د دوی په خصوصیت محمول کوی ، په خصوصیت باندې د ابن عساکر د دې روایت نه استدلال کیږي چه کوم د حضرت محمد بن سیرین نه نقل دې چه حضرت فاروق اعظم حضرت خالد بن ولید لره یو ریښمی لباس اغوستلې اولیدلو ، نو تپوس ئې اوکړو ، چه دا ولې ؟ نو دوی د حضرت عبد الرحمان بن عوف دا روایت ذکرکړو نو حضرت فاروق اعظم او فرمایا " أولک مثل مال عبد الرحمن ؟ " یعنی آیا تا ته هم د هغه شان رخصت حاصل به وی چه څنگه عبدالرحمان ته حاصل وو ؟ اویا ئې دا قمیص اوشلولو - (۲)

حضرت مولانا ظفر احمد تهانوی رحمه الله فرمائی : " قول ابن حنیفة فی الباب أورع وأحوط ، وقولها ما أوسع وأقوى وأضبط " - (۳)

ترجمة الباب دویم جزء دې " و افتراشه للرجال "

د ریښمو جامې په طور د بسترو استعمال کیدې شی او که نه ، دیکښي هم اختلاف دې ، په دې د یو باب نه پس امام مستقل باب قائم کړیدې او د فتح الباری په نسخه کښې د ترجمة الباب دا جزء نشته دې -

د سړو دپاره د ریښمو د لباس جائز مقدار : د ترجمة الباب دریم جزء دې " و قدر ما يجوز منه " یعنی د سړو دپاره د ریښمو د لباس څومره مقدار جائز دې ؟ د څلورو ګوتو په قدر یا ددینه کم لباس کښې د ریښمو استعمال جائز دې ځکه چه د څلورو ګوتو په اندازه رخصت په خپله حدیث کښې شته دې - (۴)

دا خو د خالص ریښمو حکم دې ، خو که یو جامه داسې وی چه دیکښي خالص ریښم نه وی بلکه د وړې وغیره سره ګډ شوې وی ، نو جمهور فرمائی چه داسې صورت کښې به د غالب اعتبار وی ، که ریښم غالب وی نو ناجائز او که مغلوب وی نو جائز - (۵)

صاحب د هدایه لیکي چه داسې جامه چه د هغې سدی (اورد تار) د ریښمو وی او لحمه (د پلنو تار) غیر د ریښمو وی نو ددې استعمال جائز دې ځکه چه د جامو په جوړولو کښې اصل لحمه (د پلنو تار دې) ، سدی نه ده ، - (۶)

د باب رومې حدیث کښې ابو عثمان نهدي فرمائی چه مونږ آذربائجان کښې وو چه مونږ ته د حضرت فاروق اعظم خط راغلو (دیکښي لیکلې وو) چه رسول الله ﷺ د ریښمو نه منع کړې وه خو د دومره (اجازت شته) او د مټې ګوتې سره ئې نژدې په دواړو ګوتو

(۱) (رواه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی الحریر و الذهب (رقم الحدیث : ۱۷۲) (۲۱۷۱۴)

(۲) (إعلاء السنن ، کتاب الحظر و الإباحة ، باب فی لبس الحریر لمحذور : ۳۴۸۱۱۷)

(۳) (إعلاء السنن ، کتاب الحظر و الإباحة ، باب فی لبس الحریر لمحذور : ۳۴۸۱۱۷)

(۴) (الأبواب والتراجم : ۱۰۵۱۲ وفتح القدير ، کتاب الذبائح ، فصل فی اللبس : ۴۵۴۱۸)

(۵) (الأبواب والتراجم : ۱۰۵۱۲ ، وأشار إلى هذا ابن بطال فی شرح صحيح البخاری : ۱۰۵۱۹)

(۶) (الهداية مع فتح القدير ، کتاب الذبائح ، صل فی اللبس : ۴۵۵۱۸)

(مسواکه او مینخمی) گوتو په ذریعه اشاره او کړه او وې خودله (یعنی د دواړو گوتو په قدر د استعمال اجازت شته)

قوله: قال فيما علمنا أنه يعني الأعلام: ابو عثمان نهدي فرمانی خمونږ د علم مطابق دینه مقصد گلونه بوتی او نقش ونگار وو، یعنی جامو کښې ډیر کړتې گلونه او بوتی او نقش ونگار جوړېږي، نو که د دوه گوتو په اندازه دیکښې رینم استعمال شوې وی نو شرعاً دیکښې رخصت شته -

قوله: فقلت أعرب النبي، فقال شديداً: عن النبي صلى الله عليه وسلم: دا د باب د پنځم روایت الفاظ دی، حضرت انس رضی الله عنه حدیث بیان کړيدي، شعبه بن الحجاج د خپل شیخ عبد العزيز بن صهيب نه تپوس او کړو چه حضرت انس دا حدیث د رسول الله صلی الله علیه و آله نه نقل کړيدي، نو د سخت خفه شو او وې فرمائل [هو دا د رسول الله صلی الله علیه و آله مرفوع حدیث دي او حضرت انس رضی الله عنه هم د رسول الله صلی الله علیه و آله نه نقل کړيدي

قوله: من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة: د دې یو معنی خو دا ده چه دنیا کښې رینمې لباس اخستونکې به جنت ته نه داخلېږي ځکه چه د جنتیانو لباس به د رینمو وی، قرآن کریم کښې دی (و لباسهم فیها حریر) نو داسې سړی چه کله د جنتیانو لباس نه شی اچولې نو جنت به ورته هم په ابتداء کښې نه ملاوېږي، خو چه کله د خپلو گناهونو سزا تیره کړی نو دینه پس به جنت ته داخل شی او دا معنی هم کیدی شي چه که داسې سړی د خپلو نورو نیکو په سبب جنت ته داخل هم شی بیا به هم ده ته د جنت رینمې لباس نه ملاوېږي - (۱)

۲۵=باب ميس الحرير من غير لبس

وَيُرْوَى فِيهِ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
[۵۳۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
قَالَ أَهْدَى لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبٌ حَرِيرٌ فَجَعَلْنَا نُلْسُهُ وَنَتَعَجَّبُ مِنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَعْجَبُونَ مِنْ هَذَا قُلْنَا نَعَمْ قَالَ مَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ
مِنْ هَذَا [۳۰۷۷:ر]

شارح د بخاری علامه ابن بطال رحمه الله د ترجمه الباب مقصد بیانوی او لیکي:
ليس النهي عن لباس الحرير من أجل نجاسة عينه فيحرم لمسه باليد، وإنما نهى عن لمسه من أجل أنه ليس
من لباس المتقين، وعينه مع ذلك طاهرة، فلذلك جاز لمسه والانتفاع به. (۲)
یعنی د امام بخاری مقصد په دې باب سره دا خبره بیانول دي، چه د رینمو د استعمال نه

(۱) فتح الباری: ۱۰/۳۵۶، إرشاد الساری: ۱۲/۵۴۶

(۲) شرح صحيح البخاری لابن البطال: ۹/۱۱۱

چه کوم ممانعت راغلي دي هغه په دي وجه نه دي چه ريښم نجس العين او پليد دي بلکه ددي وجه نه چه دا د نيکانو او د متقيانو لباس نه دي ريښم يو پاک څيز دي دي وجه نه دي سره گوته لگول او د دي د قيمت نه فائده اخستل جائز دي -

قوله: و يروي فيه عن الزبيدي عن الزهري عن أنس، عن النبي صلى الله

عليه وسلم: محمد بن الوليد زبيدي د زهري عن انس " په طريق سره دي باره کښي يو مرفوع روايت نقل کړيدي ، دراقطني دا روايت په کتاب الافراد و الغرائب کښي موصولا نقل کړيدي - (ان رسول الله صلى الله عليه وسلم أهديت له حلة من الستبرق، فجعل ناس يلبسونها يلیدهم ويتعجبون منها، فقال النبي ﷺ: تعجبكم هذه، فوالله لمناديل سعد بن الجندة أحسن منها" (۱) يعني رسول الله ﷺ په خدمت کښي د ريښمو يو جامه چا په تحفه کښي راوړه ، خلقو به ديتي گوته اوړلي او حيرانه حيرانه کيدل به ، (چه څومره نرم او ښائسته ده) رسول الله ﷺ او فرمايل: تاسو ته دا عجيبه لگي؟ والله جنت کښي د سعد بن معاذ رومال به دينه زيات ښائسته وي

۲۶= بَابُ افْتِرَاشِ الْحَرِيرِ وَقَالَ عُبَيْدَةُ هُوَ كَلْبَسِهِ

[۵۳۹۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَزْزَانَ وَهَبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُشْرَبَ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَأَنْ نَأْكُلَ فِيهَا وَعَنْ لُبَيْسِ الْحَرِيرِ وَالذِّييَاجِ وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ [ر: ۵۴۰۰]

د ريښمو د بستري حکم: ريښم د بستري او د تکیه په طور استعمالول جائز دي او که نه ، دیکښي اختلاف دي -

حضرات مالکيه ، شافعيه او په حضرات احنافو کښي د صاحبينو په نزد ناجائز دي (۲) دا حضرات د حديث د باب نه استدلال کوي ،

دويم دوی د حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د روايت نه استدلال کوي چه يو پروگرام کښي

دوی ﷺ د ريښمو په بستره باندې د ناستي نه انکار کړي وو او دا ئې فرمائي وو : " لَانْ

أَقْعُدُ عَلَى جِبر الغضا أحب إلي من أن أقعد على محبس من حرير" (۳) يعني د غضا اونې په سکرو

کښينا ستل راته زيات خوښ دي د دينه چه څه په ريښمي بستره کښينم ، غضا د کيکر په

شان يو اونه چه دیکښي اور تر ډيره مودې باقي پاتي وي -

د امام ابو حنيفه او مالکيه کښي د ابن الماجثون او د بعض شوافعو په نزد د ريښمو بستره

استعمالول د سرو دپاره جايز دي - (۴)

(۱) عمدة القاری : ۱۴ / ۲۲ ، فتح الباری : ۱۰ / ۳۵۷۱

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۳۵۹ ، عمدة القاری : ۱۴ / ۲۲ ، اعلاء السنن : ۱۱۷ / ۳۵۱

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۳۵۹

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۳۵۹ ، عمدة القاری : ۱۴ / ۲۲

دوی خو یو د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوی چه کوم د - وکیع عن مسعر عن راشد... په طریق سره روایت دې - رأیت لی مجلس ابن عباس مرققة حریر^(۱) مرققة تکیه ته وائی ابن سعد هم داسې یو روایت نقل کړیدی -^(۲) په خپله د رسول الله صلی الله علیه و آله نه هم د ریښمو تکیه ته ډډه وهلو روایت راغلي دي^(۳) د حدیث د باب جوابونه دې حضراتو د طرفه د حدیث د باب مختلف جوابونه ورکړي شوي دي -

① حدیث د باب کښې چه کوم ممانعت راغلي دي داصرف د جلوس سره متعلق نه دي ، بلکه د لبس او د جلوس د دواړو د مجموعې سره متعلق دي ، چه ریښمی لباس اغوستل او په دې باندې کښیناستل یعنی د دواړو جمع کول ناجائز دي -^(۴) خو ظاهره ده چه دا جواب ضعیف دي ، د دواړو د مجموعې سره نهی متعلق کول بغیرد څه قوی دلیل خلاف اصل او خلاف د ظاهر دي

② دویم جواب دا ورکړي شوي دي چه د " وأن تجلس علیه " اضافه د جریر بن حازم تفرد دي ، ددې روایت چه نورې خومره طریقې دي . دې کښې دا اضافه نشته دي . دې وجه نه دا معتبر نه دي -^(۵)

خو دا جواب هم ضعیف دي ځکه چه جریر ثقه دي او د اصول حدیث مشهوره ضابطه ده چه " زیادة الثقة مقبولة " ^(۶)

③ دې وجه صحیح خبره دا معلومیږي چه کومه بعضې حنفی عالمانو لیکلي هم ده چه دا حدیث امام ابوحنیفه رحمه الله ته نه وو رسیدلي ، او ددې تائید ددینه هم کیږي چه د جریر بن حازم نه علاوه ددې حدیث په نورو طریقو کښې دا اضافه نشته دي او د جریر وفات د امام ابوحنیفه د وفات نه پنځوشت کاله پس شوي دي ، نو ډیره ممکن ده ، چه د دوی د وفات نه پس جریر بن حازم دا حدیث نقل کړي وی ^(۷) او امام ابوحنیفه فرماني اذا صح الحديث فهو مذهبي^(۸)

(۱) عمدة القاری : ۱۴ / ۲۲

(۲) عمدة القاری : ۱۴ / ۲۲

(۳) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الحضر و الإباحة ، فصل فی اللبس : ۲۵۰ / ۵

(۴) عمدة القاری : ۱۵ / ۲۲ ، فتح الباری : ۳۵۹ / ۱۰

(۵) عمدة القاری : ۱۵ / ۲۲ و العلل السنن : ۳۵۱ / ۱۷

(۶) علوم الحديث لابن الصلاح ، النوع السادس عشر ، معرفة زیادات الثقات و حکمها : ۸۵ ، و ألفیه الحديث للحافظ العراقي ، زیادة الثقات : ۱۴ ، و فتح المغیث بشرح ألفیه الحديث ، زیادة الثقات : ۴۶ / ۱ ، و ظفر

الأمانی بشرح مختصر السيد الشریف الجرجانی : ۳۵۹

(۷) اعلاء السنن : ۳۵ / ۱۷

(۸) مقدمة رد المحتار : ۵۰ / ۱

۲۷ = بَابُ لُبْسِ الْقَسِيِّ

وَقَالَ عَاصِمٌ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ قُلْتُ لِعَلِيٍّ مَا الْقَسِيَّةُ قَالَ ثِيَابٌ أَتَتْهُمَا مِنَ الشَّامِ أَوْ مِنْ
مِصْرَ مُضْلَعَةٌ فِيهَا حَرِيرٌ وَفِيهَا أَمْثَالُ الْأُتْرُجِ وَالْبَيْتَرَةِ كَانَتْ النِّسَاءُ تَصْنَعُهُ لِبُعُولَتَيْنِ مِثْلَ
الْقَطَافِ يُصَفِّرُنَهَا وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ يَزِيدٍ فِي حَدِيثِهِ الْقَسِيَّةُ ثِيَابٌ مُضْلَعَةٌ يُجَاءُ بِهَا مِنْ مِصْرَ
فِيهَا الْحَرِيرُ وَالْبَيْتَرَةُ جُلُودُ السِّبَاعِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَاصِمٌ أَكْثَرُوا أَصَحَّ فِي الْبَيْتَرَةِ
[۵۵۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُهَيْبَانُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ
حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سُوَيْدٍ عَنْ مَقْرِبِ بْنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ عَنْ الْمَيَاطِرِ الْحُمْرِ وَالْقَسِيِّ [ر: ۱۱۸۲]

قَسِي (په فتحه د قاف او د سین په کسره سره او تشدید سره) د ریښمې جامې نوم دي چه
کومه د سمندر په غاړه واقع د یو ښار نوم دي "قس" ته منسوب دي، (۱) عاصم ابن کلب
د ابوبرده قول نقل کړېدی چه ما د حضرت علی نه تپوس او کړو چه قَسِيَّة څه څیز دي؟ نو
دوی اوویل: یو قسم جامه ده چه کومه به مونږه ته د شام یا د مصر نه راتله دیکښي به د
اترنج (نارنج) په شان د ریښمو بڅی تلې وې: مَضْلَعَةٌ فیها حریر: ای فیها عطر عریضة کالاضلام (۲)
یعنی د پښتو په شان به دیکښي د ریښمو بڅی وې
او میثقه (د میم په کسره او د یاء په سکون سره) هغه جامه چه ښځې خپلو خاوندانو لره د
خادرونو په شان د زیر رنگ جوړوی - قطائف: د قطیفة جمع ده خادر ته وایی یصفرها:
تصفر باب تفعیل نه دي زیر رنگ کول -
په پالنګ باندې اچولو دپاره او د بالښتونو د کور په طور باندې استعمالولو دپاره یو نرم
او ښایسته جامه جوړېږي دپته میثقه ویلي کیږي (۳)
د عاصم دا تعلیق امام مسلم موصولاً نقل کړېدی "نهانا رسول الله صل الله علیه وسلم عن لبس
القسي وعن المياطر" (۴)

قوله: وقال جرير عن يزيد في حديثه.... دلته د جریر نه یا خو هم هغه جریر مراد
دي چه د هغه تذکره دینه وړاندې تیر شوی باب گڼې تیره شوه یعنی جریر بن حازم او یا
دینه جریر بن عبدالحمید مراد دي، علامه کرمانی رومې او حافظ ابن حجر دویم قول
اختیار کړېدی- (۵)

(۱) فتح الباری: ۳۶۰/۱۱۰، عمدة القاری: ۱۵/۲۲ [ارشاد الساری: ۵۴۹/۱۲]

(۲) فتح الباری: ۳۶۰/۱۱۰، [ارشاد الساری: ۵۴۹/۱۲]

(۳) فتح الباری: ۳۶۰/۱۱۰، عمدة القاری: ۱۵/۲۲، [ارشاد الساری: ۵۴۹/۱۲]

(۴) أخرجه مسلم في كتاب اللباس، باب تحريم استعمال إناء الذهب والفضة: ۱۶۳۵ (رقم الحديث: ۲۰۶۶)

(۵) فتح الباری: ۳۶۱/۱۱۰، شرح الکرماني: ۸۴/۲۱

د علامه مزی په نزد د یزید نه مراد یزید بن ابی زیاد دې (۱) حافظ هم دا اختیار کړیدی (۲)
 علامه کرمانی فرمائی چه دینه مراد زید بن رومان دې (۳)
 حافظ دمیاطی د " یزید " په ځانې دا برید (د باء په ضمه او د راء په فتحه سره) نقل
 کړیدی ، برید بن عبد الله بن ابی برده بن موسی اشعری دې د مشهور صحابی حضرت
 ابو موسی اشعری رضی الله عنه کړوسی دې - (۴)

قوله: الميثرة: جلود السباع: امام نووي رحمه الله د میثره دا تفسیر رد کړیدی او فرمائی
 چه دا د مشهور معنی خلاف دې (۵) او که هم دا معنی واخستې شی نو بیا خو ممانعت یا
 ددې وجه دې چه دیکنې خلق د رینمو استعمال کوی یا دا د مترفینو او دعیش پسندو په
 نزد رائج دې ، دې وجې نه نې منع کړه (۶)

قوله: قال ابو عبد الله: عاصم أكثر وأصح في الميثرة: امام بخاری رحمه الله فرمائی (د
 د ابو عبد الله نه امام بخاری مراد دې) چه د میثره چه کوم تفسیر عاصم کړیدی هغه زیات
 صحیح دې او ددې طریقې هم زیاتې دی

۲۸=بَاب مَا يُرْخَصُ لِلرَّجَالِ مِنَ الْحَرِيرِ لِلْحِكَّةِ

[۵۵۰۱] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزَّيْبُرِيِّ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِلْحِكَّةِ بِهِمَا [ر: ۲۷۶۲]

حکمة خاربن ته وایی خاربن یا د بل عذر په وجه د رینمو د لباس استعمال د جمهورو په
 نزد جائز دې ، امام بخاری دي باب کنې د جمهورو تائید کوی ، د امام مالک او د امام
 ابوحنیفه په نزد جائز نه دې ، ددې تفصیل تیر شویدي -

۲۹=بَاب الْحَرِيرِ لِلنِّسَاءِ

[۵۵۰۲] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا
 شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
 قَالَ كَسَانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةً سَيَرَاءَ فَخَرَجْتُ فِيهَا فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ
 فَشَقَّقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي [ر: ۲۷۷۲]

(۱) عمدة القاری : ۱۹۱۲۲

(۲) فتح الباری : ۳۶۱۱۱۰

(۳) شرح الکرماني : ۸۴۱۲۱

(۴) عمدة القاری : ۱۵۱۲۲ ، فتح الباری : ۳۶۱۱۱۰

(۵) شرح مسلم للنووي ، کتاب اللباس ، باب تحریم استعمال إناء الذهب ... : ۱۸۸۱۲

(۶) عمدة القاری : ۱۹۱۲۲

[٥٥٠٣] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنِي جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأَى حُلَّةَ سَيِّرَاءَ تَبَاعُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ ابْتِغَتْهَا تَلْبَسُهَا لَوُفِدَ إِذَا أَتَوْتُكَ وَالْجُمُعَةَ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خِلَاقَ لَهُ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى عُمَرَ حُلَّةَ سَيِّرَاءَ حَرِيرٍ كَسَاهَا إِيَّاهُ فَقَالَ عُمَرُ كَوْنِيْنَهَا وَقَدْ سَمِعْتُكَ تَقُولُ فِيهَا مَا قُلْتَ فَقَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتَبِيعَهَا أَوْ تَكْسُوَهَا [٨٣٦: ر]

[٥٥٠٣] (١) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ رَأَى عَلَى أَمْرِ كَلْثُومٍ عَلَيْهَا السَّلَامُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرْدَ حَرِيرٍ سَيِّرَاءَ حُلَّةَ سَيِّرَاءَ : دا مرکب توصیفی هم کیدی شی او مرکب اضافی هم (٢) و سیراء (د سین په کسره او د یاء په فتحه سره) جامعی ته وائی چه هغې کښې د رینمو بخن او کرخي وی ، د اناقیل لها سیراء لتسییر خطوط فیها - (٣)

خلیل نحوی وائی چه د فاء په کسره سره د " فعلاء " په وزن په کلام د عربو کښې صوف دوه کلمې استعمالیږي یو سیراء او بله جولاء (٤)

٣٠ = بَابُ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَتَجَوَّزُ مِنَ اللَّبَاسِ وَالْبُسْطِ

[٥٥٠٤] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَبِثْتُ سَنَةً وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ عَنِ الْمَرَاتَيْنِ اللَّتَيْنِ تَظَاهَرَتَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلْتُ أَهَابُهُ فَنَزَلَ يَوْمًا مَنَزِلًا فَدَخَلَ الْأَرَكَ فَلَمَّا خَرَجَ سَأَلْتُهُ فَقَالَ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ ثُمَّ قَالَ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَا نَعُدُّ النَّسَاءَ شَيْئًا فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ وَذَكَرَهُنَّ اللَّهُ رَأَيْنَاهُنَّ بِذَلِكَ عَلَيْنَا حَقًّا مِنْ غَيْرِ أَنْ نَدْخِلَهُنَّ فِي شَيْءٍ مِنْ أُمُورِنَا وَكَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ امْرَأَتِي كَلَامٌ فَأَغْلَظْتُ لِي فَقُلْتُ هَا وَإِنَّكَ هُنَاكَ قَالَتْ تَقُولُ هَذَا لِي وَأَبْنَتُكَ تُؤْذِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُ حَفْصَةَ فَقُلْتُ هَا إِلَيَّ أَحْذَرُكَ أَنْ تَعْصِيَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَتَقْدَمْتُ إِلَيْهَا فِي أَذَاهُ فَأَتَيْتُ أُمَّ سَلَمَةَ فَقُلْتُ هَا فَقَالَتْ أُعْجِبُ مِنْكَ يَا عُمَرُ قَدْ دَخَلْتَ فِي أُمُورِنَا فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(١) الحديث أخرجه النسائي في كتاب الزينة، باب الرخصة في السيراء للنساء: ٥/٤٦٤ (رقم الحديث: ٩٥٧٧)

(٢) فتح الباري: ١٠/٣٥٥، عمدة القاري: ١٧/٢٢، إرشاد الساري: ١٢/٥٥٢

(٣) فتح الباري: ١٠/٣٦٦، عمدة القاري: ١٧/٢٢، شرح صحيح البخاري لابن بطال: ١١٤/٩، إرشاد الساري: ١٢/٥٥٢

(٤) فتح الباري: ١٠/٣٦٦، عمدة القاري: ١٧/٢٢، إرشاد الساري: ١٢/٥٥٢

وَأَزْوَاجِهِ قَرَدَدَتْ وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غَابَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدَتْهُ أَتَيْتُهُ بِمَا يَكُونُ وَإِذَا غِيبْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدَ أَتَانِي بِمَا يَكُونُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ مِنْ حَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ اسْتَقَامَ لَهُ فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا مَلِكٌ غَسَنَ بِالشَّامِ كُنَّا نَخَافُ أَنْ يَأْتِينَا فَمَا شَعَرْتُ إِلَّا بِالْأَنْصَارِ وَهُوَ يَقُولُ إِنَّهُ قَدْ حَدَّثَ أَمْرًا قُلْتُ لَهُ وَمَا هُوَ أَجَاءَ الْغَسَانِ قَالَ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ طَلَّقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِسَاءَهُ فَجِئْتُ فَإِذَا الْبُكَاءُ مِنْ حُجْرَتِي كُلِّهَا وَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ صَعِدَ فِي مَشْرَبَةٍ لَهُ وَعَلَى بَابِ الْمَشْرَبَةِ وَصِيفٌ فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ اسْتَأْذِنْ لِي فَأَذِنَ لِي فَقَدْ خَلْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حَصِيرٍ قَدْ أَثَرَفِي جَنِبِهِ وَتَحْتَ رَأْسِهِ مِرْقَعةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشْوَهَا لَيْفٌ وَإِذَا أَهْبُ مُعَلَّقةٌ وَقَرِظٌ قَدْ كَرَّتْ الَّذِي قُلْتُ لِحَقِصَةِ وَأَمْرَسَلَمَةَ وَالَّذِي رَدَّتْ عَلَى أَمْرَسَلَمَةَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَيْتَ تِسْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً ثُمَّ نَزَلَ [۸۹:ر]

[۵۵:۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ عَنْ أَمْرَسَلَمَةَ قَالَتْ اسْتَيْقِظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتْنَةِ مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْحَزَائِنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجَرَاتِ كَمْ مِنْ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَكَانَتْ هِنْدُ لَهَا أَرْزَارُ فِي كَتَمَيَّائِينَ أَصَابِعَهَا [۵۵:ر]

رسول الله ﷺ به خومره لباس او بستره استعمالوله ، امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د دوی د لباس او د بسترو سادگۍ ته اشاره کړېده - لکه چه د باب رومې روایت کښې حضرت فاروق اعظم فرمائی " فاذا النبي صلى الله عليه وسلم على حصير ، قد أثرني جنبه وتحت رأسه مرقعة من آدم حشوها ليف ، وإذا أهب معلقة وقرظ " یعنی رسول الله ﷺ په یو پوزی باندې ناست وو چه د هغې پټې د دوی په اړخ کښې پریوتې وې ، او د دوی سر مبارک تر لاندې د خرمنې بالنبت وو ، چه دا د کجورو د پانړو (د پوستکو) نه ډک وو ، خو خرمنې زورندې وې او رنگینې ټوټې وې دا د دوی ﷺ د حجرې مبارکې نقشه ده " قرظ (د قاف او د راء د فتحه سره) د کیکر په شان یو اونه ده هغې ته هم وانی او د دې اونې د پانړو دپاره هم استعمالیږي -

دویم روایت کښې حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی چه رسول الله ﷺ یو ځل د شپې د خوبه راپیداریدو سره دا وفرمائل : " لا اله الا الله ، نن شپه خومره فتني نازلې شوې او خومره خزاني راكوزې شوې ، څوك شته چه ددې حجرو والا (امهات المؤمنين) راپاخوی ، دنیا کښې ډیرې جامې اغوستونکې داسې دی چه د قیامت په ورځ به وربندې وې " زهری بیان کړی دی چه د هند په لستونړو کښې د گوتو سره تنړی لگیدلې وې -

حضرت هند په لستونرو کښې څکه تنړۍ لگولې وې چه د لستونرو دننه حصه د بدن په نظر رانشی ، دې دپاره چه دا د "کاسیه عاریه" په ډله کښې شامله نه شی ، علامه قسطلانی رحمه الله د ترجمه الباب د حدیث سره مناسبت دپاره لیکي :

"ومطابقة الحديث للترجمة من حيث إنه حذر من لباس رقيق الثياب الواسفة للجسد" (۱) یعنی د حدیث نه معلومیږي چه رسول الله ﷺ داسې نرو جامو نه منع کړیده چه کومې بدن نه پټوي د داسې لباس په شریعت کښې څه جواز نشته دي -

۳۱= بَاب مَا يُدْعَى لِمَنْ لَيْسَ ثَوْبًا جَدِيدًا

[۴۰۰هـ] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي أُمُّ خَالِدٍ بِنْتُ خَالِدٍ قَالَتْ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خُمِيصَةٌ سَوْدَاءُ قَالَ مَنْ تَرَوْنَ نَكُسُوهَا هَذِهِ الْخُمِيصَةُ فَأَسْكَبَتِ الْقَوْمُ قَالَ الثُّنُونِي بِأَمْرِ خَالِدٍ فَأَتَى بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَلْبَسَنِيهَا بِيَدِهِ وَقَالَ أَيْلِي وَأَخْلِقِي مَرَّتَيْنِ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَيَّ عِلْمَ الْخُمِيصَةِ وَيُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَيَّ وَيَقُولُ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَاءٌ وَالسَّنَاءُ لِسَانَ الْحَبَشَةِ الْحَسَنُ قَالَ إِسْحَاقُ حَدَّثَنِي أُمُّ أَرْأَقٍ مِنْ أَهْلِ أَمَّهَارَ أَنَّهُ عَلَى أُمِّ خَالِدٍ [۲۹۰: ر]

چه کوم سرې نوې جامې واغوندي ده ته کومه دعا کول پکار دي ، د يو دعا په حدیث د باب کښې ذکر دي " اېلې واخْلُقِي " نوې جامه ئې اولیدله نو وې فرمائل : " الهس جدیدا ، وعش جیدادومت شهیدا " (۲) نوې لباس واچوې او ښه ژوند تیر کړې او د شهادت مرګ بیا مومي - او اغوستونکې به په خپله دا دعا اوواني : اللهم لك الحمد أنت كَسَوْتَنِيهِ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صَنَعْتَ لَهُ ، وَأَمُوذَ بَكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ " (۳) اے الله د ستا شکر دي چه تا په ما دا لباس واغوستو ، څه ستا نه غواړم ددې نیکی او نیکی د هغه څه چه دپاره دا جوړه شویده او څه تاسره پناه غواړم ددې د شر نه او د شر د هغه څه نه چه د څه دپاره دا جوړه شویده) (۴) حاکم په " مستدرک " کښې دا دعا نقل کړیده -

امام ترمذی رحمه الله دا دعا نقل کړیده " الحمد لله الذي كساك ما أوارى به عورتك ، وأتجمل به لي حيلان " (۴) د الله تعالی شکر دي چه ده ما ته داسې لباس راكړو چه دې سره څه خپل ستر پټوم او په ژوند کښې پرې ښائست حاصلوم -)

(۱) [ارشاد الساري: ۵۵۶\۱۲]

(۲) سنن ابن ماجه كتاب اللباس ، باب ما يقول الرجل إذا لبس ثوبا جديدا : ۱۱۷۸\۲ (رقم الحديث: ۳۵۵۸)

(۳) المستدرک للحاکم ، كتاب اللباس ، باب في الدعاء عذر ثوب جديد : ۱۹۲\۴

(۴) رواه الترمذی في كتاب الدعوات ، باب (بلا ترجمه) : ۵۵۸\۵ (رقم الحديث: ۳۵۶)

یو بله دعا امام احمد او امام ابوداود رحمهما الله نقل کړیده . الحمد لله الذی کسان هذا الثوب ، و زکتنه من غل و حول منی و لا قولا * (۱) (د الله تعالی شکر دې چه ده په ما دا جامه واغوسته او خما د خه طاقت او د قوت نه بغیر نهی ما ته دا راکړه -)
دا دعا گانې چه د امام بخاری په شرط نه وې ، دې وجه نه امام د دې ذکر اونکړو (۲)

۳۲ = بَابُ التَّزَعُّفِ لِلرَّجَالِ

[۵۵۸] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَزَعَّفَ الرَّجُلُ

۳۳ = بَابُ الثَّوْبِ الْمُزَعْفَرِ

[۵۵۹] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِوَرَسٍ أَوْ بِزَعْفَرَانٍ [ر: ۱۳۲]

په زعفران کښې د رنګ شوو جامو حکم : په زعفران کښ د رنګ شوو جامو استعمال د سړو دپاره جائز دې او که ناجائز ؟ دیکښې اختلاف دې -

د امام مالک رحمه الله په نزد ددې استعمال د سړو دپاره جائز دې ، خو په جامو کښې نهی استعمالولې شی ، په بدن کښې نهی نه شی استعمالولې - (۴)
د احنافو او شوافعو او د حنابلو په نزد ددې استعمال مطلقا ممنوع دې ، په بدن کښې هم او په جامو کښې هم په دواړو کښې ددې استعمال مکروه تحریمی دې (۵) د تزعفر معنى ده په زعفران کښې رنګ شوي

مالکيه حضرات د موطا امام مالک د روايت نه استدلال کوي چه هغې کښې د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما باره کښې دى " کان يلبس الثوب المصبوغ بالزعفران " (۶)

(۱) أخرجه ابوداود فى كتاب اللباس : ٤٢١٤ (رقم الحديث : ٤٠٢٣)

(۲) عمدة القارى : ٢٢١ / ٢٢

(۳) الحديث أخرجه مسلم فى اللباس ، باب نهى الرجل عن التزعفر : ١٦٦٢ / ١٣ (رقم الحديث : ٢١٠١) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة باب التزعفر و الخلق : ٤٢٩ / ١٥ (رقم الحديث : ٩٤١٤)

(۴) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ١١٩ / ١٩ ، عمدة القارى : ٢٢١ / ٢٢ ، شرح زرقانى ، كتاب اللباس ، باب فى لبس الثياب ، باب فى لبس الثياب المصبغة و الذهب : ٢٦٩ / ١٤

(۵) أوجز المسالك فى كتاب اللباس ، باب ما جاء فى لبس الثياب المصبغة و الذهب : ١٧٧ / ١٤ ، و المعنى لابن قدامة ، كتاب الصلوة ، باب لباس المصلى ، الفصل الثالث فيما يكره : ٣٤١ / ١١ (خكه چه حديث د باب کښې مطلقا ممانعت دې " نهى النبى صلى الله عليه و سلم أن يتزعفر الرجل " (رسول الله صلى الله عليه و سلم په زعفران کښې رنګ شوي جامو اغوستو نه منع کړیده)

(۶) الموطا للإمام مالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى لبس الثياب المصبغة و الذهب : ٩١١ / ١٢

(یعنی حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما په زعفران کښې رنګ شوې جامې اغوستې وې) شارح د هدايه علامه ابن الهمام فرمائی چه جمهورو محرم لره په مېچ باندې ترجیح ورکړیده او په نهې نې عمل اوکړو ، اگر چه د اباحت راواپتونه هم شته - (۱)
 "ثوب مِزْعَفَرٌ" په شان یو بله جامه ده چه ورته "ثوب معصفر" وائی ، امام بخاری رحمه الله د دې ذکر نه دې کړې ، خو شارحینو د دې حکم بیان کړېدې -

د ثوب معصفر حکم : عَصْفَرٌ (د عین په ضمه او د صاد په سکون او د فاء په ضمه سره) یو خاص قسم د زیر رنګ بوتې دې چه دا په اوبو کښې واچولې شی او جامې پرې رنګ کیږي ، عربو کښې ددې رواج وو (۲)
 امام مسلم رحمه الله په کتاب اللباس کښې د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ نه روایت نقل کړېدې چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دوی باندې ثوب معصفر اولیدلو نو وې فرمایل "إن هذه من ثياب الكفار، فلا تلبسها" (۳)

احناف حضرات ددې حدیث نه استدلال کوي او وائی چه د سرو دپاره ددې استعمال مکروه تحریمی دې - (۴) اگر چه امام نووی رحمه الله د امام ابو حنیفه رحمه الله نه د جواز قول هم نقل کړېدې (۵) خو د احنافو مختار مسلك د کراهت دې ، ابن قدامه د حنابله په نزد هم د کراهت قول نقل کړېدې - (۶)

د امام شافعی رحمه الله مشهور قول د اباحت دې (۷) خو امام بیهقی رحمه الله فرمائی چه غالباً امام شافعی ته د نهې روایت نه وو رسیدلې ، بیهقی کراهت له راجح ګرځولې دې (۸)
 د امام مالک رحمه الله مختلف روایتونه رانقل دې خو مشهوره دا ده چه ګه ددې رنګ تیز نه وی نو دا جائز دې ، خو د عَصْفَر رنګ تیز وی نو دا د دوی په نزد مکروه دې - (۹)
 په حدیث د باب کښې د "وَرَسٌ" لفظ راغلې دې ، دا هم یو بوتې دې او د جامو په رنګ کولو کښې پکار راځي - (۱۰)

(۱) أوجز المسالك ، كتاب اللباس ، باب ما جاء في لبس الثياب المصبغة : ١٤٠ / ١٧٧

(۲) القاموس الوحيد : ١٠٧٩

(۳) أخرجه مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب النهي عن لبس الرجل الثوب المعصفر (رقم الحديث ٢٠٧٧ / ١٦٤٧)

(۴) الدرالمختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل في اللبس : ١٥ / ٢٥٢

(۵) شرح مسلم للنووي في كتاب اللباس و الزينة ، باب النهي عن لبس العصفر : ١٢ / ١٩٣

(۶) المغني لابن قدامة ، كتاب اللباس ، باب لباس لامصلي ، الفصل الثالث فيما يكره : ١١ / ٣٤١

(۷) إرشاد الساري : ١٢ / ٥٥٨

(۸) فتح الباري : ١٠ / ٣٧٥ ، إرشاد الساري : ١٢ / ٥٥٨

(۹) شرح الزرقاني على الموطأ للإمام مالك ، كتاب اللباس ، باب ما جاء في لبس ثياب المصبغة و الذهب : ١٤ / ٢٧٠

(۱۰) إرشاد الساري : ١٢ / ٥٥٩

دا یاد ساته چه د امامانو په نزد د ثوب مزعفر او د معصر دا ممانعت صرف د سړو دپاره دې د بنځو دپاره نه دې -

امام بخاری رحمه الله چه په باب کنبې کوم حدیث نقل کړیدې ، دیکنبې نهی صرف د محرم په حق کنبې ده چه د هغې مفهوم مخالف دا رااوځی چه د غیر محرم دپاره ثوب مزعفر استعمالول جائز دی ، امام رومیې باب قایم کړو " باب التزعفر للرجال " او ددې لاندې نې حدیث ذکر کړو " نهی النبی ﷺ أن یزعفر الرجل " دیکنبې نهی مطلق ده او دویم باب " باب الثوب المزعفر " کنبې چه کوم روایت ذکر کړو دیکنبې نهی صرف د محرم دپاره ده ، د امام د صنیع نه معلومیږی چه دې هم د امام مالک په شان نهی مطلق په مقید محمول کوی ، د امام مالک په نزد د مرحم دپاره د ثوب مزعفر استعمال د حدیث د باب په وجه ممنوع دې - ()

۳۴ = باب الثوب الأحمر

[۵۸۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوعًا وَقَدْ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حُمْرَاءَ مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْهُ [ر: ۳۵۶]

۳۵ = باب الميثرة الحمراء

[۵۸۱] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ سُوَيْدٍ بْنِ مِقْرِنٍ عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعِ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْيِيتِ الْعَاطِسِ وَمَهَانَا عَنْ سَبْعٍ عَنْ لُبَيْسِ الْحَرِيرِ وَالذِّيَابِ وَالْقَيْتِ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَالْمِيَاثِرِ الْحُمْرِ [ر: ۳۵۷]

د سور رنگ جامو د استعمالولو حکم: د سړو دپاره د سور رنگ د جامو استعمالول جائز دی او که ناجائز؟ دې سلسله کنبې روایتونه مختلف دی ، د بعض روایتونو نه جواز معلومیږی او د بعض روایتونو نه عدم جواز معلومیږی - ()

د روایتونو ددې تعارض په وجه د فقهاءو اقوال هم دیکنبې مختلف دی ، لکه چه بعضي عالمانو دپته مطلقا جائز او بعضو ورته مطلقا ناجائز ویلې دی ، د احنافو حضراتو په نزد اوو نه زیات اقوال دی ، د بعضو په نزد حرام او د بعضو په نزد مباح او د بعضو په نزد مستحب ، او د بعضو په نزد مکروه تنزیهی دی ، خو راجح قول د کراهت تنزیهی دې ، ()

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۳۷۵ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۲۲

(۲) عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه قال : " مرَّ على النبي صلى الله عليه وسلم رجل و عليه ثوبان أحمران ، فلم يرد عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم " أخرجه أبو داود في كتاب اللباس ، باب في الحمرة : ۵۳ / ۴ (رقم الحديث : ۴۰۶۹) وأخرجه الترمذی في كتاب الأدب ، باب كراهية لبس المعصر للرجال : ۱۱۶ / ۱۵ (رقم الحديث : ۲۸۰۷)

(۳) امداد الفتاوى : ۱۲۵ / ۴ کفايت المفتی کنبې ورته جائز ویلې دی : ۱۵۷ / ۹ ، احسن الفتاوى : ۸۶۲

حضرت گنگوهی رحمه الله فرمائی :

”والذهب في لیس الحبرة و الصفرة : أن المزعفر و المعصر منوع عنه الرجال مطلقا ، و الحبرة و الصفرة غير ذلك ، فالفتوى على جوازهما مطلقا ، لكن التقوى غير ذلك“ (١)
 دا تفصیل د تیز سور رنگ د جامو متعلق دی خو د پیکه سور رنگ جامه یا داسی جامه
 چه دیکنہی سره تارونه وی ، بغیر د کراہتہ جائز دی - (٢)
 امام بخاری رحمه الله د باب الثوب الاحمر لاندی چه کوم روایت ذکر کړیدی ، دینہ جواز
 معلومیری - خو د راس (سر) حکم دینہ جدا دی او د سرې توبی په سرول بالاتفاق جائز او
 صحیح دی -

۳۶ = بَابُ النِّعَالِ السَّبْتِيَّةِ وَغَيْرِهَا

[۳۶] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ أَبِي مَسْلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ أُنْسًا أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ قَالَ نَعَمْ [ر: ۳۶]

[۳۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَعِيدِ الْقُبَيْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَأَيْتُكَ تَصْنَعُ أَرْنَعَالًا أَرَأَيْتَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِكَ يَصْنَعُهَا قَالَ مَا هِيَ يَا ابْنَ جُرَيْجٍ قَالَ رَأَيْتُكَ لَا تَمْسُ مِنَ الْأَرْكَانِ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَرَأَيْتُكَ تَلْبَسُ النِّعَالَ السَّبْتِيَّةَ وَرَأَيْتُكَ تَصْبُغُ بِالْصُفْرَةِ وَرَأَيْتُكَ إِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ أَهَلَ النَّاسِ إِذَا رَأَوْا الْهَلَالَ وَلَمْ تُهَلِّ أَنْتَ حَتَّى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَمَا الْأَرْكَانُ فَإِنِّي لَمُ أَرَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَمْسُ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَأَمَّا النِّعَالُ السَّبْتِيَّةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ النِّعَالَ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَعْرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَلْبَسَهَا وَأَمَّا الصُّفْرَةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْبُغُ بِهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَصْبُغَ بِهَا وَأَمَّا الْإِهْلَالُ فَإِنِّي لَمُ أَرَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهَلِّ حَتَّى تَتَّبِعَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ [ر: ۳۷]

[۳۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَدِينَ وَقَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ۳۸]

[۳۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِزَارٌ

(١) الابواب و التراجم : ١٠٧١٢ ، رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل في اللبس : ٦

(٢) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل في اللبس : ٣٥٨١٦

فَلْيَلْبَسُ السَّارِوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ثَعْلَابٌ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ [ر: ۱۷۵]

سَبْتِيَّة (د سین په کسره د باء په سکون او د یاء مفتوحه مشدده سره) الثعال صفت دې او د سبت اصل معنی د پریکولو راخی، ثَعْلَاب سَبْتِيَّة نه د څرمنې هغه پانزار مراد دې چه د هغې د څرمنې نه ویخته صفا کړې شی او پانزار ترینه جوړ کړې شی په پخوانی زمانه کښي به د څرمنې نه د دوه قسمونو پانزار جوړیدو رواج وو یو به د هغه څرمنې نه جوړیدې چه د هغې نه به ویخته پاک شوې وو او پانزار به ترینه جوړیدلو مالدارو خلقو به داسې پانزار جوړولو او بل هغه قسم چه څرمنې نه به ویخته نه وو صفا شوې او دینه به پانزار جوړیدلو - (۱)
د ترجمه الباب مقصد: شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله د ترجمه الباب مقصد بیانوی او لیکي:

«وعندی أن المصنف إنما ترجم بالنعال السبتيّة لما يتوهم من بعض الروایات من كراهيتها، ولما قال عبيد بن جريح كمالی رواية الباب من قوله: «لم أر أحدا يصنعها» فأشار المصنف بالترجمة إلى مشروعيّتها» (۲)
یعنی سبتی پنیرو ته بعض خلقو مکروه ویلي دي (ځکه چه په زمانه د جاهلیت کښي د مترقینو او د عیش پسندو خلقو په استعمال کښي دا وو) د بعض روایتونو نه هم ددې کراهت وهم کیږي، ددې قول نه هم چا ته د کراهت وهم کیدې شو - امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه الباب سره د دې مشروعیت بلا کراهت ته اشاره او کړه -

د سبتی پنیرو استعمال مطلقا د جمهورو په نزد جائز دي - د امام احمد رحمه الله په نزد په قبرستان کښي د سبتی پنیرو استعمال صحیح نه دي، مکروه دي (۳) دې د بشیر بن الخصاصیه د روایت نه استدلال کوی چه امام احمد په خپل مسند کښي او امام ابوداود د بشیر بن نهیک نه نقل کړيدي، دې فرمائی: «إن رسول الله صلى الله عليه وسلم رأى رجلا يمشي في نعلين بين القبور، فقال: يا صاحب السبتيّتين: ألقهما» (۴)

(رسول الله ﷺ يو سړې د قبرونو مینځ کښي د پنیرو سره په تلو اولیدو نو وې فرمائل: اي سبتی پنیرو والا پنیري دي اوباسه)

خو دې روایت کښي یو احتمال دا هم دي چه د ألقهما نه د پنیرو ویستل مراد نه وی بلکه په پنیرو باندي لگیدلې پلیدی مراد وی - امام طحاوی رحمه الله دا احتمال ذکر کړيدي، دا احتمال اگر چه احتمال بعید دي خو چه د حضرت انس رضی الله عنه د صحیح حدیث نه په قبرستان کښي د پنیرو سره د تلو اجازت معلومیږي چه هغې کښي دي «إن البيت يسمع قرع نعالهم»، إذا

(۱) عمدة القاری: ۲۲/۲۴

(۲) الأبواب و التراجم: ۱۰۷/۲

(۳) فتح الباری: ۳۷۹/۱۰

(۴) المسند للإمام أحمد، مسانید بشیر بن الخصاصیه: ۳۸/۵. سنن أبی داود. کتاب الجنائز. باب المشی فی النعل بین القبور ۲۱۷/۳ (رقم الحدیث: ۲۲۳۰)

ولواعنه مدبری^(۱) (مړې چه دفن کړې شی او کله ده نه خلق واپس کیږي نو دې د خلقو د پڼو اواز اوری) دې وجه نه دا تاویل شویدی -
حافظ ابن حجر یو بل احتمال هم ذکر کړیدی هغه فرمائی :

"ويحتمل أن يكون النهي لإكرام البيت ، وليس ذكر السبتيتين للتخصيص ، بل اتفق ذلك ، والنهي إناهو للمشي على القبور بالنعال"^(۲)

يعني ممکن ده چه قبرستان کښې پڼو سره د تلو ممانعت د قبرونو والا د اکرام د وجه نه شوې وی چه د پڼو سره د قبرونو دپاسه مه څه چه دا خلاف د ادب دې او د سبتیتین ذکر احترازی نه وی اتفاقی وی مراد ترینه هر قسم پڼې وی *

۳۷=بَابُ يَبْدَأُ بِالنَّعْلِ الْيُمْنَى

[۵۵۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِزَارٌ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نَعْلَانِ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ [ر: ۱۶۲]

۳۸=بَابُ يَنْزِعُ نَعْلَهُ الْيُسْرَى

[۵۵۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا تَنَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمِينِ وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ لِيَكُنَ الْيُمْنَى أَوْهَمًا تَنَعَلَ وَآخِرُهُمَا تَنْزَعُ

په پڼو اچولو کښې ادب او سنت هم دا دې چه پڼې اچولو کښې روميې ښي پڼه تنوېستل دې او ويستو وخت کښې به گسه پڼه اوباسې ، ښي پڼه به اچولو کښې مقدم کول او په ويستو کښې موخر کول دی -

۳۹=بَابُ لَا يَمْشِي فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ

[۵۵۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب السنة. باب في المسألة في القبر وعذاب القبر: ۴ ۲۳۹ (رقم الحديث : ۴۷۵۲)
(۲) فتح الباري : ۱۰ / ۳۸۰

(۳) الحديث أخرجه الترمذي في كتاب اللباس . باب ما جاء بأى رجل يبدأ إذا تنعل : ۴ ۲۴۴ (رقم الحديث : ۱۷۷۹) و أخرجه مسلم في اللباس و الزينة . باب استحباب لبس النعل فى اليمنى أولا ... ۱۳ ۱۶۶۰ (رقم الحديث : ۲۰۹۷) و أخرجه أبو داود فى اللباس . باب فى الإنتعال : ۴ ۷۰ (رقم الحديث : ۴۱۳۹) و أخرجه ابن ماجه فى اللباس . باب لبس النعال و خلعها : ۱۱۹۵ ۱۲ ۹ (رقم الحديث : ۳۶۱۶)

(۴) الحديث أخرجه مسلم فى اللباس و الزينة . باب استحباب لبس النعل فى اليمنى أولا ۱۳ ۱۶۶۰ (رقم الحديث : ۲۰۹۷) و أخرجه الترمذی فى كتاب اللباس . باب ما جاء فى كراهية المشي فى النعل الواحدة : ۴ ۲۴۲ (رقم الحديث : ۱۷۷۴) و أخرجه أبو داود فى اللباس . باب... [بقية برصفحه آتئده....]

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَمْشِي أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ لِيُخَفِّفَهَا جَمِيعًا أَوْ لِيُثْقِلَهَا جَمِيعًا

یوه پڼره کښې ګرځیدل مکروه دی: یو پښه کښې نې پڼره ده او بله پښه بغیر د پڼرې دی، په دې هیئت تلل مکروه دې، ځکه چه دا د اعتدال نه لرې یو بې ډوله طریقه ده، لباس او هیئت کښې داسې انداز اختیارول چه د خلقو سترګې ده ته متوجه شی، ممنوع دې او ابن العربی رحمه الله فرماني چه دا د شیطان چال دې، دې وجه نه دا ممنوع دې - (۱)
حدیث د باب حضرت الوهیریه رضی الله عنه نه روایت دې، فرماني چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرماني دي چه تاسو کښې دې یو کس یو پڼره په پښو کړې نه ګرځی یا دې دواړه واچوی یا دې دواړه اوباسی -

لیخفها: دا د احفاء باب افعال نه دې چه ددې معنی د پښو برېښولو او د پڼرو د ویستلو ده د ائعل معنی د پټولو د وراغوستو ده -

د روایتونو تعارض او ددې حل: په بعضې روایتونو کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله تلل په یو پڼره کښې هم ثابت دې، لکه حضرت عائشه رضی الله عنها نه یو روایت منقول دې "ربها مشی النبئ صلی الله علیه و آله علیه وسلم فی نعل واحد" او په خپله د حضرت عائشه په باره کښې روایت دې چه "إنها مشتی فی خُف واحد" (۲)

امام ترمذی رحمه الله فرماني چه ما د امام بخاری نه ددې حدیث متعلق تپوس او کړو نو دوی اوویل: دا حدیث د حضرت عائشه نه موقوف صحیح دې، گویا مرفوع دوی غیر صحیح او ګرځولو - (۳)

د حضرت عائشه نه علاوه د حضرت ابن عمر او د حضرت علی نه هم په یو پڼره کښې ګرځیدلو روایت راغلې دې - (۴)

خو دواړو قسمو روایتونو کښې حقیقتا هیڅ تعارض نشته دې، عام حالاتو کښې خو ادب هم دا دي چه دواړو پښو کښې دې پڼرې وی یا دې دواړو کښې پڼرې نه وی، خو که کله د

...بقیه از حاشیه گذشته [فی الإنعزال: ۶۹۱۴ (رقم الحديث: ۴۱۳۶)] و أخرجه ابن ماجه فی اللباس، باب

المشي فی النعل الواحد: ۱۱۹۵/۲ (رقم الحديث: ۳۶۱۷)

(۱) فتح الباری: ۳۸۱/۱۰، عمدة القاری: ۲۶/۲۲

(۲) په یو پڼره کښې تلل امام ترمذی دا نقل کړیدی - کتاب اللباس، باب ما جاء من الرخصة فی المشی ف النعل الواحد: ۲۴۴/۱۴ (رقم الحديث: ۱۷۷۷) حضرت عائشه رضی الله عنها به هم کله کله په یو پڼره کښې ګرځیدله، أخرجه الترمذی فی کتاب اللباس باب ما جاء من الرخصة فی المشی فی النعل الواحد: ۲۴۴/۱۴ (رقم الحديث: ۱۷۷۸)

(۳) سنن الترمذی، کتاب اللباس، باب ما جاء من الرخصة فی المشی فی النعل الواحد: ۲۴۴/۱۴ (رقم الحديث: ۱۷۷۸)

(۴) عمدة القاری: ۲۶/۲۲

څه عذر د وجه نه لري ساعت دپاره يو پټه کښې گرچيدل وي نو دا هم صحيح او جائز دي مثلاً يو پټه په لاره کښې اوشليدلې ، دا ئې د جوړولو دپاره په لاس کښې واخسته او بله پټه ئې په پښه کښې ده نو دا جائز دي - (۱)
او دا هم کيدې شي چه حديث د باب کښې نهی تنزيهي وي چه د جواز سره جمع کيدې شي - (۲)

۴۰ = بَابُ قِبَالَيْنِ فِي نَعْلِ وَمَنْ رَأَى قِبَالَ وَاحِدًا وَاسِعًا

[۵۵۹:۵۵۹] حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ مِهَالٍ حَدَّثَنَا هَمَامٌ عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَعْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَهَا قِبَالَيْنِ

[۵۵۹:۵۵۹] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عَيْسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ خَرَجَ إِلَيْنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ بِنَعْلَيْنِ لَهَا قِبَالَيْنِ فَقَالَ ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ هَذِهِ نَعْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲۴۰:۲۴۰]

قېال (د قاف په کسره سره) د خپلو هغه تسمې ته وائی چه د پښې دپاسه تيره شوې او د متې او د مسواکې گوټې په مينځ لاندې د چپل په تلي کښې لگيدلې وي ، د رسول الله ﷺ په چپلو کښې دوه تسمې لکه چه په حديث د باب کښې دي ، امام بخاري په ترجمه الهاب کښې فرمائی : "ومن رأى قبالا واحدا واسعا" يعنى بعض خلق يو تسمه هم جائز گنځي ، واسع د جائز په معنى دي (۲) د ترجمه الهاب ددې دويم جزء سره متعلق څه حديث به باب کښې نشته دي او شارح د بخاري علامه کرمانى رحمه الله فرمائی :

"دلالة الحديث على الترجمة من جهة أن النعل صادقة على مجموع ما يليس في الرجلين، وأما الركن الثامن من الترجمة، فمن جهة أن مقابلة الشئ بالشئ يفيد التوزيع، فلكل واحد من نعل رجل قبال واحد" (۴)
ددې حاصل دا دي چه اگر چه په حديث د باب کښې د دوه تسمو ذکر دي، د يو نه دي ، خو د يو ذکر د يوې بلې مشهورې قاعدې نه معلومېږي او هغه قاعده دا ده مقابلة الشئ بالشئ يفيد التوزيع يعنى چه يو څيز د بل څيز په مقابله کښې ذکر شي نو د تقسيم او د توزيع فائده ورکوي ، دي وجه نه د دوه تسمو ذکر ئې په مقابله د نعل کښې اوکړو نو د هر چپل په حصه کښې يو تسمه راغله نو دا رنگه د يو قبال ذکر ضمنا ددې حديث نه معلومېږي -
شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائی چه د دي دويم جزء نه د امام بخاري رحمه الله هغه روايتونو ته اشاره ده چه کومو کښې د بعضې اسلافو نه د يو تسمې ذکر منقول دي ، خو دا روايات چه د امام په شرط نه وو نو دي وجه نه ئې ذکر نه کړل ، خو بيا

(۱) فتح الباری : ۳۸۲/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۱/۲۲

(۲) فتح الباری : ۳۸۱/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۱/۲۲

(۳) فتح الباری : ۳۸۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۶۱/۲۲ ، شرح الکرماني : ۹۴/۲۱

(۴) الأبواب والتراجم : ۱۰۷/۱۲ ، دارنگه اوگوري شرح الکرماني : ۹۴/۲۱

هم د امام بخاری د سیاق د ترجمه نه هم دا معلومیږي چه دې دوه تسمو له په یو باندي ترجیح ورکوی - (۱)

۴۱= بَابُ الْقُبَّةِ الْحُمْرَاءِ مِنْ أَدَمَ

[۵۵۸۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرُورَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّةِ حُمْرَاءٍ مِنْ أَدَمَ وَرَأَيْتُ بِلَالًا أَخَذَهُ وَضُوءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ يَبْتَدِرُونَ الْوُضُوءَ فَمَنْ أَصَابَ مِنْهُ شَيْئًا تَمَسَّحَ بِهِ وَمَنْ لَمْ يُصِبْ مِنْهُ شَيْئًا أَخَذَ مِنْ بِلَالٍ يَدَ صَاحِبِهِ [ر: ۱۸۵]

[۵۵۸۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْأَنْصَارِ وَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ [ر: ۲۹۷۷]

قبة گنبد او غونډی عمارت ته وائی دلته دینه غونډی مونډی خیمه مراد ده ، آدم رنګ شوي څرمنې ته وایی - (۲)

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د کور یا د خیمې رنګ که سور وی نو څه جرم نه دي، د باب تر لاندې ئې چه کوم رومبې حديث رانقل کړيدي، ديکنيې د "قبة حمراء من آدم" تصريح ده ، خو په بل حديث کنيې د "قبة من آدم" دي ، د حمراء تصريح نشته دي ، خو دي دويم حديث نه هم هغه وړانديني قبة مراد ده ، چه کومه سره وه ، د حمراء تصريح غالبا د اختصار د وجه حضرت انس رضي الله عنه حذف کړيده دارنگه د حديث مناسبت د باب سره دي - هسې هم امام بخاری رحمه الله په ادنی مناسبت سره هم حديث راوړی ، مطلقا د قبة ذکر هم د امام بخاری رحمه الله په صنيع کنيې د حديث د باب تر لاندې ذکر کولو دپاره کافی ده - (۲)

۴۲= بَابُ الْجُلُوسِ عَلَى الْحَصِيرِ وَنَحْوِهِ

[۵۵۸۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْتَجِرُ حَصِيرًا بِاللَّيْلِ فَيَصِلُ عَلَيْهِ وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ فَيَجْعَلُ النَّاسُ يَثُوبُونَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ حَتَّى كُنُوا أَقْبَلَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تَطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُ حَتَّى تَمْلُؤُوا وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ

(۱) الابواب و التراجم : ۱۰۷/۲

(۲) عمدة القارى : ۲۷/۲۲ ، فتح البارى : ۳۸۵/۱۰ ، [ارشاد السارى : ۵۶۳/۱۲]

(۳) [ارشاد السارى : ۵۶۵/۱۲ ، فتح البارى : ۳۸۵/۱۰ ، شرح الكرماني : ۹۵/۲۱ ، عمدة القارى : ۲۷/۲۲]

إِلَى اللَّهِ مَا دَامُوا قُلْ [۱۶۶:۱]

دې باب کښ په پوزی وغیره باندې د ناستې ذکر دې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني چه امام بخاری رحمه الله به دې ترجمه سره د هغه روایت ضعف ته اشاره کوی چه په کومه کښې د حضرت عائشه رضی الله عنها نه تپوس اوشو چه آیا نبی کریم صلی الله علیه و آله په پوزې باندې مونځ به کولو حال دا دې چه د حصیر (پوزی) متعلق خو قرآن کریم فرماني (وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا) نو حضرت عائشه رضی الله عنها او فرمائل رسول الله صلی الله علیه و آله په پوزی به مونځ نه کولو - (۱)

امام بخاری په دې باب سره د دې روایت ضعیف کیدو ته اشاره کړیده - (۲)

يَحْتَجِرُ حَصِيرًا: د احتجار معنی ده ای یثخذ حجرة لنفسه..... هجرت الأرض واحتجرتها دا هغه وخت ویلې کیږی چه کله په څه خاني باندې نخه اولگولې شی او د خان دپاره خاص کړې شی او نور د دینه بند کړې شی - (۳)

رسول الله صلی الله علیه و آله به د شپې د پوزی حجره جوړه کړه او مونځ به ئې کولو او د ورځې به ئې دا خوره او په دې باندې به کښیناستو ، خلقو به رسول الله صلی الله علیه و آله ته رجوع کوله او دوی سره به ئې مونځ کولو ، چه کله د دوی تعداد زیات شو نو دوی متوجه شو او وې فرمائل (دا هغه واقعه ته اشاره ده چه کله دوی د تراویح مونځ په رمضان کښې په پوزی په حجره کښې کولو او د اصحابو مجمع زیاتیدل شروع شوې وو) هغه عملونه اختیار کړې چه د کومې د ستاسو طاقت وی خکه چه الله تعالی په ثواب ورکولو نه سترې کیږی چه تر څو تاسو په عمل نه ئې زړه تنگې شوې او د الله تعالی په نزد بهتر عمل هغه دې چه هغه همیشه اوکړې شی ، اگر چه لږ وی -

۳۳= بَابُ الْمُرَرِّ بِالذَّهَبِ

[۵۵۳] وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ السُّورِيِّ مَحْرَمَةً أَنَّ أَبَاهُ مَحْرَمَةً قَالَ لَهُ يَا بُنَيَّ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَتْ عَلَيْهِ أَثْبِيَّةٌ فَهُوَ يَقِيمُهَا فَأَذْهَبَ بِنَا إِلَيْهِ فَذَهَبْنَا فَوَجَدْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَنْزِلِهِ فَقَالَ لِي يَا بُنَيَّ اذْغُرِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْظَمْتُ ذَلِكَ فَقُلْتُ أَدْعُوكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا بُنَيَّ إِنَّهُ لَيْسَ بِجَبَّارٍ فَدَعَوْتُهُ فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْ دِيْبَاجٍ مُرَرٍّ بِالذَّهَبِ فَقَالَ يَا مَحْرَمَةُ هَذَا خَبَأْنَا لَكَ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ [۲۳۵۹:۱]

مُرَرٌّ: د باب تفعلیل نه د اسم مفعول صیغه ده یعنی هغه جامې چه دیکښې د سرو زرو تنږی لگیدلې وې - لَرَرَّ الثوب: ای شده بالارار: تنږی تړل - الارار ، د لَرَرَّ په کسره د زاء جمع

(۱) فتح الباری: ۳۸۶/۱۰، عمدة القاری: ۲۲/۲۸

(۲) الابواب و التراجم: ۱۰۷/۲، فتح الباری: ۳۸۶/۱۰، عمدة القاری: ۲۲/۲۸

(۳) فتح الباری: ۳۸۶/۱۰، عمدة القاری: ۲۲/۲۸، شرح الکرمانی: ۲۱/۹۶

ده تنری ته وائی ، علامه انور شاه کشمیری رحمہ اللہ فرمائی چه زر د تکرپی تنری او پتی او مزی ته وائی (۱)

داسې جامه او لباس چه دیکښې د سروزرو تنری لگیدلی وی دا د احنافو حضراتو په نزد سړو دپاره جائز دې ، صاحب د درمختار وغیره هم دا لیکلې دی (۲) اگر چه مفتی اعظم حضرت مفتی کفایت الله صاحب دپته ناجائز ویلې دی (۳) حضرت تهانوی رحمہ اللہ پومبې د جواز او بیا د عدم جواز فتوی ورکړیده - (۴)

حدیث د باب کښې دی چه دوی عليه السلام یو صحابی ته د رینمو چغه ورکړه چه دیکښې د سروزرو تنری وی ، دا خو یا د سړو د رینمو د لباس د حرمت نه وړاندې واقعه ده ، او یا په ورکولو سره ئې مقصد په خپله د استعمالولو نه وو بلکه د دوی د کور د زنانه دپاره دوی عليه السلام ورکړې وه - (۵)

۴۴ = بَابُ خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ

[۵۵۵۵] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدٍ بْنِ مِقْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ سَبْعٍ نَهَانًا عَنْ خَاتِمِ الذَّهَبِ أَوْ قَالَ حَلَقَةِ الذَّهَبِ وَعَنْ الْحَرِيرِ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَالذِّيَّاجِ وَالْبَيْتْرِ الْحُمْرَاءِ وَالْقَسِيِّ وَأَنِيَّةِ الْفِضَّةِ وَأَمَرَنَا بِسَبْعٍ بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْمِيتِ الْغَاطِطِ وَرَدِّ السَّلَامِ وَاجَابَةِ الدَّاعِي وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ [ر: ۱۱۸۲]

[۵۵۵۶] (۱) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهْيٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنْ خَاتِمِ الذَّهَبِ وَقَالَ غَمْرٌ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعَ النَّضْرَ سَمِعَ بَشِيرًا مِثْلَهُ

[۵۵۵۷] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِي كَفَّهُ فَاتَّخَذَهُ النَّاسُ فَرَمَى بِهِ وَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ وَرَقٍ أَوْ فِضَّةٍ [ر: ۶۸۱۸، ۶۸۱۹، ۶۸۲۰، ۵۵۳۸، ۵۵۳۹، ۵۵۴۰، ۵۵۴۱، ۵۵۴۲، ۵۵۴۳، ۵۵۴۴، ۵۵۴۵، ۵۵۴۶، ۵۵۴۷، ۵۵۴۸، ۵۵۴۹، ۵۵۵۰، ۵۵۵۱، ۵۵۵۲، ۵۵۵۳، ۵۵۵۴، ۵۵۵۵، ۵۵۵۶، ۵۵۵۷، ۵۵۵۸، ۵۵۵۹، ۵۵۶۰، ۵۵۶۱، ۵۵۶۲، ۵۵۶۳، ۵۵۶۴، ۵۵۶۵، ۵۵۶۶، ۵۵۶۷، ۵۵۶۸، ۵۵۶۹، ۵۵۷۰، ۵۵۷۱، ۵۵۷۲، ۵۵۷۳، ۵۵۷۴، ۵۵۷۵، ۵۵۷۶، ۵۵۷۷، ۵۵۷۸، ۵۵۷۹، ۵۵۸۰، ۵۵۸۱، ۵۵۸۲، ۵۵۸۳، ۵۵۸۴، ۵۵۸۵، ۵۵۸۶، ۵۵۸۷، ۵۵۸۸، ۵۵۸۹، ۵۵۹۰، ۵۵۹۱، ۵۵۹۲، ۵۵۹۳، ۵۵۹۴، ۵۵۹۵، ۵۵۹۶، ۵۵۹۷، ۵۵۹۸، ۵۵۹۹، ۵۶۰۰، ۵۶۰۱، ۵۶۰۲، ۵۶۰۳، ۵۶۰۴، ۵۶۰۵، ۵۶۰۶، ۵۶۰۷، ۵۶۰۸، ۵۶۰۹، ۵۶۱۰، ۵۶۱۱، ۵۶۱۲، ۵۶۱۳، ۵۶۱۴، ۵۶۱۵، ۵۶۱۶، ۵۶۱۷، ۵۶۱۸، ۵۶۱۹، ۵۶۲۰، ۵۶۲۱، ۵۶۲۲، ۵۶۲۳، ۵۶۲۴، ۵۶۲۵، ۵۶۲۶، ۵۶۲۷، ۵۶۲۸، ۵۶۲۹، ۵۶۳۰، ۵۶۳۱، ۵۶۳۲، ۵۶۳۳، ۵۶۳۴، ۵۶۳۵، ۵۶۳۶، ۵۶۳۷، ۵۶۳۸، ۵۶۳۹، ۵۶۴۰، ۵۶۴۱، ۵۶۴۲، ۵۶۴۳، ۵۶۴۴، ۵۶۴۵، ۵۶۴۶، ۵۶۴۷، ۵۶۴۸، ۵۶۴۹، ۵۶۵۰، ۵۶۵۱، ۵۶۵۲، ۵۶۵۳، ۵۶۵۴، ۵۶۵۵، ۵۶۵۶، ۵۶۵۷، ۵۶۵۸، ۵۶۵۹، ۵۶۶۰، ۵۶۶۱، ۵۶۶۲، ۵۶۶۳، ۵۶۶۴، ۵۶۶۵، ۵۶۶۶، ۵۶۶۷، ۵۶۶۸، ۵۶۶۹، ۵۶۷۰، ۵۶۷۱، ۵۶۷۲، ۵۶۷۳، ۵۶۷۴، ۵۶۷۵، ۵۶۷۶، ۵۶۷۷، ۵۶۷۸، ۵۶۷۹، ۵۶۸۰، ۵۶۸۱، ۵۶۸۲، ۵۶۸۳، ۵۶۸۴، ۵۶۸۵، ۵۶۸۶، ۵۶۸۷، ۵۶۸۸، ۵۶۸۹، ۵۶۹۰، ۵۶۹۱، ۵۶۹۲، ۵۶۹۳، ۵۶۹۴، ۵۶۹۵، ۵۶۹۶، ۵۶۹۷، ۵۶۹۸، ۵۶۹۹، ۵۷۰۰، ۵۷۰۱، ۵۷۰۲، ۵۷۰۳، ۵۷۰۴، ۵۷۰۵، ۵۷۰۶، ۵۷۰۷، ۵۷۰۸، ۵۷۰۹، ۵۷۱۰، ۵۷۱۱، ۵۷۱۲، ۵۷۱۳، ۵۷۱۴، ۵۷۱۵، ۵۷۱۶، ۵۷۱۷، ۵۷۱۸، ۵۷۱۹، ۵۷۲۰، ۵۷۲۱، ۵۷۲۲، ۵۷۲۳، ۵۷۲۴، ۵۷۲۵، ۵۷۲۶، ۵۷۲۷، ۵۷۲۸، ۵۷۲۹، ۵۷۳۰، ۵۷۳۱، ۵۷۳۲، ۵۷۳۳، ۵۷۳۴، ۵۷۳۵، ۵۷۳۶، ۵۷۳۷، ۵۷۳۸، ۵۷۳۹، ۵۷۴۰، ۵۷۴۱، ۵۷۴۲، ۵۷۴۳، ۵۷۴۴، ۵۷۴۵، ۵۷۴۶، ۵۷۴۷، ۵۷۴۸، ۵۷۴۹، ۵۷۵۰، ۵۷۵۱، ۵۷۵۲، ۵۷۵۳، ۵۷۵۴، ۵۷۵۵، ۵۷۵۶، ۵۷۵۷، ۵۷۵۸، ۵۷۵۹، ۵۷۶۰، ۵۷۶۱، ۵۷۶۲، ۵۷۶۳، ۵۷۶۴، ۵۷۶۵، ۵۷۶۶، ۵۷۶۷، ۵۷۶۸، ۵۷۶۹، ۵۷۷۰، ۵۷۷۱، ۵۷۷۲، ۵۷۷۳، ۵۷۷۴، ۵۷۷۵، ۵۷۷۶، ۵۷۷۷، ۵۷۷۸، ۵۷۷۹، ۵۷۸۰، ۵۷۸۱، ۵۷۸۲، ۵۷۸۳، ۵۷۸۴، ۵۷۸۵، ۵۷۸۶، ۵۷۸۷، ۵۷۸۸، ۵۷۸۹، ۵۷۹۰، ۵۷۹۱، ۵۷۹۲، ۵۷۹۳، ۵۷۹۴، ۵۷۹۵، ۵۷۹۶، ۵۷۹۷، ۵۷۹۸، ۵۷۹۹، ۵۸۰۰، ۵۸۰۱، ۵۸۰۲، ۵۸۰۳، ۵۸۰۴، ۵۸۰۵، ۵۸۰۶، ۵۸۰۷، ۵۸۰۸، ۵۸۰۹، ۵۸۱۰، ۵۸۱۱، ۵۸۱۲، ۵۸۱۳، ۵۸۱۴، ۵۸۱۵، ۵۸۱۶، ۵۸۱۷، ۵۸۱۸، ۵۸۱۹، ۵۸۲۰، ۵۸۲۱، ۵۸۲۲، ۵۸۲۳، ۵۸۲۴، ۵۸۲۵، ۵۸۲۶، ۵۸۲۷، ۵۸۲۸، ۵۸۲۹، ۵۸۳۰، ۵۸۳۱، ۵۸۳۲، ۵۸۳۳، ۵۸۳۴، ۵۸۳۵، ۵۸۳۶، ۵۸۳۷، ۵۸۳۸، ۵۸۳۹، ۵۸۴۰، ۵۸۴۱، ۵۸۴۲، ۵۸۴۳، ۵۸۴۴، ۵۸۴۵، ۵۸۴۶، ۵۸۴۷، ۵۸۴۸، ۵۸۴۹، ۵۸۵۰، ۵۸۵۱، ۵۸۵۲، ۵۸۵۳، ۵۸۵۴، ۵۸۵۵، ۵۸۵۶، ۵۸۵۷، ۵۸۵۸، ۵۸۵۹، ۵۸۶۰، ۵۸۶۱، ۵۸۶۲، ۵۸۶۳، ۵۸۶۴، ۵۸۶۵، ۵۸۶۶، ۵۸۶۷، ۵۸۶۸، ۵۸۶۹، ۵۸۷۰، ۵۸۷۱، ۵۸۷۲، ۵۸۷۳، ۵۸۷۴، ۵۸۷۵، ۵۸۷۶، ۵۸۷۷، ۵۸۷۸، ۵۸۷۹، ۵۸۸۰، ۵۸۸۱، ۵۸۸۲، ۵۸۸۳، ۵۸۸۴، ۵۸۸۵، ۵۸۸۶، ۵۸۸۷، ۵۸۸۸، ۵۸۸۹، ۵۸۹۰، ۵۸۹۱، ۵۸۹۲، ۵۸۹۳، ۵۸۹۴، ۵۸۹۵، ۵۸۹۶، ۵۸۹۷، ۵۸۹۸، ۵۸۹۹، ۵۹۰۰، ۵۹۰۱، ۵۹۰۲، ۵۹۰۳، ۵۹۰۴، ۵۹۰۵، ۵۹۰۶، ۵۹۰۷، ۵۹۰۸، ۵۹۰۹، ۵۹۱۰، ۵۹۱۱، ۵۹۱۲، ۵۹۱۳، ۵۹۱۴، ۵۹۱۵، ۵۹۱۶، ۵۹۱۷، ۵۹۱۸، ۵۹۱۹، ۵۹۲۰، ۵۹۲۱، ۵۹۲۲، ۵۹۲۳، ۵۹۲۴، ۵۹۲۵، ۵۹۲۶، ۵۹۲۷، ۵۹۲۸، ۵۹۲۹، ۵۹۳۰، ۵۹۳۱، ۵۹۳۲، ۵۹۳۳، ۵۹۳۴، ۵۹۳۵، ۵۹۳۶، ۵۹۳۷، ۵۹۳۸، ۵۹۳۹، ۵۹۴۰، ۵۹۴۱، ۵۹۴۲، ۵۹۴۳، ۵۹۴۴، ۵۹۴۵، ۵۹۴۶، ۵۹۴۷، ۵۹۴۸، ۵۹۴۹، ۵۹۵۰، ۵۹۵۱، ۵۹۵۲، ۵۹۵۳، ۵۹۵۴، ۵۹۵۵، ۵۹۵۶، ۵۹۵۷، ۵۹۵۸، ۵۹۵۹، ۵۹۶۰، ۵۹۶۱، ۵۹۶۲، ۵۹۶۳، ۵۹۶۴، ۵۹۶۵، ۵۹۶۶، ۵۹۶۷، ۵۹۶۸، ۵۹۶۹، ۵۹۷۰، ۵۹۷۱، ۵۹۷۲، ۵۹۷۳، ۵۹۷۴، ۵۹۷۵، ۵۹۷۶، ۵۹۷۷، ۵۹۷۸، ۵۹۷۹، ۵۹۸۰، ۵۹۸۱، ۵۹۸۲، ۵۹۸۳، ۵۹۸۴، ۵۹۸۵، ۵۹۸۶، ۵۹۸۷، ۵۹۸۸، ۵۹۸۹، ۵۹۹۰، ۵۹۹۱، ۵۹۹۲، ۵۹۹۳، ۵۹۹۴، ۵۹۹۵، ۵۹۹۶، ۵۹۹۷، ۵۹۹۸، ۵۹۹۹، ۶۰۰۰، ۶۰۰۱، ۶۰۰۲، ۶۰۰۳، ۶۰۰۴، ۶۰۰۵، ۶۰۰۶، ۶۰۰۷، ۶۰۰۸، ۶۰۰۹، ۶۰۱۰، ۶۰۱۱، ۶۰۱۲، ۶۰۱۳، ۶۰۱۴، ۶۰۱۵، ۶۰۱۶، ۶۰۱۷، ۶۰۱۸، ۶۰۱۹، ۶۰۲۰، ۶۰۲۱، ۶۰۲۲، ۶۰۲۳، ۶۰۲۴، ۶۰۲۵، ۶۰۲۶، ۶۰۲۷، ۶۰۲۸، ۶۰۲۹، ۶۰۳۰، ۶۰۳۱، ۶۰۳۲، ۶۰۳۳، ۶۰۳۴، ۶۰۳۵، ۶۰۳۶، ۶۰۳۷، ۶۰۳۸، ۶۰۳۹، ۶۰۴۰، ۶۰۴۱، ۶۰۴۲، ۶۰۴۳، ۶۰۴۴، ۶۰۴۵، ۶۰۴۶، ۶۰۴۷، ۶۰۴۸، ۶۰۴۹، ۶۰۵۰، ۶۰۵۱، ۶۰۵۲، ۶۰۵۳، ۶۰۵۴، ۶۰۵۵، ۶۰۵۶، ۶۰۵۷، ۶۰۵۸، ۶۰۵۹، ۶۰۶۰، ۶۰۶۱، ۶۰۶۲، ۶۰۶۳، ۶۰۶۴، ۶۰۶۵، ۶۰۶۶، ۶۰۶۷، ۶۰۶۸، ۶۰۶۹، ۶۰۷۰، ۶۰۷۱، ۶۰۷۲، ۶۰۷۳، ۶۰۷۴، ۶۰۷۵، ۶۰۷۶، ۶۰۷۷، ۶۰۷۸، ۶۰۷۹، ۶۰۸۰، ۶۰۸۱، ۶۰۸۲، ۶۰۸۳، ۶۰۸۴، ۶۰۸۵، ۶۰۸۶، ۶۰۸۷، ۶۰۸۸، ۶۰۸۹، ۶۰۹۰، ۶۰۹۱، ۶۰۹۲، ۶۰۹۳، ۶۰۹۴، ۶۰۹۵، ۶۰۹۶، ۶۰۹۷، ۶۰۹۸، ۶۰۹۹، ۶۱۰۰، ۶۱۰۱، ۶۱۰۲، ۶۱۰۳، ۶۱۰۴، ۶۱۰۵، ۶۱۰۶، ۶۱۰۷، ۶۱۰۸، ۶۱۰۹، ۶۱۱۰، ۶۱۱۱، ۶۱۱۲، ۶۱۱۳، ۶۱۱۴، ۶۱۱۵، ۶۱۱۶، ۶۱۱۷، ۶۱۱۸، ۶۱۱۹، ۶۱۲۰، ۶۱۲۱، ۶۱۲۲، ۶۱۲۳، ۶۱۲۴، ۶۱۲۵، ۶۱۲۶، ۶۱۲۷، ۶۱۲۸، ۶۱۲۹، ۶۱۳۰، ۶۱۳۱، ۶۱۳۲، ۶۱۳۳، ۶۱۳۴، ۶۱۳۵، ۶۱۳۶، ۶۱۳۷، ۶۱۳۸، ۶۱۳۹، ۶۱۴۰، ۶۱۴۱، ۶۱۴۲، ۶۱۴۳، ۶۱۴۴، ۶۱۴۵، ۶۱۴۶، ۶۱۴۷، ۶۱۴۸، ۶۱۴۹، ۶۱۵۰، ۶۱۵۱، ۶۱۵۲، ۶۱۵۳، ۶۱۵۴، ۶۱۵۵، ۶۱۵۶، ۶۱۵۷، ۶۱۵۸، ۶۱۵۹، ۶۱۶۰، ۶۱۶۱، ۶۱۶۲، ۶۱۶۳، ۶۱۶۴، ۶۱۶۵، ۶۱۶۶، ۶۱۶۷، ۶۱۶۸، ۶۱۶۹، ۶۱۷۰، ۶۱۷۱، ۶۱۷۲، ۶۱۷۳، ۶۱۷۴، ۶۱۷۵، ۶۱۷۶، ۶۱۷۷، ۶۱۷۸، ۶۱۷۹، ۶۱۸۰، ۶۱۸۱، ۶۱۸۲، ۶۱۸۳، ۶۱۸۴، ۶۱۸۵، ۶۱۸۶، ۶۱۸۷، ۶۱۸۸، ۶۱۸۹، ۶۱۹۰، ۶۱۹۱، ۶۱۹۲، ۶۱۹۳، ۶۱۹۴، ۶۱۹۵، ۶۱۹۶، ۶۱۹۷، ۶۱۹۸، ۶۱۹۹، ۶۲۰۰، ۶۲۰۱، ۶۲۰۲، ۶۲۰۳، ۶۲۰۴، ۶۲۰۵، ۶۲۰۶، ۶۲۰۷، ۶۲۰۸، ۶۲۰۹، ۶۲۱۰، ۶۲۱۱، ۶۲۱۲، ۶۲۱۳، ۶۲۱۴، ۶۲۱۵، ۶۲۱۶، ۶۲۱۷، ۶۲۱۸، ۶۲۱۹، ۶۲۲۰، ۶۲۲۱، ۶۲۲۲، ۶۲۲۳، ۶۲۲۴، ۶۲۲۵، ۶۲۲۶، ۶۲۲۷، ۶۲۲۸، ۶۲۲۹، ۶۲۳۰، ۶۲۳۱، ۶۲۳۲، ۶۲۳۳، ۶۲۳۴، ۶۲۳۵، ۶۲۳۶، ۶۲۳۷، ۶۲۳۸، ۶۲۳۹، ۶۲۴۰، ۶۲۴۱، ۶۲۴۲، ۶۲۴۳، ۶۲۴۴، ۶۲۴۵، ۶۲۴۶، ۶۲۴۷، ۶۲۴۸، ۶۲۴۹، ۶۲۵۰، ۶۲۵۱، ۶۲۵۲، ۶۲۵۳، ۶۲۵۴، ۶۲۵۵، ۶۲۵۶، ۶۲۵۷، ۶۲۵۸، ۶۲۵۹، ۶۲۶۰، ۶۲۶۱، ۶۲۶۲، ۶۲۶۳، ۶۲۶۴، ۶۲۶۵، ۶۲۶۶، ۶۲۶۷، ۶۲۶۸، ۶۲۶۹، ۶۲۷۰، ۶۲۷۱، ۶۲۷۲، ۶۲۷۳، ۶۲۷۴، ۶۲۷۵، ۶۲۷۶، ۶۲۷۷، ۶۲۷۸، ۶۲۷۹، ۶۲۸۰، ۶۲۸۱، ۶۲۸۲، ۶۲۸۳، ۶۲۸۴، ۶۲۸۵، ۶۲۸۶، ۶۲۸۷، ۶۲۸۸، ۶۲۸۹، ۶۲۹۰، ۶۲۹۱، ۶۲۹۲، ۶۲۹۳، ۶۲۹۴، ۶۲۹۵، ۶۲۹۶، ۶۲۹۷، ۶۲۹۸، ۶۲۹۹، ۶۳۰۰، ۶۳۰۱، ۶۳۰۲، ۶۳۰۳، ۶۳۰۴، ۶۳۰۵، ۶۳۰۶، ۶۳۰۷، ۶۳۰۸، ۶۳۰۹، ۶۳۱۰، ۶۳۱۱، ۶۳۱۲، ۶۳۱۳، ۶۳۱۴، ۶۳۱۵، ۶۳۱۶، ۶۳۱۷، ۶۳۱۸، ۶۳۱۹، ۶۳۲۰، ۶۳۲۱، ۶۳۲۲، ۶۳۲۳، ۶۳۲۴، ۶۳۲۵، ۶۳۲۶، ۶۳۲۷، ۶۳۲۸، ۶۳۲۹، ۶۳۳۰، ۶۳۳۱، ۶۳۳۲، ۶۳۳۳، ۶۳۳۴، ۶۳۳۵، ۶۳۳۶، ۶۳۳۷، ۶۳۳۸، ۶۳۳۹، ۶۳۴۰، ۶۳۴۱، ۶۳۴۲، ۶۳۴۳، ۶۳۴۴، ۶۳۴۵، ۶۳۴۶، ۶۳۴۷، ۶۳۴۸، ۶۳۴۹، ۶۳۵۰، ۶۳۵۱، ۶۳۵۲، ۶۳۵۳، ۶۳۵۴، ۶۳۵۵، ۶۳۵۶، ۶۳۵۷، ۶۳۵۸، ۶۳۵۹، ۶۳۶۰، ۶۳۶۱، ۶۳۶۲، ۶۳۶۳، ۶۳۶۴، ۶۳۶۵، ۶۳۶۶، ۶۳۶۷، ۶۳۶۸، ۶۳۶۹، ۶۳۷۰، ۶۳۷۱، ۶۳۷۲، ۶۳۷۳، ۶۳۷۴، ۶۳۷۵، ۶۳۷۶، ۶۳۷۷، ۶۳۷۸، ۶۳۷۹، ۶۳۸۰، ۶۳۸۱، ۶۳۸۲، ۶۳۸۳، ۶۳۸۴، ۶۳۸۵، ۶۳۸۶، ۶۳۸۷، ۶۳۸۸، ۶۳۸۹، ۶۳۹۰، ۶۳۹۱، ۶۳۹۲، ۶۳۹۳، ۶۳۹۴، ۶۳۹۵، ۶۳۹۶، ۶۳۹۷، ۶۳۹۸، ۶۳۹۹، ۶۴۰۰، ۶۴۰۱، ۶۴۰۲، ۶۴۰۳، ۶۴۰۴، ۶۴۰۵، ۶۴۰۶، ۶۴۰۷، ۶۴۰۸، ۶۴۰۹، ۶۴۱۰، ۶۴۱۱، ۶۴۱۲، ۶۴۱۳، ۶۴۱۴، ۶۴۱۵، ۶۴۱۶، ۶۴۱۷، ۶۴۱۸، ۶۴۱۹، ۶۴۲۰، ۶۴۲۱، ۶۴۲۲، ۶۴۲۳، ۶۴۲۴، ۶۴۲۵، ۶۴۲۶، ۶۴۲۷، ۶۴۲۸، ۶۴۲۹، ۶۴۳۰، ۶۴۳۱، ۶۴۳۲، ۶۴۳۳، ۶۴۳۴، ۶۴۳۵، ۶۴۳۶، ۶۴۳۷، ۶۴۳۸، ۶۴۳۹، ۶۴۴۰، ۶۴۴۱، ۶۴۴۲، ۶۴۴۳، ۶۴۴۴، ۶۴۴۵، ۶۴۴۶، ۶۴۴۷، ۶۴۴۸، ۶۴۴۹، ۶۴۵۰، ۶۴۵۱، ۶۴۵۲، ۶۴۵۳، ۶۴۵۴، ۶۴۵۵، ۶۴۵۶، ۶۴۵۷، ۶۴۵۸، ۶۴۵۹، ۶۴۶۰، ۶۴۶۱، ۶۴۶۲، ۶۴۶۳، ۶۴۶۴، ۶۴۶۵، ۶۴۶۶، ۶۴۶۷، ۶۴۶۸، ۶۴۶۹، ۶۴۷۰، ۶۴۷۱، ۶۴۷۲، ۶۴۷۳، ۶۴۷۴، ۶۴۷۵، ۶۴۷۶، ۶۴۷۷، ۶۴۷۸، ۶۴۷۹، ۶۴۸۰، ۶۴۸۱، ۶۴۸۲، ۶۴۸۳، ۶۴۸۴، ۶۴۸۵، ۶۴۸۶، ۶۴۸۷، ۶۴۸۸، ۶۴۸۹، ۶۴۹۰، ۶۴۹۱، ۶۴۹۲، ۶۴۹۳، ۶۴۹۴، ۶۴۹۵، ۶۴۹۶، ۶۴۹۷، ۶۴۹۸، ۶۴۹۹، ۶۵۰۰، ۶۵۰۱، ۶۵۰۲، ۶۵۰۳، ۶۵۰۴، ۶۵۰۵، ۶۵۰۶، ۶۵۰۷، ۶۵۰۸، ۶۵۰۹، ۶۵۱۰، ۶۵۱۱، ۶۵۱۲، ۶۵۱۳، ۶۵۱۴، ۶۵۱۵، ۶۵۱۶، ۶۵۱۷، ۶۵۱۸، ۶۵۱۹، ۶۵۲۰، ۶۵۲۱، ۶۵۲۲، ۶۵۲۳، ۶۵۲۴، ۶۵۲۵، ۶۵۲۶، ۶۵۲۷، ۶۵۲۸، ۶۵۲۹، ۶۵۳۰، ۶۵۳۱، ۶۵۳۲، ۶۵۳۳، ۶۵۳۴، ۶۵۳۵، ۶۵۳۶، ۶۵۳۷، ۶۵۳۸، ۶۵۳۹، ۶۵۴۰، ۶۵۴۱، ۶۵۴۲، ۶۵۴۳، ۶۵۴۴، ۶۵۴۵، ۶۵۴۶، ۶۵۴۷، ۶۵۴۸، ۶۵۴۹، ۶۵۵۰، ۶۵۵۱، ۶۵۵۲، ۶۵۵۳، ۶۵۵۴، ۶۵۵۵، ۶۵۵۶، ۶۵۵۷، ۶۵۵۸، ۶۵۵۹، ۶۵۶۰، ۶۵۶۱، ۶۵۶۲، ۶۵۶۳، ۶۵۶۴، ۶۵۶۵، ۶۵۶۶، ۶۵۶۷، ۶۵۶۸، ۶۵۶۹، ۶۵۷۰، ۶۵۷۱، ۶۵۷۲، ۶۵۷۳، ۶۵۷۴، ۶۵۷۵، ۶۵۷۶، ۶۵۷۷، ۶۵۷۸، ۶۵۷۹، ۶۵۸۰، ۶۵۸۱، ۶۵۸۲، ۶۵۸۳، ۶۵۸۴، ۶۵۸۵، ۶۵۸۶، ۶۵۸۷، ۶۵۸۸، ۶۵۸۹، ۶۵۹۰، ۶۵۹۱، ۶۵۹۲، ۶۵۹۳، ۶۵۹۴، ۶۵۹۵، ۶۵۹۶، ۶۵۹۷، ۶۵۹۸، ۶۵۹۹، ۶۶۰۰، ۶۶۰۱، ۶۶۰۲، ۶۶۰۳، ۶۶۰۴، ۶۶۰۵، ۶۶۰۶، ۶۶۰۷، ۶۶۰۸، ۶۶۰۹، ۶۶۱۰، ۶۶۱۱، ۶۶۱۲، ۶۶۱۳، ۶۶۱۴، ۶۶۱۵، ۶۶۱۶، ۶۶۱۷، ۶۶۱۸، ۶۶۱۹، ۶۶۲۰، ۶۶۲۱، ۶۶۲۲، ۶۶۲۳، ۶۶۲۴، ۶۶۲۵، ۶۶۲۶، ۶۶۲۷، ۶۶۲۸، ۶۶۲۹، ۶۶۳۰، ۶۶۳۱، ۶۶۳۲، ۶۶۳۳، ۶۶۳۴، ۶۶۳۵، ۶۶۳۶، ۶۶۳۷، ۶۶۳۸، ۶۶۳۹، ۶۶۴۰، ۶۶۴۱، ۶۶۴۲، ۶۶۴۳، ۶۶۴۴، ۶۶۴۵، ۶۶۴۶، ۶۶۴۷، ۶۶۴۸، ۶۶۴۹، ۶۶۵۰، ۶۶۵۱، ۶۶۵۲

خواتیم: جمع د خاتم ده ، خاتم کښې څلور لغتونه دي ، ① خاتم (په فتحه د تاء) ② خاتم (په کسره د تاء) ③ خیتام ④ خاتام
د سرو زرو د ګوتې حکم: د سرو دپاره د سرو زرو د ګوتې استعمال د څلورو وارو امامانو او جمهورو په نزد ناجائز او حرام دی - (۱) حدیث تیر شويدي ، دوی فرمائي دي سره زراو رینیم څما د امت د سرو دپاره حرام دي ، اگر چه بعض عالمانو ددي په حرمت باندې اجماع رانقل کړیده ، خو بیا هم دابن حزم او د اسحاق بن راهویه په نزد دا حرام نه دی ، بلکه مباح دی (۲) بعضی عالمانو ورته مکروه تنزیهی ویلي دي (۳) رسول الله ﷺ د حرمت د حکم د نازلیدو نه وړاندې د سرو زرو ګوته اچولې وه - (۴)

۳۵=بَابُ خَاتِمِ الْفِضَةِ

[۵۵۲۹۱۵۵۲۸] حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَةٍ وَجَعَلَ قَصَّهُ مِثْلَ كَفِّهِ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَاتَّخَذَ النَّاسُ مِثْلَهُ فَلَمَّا رَأَوْهُ قَدْ اتَّخَذَهَا رَمَى بِهِ وَقَالَ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا ثُمَّ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَةٍ فَاتَّخَذَ النَّاسُ خَوَاتِمَ الْفِضَةِ قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَلَيْسَ الْخَاتَمُ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ حَتَّى وَقَعَ مِنْ عُثْمَانَ فِي بَرْأَرٍ

د سپینو زرو د ګوتې حکم: د جمهورو فقهاءو په نزد د سپینو زرو د ګوتې استعمال د سرو دپاره جائز دي - (۵) بعض عالمانو دا د عامو خلکو دپاره مکروه ونيلي دي ، خو د بادشاه او د قاضي وغيره دپاره دا بغير د کراهته جائز ده - (۶) دا حضرات د ابوریحانه د روایت نه

...بقیه از حاشیه گذشته] من جعل قص الخاتم في بطن كفه (رقم الحديث : ۶۲۷۵) و أخرجه أيضا في كتاب الأيمان والنذور ، باب من حلف على الشيء وإن لم يحلف (رقم الحديث : ۶۲۷۵) و أخرجه أيضا في كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة ، باب الإقتداء بأفعال النبي صلى الله عليه وسلم (رقم الحديث : ۶۸۶۸) و أخرجه مسلم في كتاب اللباس والزينة ، باب تحريم خاتم الذهب على الرجال (رقم الحديث : ۲۰۹۱)
(۱) شرح مسلم للنووي ، كتاب اللباس : ۱۹۵ / ۲ و أوجز المسالك في اللباس ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۳۵۳ / ۱۴

(۲) شرح مسلم للنووي ، كتاب اللباس : ۱۹۵ / ۲ و أوجز المسالك في اللباس ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۳۵۳ / ۱۴

(۳) أوجز المسالك في اللباس ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۳۵۳ / ۱۴

(۴) شرح الزرقاني : كتاب الجامع ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۳۱۷ / ۱۴

(۵) فتح الباری : ۳۹۱ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۳۰ / ۲۲

(۶) أوجز المسالك في اللباس ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۳۵۴ / ۱۴ شرح زرقاني كتاب الجامع ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۳۱۸ / ۱۴

استدلال کوی چه دا امام احمد رانقل کړیدی "ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهی عن الخاتم الا لذي سلطان" (۱) او د سنن ابی داود په روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ د لسو څیزونو نه منع کړیده ، چه دیکښې یو "لبوس الخاتم الا لذي سلطان" دی - (۲)
جمهور خو یو د حدیث د باب نه استدلال کوی دویم په سنن ابی داود کښې د حضرت بریده رضی الله عنها د روایت نه هم استدلال کوی چه هغې کښې دی : "ان رجلاً جاء الى النبي ﷺ وعليه خاتم من شبه ، فقال له : مال اجد منك ربح الأصنام ، فطره ، ثم جاء وعليه خاتم من حديد وقال : مال أرى عليك حلية أهل النار ؟ فطره ، فقال : يا رسول الله ! من أتى شئ اتخذاه ؟ قال : اتخذاه من وربي ، ولا تثبته مثقالاً" (۳) (رسول الله ﷺ ته یو سرې راغلو او دده په لاس کښې د پیتلو یو گوته وه ، حضور افرمائل : څه خبره ده چه ما ته د ستا نه د بتانو بدبونی راځی ، ده دغه گوته او غورزوله ، چه بیا راغلو نو ده سره د اوسپنې گوته وه ، نو حضور افرمائل : څه خبره ده چه ما ته په تا باندې د جهنمیانو زیور په نظر راځی ، نو ده دا هم او غورزوله او تپوس ئې اوکړو ، ای د الله رسوله ! څه دا د څه څیز نه جوړه کړمه ؟ دوی افرمائل : د سپینو زرو خو چه د یو مثقال نه کمه وی)

تر کومې چه د ابوریحانه د روایت تعلق دې نو دیته امام مالک او امام احمد وغیره غوندې محدثینو ضعیف ویلې دي (۴) او که دا صحیح هم تسلیم کړې شی نو دیکښې به نهی په کراحت تنزیهی محمول وی چه د جواز سره جمع کیدې شی - (۵)
خو د سپینو زرو مقدار د یو مثقال نه کم کیدل پکار دی یعنی د څلور نیمو ماشو نه زیات نه دی کیدل پکار ، لکه چه په حدیث کښې دی "ولا تثبته مثقالاً" چه دا په دې تصریح ده (۶)
روایت د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ د سرو زرو یا د سپینو زرو گوته جوړه کړې وه او ددې غمې به ئې د تلی په طرف ساتلو ، دیکښې "محمد رسول الله" لیکلي شوې وو خلقو هم داسې گوته جوړې کړې چه کله دوی خلقو لره اولیدل ، نو دا ئې او غورزوله ، او وې فرمائل : چه څه به دا نه اغوندم ، بیا ئې د سپینو زور گوته جوړه کړه نو خلقو هم د سپینو زرو گوته جوړول شروع کړل د حضرت ابن عمر بیان دي چه د حضور ﷺ نه پس دا گوته حضرت ابوبکر بیا حضرت عمر او بیا حضرت عثمان رضی الله عنهم واغوستله بیا دا د حضرت عثمان نه د اریس په کوهی کښې او غورزیدله -

(۱) مسند احمد : ۱۳۴/۴

(۲) سنن ابی داود ، التباس ، باب من کراهه (ای لبس الحریر) : ۴۸۱/۴ (رقم الحديث : ۴۰۴۹)

(۳) سنن ابی داود کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم الحديد : ۹۰۱/۴ (رقم الحديث : ۴۲۲۳)

(۴) شرح الزرقانی للموطأ للإمام مالک : ۳۱۸/۴ ، أوجز المسالك فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس

الخاتم : ۳۵۵/۱۴

(۵) أوجز المسالك فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الخاتم : ۳۵۵/۱۴

(۶) عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم : ۲۸۲/۱۱

یو روایت کښې دی چه شپږو کالو پورې د حضرت عثمان سره وه ، دینه پس په کوهی کښې او غورزیدله او د ډیر تلاش سره هم ملانه شوه - (۱)

باب بلا ترجمه

[۵۵۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَنَبَذَهُ فَقَالَ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ [۵۵۹:۲]

[۵۵۹:۱] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى فِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وِزْقٍ يَوْمًا وَاجِدًا ثَمَرَاتِ النَّاسِ اصْطَنَعُوا الْخَوَاتِيمَ مِنْ وِزْقٍ وَلَبِسُوهَا فَطَرَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَهُ فَطَرَحَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ تَابِعَهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ وَزِيَادُ شُعَيْبٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ ابْنُ مُسَافِرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَرَى خَاتَمًا مِنْ وِزْقٍ

دا باب بلا ترجمه ده ، علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دا باب کالفصل من الباب السابق یعنی دا باب د تیر شوی باب تتمه ده - (۲)

د روایتونو تعارض او ددې حل : شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائی : چه امام بخاری په دې خبره تنبییه کول غواړی چه رسول الله ﷺ د خلقو سره ګوتې اولیدلې او دوی کومه ګوته غورزولې وه نو چه دا د سرو زرو وه او ګه د سپینو زرو ؟ ددې باب لاندې امام بخاری رحمه الله دوه روایتونه ذکر کړی دی ، په یو کښې دی چه د سرو وه او په بل کښې دی چه د سپینو وه -

① د دې اطمینان ورکونکې جواب خو دا ورکړې شویدې چه دا ګوته د سرو وه ، چه په کوم روایت کښې د سپینو ذکر دې دا د ابن شهاب زهري وهم دې ، ځکه چه نورو تمامو ثقه راویانو د سرو ذکر کړیدې - (۳)

② دویم جواب دا دې چه د باب دویم روایت کښې "فطرح رسول الله خاتمه ، فطرح الناس خواتيمهم" نه مراد د سرو زرو ګوتې مراد دی یعنی خلقو د سپینو زرو ګوتې جوړې کړې او د سرو زرو ګوتې نې او غورزولې ، د دې تاویل مطابق "خاتم مطروح" په دواړو روایتونو کښې د سرو دی ، دې وجه نه د سره هلو تعارض نشته دې امام نووی رحمه الله فرمایي " هذا هو التأويل الصحيح " (۴) خو سیاق د کلام د دې تاویل سره سمون نه خوری ، ځکه چه سیاق د

(۱) فتح الباری : ۳۹۲/۱۰

(۲) الحدیث أخرجه مسلم في كتاب اللباس و الزينة. باب في طرح الخواتم: ۱۶۵۷/۳ (رقم الحديث: ۲۰۳۹)

(۳) عمدة القاری : ۲۹۱/۲۲

(۴) عمدة القاری : ۳۱/۲۲ ، فتح الباری : ۳۹۲/۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۷۱/۱۲

(۵) شرح مسلم للنووی : ۱۹۷/۲

کلام کنبی د "اصطنعوا الخواتیم من ورق ولبسوها" تصریح ده چه خلقو د سپینو زرو گوتې اچولې وې، نو ظاهره ده چه "مطروح" به هم دا وی، سیاق د کلام کنبی د سرو ذکر نشته دې ⑤ دریم جواب دا ورکړې شویډې چه د سرو زرو او د سپینو زرو دواړه قسمه گوتې او غورزولې شوې، د سرو زرو گوته د نزل د حرمت نه پس او غورزولې شوه نو خلقو هم په اتباع کنبی او ویستلې، بیا حضور د سپینو گوته واچوله او په دیکنبی نې د خپل نوم مبارک نقش جوړ کړو نو خلقو هم د دوی په اتباع کنبی داسې منقش گوتې د سپینو زرو جوړې کړې، خو د نقش اجازت چه نه وو، دې وجه نه حضور ﷺ چه د خلقو سره دا اولیدلې نو خپله گوته نې او ویستله، خلقو هم او ویستلې، دینه پس بیا دوی د مهر وغیره لگولو په غرض واغوسته -

د دې توجیه حاصل دا دې چه د سرو زرو گوته هم دوی ویستې وه د سرو زرو د حرمت په وجه او د سپینو زرو گوته هم دوی ویستې وه، په دې وجه چه خلق هم د سپینو زرو نقشدارې گوتې اوباسی، په رومی روایت کنبی د رومی خبرې او په دویم روایت کنبی د رومی واقعي ذکر دي، لکه حافظ ابن حجر لیکي:

"ويحتمل وجها رابعا..... وهو أنه اتخذ خاتم الذهب للهيئة فلما تتابع الناس فيه، وافق وقوع تحريمه، فطره، ولذلك قال: "لا ألبسه أبدا" وطرح الناس خواتيمهم تبعاله، وصرح بالنهاي عن لبس خاتم الذهب كما تقدم في الباب قبله، ثم احتاج إلى الخاتم لأجل الختم به، فاتخذته من فضة، ونقش فيه اسم الكرم فتنعه أيضا ذلك، فرمى به حتى لم يبق الناس تلك الخواتيم المنقوشة على اسمه لئلا تفوت مصلحة نقش اسمه بوقوع الاشتراك، فلما عذمت خواتيمهم برميها رجع إلى خاتمه الخاص به فصار يختم به، ويشير إلى ذلك قوله في رواية عبد العزيز بن صهيب عن أنس: "إننا اتخذنا خاتما ونقشنا فيه نقشا، فلا ينقش عليه أحد"، فلعل بعض من لم يبلغه النهي أو بعض من بلغه ممن لم يرسخ في قلبه الإيذان من منافق ونحوه اتخذوه، ونقشوا، فوقع ما وقع، ويكون طرده له غضبان ممن تشبه به في ذلك النقش (١)

قوله: تابعه إبراهيم بن سعد، وزیاد وشعیب عن الزهري: یعنی د یونس متابعت ابراهیم، زیاد بن سعد او شعیب بن ابی حمزه کړيدي، د ابراهیم متابعت امام مسلم، د زیاد متابعت هم امام مسلم او د شعیب متابعت اسماعیلی موصولا نقل کړيدي - (٢)

قوله: وقال ابن المسافر عن الزهري: أرى خاتما من ورق: عبد الرحمن بن خالد بن مسافر د زهري نه چه کوم روایت نقل کړيدي، دیکنبی هم د "أرى خاتما من ورق" الفاظ راغلې دي، دا تعلیق اسماعیلی موصولا نقل کړيدي، خو د اسماعیلی په روایت کنبی د "أرى" لفظ نشته دي، دا امام بخاری رحمه الله د خپل اړخ نه زیات کړيدي، ډری

(١) فتح الباری: ۳۹۳/۱۱۰

(٢) فتح الباری: ۳۹۳/۱۱۰، عمدة القاری: ۳۲/۲۲، إرشاد الساری: ۵۷۱/۱۲

یعنی دوی اوویل چه خما خیال دې چه دا گوته د سپینو زرو وه د سرو زرو نه وه - (۱)

۴۶ = بَابُ ذِصِّ الْخَاتِمِ

[۵۵۳۱] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ قَالَ سُبَلْ أَنَسٌ هَلْ اتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا قَالَ أَخْرَلَيْتُهُ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ خَاتَمِهِ قَالَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا وَنَامُوا وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتُمْ مُوْهًا [ر: ۵۳۶]

[۵۵۳۲] (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ حُمَيْدًا يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ خَاتَمَهُ مِنْ فِضَّةٍ وَكَانَ فَضَّهُ مِنْهُ وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَبِي بُرَيْدٍ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ سَمِعَ أَنَسَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۵۵۳۱، ۵۵۳۹] وانظر: [۵۳۶]

قص د گوتې غمی ته وائی ، دویم روایت کښې د فص په صراحت سره ذکر دې او په رومبې روایت کښې په صراحت سره ددې ذکر نشته خو دیکښې دی "فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ خَاتَمِهِ" حضرت انس رضی الله عنه فرمائی گویا څه د دوی د گوتې پړق ته گورم ، وبیص پړق ته وائی ، او غالب هم دا دې چه دا د غمی پړق وو ، نو دارنگه په رومبې روایت کښې هم د فص ذکر دلالتاً راغلو - (۲)

قوله: كان خاتمته من فضة، وكان فضه منه: د باب په دې دویم روایت کښې دی چه د دوی د گوتې غمی هم د سپینو زرو وو د منه ضمیر خاتم ته راجع دې -

د مسلم په روایت کښې دی "وكان فضه حبشياً حَجَرًا من الحبشة" (۳) یعنی غمی د حبشی کانړی نه جوړ شوې وو ، د سپینو زرو نه وو ، دا خو به یا په تعدد (گنډو کیدو) محمول کړې شی چه د دوی ﷺ دوه گوتې وې ، چه د یوې غمی د سپینو زرو وو او د بلې د حبشی کانړی وو او دا هم کیدې شی چه غمی د سپینو زرو وو لکه چه د بخاری په روایت کښې دی ، خو دا

(۱) فتح الباری: ۹۴/۱۰، عمدة القاری: ۳۲/۲۲، [إرشاد الساری: ۵۷۱/۱۲]

(۲) الحديث أخرجه البخاری أيضا في كتاب اللباس، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: لا يُنْقَشُ عَلَى نَقْشِ خَاتَمِهِ (رقم الحديث: ۵۵۳۶) وأخرجه مسلم في كتاب اللباس، باب لبس النبي صلى الله عليه وسلم خاتما من ورق نقشه: محمد رسول الله، ولبس الخلفاء له من بعده: ۱۶۵۶/۳ (رقم الحديث: ۲۰۹۲) وأخرجه النسائي في كتاب الزينة، باب ذكر الاختلاف على أنس في فص خاتم النبي صلى الله عليه وسلم وصفته وموضعه من يده: ۴۵۱/۱۵ (رقم الحديث: ۹۵۱۷) وأخرجه الترمذی في كتاب اللباس، باب ما جاء ما يستحب في فص الخاتم: ۲۲۷/۴ (رقم الحديث: ۱۷۴۰)

(۳) الابواب والتراجم: ۱۰۸/۲

(۴) صحيح مسلم، كتاب اللباس والزينة، باب في خاتم الورق فضة حبش: ۱۶۵۸/۳ (رقم الحديث: ۲۰۹۴)

د حبشی نقش و نگار او ډول مطابق جوړه شوې وه ، دې وجه نه دېته حبشی او ویلي شوه (۱)
 قوله: وقال يحيى بن أيوب: حدثني حميد سمع أنسًا عن النبي صلى الله عليه
 وسلم: برة موصول حديث كنبني " حميد عن انس " عنعنه دې ، دې تعلیق کنبې د سماع
 تصریح ده ، دې وجه نه امام دلته دا ذکر کړو - (۲)

۴۷ = باب خاتم الحديد

[۵۵۳۲] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلًا يَقُولُ
 جَاءَتْ امْرَأَةً إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ جِئْتُ أَهْبُ نَفْسِي فَقَامَتْ طَوِيلًا فَنَظَرَ
 وَصَوَّبَ فَلَمَّا طَالَ مَقَامُهَا فَقَالَ رَجُلٌ زَوْجِيهَا إِنَّ لَكَ بِهَا حَاجَةً قَالَ عِنْدَكَ
 شَيْءٌ تُصَدِّقُهَا قَالَ لَا قَالَ انْظُرْ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنْ وَجَدْتُ شَيْئًا قَالَ أَذْهَبُ
 فَالْتِمَسَ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ قَالَ لَا وَاللَّهِ وَلَا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ وَعَلَيْهِ إِزَارٌ مَا
 عَلَيْهِ رِذَاءٌ فَقَالَ أَصْدُقُهَا إِذَا رَى فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَيْتَ إِنْ لَيْسَتْهُ لَمْ يَكُنْ
 عَلَيْكَ مِنْهُ شَيْءٌ وَإِنْ لَيْسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَلَسَ فَرَأَاهُ النَّبِيُّ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُوَلِّيًا فَأَمَرَهُ بِهَ دَعَا فَقَالَ مَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ سُورَةٌ كَذَا وَكَذَا
 لِسُورَةٍ كَذَا قَالَ قَدْ مَلَكَتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ [۲۱۸۲]

د اوسپنې د ګوتې حکم : د اوسپنې ګوته په انمه اړبڼه کنبې د جمهورو یعنی د احنافو ،
 مالکيه او د حنابله په نزد مکروه ده (۳) او د امام شافعي رحمه الله د صحيح قول مطابق
 بغير د کراهته جائز ده - (۴)

امام شافعي رحمه الله د حديث د باب نه استدلال کوي ، د امام بخاري رحمه الله د صنيع
 نه هم دا معلومېږي چه دې مسلك د اباحت ته ترجيح ورکوي ، حديث د باب کنبې دی
 اذهب فالتمس ولو خاتما من حديد -

خو دا استدلال صحيح نه دي ، ځکه چه د اوسپنې د ګوتې د تلاش حکم ورکولو نه د دي د
 سړو دپاره د استعمالولو د جواز هيڅ دلالت نه معلومېږي ، دې وجه نه حافظ ابن حجر هم
 دا استدلال رد کړيدي او فرمائي :

" استدلال به علی جواز لبس خاتم الحديد ، ولا حجة فيه ، لأنه لا يلزم من جواز الإتيان جواز اللبس ، فيحتل

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۳۹۶ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۷۲ ، دا رنگه او ګوري بذل المجهود ، کتاب الخاتم :

۱۰۵ / ۱۷ ، الأبواب و التراجم : ۱۰۸ / ۱۲

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۳۹۶ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۷۲

(۳) إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۷۳ ، الأبواب و التراجم : ۱۰۸ / ۱۲

(۴) الأبواب و التراجم : ۱۰۸ / ۱۲ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۷۴ ، عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء

فی خاتم الحديد : ۱۱ / ۲۸۳

أنه أراد وجوده لتتفع المرأة بقيته^(۱)

① جمهور یو خو د سنن ابی داود د هغه روایت نه استدلال کوی چه کوم خو صفحې وړاندې نقل کړې شو چه یو سړی سره د اوسپنې گوته وه ، نو دوی عليه السلام چه اولیدله نو وې فرمائل : "مالی أرى عليك حلية أهل النار" ددې په سند باندې امام نووی وغیره اعتراض کړېدې چه دیکبې یو راوی ابو طیبه عبد الله بن مسلم مروزی دې ، دې قابل د احتجاج نه دې^(۲) ابو حاتم فرمائی چه یکتب حدیثه ولا یحتج به^(۳)

خو علامه عینې رحمه الله فرمائی چه ابن حبان دده حدیث را نقل کړېدې او دا نې صحیح گرځولې دې -^(۴)

② د جمهورو دویم استدلال مسند احمد کبې د عبد الله بن عمرو بن العاص روایت نه دې ، چه دوی د سرو زرو گوته اچولې وه نو رسول الله عليه السلام دیته د ناخوښتیا په نظر اوکتل نو دوی دا اووېستله او د اسپنې گوته ئې واچوله نو دوی عليه السلام او فرمائل : "هذا أخبث وأخبث" (یعنی دا خو نوره هم زیاته بده ده -^(۵)

د دې روایت په سند کبې عبد الله بن مؤمل یو ضعیف راوی دې -^(۶) مسند احمد کبې داسې یو بل روایت د حضرت فاروق اعظم نه هم مروی دې -^(۷) بهر حال اگرچه ددې روایتونو په سند باندې کلام شته خو بیا هم که دا د شواهدو د وجه نه په درجه د صحیح کبې نه وی هم خو د حسن په درجه کبې خو راخی ، چه کوم د کراحت ثابتولو دپاره کافی دې -^(۸)

۳۸ = بَابُ نَقْشِ الْخَاتَمِ

[۵۵۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى رَهْطٍ أَوْ أَتَابِسٍ مِنَ الْأَعَاجِمِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْبَلُونَ كِتَابًا إِلَّا عَلَيْهِ خَاتَمٌ فَأَتَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ نَقَشَهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَكَاتَى بِوَيْهِ مِنْ أَوْبِصِيصٍ الْخَاتَمِ فِي إِصْبَعِ النَّبِيِّ

^(۱) فتح الباری : ۳۹۷/۱۰

^(۲) إرشاد الساری : ۵۷۴/۱۲

^(۳) عمدة القاری : ۳۳/۲۲. دارنگه اوگوری ، عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم الحديد : (۲۸۳/۱۱)

^(۴) عمدة القاری : ۳۳/۲۲

^(۵) مسند احمد : ۲۱۱/۲

^(۶) عمدة القاری : ۳۳/۲۲

^(۷) مسند احمد : ۲۱۱/۲ و لفظه ذا شر منه

^(۸) الابواب و التراجم : ۱۰۸/۲

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْفَى كَقَه [ر: ۲۵]

[۵۵۳۵] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُثَمِرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَدْقٍ وَكَانَ فِي يَدِهِ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُمَرُ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُثْمَانَ حَتَّى وَقَعَ بَعْدُ فِي يَدِ أَرِيَسَ نَقَشَهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ [ر: ۵۵۳۷]

ددې ترجمه الهاب نه د امام بخاری رحمه الله مقصد په گوته کښې د نقش کولو جواز بیانول دی ، ځکه چه د نقش و نگار کولو د ممانعت خیال په زړه کښې راتلې شی ، شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله لیکي :

«والظاهر عندي أنه أراد بيان جواز لأن النقش مظنة النعم» (۱)

په حدیث د باب کښې د وېیص او د بصیص د دواړو معنی د پریقیدو ده -

۳۹ = بَابُ الْخَاتَمِ فِي الْخِنْصَرِ

[۵۵۳۶] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا قَالَ إِنَّا اتَّخَذْنَا خَاتَمًا وَنَقَشْنَا فِيهِ نَقْشًا فَلَا يَنْقُشُ عَلَيْهِ أَحَدٌ قَالَ فَإِنِّي لَأَرَى بَرِيقَهُ فِي خِنْصَرِهِ [ر: ۵۵۳۷]

گوتمه په کومه گوته کښې اچول پکار دی : رسول الله ﷺ به په کچي گوته کښې گوتمه اچوله ، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په نورو گوټو کښې دې وانچولې شی ، امام مسلم او ابوداود رحمهما الله د حضرت علی رضی الله عنه نه روایت نقل کړیدې ، چه دې فرمائی : «نهائي رسول الله صلى الله عليه وسلم عن أن ألبس خاتمي في هذه وفي هذه ، يعنى السهابة والوسطى» (۲) (حضرت علی فرمائی رسول الله ﷺ په مسواکه گوته او په مینخمي گوته کښې د گوتمې اچولو نه څه منع کړې ووم -)

امام نووی رحمه الله فرمائی چه ددې حدیث د وجه نه په مینخمي گوته او دې سره نزدې گوته کښې گوتمه اچول مکروه دی - (۳)

علامه مناوی په شرح د شمائل کښې په کچي گوته کښې گوتمه اچولو باندې اجماع رانقل کړیده - (۴)

(۱) الأبواب و التراجم : (۱۰۸۱۲)

(۲) رواه مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب النهي عن التختم في الوسطى و التي تليها : ۱۶۵۹ / ۳ (رقم الحديث : ۲۰۲۸) و أخرجه أبوداود في كتاب الخاتم ، باب ما جاء في خاتم الحديد : ۹۰ / ۱ (رقم الحديث : ۴۲۲۵)

(۳) شرح مسلم للنووي في كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم خاتم الذهب الخ : (۱۹۷۱۲)

(۴) شرح الشمائل للمناوي ، باب ما جاء في تختم رسول الله صلى الله عليه وسلم : (۱۴۹۱۱)

د مینځمې او د مسواکې گوتې باره کښې خو د حضرت علی عليه السلام په مذکوره حدیث کښې صراحتاً نهی راغلې ده ، خو د کچې گوتې سره چه کومه گوته ده (بنصره یعنی وزیره) د دې او د متې گوتې باره کښې نه نفی شته او نه اثبات ^(۱)

په کوم لاس کښې گوته اچول پکار دی ؟ اوس دا خبره پاتې کیږي چه په ښې لاس کښې اچول پکار دی او که په گس لاس کښې ، امام بخاری رحمه الله دې باره کښې هیڅ باب نه دې قائم کړې ، خو امام ابوداود رحمه الله " کتاب الخاتم " کښې په دې مستقل باب قائم کړې دې " باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو اليسار "

ددې باب لاندې دوی رومې د حضرت علی عليه السلام روایت رانقل کړې چه هغې کښې دی :
 إن النبی ﷺ کان یتختم فی یمینه " دینه پس ئې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت رانقل کړې چه دیکښې دی " إن النبی ﷺ کان یتختم فی یساره " ^(۲)

ددې متعارض روایتونو په بناء باندې صاحب د فتح الودود فرمائي چه ښې او گس دواړو لاسونو کښې د رسول الله ﷺ نه گوته اچول ثابت دی ، کله به ئې په ښې لاس کښې او کله به ئې په گس لاس کښې اچوله - ^(۳) امام بیهقی فرمائي چه د سرو زرو گوته به دوی په ښې لاس کښې او د سپینو زرو گوته به ئې په گس لاس کښې اچوله - ^(۴)

د شافعيه حضراتو په نزد په ښې لاس کښې اچول افضل دی ، ځکه چه گوتمه اچول زینت دې او ښې لاس د زینت زیات حقدار دي - ^(۵) او گس لاس د استنجاء دپاره استعمالیږي نو د گوتمې د نجس کیدو خطره به وی - ^(۶)

علامه مناوی په شرح شمائل کښې لیکلې دی چه د ښې لاس والا روایتونه د نهو اصحابو نه منقول دي او د گس لاس والا روایتونه د درې اصحابو نه - ^(۷) د احنافو حضراتو او د مالکيه او د حنابله په نزد په گس لاس کښې اچول افضل دی - ^(۸)

^(۱) عون المعبود : ۲۸۶ / ۱۱ ، المرقاة شرح المشكاة ، کتاب اللباس ، باب الخاتم : ۲۷۵ / ۸ ، جمع الوسائل : باب ما جاء فی تختم رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۱۴۹ / ۱
^(۲) سنن أبی داود ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو اليسار : ۹۱ / ۴ (رقم الحديث : ۴۲۲۶ ، ۴۲۲۷)

^(۳) بذل المجهود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو اليسار : ۱۷ : ۱۱۸
^(۴) شعب الإيمان للبيهقي ، باب فی الملابس و الأواني : ۲۰۳ / ۵ ، عون المعبود کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو اليسار : ۲۸۶ / ۱۱

^(۵) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب تحريم خاتم الذهب ... ۱۹۷ / ۱۲ ، عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو اليسار : ۲۸۷ / ۱۱

^(۶) عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو اليسار : ۲۸۷ / ۱۱ ، فتح الباری : ۴۰۱ / ۱۰
^(۷) شرح الشمائل للمناوی ، باب ما جاء فی تختم رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۱۵۰ / ۱
^(۸) بذل المجهود : ۱۱۹ / ۱۷ ، الأبواب و التراجم : ۱۰۸ / ۲ ، عمدة القاری : ۳۷ / ۲۲

ملا علی قاری رحمه الله په "جمع الوسائل شرح شمائل" کښې د امام مالک نه قول په استحباب د یسار او په کراحت د یمین رانقل کړېدې - (۱) په مالکیه کښې علامه دسوقی هم یسار ته سنت ویلې دې لآنه آخر الفعلین عن رسول الله صلى الله علیه وسلم (۲) د دې تائید د ابن عدی د دې روایت ته هم کیږي چه کوم د ابن عمر نه ده په ضعیف سند سره رانقل کړېدې "ان النبی ﷺ تختم فی یمینه، ثم حوَّله إلی یساره" (۳)

مولانا خلیل احمد سهارنپوری او حضرت مولانا رشید احمد گنگوڅی رحمهما الله فرمائی چه احناف عالمان گس لاس کښې د گوتې اچولو نه اوس منع کوي خکه چه گس لاس کښې د گوتې استعمال اوس د روافضو شعار او علامت گرځیدلې دې او د اهل بدعتو سره تشبیه صحیح نه ده، دې وجه نه بنی لاس کښې اچول پکار دی - (۴) خو درمختار کښې لیکلې دی چه بنی لاس کښې د گوتې اچول د روافضو شعار دې و دې وجه دینه بچ کیدل پکار دی (۵)، په اصل کښې دا د زمانې او د عرف اختلاف دې، د حضرت گنگوڅی وغیره په زمانه کښې په گس لاس کښې او د صاحب د درمختار په زمانه کښې په بنی لاس کښې د گوتې اچولو د روافضو شعار وو، دې وجه نه د اهل بدعتو سره د تشبه نه هر یو منع کړیده پس که تشبه نه وی نو د احنافو په نزد په گس لاس کښې اچول افضل او اولی دی - (۶)

امام ترمذی رحمه الله د امام بخاری رحمه الله په باره کښې فرمائی چه دوی د عبدالله بن جعفر روایت ته "أصح فی الباب" ویلې دې او دیکښې د تختم فی الیمین ذکر دې - (۷)

۵۰ = بَابُ اتِّخَاذِ الْخَاتَمِ لِيُخْتَمَ بِهِ الشَّيْءُ أَوْ

لِيُكْتَبَ بِهِ إِلَى أَهْلِ الْكِتَابِ وَغَيْرِهِمْ

[۵۵۴] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الرُّومِ قِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَنْ يَقْرَءُوا كِتَابَكَ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَخْتُومًا فَأَتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنُقِشَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَكَأَنَّمَا أَنْظَرُ إِلَى يَاسِضِهِ فِي يَدِهِ [۶۵: ر]

(۱) جمع الوسائل فی شرح الشمائل، باب ما جاء فی تختم رسول الله صلى الله علیه وسلم : ۱۴۹/۱

(۲) الأبواب و التراجم : ۱۰۸/۲

(۳) فتح الباری : ۴۰۰/۱۰، الأبواب و التراجم : ۱۰۸/۲

(۴) الأبواب و التراجم : ۱۰۸/۲، بذل المجهود : ۱۱۹/۱۷، الكوكب الدری : ۴۴۸/۲

(۵) الدر المختار، کتاب الحظر و الإباحة، فصل فی اللبس : ۲۵۴/۵

(۶) الدر المختار، کتاب الحظر و الإباحة، فصل فی اللبس : ۲۵۴/۵

(۷) جامع الترمذی و کتاب اللباس و باب ما جاء فی لبس الخاتم فی الیمین : ۲۲۹/۴ (رقم الحديث : ۱۷۴۴)

دې باب کښې د مهر لگولو او اهل کتاب وغيره ته د خط ليکلو دپاره د ګوتې جوړولو بيان دي - د سفر د حديبيې نه واپس راتلو نه پس رسول الله ﷺ مختلف باچايانو ته او حاکمانو ته د دعوتی خطونو لپرلو اراده او کړه نو دغه وخت دوی ته معلومه شوه چه حاکمان د مهر نه بغير خط ته هيڅ اهميت نه ورکوی - دې وجه نه په دې خطونو د حضور ﷺ مهر لگول ضروری دي ، د دې ضرورت په وجه دوی ﷺ ګوته کښې خپل مهر جوړ کړو ، د سپينو زرو ګوته نې جوړه کړه چه ددې په غمې کښې " محمد رسول الله " ليکلې شوې وو . بعض وائي چه دا په شپږم کال د هجرت او بعضو په اووم کال د هجرت دا واقعه ګرځولې ده ، خو دواړو کښې تطبيق داسې کيدې شی چه دا د شپږم کال د آخر او د اووم کال د ابتدا، واقعه ده - (۱)

دينه يو دا خبره هم معلومېږي چه دعوتی او تبليغی کارونو کښې د نورو قومونو د رواج او د طريقو رعايت کولو کښې هم څه باک نشته دي ، په دې شرط چه دیکښې څه شرعی قباحه نه وي -

۵۱= بَابُ مَنْ جَعَلَ وَصَّ الْخَاتَمِ فِي بَطْنِ كَفِّهِ

[۵۵۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْطَنَعَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ فِي بَطْنِ كَفِّهِ إِذَا لَبَسَهُ فَاصْطَنَعَ النَّاسُ خَوَاتِيمَ مِنْ ذَهَبٍ فَرَفَقِيَ الْمُنْبَرَّ فَحَبَّدَ اللَّهُ وَأَتْنِي عَلَيْهِ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ اصْطَنَعْتُهُ وَإِنِّي لَا أَلْبَسُهُ فَنَبَذَهُ النَّاسُ قَالَ جُوَيْرِيَّةُ وَلَا أَحْسِبُهُ إِلَّا قَالَ فِي يَدِهِ الْيُمْنَى [۵۵۹:ر]

د ګوتې غمې دننه تلې طرف ته ساتلې کيدې شی دې دپاره چه دا واضحه شی چه دا ګوته د مهر وغيره دپاره اغوستې شویده ، د زينت دپاره نه ده اغوستې شوې ، د حضور ﷺ عام معمول هم دا دي اگر چه د غمې بهر طرف ته ساتل هم جائز دی - (۲)

روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ د سرو زرو ګوته جوړه کړې وه ، چه کله به دوی دا اغوسته نو ددې غمې به نې تلې طرف ته ساتلو بيا دوی په منبر اوختل او د حمد و ثناء نه پس نې او فرمائل چه ما دا ګوته جوړه کړې وه خو اوس به دا نه اغوندم (چه سرو دپاره د سرو زرو د استعمال د حرمت حکم راغلو) نو دوی دا ګوته اوويستله

قوله: قَالَ جُوَيْرِيَّةُ: وَلَا أَحْسِبُهُ إِلَّا قَالَ: فِي يَدِهِ الْيُمْنَى: دا د ماقبل سند سره موصول دي ، جویریه بن اسامه فرمائی چه د نافع په باره کښې څما دا خيال دي چه دوی د " في يده اليمنى الفاظ " هم ويلې وو ، يعنی دا ګوته به د دوی ﷺ په ښي لاس کښې وه ، صحيح بخاری کښې صرف هم دا يو روايت دي چه دیکښې د " يمينى " ذکر دي ، باقی په يو روايت

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۳۹۹ ، الابواب والتراجم : ۱۰۸ / ۲

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۳۹۹ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۳۶ ، شرح البخاری للکرماني ، ۱۰۴ / ۲۱ ، شرح البخاری لابن بطلال : ۱۳۶ / ۹

کنبې هم د یمنی یسری ذکر نشته دي - (۱)

۵۲: بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْقُشُ عَلَى نَقْشِ خَاتَمِهِ [۵۵۴۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَقَالَ إِنِّي اتَّخَذْتُ خَاتَمًا مِنْ وَرَقٍ وَنَقَشْتُ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَلَا يَنْقُشَنَّ أَحَدٌ عَلَى نَقْشِهِ [۵۵۳۲]

رسول الله ﷺ په خپله گوته کنبې د "محمد رسول الله" نقش جوړ کړې وو او دا ارشاد ئې فرمائلي وو چه بل څوک به دا نقش نه جوړوي . دا گوته مهر هم وو ، دې وجه نه ئې خلق منع کړې وو چه چرته التباس او خلل واقع نه شي - (۲)

په گوته کنبې د خپل نوم يا د ذکر يا د حکمت يو خبره نقش کول جائز دي او د سلفو معمول هم پاتې شويدي حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما په گوته کنبې د خپل نوم نقش کړې وو ، حضرت حذيفه او ابو عبیده "الحمد لله" ليکلي وو ، حضرت علي رضي الله عنه "الله الملك" ابراهيم نخعی "بالله" حضرت مسروق "بسم الله" ليکلي وو - (۳)

د بعض حضراتو نه د کراهت قول منقول دي ځکه چه که داسې څه ذکر يا د الله تعالی نوم اولیکلي شي نو جنبی او حائضه به دېته لاس لگوي او د استنجاء کولو په وخت به دې پورې د نجاست لگیدو ویره وي ، دې وجه نه دېته مکروه ویلې شويدي گڼی فی نفسه بالاتفاق دا جائز دي ، دې وجه نه چه په کومو ځایونو کنبې د بې عزتي ویره وي نو گوته دي اووېستلې شي او دا یو بهتر کار دي - (۴)

۵۳= بَابُ هَلْ يُجْعَلُ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَصْطُرٍ

[۵۵۴۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ثُمَامَةَ عَنْ أَنَسِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا اسْتَخْلَفَ كَتَبَ لَهُ وَكَانَ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَصْطُرٍ مُحَمَّدٌ سَطْرٌ وَرَسُولٌ

(۱) عمدة القاری : ۳۶ / ۲۲ ، فتح الباری : ۴۰۰ / ۱۰

(۲) فتح الباری : ۴۰۰ / ۱۰ ، (او آيا د دوی صلی الله عليه وسلم د زمانې نه پس په گوته باندې داسې نقش جوړول جائز دي او که نه ؟ علامه عینی فرمائي "فإن قلت : نهیه صلی الله عليه وسلم أن ینقش مثل نقشه خاص بحیاته او یعم ذلك حیاته و بعدها ، قلت : الظاهر الأول ، و یدل علیه لبس الخلفاء الخاتم بعده ثم جدد عثمان خاتما آخر بعد وقوع ذلك الخاتم فی بئر أریس ، و نقش علیه ذلك النقش " ، عمدة القاری : ۳۸ / ۲۲

(۳) فتح الباری : ۴۰۲ / ۱۰

(۴) فتح الباری : ۴۰۲ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۳۴ / ۲۲ ، او علامه ابن عابدين فرمائي چه "فلو نقش اسمه تعالی او اسم نبیه صلی الله عليه وسلم استحباب أن يجعل الفص فی کفه إذا دخل الخلاء و أن يجعله فی یمینه إذا استنجی " رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی اللبس : ۲۵۴ / ۵

سَطَرُ وَاللَّهِ سَطَرٌ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَزَادَنِي أَحْمَدُ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ثُمَامَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدِهِ وَفِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ بَعْدَهُ وَفِي يَدِ عُمَرَ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ جَلَسَ عَلَى بُئْرِ أَرَيْسَ قَالَ فَأَخْرَجَ الْخَاتَمَ فَجَعَلَ يَغْبِثُ بِهِ فَسَقَطَ قَالَ فَاخْتَلَفْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مَعَ عُثْمَانَ فَتَزَحَّرَ الْبَيْتُ فَلَمْ يَجِدْهُ [ر: ۲۹۹]

رسول الله ﷺ چه د " محمد رسول الله " کوم نقش جوړ کړې وو ، هغه په درې کرځو کښې وو یو کرځه کښې " محمد " او په بله کښې " رسول " او په دریمه کښې " الله " وو -
د بعض حضراتو نه منقول دی چه برنئ رومېنئ کرځه کښې " الله " دویمه کښې " رسول " او په آخره دریمه کرځه کښې " محمد " لیکلې شوې وو ، داسې :

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : " فلم أر التصريح بذلك في شيء من الأحاديث ، بل رواية الإسماعيلي يخالف ظاهرها ذلك ، فإنه قال فيها : محمد سطر ، والسطر الثاني رسول ، والسطر الثالث الله " (۱)
حافظ ابن حجر فرمائی په احادیثو کښې ما ته داسې څه تصريح ملاو نه شوه بلکه د اسماعيلي د روايت نه په ظاهره ددې خلاف معلومېږي ، ځکه چه دیکښې دي ، محمد يو کرځه کښې دي او دویمه کرځه کښې رسول دي او دریمه کښې لفظ د الله دي (د باب بل روايت کښې دي چه د حضور ﷺ دا گوته د حضرت فاروق اعظم نه پس د حضرت عثمان سره وه ، دوی یو ورځ د اريس کوهی سره ناست وو او دا گوته ئې راويستې وه او دې سره ئې لوبې کولې چه دا د ده نه او غورزیدله ، حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه مونږ د حضرت عثمان سره درې ورځو پورې کوشش کولو ، ددې کوهی ټولې اوبه مو رااوويستلې خو دا گوته ملاو نه شوه -

علامه مناوی په شرح شمائل کښې لیکي : " وكان في خاتم المصطفى شيء من الأسرار كما كان في خاتم سليمان ، لأن سليمان لما فقد خاتمه ذهب ملكه ، وعثمان لما فقد الخاتم ، انتقض عليه الأمر ، فكان مبدأ الفتنة التي أفقت إلى قتله ، واتصلت إلى آخر الزمان " (۲)

يعني د رسول الله ﷺ په گوته کښې څه راز وو ، چه څنگه د سليمان عليه السلام په گوته کښې راز وو چه کله دا روکه شوه نو ددوی حکومت ختم شو ، د حضرت عثمان نه هم چه

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۴۰۳ ، ۴۰۴

(۲) شرح الشمائل للمناوی ، باب ما جاء في ذكر خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۱۱ / ۱۴۶

کله د حضور دا گوته روکه شوه نو معاملات خراب شو او د هغې فتنې ابتداء اوشوه چه د دوی قتل ته اورسیدله او تر آخر د زمانې پورې به جاری وی .
ابن بطال رحمه الله فرمائی چه د حدیث د باب نه یو خبره دا معلومیږي چه که لږ مال هم روک شی نو ددې تلاش کښې کوشش کول پکار دی -

حضرت عائشه رضی الله عنها امیل روک شوې وو نو حضور ددې تلاش کړې وو - (۱)
روایت کښې دی " یعنې به " علامه کرمانی فرمائی چه گوتمه نې په گوته کښې تاووله ، کله به نې ویستله او کله به نې اچوله " عبث " نه هم دا مراد دې (۲) انسان چه کله په یو معامله کښې فکر مند وی او په سوچ او په غور کښې مشغول وی نو عموماً هم داسې کوی ، دا د وقار خلاف نه ده ، حافظ ابن حجر فرمائی -

" وإنّا کان کذلک ، لأن من مثلهم انما یبشع فکراً ، وفکرته انما هی فی الخیر " (۳)

یو خبره دا هم معلومه شوه چه د څه څیز د روکیدو نه پس ددې دې درې ورځو پورې تلاش او کړی او بیا دینه پس تلاش پریږدی نو دا جائز دی او داسې کس ته به لاپرواه نه وائی -
اودا هم معلومه شوه چه د صالحانو آثار او د دوی لباس په طور د تبرک استعمالولې شي (۴)

۵۳ = بَابُ الْخَاتِمِ لِلنِّسَاءِ وَكَانَ عَلَى عَائِشَةَ خَوَاتِيمٌ ذَهَبٌ

[۵۵۳] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَزَادَ ابْنُ وَهْبٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ فَأَتَى النِّسَاءَ فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ الْقَتَمَ وَالْخَوَاتِيمَ فِي ثَوْبٍ بِلَالٍ [۵: ۱۸]

دې باب کښې د ښخو د گوټې اچولو بیان دې ، د حضرت عائشه رضی الله عنها سره د سرو زرو گوټې وې ، روایت د باب کښې حضرت ابن عباس فرمائی ، چه څه د نبی کریم صلی الله علیه و آله سره د اختر په مانځه کښې موجود ووم ، دوی د خطبې ویلو نه وړاندې مونځ اوکړو او د ابن وهب په واسطه سره دا اضافه هم نقل ده ، چه دوی صلی الله علیه و آله ښخو ته ورغلل دوی ته نې د صدقې او د خیرات کولو ترغیب ورکړو نو ښخو د حضرت بلال په جامو کښې گوټې او سلايانې راغوزولې الفتخ (د فاء او د تاء د فتحه سره) جمع د فتحة ده سلاتی بې غمی او بې د گوله ساده گوټې ته وائی (چه کومه د کچې گوټې سره نژدې گوته کښې اغوستې کیږي) شارحینو ددې تشریح کښې لیکلې دی : وهی الخواتیم التي تلبسها النساء في أصابع الرجلين وقيل : الخواتيم التي لافصوص لها ، وقيل : الخواتيم الكبار (۵)

(۱) شرح صحيح البخاری لابن بطال : ۱۳۷/۹ ، فتح الباری : ۴۰۴/۱۰

(۲) شرح صحيح البخاری للكرمانی : ۱۰۵/۲۱ ، فتح الباری : ۴۰۴/۱۰ ، عمدة القاری : ۳۹/۲۲

(۳) فتح الباری : ۴۰۴/۱۰

(۴) (۱۰۴) فتح الباری : ۴۰۴/۱۰

(۵) فتح الباری : ۴۰۵/۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۸۰/۱۲

یعنی دینه هغه ګوتې مراد دی چه ښخې نې د پښو په ګوتو کښي اچوی ، بعضو ویلې دی دینه بغیر د غمی والا ګوته مراد ده او یو قول دا هم دی چه دینه غټې ګوتې مراد دی

۵۵= بَابُ الْقَلَادِيدِ وَالسِّخَابِ لِلنِّسَاءِ يَعْنِي قِلَادَةً مِنْ طِيبٍ وَسُكِّ

[۵۵۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُرْعَرَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عِيدٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلُ وَلَا بَعْدُ ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تَصَدَّقُ بِخُرْصِهَا وَبِخَاجِرِهَا [ر: ۱۹۸]

قلاد جمع د قلادة ده ، هار (امیل) ته وائی ، سخاب (د سین په کسره او د خاء په تخفیف سرد) د ملغلرو نه علاوه چه د لونگو وغیره نه جوړ شوي امیل وی چه دا ماشومان استعمالوی ، (۱) بعضو ددې ترجمه په کړو سره کړیده - امام بخاری رحمه الله ددې په تفسیر کښې فرمائی قلادة من طيب وسكك يعنى د خوشبو او د مشکو وغیره نه جوړ شوي امیل ، سَك (د سین په ضمه او د کاف په تشدید سره) د خوشبو نوم دی (۲) خُرْص (د خاء په ضمه او د راء په سکون سره) مندر و ته وائی - (۳)

۵۶= بَابُ اسْتِعَارَةِ الْقَلَادِيدِ

[۵۵۴] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ هَلَكْتُ قِلَادَةً لِأَسْمَاءَ فَبَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَلِبِهَا رَجُلًا فَحَضَرَتِ الصَّلَاةَ وَلَيْسُوا عَلَى وُضُوءٍ وَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَصَلُّوا وَهُمْ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التِّيمَمِ زَادَ ابْنُ مُُمَيَّرٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ [ر: ۳۲۷]

امیل او زیورات وغیره عاریتاً د استعمال دپاره اغستی شی لکه چه حضرت عائشه د حضرت اسماء امیل اخستی وو

۵۷= بَابُ الْقُرْطِ لِلنِّسَاءِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَمَرَهُنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ فَأَرَاتَهُنَّ يَهْوِينَ إِلَى آذَانِهِنَّ وَخَلْقِبِهِنَّ

[۵۵۵] حَدَّثَنَا حُجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَدِيُّ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدًا عَنْ

(۱) عمدة القاری : ۳۹۱۲۲ ، إرشاد الساری : ۵۸۱۱۲

(۲) إرشاد الساری : ۳۸۱۱۲ ، عمدة القاری : ۳۹۱۲۲

(۳) فتح الباری : ۴۰۶۱۱۰ ، عمدة القاری : ۴۰۱۲۲ ، إرشاد الساری : ۵۸۱۱۲

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمَ الْعِيدِ رُكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ وَمَعَهُ بِلَالٌ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تُلْقِي قُرْطَهَا - (ر: ۱۹۸)

قُرْط (د قاف په ضممه او د راء په سکون) مُندرو او والوته وائی (۱)

۵۸ = بَابُ السِّخَابِ لِلصِّبْيَانِ

[۵۵۳هـ] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ بْنُ عُمَرَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سُوقٍ مِنْ أَسْوَاقِ الْمَدِينَةِ فَأَنْصَرَفْتُ فَقَالَ أَيْنَ لَكُمْ ثَلَاثًا أَذْغُرُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ فَقَامَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ يَمْشِي وَفِي عُنُقِهِ السِّخَابُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ هَكَذَا فَقَالَ الْحَسَنُ بِيَدِهِ هَكَذَا فَالْتَزَمَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّهُ فَأَجِبْهُ وَأَحِبَّ مَنْ يُحِبُّهُ وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَمَا كَانَ أَحَدًا أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بَعْدَ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَالَ [ر: ۲۰۱۲]

روایت د باب کښې د "لکم" معنی د ماشوم ده (۲) (مقال النبي صلى الله عليه وسلم بيده هكذا، مقال الحسن بيده هكذا: رسول الله ﷺ دواړو لاسونو سره اشاره او کړه يعنی دواړه لاسونه نې د غاړې ورکولو دپاره خواره کړل - حضرت حسن هم دواړه لاسونه خواره کړل او دوی ته ورتر غاړه وتلو -

۵۹ = بَابُ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتُ بِالرِّجَالِ

[۵۵۴هـ] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَعَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ تَابَعَهُ عُمَرُو أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ

روایت د باب کښې دې چې رسول الله ﷺ په هغه سړو لعنت کړېدې چې کوم د ښځو په شان شکل جوړوی او په هغه ښځو نې لعنت کړېدې چې کوم د سړو په شان صورت اختیاروی - يعنی د لباس او د زينت چې کوم څيزونه د ښځو سره خاص دي ، هغه سړو لره اختيارول نه

(۱) فتح الباری: ۴۰۶/۱۰، عمدة القاری: ۴۰/۲۲، إرشاد الساری: ۵۸۱/۱۲

(۲) إرشاد الساری: ۵۸۳/۱۲، عمدة القاری: ۴۱/۲۲

(۳) الحديث أخرجه أبو داود في كتاب اللباس، باب لباس النساء: ۴/۶۰ (رقم الحديث: ۴۰۹۷) و أخرجه الترمذی في كتاب الأدب، باب ما جاء في المتشبهات بالرجال من النساء: ۵/۱۰۵ (رقم الحديث: ۲۷۸۴) و أخرجه ابن ماجه في كتاب النکاح، باب في المختئين: ۱۱/۶۱۴ (رقم الحديث: ۱۹۰۴)

دی پکار . او داسې چه کوم هیئت او طریقې د سړو سره خاص دی هغه اختیارول ښخو لږه صحیح نه دی . داسې د خبرو او د تلو حکم هم دی ، هو که څوک په پیدایش کښې دارنگه مشابهت اولری نو چه دا غیر اختیاری دی دې وجه نه دا په دې وعید کښې داخل نه دې (۱)
د باب په آخر کښې د عمرو بن مرزوق متابعت ابونعیم موصولا نقل کړېدې - (۲)

۶۰= بَابُ إِخْرَاجِ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ مِنَ الْبُيُوتِ

[۵۸۷] (۱) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَقَالَ أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ قَالَ فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَانًا وَأَخْرَجَ عُمَرُ فَلَانًا [۶۳۵:ر]

[۵۸۸] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عِنْدَهَا وَفِي الْبَيْتِ فَخَنَّتْ فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ أَخِي أُمَّ سَلَمَةَ يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ لَكُمْ عَدَا الطَّائِفَ فَأَيُّيَ أَذَلِكَ عَلَى بِنْتِ عِيلَانَ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ بِأَرْبَعٍ وَتُذِيرُ بِئْمَانَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءِ عَلَيْكُمْ

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ تَقْبَلُ بِأَرْبَعٍ وَتُذِيرُ يَعْنِي أَرْبَعٌ عَكَبَ بَطْنُهَا فَمِنْهُنَّ تَقْبَلُ بِمِثْلِ وَقَوْلُهُ وَتُذِيرُ بِئْمَانَ يَعْنِي أَطْرَافَ هَذِهِ الْعَكَبِ الْأَرْبَعِ لِأَنَّهَا مُحِيطَةٌ بِالْجَنَبَيْنِ حَتَّى لَحِقَتْ وَإِنَّمَا قَالَ بِئْمَانَ وَلَمْ يَقُلْ بِئْمَانِيَّةٍ وَوَاحِدُ الْأَطْرَافِ وَهُوَ ذَكَرَ لِأَنَّهُ لَمْ يَقُلْ ثَمَانِيَّةَ أَطْرَافٍ [۶۰۶:ر]

د باب پوښی روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ مخنث سړو سره او د سړو د شکل په شان خان جوړوونکو ښخو باندې لعنت کړېدې او فرمائی چه دوی د خپلو کورونو نه اوباسی . رسول الله ﷺ فلانی لږه او حضرت عمر فلانی لږه ویستی وو -

المترجلات . په زور د سړو سره مشابهت جوړوونکې ښځې ، رسول الله ﷺ چه کوم سړې ویستلې وو د ده نوم انجسته وو او حضرت عمر چه څوک ویستې وو د هغه نوم مائع وو - (۳)

(۱) فتح الباری : ۴۰۸/۱۰ . إرشاد الساری : ۵۸۳/۱۲ . عمدة القاری : ۴۱/۲۲)

(۲) فتح الباری : ۴۰۹/۱۰ . عمدة القاری : ۴۱/۲۲ . إرشاد الساری : ۵۸۳/۱۲)

(۳) (۵۵۴۷) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الحدود . باب نفى أهل المعاصي و المخنثين (رقم الحديث : ۶۴۴۵) و أخرجه الترمذی في كتاب الأدب . باب ما جاء في المتشبهات بالرجال من النساء : ۱۵ (رقم الحديث : ۷۷۸۵) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب . باب في الحكم في المخنثين : ۲۸۲/۴ (رقم الحديث : ۴۹۳۰) و أخرجه النسائي في كتاب عشرة النساء . باب لعن المتبرجات من النساء : ۱۵ (رقم الحديث : ۹۳۵۱)

(۴) إرشاد الساری : ۵۸۳/۱۲ . حافظ ابن حجر د هغه کس نوم ذکر کړېدې ... [بقیه بر صفحه آنده...]

د باب دویم حدیث کتاب النکاح ، باب ماینها من دخول المتشبهین بالنساء علی المرأة او کتاب المغازی ، باب غزوة الطائف کنبی تیر شویدی

۶۱ = باب وَصِّ الشَّارِبِ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُعْفَى شَارِبَهُ حَتَّى يُنْظَرَ إِلَى بَيَاضِ الْجِلْدِ وَيَأْخُذُ هَذَيْنِ يَعْنِي بَيْنَ الشَّارِبِ وَاللَّحْيَةِ

[۵۵۵۰] (۱) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حَنْظَلَةَ عَنْ نَافِعٍ قَالَ أَصْحَابُنَا عَنْ الْمَكِّيِّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الْفِطْرَةِ وَصٌّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۵۳، ۵۵۵۴، ۵۵۵۵]

[۵۵۵۰] (۲) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَزْزَانَ عَنْ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنَا عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَوَاهُ الْفِطْرَةُ خُمْسٌ أَوْ خُمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ الْخِتَانُ وَالْإِسْتِحْدَادُ وَتَنْفُ الْإِبْطِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَوَصٌّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۵۲، ۵۹۳۹]

د لباس نه د فارغیدو نه پس امام بخاری رحمه الله دې خانی نه متعلقات د لباس بیانوی . د بریتو اخستل . د نوکونو اخستل وغیره د لباس متعلقات دی - (۳)
د بریتو اخستو طریقه او حکم حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه خپل بریت به دومره تراشل چه د خرمنی سپین والې به ښکاریدو او د گیرې او د بریتو په مینځ کنبی به نې هم ویخته اخستل -

امام طحاوی رحمه الله د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما دا اثر موصول نقل کړیدی - (۴)

...بقیه از حاشه گذشته [چه کوم سرې رسول الله صلی الله علیه و سلم ویستلې وو خو چه کوم سرې حضرت عمر رضی الله عنه ویستې وو د هغه باره کنبی ابن حجر فرمائی : " و لم أقف فی شیء من الروایات علی تسمیه الذی أخرجه عمر " فتح الباری : ۱۰ / ۱۰۴ . علامه عینی هم دا فرمائی دی : عمدة القاری : ۲۲ / ۴۲]

(۱) الحدیث أخرجه البخاری ایضا فی کتاب اللباس . باب تقليم الأظفار (رقم الحدیث : ۵۵۵۱ . ۵۵۵۳) و فی باب إعفاء اللحي (رقم الحدیث : ۵۵۵۴)

(۲) الحدیث أخرجه البخاری ایضا فی هذا الكتاب . باب تقليم الأظفار (رقم الحدیث : ۵۵۵۲) و أخرجه ایضا فی کتاب الاستیذان . باب الختان بعد الکبر و تنف الإبط (رقم الحدیث : ۵۹۳۹) و أخرجه مسلم فی کتاب الطهارة . باب خصال الفطرة . ۱ / ۲۲۱ (رقم الحدیث : ۲۵۷) و أخرجه أبوداود فی کتاب اللباس . باب فی أخذ الشارب : ۴ / ۸۴ (رقم الحدیث : ۴۱۹۸) و أخرجه النسائی فی کتاب الزينة . باب الفطرة : ۵ / ۴۰۶ (رقم الحدیث : ۹۲۸۹) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الطهارة . باب الفطرة : ۱ / ۱۰۸ (رقم الحدیث : ۲۹۲)

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۱۰۴ . عمدة القاری : ۲۲ / ۴۳

(۴) شرح معانی الآثار للطحاوی . کتاب الکراهية . باب حلق الشارب : ۲ / ۳۶۸

بریت د شونډو په اړخونو کښې چه کوم ځانې ختمیږي د دې او د گیرې مینځ په حصه کښې چه کوم ویخته دی دا به هم حضرت ابن عمر رضی الله عنهما قینچی کول -
د باب دویم حدیث په سند کښې دې چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت بیانوی ، د روایت بیانول نه مراد مرفوعاً بیانول دی - (۱) چه پنځه څیزونه فطرت دی سنتول ، د نامه نه لاندې ویخته خریل ، د ترخ ویخته ویستل ، نوکونه اخستل ، او د بریتو قینچی کول -

من الفطرة، علامه قسطلانی رحمه الله فرمای: "أى من السنة القديمة التى اختارها الأنبياء عليهم السلام، اتفقت عليها الشرائع، فكأنها أمر جليل فطروا عليه" (۲) یعنی دا یو پخوانې سنت دې چه دا ټولو پیغمبرانو اختیار کړیدې ، او چه په دې تمام شریعتونه متفق دي ، گویا دا یو فطری طبیعت دې چه دوی په دې سره پیدا شوی دی -

د استحداد معنی ده حدید یعنی پاکی استعمالول ، د نتف اصل معنی ویستل او راکښل راځی . د ترخ ویخته په لاسونو سره ویستل پکار دی ، خو که چا ته دې سره تکلیف وی نو په پتری (بلیډ) وغیره سره ئې هم صفا کولې شی ، مقصد د ویختو لرې کول دی (۳)

په بریتونو اخستو کښې سنت دا دې چه دا په قینچی وغیره سره دومره نری نری واخستې شی چه څرمن په نظر راشی ، پتری (بلیډ) سره بریتونه بالکل صفا کولو ته بعضی عالمانو بدعت او مکروه ویلې دی (۴) خو د احنافو په نزد جائز دی - (۵) د بریتو د تراشلو په باره

کښې حدیث د باب کښې د "قَصَّ" لفظ راغلې دې ، راتلونکې باب کښې د حضرت ابن عمر په حدیث کښې د "أحفوا الشوارب" الفاظ دی دینه وړاندې باب کښې د "انهکوا الشوارب" الفاظ دی . د صحیح مسلم په روایت کښې د "جَزَّو الشوارب" الفاظ دی - (۶)

إحفاء او د نهک معنی ده په تراشولو او قینچی کولو کښې ښه مبالغه کول د "جز" معنی ده ویخته داسې اخستل چه څرمن په نظر راشی (۷) د دې تمامو الفاظو حاصل دا دې چه

(۱) فتح الباری : ۴۱۳/۱۰ . عمدة القاری : ۴۵/۲۲ ، إرشاد الساری : ۵۸۶/۱۲

(۲) إرشاد الساری : ۵۸۶/۱۲

(۳) فتح الباری : ۴۲۲/۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۸۷/۱۲ ، علامه عینی فرمائی " فإن حلقه فقد خالف السنة " عمدة القاری : ۴۵/۲۲

(۴) أوجز المسالك . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۲۳۱/۱۴ . شرح الزرقانى على الموطاء للإمام مالك . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۲۸۷/۴ ، الأبواب و التراجم : ۱۲/۱۰۹ ، فتح القدير . كتاب الحج . باب الجنایات : ۴۴۶/۲

(۵) شرح مسلم للنووى . كتاب الطهارة . باب خصال الفطرة : ۱۲۹/۱۱ ، أوجز المسالك . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۲۳۲/۱۴ ، حاشية ابن عابدين . كتاب الحج . باب الجنایات : ۲۲۲/۲ ، فتح القدير . كتاب الحج . باب الجنایات : ۴۴۶/۲

(۶) صحیح مسلم . كتاب الطهارة . باب خصال الفطرة : ۲۲۲/۱۱ (رقم الحديث : ۲۶۰)

(۷) فتح الباری : ۴۲۵/۱۰ ، أوجز المسالك . كتاب اللباس . باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۲۳۲/۱۴

بریت بنه قینچی کول پکار دی خو په پاکۍ سره بالکل د بیخه صفا کول نه دی پکار، امام مالک په پاکۍ سره بالکل صفا کولو ته مثله ویلې ده (۱)، د شوافع او حنابله په نزد هم په قینچی وغیره سره تراشل افضل دی - (۲)

۶۳ = بَابُ تَقْلِيمِ الْأُظْفَارِ

[۵۵۵] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ حَنْظَلَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ وَصُ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۴]

[۵۵۶] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْفِطْرَةُ ثَمْسُ الْخِثَانِ وَالِاسْتِحْدَادُ وَصُ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ وَتَنْفُ الْأَبَاطِ [ر: ۵۵۵]

[۵۵۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ زَيْدٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ وَقَرُّوا اللَّحَى وَأَحْقُوا الشَّوَارِبَ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا حَجَّ أَوْ اعْتَمَرَ قَبَضَ عَلَى لِحْيَتِهِ فَمَا فَضَلَ أَخَذَهُ [ر: ۵۵۶]

د نوکونو اخستو حکم: تقليم د قلم نه باب د تفعليل مصدر دې، ددې معنی د پریکولو او د اخستو او د قطع کولو راځي، د بریتو په شان نوکونه اخستل هم په فطري امورو کښې دی، په لویو نوکونو کښې خیرې جمع کیږي، چه کوم د پاکۍ خلاف دې، دارنگه د خیرو په وجه ډیر کړتې اوبه بیخونو ته نه رسیږي دې وجه نه د نوکونو د اخستو اهتمام کول پکار دی - په خومره مده کښې نوکونه او بریت اخستل پکار دی: امام مسلم رحمه الله د حضرت انس نه روایت نقل کړېدې چه په بریتو او په نوکونو اخستو کښې او د ترخونو او د نامه لاندې ویختو اخستو کښې مونږ دپاره د خلویښتو ورڅو حد مقرر شویدې چه دینه به ئې زیات نه پریږدو - (۳)

او بهتره دا ده چه هرده هفته د بریتو او د نوکونو د اخستو او د نامه د لاندې د ویختو د صفا کولو اهتمام اوشی. امام بیهقی رحمه الله د حضرت ابوهریره نه روایت نقل کړېدې چه رسول الله ﷺ به د هرې جمعې مانځه دپاره د راوتلو نه وړاندې خپل نوکونه او بریت اخستل - (۴)

د نوکونو د اخستو طریقه: د نوکونو په اخستو کښې د ګوتو ترتیب څنگه کیدل پکار دی؟

(۱) فتح الباری: ۴۲۵/۱۰، أوجز المسالك، کتاب اللباس، باب ما جاء في السنة في الفطرة: ۲۳۲/۱۴

(۲) فتح الباری: ۴۲۵/۱۰، أوجز المسالك، کتاب اللباس، باب ما جاء في السنة في الفطرة: ۲۳۲/۱۴

شرح الزرقانی، علی الموطاء لإمام مالک، کتاب اللباس، باب ما جاء في السنة في الفطرة: ۲۸۷/۴

(۳) صحيح مسلم، کتاب الطهارة، باب خصال الفطرة: ۲۲۲/۱۱، (رقم الحديث: ۲۵۸)

(۴) أوجز المسالك، کتاب اللباس، باب ما جاء في السنة في الفطرة: ۲۳۰/۱۴

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه احادیثو کنبی ددی متعلق خه تصریح نشته دې - (۱)
 امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم کنبی لیکلې دی چه مستحب دا ده چه د بنی لاس د
 مسواکې گوتې نه شروع اوکړې شی بیا مینخمی گوته بیا وزیره گوته بیا د کچې گوتې
 نوکونه دې واخستې شی بیا د گس لاس د کچې گوتې نه شروع شی تر د متې گوتې د گس
 لاس پورې واخستې شی او په آخره کنبی د بنی لاس د متې گوتې نوک واخستې شی ، او د
 پنبو په نوکونو اخستو کنبی شروع دې د بنی پنبې د کچې گوتې نه اوشی او په ترتیب سره
 دې اخلی تر دې د گسې پنبې په کچه گوته ئې ختم کړی - (۲)

قوله: خالفوا المشركين، وقرأوا اللحي، وأحفوا الشوارب: رسول الله ﷺ فرمائی چه د
 مشرکانو مخالفت اوکړی ، گیره لویه کړی او بریت اوتراشی ، مشرکانو نه مراد مجوسیان
 دې - (۳)

د "وَقَرَأُوا اللَّحْيَ" د الفاظو نه دا شبه کیږی چه گیره لویه پکار ده او په هیڅ صورت کنبی هم
 دیته قینچی وراوړل او کمول نه دی پکار -

شاید هم دې شبه ختمولو دپاره امام بخاری رحمه الله د حضرت ابن عمر اثر رانقل کړیدی
 چه کله دوی به حج یا عمره کوله نو خپله گیره به ئې په موتی کنبی اونیوله او د ویختو چه
 به خومره حصه زیاته وه نو دا به ئې قینچی کړه ، امام ترمذی رحمه الله د حضرت عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه هم یو روایت نقل کړیدی چه په خپله رسول الله ﷺ به هم خپله گیره
 مبارکه په پلنو او په اوږدوالی کنبی خه کموله - (۴)

دې وجه نه د "وَقَرَأُوا اللَّحْيَ" او د "أَحْفُوا اللَّحْيَ" مطلب دا دې چه گیره دې اوساتلې شی نه دې
 اوخړولې شی او نه دې زیاته کمه کړې شی -

د باب د دې دویم حدیث تعلق ترجمه الباب سره نشته دې بلکه دا د راتلونکی باب "باب
 إعفاء اللحي" لاندې ذکر کول پکار وو - په تکلف او په زور سره که خه توجیه ورلره اوکړې
 شی هغه بیله خبره ده ، لکه علامه قسطلانی رحمه الله لیکي :
 "وهذا الحديث لا تعلق له بما ترجمه له کمالایخی ویکن توجیهه بتعسف" (۵)

...

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۴۲۳

(۲) شرح مسلم للنووی ، کتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱۱ / ۱۲۹ ، دارنگه اوگوره بذل المجهود ،
 کتاب الترجل ، باب فی أخذ الشارب : ۱۷ / ۸۳

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۴۶۸ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۴۶ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۹۰

(۴) أخرجه الترمذی فی کتاب الأدب ، باب ما جاء فی الأخذ من اللحية : ۱۵ / ۹۴ (رقم الحديث : ۲۷۶۲)

(۵) إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۹۰

۶۳ = بَابُ إِعْفَاءِ اللَّيْحَى عَفْوًا \ الْأَعْرَافُ : ۹۵]

كَثُرُوا وَكَثُرَتْ أَمْوَالُهُمْ

[۵۵۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ كُتِبَ الشَّوَابُ وَأَعْفُوا اللَّيْحَى [ر: ۵۵۳۹]

د کبری اندازه : په حدیث د باب کنبې دی " انهکوا الشوآرب واهفوا الیحی " بریت قینچی کړی او گیره لویه کړی -

گیره شومره لویول پکار دی ؟ : په دې باره کنبې حدیث کنبې څه معین اندازه نه ده شوی (۱) خو د یو موتی نه کم د گیرې د قینچی کولو اجازت د چا نه هم نه دی منقول بلکه داسې کول حرام دی - (۲) خو د یو موتی نه چه کوم زیات وی د هغې قینچی کول د بعضو په نزد مباح او د بعضو په نزد مستحب دي - (۳) امام نووی رحمه الله فرمائی چه گیره د یو موتی نه زیاته شی نو دا دې قینچی نه کړې شی ، دا دې په خپل حال سره پریخودې شی - (۴) د یو موتی نه زیاته گیره چه دومره غټه شی چه بدنما ښکاری نو دې صورت کنبې زیات ویخته اخستل بعض عالمان ضروری او بعض مستحب گنړی ، خو په یو موتی گیره ساتلو باندې اجماع ده - (۵) مفتی کفایت الله صاحب رحمه الله فرمائی :

" په حدیث کنبې د گیرې د غټولو حکم او تائید راغلې دې او ددې اندازه خودلو دپاره څه قولی روایت د رسول الله ﷺ نه روایت نه دې ، خو فعلی روایت کنبې د اصحابو رضی الله عنهم دا طرز عمل مروی دې چه د یو موتی نه به ئې زیاته گیره قینچی کوله او د یو موتی نه د کمې

(۱) کفایت المفتی ، کتاب الحظر ، بال او داړهی کی احکام : ۱۷۶۱۹ ، معارف الحدیث ، کتاب المعاشرة و المعاملات : ۳۱۵۱۶

(۲) البدر الساری : ۳۸۰۱۴ ، معارف الحدیث ، کتاب المعاشرة و المعاملات : ۳۱۵۱۶ ، کفایت المفتی ، کتاب الحظر و الإباحة : ۱۷۴۱۹

(۳) الابواب و التراجم : ۱۱۰۱۲ ، او د صاحب د درمختار نه منقول دی چه یو موتی گیره ساتل مسنون دی لکه چه دې فرمائی " و السنة فیها القبضه " الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۲۸۸۱۵ ، هم د دې عبارت تر لاندې شارح علامه ابن عابدین فرمائی " وهو أن يقبض الرجل لحيته فما زاد منها على قبضة قطعه كذا ذكره محمد في كتاب الآثار عن الإمام ، قال : و به نأخذ " (

(۴) شرح مسلم للنووی ، کتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱۲۹۱۱

(۵) و هل يكره أخذ ما زاد على القبضه فيه وجهان : أحدهما يكره ، و الثاني لا يكره لما روى البخارى ذلك من فعل ابن عمر و علم مما سبق أنهم اختلفوا فيما طال من اللحية على أقوال : الأول : يتركها على حالها و لا يأخذ منها شيئاً ، و هو مختار الشافعية ، و روجه النووى و هو أحد الوجهين عند الحنابلة ، و الثاني كذلك إلا فى حج أو عمرة ، فيستحب أخذ شيء منها ، قال الحافظ : هو المنصوص عن الشافعى ، و الثالث يستحب أخذ ما فحش طولها جدا بدون التحديد بالقبضة و هو مختار لإمام مالک ، و روجه القاضى عياض و الرابع : يستحب أخذ ما زاد على القبضه ، و هو مختار الحنفية ، (الابواب و التراجم : ۱۱۰۱۲)

قینچی کولو هیخ خه سند نشته دې ، دې وجه نه فقهاء کرامو یو موتې گیره ساتل واجب گرځولې دی ، او ددې نه کم ساتونکې نې په وجه د تارک د واجبو فاسق گرځولې دې .^(۱)

قوله: عفاوا: کثروا وکثرت أموالهم: د إعفاء په مناسبت سره امام بخاری رحمه الله د خپل عادت مطابق د سوره اعراف ایت پنځه نوی کنبې واقع د لفظ د " عفاوا " معنی بیان کړه چه د دې معنی د زیاتیدو او د مال د زیاتیدو راځی ، آیت کریمه دې (ثم بدلنا مکان السیئة الحسنة حق عفاوا.....) مونږ بد حالی په خوشحالی سره بدله کړه تر دې چه دوی ته (د صحت سره مال او اولاد کنبې) ښه ترقی نصیب شوه (دا زیاتیدل او د دوی مال او اولاد کنبې اضافه اوشود -)

۲۳=بَاب مَا يُدْكَرُ فِي الشَّيْبِ

[۵۵۵۱/۵۵۵۲] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا أَخْضَبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمْ يَبْلُغْ الشَّيْبَ إِلَّا قَلِيلًا
[۵۵۵۶] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ عَنْ خِضَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مَا يَخْضِبُ لَوْ شِئْتُ أَنْ أُعَدَّ شَمَطَاتِهِ فِي لِحْيَتِهِ [۲: ۲۵۴]

[۵۵۵۱/۵۵۵۲] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ أُرْسِلَنِي أَهْلِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ وَقَبْضِ إِسْرَائِيلَ ثَلَاثَ أَصَابِعٍ مِنْ قُصَّةٍ فِيهِ شَعْرٌ مِنَ شَعْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ إِذَا أَصَابَ الْإِنْسَانَ عَيْنٌ أَوْ شَيْءٌ بَعَثَ إِلَيْهَا فُحْضَةً فَأَطْلَعْتُ فِي الْجُلُجُلِ فَرَأَيْتُ شَعْرَاتٍ حُمْرًا
[۵۵۵۶] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا سَلَامٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ فَأَخْرَجَتْ إِلَيْنَا شَعْرًا مِنْ شَعْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَحْضُوبًا وَقَالَ لَنَا أَبُو نَعِيمٍ حَدَّثَنَا لُصَيْرُ بْنُ أَبِي الْأَشْعَثِ عَنْ ابْنِ مَوْهَبٍ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَرَتْهُ شَعْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْمَرَ

د ترجمه الباب مقصد : شيب بوداتوب او د ويختو سپين والى ته وائى ، شارحين د ترجمه الباب مقصد بيانولو کنبې ليکى چه سپينو ويختو ته خضاب لگولې شى او که نه ؟ امام ددې حکم بيانول غواړى -^(۲) خو دا خبره زړه ته نه پريووخى خکه امام د خضاب د حکم

^(۱) کفايت المفتى : کتاب الحظر و الإباحة " بال اور داوہى کا احکام : ۱۷۶/۹

^(۲) (۵۵۵۷) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى هذا الباب (رقم الحديث : ۵۵۵۸) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب اللباس ، باب الخضاب بالحناء : ۱۱۹۶/۱۲ (رقم الحديث : ۳۶۲۳)

^(۳) عمدة القارئ : ۴۷/۲۲ ، دارنگه اوگورى فتح البارى : ۴۳۱/۱۰ ، إرشاد السارى : ۵۹۱/۱۲

متعلق وړاندې مستقل باب قائم کړېدې

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمہ اللہ فرمائی چې د ترجمۃ الباب مقصد د شیب فضیلت او د سپینو ویختو د ویستلو د ممانعت باره کښې چې کوم روایتونه راغلې دی هغې ته ئې اشاره کول مقصود دې (۱)

د سپینو ویختو فضیلت : لکه چې امام ابوداود او ترمذی د عمرو بن شعيب عن ابيه په سند

سره روایت نقل کړېدې چې "إن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن تنف الشيب وقال : إنه نور المسلم" یعنی رسول الله ﷺ د سپینو ویختو د ویستلو نه منع کړېده ، او فرمایلي دي چې دا د مسلمان نور دې (۲) خو چې دا روایتونه د امام بخاری رحمہ اللہ په شرطونو برابر نه وو ، دې وجه نه ئې دا ذکر نه کړل او د خضاب والا روایتونه ئې ذکر کړل -

پومبې روایت کښې محمد بن سيرين فرمائی چې ما دا حضرت انس نه تپوس اوکړو چې آیا رسول الله ﷺ خضاب لگولې وو ؟ نو دوی اوویل د دوی ډیر کم ویخته سپین شوې وو (د پنخلس ، اوولس ، اتلس ، نورلس یاد شلو ویختو د سپینیدو ذکر راغلې دی) - (۳)

په دویم روایت کښې دی چې د حضرت انس نه د رسول الله ﷺ د خضاب لگولو په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوویل چې د دوی ویخته دومره سپین شوې نه وو چې خضاب ئې لگولې وې ، که د دوی د گیرې سپین ویخته چا شمارلې نو شمارلې کیدل -

شمطاب (د شین او د میم په فتحه سره) سپینو ویختو ته وائی - (۴)

د یو مغلق عبارت تشریح : د باب په دریم حدیث کښې عثمان بن عبد الله بن وهب فرمائی :

أرسلني أهلي إلى أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم بقدر من ماء.... وقبض إسرائيل ثلاث أصابع.....

من قصة فيه شعر من شعر النبي صلى الله عليه وسلم -

دې عبارت کښې دلته لږ غونده اغلاق دې ، حضرت گنگوهی رحمہ اللہ ددې چې کومه تشریح کړېده هغه ډیره واضحه او بې گرد وغبار ده -

دلته پومبې په دې خبره پوه شه چې د " وقبض إسرائيل ثلاث أصابع " دا جمله معترضه ده ، اسرائیل بن یونس ددې حدیث د پوهول دپاره په درې گوتو اشاره اوکړه ، نو دې جمله کښې ددې ذکر دې ، دې وجه نه د اصل حدیث الفاظ دا دي " أرسلني أهلي إلى أم سلمة زوج النبي صلى

الله عليه وسلم بقدر من ماء من قصة فيه شعر من شعر النبي صلى الله عليه وسلم -

① قُصَّة (د قاف په ضمه او د صاد په تشدید سره) د ویختو " من قُصَّة.... " کښې " من "

(۱) الابواب و التراجم : ۱۱۰/۱۲

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب الأب ، باب ما جاء فی النهی عن تنف الشيب : ۱۲۵/۵ (رقم الحدیث :

۲۸۲۳) و روی ابو داود معناه فی کتاب الترجل ، باب فی تنف الشيب : ۸۵/۴ (رقم الحدیث : ۴۲۰۲)

(۳) إرشاد السار : ۵۹۱/۱۲ ، عمدة القاری : ۴۸۱/۲۲

(۴) عمدة القاری : ۴۸۱/۲۱ ، فتح الباری : ۴۳۲/۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۹۲/۱۲ ، شرح الکرمانی : ۱۱۲/۲۱

سببیه ده او د " اجل " په معنی دې " اى لأجل قصة " او په دیکنبې د شعر نه وړاندې فعل محذوف دې اى لیجعل فيه شعر من شعر النبی صلی الله علیه وسلم ... ترکیبی عبارت به ترینه جوړ شی " أرسلنی اهلئ إلى أم سلمة بقدم من ماء لأجل قصة لیجعل فيه شعر من شعر النبی صلی الله علیه وسلم ترجمه به وی " څه خپل کور والا د اوبو یو پیالی سره حضرت ام سلمه بی بی د رسول الله ﷺ ته اولیرلم د ویختو د غنچکې د وجه نه دې دپاره چه دې پیالي کنبې د نبی کریم ﷺ ویخته واچولې شی " -

د حضرت ام سلمه رضی الله عنها سره په یو ډبی کنبې د رسول الله ﷺ ویخته مبارک محفوظ وو ، چه چا ته به بد نظر لگیدلو یا به څوک بیمار شو نو اوبه به ئې رااولیرلې ، دوی به ویخته مبارک په دیکنبې واچولو ، خلقو به دا اوبه استعمالولي نو ددې په برکت به دوی ته شفا ملاویده - (۱) عثمان بن وهب ته ئې پیالی ورکړه او د دې ویختو دپاره ئې اولیرلو دې دپاره چه دا ویخته مبارک په دې پیالی کنبې واچولې شی -

" فیه شعر... " کنبې ضمیر مجرور " قدح " ته راجع دې بعضې نسخو کنبې " فیها " دې ، دې صورت کنبې به مطلب نور هم واضح شی چه څه ئې حضرت ام سلمه رضی الله عنها ته اولیرلم ددې غنچې دپاره چه دیکنبې د رسول الله ﷺ ویخته مبارک وو - د دوی ویخته مبارک د نورو ویختو سره ایخودې شوې وو دې دپاره چه محفوظ پاتې شی ، لکه چه حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی :

" من قصة : کلمة من بمعنى الأجل ، وقول : فیه شعر من شعر... الظاهر أنه بیان لما آل إليه أمر القدر حين جعلت أم سلمة شعرة صلى الله عليه وسلم فيه ، إذ لا يخفى أن الشعر لم يكن في القدر الذي أتى به عثمان إلى أم سلمة رضي الله عنها ، وإنما كان الشعر في الجلل ولا يبعد أن يقال : " لیجعل فيه شعر من شعر... " بحذف الفعل ، وهذا إذا أعيد الضمير إلى القدر ، وأما إذا أعيد إلى القصة كما في نسخة ، فالأمر أظهر ، ولعلها جعلته في القصة خوفاً عن التلف والضياع لو أقر دوكان وحدة " (۲)

⑤ دا تفصیل هله دې چه کله دا لفظ د " قصة " وی خو په څو نسخو کنبې دا لفظ د " قصة " دې - (۳) او دا د " قدح " صفت دې او ترجمه به ئې وی " څه خپل کور والا د سپینو زرو نه جوړه شوې پیالی سره اولیرلم چه دیکنبې د رسول الله ﷺ ویخته مبارک وو ، د عثمان بن وهب کور والا دا اورلې وو. بیا ئې واپس کولو دپاره عثمان رضی الله عنه ته ورکړل او راوې لیرلو - (۴)

(۱) عمدة القاری: ۴۹۱۲۲، فتح الباری: ۴۳۱۱۰، إرشاد الساری: ۵۹۳۱۱۲، شرح الکرمانی: ۱۱۳۱۲۱

(۲) لامع الدراری: ۳۱۱۰

(۳) عمدة القاری: ۴۸۱۲۲، فتح الباری: ۴۳۲۱۱۰، إرشاد الساری: ۵۹۴۱۱۲

(۴) عمدة القاری: ۴۹۱۲۲، فتح الباری: ۴۳۲۱۱۰، إرشاد الساری: ۵۹۴۱۱۲، شرح الکرمانی: ۱۱۲۱۲۱

په دې به دا اشکال وی چه د سپینو زرو پیالی استعمالول خو جائز نه دی . د دې دا جواب ورکړې شویدې چه دا خالص د سپینو زرو نه وه . په دې صرف د سپینو زرو څه کار شوي وو یا خالص د سپینو زرو وه خو دا قسم د سپینو زرو وارېد لوښی استعمالول حضرت ام سلمه جائز گنول - (۱)

او دا هم کیدې شي چه حضرت ام سلمه رضی الله عنها دا د خوراک څښاک دپاره نه استعمالولو صرف د حضور صلی الله علیه و آله ویخته نې دېکښې ایخودې وو . د سپینو زرو لوښی کښې څه داسې خیز محفوظ ساتل جائز دی - (۲)

⑤ دریم صورت دا دې چه "من فضة" د قدح "صفت نه دې بلکه د "جلجل" صفت دې . جلجل ډبی ته وائی . لکه چه حمید په "الجمع بین الصحیحین" کښې چه کوم روایت را نقل کړیدی . د دې الفاظ دی "أرسلني أهدي إلى أم سلمة بقدر من ماء فجاءت بجلجل من فضة فيه شعر" (۳) د دې حاصل دا دې چه عثمان صرف د اوبو پیالی اوړې وه او حضرت ام سلمه د سپینو زرو هغه ډبی راوړو چه دیکښې د حضور انور صلی الله علیه و آله ویخته مبارک وو خلقو به د اوبو وغیره لوښی اوړل . حضرت ام سلمه به دیکښې دننه دغه ډبی ایخودلو . بیا به دغه اوبه استعمالیدلې او مریضانو ته به شفا ملایده -

حاصل دا چه روایت کښې د "من فضة..." نه وړاندې "فجاءت بجلجل" الفاظ د حمیدی په روایت کښې دی . دلته د بخاری په روایت کښې نشته دې چه د هغې په وجه نه په کلام کښې څه اشکال او سختی راځي لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :

"قوله : فجاءت بجلجل ، وبه ينتظم الكلام ، ويعرفا منه أن قوله : "من فضة" بافاء والمعجبة ، وأنه صفة الجلجل ، لصفة القدم الذي أحضره عثمان بن موهب" (۴)

اوس خبره پاتې کیږي د "وقبض إسرائيل ثلاث أصابع" اسرائیل بن یونس د خبرې د پوهولو دپاره درې گوتې (مته گوته ، مسواکه گوته او مینځمې گوته) خورې کړې راغونډې کړې . حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه دې سره د اوبو د پیالی وړوکوالی ته اشاره وه چه دا دومره وړه پیالی وه - (۵)

علامه عیسیٰ رحمه الله فرمائی چه دې سره د عثمان حضرت ام سلمه ته د درې څلو تلو اشاره کول مقصود دی ، ځکه چه په گوتو باندې شمیر ته اشاره کیږي - (۶)

(۱) عمدة القاری : ۴۹۱۲۲ ، فتح الباری : ۴۳۲۱۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۹۴۱۱۲ ، شرح الکرمانی : ۱۱۲۱۲۱

(۲) عمدة القاری : ۴۹۱۲۲ ، إرشاد الساری : ۵۹۲۱۱۲ ، فتح الباری : ۴۳۲۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۴۳۲۱۱۰

(۴) فتح الباری : ۴۳۲۱۱۰

(۵) فتح الباری : ۴۳۲۱۱۰ ، إرشاد الساری : ۵۹۲۱۱۲

(۶) عمدة القاری : ۴۸۱۲۲ ، شرح الکرمانی : ۱۱۲۱۲۱

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمہ اللہ د "قبض اصابع" بشریح کوی او لیکی :
 "ثم اعلم ان هيئة قبض الأصابع أن تطول أصابعك الثلاثة، وهي الإبهام، والسبابة والوسطى، ثم توسع بينها
 توسعا قليلا بحيث يكون البعد بين رؤوسها وبين أصولها سواء، فهذا القبض إما للإشارة إلى هيئة القدم أو
 للإشارة إلى هيئة الجدل" (۱)

یعنی د "قبض اصابع" ہیئت داسی دی چه ده خپلی درې ګوتې (مته) مسواکه ګوته او
 مینځمې ګوته خورې کړې او ددې په مینځ کښې نې لږه غونډه فاصله اوساتله چه د ګوتو د
 بیخونو اود سرونو په مینځ کښې برابر وی، ددې هیئت دا اشاره یا پیالی ته وه یا ډبی ته وه -
 مضمة : تب یعنی د اوبو لوښې ته وائی - (۲)
 د روایت په آخر کښې عثمان بن موهب فرمائی چه ما دې لوښې کښې اوکتل نو په دیکښې
 خو سره ویخته په نظر راغلل ، معلومه شوه چه رسول الله ﷺ به خضاب لگولو ، په دې
 مناسبت سره امام دا حدیث دلته ذکر کړو - (۳)

۶۵ = بَابُ الْخَضَابِ

[۴۴۴] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَسَلِيمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ
 أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ
 خَالَفُوهُمْ [۳۲۵:ر]

د خضاب لگولو حکم : نکریزې او د سور رنگ خضاب لگول بالاتفاق مستحب دی ، خو د
 تور رنگ خضاب کښې اختلاف دې -
 د احنافو حضراتو په نزد د ضرورت شرعیه په وجه د تور رنگ خضاب لگول جائز دی -
 مثلاً په جهاد کښې په دښمنانو باندې رعب اچولو دپاره یو بوډا مجاهد تور خضاب لگوي
 یا بوډا خاوند د خوانې ښځې د اطمینان دپاره تور خضاب لگوي ، نو دا بې د کراهته جائز
 دی خو عام حالاتو کښې بې د ضرورت شرعیه نه د تور رنگ خضاب لگول مکروه دی - (۴)
 په احنافو کښې بعضې عالمانو تور خضاب لگولو ته مطلقاً جائز ویلې دی ، ضرورت وی
 او که ضرورت نه وی - (۵) د شوافعو په نزد په تور خضاب کښې دوه قوله دی د تحریم او د
 کراهت تنزیهی ، امام نووی رحمہ اللہ د تحریم قول ته اصح وائی - (۶)

(۱) لامع الدراری : ۱۰ / ۴

(۲) النهاية لابن الأثير : ۳۹۱۲ ، مجمع بحار الأنوار : ۵۱۱۲ ، القاموس الوحيد : ۴۴۷ .

(۳) إرشاد الساری : ۵۹۳۱۱۲

(۴) کفایات المفتی کتاب الحظر و الإباحة " بال اور داوھی کآ احکام " ، أوجز المسالك ، کتاب الشعر ،

باب ما جاء فی صبغ الشعر : ۲۵ / ۱۵

(۵) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۲۹۹ / ۱۵

(۶) فتح الباری : ۴۳۶ / ۱۰ ، أوجز المسالك ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فی صبغ الشعر : ۲۵ / ۱۵

د شوافعو په شان د حنابله په نزد هم دوه روایتونه دي، یو د تحریم او بل د کراهت، د دوی مشهور روایت د کراهت دي - (۱)

د امام مالک رحمه الله نه ابن وهب نقل کوي چه ده به فرمائل: "لم أسمع في صلب الشعر بالسواد نهيا معلوما" (۲)

حاصل دا چه د جهاد وغيره د ضرورت شرعيه دپاره تور خضاب استعمالول بالاتفاق بغير د کراهته جائز دي او د دھوکې ورکولو دپاره تور خضاب لگول بالاتفاق ممنوع دي، او د عام زينت دپاره په لگولو کښې د جمهورو په نزد کراهت دي او د بعضو په نزد جائز دي - (۳)
د تور خضاب د ممانعت دلائل: مانعين استدلال کوي د حضرت جابر د هغه روايت نه چه په صحيح مسلم کښې دي چه د فتح د مکې په موقع باندې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه پلار ابوقحافه راوستې شو، د دوی ويخته بالکل سپين وو، دوی عليهم السلام او فرمائل: "غيدوا هذا بشوا"، واجتنبوا السواد" (۴)

دارنگه د حضرت ابن عباس روايت امام ابوداود نقل کړيدي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائلې دي: "يكون قوم يخضبون في آخر الزمان بالسواد كحواصل الحمام، لا يريحون رائحة الجنة" (۵) په آخری زمانه کښې به يو قوم راشي دوی به تور خضاب لگوي په شان د کونترو د ججورو، دا خلق به د جنت خوشبوئي هم بيا نه مومي -

د دې روايتونو په بنياد باندې جمهور تور خضاب ته مکروه تحريمي يا تنزيهي وائي -
د جائز کړونکو دلائل: چه کوم حضرات دپته جائز وائي هغوی د اصحابو او د تابعينو په آثارو سره استدلال کوي -

علامه ابن القيم په زاد المعاد کښې او ابن ابي شيبه په مصنف کښې د دوی نومونه ليکلي دي، حضرت حسن، حضرت حسين، حضرت عثمان، سعد بن ابي وقاص، عقبه بن عامر، مغيرة بن شعبه، جرير بن عبد الله، عمرو بن العاص، محمد بن سيرين، ابراهيم نخعي، سعيد بن جبیر، محمد بن الحنفیه نه تور خضاب لگول منقول دي - (۶)
دا حضرات احاديث د نهی لره په خداع او په دھوکه ورکولو محمولوي - (۷)
خو د نهی احاديث چه مطلق دي، دې وجه نه دا په مخصوص صورت باندې حمل کول

(۱) أوجز المسالك، كتاب الشعر، باب ما جاء في صبغ الشعر: ۲۵/۱۵

(۲) الموطاء للإمام مالک، كتاب الشعر، باب ما جاء في صبغ الشعر: ۹۴۹/۲

(۳) الدر المختار، كتاب الحظر والإباحة: ۲۹۹/۱۵، البحر الرائق، كتاب الكراهية: ۱۸۳/۸

(۴) صحيح مسلم، كتاب اللباس و الزينة، باب استحباب خضاب الشيب: ۶۶۳/۳ (رقم الحديث: ۲۱۰۲)

(۵) رواه أبوداود في كتاب الترجل، باب ما جاء في خضاب السواد، ۸۷/۴ (رقم الحديث: ۴۲۱۲)

(۶) زاد المعاد لابن القيم، فصل في ذكر شيء من الأدوية والأغذية المفردة التي جاءت على لسانه صلى الله عليه وسلم وما فيها من المنافع والخواص: ۳۶۸/۴

(۷) أوجز المسالك، كتاب الشعر، باب ما جاء في صبغ الشعر: ۲۶/۱۵

خلاف د ظاهر دی -

مانعین د ذکر شوی آثارو په باره کښې وائی چه دیکښې د سواد نه خالص سواد مراد نه دې . بلکه هغه سواد مراد دې چه د سور رنگ گډون ورسره وی - (۱)
سهر حال دا تفصیل خو د تورو خضاب متعلق دې ، نکریزې او سور خضاب لگول مستحب او مسنون دی -

امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه نه روایت نقل کړېدې ، چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمانلې دی "ان احسن ما غیرتم به الشیب : الحناء والکتم" (۲)

۶۶ = بَابُ الْجَعْدِ

[۵۵۶۰] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَابِ وَلَا بِالْقَصِيرِ وَلَيْسَ بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَلَيْسَ بِالْأَدَمِ وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ وَلَا بِالسَّبِطِ بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ وَتَوَفَّاهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ عَشْرُونَ شَعْرَةً بَيْضَاءَ [۲۲۵۳:۲۲۵۴]
[۵۵۶۱] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ فِي خَلَةٍ حُمْرَاءَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَعْضُ أَصْحَابِي عَنْ مَالِكٍ إِنَّ جُمَّتَهُ لَتَضْرِبُ قَرِيبًا مِنْ مَنَكِبَيْهِ قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ غَيْرَ مَرَّةٍ مَا حَدَّثَ بِهِ قَطُّ إِلَّا ضَحِكَ قَالَ شُعْبَةُ شَعْرَةٌ يَبْلُغُ شُحْمَةُ أُذُنَيْهِ [۲۲۵۴:۲۲۵۵]

[۵۵۶۲] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَرَانِي اللَّيْلَةَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا أَدَمَ كَأَحْسَنِ مَا أَتَتْ رَأْيَ مِنْ أَذْمِ الرِّجَالِ لَهُ لِمَّةٌ كَأَحْسَنِ مَا أَتَتْ رَأْيَ مِنْ اللَّيْمِ قَدْ رَجَلَهَا فِي تَقَطَّرَ مَاءٌ مُتَكِنًا عَلَى رَجُلَيْنِ أَوْ عَلَى عَوَاتِقِ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ جَعْدٍ قَطِطٍ أَعْوَرَ الْعَيْنِ الْيَمْنَى كَأَنَّهَا عَيْنَةٌ طَافِيَةٌ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ الْمَسِيحُ الدَّجَالُ [۲۲۵۵:۲۲۵۶]

[۵۵۶۳/۵۵۶۴] (۲) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا جَبَّارُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضْرِبُ شَعْرَةَ مَنْكِبَيْهِ

(۱) أو جز المسالك . كتاب الشعر . باب ما جاء في صبغ الشعر : ۱۵ / ۲۷

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب اللباس . باب ما جاء فی الخضاب . ۴ / ۲۳۲ (رقم الحديث : ۱۷۵۳) یعنی بهترین خضاب نکریزې او وسمه ده "الکتم : نبت یخلط مع الوسمه " النهاية لابن الأثیر : ۴ / ۱۵۰

(۳) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی هذا الباب (رقم الحديث : ۵۵۶۴) ... [بقیه بر صفحه آئنده...]

[٥٥٦٣] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ كَانَ يَضْرِبُ شَعْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ كِبَيْهِ

[٥٥٦٥] (١) حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ شَعْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا لَيْسَ بِالسَّيْطِ وَلَا الْجَعْدِ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَعَاتِقَيْهِ

[٥٥٦٦] حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْيَدَيْنِ لَمْ أَرِ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَكَانَ شَعْرُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا لَا جَعْدَ وَلَا سَيْطَ

[٥٥٦٧] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْيَدَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ حَسَنَ الْوَجْهِ لَمْ أَرِ بَعْدَهُ وَلَا قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَكَانَ بَسِطَ الْكَفَّيْنِ

[٥٥٦٨] حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هَانِئٍ حَدَّثَنَا هَمَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَوْ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْقَدَمَيْنِ حَسَنَ الْوَجْهِ لَمْ أَرِ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَقَالَ هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَثْنِ الْقَدَمَيْنِ وَالْكَفَّيْنِ وَقَالَ أَبُو هِلَالٍ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ أَوْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ الْكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ لَمْ أَرِ بَعْدَهُ شَبَّاهُ [٢: ٢٣٥٣]

[٥٥٦٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَذَكَرُوا الدَّجَالَ فَقَالَ إِنَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَمْ أَسْمَعْهُ قَالَ ذَاكَ وَلَكِنَّهُ قَالَ أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَأَنْظَرُوا إِلَى صَاحِبِكُمْ وَأَمَّا مُوسَى فَرَجُلٌ آدَمُ جَعْدٌ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرٍ فَخُطِمْ بِخُلْبَةٍ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ إِذَا انْحَدَرَ فِي الْوَادِي يُلَيِّئِي [١٣: ١٣٨٠]

مُكَلِّمُوتِي (تاو راتاو) ويختو ته جعد وائي . حضرت شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله ليكي :

...بقية از حاشیه گذشته] و أخرجه مسلم في كتاب الفضائل . باب صفة شعر النبي صلى الله عليه وسلم : ١٤ / ١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٢٣٨)

(١) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الفضائل . باب صفة شعر النبي صلى الله عليه وسلم : ١٤ / ١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٢٣٨) و أخرجه النسائي في كتاب الزينة . باب الجعد : ٥ / ٤٠٩ (رقم الحديث : ٩٣١١) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الزينة . باب اتخاذ الجمرة و الذوائب : ١٢ / ١٢٠٠ (رقم الحديث : ٣٦٣٤) و أخرجه الترمذی في الشمائل . باب ما جاء في شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم : ٤٨ (رقم الحديث : ٢٧)

و الظاهر عند هذا العهد الضعيف في الغرض من الترجمة على ما يستفاد من مجموع أحاديث الباب أن شدة الجعودة ليست بمحمودة فينبغي إلّا الله بالإمشاط وغيرها، وقليله محمود لا يزال^(۱)
یعنی د ترجمه الباب مقصد دا دې چه د ویختو زیات گلگوتې کیدل څه وصف نه دې دې وجه نه د گمنز په ذریعه زیات گلگوتوالې ختمول پکار دی ، د ویختو لږ غونده گلگوتې کیدل ښه وصف دې -

د باب ترلاندې امام بخاری رحمه الله د رسول الله ﷺ د جسمانی اوصافو متعلق احادیث ذکر کړیدی، الطویل البائن: ډیر زیات اوږد، الامهق: خالص سپین په شان د برص د مریض کیدل، الادم غنم رنگ یعنی د دوی رنگ داسې غنم رنگې نه وو چه په هغې باندي سپین والې غالب وی، بلکه سور والې او سپین والې دواړه وو - الجعد القَطَط (د قاف او د طاء د فتحه سره) ډیر زیات گلگوتې ویختو والا - سبط (د سین د فتحه او د باء د کسره سره) هغه کس چه دده ویخته بالکل نیغ وی - "توفاه الله على رأس ستين" د وفات په وخت د رسول الله ﷺ عمر مبارک درې شپيته کاله وو، دلته کسر خذف شويدي -^(۲)

جُئَة او لِيَّة زلفو او ویختو ته وائی، چه کوم ویخته اوږو پورې وی نو دیته جُئَة، چه کوم د غوږونو او د اوږو مینځ پورې وی نو دیته لِيَّة وائی -^(۳) او چه غوږونو پورې وی نو دیته وفرة وائی -

رسول الله ﷺ به کله د اوږو پورې او کله د غوږونو د نرمو پورې ویخته ساتل په مختلف وختونو کښې نې مختلف معمول پاتې شويدي -

لَيَم: د لِيَّة جمع ده - أَدَم (د همزې په ضمه او د دال په سکون سره) د آدم جمع ده په معنی د غنم رنگی، رَجَلُهَا: رَجَل په معنی د گمنز کولو راځی، عِنَبَة طافية: د ډک انگور د دانې په شان **قوله: كان شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا: رَجَل (د راء په فتحه او د جیم په کسره سره) داسې ویخته چه زیات گلگوتې نه وی او نه زیات نیغ وی، بلکه ددې په مینځ کښې وی. دیته رَجَل وائی ضَخَم الیدین: د ډکو غټو لاسونو والا، بَسَطَ الكُفَّین: فراخه ورغوو والا، شُنَّ القدمَین: د غوښې نه د ډکو قدمونو والا**

قوله: وأما موسى فرجل آدم جعد على جمل أحمر مخطوم بخُلْبَة: حضرت موسی علیه السلام غنم رنگی وو، ویخته نې گلگوتې وو، داسې سور اوږن باندي سور وو چه هغې ته د رسی واږې لگیدلې وې، په وادی (کنده) کښې کوزیدلو او تلبیه نې وئيله،

(۱) الأبواب و التراجم: ۱۱۰/۱۲

(۲) إرشاد الساری: ۵۹۵/۱۱۲

(۳) فتح الباری: ۴۳۸/۱۰، إرشاد الساری: ۵۹۵/۱۱۲، عمدة القاری: ۵۲/۲۲

خُفَّة (د خاء په ضمّه او د لام په سکون سره) د کجورو د پوستکو او د مالوچو وغيره نه جوړه شوې مضبوطه رسي - (۱)
علامه قسطلانی د دې روایتونو د باب سره مناسبت بیانولو دپاره لیکي .

« فإن قلت : هذه الروایات الواردة فی صفة الکفین و القدمین لا تعلق لها بالترجمة أجیب : بأنها کلهما حدیث واحد ، و اختلفت روايته بالزيادة و النقص ، و الغرض منه بالإصالة صفة الشعور ما عدا ذلك فها لتهتم »
یعنی که تا ته دا شبه اوشی چه دا روایتونه چه متعلق د ورغوو او د پنبو د قدمونو سره دی ددې د ترجمه الباب سره څه تعلق نشته دې (ځکه چه ترجمه الباب د ویختو متعلق دې) نو ددې جواب دا دې چه دا هم یو حدیث دې ، خو راویانو دا په کمی زیاتی سره روایت کړیدي ، نو اصلاً دې سره د ویختو صفت بیانول مقصود دی ، باقی څیزونه بالتبع دی - (۲)

۶۷ = بَابُ التَّلْبِيدِ

[۵۷۵هـ] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَنْ ضَفَّرَ فَلْيَحْلِقْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالتَّلْبِيدِ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُلْبِدًا

[۵۷۵هـ] حَدَّثَنِي جَبَانُ بْنُ مُوسَى وَأُمُّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهْلُ مُلْبِدًا يَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ لَا يَزِيدُ عَلَيَّ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ [۱۳۶۶: ر]

[۵۷۵هـ] حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا شَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا بِعُمَرَةَ وَلَمْ تَحْلِلْ أَنتَ مِنْ عُمَرَتِكَ قَالَ إِنِّي لَبَدْتُ رَأْسِي وَقَلَدْتُ هَذِي فَلَا أَجِلَ حَتَّى أَمُوتَ [۱۳۹۱: ر]

د تلبید معنی ده په گوند وغيره سره د سر ویختو یو بل سره انخلول چه خواره نه شی چه محفوظ وی د گرد و غباره ، د تفسیر معنی ده د سر د ویختو کونځی جوړول - (۳)

حضرت فاروق اعظم فرمائی : « من ضَفَّرَ فَلْيَحْلِقْ ، وَلَا تَشَبَّهُوا بِالتَّلْبِيدِ » یعنی چه کوم سړی د سر د ویختو نه کونځی جوړې کړې وی نو هغه دې د (احرام نه وتلو دپاره) حلق اوکړی او د

(۱) النهایة لابن الاثیر : ۹۸ / ۲ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۵۴

(۲) إرشاد الساری : ۱۲ / ۵۹۹

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۴۴۱ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۰۰ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۵۵ ، النهایة لابن الاثیر : ۱۳ / ۹۲ ، ۱۴ / ۲۲۴

تلبید مشابّهت دې اختیار نه کړی -

د حضرت فاروق اعظم د قول مختلف مطلبونه : شارحینو د حدیث مختلف مطلبونه بیان کړيدي : ① یو مطلب دا بیان شويدي چې د حضرت فاروق اعظم دې حدیث کښې اول د تلبید او د تفسیر د احرام نه د وتلو دپاره حکم بیان کړيدي چې کوم سړی ويخته په شریشو انخلولې وی یا ده د ويخته نه کونځی جوړې کړې وی نو د احرام نه د وتلو دپاره دې دې حلق اوکړی ، قصر دده دپاره کافی نه دی یا حلق ده دپاره د قصر په مقابله کښې افضل دې خو د احرام نه علاوه عام حالاتو کښې تلبید او تفسیر دواړه د شراحو په قول سره د حضرت عمر په نزد مکروه دی دې وجه نه دوی افرمائیل : "لا تشبهوا بالتلبید" یعنی د احرام نه علاوه د تلبید په شان صورت مه اختیاروي ، چې د ويخته کونځی جوړې کړی ، د کونځو نه ئې منع اوکړه چې کوم مشبه دې نو د تلبید نه په طریق اولی سره ممانعت راغلو ځکه چې دا مشبه به دې - ()

حضرت ابن عمر فرمائی : لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ملبدا ددې تشریح په صورت کښې د حضرت ابن عمر دې قول لره بعضو د حضرت فاروق اعظم په تائید او په حمایت محمول کړيدي او بعضو په تردید او په مخالفت باندې ، د تائید او د حمایت په صورت کښې د ابن عمر د قول مطلب به دا وی چې حضرت عمر فاروق تلبید ته په عام حالت کښې مکروه ویلې ، نو د دوی دا قول صحیح دې ځکه چې ابن عمر وائی : ما رسول الله ﷺ لره صرف د احرام په حالت کښې د تلبید سره لیدلې دې ، د احرام د حالت نه غیر کښې مې نه دې لیدلې ، گویا حضرت ابن عمر چې فرمائی : لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ملبدا " نو دینه په حالت د احرام کښې لیدل مراد دی -

او د مخالفت په صورت کښې د حضرت ابن عمر د قول مطلب دا دې ، چې حضرت فاروق اعظم د تلبید نه چې کومه منع کړیده دا صحیح نه ده ځکه چې دوی ﷺ لره ما په حالت د تلبید کښې لیدلې دې . حضرت ابن عمر ، د حضرت فاروق اعظم د قول دا مطلب اخستې دی چې دې د تلبید نه مطلقا (د احرام او د غیر احرام دواړو حالتونو کښې) منع کوی ، دې وجه نه دوی د خپل والد تردید اوکړو . حال دا دې چې د حضرت فاروق اعظم مقصد د تلبید نه مطلقا ممانعت نه دې بلکه د احرام نه په غیر حالت کښې ممانعت مراد دې - (۱)

بهرحال د حضرت ابن عمر قول د دوی تائید هم کیدی شي او د دوی تردید هم

② من ضفر فليحلق دویم مطلب دا بیان شويدي چې کوم کس په حالت د احرام کښې د سر د ويخته کونځی جوړول غواړی نو دې دې د تفسیر په ځانې د احرام نه وړاندې خپل ويخته اوخړی چې ددې تکلف ضرورت باقی پاتې نه شي - ()

(۱) فتح الباری : ۴/۱۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۰۰/۱۲ ، عمدة القاری : ۵۵/۲۲

(۲) فتح الباری : ۴/۱۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۰۰/۱۲ ، عمدة القاری : ۵۵/۲۲

(۳) فتح الباری : ۴/۱۱۰

⑤ خو ددې حديث د ټولو نه ښه مطلب قطب عالم حضرت گنگوهي رحمه الله په " لامع الدراري " کښې بيان کړيدې ، هغه فرماني ، د عبارت معنی دا ده چه رسول الله ﷺ په شريشو ويخته انځلولې وو او بيا ئې حلق کړې وو ، دې وجه نه د تلبید کوونکي دپاره هم دا مستحب دی چه دې د قصر په ځانې دې حلق اوکړي ، دارنگه د ويختو نه کونځي جوړوونکې چه د تلبید سره مشابهت اختیاري ده لره هم حلق کول پکار دی ، اصل او اعلى صورت د تلبید دې ، تضفير نقل او ادنی صورت دې ، بيا اصل طرف ته فاروق اعظم د رغبت پیدا کولو دپاره فرماني چه کونځي جوړول او د تلبید صورت اختیارول په ځانې باندې اصل تلبید ولې نه کوي ، دې وجه نه د تلبید مشابهت مه اختیاري بلکه هم په تلبید باندې عمل اوکړي ... او ددې په تائید کښې ئې د حضرت ابن عمر قول هم ذکر کړو ، چه دوی رسول الله ﷺ لره د تلبید په صورت کښې په حالت د احرام کښې لیدلې دې لکه چه حضرت فرماني :

" ومعنى العبارة أن النبي صلى الله عليه وسلم لبّد رأسه ، وحلق فكان الأدب للملبّد الحلق وكذلك هو أدب لمن تشبه بالملبّد بالتضفير ، ثم حث على اختيار الأعلى بترك الأدنى ، فقال : لا تشبهوا بالتلبيد بأن تضفروا ، بل صلوا عين التلبيد ، ثم أورد ابن عمر تائيد القول أيه : إن رأيته صلى الله عليه وسلم ملبداً (۱)

۶۸ = بَابُ الْفَرْقِ

[۵۵۷] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ وَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْتَدِلُّونَ أَشْعَارَهُمْ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ فَسَدَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرَّقَ بَعْدَ [۳۲۶: ۵]

[۵۵۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأُسُودِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَيْهِصِ الطَّيِّبِ فِي مَفَارِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحَرَّمٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فِي مَفْرِقِ النَّبِيِّ [۲۱۸: ۵]

فرق (د فاء په فتحه او د راء په سکون سره) د سر په ويختو کښې کرځې ويستو ته وائي ، د سر ويخته چه بالکل په مينځ کښې په دوه حصو باندې تقسيم کړې شي ، په مينځ کښې چه کومه کرځه جوړه شي هغې ته په عربي کښې فرق او په پښتو کښې ورته د سر د ويختو کرځه وائي - (۲) رسول الله ﷺ به وړاندې سر کښې کرځه نه ويستله بلکه ويخته به ئې هم

(۱) لامع الدراري : ۶۱۰

(۲) فتح الباري : ۴۱۱ ، عمدة القاري : ۵۵۱ ، ۲۲ ، [ارشاد الساري : ۶۰۱ ، ۱۲] ، النهاية لابن الاثير : ۱۳

۴۲۸ ، مجمع بحار الأنوار : ۱۲۸۱۴

داسې شا ته اړول ، ځکه چه د اهل کتابو هم دا طريقه وه او مشرکانو به سر کښې کرځه ويستله ، چه په کومو امورو کښې به دوی ته د وحی په ذریعه تعلیم نه وو ورکړې شې دې امورو کښې به دوی د اهل کتابو اتباع خوښوله خو روستو به دوی سر کښې کرځه ويستله . سدل باب د نصر او د ضرب د دواړو نه راځي ، ويخته پريخودل ، زوړوندول ، سدل او فرق دواړه جائز دي ، د حضرات اصحابو دواړه قسمه معمول وو - (۱)

د باب په آخری حدیث کښې دی : " کانی انظر الى وبیص الطیب فی مفارقی النبی قال عبد الله : فی مفارقی النبی " مفارقی (د میم په فتحه د فاء په سکون او د راء په کسره سره) د سر کرځې ته وائی ، عبد الله بن رجاء د جمع په ځانې د مفرد روایت کړیدی - وبیص پرق ته وائی -

۶۹ = باب الذوائب

[۵۷۵] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ عَنَسَةَ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَتُّ لَيْلَةٍ عِنْدَ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ خَالَتِي وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فِي لَيْلَتِهَا قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ فَأَخَذَ بِذَوَائِبِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ هَذَا وَقَالَ بِذَوَائِبِي أَوْ بِرَأْسِي [۵: ۱۱۷]

ذوائب : د ذؤابة جمع ده زلفو او کونځو ته وائی ، روایت د باب کښې حضرت ابن عباس فرمائی چه رسول الله ﷺ څه د زلفو نه اونیولم او ښې طرف ته ئې اودرولم ، معلومه شوه چه زلفې ساتل جائز دي چه حضور ﷺ پرې څه رد اونکړو -
سړو دپاره د ويختو نه کونځي جوړول مکروه دي (۲) خو د زلفو په صورت کښې لرې اوږدې ساتل بې دکراهته جائز دي اود سنن ترمذي په يوحدیث کښې د حضور ﷺ نه ثابته هم ده (۳)

۷۰ = باب القزع

[۵۷۷/۵۷۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي

(۱) الابواب و التراجم : ۱۱۰/۱۲

(۲) العرف الشذی علی جامع الترمذی ، کتاب اللباس ، باب بلا ترجیة : ۳۰۸/۱۱ . الفتاوی الهندیة ، کتاب الکراهیة ، الباب التاسع عشر فی الختان و الخضاء و قلم الأظفار (۳۵۷/۵)

(۳) عن أم هانئ قالت : قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم مكة ، وله أربع غدائر ، و في رواية عنها : له أربع صفائر (جامع الترمذی ، کتاب اللباس ، باب دخول النبی صلى الله عليه وسلم مكة : ۲۴۶/۴) (رقم الحديث : ۱۷۸۱)

(۴) الحديث أخرجه مسلم فی کتاب اللباس ، باب كراهة القزع : ۱۶۷۵/۳ (رقم الحديث : ۲۱۲۰) و أخرجه أبو داود فی کتاب الرجل ، باب فی الذؤابة : ۸۳/۴ (رقم الحديث : ۴۱۹۳) ... [بقیه بر صفعه آئنده]

عَبِيدُ اللَّهِ بْنُ حَفْصٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ نَافِعٍ أَخْبَرَهُ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ الْقَزَعِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ اللَّهُ قُلْتُ وَمَا الْقَزَعُ فَأشارَ لَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ إِذَا حُلِقَ الصَّبِيُّ وَتَرَكَ هَاهُنَا شَعْرَةً وَهَاهُنَا فَأشارَ لَنَا عَبْدُ اللَّهِ إِلَى نَاصِيَّتِهِ وَجَانِبِي رَأْسِهِ قِيلَ لِعَبِيدِ اللَّهِ فَالْجَارِيَةُ وَالْغُلَامُ قَالَ لَا أَذْرِي هَكَذَا قَالَ الصَّبِيُّ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَعَاوَدْتُهُ فَقَالَ أَمَا الْقَصَّةُ وَالْقَفَالُ لِلْغُلَامِ فَلَا بَأْسَ بِهِمَا وَلَكِنَّ الْقَزَعَ أَنْ يَتَرَكَ بِنَاصِيَّتَيْهِ شَعْرًا وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ غَبْرَةٌ وَكَذَلِكَ شَقُّ رَأْسِهِ هَذَا وَهَذَا

[۱۷۷۷] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُثَنَّى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ بْنُ مَالِكٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ الْقَزَعِ قَزَعٌ (د قاف او د زاء په فتحه سره) معنی ده د سر د ویختو څه حصه خړول او څه پریخودل، یا د مختلف ځایونو نه د سر ویخته خړولو ته قزع وائی - (۱)

امام نووی رحمه الله په دې د مکروه تنزیهی کیدو اجماع رانقل کړیده، او دیکنې نر او ښځه دواړه برابر دی - (۲)

روایت د باب کښې د حضرت ابن عمر شاگرد نافع د دوی نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ د قزع نه منع کړیده، قلت: وما القزع..... راوی عبید الله بن حفص وائی چه ما عمر بن نافع نه د قزع د تفسیر تپوس اوکړو، د مسلم په روایت کښې دی چه قلت لنافع: وما القزع یعنی عبید الله د عمر بن نافع په ځانې د نافع نه د قزع تفسیر پوښتلې وو... (۲)

نافع چه ددې کوم جواب ورکړیدې د هغې نقل کولو سره عبید الله د دې خودنه په اشاره هم اوکړه: نافع اوویل چه د ماشوم سر اوخړولې شی او دې دې ځانې کښې ویخته پریخودې شی عبید الله تندې او د سر دواړو اړخونو ته اشاره اوکړه، عبید الله نه تپوس اوشو چه دا حکم د جیني دپاره دې او که د هلك دپاره نو ده اوویل: ما ته نور نه دې معلوم خو د صبی (د ماشوم) لفظ ئې ویلې وو -

عبید الله وائی چه ما د عمر بن نافع نه په دوباره تپوس اوکړو نو دوی اوویل: د کپړې او د خټې د ویختو اخستو کښې څه باک نشته دې خو قزع مکروه دې، چه دنور سر ویخته اوخړولې شی او صرف د تندې ویخته پریخودې شی، دارنگه نیم سر خړول او نیم پریخودل هم جائز نه دی -

...بقیه از حاشیه گذشته] و أخرجه النسائي في كتاب الزينة، باب النهي عن القزع: ٤٠٧/٥ (رقم الحديث ٩٢٩٨) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الزينة، باب النهي عن القزع: ١٢٠١١ (رقم الحديث: ٣٦٣٧)

(١) عمدة القاری: ٥٧١/٢٢، فتح الباری: ٤٤٦/١٠، إرشاد الساری: ٦٠٣/١٢، مجمع بحار الأنوار: ١٤/٢٦٧، النهاية لابن الاثير: ٥٩١/٤، شرح البخاری للكرمانی: ١٢١/٢١

(٢) شرح صحيح مسلم للنووي، كتاب اللباس، باب كراهة القزع: ٢٠٤/١٢

(٣) صحيح مسلم، كتاب اللباس و الزينة، باب كراهة القزع: ١٦٧٥/٣ (رقم الحديث: ٢١٢٠)

حدیث کنبی فأشار لنا عبید الله دوه خله په تکرار سره راغلی دې ، چه دینه په ترکیب کنبی
خه اشکال پیدا کیږی ، حال دا دې چه یو خل کافی وو - (۱)

القصة نه دلته د کپړی ویخته مراد دی ، شارحین فرمائی "وهی هنا شعر الصدغین" - (۲)
قزم مکروه دې خکه چه یو خو دا ډیر بې خرته کار دې (بد ښکاری) ، دویم دا د یهودیانو
شعار او د دوی طریقه وه - (۳)

۱= بَابُ تَطْيِيبِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا بِيَدَيْهَا

[۵۵۷۸] (۱) حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ
الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَيَّبْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ لِحُرْمِهِ وَطَيَّبَتْهُ
بِيَمِينِي قَبْلَ أَنْ يُفِيضَ [ر: ۱۳۶۵]

ښځه خاوند ته په خپل لاسونو خوشبو لگولې شی ښه چه حدیث د باب کنبی د حضرت
عائشه فرمان دې چه ما رسول الله ﷺ ته د احرام تړلو په وخت خپل لاس سره خوشبو
اولگوله، اود طواف افاضه (طواف زیارت) نه وړاندې منی کنبی مې ورته خوشبو اولگوله.
لِحُرْمِهِ: حُرْم (د حاء په ضمه او ذ راء په سکون سره) احرام ته وائی ، په حالت د احرام کنبی
خوشبو لگول خو جائز نه دې ، دلته ئې دا څنگه اوویلې ؟ علامه عینی فرمائی: "واجیب بان
مرادها قبل طواف الزيارة أى قبل أن يفيض إلى الطواف، وهو عند التحلل الأول، وهو بعد الرمي يوم النحر و
الحلق، وتحل به جميع المحرمات إلا الجماع" (۵)

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۴۴۶ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۰۴ ، شرح البخاری
للکرماني : ۱۲۱ / ۱۲۲

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۴۴۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۰۴

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۴۴۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۰۴ ، شرح البخاری
للکرماني : ۱۲۱ / ۱۲۲

(۴) قال الحافظ ابن حجر : كدّن فقّه هذه الترجمة من جهة الإشارة إلى الحديث الوارد في الفرق بين طيب
الرجل و المرأة . و أن طيب الرجل ما ظهر ريحه و خفي لونه . و المرأة بالعكس . فلو كان ذلك ثابتاً لا
متعنت المرأة من تطيب زوجها لما يعلق ببديها و بدنّها منه حالة تطيبها له . و كان لكفيه أن يطيب نفسه .
فاستدل المصنف بحديث عائشة المطابق للترجمة و قد تقدم مشروحاً في الحج و هو ظاهر فيما ترجم له . و
الحديث الذي أشاره إليه أخرجه الترمذی و صححه الحاكم من حديث عمران بن حصين . وله شاهد عن أبي
موسى الأشعري عند الطبراني في الأوسط ووجه التفرقة : أن المرأة مأمورة بالاستئثار حالة بروزها من منزلها .
و الطيب الذي له رائحة لو شرع لها كانت فيه زيادة في الفتنة بها . و إذا كان الخير ثابتاً . فالجمع بينه و بين
حديث الباب أن لها مندوحة أن تغسل أثر . إذا أرادت الخروج لأن منعها خاص بحالة الخروج . و الله أعلم (

فتح الباری : ۱۰ / ۴۴۷

(۵) عمدة القاری : ۲۲ / ۵۹

یعنی په لسم تاریخ د رمی او د حلق کولو نه د جماع نه ماسوا د احرام نورې تمامی پابندی پورته شی خوشبو لگولې شی ، په حدیث د باب کنبی د احرام هم دا وخت مراد دی -

۷۲ = بَابُ الطِّيبِ فِي الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ

[۵۵۷۹] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا إِسْرَافِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَطِيبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَطِيبٍ مَا يَجِدُ حَتَّى أَجِدَ وَبِهِ صَ الطِّيبُ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ [ر: ۲۶۸]

(۱) د سر او د گیرې په ویختو کنبی خوشبو لگول په سنت سره ثابت دی ، حضرت عائشه فرمائی چه ما به رسول الله ﷺ ته بهترین خوشبو لگوله تر دې چه د دوی په گیره او په سر کنبی به د خوشبو پړق پاتې وو -

۷۳ = بَابُ الْإِمْتِشَاطِ

[۵۵۸۰] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَجُلًا أَطْلَعَ مِنْ جُحْرِ فِي دَارِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْكُ رَأْسَهُ بِالْمِذْرَى فَقَالَ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ تَنْظُرُ لَطَعَنْتُ بِهَا فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِذْنُ مِنْ قِبَلِ الْأَبْصَارِ [ر: ۵۵۸۰، ۶۵۰۵]

امام بخاری دې باب کنبی د گمنزې استحباب بیانول غواړی -

حضرت سهل بن سعد فرمائی : چه یو سړی په سوری کنبی د رسول الله ﷺ کور ته اوکتل دې وخت کنبی دوی ﷺ په سر مبارک کنبی گمنز وهله ، نو دوی ﷺ او فرمائیل : که ما ته علم وې چه ته دیکنبی گوري نو ما به دا د ستا په سترگو کنبی درمنډلې وه ، د کتلو دپاره اجازت مقرر شويدي (که د اجازت نه وړاندې په کور کنبی او گوري نو بیا د اجازت اخستو څه فائده ؟)

مِذْرَى (د میم په کسره او د دال په سکون او د راء په فتحه سره) گمنز ته وائی ، بعضې وائی چه دا یو لرگي وی چه بنڅې د ویختو راغونډولو دپاره ئې په سر کنبی لگوي (کیلپ) او بعض وائی چه دا یو لرگي وی چه دیکنبی د گمنز په شان غاښ وی - (۱)

(۱) (۵۵۸۰) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الاستيذان ، باب الاستيذان من أجل البصر (رقم الحديث : ۵۸۸۷) و أخرجه أيضا في الديات ، باب من أطلع في بيت قوم فقفوا عينه ، فلا دية له (رقم الحديث : ۶۵۰۵) و أخرجه مسلم في كتاب الأب ، باب تحريم النظر في بيت غيره : ۳ \ ۱۶۹۸ (رقم الحديث : ۲۱۵۶) و أخرجه الترمذي في كتاب الاستيذان ، باب من أطلع في دار قوم بغير إذنهم : ۵ \ ۶۴ (رقم الحديث : ۲۷۰۹) و أخرجه النسائي في كتاب القسامة ، باب ذكر حديث عمرو بن حزم في العقول و اختلاف الناقلين له : ۴ \ ۲۴۷ (رقم الحديث : ۷۰۶۴)

(۲) عمدة القاري : ۲۲ \ ۶۰ شرح البخاري للكرمانی : ۲۱ \ ۱۲۳ و في مجمع بحار الأنوار : [بقیه بر صفحه آنده .

د وډری معنی چه د گمنز واخستی شی نو د حدیث د باب سره مناسبت سره بالکل ظاهره دې او که ددې نورې معنی مراد شی نو بیا په طریقه د مقایسه د روایت ترجمه الباب سره مناسبت دې - (۱)

۴۴ = بَابُ تَرْجِيلِ الْحَائِضِ زَوْجَهَا

[۵۵۸۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُرْجِلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا حَائِضٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ [۲۹۲: ۲۹۱]

حائضه بنسخه خپل خاوند لره گمنز کولې شی لکه چه حدیث د باب کښې دی -

۴۵ = بَابُ التَّرْجِيلِ وَالتَّيْمَنِ

[۵۵۸۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُعْجِبُهُ التَّيْمَنُ مَا اسْتَطَاعَ فِي تَرْجِيلِهِ وَوُضُوئِهِ [۱۲: ۱۱]

د ابوذر په نسخه کښې دی " باب الترجیل و التیمن " هندوستانی نسخو کښې او بعض نورو نسخو کښې " باب الترجل " دې ، رسول الله ﷺ به تیمن یعنی د ښی طرف نه شروع کول خوښول ، گمنز کولو او اودس کولو کښې به دوی د ښی طرف نه شروع کوله ، گمنز کول هم مستحب دې ځکه چه دا د نظافت او د پاکیدو ذریعه ده -

ددې بابونو او د اجادیشو نه د دنیا اسباب او جائز زیب و زینت پریخودونکو د هغه بدبختو خلقو خیال واضح طور باندې غلط کیدل ثابتیږي چه هغوی دا خیال کوی چه د الله د طالبانو او د آخرت د فکر کوونکو دپاره د خپل صورت او هیئت او د لباس د حسن او د قبح نه بې پروا کیدل پکار دی خیرن خیچن او په بد حال او په گډو وډو ویختو کښې اوسیدل پکار دی او د صفاتې او د پاکۍ او د صورت او د لباس د ښائسته کولو فکر او دیکښې د ښائست خوښوالې د دوی په نزد گویا د دنیا دارۍ خبرې دی ، چه کوم خلق داسې کوی هغوی بې شک او شبه د رسول الله ﷺ د تعلیم او د هدایت او د دوی د راوړې

...بقیه از حاشیه گذشته [المدری و المدارة شیء يعمل من حديد أو خشب على شكل سن من أسنان المشط و أطول منه يسرح به الشعر المتلبّد و يستعمله من لا مشط له..... مجمع بحار الأنوار: ۱۲ / ۱۷۰، النهاية لابن الاثير: ۱۱۵ / ۱۲، و قال الحافظ ابن حجر: المدى تطلق على نوعين: أحدهما صغير يتخذ من أبنوس أو عاج أو حديد يكون طول المسلة يتخذ لفرق الشعر فقط و هو مستدير الرأس على هيئة نصل السيف بقبضة و هذه صفته: —●— ثانيهما كبير و هو عود مخروط من أبنوس أو غيره، وفي رأسه قطعة منحوتة في قدر الكف، ولها مثل الأصابع أولاها من معوجة مثل حلق الإبهام المستعمل للتسريح و يحك الرأس والجسد و هذا

صفته: —●— فتح الباری: ۱۰ / ۴۹۱

(۱) الابواب والتراجم: ۱۱۱ / ۲، عمدة القاری: ۲۲ / ۶۰

شوی شریعت د مزاجه بی خبره دی -

خود صورت او د لباس وغیره د ډول او څنګار د حد نه زیات اهتمام او دې دپاره فضول او بی خایه تکلفات کول هم ناخوښه او د شریعت د مزاج نه خلاف دی -

۷۶ = بَاب مَا يُدْكَرُ فِي الْمِسْكِ

[۵۵۸۳] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ وَخُلُوفٌ فِيمَا الصَّائِمُ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ [ر: ۱۷۹۵]

امام مسلم او امام ابوداود رحمهما الله د رسول الله ﷺ مرفوع حديث نقل کړې دې چه - إن المسك أطيب الطيب - یعنی مشک د ټولو نه ښه خوشبو ده (۱) روایت د باب کښې دی چه د روژه دار د خلې بوټې د الله تعالی په نزد د مشکو د بوټې نه زیات ښه دې ، خُلُوف د لوبې او د تندې د لاسه چه د روژه دار په خله کښې کوم بوټي پیدا کیږي هغې ته وائی - (۲)

د اُطیب معنی نې بیان کړېده - ای خلوف الصائم اقبل عند الله من قبول ریح المسک عندکم یعنی د روژه دار د خلې بوټې د الله تعالی په نزد زیات مقبول دې ددېنه چه څنګه د ستاسو په نزد د مشک بوټي مقبول دې - (۳)

۷۷ = بَاب مَا يُسْتَحَبُّ مِنَ الطَّيِّبِ

[۵۵۸۴] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَطْيَبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ إِخْرَامِهِ بِأَطْيَبِ مَا أَجِدُ [ر: ۱۳۹۵]

ښه او د بهتر نه بهتر خوشبوئي استعمالول مستحب دی ، اعلی خوشبو وی نو هم دا استعمالول پکار دی ، د اعلی په وجود کښې د ادنی خوشبوئي استعمالول نه دی پکار - (۴)

۷۸ = بَاب مَنْ لَمْ يَرُدِّ الطَّيِّبَ

[۵۵۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا عَزْرَةُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لَا يَرُدُّ الطَّيِّبَ وَزَعَمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَرُدُّ الطَّيِّبَ [ر: ۱۳۹۵]

علامه عینی رحمه الله فرمائی : أي هذا باب في ذكر من لم يرد الطيب وكأنه يريد بذلك أن النهي عن رده

(۱) صحيح مسلم . كتاب الألفاظ من الأدب . باب استعمال المسك و أنه أطيب الطيب : ۱۷۶۵ / ۴ (رقم الحديث : ۲۲۵۲) وأخرجه ابوداود في كتاب الجنائز . باب في المسك للميت : ۲۰۰۱۳ (رقم الحديث : ۳۱۵۸)

(۲) عمدة القاری : ۶۱ / ۲۲ . إرشاد الساری : ۶۰۸ / ۱۲ . شرح البخاری للکرماني : ۱۲۴ / ۲۱

(۳) عمدة القاری : ۶۱ / ۲۲ . شرح البخاری للکرماني : ۱۲۴ / ۲۱ . إرشاد الساری : ۶۰۸ / ۱۲

(۴) فتح الباری : ۴۵۲ / ۱۰

لیس علی التحریم (۱) یعنی دی باب کنبی امام بخاری رحمه الله د هغه کس ذکر کړیدی چه خوشبو نه واپس کوی ، حضور ﷺ به خوشبو نه واپس کوله او په یو روایت کنبی دوی د خوشبونی واپس کولو نه منع کړیده ، امام بخاری رحمه الله شاید دی خبرې ته اشاره کوی چه دا نهی تحریمی نه ده -

حدیث د باب کنبی دی چه رسول الله ﷺ به خوشبونی نه واپس کوله (که چا به هدیه کنبی ورکوله) زعم د قال په معنی دي -

بزار د حضرت انس نه روایت نقل کړیدی ، ما عرض علی النبی ﷺ طیب قط فردہ (۲)
امام ابوداود د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړیدی ، من عرض علیه طیب، فلا یرده، فرائه طیب الريح، خفیف المحمل (۳) یعنی د چا په خدمت کنبی که خوشبونی پیش کړی شی نو ده لره ددی واپس کول نه دي پکار ځکه چه ددی بوئی ښه دي او د خوشبو ورکوونکی باندې دا سخت بوج راوولی -

۷۹ = بَابُ الذَّرِيرَةِ

[۵۵۸۶] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَهْتَمٍ أَوْ مُحَمَّدٌ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُرْوَةَ سَمِعَ عُرْوَةَ وَالْقَاسِمَ يُخْبِرَانِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيَّ بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلَّحْلِ وَالْإِحْرَامِ [ر: ۱۳۶۵]

د خوشبونی دوه قسمونه دي یو خو د عرق او د تیلو په شکل کنبی او بل د سفوف (پوډر) وغیره په شکل کنبی "ذریره" د یو خاص خوشبونی نوم دي ، امام نووی رحمه الله فرمائی چه دا په اصل کنبی د لرگی نه جوړېږي چه د هند نه راځي ، داودی وائی رومې ددی مفردات او اجزاء جمع کیږي، بیا دا میده کیږي اوداسې د سفوف والا خوشبونی تیارېږي (۴)
روایت د باب کنبی حضرت عائشه فرمائی چه ما رسول الله ﷺ ته خپل لاس د ذریره خوشبویی په حجة الوداع کنبی د احرام تړلو او پرانستلو وخت کنبی لگولی ده -

۸۰ = بَابُ الْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ

[۵۵۸۷] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَعَنَ اللَّهُ الْوَائِمَاتِ وَالْمُسْتَوِشِمَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغْفِرَاتِ خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى مَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ [ر: ۱۳۶۳]

(۱) عمدة القاری : ۶۱۱۲۲

(۲) فتح الباری : ۴۵۳۱۱۰

(۳) أخرجه أبوداود فی کتاب الترجل ، باب فی رد الطیب : ۷۸۱۴ (رقم الحدیث : ۴۱۷۲)

(۴) فتح الباری : ۴۵۴۱۱۰ ، عمدة القاری : ۶۲۱۲۲

د بناست والی دپاره د غاښونو ارتوونکو ښځو باندې لعنت ویلې شویدی ، لکه چه حدیث د باب کښې دی چه د الله لعنت دې وی په خالونو لگوونکو او چه څوک په خپل جسم خال لگوي ، او چه د مخ ويخته اوباسی او د حسن دپاره غاښونه ارتوونکو ښځو باندې چه دوی د الله تعالی پیدا کړې صورت بدلونکی دی -

ددې حدیث تشریح په کتاب التفسیر کښې د سورت الحشر په تفسیر کښې تیره شویده (۱)

۸۱=بَابُ الْوَصْلِ فِي الشَّعْرِ

[۵۵۸۸] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ مَعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ عَامَ حَجٍّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَقُولُ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعْرٍ كَانَتْ بِيَدِ حَرِيسِ بْنِ عُلْمَاؤُكُمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذِهِ يَقُولُ إِنَّمَا هَلَكَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذُوا هَذِهِ نِسَاؤُهُمْ [۳۲۸۱:ر]

[۵۵۸۹] وَقَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ [۵۶۰۲:ر]

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د ويختو د لگولو ممانعت بيان کړېدې ، روايت د باب کښې دی چه حضرت معاويه رضي الله عنه د حج په موقع په منبر باندې خطبه ورکوله ، دوی د خپل يو سپاهی د لاسه د ويختو يو گونجی واخسته او وې ويل چه د ستاسو عالمان کوم څانې دی ؟ ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه د دې منع کول اوریدلې دی ، دوی رضي الله عنهم به فرمائل : بنو اسرائيل هلاک شو چه کله د دوی ښځو دا اختيار کړو (يعنی چه کله د دوی ښځو د خپلو ويختو سره نور ويخته لگول شروع کړل)

قُصَّةٌ د ويختو گونجی ، حَرِيسٌ : حفاظت کوونکی (۲)

[۵۵۹۰] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُسْلِمٍ بْنَ يَنَاقٍ يُحَدِّثُ عَنْ صَفِيَّةِ بِنْتِ شَيْبَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ جَارِيَةً مِنْ الْأَنْصَارِ تَزَوَّجَتْ وَأَنَّهَا مَرِضَتْ فَتَمَعَّطَ شَعْرُهَا فَأَرَادُوا أَنْ يَصْلُوهَا فَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ تَابَعَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِيَانَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ صَفِيَّةَ عَنْ عَائِشَةَ [۳۸۰۹:ر]

(۱) کشف الباری ، کتاب التفسیر : ۶۶۶

(۲) (۵۵۸۹) الحدیث أخرجه البخاری أيضا فی اللباس ، باب المستوشمة (رقم الحديث : ۵۶۰۲) و أخرجه مسلم فی اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة و المستوصلة و الواشمة و المستوشمة ۱۶۷۶ ۱۳ (رقم الحديث : ۲۱۲۴)

(۳) عمدة القاری : ۶۳۱۲۲ ، فتح الباری : ۵۵۸۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۱۱۱۱۲

دویم روایت کنبی دی د انصارو د یو جینی نکاح اوشوه ، هغه بیمار ه شوه نو ددی د سر ویخته اووتل اودوریدل نو د خلقو دا اراده وه چه ددی په ویختو کنبی جوړ اولگوو (نور ویخته اولگوو) خلقو د نبی ﷺ نه تپوس اوکړو نو دوی ﷺ اوفرمانل : الله په ویختو لگوونکی او چه خوک ئی په کنبی لگوی په دواړو لعنت کړیدی -
د محمد ابن اسحاق متابعت محاملی موصولا نقل کړیدی - ()

تکلف : غورزیدل ، رزیدل په راتلونکی روایت کنبی تفرق دی ددی معنی د وتلو ده ، یعنی د سر ویخته د بیخه وتل -

[۵۵۹۲/۵۵۹۱] حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْبِقْدَامِ حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ حَدَّثَنِي أُمِّي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّي أَنْكَحْتُ ابْنَتِي ثُمَّ أَصَابَهَا شَكْوَى فَتَمَرَّقَ رَأْسُهَا وَزَوْجُهَا يَسْتَحِشُّ بِهَا أَقْصِلُ رَأْسَهَا فَسَبَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُتَوَصِّلَةَ [ر: ۵۵۹۲]

[۵۵۹۲] (۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ امْرَأَتِهِ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُتَوَصِّلَةَ

[۵۵۹۳] (۲) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُتَوَصِّلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوَشِمَةَ وَقَالَ نَافِعُ الْوَشْمُ فِي اللَّيْلِ [ر: ۵۵۹۲، ۵۵۹۸، ۵۶۰۳]

حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنهما فرمائی چه یو ښځه د رسول الله ﷺ په خدمت کنبی حاضرده شوه او عرض ئی اوکړو چه ما د خپلې لور واده اوکړو ، بیا هغه بیمار ه شوه نو ددی سر ویخته اووتل . ددی خاوند ددی په باره کنبی مونږ لمسوی (ترغیب راکوی چه ددی په سر کنبی ویخته اولگوو) نو آیا څه ددی په سر کنبی ویخته لگولې شم ؟ رسول الله ﷺ چه دا واوریدل نو په ویختو لگوونکی ښځه او چه کومه ښځه ئی ورته په کنبی لگوی په دواړو ئی لعنت اوویلې -

(۱) إرشاد الساری: ۶۱۲/۱۲، فتح الباری: ۴۶۰/۱۰

(۲) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی اللباس، باب الموصولة (رقم الحديث: ۵۵۹۷) و أخرجه النسائي فی کتاب الزينة، باب الواصلة: ۴۲۱/۵ (رقم الحديث: ۹۳۷۴)

(۳) ۵۵۹۳) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی اللباس، باب الموصولة (رقم الحديث: ۵۵۹۶ - ۵۵۹۸) و فی باب المستوشمة (رقم الحديث: ۵۶۰۳) و أخرجه مسلم فی اللباس، باب تحريم فعل الواصلة و المستوصلة و الواشمة و المستوشمة ۱۶۷۶/۱۳ (رقم الحديث: ۲۱۲۴) و أخرجه الترمذی فی اللباس، باب ما جاء فی مواصلة الشعر: ۲۳۶/۴ (رقم الحديث: ۱۷۱۵۸) و أخرجه النسائي فی الزينة، باب المستوصلة: ۳۲۱/۴ (رقم الحديث: ۹۳۷۷) و أخرجه أبوداود فی اللباس، باب صفة الشعر: ۷۷/۴ (رقم الحديث: ۴۱۶۸)

فتبرق: دا د راء سره هم دې او تمزق د زاء سره هم دې د دواړو یو معنی ده یعنی جدا کیدل- (۱)
قال نافع: الوشم فی اللثة: نافع فرمایي چه په اوږو کښې هم دننه وشم کيږي -

[۵۵۹۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيْبِ قَالَ قَدِمَ مَعَاوِيَةُ الْمَدِينَةَ آخِرَ قَدَمَةٍ قَدِمَهَا فَخَطَبَنَا فَأَخْرَجَ كُبَّةً مِنْ شَعْرٍ قَالَ مَا كُنْتُ أَرَى أَحَدًا يَفْعَلُ هَذَا غَيْرَ الْيَهُودِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمَاءَ الزُّورِ يَعْنِي الْوَاصِلَةَ فِي الشَّعْرِ [۳۲۸۱:ر]

د باب آخری حدیث کښي دی " فأخرج كبة من شعر " یعنی حضرت معاویه د ویختو یو گنجی راویستله ، کبه او قصه په یو معنی دی

دې حدیث نه آداب مستنبط کولو کښي حافظ ابن حجر لیکي :

وفيه قيام الإمام بالنهي على المنبر، ولا سيما إذا رآه فاشيا، فيفشي إنكاره تأكيداً ليحذر منه، وفيه إنذار من عمل المعصية بوقوع الهلاك بمن فعلها قبله كما قال تعالى: (وما هي من الظالمين ببعيد) وفيه جواز تناول الشيء في الخطبة لإدلاء من لم يكن رآه لصلحة الدينية، وفيه إباحة الحديث عن بني إسرائيل، وكذا غيرهم من الأمم للتحذير بما عاصوا فيه (۲)

يعني ددې حدیث نه یو خبره خو دا معلومه شوه چه د شریعت نهی د منبر د سر د پاسه بیانول پکار دی خاص کر چه کله دا خورېږي ، داسې صورت کښي خو ددې بر سر عام تردید او رد پکار دی ، دویمه خبره دا معلومه شوه چه گناه کوونکو ته د تیرو شوو گناهگارو د هلاکت انجام خودل او یږول پکار دی - دریمه خبره دا معلومه شوه چه د خطبې دوران کښي په لاس کښي یو خیز راخستل دې دپاره چه خلقو ته ئې اوبنائی او دوی پرې پوه کړي جائز دی ، لکه چه حضرت معاویه دغه گنجی د ویختو په لاس کښي واخسته او خلقو ته ئې اوخودله ، څلورمه خبره دا معلومه شوه چه دبنی اسرائیلو او د نورو امتونو قصې او واقعات خلقو ته اورول روا دی دې دپاره چه دوی دگناهونو نه بچ شي او اویرېږي -

فائدة: د بنخي دپاره چه څنگه د سر په ویختو کښي نور ویخته لگول جائز نه دی داسې سر خرنیل ورلره هم جائز نه دی ، طبری د حضرت ابن عباس روایت نقل کړيدي "نهى النبي صلى الله عليه وسلم أن تحلق المرأة رأسها" (۳) (رسول الله ﷺ بنخي د سر د ویختو د خړولونه منع کړيدي) امام ابوداود هم دا حدیث په دې الفاظو را نقل کړيدي " ليس على النساء حلق ، إنما على النساء التقصير " (۴) په بنخو باندي (د احرام نه وتلو دپاره) حلق نشته دي ، بلکه دوی به تقصير

(۱) فتح الباری : ۴۶۰/۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۱۳/۱۲ ، عمدة القاری : ۶۵/۲۲ ، شرح البخاری للکرماني : (۱۲۸/۲۱)

(۲) فتح الباری : ۴۶۱/۱۰

(۳) فتح الباری : ۴۵۹/۱۰

(۴) أخرجه أبوداود في كتاب الحج ، باب الحلق و التقصير : ۲۰۳/۲ (رقم الحديث : ۱۹۸۴)

کوی یعنی ویخته به واره کوی -
د ویختو سره نور ویخته لگولو حکم : د فقهاء حضراتو په نزد د ویختو سره د څه څیز لگولو
په تفصیل کښې اختلاف دې :

① بعضو مطلقاً وصل ممنوع گرځولې دې ، برابره خبره ده چه هغه د سپرې ویخته وی او که
د سپرې نه علاوه د بل څه وی او که د رینمو او د جامو تارونه وی ، د ویختو سره د داسې
څه څیز لگولو مطلقاً ممنوع دی -

مالکيه حضرات او اکثر شافعيان حضراتو دا قول اختيار کړيدې - (۱)
② دانسان ویخته لگولو خو مطلقاً ممنوع دی دارنگه د انسان نه علاوه د یو بل څیز نجس
ویخته هم لگولو جائز نه دی ، لکه د مردار ځناور ویخته خو د انسان نه علاوه د بل څیز پاک
ویخته لگولو جائز دی دا د احنافو حضراتو ، حنابله او د بعضو شوافعو مسلک دې (۲) لکه
چه عالمگیریه کښې دی : ووصل الشعر بشعر آدمی حرام ، سواء كان شعرها أو شعر غيرها ولا بأس
للمرأة أن تجعل في قرونها وذوائبها شيئاً من الوبر (۳)

امام محمد رحمه الله په موطا کښې فرمائی : ولا بأس في الرأس إذا كان صوفاً ، فأما الشعر من شعور
الناس فلا ينبغي ، وهو قول أبي حنيفة والعمامة من ققهاثنا (۴)

③ دریم قول دا دې چه د ویختو سره ویخته لگولو ممنوع دې او د ویختو سره بل داسې
څیز لگولو هم ممنوع دی چه په هغې د ویختو گمان کیږي خو که داسې څه التباس نه راځي
نوبیا جائز دې - (۵)

حافظ ابن حجر رحمه الله دې قول ته ترجیح ورکړیده - (۶)

۸۲ = بَابُ الْمُتَمِّصَاتِ

[۵۵۹] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَعَنَ
عَبْدُ اللَّهِ الْوَأَشِمَاتِ وَالْمُتَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسَيْنِ الْمُغْزِرَاتِ خَلَقَ اللَّهُ فَقَالَتْ أُمُّ يَعْقُوبَ مَا

(۱) أوجز المسالك في كتاب الشعر ، باب السنة في الشعر : ۱۵ / ۱۳۱

(۲) الدر المختار : كتاب الحظر والإباحة ، فصل في النظر والمس : ۱۵ / ۲۶۴ ، بذل المجهود في كتاب
الترجل ، باب في صلة الشعر : ۱۶ / ۵۸ ، المغني لابن قدامة " حكم وصل الشعر " فصل (بلا ترجمة) : ۱۱ /
۳۸ ، أوجز المسالك كتاب الشعر ، باب ما جاء في السنة في الشعر : ۱۵ / ۱۳

(۳) الفتاوى الهندية ، كتاب الكراهية ، الباب التاسع عشر في الختان والخصاء و قلم الأظفار وقص الشارب
..... : ۱۵ / ۳۵۸

(۴) الموطأ للإمام محمد ، باب المرأة تصل شعرها بشعر غيرها ص ۳۸۳

(۵) بذل المجهود ، كتاب الترجل ، باب في صلة الشعر : ۱۷ / ۵۸ ، أوجز المسالك ، كتاب الشعر ، باب في
السنة في الشعر : ۱۵ / ۱۱

(۶) فتح الباري : ۱۰ / ۴۵۹

هَذَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَمَالِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولَ اللَّهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَتْ وَاللَّهِ لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللُّوحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ وَاللَّهِ لَبِنُ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا [ر: ۲۰۳]

مُتَّبِعَاتِ دَا جَمَع د مَتَبَعَة د ه د ا د کُص ن ه د ی چ ه د د ی مَعْن ی د و ی خ ت و ی س ت ل و ر ا خ ی ، ن ا م صَة : ه ه ه ب ن خ ه د ه چ ه د م خ ن ه و ی خ ت ه ا و ی ا س ی - ا م ا م ا ب و ا د و د ر ح م ه ا ل ل ه ف ر م ا ن ی چ ه ن ا م ص ه ه ه ه ب ن خ ی ت ه و ا ی ی چ ه ب ا ن ر ه ج و ر و ی ا و ر و ز ی ن ر ی ک و ی - (۱)

مَتَبَعَة ه ه ه ب ن خ ی ت ه و ا ی ی چ ه ن م ص ط ل ب ک و ی ی ع ن ی پ ه ن و ر و ب ن خ و ب ا ن د ی و ی خ ت ه ا و ی ا س ی - (۲) ع م و م ا ب ن خ ی د م خ د ا ر خ و ن و ن ه ا و د ر و ز و ج و ر و ل و ا و ن ر ی ک و ل و د پ ا ر ه پ ه ن و ر و ب ن خ و و ی خ ت ه ا و ی ا س ی ، د ح د ی ث د ب ا ب پ ه و ج ه د ا س ی ک و ل ن ا ج ا ن ز ا و ح ر ا م د ی خ و گ ه د ی و ی ب ن خ ی پ ه م خ گ ی ر ه ی ا ز ی ا ت ی و ی خ ت ه ر a و خ ی ر ی ن و د د ی د ص ف ا ک و ل و ا ج ا ز ت ش ت ه د ی - (۳) ا و د ا پ ه د ی و ع ی د ک ن ب ی د ا خ ل ه ن ه د ه ب ل ک ه ا م a م ن و و ی ر ح م ه ا L ل ه د ی ت ه م س ت ح ب و ی ل ی د ی - (۴)

۸۲ = بَابُ الْمُوصُولَةِ

[معه] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَعَنَ عَبْدُ اللَّهِ الْوَائِمَاتِ وَالْمُتَمَصَّاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغْتَرَاتِ خَلَقَ اللَّهُ فَقَالَتْ أُمُّ يَعْقُوبَ مَا هَذَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَمَالِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولَ اللَّهِ وَفِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَتْ وَاللَّهِ لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللُّوحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ وَاللَّهِ لَبِنُ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا [ر: ۲۰۳]

م و ص و ل ة : د ا ه ه ه ب ن خ ه د ه چ ه د د ی پ ه س ر ک ن ب ی و ی خ ت ه ل گ ی د ل ی و ی ، د ی ب ا ب ک ن ب ی د د ی م ذ م ت ب ی ا ن ک ر ی ش و ی د ی

قوله: أصابته الحَصْبَة: حَصْبَة (د ح ا ه پ ه ف ت ح ه ا و د ص ا د پ ه س ک و ن س ر ه) د ی و ب ی م ا ر ی ن و م د ی چ ه د ی ک ن ب ی پ ه ب د ن ک ن ب ی و ر ی و ر ی س ر ی د ا ن ی R a و خ ی - ح ا ف ظ ا ب ن ح ج ر ف ر م ا ن ی : چ ه د ا د چ ی چ ک ی و ق س م د ی (۱) ب ع ض و پ ه ا ر د و ک ن ب ی د د ی T ر ج م ه پ ه " خ س ر ه " س ر ه ک ر ی د ه - (۲)

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب الترجل، باب في صلة الشعر: ۷۸۱/۴ (رقم الحديث: ۴۱۷۰)

(۲) إرشاد الساري: ۶۱۵/۱۲، فتح الباري: ۴۶۱/۱۰، عمدة القاري: ۶۶/۲۲

(۳) فتح الباري: ۴۶۲/۱۰، إرشاد الساري: ۶۱۵/۱۲

(۴) شرح مسلم للنووي، كتاب اللباس، باب تحريم فعل الواصلة: ۲۰۵/۱۲

(۵) فتح الباري: ۴۶۲/۱۰

(۶) القاموس الوحيد: ض ۳۴۵

قوله: قال النبي صلى الله عليه وسلم: لعن الله الواشمة..... يعنى لعن النبي صلى الله عليه وسلم: حافظ ابن حجر فرمائی چه د حدیث په آخر کښي " يعنى لعن النبي صلى الله عليه وسلم " تفسیری جمله ښه سمه واضحه نه ده چه ددې څه مطلب دي ، هو داسې ويلې کيدې شي چه الله تعالى دا لعنت د نبی ﷺ د ژبې په ذریعه رالیرلې وی یا اوویلې شي چه د الله تعالى د لعنت په وجه رسول الله ﷺ هم لعنت اوویلې - ()

په خو مصری نسخو کښې د حدیث عبارت داسې دی " قال النبي الواشمة والمستوشمة..... يعنى لعن النبي صلى الله عليه وسلم " په دې صورت کښې دا تفسیر بالکل واضح دي چه " د الواشمة... " نه وړاندې د " لعن " لفظ پاتې شوې دي نو دې وجه نه راوی د دي تصریح اوکړ: او " لعن النبي.... " نې اوویلې - ()

۸۴ = بَابُ الْوَاشِمَةِ

[۵۶۰۰] حَدَّثَنِي يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْبَرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَيْنُ حَقٌّ وَنَهَى عَنْ الْوَشْمِ حَدَّثَنِي ابْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ ذَكَرْتُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ حَدِيثَ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ سَمِعْتُهُ مِنْ أُمِّ يَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ مِثْلَ حَدِيثِ مَنْصُورٍ [ر: ۵۳۰۸]

[۵۶۰۱] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبِي فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدِّمِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَآكِلِ الرِّبَا وَمُوكِلِهِ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ [ر: ۱۹۸۰]

۸۵ = بَابُ الْمُسْتَوْشِمَةِ

[۵۶۰۲] حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أُنِيَ عُمَرُ بِامْرَأَةٍ تَشِمُ فَقَالَ أَلَشِدُّكُمْ بِاللَّهِ مَنْ سَمِعَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْوَشْمِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقُمْتُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَا سَمِعْتُ قَالَ مَا سَمِعْتُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَشِمْنَ وَلَا تُسْتَوْشِمْنَ [ر: ۵۵۸۹]

[۵۶۰۳] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ [ر: ۵۵۹۳]

(۱) فتح الباری : ۶۳/۱۰

(۲) الابواب و التراجم : ۱۱۱/۲ ، إرشاد الساری : ۶۱۷/۱۲ ، عمدة القاری : ۶۷/۲۲

[۵۱۰۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَمَتِّصَاتِ وَالْمُتَقَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيَّرَاتِ خَلَقَ اللَّهُ مَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ [ر: ۳۶۰۳]

وَشَم خال لگولو ته وائی ، چه په بدن کښې ستن وغیره نرئ نرئ وهلې کيږي او بیا دا ځانې د یو رنگ نه ډک کړي ، دې عمل ته وشم ویلې کيږي - (۱) چه کومه ښځه دا عمل کوي هغې ته واشمه وائی چه د کومې ښځې سره دا عمل کيږي هغې ته موشومه وائی چه کوم د دې عمل مطالبه کوي دپته مستوشمه وائی ، وشم د جمهورو عالمانو په نزد حرام دې (۲) ځکه چه الله تعالی او د الله تعالی رسول د دې عمل په کونکو باندې لعنت ویلې دې ، بعض دپته مکروه تحریمی وائی - (۳)

یو اشکال او ددې جواب : طبری د قیس بن حازم نه په صحیح سند سره روایت نقل کړيدي هغه فرمائی " دخلت مع أبي علي أبي بكر الصديق ، فرأيت يد أساء موشومة " (۴)

د دې یو جواب خو دا ورکړې شويدي چه دا د قبل النهی واقعه ده او دویم جواب دا ورکړې شويدي چه ممکن ده چه د نهی حدیث دوی ته نه وی رارسیدلې - (۵)

چه په کوم اندام خال یا څه بل نقش لگیدلې وی د هغې د طهارت حکم : دا خبره باقی پاتې کيږي چه د جسم په کومه حصه باندې نقش شوې وی د هغې په طهارت کښې څه حکم دې؟ امام نووی رحمه الله لیکلې دی چه دا حصه نجس کيږي دې وجه نه دیکښې چه کوم رنگ وغیره لگیدلې وی د هغې صفا کول واجب دی ، خو که د اندام د هلاک کیدو ویره وی نو بیا لرې کول ددې واجب نه دی ، دا د شوافعو مسلک دې - (۶)

د احنافو حضراتو مسلک دا دې چه کله وینه اودریده او زخم جوړ شو او صرف رنگ سور یا شین پاتې شو نو اوس ددې زائله کول واجب نه دی ، بلکه په دې چه اوبه واچولې شی نو دا طهارت به حاصل شی ، چه څنگه په گیره کښې د خضاب لگولو نه پس چه په گیره کښې اوبه واچولې شی نو د طهارت حکم حاصلیږي - (۷)

(۱) إرشاد الساری : ۶۱۸ \ ۱۲ ، فتح الباری : ۴۵۵ \ ۱۰ ، عمدة القاری : ۶۳ \ ۲۲ ، النهاية لابن الاثير : ۱۵ \ ۱۸۹ ، مجمع بحار الانوار : ۵۸ \ ۵

(۲) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة الخ : ۲۰۵ \ ۲ (۳) فتح الباری : ۴۶۱ \ ۱۰

(۴) فتح الباری : ۴۶۱ \ ۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۱۳ \ ۱۲

(۵) فتح الباری : ۴۶۱ \ ۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۱۳ \ ۱۲

(۶) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة : ۲۰۵ \ ۲

(۷) رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الطهارة ، مطلب في حکم الوشم : ۲۴۲ \ ۱

۸۶ = بَابُ التَّصَاوِيرِ

[۵۲۰۵] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَصَاوِيرُ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَمْعَانَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ سَمِعْتُ أَبَا طَلْحَةَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۲۰۵۳] تصاویر د تصویر جمع ده . دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د تصویر حکم بیانوی .

قوله: لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب: دلته د ملائکو په باره کښې دوه قوله دي . علامه خطابی وغيره خو عالمانو فرمائلي دي چه دینه هغه فرشتې مستثنی دي چه کومې د انسان عملونه لیکلو باندې مامور دي ځکه چه دوی د انسان نه هیڅ وخت هم نه جدا کیږي ، دې وجه نه دینه د رحمت وغيره فرشتې مراد دي - (۱)

خو علامه قرطبی او د نورو عالمانو دا خیال دي چه لفظ عام دي او دیکښې هیڅ تخصیص نشته دي . دې وجه نه دینه تمامی فرشتې مراد دي ، هیڅ یو استثنا په کښې نشته دي ، باقی د عملونو د نگرانی والا فرشتو باره کښې ویلې شي چه دوی د کوره بهر اوسی او الله دوی ته د کور دننه خلقو د عملونو د معلومولو صلاحیت ورکړيدي - (۲)

بیت نه مراد هر هغه ځانې دي چه هلته انسان اوسېږي او کلب نه مراد د هر قسم سپي دي ، علامه خطابی وغيره د ضرورت په وجه د ساتونکي سپي استثنا کړیده ، چه د ښکار او د حفاظت په غرض سره چه کوم سپي اوساتلې شي نو هغه دیکښې داخل نه دي - (۳)

خو د علامه قرطبی او د امام نووي رجحان عموم طرف ته دي ځکه چه حدیث کښې داسې د هیڅ څه تخصیص هم نه دي شوي - (۴)

احتیاط هم دیکښې دي چه د ضرورت دپاره کوم سپي اوساتلې شي هغه کور کښې دننه ساتلو په ځانې بهر چرته خواشاه کښې اوساتلې شي -

سپي په خپله هم نجس او نجاستونه خوري هم ، دې وجه نه فرشتې داسې کور ته نه ځي چه کوم ځانې دا نجس وي - (۵)

یو دریم مطلب د دې جملې دا هم بیان شویدی چه دیکښې نفی د مطلق دخول نه ده بلکه د یو خاص صفت والا د دخول نفی ده او مطلب دا دي چه فرشتې داسې کور ته په هغه اطمینان او په رضا نه داخلېږي چه کوم اطمینان او رضا سره هغه کور ته ورځي چه هلته

(۱) إرشاد الساری: ۶۲۱/۱۲، فتح الباری: ۴۶۶/۱۰، عمدة القاری: ۶۹/۲۲

(۲) فتح الباری: ۴۶۶/۱۰

(۳) إرشاد الساری: ۶۲۱/۱۲، فتح الباری: ۴۶۶/۱۰، عمدة القاری: ۶۰/۲۲

(۴) إرشاد الساری: ۶۲۱/۱۲، فتح الباری: ۴۶۷/۱۰، شرح مسلم للنووی، کتاب اللباس، باب تحریم صرة الحيوان: ۲۰۰/۱۲، عمدة القاری: ۶۹/۲۳

(۵) إرشاد الساری: ۶۲۱/۱۲، فتح الباری: ۴۶۷/۱۰، عمدة القاری: ۶۹/۲۲

سپی نه وی - (۱)

قوله: ولا تصاوير: د لا د نفی اعاده نې ځکه اوکړه چه چا ته دا وهم رانشی چه د فرشتو د نه راتلو دپاره په کور کښې دننه د سپی او د تصویرونو د دواړو کیدل ضروری دی - ځکه چه که عبارت داسې وې " لا تدخل الملائكة بیتا فیه کلب و تصاویر " نو واو به د جمع دپاره اخستې شوې وو او چا ته به دا وهم کیدې شو ، دې وجه نه نې " ولا تصاویر " اوویل او دا وهم نې ختم کړو چه فرشتې به داسې کور ته هم نه داخلېږی چه هغې کښې تصویرونه وی ځکه چه اوس تقدیر د عبارت به داسې وی " ولا تدخل بیتا فیه صورة " - (۲)

یو اشکال او ددې جواب: په دې دا اشکال کیدې شی چه قرآن کریم کښې د حضرت سلیمان علیه السلام په تذکره کښې دی ، (يعملون له ما يشاء من محاريب و تماثيل) د " تماثيل " تفسیر په تصویرونو سره شویډې ، که تصویر جائز نه وې نو بیا جناتو ولې د حضرت سلیمان علیه السلام دپاره تصویر جوړولو ؟

د دې پو جواب خو دا دې چه د دوی په شریعت کښې د دې جواز وو ، اسلام کښې ممنوع دې - (۳)

او دا هم ممکن ده چه د " تماثيل " نه د ذی روح تصویر مراد نه وی بلکه د غیر جاندار څیزونو تصویرونه او نقشونه ترینه مراد وی - (۴)

قوله: وقال الليث: حدثني يونس..... دې تعلیق کښې د ابن شهاب د عبید الله بن عبد الله بن عتبة د سماع تصریح ده بره په سند موصول کښې عنعنه ده ، دې وجه نه امام دا تعلیق ذکر کړو ، دا ابونعیم په " المستخرج " کښې موصولا نقل کړیدې - (۵)

۸۷ = بَابُ عَذَابِ الْمُصَوِّرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

[۵۶۰۶] (۱) حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ قَالَ كُنَّا مَعَ مَسْرُوقٍ

فِي دَارِ يَسَارِ بْنِ مُنْذِرٍ فَرَأَى فِي صُفْتِهِ تَمَاثِيلَ فَقَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ

[۵۶۰۷] (۲) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۴۶۷

(۲) ۸۰ إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۲۱ ، فتح الباری : ۱۰ / ۴۶۷

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۲۱ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۶۹

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۴۶۷

(۵) إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۲۱ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۶ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۶۹

(۶) الحديث أخرجه مسلم في كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان ۱۳ / ۶۷۰

(رقم الحديث : ۲۱۰۹) و أخرجه النسائي في الزينة ، باب التصاویر : ۴ / ۵۰۴ (رقم الحديث : ۹۷۹۴)

(۷) الحديث أخرجه البخاري أيضا في التوحيد ، باب قول الله تعالى " و الله خلقكم ... [بقية برصفحه آئنده....

عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هَذِهِ الصُّورَ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ [ر: ۱۱۹]

د باب رومبی روایت کنبی مسلم بن صبیح فرمائی چه مونبر مسروق بن الاجدع سره د یسار بن نمیر په کور کنبی وو ، نو دوی د ده د کور د کانچی (د خاورو جوړې شوې ډبې) سره تصویرونه اولیدل نو وې ویل ما د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه اوریدلې دی چه دوی د رسول الله صلی الله علیه و آله یو حدیث بیانولو چه د قیامت په ورځ به تصویر جوړوونکو دپاره سخت عذاب وی -

یسار بن نمیر : نمیر (د تصغیر سره) دې اصل کنبی د مدینې وو او په کوفه کنبی اوسیدلو، د حضرت فاروق اعظم وغیره نه دوی احادیث نقل کړیدی ، ثقه دې (۱) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی "ولم أره في البخاري إلا هذا الموضع" (۲)

قوله: فرأى في صفتة: صفة د صاد په ضمه او د فاء په تشدید سره (د کانچی (د خاورو جوړه شوې ډبه د ناستې ځانې) ته وائی، د مسلم په روایت کنبی دی کنت مع مسروق فی بیت فیہ تبائیل، فقال مسروق: هذه تبائیل کسری، فقلت: لا، هذه تبائیل مریم (۳) (خه د مسروق سره په یو کور کنبی ووم چه هغې کنبی تصویرونه ، مانه مسروق تپوس اوکړو دا د کسری تصویرونه دی؟ ما اوویل : نه ، دا د مریم تصویرونه دی) د تصویر جوړوونکو دپاره به د قیامت په ورځ سخت عذاب وی ، سخت عذاب به څو خلقو ته وی قرآن کریم کنبی د آل فرعون متعلق دی (أدخلوا آل فرعون أشد العذاب) (۴)

امام طحاوی رحمه الله د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړیدی "إن أشد الناس عذاباً يوم القيامة رجل قتل نبياً أو قتله نبی، وإمام ضلالة، مثل من السَّالِين" (۵) یعنی د قیامت په ورځ به سخت عذاب د هغه کس وی چه هغه نبی قتل کړې وی یا ده لره نبی علیه السلام قتل کړې وی او امام د گمراهۍ وی او تصویر جوړوونکې وی -

د حضرت عائشه رضی الله عنها یو مرفوع روایت هم امام طحاوی موصولا نقل کړیدی "أشد الناس عذاباً يوم القيامة رجل هجر جلا فهجها القبيلة بأسرها" (۶) یعنی د قیامت په ورځ به سخت عذاب د

...بقیه از حاشیه گذشته] او ما عملونه " (رقم الحديث : ۷۱۱۹) و أخرجه مسلم في اللباس و الزينة . باب

تحريم تصوير صورة الحيوان ... ۱۳ ۱۶۷۰ (رقم الحديث : ۲۱۰۸)

(۱) عمدة القاری : ۷۰ / ۲۲ ، فتح الباری : ۴۶۸ / ۱۰ ، تهذيب الكمال : ۲۹۸ / ۳۲

(۲) فتح الباری : ۴۶۸ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۷۰ / ۲۲

(۳) رواه مسلم في كتاب اللباس و الزينة . باب تحريم صورة الحيوان : ۱۳ ۱۶۷۰ (رقم الحديث : ۲۱۰۹)

(۴) سورة المؤمن : ۴۶

(۵) فتح الباری : ۴۶۹ / ۱۰

(۶) فتح الباری : ۴۶۹ / ۱۰

هغه کس وی چه ده ته یو سړی کنخل او کړل نو ددې په جواب کښې دې دده پوره قبیلې ته کنخل او کړل -

امام طحاوی رحمه الله فرمائی " فکل واحد من هؤلاء يشترك مع الآخر في شدة العذاب " یعنی په شدت د عذاب کښې به دا ټول خلق مشترک وی - (۱)

علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه دا اشدیت د تمامو خلقو په اعتبار سره به نه وی بلکه سړی ته به چه د کومې گناه په وجه عذاب ورکولې کیږی ، ددې گناه په عذاب کښې مبتلاء د نورو خلقو په اعتبار سره دا اشدیت بیان کړې شوې دې - نو چه کومو خلقو د خدای دعوی کړیده هغوی کښې به د فرعون عذاب سخت وی چه چا د کافرانو مشری او کړه نو دده عذاب به په مقابله د هغه کس کښې سخت وی چه هغه د فاسقانو مشری کړې وی ، دارنگه چه چا د جاندار (سا والا) تصاویر د عبادت دپاره جوړ کړل ، د ده عذاب به سخت وی په مقابله د هغه کس کښې چه ده د سا والا تصاویر دپاره د عبادت نه وی جوړ کړې - حاصل دا چه دا اشدیت د عامو خلقو په اعتبار سره نه دې بلکه چه د دغه گناه په عذاب کښې کوم خلق مبتلاء دی د هغو په اعتبار سره دې - (۲)

د باب په دویم روایت کښې دی ، چه رسول الله ﷺ اوفرمانل چه کوم خلق تصویرونه جوړوی د قیامت په ورځ به دوی ته عذاب ورکړې کیږی او دوی ته به د تعجیز او د توبیخ دپاره اووړلې شی چه تاسو چه کوم تصویرونه جوړ کړی دی دا ژوندی کړئ (نو دوی خو به ددې په ژوندی کولو قادر نه وی نو دې وجه نه دوی به مسلسل په دې عذاب کښې مبتلاء وی) (۳)

۸۸ = بَابُ نَقْضِ الصُّورِ

[۵۶۰۸] (۱) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عُمَرَ بْنِ حِطَّانَ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حَدَّثَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصَالِيْبٌ إِلَّا نَقَضَهُ

دې باب کښې د تصویرونو د ماتولو ذکر دې رومبی روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ به خپل کور کښې داسې څیزونه نه پریخودل چه په هغې کښې تصویرونه وی ، تر دې چه دا به مات کړل او چوری چوری به ئې کړل -

تصالیب: دتصلیب جمع ده ، تصویر ته وایی ، حافظ ابن حجر فرمائی دا د صلیب جمع ده (۵)

(۱) فتح الباری : ۴۶۹/۱۰

(۲) فتح الباری : ۴۶۹/۱۰ ، عمدة القاری : ۷۰/۲۲

(۳) فتح الباری : ۴۷۰/۱۰ ، عمدة القاری : ۷۱/۲۲ ، إرشاد الساری : ۶۲۳/۱۲

(۴) (۵۶۰۸) الحديث أخرجه أبوداود في التلباس ، باب في الصليب في الثوب : ۷۲/۴ (رقم الحديث :

(۱۵۱) و أخرجه النسائي في الزينة ، باب التصاویر : ۵۰۴/۴ (رقم الحديث : ۹۷۹۱)

(۵) فتح الباری : ۴۷۱/۱۰

خو علامه عینی د دوی مواخذہ کریده - (۱)

علامه کرمانی د تصالیب تشریح کریده - "ای التصاویر کالصلیب یقال : ثوب مُصَلَّبُ ای علیه نقش کالصلیب الذی للنصارى - یعنی دتصالیب نه دصلیب په شان تصویرونه مراد دی ، ثوب مُصَلَّب هغه جامې ته وایی چه په هغې د نصرانیانو د صلیب په شان نقش و نگار شوې وی - (۲)
[۵۶۰۹] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ دَارًا بِالْمَدِينَةِ فَرَأَى أَغْلَاهَا مُصَوِّرًا يُصَوِّرُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً ثُمَّ دَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ فَعَسَلَ يَدَيْهِ حَتَّى بَلَغَ إِبْطَهُ فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشَى عَسَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مُنْتَهَى الْحَلِيَّةِ [ر: ۷۱۲۰]

ابوزرعه وائی چه څه د ابوهريره رضي الله عنه سره يو کور ته لارم نو اومې کتل چه په دې باندي يو مصور تصويرونه جوړوي نو دوی اوويل چه ما د رسول الله ﷺ دا فرمان اوريدلې دې چه د هغه کس نه زيات ظالم به څوک وي چه ځما د پيدا کولو په شان د پيدا کولو کوشش کوي (دائي د الله تعالى و تبارک قول نقل کړو) دې خو دې لږه يوه دانه پيدا کړي ، يا ذره خو دې پيدا کړي او اودې بنائي ، بيا ئې د ابو لوبني را اوغوښتلو او دواړه لاسونه ئې ترخونو پورې اووینځل -

د ابوذرعه نوم هرم بن عمر دې ، دې د مدينې منورې په کوم کور کښې چه پيدا شوې وو ، دا د مروان بن الحكم کور وو ، د مسلم روايت کښې ددې تصريح ده - (۳)

قوله: فقلت: يا أبا هريرة أشى ع سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم قال

: مُنْتَهَى الْحَلِيَّةِ: ابوذرعه تپوس اوکړو چه ائي ابوهريره په اوداسه کښې ترخه پورې لاسونو وينځلو متعلق تا د رسول الله ﷺ نه څه اوريدلې دی ؟ حضرت ابوهريره رضي الله عنه او فرمائيل : هم (د جنت د) کالې آخرې ځانې دې ، علامه عینی رحمه الله د دې معنى بيان کړیده - "أى التلبيل إلى الإبط منتهى حلية المؤمن في الجنة" (۵)

د حلیه نه يا خو زیور مراد دې لکه چه د قرآن کریم په آیت کښې دی (يحلون فيها من أساور) او يا دینه د قیامت په ورځ د اوداسه د اثر نه لاسونه او پښې او نور اندامونه د اوداسه پرقيږي

(۱) عمدة القارى : ۷۱۱۲۲

(۲) شرح الكرمانى : ۱۳۵۱۲۱

(۳) (۵۶۰۹) الحديث أخرجه أيضا فى كتاب التوحيد ، باب قول الله تعالى : "والله خلقكم و ما تعملون" (رقم الحديث : ۷۱۲۰) و أخرجه مسلم فى اللباس و الزينة ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان ۱۳

۱۶۷۰ (رقم الحديث : ۲۱۱۱)

(۴) رواه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم صورة الحيوان الخ : ۱۶۷۱۳ (رقم الحديث : ۲۱۱۱)

(۵) عمدة القارى : ۷۲۱۲۲

مراد دې (۱) چه دېته حدیث کښې "غر محجلین" ویلې شوی دی (۲)

۸۹=بَاب مَا وَطِئَ مِنَ التَّصَاوِيرِ

[۵۶۱۱/۵۶۱۰] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ وَمَا بِالْمَدِينَةِ يَوْمَئِذٍ أَفْضَلَ مِنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ بِقِرَامِ لِي عَلَى سَهْوَةٍ لِي فِيهَا تَمَائِيلٌ فَلَمَّا رَأَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَتَكَهُ وَقَالَ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهَوْنَ بِخَلْقِ اللَّهِ قَالَتْ فَجَعَلْنَاهُ وَسَادَةً أَوْ سَادَتَيْنِ

[۵۶۱۱] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ وَعَلَّقْتُ دُرُنُوكًا فِيهِ تَمَائِيلٌ فَأَمَرَنِي أَنْ أُنْزِعَهُ فَنَزَعْتُهُ وَكُنْتُ أَغْتِيلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ [۲۳۲۷]

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د یو سفر نه تشریف راوړو ما په دکانچه باندې یو پرده رازورنده کړې وه ، چه دیکښې تصویرونه وو ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چه دا اوکتله نو وې شلوله ، او وې فرمائیل د قیامت په ورځ به د ټولو نه زیات سخت عذاب د هغه خلقو وی چه دوی د الله تعالی د تخلیق نقل کوی ، حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه ما دې نه یوه یا دوه تکیه گانې جوړې کړې (او چه تکیه پائمال کیږی او دېته تکیه وهلې کیږی چه دینه معلومه شوه چه تصویرونه به هم داسې پائمال کیدې شی)

قوله: سترت بقرام لی علی سهوة: قرام (د قاف په کسره سره) نقشدارې یا نرۍ پردې ته وایی - (۳)

سهوة (د سین په فتحه او د باء په سکون سره) دکانچې ته یا ډیوډۍ ته یا د کور گودام ته وائی (۴) مولانا انورشاد کشمیری رحمه الله د دې ترجمه په طاق سره کړیده - (۵)

قوله: وعلقت درنوکا فيه تمايل: درنوک (د دال په ضمه او د راء په سکون سره) پردې ته وائی - (۶)

(۱) عمدة القاری: ۲۲/۷۲۱، إرشاد الساری: ۱۲/۶۴۴، فتح الباری: ۱۰/۴۷۳، شرح الکرمانی: ۲۱/۱۳۵.

(۲) قال أبوهريرة في حديثه: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: إن أمتي يأتون يوم القيامة غرا محجلين من أثر الوضوء. أخرجه مسلم في كتاب الطهارة، باب استحباب إطالة الغرة: ۱/۲۱۶ (رقم الحديث: ۲۴۶)

(۳) النهاية لابن الأثير: ۴/۴۹، مجمع بحار الأنوار: ۴/۲۵۷.

(۴) النهاية لابن الأثير: ۲/۴۳۰، مجمع بحار الأنوار: ۳/۱۶۱.

(۵) فيض الباری: ۴/۳۸۳.

(۶) النهاية لابن الأثير: ۲/۴۳۰، مجمع بحار الأنوار: ۳/۱۶۱.

۹. = بَاب مَنْ گِرَةِ الْقُعُودَ عَلَى الصُّورَةِ

[۵۷۱۳] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا اشْتَرَتْ ثَمْرَةَ فِيهَا تَصَاوِيرُ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ فَقُلْتُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَذْنَبْتُ قَالَ مَا هَذِهِ الثَّمْرَةُ قُلْتُ لِيَتَجَلَّسَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدهَا قَالَ إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّورِ يُعَذِّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقَالُ هُمْ أَحْيَا مَا خَلَقْتُمْ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ يَتَنَافِيهِ الصُّورَةُ [ر: ۱۹۹۹]

[۵۷۱۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ يَتَنَافِيهِ الصُّورَةُ قَالَ بُسْرٌ ثُمَّ اشْتَكَيْ زَيْدٌ فَعُدْنَا فَإِذَا عَلَى بَابِهِ سِتْرٌ فِيهِ صُورَةٌ فَقُلْتُ لِعَبِيدِ اللَّهِ رَيْبٌ مِمُّونَةٌ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنْ الصُّورِ يَوْمَ الْأَوَّلِ فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ أَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَنْ هَوَائِبُ الْحَارِثِ حَدَّثَهُ بُكَيْرٌ حَدَّثَهُ بُسْرٌ حَدَّثَهُ زَيْدٌ حَدَّثَهُ أَبُو طَلْحَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۲۰۵۳]

امام بخاری رحمہ اللہ پہ دے باب کنبی پہ تصویرونو د کنبیناستو کراہت بیانوی - حدیث د باب کنبی حضرت عائشہ فرمائی چه ما یو تکیہ واخسته چه هغی باندی تصویرونه وو ، نبی کریم ﷺ په دروازه کنبی اودریدو او دننه رانغلو ، ما چه کله دا اولیدلو نو ما اوویل خما توبه که خما نه خه گناه شوی وی ، حضور ﷺ اوفرمانل دا تکیه خه ده ، ما اوویل دا ما د ستا د ناستی او د تکیه لگولو دپاره اخستی ده - دوی اوفرمانل : دے تصویرونو جوړوونکو ته به د قیامت په ورځ عذاب وی او دوی ته به اوویلې شی چه دیکنبی روح واچوه ، چه په کوم کور کنبی تصویر وی هغه ته فرشتې نه داخلیری

تعارض د روایتونو او ددې دخل توجیهات: دینه معلومه شوه چه د تصوروالا تکیه استعمالول صحیح نه دی ، دینه ما قبل باب کنبی د تصویرونو والا پردې په باره کنبی حضرت عائشہ فرمائلي وو مونږ دینه تکیه جوړه کړه چه دینه معلومیری چه دا دوی ﷺ به استعمال کړې وه په روایت د باب کنبی دوی ﷺ ددې د استعمال نه انکار اوکړو په ظاهره د دواړو روایتونو مینځ کنبی تعارض دے

① حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی چه امام بخاری رحمہ اللہ دے باب سره ددې تعارض لري کولو او د دواړو مینځ کنبی تطبیق پیدا کولو ته اشاره کړیده چه د تصویر والا پردې نه د تکیه جوړولو نه دا نه لازمیری چه حضور ﷺ دا استعمال کړې هم وی ، دې وجه نه دواړو مینځ کنبی خه تعارض نشته دے ، رومی روایت کنبی صرف د تکیه جوړولو ذکر دے ، د استعمال هیڅ وضاحت نشته دے - ()

⑤ او دا هم ویلې شي چه حضور ﷺ دا تګه استعمال کړې وه خو دا پرده نې د تګه جوړولو نه وړاندې بالکل په مینځ شلولې وه او تصویرونه شلیدلې وو ، بیا نې ترینه تګه جوړه کړه نو دا بغیر د تصویرونو والا تګه وه - (۱)

⑥ مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې فرمائی چه رومبې باب کښې د حضرت عائشه قول " فجعلناه وسادتين " نه معلومېږي چه تصویرونه د تګه وهلو او د پائمال کولو په حالت کښې جائز دی او ددې دویم باب د روایت نه د تصویرونو مطلق عدم جواز معلومېږي ځکه چه حضرت عائشه تصریح کړیده چه دا ما د دوی د کښینا ستو دپاره اخستې وه خو دوی ﷺ دا قبوله نه کړه -

امام بخاری رحمه الله رومبې په دې باندې د جواز او ثابیا په دې باندې د گراحت ترجمه قائم کړیده ، اوس خو به یا دا اوویلې شي چه د امام په نزد د جواز قول راجح دي ، دویمه ترجمه نې قائم کړه چه که څوک د عدم جواز قول اختیاروی نو د هغه دپاره هم یوه لاره شته - او یا به دا اوویلې شي چه امام بخاری رحمه الله په ناسته او په پائمال کولو کښې فرق کوی چه د تصویرونو والا تګه او پرده د ناستې دپاره خو نه شي استعمالولې خو په دې ډډه وهل او ځملاستل او تللو دپاره استعمالیدې شي ځکه چه دیکښې امتهان (سپکاوي) او تحقیر زیات دي - (۲)

مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله خپله توجیه هم بیانې کړیده ، دې فرمائی چه اصل کښې حضرت عائشه چه کله رسول الله ﷺ ته اوویل چه دا ما د ستا د کښیناستو دپاره اخستې ده ، نو دوی د تصویرونو د مسئلې نه د تصویر جوړولو والا مسئلې ته منتقل شو ، ځکه چه که دوی په دې موقع خاموشی اختیار کړې وې نو چا ته به دا وهم کیدې شو چه کله دا تصویرونه جائز دی نو تصویرونه جوړول به هم جائز وی - دې وجه نه د دې وهم لرې کولو دپاره دوی تنبیه اوکړه چه تصاویر د امتهان په صورت کښې اگر چه ددې استعمال جائز دي خو د تصویر جوړول قطعاً په هیڅ صورت کښې هم جائز نه دی ، هم دا وجه ده چه دوی د تصویرونو باره کښې هیڅ هم اوبه فرمائیل بلکه " ان اصحاب هذه الصور " سره نې د تصویر جوړوونکو په باره کښې نې وعید او فرمائلو او د حدیث په آخر کښې نې په " لا تدخل البلائكة بیتا فیه سورة " سره یو عام حکم بیان کړو چه هغې کښې د امتهان دا مخصوص صورت شامل نه وو - (۳)

ددې توجیه حاصل دا رااووتلو چه حدیث د باب د تصویرونو سره متعلق نه دي ، بلکه دیکښې د تصویر جوړوونکي حکم بیان شویدی، د امتهان یعنی د ډډې وهلو او د ملاستې او د گرځیدو په صورت کښې د تصویرونو د حکم په باره کښې حدیث دباب خاموش دي ،

(۱) إرشاد الساری : ۱۲ / ۶۶۶

(۲) فیض الباری : ۴ / ۳۸۳ ، الابواب و التراجم : ۱۲ / ۱۱۲

(۳) فیض الباری : ۴ / ۳۸۳

او د رومبی باب د حدیث نه ددې جواز معلومېږي ، دې وجه نه داسې صورت کښې دا جائز دې ، والله اعلم

په مسئله د تصویر باندې تفصیلی بحث وړاندې راروان دې

۹۱=باب گراهیه الصلاة فی التصاویر

[۵۷۳] حَدَّثَنَا عُمَرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ قِرَامٌ لِعَائِشَةَ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمِيطِي عَنِّي فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تُعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي [۲۶۷:۱]

علامه عینی رحمه الله فرمائی : "ای هذا باب فی بیان کراهیه الصلاة فی البيت الذی فیہ الثیاب الثقی فیہا التصاویر، فإذا کرهت فی مثل هذا، فکراهتها وهولابسها أقوى وأشد" (۱)

یعنی دې باب کښې امام بخاری رحمه الله په هغه کوټه کښې د مونځ کولو کراهت بیان کړېدې چه کومې کښې تصویرونه وی ، نو چه کله د تصویرونو والا په کور کښې مونځ کول مکروه شو نو د تصویر والا لباس کښې خو مونځ کول په طریقه اولی سره مکروه به وی -
د تصویر والا جامو کښې مونځ کول مکروه دی ، امام په باب کښې چه کوم حدیث نقل کړېدې دیکښې دی چه حضرت عائشه یو پرده زوړنده کړې وه حضور ﷺ او فرمائل دا څما نه لرې کړه ، ځکه چه دا تصویرونه په مانځه کښې څما وړاندې وی (نو څما په توجه کښې فرق راوولی)

په حدیث د باب اشکال او ددې جواب : په دې حدیث اشکال کیږي چه د حدیث د باب نه معلومېږي چه رسول الله ﷺ د تصویرونو والا د پردې په وجود کښې کورته ننوتلو او په تیر شوې باب کښې دې چه دوی د تصویرونو والا پرده چه اولیده نو داخل نه شو -

ددې جواب دا ورکړې شویدې چه دیکښې د روح والا تصویرونه وو او په روایت د باب کښې چه د کومې پردې ذکر دې دیکښې د غیر جاندار تصویرونه وو - (۲)

د حدیث نه مستنبط آداب : علامه عینی رحمه الله د حدیث د باب نه څو آداب مستنبط کوي او لیکي : "وفیه من الفقه ینہض التزام الخشوع فی الصلاة وتفريغ البال لله تعالیٰ، وتر التعرض لہایشتغل

المصلی عن الخشوع، وفیه ایضاً أن ما یعرض للشخص فی صلاته من الفکرة فی أمور الدنیا لا یقطع صلاته" (۳)
یعنی ددې حدیث نه یو خبره خو دا معلومېږي چه په مانځه کښې خشوع او الله تعالی ته د زړه د توجه التزام کول پکار دی ، دویمه خبره دا معلومېږي چه په مانځه کښې د خضوع نه د غافل کیدونکو څیزونو نه بچ کیدل پکار دی او دریمه خبره ترینه دا معلومېږي چه مانځه کښې دننه څه دنیاوی فکر سره مونځ نه ختمېږي

(۱) عمدة القاری : ۷۴ / ۲۲

(۲) فتح الباری : ۷۴ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۷۴ / ۲۲ ، إرشاد الساری : ۶۲۸ / ۱۲

(۳) عمدة القاری : ۷۴ / ۲۲

۹۳= بَابُ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ

[۵۷۱۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ هُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ وَعَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبْرِيلَ فَرَأَتْ عَلَيْهِ حَتَّى اشْتَدَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَقِيَهُ فَشَكَا إِلَيْهِ مَا وَجَدَ فَقَالَ لَهُ إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ [ر: ۲۰۵۵]

په حدیث د باب کښې دې چه حضرت جبرئیل عليه السلام رسول الله ﷺ سره د راتلو وعده اوکړه ، خو دوی په راتلو کښې ناوخته کړو ، رسول الله ﷺ ته ددوی ناوخته کولو باندې سختی راغله نو چه کله دوی تشریف راوړو او د جبرائیل عليه السلام سره دې ملاقات اوشو نو دوی ﷺ ورته د ناوخته کیدو شکایت اوکړو ، نو جبرائیل عليه السلام اوویل : مونږ هغه کور ته نه داخلېږو چه کومو کښې تصویر وی او نه هغه کور ته چه په هغې کښې سپې وی -

قوله: فَرَأَتْ عَلَيْهِ : راځ روڼا په معنی د تاخیر کول او ناراستی کولو راځی ، دلته روایت کښې اختصار دې ، د حضرت عائشه رضی الله عنها په روایت کښې تفصیل دې په هغې کښې دې
ثم التفت ، فإذا جرو کلب تحت سريره ، فقال : يا عائشة متى دخل هذا الكلب ، فقالت : وأيم الله ما دريت ، ثم أمر به ، فأخرج ، فجاء جبريل ، فقال : واعدتني ، فجلست لك فلم تأت ، فقال : منعني الكلب الذي كان في بيتك (۱)

يعني رسول الله ﷺ چه اوکتل چه دسپې یو بچې د کت لاندې پروت دې ، نو دوی ﷺ اوفرمايل : " دا کله راغلې دې ، نو دوی اوویل : " والله ما ته نه ده معلومه ، بیا دوی ﷺ ددې د ویستلو حکم اوکړو او دا دې اوویستلو ، چه حضرت جبرائیل راغلو ، نو دوی ﷺ ورته اوفرمايل : " تا ما سره وعده کړې وه ما د ستا انتظار کولو خو ته راغلې " نو دوی اوویل : څه د دې سپې د لاسه نه یم راغلې چه کوم کور کښې دننه وو -

۹۳= بَابُ مَنْ لَمْ يَدْخُلْ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ

[۵۷۱۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا اشْتَرَتْ ثَمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ فَلَمَّا رَأَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ عَلَى الْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَّةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ مَاذَا أَذْنَبْتُ قَالَ مَا بَأَلْ هَذِهِ الثَّمْرُقَةُ فَقَالَتْ اشْتَرَيْتُهَا لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وَتُوسِدَها فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّورِ يُعَذِّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ وَقَالَ إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّورُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ [ر: ۱۹۹۹]

(۱) أخرجه مسلم في كتاب اللباس ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان : ۱۳ / ۱۶۶۴ (رقم الحديث : ۲۱۰۴)

تصویرونو والا کور ته د داخلیدو حکم : چه په کوم کور کښې تصویرونه وی، دیته د داخلیدو
 څه حکم دی ؟ دیکښې اختلاف دی -

د احنافو اود مالکیه اود حنابلې حضراتو په نزد دیته داخلیدل مکروه دی ، حرام نه دی - (۱)
 په شوافعو کښې د اکثر عالمانو په نزد دیته داخلیدل جائز نه دی (۲) دوی د حدیث د باب
 نه استدلال کوی خو جمهور دا په کراهت محمولوی -

۹۴=بَابُ مَنْ لَعَنَ الْمُصَوِّرَ

[۵۶۱۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ
 عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ اشْتَرَى غُلَامًا حَاجِمًا فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدِّمْرِ
 وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَكَسْبِ الْبَغِيِّ وَلَعَنَ أَكْلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَالْمُصَوِّرَ [ر: ۱۹۸۰]
 په تصویرونو جوړوونکی باندې رسول الله ﷺ لعنت ویلې دی لکه چه په حدیث د باب
 کښې دی -

۹۵=بَابُ مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كُفِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

أَنْ يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ

[۵۶۱۸] حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ أَنَسٍ
 بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ قَتَادَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ وَهُمْ يَسْأَلُونَهُ وَلَا يَذْكُرُ النَّبِيَّ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى سُبِّحَ فَقَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي
 الدُّنْيَا كُفِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ [ر: ۲۱۱۳]

په اکثرو نسخو کښې دا ترجمه الباب شته او د اسماعیلی په نسخه کښې نشته دی - (۲)
 قوله: سمعت النضر بن أنس بن مالك يحدث قتادة: حافظ بن حجر رحمه الله ددې
 سند وضاحت کوی او لیکي :

كان سعيد بن أبي عروبة كثير الملازمة لقتادة، فاتفق أن قتادة والنضر بن أنس اجتماعاً، فحدث النضر قتادة،
 فسمعه سعيد وهو معه... وقد تقدم تصريح البخاري بدين سعيد اسمع من النضر هذا الحديث الواحد (۳)
 یعنی سعيد بن ابی عروبه د قتاده خصوصي شاگرد وو او اکثر به ده سره وو ، یو ځل اتفاق

(۱) فتح الباری : ۴۸۱۱۰ ، الابواب و التراجم : ۱۱۲۱۲ ، اوجز المسالك ، كتاب الاستيذان ، باب ما جاء
 في الصور و التماثيل : (۱۴۸۱۵)

(۲) الابواب و التراجم : ۱۱۲۱۲ ، شرح مسلم للنووي : ۲۰۰۱۲ ، اوجز المسالك ، كتاب الاستيذان ، باب
 ما جاء في الصور و التماثيل : (۱۴۸۱۵)

(۳) الابواب و التراجم : ۱۱۲۱۲ ، فتح الباری : ۴۸۲۱۱۰ ، عمدة القاری : (۷۵۱۲۲)

(۴) فتح الباری : (۴۸۲۱۱۰)

سره نصر بن انس او قتاده دواړه یو ځایي ملاو شو ، نصر بن انس قتاده ته دا حدیث بیان کړو په دې موقع سعید هم موجود وو ، ده هم د نصر نه دا حدیث واوریدو ، سعید بن ابی عروبہ صرف هم دا یو حدیث د نصر بن انس نه اوریدلې دې لکه چه امام بخاری رحمه الله ددې تصریح وړاندې کړیده ، دې حدیث اگر چه قتاده ته اوړوی خو سعید ئې هم اوړی -

قوله: وهما سألونه ولا يذكر النبي ﷺ: یعنی خلکو د ابن عباس رضی الله عنهما نه د مسائلو تپوس کولو (او هغه به جواب ورکولو خو) د رسول الله ﷺ ذکر ئې نه کولو یعنی خپله ئې فتوی ورکوله ، د حضور ﷺ څه حدیث ئې نه ذکر کولو ، د اسماعیلی روایت کښې د دې تفصیل دې "فجعلوا يستفتونه، ويفتيهم ولم يذكر فيهما يفتيهم النبي ﷺ" (۱)

قوله: حتى سُئِلَ، فقال: سمعت...: دوی نه د کومې مسئلې تپوس او شو دې باره کښې دلته ابهام دې ، د ابن ابی عدی په روایت کښې د دې تفصیل دې ، دیکښې دی ".....حق أتاه رجل من أهل العراق، أراه نجارا، فقال: إلى أصور هذه التصاير، فما تأمرني؟ فقال إذا سمعت... (۲) یعنی یو عراقی سړې راغلو غالبا دې ترکان وو ، وې ویل : څه دا تصویرونه جوړوم ، د ستا دې باره کښې ما ته څه حکم دې او څه فتوی راکوئ ؟ نو بیا حضرت ابن عباس مرفوع حدیث واورولو -

قوله: من صور صورة في الدنيا: دلته صورة عام دې د سا والا او د غیر سا والا ټولو ته شامل دې ، خو د حدیث په آخر کښې "كُلف أن ينفخ فيها الروح" نه د غیر د سا والا تخصیص او شو ، او معلومه شوه چه د "صورة" نه مراد د سا والا تصویر مراد دې -

قوله: كُلف يوم القيامة أن ينفخ فيها الروح وليس بنافخ: په روح اچولو به مصور مکلف کړې شی او دې به روح نه شی اچولې ، دې وجه نه دائمی عذاب کښې به مبتلاء وی د فاسق عذاب دائمی نه وی ، دې وجه نه داسې نصوص په زجر او توبیخ محمولولې شی ، حقیقی معنی نه وی مراد ، لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی :

والجواب أنه يتعين تأويل الحديث على أن المراد به الزجر الشديد بالوعيد بعقاب الكافر ، ليكون أبلغ في الإرتداء، وظاهرة غير مراد (۳)

مسئله د تصویر: امام بخاری رحمه الله په دې بابونو کښې د تصویر په حرمت باندې څو احادیث بیان کړيدي ، دې وجه نه د جمهورو عالمانو او د فقهاء د اسلام په نزد د سا والا تصویر جوړول حرام او په کبانرو کښې دې ، برابره خبره ده چه هغه د سوری والا د مجسمې په شکل وی یا د دې سوري نه وی - (۴)

(۱) فتح الباری : ۴۸۲۱۱۰

(۲) فتح الباری : ۴۸۲۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۲۸۳۱۱۰

(۴) شرح مسلم للنووی، کتاب اللباس، باب تحريم تصوير صورة الحيوان : ۱۹۹۱۲... [بقیه بر صفحه آنده....]

نصویر جو پرول خو مطلقاً پہ تمامو صورتونو کنبی حرام دی ، دارنگہ د کور پہ دیوالونو، پہ جامو او پہ نورو اوچتو خایونو باندی تصویر لگول حرام دی ... هو گہ داسی خانہ وی چہ ہلتہ سرے کنبینی ، گرخی یا خملی نو چہ دا خایونہ د امتہان او د تحقیر دی نو دی وجہ نہ اکثر عالمان دی صورت کنبی تصور ساتلو تہ حرام نہ وانی لکہ علامہ نووی لیکی :

تصویر صورة الحيوان حرام شديد التحريم وهو من الكبائر، سواء صنعه بمأيتهم أو بغيرة فصنعتة حرام بكل حال ، لأن فيه مضاهاة لخلق الله ، و أما اتخاذ البصور فيه صورة حيوان ، فإن كان معلقاً على حائط أو ثوبا ملبوساً أو عبامة ونحو ذلك مما لا يعد مبتهناً ، فهو حرام ، وإن كان في بساط يداس ووسادة ونحوها بمأيتهم فليس بحرام ولا فرق في هذا كله بين ما له ظل وما لا ظل له ، هذا تلخيص من مذهبنائي المسئلة ، ربيعنا قال جماهير العلماء من الصحابة والتابعين ومن بعدهم ، وهو مذهب الشوري ومالك وأبي حنيفة وغيرهم (۱)

مرداوی پہ الانصاف کنبی (۲) او ابن قدامہ پہ - المغنی - کنبی د حنابلہ ہم دا مسلک نقل کریدی (۳) د احنافو حضراتو ہم دا مسلک دی ، علامہ عینی ، علامہ شامی ددی تصریح کریدی (۴) امام محمد رحمہ اللہ پہ موطاء کنبی لیکی :

وما كان فيه من تصاویر من بساط یسط أو فراش یفترش أو وسادة ، فلا بأس بذلك ، وإنما یكره من ذلك الاسترو ما ینصب نصبا ، وهو قول أبي حنيفة والعمامة من فقهاءنا (۵)

یعنی بستر د او تکیہ وغیرہ باندی تصویر کیدو کنبی خہ حرج نشہ ، او پہ پردو او پہ ہفہ خہ چہ ہفہ اودرولے کیڑی پہ ہفہ تصویرونہ مکروہ دی ، د امام ابوحنیفہ او د عامو فقہاء ہم دا مسلک دی -

د مالکی حضراتو نہ مختلف روایتونہ دی ، د سوری والا مجسم تصویر پہ حرمت خو د دوی اتفاق دی . لکہ چہ د بعض خلقو مجسمی پہ طور د یادگار جو پریری ، داسی مجسمی

...بقیہ از حاشیہ گذشتہ [أوجز المسالك ، کتاب الاستیذان ، باب ما جاء فی الصور و التماثيل : ۱۴۰/۱۵ ، المغنی لابن قدامة ، کتاب الولیمة ، وجوب الإنکار علی ما یصنع فی الولائم من المنکرات : ۲۱۵/۱۷ ، شرح الزرقانی : کتاب الاستیذان ، باب ما جاء فی الصور و التماثيل : ۳۶۸/۴ ، البحر الرائق ، کتاب الصلوة ، باب ما یفسد الصلوة و ما یکرہ فیها : ۲۷/۲]

(۱) شرح مسلم للنووی فی کتاب اللباس ، باب تحریم تصویر صورة الحيوان الخ : ۱۹۹/۲
(۲) الانصاف : ۴۷۴/۱۱

(۳) المغنی لابن قدامة ، کتاب الولیمة وجوب الإنکار علی ما یصنع فی الولائم من المنکرات : ۲۱۵/۱۷ - ۲۱۶
(۴) عمدة القاری : ۷۰/۲۲ ، الدر المختار ، کتاب الصلوة ، مطلب مکروهات الصلوة : ۴۷۹/۱۱ ، البحر الرائق ، کتاب الصلوة ، باب ما یفسد الصلوة و ما یکرہ فیها : ۲۷/۲ ، إکمال إكمال المعلم للأبی ، کتاب اللباس ، باب لاتدخل الملائكة : ۳۹۴/۱۵

(۵) الموطاء لإمام محمد ، کتاب الاستیذان باب التصاویر و الجرس و ما یکرہ منها ، ص ۳۸۲

بالاتفاق حرام دی . خو چه په کاغذ یا په جامو وغیره تصویر وی چه د هغې سورې نه وی . دیکنې د دوی په نزد اختلاف دې . ابن القاسم وغیره دا جائز گرځوی (۱) بعضی دپته حرام خو اکثر مالکی عالمان دپته مکروه وانی - (۲)

حاصل دا چه د ائمه ثلاثه په نزد تصویر که مجسم وی او که غیر مجسم دا حرام دې . د مالکیانو په نزد مجسم خو حرام دې ، خو غیر مجسم د اکثر مالکیانو په نزد مکروه دې . د بعضو په نزد جائز دې -

د غیر مجسم تصویر د جواز دلائل . چه کوم حضرات غیر مجسم تصویر ته جائز وانی هغوی په صحیح مسلم کښي د زید بن خالد د روایت نه استدلال کوی چه کوم دوی د بسر بن سعید وړاندې بیان کړې وو

إن زید بن خالد الجهني حدثه و مع بسره عبيد الله الخولاني ، أن أباطلحة حدثه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة ، قال بسره : فمرض زید بن خالد ، فعُدناه ، فإذا نحن في بيته بستر فيه تصاویر ، قللت لعبيد الله الخولاني : ألم يحدثنا في التصاویر ؟ قال : إنه قال : " لا رقيا في ثوب " ألم تسمعه ؟ قلت : لا ، قال : بلى ، قد ذكر ذلك (۳)

دې روایت کښي تصریح ده چه د تصاویرو د حرمت د حکم نه هغه تصویر چه کوم په جامو کښي وی هغه ترینه مستثنی دې او زید بن خالد په خپل روایت کښي د دې استثناء ذکر کړيدي

دارنگه یو بل حدیث امام ترمذی رحمه الله په کتاب اللباس کښي د عبید الله بن عبد الله بن عتبة نه نقل کړيدي چه دې د حضرت ابو طلحه انصاری رضی الله عنه بیمار پرسئ دپاره لاړو ، هلته سهل بن حنیف هم موجود وو ، حضرت ابو طلحه یو سرې راوبللو او د لاندینه ئې یو خادر لرې کولو دپاره اوویل ، سهل اوویل ، دا ولې لرې کوئ ، نو حضرت ابو طلحه اوویل : " لأن فيه تصاویر ، وقد قال فيه النبي ﷺ ما قد علمت " سهل اوویل : " أولم يقل : " لا ما كان رقيا في ثوب " یعنی رسول الله ﷺ خو په جامو چه کوم تصویر لگیدلې وی هغه مستثنی کړيدي . نو حضرت ابو طلحه اوویل : " بلى ولكنه أطيّب لنفسى " (۴) اخرجه الترمذی فی کتاب اللباس باب ما جاء في الصورة : ۲۳۰ / ۳ (رقم الحديث : ۱۷۵۵) یعنی رسول الله ﷺ اگر چه ددې استثنی کړیده خو ما ته دا ښه لگي چه څه دا لرې کړم

جمهور ددې دواړو روایتونو دا جواب ورکوی چه دیکښي د " رقما في ثوب " نه د غیر جاندار تصویر مراد دې ، د جاندارنه دې مراد ، په پرده باندې د ساوالا د تصویر په باره کښي دلته بخاری کښي روایت تیر شويدي ، چه رسول الله ﷺ دپته د رانوتلو نه انکار اوکړو -

(۱) إكمال إكمال المعلم . باب لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة ولا كلب : ۳۹۴ / ۱۵

(۲) إكمال إكمال المعلم . باب لا تدخل الملائكة بيتا فيه صورة ولا كلب : ۳۹۴ / ۱۵

(۳) رواه مسلم في كتاب اللباس والزينة . باب تحريم تصوير صورة الحيوان ۱ : ۶۶۶ (رقم الحديث : ۲۱۰۶)

(۴) أخرجه الترمذی في كتاب اللباس . باب ما جاء في الصورة ۴ | ۲۳۰ (رقم الحديث : ۱۷۵)

د کیمري د تصویر حکم: د نن سبا د کیمري د تصویر چه ترکومي تعلق دي نو ددي باره کښې اگر چه د مصر بعض عالمانو د جواز فتوی ورکړیده (۱) لکه د مصر یو مفتی علامه الشیخ محمد بخیت د دي په جواز یوه رساله لیکلې ده چه د هغې نوم دي "الجواب الشالی إباحة التصوير الفوتوغرافي" دارنگه اوگوری "فقه السنة للسید سابق، التصوير، الصور التي لا ظل لها: ۱۳۵۱" خو د جمهورو مفتیانو فتوی ددي په عدم جواز ده - (۲) خو د ضرورت خایونه دینه مستثنی دی، مثلاً شناختی کار، پاسپورت وغیره دپاره تصویر یو ضرورت جوړ شويدي، امام محمد رحمه الله په سیر کبیر کښې فرماني "وان تحققت الحاجة له إلى استعمال السلام الذي فيه تمثال فلا بأس باستعماله" (یعنی که د داسې اسلحي ضرورت راپیښ شي چه دیکښې تصویر دي نو دا استعمالولې شي) (۳) علامه سرخسی رحمه الله ددي علت بیانوي او لیکي "لأن مواضع الضرورة مشتتة من الحرمة كما في تناول البيعة" (ځکه چه د ضرورت مواقع د حرمت نه مستثنی دی، مثلاً د ضرورت په وخت د مردار خاور خوراک اجازت شته) (۴) د ټي وي او د ویدیو او د کمپیوټر د تصویر حکم: اوس پاتې دي د ټیلی ویزن، د ویدیو او د کمپیوټر تصویر دي باره کښې جمهور مفتیان فتوی د عدم جواز ورکوي (۵) دوی وائی چه په ټي وي باندې د راتلونکي تصویر هم هغه حکم دي چه کوم د نورو عامو تصویرونو دي - خو بعض عالمان وائی چه دا د تصویر په حکم کښې نه دي، بلکه دا عکس دي چه د شعاگانو او د لهرونو په ذریعه په یو جدید ټیکنیک سره محفوظ کیږي، دي وجه نه په دي د تصویر وعیدونه به نه جاری کیږي - (۶)

دا اختلاف په هغه صورت کښې دي چه کله په ټي وي کښې او په ویدیو کښې او په کمپیوټر کښې او په سی ډیز کښې د راتلونکي او محفوظ کیدونکي تصویر کښې څه بل شرعی قباحه نه وي نو جمهور ددي د عدم جواز او بعض عالمان ددي د جواز قائل دي -

(۱) د مصر یو مفتی علامه الشیخ محمد بخیت ددي په جواز باندې یوه رساله لیکلې ده چه دهغې نوم دي: الجواب الشافی فی إباحة التصوير الفوتوغرافي، دغسې اوگوری: فقه السنة للسید سابق، التصوير، الصور التي لا ظل لها: ۱۳ | ۵۰۱.

(۲) کفایت المفتی، کتاب الحظر والإباحة، بحث فوتو گرافي پيشه حرامه ده: ۲۴۳۱۹.

(۳) السیر الکبیر مع شرحه: ۲۷۸۱۲.

(۴) شرح السیر الکبیر: ۲۷۸۱۲.

(۵) فتاوی حقانيه، باب التصاویر، جدید آلات کا حکم: ۴۳۲۱۲، احسن الفتاوی: ۲۸۹۱۸، ۳۰۰، فتاوی محمودیه: ۱۶۹۱۵، النهضة الإصلاحية للشيخ مصطفى الحامي: ۲۶۴، ۲۶۵.

(۶) خو په دي اشکال شويدي چه په پرده باندې راتلونکي تصویر اگر چه عکس دي خو ددي نیگیتیو (negative) تصویر دي دي وجه نه دا د دي خبرې ذریعه جوړیږي چه دي لره په کاغذ باندې د یو شکل په صورت کښې راوړي او د ذریعه حکم هم هغه وي چه کوم دینه د حاصلیدونکي مقصودوي، ماکان سیبا لمحظور فهو محظور، ردالمختار علی الدرالمختار، کتاب الحظر والإباحة: ۳۵۰۱۶.

خو که دیکښې منکرات وی او د نورو شرعی حدونو خیال نه وی ساتلې شوې نو دا بالاتفاق ناجائز او حرام دی - (۱)

نن صبا په دنیا کښې چه د تی وی خومره چینلې هم دی ، دوی کښې څمونږ د علم مطابق یو هم داسې نشته دې چه دیکښې څه شرعی قباحه نه وی ، د غیر محرم د تصویر نه خو یو چینل هم خالی نه دې ، دې وجه دا په هر حال بالاتفاق ناجائز دی ، خو کمپیوټر ، سی ډیز او ویډیو چه اسلامی وی او د نورو شرعی قباحتونو نه پاک په کښې څه پرواگرام مرتب کړې شی ، نو د بعضې عالمانو په نزد د دې د جواز لاره شته دې

۹۶=بَابُ الْإِرْتِدَافِ عَلَى الدَّابَّةِ

[۵۷۱۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو صَفْوَانَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أَسَمَةَ بِنْتِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكْفَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَذَكِيَّةٌ وَأَرْدَفَ أَسَمَةَ وَرَاءَهُ [۲۸۲۵:۲]

د ارتداف معنی ده یو سرې پسې بشوریدل ، امام بخاری رحمه الله دې باب کښې د دې جواز بیانوی ، حدیث دباب کښې دی چه رسول الله ﷺ د خر په کټه (الرجل هغه کټې ته وائی چه هغه خالص د ناستې دپاره جوړ وی او لرگی په کښې لگیدلې وی خو پښتو کښې چه په خر اچولې کیږي نو هغه ته کټه وائی ځکه ئې مونږ ترجمه په کټه سره اوکړه) سور ناست وو په دوی د فدک خادر وو ، او دوی خان پسې اسامه کښینولې وو -

إكاف : کټې ته وائی - قطيفة : خادر ، ذكیة : فدک ته منسوب دې ، خیبر سره نزدې د یو ځانې نوم دې - ()

د باب د کتاب سره مناسبت : ① کتاب اللباس سره ددې باب د مناسبت په باره کښې علامه قسطلانی رحمه الله لیکي : ولم يظهر له وجه دخول هذا الباب وما بعده بكتاب اللباس ، لكن قال في الكواكب : الغرض منه الجلوس على لباس الدابة ، وإن تعدد أشخاص الراكبين عليها ، والتصريح بلفظ " القطيفة " مشعر بذلك كما قال فليتأمل (۲)

(۱) لکه داسې پروگرامونه چه په ډانسونو ، په مسخرو او په ضرورته په خنده خوندی او موسیقی وغیره باندې مشتمل وی نو ددې کتلو کښې د وخت ضیاع هم ده او ارتکاب د حرامو هم او د فقهاء گرامو د تصریح مطابق داسې پروگرامونو کښې شرکت کول دا کتل اوریدل ټول ناجائز او حرام دی صاحب د درمختار فرمائی : و فی السراج : و دلت المسئلة أن الملاهی کلها حرام . و بدخل علیهم بلا إذنهم لإنکار المنکر ... قلت و فی البزازیة : استماع صوت الملاهی کضرب قصب و نحوه حرام لقوله علیه الصلوة و السلام : " استماع الملاهی معصية ، و الجلوس علیها فسق و التلذذ بها كفر " أي بالنعمة ، فصرف الجوارح إلى غیر ما خلق لأجله كفر بالنعمة لا شكر ، فالواجب کل الواجب أن یجتنب (الدر

المختار مع رد المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۳۴۹/۶)

(۲) عمدة القاری : ۷۶/۲۲ ، إرشاد الساری : ۶۳۲/۱۲)

(۳) إرشاد الساری : ۶۳۲/۱۲)

یعنی ددی باب په کتاب اللباس کښې د ذکر کولو څه وجه ما ته ښکاره نه شوه ، خو صاحب د کواکب لیکلې دی ، چه دې باب نه مراد د سورلۍ په جامه باندې کښیناستل دی ، اگر چه ناست کسان زیات وی ، د لفظ د قطیفة نه دا خبره په فهم کښې راځی - علامه کرمانی رحمه الله هم دا خبره لیکلې ده (۱)

② حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ما ته ددې باب دلته رواړو کښې اشکال وو ، خو بیا ما ته دا توجیه په فهم کښې راغله چه روستو ناسته کښې د غورزیدو خطره وی نو امام بخاری رحمه الله دې باب سره دپته اشاره کوی چه د غورزیدو احتمال د روستو ناستې دپاره مانع نه دې ، دې وجه نه ددې احتمال سره هم په طور د ردیف ناسته جائز ده ، خو چه کوم په طور د ردیف کښینی نو هغه دې محتاط اوسی ، که اوغورزیږی نو د ستر او د لباس د حفاظت دپاره دې چوکس وی - (۲)

③ حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله په " الابواب و التراجم " کښې فرمائی : و الأوجه عند هذا العهد الضعيف أنه قد تقدم أن المصنف رحمه الله ذكر عدة أبواب في كتاب اللباس مما يتعلق بالزينة كما تقدم في مبدأ هذا الكتاب ، ولما كانت هذه الأبواب على الظاهر مما يخالف الزينة ، فذكرها بعد ذكر أبواب الزينة استطراداً ، فإن الضد أقرب حظوراً بالبال مع ضده - (۳)

د دې حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله په کتاب اللباس کښې څو بابونه د زینت سره متعلق هم ذکر کړیدی ، اوس دلته داسې بابونه ذکر کوی چه کوم د زینت خلاف دی ، دوه درې کسان په یو سورلۍ او په یو ځناور باندې کښیناستل د زینت خلاف دی ، او د ضد په ذکر کولو سره په خبره پوهیدل ښه راځی و بضدها تتبیین الاشياء نو گویا دا ابواب ئې په وجه د نسبت د تضاد سره بیان کړیدی

۹۷=بَابُ الثَّلَاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ

[۵۱۲۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَهُ أُغَيْلِمَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَحَمَلَ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَالْآخَرَ خَلْفَهُ [ر: ۱۷۰۳]

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په یو ځناور درې کسان هم سوریږی شی ، په شرط د دې چه ځناور کښې ددې طاقت او قدرت وی - (۴) اگر چه بعض روایتونو کښې د دینه منع راغلې ده (۵) خو دا رویتونه متکلم فیها دی ، قابل

(۱) شرح الکرماني : ۱۴۱/۲۱

(۲) فتح الباری : ۴۸۴/۱۰

(۳) الابواب و التراجم : ۱۱۲/۲

(۴) الابواب و التراجم : ۱۱۲/۲ ، إرشاد النجاشي : ۶۳۳/۱۲ ، عمدة القاری : ۷۷/۲۲

(۵) أخرجه الطبرانی عن جابر : نهی رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يركب ... [بقیه بر صفحه آئنده....]

د استدلال نه دی او که دا قابل د احتجاج تسلیم هم کړې شی نو بیا به دا په هغه صورت محمولېږي چه کله ځناور کښې د درې سړو د اوړلو طاقت نه وی (۱)

قوله: استقبله أغیلمة بنی عبد المطلب: أغیلمة دهلمة تصغیر دې ، هلمة د غلام جمع ده ، دا تصغیر خلاف قیاس دې د قیاس مطابق هلمة کیدل پکار وو (۲) د فتح مکه په موقع باندې د بنو عبد المطلب څو ماشومان د دوی استقبال دپاره راغلل ، رسول الله ﷺ دوی کښې یو وړاندې او بل خان پسې کښینولو ، راتلونکې باب کښې د دوی نومونه هم راغلي دی چه قثم بن عباس نې وړاندې او فضل بن عباس نې روستو کښینولو -

۹۸=باب حَمَلُ صَاحِبِ الدَّابَّةِ غَيْرَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ

وَقَالَ بَعْضُهُمْ صَاحِبُ الدَّابَّةِ أَحَقُّ بِصَدْرِ الدَّابَّةِ إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَهُ [۵۲۱] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ذُكِرَ شَرُّ الثَّلَاثَةِ عِنْدَ عِكْرِمَةَ فَقَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ حَمَلَ قُثْمُ بْنُ يَدَيْهِ وَالْفُضْلُ خَلْفَهُ أَوْ قُثْمٌ خَلْفَهُ وَالْفُضْلُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَيُّهُمْ شَرٌّ أَوَيُّهُمْ خَيْرٌ

د سوارلي مالک که غواړي نو بل وړاندې او په خپله روستو کښیناستې شی ، د امام بخاري رحمه الله مقصد دادې چه د سوارلي مالک د مخکښې ناستې زیات حقدار دې ، خو که دې په خپله خوشحالي سره دا حق بل چاته ورکول غواړي نو ورکولې شی -

قوله: وقال بعضهم: صاحب الدابة أحق بصدر الدابة إلا أن يأذن له: د بعضی

نه مراد امام شعبی دې ، ابن ابی شیبه د دوی دا تعلیق نقل کړیدې ، (۱) امام ابوداود او امام ترمذی دا مرفوع هم نقل کړیدې ، دیکښې دی

بینما رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا جاءه رجل ومعه حمار، فقال: يا رسول الله، اركب، وتأخر الرجل، فقال: لا أدت أحق بصدر دابتك إلا أن تجعله لي وقال، قد جعلته لك فركب (۲) یعنی رسول الله ﷺ پیاده روان وو چه دیکښې یو سړې راغلو ، ده سره خروو ، وې ویل اے د الله رسوله په دې سور شی او په خپله روستو شو ، حضور اوفرمائل : نه ته په خپله سوارلي باندې د وړاندې زیات حقدار نې ، خو که ته په خپله رضامندی سره دا حق ما ته راکړې نو بیا صحیح ده ،

...بقیه از حاشیه گذشته [ثلاثة على الدابة : و سنده ضعیف ، و أخرج الطبرانی عن أبي سعيد رفعه " لا يركب الدابة فوق اثنين " و فی سنده لین ، و أخرج الطبري عن علي قال: " إذا رأيتم ثلاثة على دابة فارجموهم حتى ينزل أحدهم " (فتح الباری : ۴۸۵/۱۰)

(۱) إرشاد الساری : ۶۳۳/۱۲ ، عمدة القاری : ۷۷/۲۲ ، فتح الباری : ۴۸۵/۱۰

(۲) شرح الکرمانی : ۱۴۱/۲۱ ، فتح الباری : ۴۸۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۷۷/۲۲

(۳) فتح الباری : ۴۸۵/۱۰ ، إرشاد الساری : ۶۳۳/۱۲ ، عمدة القاری : ۷۷/۲۲

(۴) رواه ابوداود : فی کتاب الجهاد ، باب رب الدابة أحق بصدرها : ۲۸/۳ (رقم الحديث : ۲۵۷۲) و

الترمذی فی کتاب الأدب ، باب ما جاء أن الرجل أحق بصدر دابته : ۹۹/۵ (رقم الحديث : ۲۷۷۳)

نوده اوویل ما دا حق تا ته درکړو ، نو بیا دوی سواره شو -
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د کوم سړی په دې روایت کښې ذکر دې هغه حضرت
معاذ بن جبل رضی الله عنہ وو -

ابن العربی په شرح د ترمذی کښې لیکلې دی چه سړې په خپله سوارلۍ په وړاندې حصه د
سوریدو زیات مستحق ځکه دې چه دا یو شرافت دې او دا شرافت د مالک حق دې ، لکه
چه د چلولو حق ده ته دې ، چه تیز نې چلوی او گه رو ، د تصرف دا اختیار مالک ته وی - (۱)

قوله: ذکر شُرُثُ الثَّلَاثَةِ عِنْدَ عَكْرَمَةَ: د عکرمه په خوا کښې چه په یو سوارلۍ باندې د درې
سړو د سوریدو د بد والی ذکر او کړو چه په یو سوارلۍ باندې د دریو سړو سوریدل بده خبره
ده ، نو دوی اوویل : چه رسول الله ﷺ د خپل ځان نه وړاندې قُثم او د ځان نه روستو فضل
کښینولې وو یا نې فضل وړاندې او قُثم روستو کښینولې وو نو دوی کښې کوم یو ښه دې
او کوم یو بد ... عکرمه رد او کړو چه د دریو ناسته بده نه ده ، د حضور ﷺ نه ثابت ده ،

شُرُثُ الثَّلَاثَةِ کښې اضافت لفظیه دې ، دا د الحسن الوجه د قبیلې نه دې ، (۲)
علامه قسطلانی رحمه الله لیکي -

وحاصل المعنى انهم ذكروا عند عكرمة أن ركوب الثلاثة على الدابة شرو ظلم ، وأن المقدم مشر أو المؤخر ،
فلنكر عكرمة ذلك مستدلاً بفعله ﷺ ، إذ لا يجوز نسبة الظلم إلى أحدهما ، لأنها ركبا بحمله لياهما (۳)

یعنی د عکرمه خوا کښې چا په یو سوارلۍ باندې د دریو کسانو د سوریدو ذکر او کړو چه
دا ظلم او بد دي او وړاندینۍ یا روستنۍ بد دې ، نو عکرمه ددې انکار او کړو ، او استدلال
کښې نې د رسول الله ﷺ عمل پیش کړو ، چه دوی دا دواړه خپل ځان پسې کښینولې وو ،
دوی کښې د چا طرف ته هم د ظلم نسبت نه شی کیدې

دا حدیث په صحاح سته کښې صرف امام بخاری رحمه الله رانقل کړیدې - (۴)

۹۹=بَابُ إِرْدَافِ الرَّجُلِ خَلْفَ الرَّجُلِ

[۵۱۲۲] حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَمَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ مُعَاذِ
بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا أَنَا وَرَدِيفُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا
أُخْرَةُ الرَّحْلِ فَقَالَ يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا
مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ
وَسَعْدَيْكَ قَالَ هَلْ تَذَرِي مَا حَقَّ لِلَّهِ عَلَى عِبَادِهِ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ حَقَّ لِلَّهِ

(۱) فتح الباری : ۴۸۶/۱۰

(۲) عمدة القاری : ۷۸/۲۲ ، إرشاد الساری : ۶۳۴/۱۱۲ ، فتح الباری : ۴۸۶/۱۰

(۳) إرشاد الساری : ۶۳۴/۱۱۲

(۴) عمدة القاری : ۷۸/۲۲ ، إرشاد الساری : ۶۳۴/۱۱۲

عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ثُمَّ سَأَسْأَلُكُمْ قَالَ يَا مَعْزُومُ بَنِي جَبَلٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ
رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ فَقَالَ هَلْ تَذَرِي مَا حَقَّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ إِذَا فَعَلُوهُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
أَعْلَمُ قَالَ حَقَّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَعْبُدَهُمْ [٢٤٠:١]

سړې په سړي پسې کښیناستې شی په بعضې نسخو کښې دلته باب نشته دې ، په روایت د
باب کښې حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه فرماني چه خه د رسول الله صلی الله علیه و آله پسې سور ووم ، خما
او د دوی په مینځ کښې د زین د لرگو نه ماسوا بل خیز حائل نه وو ، دوی رضی الله عنهم او فرمائیل :
اے معاذ ، ما اوویل : لبیک رسول الله و سعدیک ، بیا د لږ ساعت تلو نه پس ئې او فرمائیل :
اے معاذ ما اوویل : لبیک رسول الله و سعدیک ، بیا د لږ ساعت تلو نه پس ئې او فرمائیل : اے
معاذ ، ما اوویل : لبیک رسول الله و سعدیک ، دوی او فرمائیل : تا ته پته شته چه د الله
تعالی په خپل بنده خه حق دې ، ما اوویل : " الله و رسوله اعلم " دوی او فرمائیل د الله تعالی
حق په بنده دا دې چه د ده عبادت او کړې او ده سره شرك اونکړې بیا د لږ ساعت تلو نه پس
ئې او فرمائیل : اے معاذ ، ما اوویل : لبیک رسول الله و سعدیک وې فرمائیل : تا ته پته شته
چه په الله تعالی د بنده خه حق دې چه کله دې دا کار او کړې ما اوویل : الله و رسوله اعلم ، (
الله او د ده رسول ښه پوهیږی) دوی او فرمائیل : د بنده حق په الله تعالی دا دې چه دې ده ته
عذاب ورنکړی -

قوله: ما حق العباد على الله: علامه قسطلانی رحمه الله لیکي " هو من باب المشاكلة،
وهو نوع من أنواع الهدیغ الذي يحسن به الكلام، أو المراد به أنه حق شرعي لا واجب بالعقل كما تقول المعتزلة،
وكأنه لما وعده به، ووعداه الصدق، صار حقا من هذه الجهة، " (١)

حاصل دا دې چه د الله په ذمه د هیچ چا خه حق نشته دې دې وجه نه " حق العباد على الله "
مشاکلتا او ویلې شو چه دینه وړاندې حق الله على العباد ویلې شوې وو ، نو په کلام کښې
ئې ددې شکل برقرار ساتلو دپاره حق العباد على الله او ویلې ، او یا دینه شرعي حق مراد
دې، الله چه ددې وعده کړیده اود الله وعده خو زښتیا وی، خپله وعده په هر حالت کښې پوره
کوی، گویا الله تعالی دا په خپله ذمه واجب کړیده ، په دې اعتبار سره ئې دینه حق او ویلې.

۱۰۰= بَابُ إِرْدَافِ الْمَرْأَةِ خَلْفَ الرَّجُلِ ذَا الْحَرَمِ

[٥١٢٢] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ صَبَاحٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُبَادٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنِي يَحْيَى
بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْبَرٍ وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَهُوَ يَسِيرُ وَبَعْضُ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ عَثَرَتِ النَّاقَةُ فَقُلْتُ الْمَرْأَةُ فَزُلْتُ فَقَالَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا أَمُكُمُ فَشَدَدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا دَنَا أَوْ رَأَى الْمَدِينَةَ قَالَ آيُونَ تَأْيُوتُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ [ر: ۲۹۹]
 بنسخه یا محرمه په سورلی کښې خان پسي کښینولې شي ، دا د شرم او د حیا خلاف نه ده
 سنت کښې د دې اصل شته دي
 ققلت : المرأة : المرأة - په ترکیب کښې منصوب ده " ای احفظ المرأة " او مرفوع هم کیدی شي
 ای وقعت المرأة - (۱)

۱۰۱ = بَابُ الْإِسْتِلْقَاءِ وَوَضْعِ الرَّجُلِ عَلَى الْأُخْرَى

[۵۱۲۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَبَادِ بْنِ ثَمِيمٍ
 عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْطَجِعُ فِي الْمَسْجِدِ رَافِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى
 الْأُخْرَى [ر: ۲۶۳]

استلقاء ستونې ستغ ملاستې ته وائی ، کتاب اللباس سره ددې باب مناسبت بیانولو کښې
 حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي : وجه دخول هذه الترجمة في كتاب اللباس من جهة أن الذي يفعل ذلك
 لا يأمن من الإنكشاف ، ولا سيما الاستلقاء يستدعي النوم والنائم لا يتحفظ ، فكله أشار إلى أن من فعل ذلك
 ينبغي له أن يتحفظ لئلا ينكشف (۲)

حاصل دا دې چه ستونې ستغ ملاسته کښې د جامو اخوا ديخوا کیدو او د پردې د ښکاره
 کیدو یرد وی ، امام بخاری رحمه الله ستوني ستغ څملاستونکی لره خبردارول غواړی چه د
 خپلو جامو خیال اوساتی -

قوله : ووضع الرجل على الأخرى : ستوني ستغ ملاستې حالت کښې یو پښه په بله پښه
 اچول امام بخاری رحمه الله جائز گنړی په حدیث د باب کښې ددې تصریح ده -
 امام مسلم رحمه الله د حضرت جابر رضی الله عنه نه حدیث نقل کړیدی چه رسول الله ﷺ فرماني
 دی " لا يستلقين أحداكم ثم يضع إحدى رجله على الأخرى " (۳) دې حدیث کښې د ستوني ستغ
 ملاستې په حالت کښې د پښې د پاسه بله پښې اچولو نه ممانعت راغلې دي ، دا حدیث یا
 خو د امام بخاری رحمه الله په نزد ثابت نه دي او یا ثابت دي خو امام دا منسوخ گنړی ، چه
 لنگ دې وهلې وی او یوه پښه راغونډه کړې اودرولې وی نو دې د پاسه بله پښه ایخودل
 مناسب نه دي . دیکښې د عورت د ښکاره کیدو ویره شته ، او که پښې خورې وی نو بیا
 څه باک نشته دي - (۴)

.....

(۱) عمدة القاری : ۷۹ / ۲۲ . إرشاد الساری : ۶۳۶ / ۱۲

(۲) فتح الباری : ۴۸۹ / ۱۰

(۳) رواد مسلم فی کتاب اللباس ، باب فی صنع الإستلقاء علی الظهر : ۱۶۶۱ / ۱۳ (رقم الحديث : ۲۰۹۹)

(۴) فتح الباری : ۴۸۹ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۷۹ / ۲۲

۸۱= کتاب الادب

(الأحاديث: ۵۲۳۵-۵۸۷۲)

کتاب الادب په يو سل اته ويشت بابونو باندې مشتمل دې ، چه ديکښې دوه سوه پنځه پنځوست احاديث دي ، پنځه اويا احاديث معلق او باقی موصول دې ، يو د پاسه دوه سوه احاديث مکرر دي او نور په پړومبي ځل ذکر شويدي ، کتاب الادب کښې د حضرات اصحابو او د تابعينو او د اسلافو يوولس آثار امام بخاري رحمه الله ذکر کړيدي -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۸۱-- کتاب الادب

ادب نوم دې د ښو او د بهتری د اختیارولو ، برابره خبره ده چه ددې تعلق د عمل سره وي او که د خبرې سره ، ښه اخلاق کول ، د لویو احترام کول ، وړو سره شفقت کول ، تهذيب او ښه سړیتوب اختیارولو ته ادب وائی - (۱)

مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې د ادب ترجمه په تمیز (هونیارتوب) سره کړیده - (۲)

محدثین حضرات په " کتاب الادب " کښې د رسول الله ﷺ هغه احاديث ذکر کوي چه انسان ته د معاشرتي ژوند اخلاق او آداب ، د رشتو او د رسته دارانو حقونه او او د تعلق ساتونکو سره د سلوک تعلیم ورکوي چه کوم سرور کائنات ﷺ انسانیت ته ورکړيدي - امام بخاري رحمه الله په صحيح بخاري کښې " کتاب الادب " ډیر په تفصیل سره پیش کړيدي چه ديکښې دوی د شپړوشلو نه زیات بابونه قائم کړيدي -

۱= بَابُ الْبِرِّ وَالصَّلَةِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا [العنكبوت: ۸]

[۵۱۲۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ عِزَّارٍ أَخْبَرَنِي قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ يَقُولُ أَخْبَرَنَا صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ وَأُمَّا بَيْدِهِ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى وَفَّيْهَا قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ بِرُّ

(۱) عمدة القاری: ۸۱/۲۲، فتح الباری: ۱۱۰/۴۹۰، شرح الکرماني: ۱۴۶/۲۱، الابواب و التراجم: ۱۲/۱۱۳

(۲) [ارشاد الساری: ۱۳/۱۱۲]

(۳) فیض الباری: ۳۸۵/۴، الابواب و التراجم: ۱۱۳/۲

الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ أَيْ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مِنْ وَلَوْ اسْتَرْذَنَّهُ
لَزَادَنِي [ر: ۵۰۳]

په هندوستانی نسخو کښي د "البر والصلة" الفاظ نشته دي ، امام بخاري رحمه الله په دې باب کښي د مور پلار د تابعداري ، د اطاعت او د دوی سره ښه سلوک او د صله رحمي بيان کړيدي .

ترجمة الباب کښي امام بخاري رحمه الله د قرآن کریم آيت (ووصينا الانسان بوالديه حسنا) ذکر کړيدي ، دارنگه الفاظ په درې سورتونو کښي واقع دي سورت عنکبوت کښي دي (ووصينا الانسان بوالديه حسنا و ان جاهدك لتشرك بي ما ليس لك به علم) (۱) په سورت لقمان کښي دي (ووصينا الانسان بوالديه حملته امه وهنا على وهن) (۲) او سورت احقاف کښي دي (ووصينا الانسان حسنا حملته امه کرها و وضعته کرها) (۳)

دلته د سورت عنکبوت والا آيت کریمه مراد دې چه کوم د حضرت سعد بن ابی وقاص - رضي الله عنه د واقعه متعلق نازل شوې وو ، چه د دوی مور خوراک خښاک پريخودې وو چه د حضرت سعد نه ئې مطالبه وه چه دين اسلام پريږده ، حضرت سعد د دې دا مطالبه نه منله نو د سورت عنکبوت دا آيت نازل شو (۴) چه د هغې حاصل دا دې چه د مور پلار اطاعت واجب دي ، خو په شرك او په خلاف شريعت امورو کښي د دوی اتباع نه دي کول پکار .

د حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د مور نوم حمته ليکلې شويدي ، او په هيڅ روايت کښي هم ددې د اسلام د راوړو ذکر نه ملاويږي ، ابن حجر رحمه الله ليکي " ولم أر في شيء من الأخبار أنها أسليت " (۵)

قوله: الوليد بن عيزار أخبرني: دیکښي د راوی نوم په صیغه مقدم کړې شويدي او دا جائز دي ، د عام اسلوب مطابق " أخبرني الوليد " کيدل پکار وو خو دلته " أخبرني " ئې د نوم نه پس ذکر کړيدي ، شعبه دا اسلوب په کثرت سره استعمال کړيدي (۶) د دوی شيخ ابو عمرو شيباني دي ، د دوی نوم سعد بن ابی ایاس دي ، دې وائي ما ته ددې کور اوسيدونکي خبر راکړو او د حضرت عبد الله بن مسعود کور ته ئې اشاره اوکړه ، چه دوی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه کوم عمل افضل دي ؟ نو وې فرمائيل : مونځ په خپل وخت کښي کول ، تپوس ئې اوکړوبيا کوم يو ؟ نو وې فرمائيل ، د مور او پلار تابعداري کول او دوی سره ښه سلوک کول ، تپوس ئې اوکړو ، بيا کوم يو ؟ نو وې فرمايل : جهاد في سبيل الله -

(۱) سوره عنکبوت (۸۱)

(۲) سوره لقمان (۱۴۱)

(۳) سورت احقاف (۱۵۱)

(۴) عمدة القاری : (۲۲ / ۸۱)

(۵) فتح الباری : (۱۰ / ۴۹۱)

(۶) فتح الباری : (۱۰ / ۴۹۱) ، عمدة القاری : (۲۲ / ۸۱) ، [إرشاد الساری : (۱۳ / ۴)]

ثَلَاثُونَ شَهْرًا) مور خو میاشتی د حمل بوج اوچتوی ، د ولادت سختې تیروی ، بیا ورته پښ ورکوی او په زمانه د رضاعت کښې ئې نگهبانی کوی ، دې آیت کښې د درې واړو مرحلو ذکر دې - (۱)

ددې حاصل هم دا دې چه د مور پلار په حق د اطاعت او د خدمت کښې که څه مقابله راشی نو د مور حق به مقدم وی او دېته به ترجیح ورکولې کیږی
قاضی عیاض فرمائی چه د جمهورو عالمانو مسلك هم دا دې چه اطاعت کښې د مور حق ته د پلار په حق ترجیح ورکولې کیږی (۲) بلکه حارث محاسبی په دې اجماع نقل کړیده (۳)
خو د بعضو عالمانو مسلك دا دې چه د دواړو حق برابر دې ، حافظ ددې نسبت بعضو شوافعو ته کړیدې - (۴)

شارح د بخاری ابن بطلال نقل کړی دی چه د امام مالك نه تپوس اوشو چه پلار دې رابلی او مور دې منع کوی ، داسې کښې څه حکم دې ، وې فرمائل : " د پلار اطاعت اوکړه او د مور د نافرمانۍ نه بچ شه " - (۵)

هم دا مسئله چه کله د لیث نه اوپوښتلې شوه نو دوی اوویل : " د مور خبره دې اومنی ځکه چه ددې د اطاعت حق زیات دې " - (۶)

امام احمد او نسائی د حضرت عائشه یو روایت رانقل کړیدې او حاکم د دې تصحیح کړیده - حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی ما تپوس اوکړو " په ښځې د ټولو نه زیات حق د چا دې ؟ نو وې فرمائل : د خاوند ، بیا ما تپوس اوکړو په سړی زیات حق د چا دې ؟ نو وې فرمائل : د مور - (۷)

قوله: وقال ابن شبرمة ويحي بن أيوب: حدثنا أبو زرعة مثله: عبد الله بن شبرمة د کوفې یو مشهور فقیه او قاضی دې ، د دوی او د يحيي روایت امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې موصول نقل کړیدې - (۸)

(۱) سورت احقاف (۱۵۱)

(۲) فتح الباری : ۴۹۲/۱۰ . الابواب والتراجم : ۱۱۳/۱۲

(۳) شرح صحيح البخاری لابن بطلال : ۱۹۱/۹ . فتح الباری : ۴۹۳/۱۰ . عمدة القاری : ۸۳/۲۲ .
الابواب والتراجم : ۱۱۳/۱۲

(۴) فتح الباری : ۴۹۲/۱۰ . الابواب والتراجم : ۱۱۳/۱۲ . ارشاد الساری : ۵۱/۱۳

(۵) شرح البخاری لابن البطلال : ۱۹۰/۹ . فتح الباری : ۴۹۳/۱۰

(۶) شرح البخاری لابن بطلال : ۱۹۰/۹

(۷) فتح الباری : ۴۹۳/۱۰

(۸) فتح الباری : ۴۹۳/۱۰

۳=بَاب لَا يُجَاهِدُ إِلَّا بِإِذْنِ الْأَبَوَيْنِ

[۵۱۲۷] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ وَشُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا حَبِيبٌ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجَاهِدُ قَالَ لَكَ أَبَوَانِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَبِهِمَا فُجَاهِدُ [ر: ۲۸۳۲]

جهاد ته تلو دپاره د مور پلار اجازت ضروری دی : عام حالاتو کښې د مور پلار د اجازته بغير جهاد ته تلل صحيح نه دی ، خو که نفیر عام وی نو بیا د مور پلار د اجازت ضرورت نشته دي ، د امام بخاری رحمه الله مقصود د مور پلار اهمیت بیانول مقصود دي - چه د جهاد په شان اهم فريضه ادا کولو دپاره هم د مور پلار د اجازت ضرورت دي -

امام بخاری رحمه الله په کتاب الجهاد کښې داسې يو باب په " باب الجهاد باذن الابوين " په عنوان سره قایم کړيدي -

قوله: فبیهما فجاهد: ای ان کان لك ابوان، فأبلغ جهدك فی بهما و الاحسان الیهما، فان ذلك یقوم لك مقام قتال العدو - (۱) یعنی که د ستا مور پلار ژوندی وی نو د دوی خدمت او اطاعت کښې ښه محنت او کړه هم دا د ستا دپاره د شمن سره د جهاد قائم مقام دي -

۳=بَاب لَا يَسُبُّ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ

[۵۱۲۸] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ

رسول الله ﷺ فرمایلي دي چه د ټولو نه لویه گناه دا ده چه سړې په خپل مور پلار لعنت او وائی ، او ویلي شو : اے د الله رسوله یو سړې به څنگه په خپل مور پلار لعنت او وائی ؟ وې فرمایلي : " چه یو سړې د بل سړي مور پلار ته کنخل او کړی او هغه دده په جواب کښې د ده پلار ته کنخل او کړی " -

اگر چه داسې ده خپل مور پلار ته کنخل نه دی کړې د بل مور پلار ته نې کنخل او کړل خو د ده کنخل کول ، د بل سړي د جوابی کنخلو دپاره سبب جوړ شو مقصد دا دي چه داسې حرکت نه دی کول پکار چه د مور پلار د کنخلو دپاره سبب او گرځی -

(۱) فتح الباری : ۴۹۳/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۱۳/۶

(۲) (۵۶۲۸) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الإيمان ، باب بيان الكبائر و أكبرها : ۹۲/۱ (رقم الحديث : ۹۰) و أخرجه أبو داود في كتاب الأدب ، باب بر الوالدين : ۳۳۶/۴ (رقم الحديث : ۵۱۴۱) و أخرجه الترمذی في كتاب البر والصلة ، باب ما جاء في عقوب الوالدين : ۳۱۲/۴ (رقم الحديث : ۱۹۰۲)

علامه عینی رحمہ اللہ لیکلې دی چه څمونږ په زمانه کښې څه کمینه قسم خلق داسې هم اولیدلې شو چه په خپله مور پلار ته کنځل کوی او دوی وهی ، فرمائی چه دا وباء په مصری ټبارونو کښې ډیره عامه شویده - (۱)

قوله: ان من اکبر الکبائر: کبائر لویو گناهونو ته وائی ، لوی گناهونه هم په شدت او په بد والی کښې د یو بل نه جدا او مختلف دی ، بعضی گناهونه د نورو بعضو گناهونو نه زیات بد وی ، د جمهورو عالمانو هم دا مسلک دې - (۲)

د لویو گناهونو شمار : علامه عینی رحمہ اللہ " اکبر الکبائر " یعنی چه کوم په لویو گناهونو کښې زیات لوی دی د هغې شماره څورلس خودلې ده ، شرک ، د مور پلار نافرمانی ، د دروغو گواهی ، د ضرورت او د حاجت نه د زیاتو اوبو نه منع کول ، (د میخې او د غوا د مال کولو دپاره) دپاره نر ساند (څخې او کتې) نه ورکول ، د دروغو قسم ، په ناحق قتل کول ، د جهاد د میدان نه تیخته کول ، په پاک دامن باندې تهمت لگول ، جادو اзде کول ، د یتیم مال خوړل ، شراب څکل ، د دروغو حدیث بیانول دا رنگه دا څورلس گناهونه دی چه دیته ئې په مختلف روایتونو کښې " اکبر الکبائر " ویلې دی - (۳)

د بخاری او د مسلم په یو روایت کښې د سبع موبقات نه د بچ کیدو حکم ورکړې شویدي یعنی د اوو هلاک کوونکو گناهونو نه حضور ﷺ منع کړیده :

اجتنبوا السبع الموبقات، قالوا: یا رسول الله، ماهی؟ قال: الشک بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأکل الربا، وأکل مال الیتیم، والتولی يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات* (۴)
دې حدیث کښې رسول الله ﷺ د شرک ، جادو ، قتل ناحق ، سود خوړل ، د یتیم مال خوړل ، د میدان د جهاد نه تیخته کول او په پاکدامنو مؤمنانو ښځو باندې تهمت لگول دا اووه گناهونه ئې مهلك گرځولې دی -

حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما نه یو سړی سوال اوکړو چه کبائر اووه دی وې فرمائل : هی ای السبعائة أقرب منها إلى السبع غیر أنه لا کبيرة مع استغفار، ولا صغيرة مع إصرار (۵) یعنی دا د اووو په ځانې اووه سوو ته نژدې دی ، خو استغفار او توبه چه سړې اوکړې نو یو کبیره کبیره نه پاتې کیږی او دا رنگه د اصرار سره صغیره گناه صغیره نه پاتې کیږی بلکه کبیره جوړیږی - کبائر یعنی د لویو گناهونو تعداد بعضو څلوینښت او بعضو اويا خودلې دې - (۶)

(۱) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۸۴

(۲) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۸۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۳

(۳) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۸۳ - ۸۴

(۴) رواه مسلم فی کتاب الإیمان ، باب بیان الکبائر و اکبرها : ۹۲ / ۱ (رقم الحدیث : ۸۹) رواه البخاری فی کتاب الوصایا ، باب قول الله تعالى : (ان الذين يأكلون أموال الیتامی) : ۵۸۳ / ۲ (رقم الحدیث : ۲۷۶۶)

(۵) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۸۴ ، شرح ابن بطلال : ۱۹۸ / ۹

(۶) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۸۴

بعض حضراتو د گناهونو کبائرو او صفائرو ته تقسیم کولو نه انکار کړېدې او ویلې دی چه الله تعالی د کوم څیز نه منع کړیده هغه کبیره ده هیڅ گناه صغیره نشته دې ، لکه چه ابو اسحاق اسفرائینی وائی : "ليس في الذنوب صغيرة ، بل كل ما نهى الله عنه كبيرة " دوی د حضرت ابن عباس نه دا نقل کړېدې او قاضی عیاض دا د محققینو نه رانقل کړېدې (۱) شارح ابن بطل اشاعره ته ددې قول نسبت کړېدې ، چه دوی وائی چه یو گناه ته کبیره د بلې گناه په نسبت ویلې کیږی ، گنی فی نفسه هره گناه کبیره ده - (۲)

خو د جمهورو مسلک دا دې چه په معاصی کښې صفائر او کبائر دواړه شته (۳) قرآن مجید کښې دی (الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ) (۴) د یکښې د لمم نه صفائر مراد دی ، یو بل آیت کریمه کښې دی (ان تجتنبوا کبائر ما تنهون عنه نکفر عنکم سیئاتکم) (۵) دې آیتونو کښې د کبائر او د صفائر دواړو ذکر شته دې -

د کبیره گناه تعارفی ضابطه : کومه گناه کبیره ده ؟ دې دپاره بعضې عالمانو څه ضابطې بیان کړېدی ، حضرت ابن عباس رضی الله عنه او د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روایت دې هره هغه گناه کبیره ده چه د هغې په سزا کښې د جهنم ، د الله د غضب ، د لعنت یا د عذاب وعید ذکر شوې وی - (۶)

د امام احمد او په شوافعو کښې د ماوردی نه منقول دی چه هره هغه گناه چه د هغې په وعید کښې په آخرت کښې د جهنم ذکر وی او په دنیا کښې پرې حد واجبیږی - (۷) ابن عبد السلام فرمائی چه دې سلسله کښې چه څومره ضابطې هم بیان شویدی دیکښې یو هم د اعتراض نه خالی نه ده ، بیا خپله ضابطه بیانوی او فرمائی :

والاولی ضبطها بهای شعر بتهاون مرتکبها بدینه اشعارا دون الکبائر المنصوص علیها - (۸)

ددې حاصل دا دې چه په نصوصو کښې د څومره گناهونو د کبیره کیدو ذکر دې هغه خو کبائر دی ، دینه علاوه هره هغه گناه کبیره ده چه دینه معلومیږی چه گناه کوونکی دا معمولی او سپکه او گنډله او وې کړله او د دې بد والی ته ئې هیڅ اهمیت ورنکړو - حافظ ابن حجر دا ضابطه بهترین ګرځولې ده - (۹)

بعض عالمان وائی چه کومه گناه کبیره ده او شریعت ددې باره کښې د گناه کبیره تصریح

(۱) ارشاد الساری : ۱۲/۱۳ ، فتح الباری : ۵۰۱/۱۰

(۲) شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۱۹۸/۹ ، فتح الباری : ۵۰۱/۱۰

(۳) فتح الباری : ۵۰۲/۱۰ ، عمدة القاری : ۸۳/۲۲

(۴) سورت النجم : ۳۲/۱

(۵) سورت النساء : ۳۱/۱

(۶) شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۱۹۸/۹ ، ارشاد الساری : ۱۳/۱۳ ، فتح الباری : ۵۰۳/۱۰

(۷) فتح الباری : ۵۰۳/۱۰

(۸) فتح الباری : ۵۰۳/۱۰

(۹) فتح الباری : ۵۰۳/۱۰

نه وی کړې نو دې دپاره څه ضابطه نه شی مقرر کیدې - (١)
 حديث د باب په سد د ذرائع باره کښې اصل دې
 شارح بخاری علامه ابن بطال رحمه الله فرماني چه دا حديث د باب په باره د سد د ذرائع
 کښې اصل دې . دې ليکي :

" هذا الحديث أصل في قطع الذرائع ، وأن من آل فعله إلى محرم وإن لم يقصده ، فهو كمن قصده وتعمده في الإثم ، ألا ترى أنه عليه السلام نهى أن يلعن الرجل والديه ؟ فكان ظاهر هذا أن يتولى الإثم لعنهما بنفسه ، فلما أخبر النبي عليه السلام أنه إذا سب أبا الرجل ، وسب الرجل أباه وأمه ، كان كمن تولى ذلك بنفسه ، وكان ما آل إليه فعل ابنه كلعنه في البعق ، لأنه كان سببه ومثله قوله تعالى : (ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم) (٢)

يعنى دا حديث د باب په باره د قطع د ذرائع کښې اصل دې او دا چه کوم کار نتيجتا حرامو ته رسيږي ، اگر چه سړي په دې سره د حرامو قصد او اراده نه وی کړې ، بيا هم دا کار په گناه کښې د قصدا حرامو کولو برابر دې ، او گوره په حديث کښې رسول الله ﷺ په خپل مور پلار د لعنت ليرلو نه منع کړيده ، او ددې په وضاحت کښې ئې اوفرمائل په والدينو باندې د لعنت ليرلو صورت دا دې چه سړي دبل په مور پلار باندې لعنت اوواني او هغه دده په جواب کښې د ده مور پلار ته بد رد اوواني نو گويا ده په خپله خپل مور پلار ته بد رد اوويلې ځکه چه د دې سبب په خپله د ده عمل او گرځيدو ، د قرآن کریم په يو آيت کښې هم د داسې کنخلو او د بدو ردو ويلو نه منع شويده ، ارشاد دې "تاسو د دوی باطل خدايانو ته بد رد مه وائي چه د کومو دوی عبادت کوی چه هسې نه دوی ددې په جواب کښې الله تعالى ته بد رد اوواني"

ه=باب إجابة دعاء من برّ والديه

[٥٦٢٩] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَقْبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا ثَلَاثَةٌ نَقِرُ يَتَمَشُّونَ أَخَذَهُمُ الْبَطْرُقُ فَأَلَوْا إِلَى غَارِ فِي الْجَبَلِ فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَأُطْبِقَتْ عَلَيْهِمْ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا لِلَّهِ صَالِحَةً فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَفْرُجَهَا فَقَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ وَلِي صَبِيَّةٌ صَغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ فَإِذَا رَحْتُ عَلَيْهِمْ فَخَلَبْتُ بَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ وَلَدِي وَإِنَّهُ نَاءَ بِي الشَّجَرُ فَمَا أَتَيْتُ حَتَّى أَمْسَيْتُ فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا فَخَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَخْلُبُ فُحِثْتُ بِالْجَلَابِ فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا أَكْرَهُ أَنْ أَوْقِظَهُمَا مِنْ نَوْمِهِمَا وَأَكْرَهُ أَنْ أَبْدَأَ بِالصَّبِيَّةِ قَبْلَهُمَا وَالصَّبِيَّةُ يَتَضَاغُونَ

(١) فتح الباري : ٥٠٣/١٠

(٢) شرح البخاري لابن بطال : ١٩٢/١٩ ، فتح الباري : ٤٩٤/١١٠ ، الابواب و التراجم : ١١٣/٢

عِنْدَ قَدَمَيَّ فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ دَائِي وَذَابَهُمْ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرُجْ لَنَا فُرْجَةً تَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ فَفَرَجَ اللَّهُ لَهُمْ فُرْجَةً حَتَّى يَرَوْنَ مِنْهَا السَّمَاءَ وَقَالَ الثَّانِي اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةٌ عَمِ أَحِبَّهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ فَظَلَبْتُ إِلَيْهَا نَفْسَهَا فَأَبَتْ حَتَّى آتَيْتَهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ فَسَعَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُ مِائَةَ دِينَارٍ فَلَقَيْتُهَا بِهَا فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَفْتَحْ الْخَاتَمَ فَقُبْتُ عَنْهَا اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي قَدْ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرُجْ لَنَا مِنْهَا فَرَجًا فَفَرَجَ اللَّهُ لَهُمْ فُرْجَةً وَقَالَ الْآخِرُ اللَّهُمَّ إِنِّي كُنْتُ اسْتَأْجَرْتُ أَحَبَّ رَأْسٍ فَرَّقَ أَرْزِي فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أُعْطِنِي حَقِّي فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَقَّهُ فَتَرَكَهُ وَرَغِبَ عَنْهُ فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَطْلُبْنِي وَأُعْطِنِي حَقِّي فَقُلْتُ أَذْهَبُ إِلَى ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَهْزَأْنِي فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَهْزَأُكَ فَخَذْتُ ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا فَأَخَذَهُ فَأَتَلَقَّى بِهَا فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرُجْ مَا بَقِيَ فَفَرَجَ اللَّهُ عَنْهُمْ [ر: ۲۱۰۲]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د والدينو د اطاعت کونکي د دعاء د قبلیدو ذکر کړیدې ، او ددې لاندې نې د درې سړو هغه مشهوره واقعه نقل کړیده چه هغې کښې دا درې واړه په یو غار کښې دننه بند شې او د خپلو نیکو اعمالو په وسیله سره دعا کوی او آزادی حاصله کړی.... دا حدیث په " کتاب البیوع ، باب اذا اشتري لغيره " کښې تیر شویږي -

رُحْتُ عَلَيْهِمْ: رُحْتُ: د رواح نه دې ، د ماښام په وخت راتلل - نلې بی الشجر: اونو څه لرې بوتلم ، یعنی چیلې څرولو څرولو کښې لرې اووتلم - نلې نلېا دباب د فتح نه دې ، ددې معنی د لرې کیدو راځی - الحلاب: د مخلوب په معنی کښې دې یعنی پښې ، بعض وائی چه کوم لوبښی کښې پښې لشلې کیږی ، هغه لوبښې ته حلاب وائی - (۱)

يتضافون: شور نې کولو ژړل نې ، فَرَّقَ أَرْزَا: ارز روژو ته وائی ، او فَرَّقَ (د راء په فتحه سره) د یو پیمانې نوم دې چه دیکښې شپارلس رطل راځی - (۲)

دلته اشکال کیږی چه دا اولاد نفقه د والدينو د نفقه نه مقدم ده ، ددې رعایت اونه شو بلکه دا نیکی شمار کړې شوه -

ددې جواب کښې ویلې شویږي چه ممکن ده چه د دوی په دین کښې د والدينو نفقه مقدم وی او دا هم ممکن ده چه اولاد ته نې په قدر د ضرورت نفقه ورکړې وی ، دینه پس دوی د قدر د ضرورت نه د زیاتو مطالبه کوله - (۳)

(۱) عمدة القاری: ۲۲ \ ۸۶ ، ارشاد الساری: ۱۳ \ ۸۱

(۲) عمدة القاری: ۲۲ \ ۸۶ ، ارشاد الساری: ۱۳ \ ۹۱

(۳) عمدة القاری: ۲۲ \ ۸۶

۲= بَابُ عُقُوقِ الْوَالِدَيْنِ مِنَ الْكَبَائِرِ

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۶۲۹۸:ر]

[۵۱۳۰] حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ الْمُسَيَّبِ عَنْ وَرَادٍ عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمّهَاتِ وَمَنْعًا وَهَاتِ وَوَادَ الْبَنَاتِ وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ [۱۳۰۷:ر]

[۵۱۳۱] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ الْوَاسِطِيُّ عَنْ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أُتَبِّحُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قُلْنَا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْإِشْرَاقُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَكَانَ مُتَحَنِّنًا فَجَلَسَ فَقَالَ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى قُلْتُ لَا يَسْكُتُ [۲۵۱:ر]

[۵۱۳۲] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَبَائِرَ أَوْ سُبُلَ عَنْ الْكَبَائِرِ فَقَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ فَقَالَ أَلَا أُتَبِّحُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قَالَ قَوْلُ الزُّورِ أَوْ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ قَالَ شُعْبَةُ وَأكْثَرُ ظَنِّي أَنَّهُ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ [۲۵۱:ر]

عقوق (د عین په ضمه سره) نافرمانی ته وائی، د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ روایت وړاندې په "کتاب الایمان و النذور، باب الیمین و الغموس" کښې موصولاً راروان دې - چه هغه دلته امام تعلیقاً ذکر کړیدی، دیکښې دی "الکبائر: الإشراک بالله، و عقوق الوالدین، و قتل النفس و الیمین الغموس" (۱)

د رومبې روایت په سند کښې د منصور نه مراد منصور بن المعتمر دې او د مسیب نه مسیب بن رافع مراد دې، د دوی شیخ وراد دې چه د حضرت مغیره بن شعبه کاتب وو رسول الله ﷺ فرمائی "الله تعالی د میندو نافرمانی، حقدارو ته د دوی حق نه ورکول، او لوڼه ژوندی خخول حرام کړیدی، او د ستاسو دپاره ئې قیل و قال، زیات سوال کول او د مال ضائع کول ناخوښه کړې دی -

الأمهات: دا د أمهه جمع ده، مور ته وائی، لفظ د أم ذوی العقول او غیر ذوی العقول دواړو دپاره استعمالیږی، او أمهه صرف د ذوی العقول دپاره استعمالیږی - (۲)
وَمَنْعَاوَاهَات: بعض روایتونو کښې "وَمَنْعٌ وَهَات" راغلې دې، مَنْعٌ خو واضح ده چه مصدر د

(۱) فتح الباری: ۴۹۷/۱۰، عمدة القاری: ۸۶/۲۲

(۲) فتح الباری: ۴۹۸/۱۰

منع یمنع دې ، منع کول ، بندول ، دلته د منع کولو نه د هغه حقونو منع کول مراد دی ، چه دهغې د اداء کولو حکم راغلې دې ، مثلاً زکات ، صدقات او معمولی خیزونه بل ته د ورکولو نه بندول ، د هات معنی ده : راوړه ، ورکړه ، خلیل نحوی فرمائی دا اصل کښې :
آت "وو همزه په هاء سره بدله شوه - (۱)

"هات" نه مراد د هغه خیز طلب او غوښتل دی چه د هغې سرې مستحق نه وی ، حاصل دا دې چه په خپله ذمه کوم حقوق دی د هغې د اداء کولو نه بې فکره اوسیدل او د خپل ځان دپاره د نورو د دې حقونو مطالبه کول چه دې د هغې د سره مستحق نه دې - (۲)

وواد البنات : واد (د همزې په سکون سره) مصدر دې د دې معنی ده ژوندې خخول ، لونه ژوندې خخول یو خراب رسم په عزبو کښې په زمانه د جاهلیت کښې شروع شوې وو ، قیس بن عاصم تمیمی په باره کښې ویلې کیږي چه ده د ټولو نه وړاندې خپله لور ژوندې خخه کړې وه ، د ده یو دښمن په ده حمله اوکړه او د ده لور ئې اونیوله او بوئې تله ، روستو بیا دوي کښې صلح اوشوه او جینی ته اختیار ورکړې شو چه د ستا خوښه که ته پلار سره خې او که خاوند سره اوسیرې ، جینی د خاوند سره اوسیدل خوښ کړل ، په دې باندې ده قسم اوخوړو چه د ده چه بیا کله هم لور پیدا کیږي نو دې به دا ژوندې دفن کوی ، او ده په دې عمل اوکړو او بیا دا رسم عام شو - (۳)

د جینکو د ژوندې خخولو صورتونه : د ژوندې خخولو یو صورت به دا وو چه دښخې به د وضع د حمل زمانه رانزدې شوه نو دا به ئې د یو کندي سره پریخودله ، نو د وضع د حمل نه پس به که هلك وو خودا به ئې راوړو ، که جینی به وه نو دا به ئې هم په دغه کنده کښې دفن کړو - دویم صورت به دا وو چه جینی به کله د پنځو شپږو کالو شوه نو خاوند به ښخې ته اوویل چه رشته دارانو کره خو ، دا تیاره کره ، چه دې به دا تیاره کره نو پلار به دا د رشته دارانو په ځانې صحراء ته د یو کوهی خوا ته بوتله ، دیته به ئې ویل ، دیکښې اوگوره ، نو دې به چه په کوهی کښې اوکتل نو پلار به ورته د شا نه دیکه ورکړه او په کوهی کښې به ئې اوغورزوله - (۴)

د جینکو د ژوندې ښخولو په شان د هلکانو د ژوندې خخولو هم رواج وو ، بعض خلقو به په میراث کښې د حصه اخستویا د خرچې د یرې نه خپل اولاد پیدا کولو سره ژوندې خخولو (۵)
قرآن کریم کښې د دې ذکر په څو آیتونو کښې راغلې دې ، یو ځانې کښې دی (ولا تقتلو اولادکم خشية املاق نحن نرزقهم ولایاکم ان قتلهم کان خطاکمیرا) (۶)

(۱) فتح الباری : ۴۹۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۸۷/۲۲

(۲) شرح الکرمانی : ۱۵۱/۲۱ ، فتح الباری : ۴۹۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۸۷/۲۲

(۳) فتح الباری : ۴۹۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۸۷/۲۲

(۴) فتح الباری : ۴۹۸/۱۰

(۵) عمدة القاری : ۸۷/۲۲ ، فتح الباری : ۹۸/۱۰

(۶) سورة الأسراء : (۳۱)

قوله: وکره لکم قیل وقال: په قیل او قال کښې درې اقوال دی

① دا دواړه اسم دی، جوهری په صحاح کښې هم دا اختیار کړېدې او دلیل ئې دا ورکړېدې چې په دوی الف لام داخلېږي چې کوم د اسم په علاماتو کښې دې، وائی "فلان کثیر القیل و القال" (۱)

دې صورت کښې د حدیث مطلب دا دې چې زیات بحث او خبرې اترې کول مکروه دی ځکه چې کثرت د کلام بهر حال د نقصان او د خطاء ذریعه جوړېږي -

② قال فعل ماضی معروف او قیل ماضی مجهول دې او دیکښې اشاره ده چې سړې د خلقو اقوال او قصې په کثرت سره نقل کړې او اووائی چې قال فلان کذا و قیل کذا ... فلان دا اوویل، او دا خبره اوویلې شوه نو د داسې اقوالو په کثرت سره نقل کول مکروه دی ځکه چې دارنگه څه خبرې به غلطې او د حقیقت نه خلاف نقل کړې - (۲)

③ دینه دیني معاملاتو کښې د اختلافی اقوالو ذکر مراد دې چې فلانی دې مسئله کښې دا ویلې دی او د فلانی مسئله ئې دا حکم بیان کړېدې، قال فلان کذا و قیل کذا فی هذه المسئلة نو دارنگه په کثرت سره اقوال رانقل کول مکروه دی ځکه چې دیکښې د غلط قول نقل کولو امکان زیات وی - خو که څوک په تحقیق سره خبره کوي نو هغه دیکښې داخل نه دې، خو ظاهره ده چې خلقو کښې د محققینو تعداد ډیر کم وی - (۳)

په دې آخری دوه صورتونو کښې "قیل و قال" فعل دې او حکایتاً ددې ذکر دې خو پرمېې قول راجع معلومېږي -

قوله: وکثرة السؤال: زیات سوال کول د سوال کولو نه غوښتل هم مراد کیدې شی او د مسئلو متعلق سوال کول هم مراد اخستې شی، بعض عالمان وائی چې دینه د خلقو د حالاتو متعلق زیات سوالونه کول مراد دی، دارنگه د یو معین سړي په باره کښې زیات سوالونه او تجسس کول هم صحیح نه دی - (۴)

عام حالاتو کښې غوښتل هم جائز نه دی، د ابوداود روایت دې:

"إن المسئلة لاتصلح للاثلاثة: لذی فقر مدقم، اولذی غرم مفظع اولذی دمر موجع" (۵)

یعنی درې قسمه سړي سوال کولې شی یو فقیر چه د هغه سره څه هم نه وی، دویم سخت نقصان اوچتونکې او دریم هغه قاتل چه دده په ذمه دیت دې که دې دیت ورنکړي نو دې به په قصاص کښې قتل کړې شی -

(۱) فتح الباری: ۹۸۱۱۰ -

(۲) عمدة القاری: ۸۷۱۲۲، فتح الباری: ۴۹۹۱۱۰

(۳) فتح الباری: ۴۹۹۱۱۰، عمدة القاری: ۸۷۱۲۲، شرح الکرمانی: ۱۵۱۱۲۱

(۴) عمدة القاری: ۸۷۱۲۲، فتح الباری: ۴۹۹۱۱۰، شرح الکرمانی: ۱۵۱۱۲۱

(۵) أخرجه أبوداود فی کتاب الزکاة، باب ماتجوز فی المسئلة: ۱۲۰۱۲ (رقم الحدیث: ۱۶۴۱) ، بذل

المجهود: ۱۸۳۱۸

مشهور حدیث دی. رسول الله ﷺ حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنہما ته اوفر مائل "إذا سألت فاسأل الله" (۱)
د سنن ابی داود روایت کنې دی "إن كنت لا بد سائلا، فاسأل الصالحين" (۲) که د غوښتونو نه دي
بله څه چاره نه وي نو بيا د نيکانو نه او غواړه -

د غوښتلو حکم : بغير د ضرورتو غوښتل خو بالاتفاق جائز نه دی ، خو چه کوم سړي
ضرورتمند وي او په گټلو قادر نه وي نو ده دپاره غوښتل جائز دی او که نه ؟ په دې باره
کښې دوه قوله دي د تحریم او د جواز سره د کراهته خو د کراهت سره د جواز دپاره درې
شرطونه ذکر شويدي چه په غوښتو کښې اصرار نه وي ، د خپل خان تذليل نه وي او چه د
چا نه غواړي هغه تنگ نه کړي د دې درې شرطونو سره د غوښتو اجازت ورکړې
شويدي - (۳) دلته حدیث کښې کثرت سوال یعنی زیات غوښتلو ته مکروه ویلې دی ، دینه
معلومه شوه چه په قدر د ضرورت غوښتل مکروه نه دی -

یاد اوساتی چه دلته د غوښتلو نه دخپل خان دپاره غوښتل مراد دی ، که یو کس د نورو
دپاره غواړي ، چه اهل خیر او مالداران د محتاجانو او د بې وسو امداد ته متوجه کوي یا
لکه چه څنگه د مدرسو منتظمین د دینی علمونو حاصلوونکو طالبانو د خرچې برداشت
کولو دپاره اهل خیر مسلمانان متوجه کوي نو دوی په دیکښې داخل نه دی بلکه دا خو په
خپله یو زبردست د اجر او د ثواب والا عمل دي خو ددې د جواز او په دي باندې اجر او
ثواب گټلو دپاره شرط دا دي چه د دین او د عالمانو د وقار پوره پوره رعایت اوساتلې شی
څه داسې طریقه اختیار نه کړې شی چه هغې سره د عالمانو وقار او استغناء مجروح شی یا
دا د اهل علم د ذلت ذریعه جوړه شی - (۴)

قوله: وإساعة المال: د مال ضائع کول جائز نه دی د مال ضائع کولو نه مراد دا دي چه
مال داسې خرچ کول چه دیکښې نه د آخرت فائده وي او نه د دنیا څه جائز نفع او فائده
وي ، د آخرت او د دنیا د فائدې نه بغير د مال خرچ کولو ته د مال ضائع کول وائی او دا
جائز نه دي - (۵)

د اتفاق جائز او ناجائز صورتونه : حافظ ابن حجر رحمه الله ددې حاصل دا لیکلې دی چه د
کثرت اتفاق درې صورتونه دي :

- ① په ناجائز امورو کښې د مال خرچ کول ، دا بالاتفاق ممنوع دی -
- ② د نیکی او د ښیگرې په لاره کښې مال خرچ کول دا بالاتفاق جائز او مطلوب دي -
- ③ مباح کارونو کښې مال خرچ کول ددې دوه صورتونه دي یو دا چه سړي د خپل وس

(۱) أخرجه الترمذی ، کتاب صفة القيامة ، باب بلا ترجمة : ۶۶۶۱۴ (رقم الحديث : ۲۵۱۶)

(۲) أخرجه أبو داود في کتاب الزكاة ، باب في الاستغفار : ۱۲۲۱۲ (رقم الحديث : ۶۱۴۶)

(۳) فتح الباری : ۵۰۰۱۱۰ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب الزكاة باب النهی عن المسئلة : ۳۳۳۱۱

(۴) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الزكاة ، مطلب في الحوائج الاصلية : ۷۶۱۲

(۵) فتح الباری : ۵۰۰۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۱۱۱۳ ، عمدة القاری : ۸۷۱۲۲

او د حالت او د عرف مطابق مال خرچ کړی ، نو دا په اسراف کښې داخل نه دي او دا جائز دي ، دویم دا چه د عرف او د معمول نه زیات خرچ کړی ، نو جمهور عالمان د یته اسراف وائی ، او بعض شوافع د یته اسراف نه وائی "لأنه تقوم به مصلحة الهدن وهو غرض صحيح، وإذا كان في غير معصية فهو مباح له..." (۱) (ځکه چه دیکښې د انساني جسم فائده او مصلحت دي او دا یو صحیح مقصد دي نو چه کله ده په غیر دمعصیت کښې د معمول نه ئې زیاته خرچه اوکړه نو دا مباح ده) خو امام غزالی ، ابن دقیق العید ، امام رافعی او امام نووی دا صورت په اسراف کښې داخل کړيدي - (۲)

حافظ ابن حجر ليکي : "والذي يترجم أنه ليس مذمومًا لذاته، لكنه يفضي غالبًا إلى ارتكاب المحذور كسؤال الناس وما أدى إلى المحذور، فهو محذور" (۳)

يعني راجح خبره دا ده چه داسې خرچ کول فی نفسه مذموم نه دي خو عموماً دا ناجائز او محذور عمل ته رسول کوي ، مثلاً چه د خرچ کولو نه پس به احتیاج راشي نو د خلقو نه به سوال کول راشي او چه کوم عمل مفضي الى المحذور وي هغه په خپله محذور او ممنوع وي . شارح د مشکاة علامه طيبي رحمه الله ددي حديث باره کښې فرمائي -

هذا الحديث أصل في معرفة حسن الخلق الذي هو منبع جميع الأخلاق الحميدة، والخلل الجيلة" (۴)
يعني دا حديث د "حسن خلق" په معرفت کښې اصل او بنياد دي ، چه کوم د تمام حميده اخلاقو او د حسنه خصائلو منبع او سرچينه ده -

قال ألا قول الزور أو قال : شهادة الزور، فما زال يقولها حتى قلت : لا يسكت
د دروغو خبره او د دروغو گواهي دوی په کبائر کښې شميرله او دوی مسلسل دا تکراروله ، تر دي چه ما اوويل چه دوی به خاموش نه شی د بشر بن الفضل په روايت کښې دي " قال : ألا قول الزور، فما زال يكررها حتى قلنا : ليته سكت" (۵)

د دروغو شهادت او گواهي ورکول ډير اسان دي او ددي نقصانات او مضرات ډير زياد دي ، دي وجه نه رسول الله ﷺ ددي شناعة ته توجه راوستو دپاره بيا بيا د تکرار دا بليغ اسلوب اختيار کړو - (۶)

د قول الزور نه هم مراد د دروغو گواهي ده ځکه چه هر دروغ کبیره گناه نه ده - (۷)

(۱) فتح الباری : ۵۰۰/۱۱۰

(۲) فتح الباری : ۵۰۰/۱۱۰

(۳) فتح البازی : ۵۰۰/۱۱۰

(۴) شرح المشكاة للطبي ، كتاب الأدب ، باب البر والصلة : ۱۵۰/۱۹ (رقم الحديث : ۴۹۱۶)

(۵) فتح الباری : ۵۰۴/۱۱۰

(۶) فتح الباری : ۵۰۴/۱۱۰

(۷) فتح الباری : ۵۰۴/۱۱۰ . عمدة القاري : ۸۸/۲۲۲

قوله: قال شعبة: فأكثر ظني أنه قال: شهادة الزور: يعني قول الزور أو شهادة الزور

کښې شک دې ، شعبه وائی چه خما غالب گمان دا دې چه "شهادة الزور" نې فرماني و "شهادات" کښې هم دا روایت راغلي دي هلته "شهادة الزور" بغير د شک دې - (۱)
د احاديثو نه مستنبط آداب: حافظ ابن حجر رحمه الله ددې احاديثو نه آداب مستنبط کوي او ليکي: "وفي هذا الحديث والذي قبله استحباب إعادة الموعظة ثلاثا تفهم، وإنزعاج الواعظ في وعظه، ليكون أبلغ في الوعى عنه والزجر عن فعل ما ينهى عنه، وفيه غلظ أمر شهادة الزور..... وفيه التحريض على مجانبة كبائر الذنوب ليحصل تكفير الصغائر بذلك كما وعد الله عز وجل، وفيه إشفاق التلميذ على شيخه منزعجا، وتمام عدم غضبه لما يترتب على الغضب من تغيير مزاجه" (۲)

يعني ددې حديث او دينه وړاندیني حديث نه خو خبرې معلومي شوې:

- ① په وعظ او نصيحت کښې يو خبرې لره درې ځله تکرارول د پوهولو په غرض مستحب دي - ② د وعظ ويونکي بعض خبرې د اضطراب ، پریشانۍ او د وارخطائي په حالت کښې هم ويلې شي په داسې بليغ انداز سره د منکراتو نه د بچ کيدو اظهار کيږي -
- ③ دينه د دروغو د شهادت د سخت والي اظهار هم کيږي
- ④ د کبانرو نه د بچ کولو اهتمام کول پکار دي ، چه د کبانرو نه بچ شي نو دا بچ کيدل د صغائرو دپاره خپله کفاره جوړيږي څنگه چه الله تعالی وعده کړيده (ان تجتنبوا کبائر ما تنهون عنه نکفر عنکم سيئاتکم)
- ⑤ شيخ او استاذ چه په حالت د پریشانۍ او د وارخطائي کښې اووینی نو شاگرد لره په ده ترس خوړل پکار دي او دا آرزو کول پکار دي چه دې په غصه نه شي ځکه چه د غصې په وجه مزاج په اعتدال نه پاتې کيږي -

٧=باب صِلَةِ الْوَالِدِ الْمُشْرِكِ

[۵۱۳۲] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ أَخْبَرَنِي أَبِي أَخْبَرَنِي أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَتَتْنِي أُمِّي رَاغِبَةً فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْلَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهَا لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ [ر: ۲۲۷۷]

د مشرک مور پلار سره د صله رحمې حکم دې باب کښې بيان کړې شويدي ، حديث د باب کښې حضرت اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنها د رسول الله ﷺ نه د خپلې مور سره د حسن سلوک باره کښې تېوس او کړو نو دوی او فرمائل چه هو دې سره ښه سلوک کوه -

(۱) فتح الباری: ۵۰۵/۱۰، ارشاد الساری: ۱۴/۱۳

(۲) فتح الباری: ۵۰۵/۱۰

آتشف راغبه فی عهد النبی صلی الله علیه وسلم کنبی دوه روایتونه دی :

① یو راویت " راغبه " په بآ سره دې ، یعنی خما مور په عهد نبوی کنبی رغبت سره ماته راغله ، چه اسلام کنبی ئې رغبت او مینه لرله یا ئې په صله رحمی کنبی مینه لرله " ای راغبه فی الإسلام أو راغبه فی صلتی " (۱)

خو رومبی صورت کنبی به دا اشکال وی چه کله دې په اسلام قبلولو کنبی رغبت او مینه لرله او دې دپاره راغله نو بیا د حضرت اسماء په دې صورت کنبی د حسن سلوک کولو بآره کنبی د تپوس کولو خه ضرورت وو ، خکه چه دا د مسلمانیدو دپاره راغلې وه او داسلام قبلوونکو سره حسن سلوک کول خه داسې مسئله نه ده چه د هغې متعلق تپوس او کړې شی - (۲) ته دا ویلې شی چه احتیاطاً به ئې تپوس کړې وی -

② دویم روایت " راغبه " په میم سره دې " ای کارهه للإسلام " یعنی ما ته راغله خو اسلام ئې نه خوښولو - (۳)

دینه معلومه شوه چه که والدین کافر او مشرک هم وی نو بیا هم دوی سره حسن سلوک او صله رحمی کول پکار دی ، نظریات کنبی اختلاف او دشرک او د کفر په وجه دوی سره د بدسلوکی کولو اجازت شریعت نه دې ورکړې -

۸= بَابُ صَلَاةِ الْمَرْأَةِ أُمِّهَا وَلَهَا زَوْجٌ

وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي هِشَامٌ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ قَدِمْتُ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ وَمَدَّيْمٌ إِذْ عَاهَدُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ ابْنَيْهَا فَاسْتَفْتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُهَا قَالَ نَعَمْ صَلِّي أُمِّكَ [ر: ۲۳۷۷]

[۵۲۳۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا سُقْيَانَ أَخْبَرَهُ أَنَّ هِرْقُلَ أَرْسَلَ إِلَيْهِ فَقَالَ يَغْنَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مُرْتَابًا بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَالْعَفَافِ وَالصِّلَةِ [ر: ۷]

بنځې ته د خپلې مور سره د صله رحمی او د حسن سلوک حکم دې ، اگر چه د دې خاوند وی او دا واده شوې وی ولها زوج مرجع کنبی دوه احتماله دی دیکنبي ضمیر " المرأة " ته هم راجع کیدې شی او أم ته هم ... دویم صورت کنبی ئې مطلب دا دې چه اگر چه د مور خاوند وی (د مور خاوند سکه پلار وی یا میرنې) بیا هم دې سره صله رحمی کول پکار دی -

په حدیث د باب کنبی دواړه صورتونه شته دې ، حضرت اسماء واده شوې وه ، د دوی

(۱) عمدة القاری : ۸۹ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۰۶ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۴ / ۱۳

(۲) عمدة القاری : ۸۹ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۰۶ / ۱۰

(۳) عمدة القاری : ۸۹ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۰۶ / ۱۰

خاوند حضرت زبیر بن العوام رضی اللہ عنہ وو ، د دوی مور دیتہ راغله " مع ابیہا " د خپل پلار سره
چه د حضرت اسماء رضی اللہ عنہا نیکه وو او یا ضمیر اسماء ته راجع دې یعنی د حضرت اسماء مور
دوی ته راغله د حضرت اسماء د میرنی پلار سره چه ددې موجوده خاوند وو -

قوله: فی عهد قریش ومدتهم: دینه زمانه دصلح مراد ده ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د قریشو
سره د صلح چه کومه معاهده کړې وه ، دا هم په دغه زمانه د صلح کنبې راغلې وه ، علامه
ابن بطال لیکي :

• وقته هذه الترجمة من حديث أسماء أن النبي صلى الله عليه وسلم أباح لأسماء أن تصل أمها ولم يشترط في ذلك مشاورة زوجها^(۱)

یعنی د حضرت اسماء د حدیث نه واضحه ده چه دوی رضی اللہ عنہا حضرت اسماء ته د مور سره د
صله رحمی کولو حکم ورکړې وو او خاوند سره نې دې باره کنبې د مشورې کولو شرط نه
وو لگولې ، معلومه شوه چه د مور پلار سره صله رحمی کولو کنبې د چا سره د مشورې
کولو ضرورت نشته دې - د باب بل روایت کنبې د صله رحمی ذکر دي " فیؤخذ حکم الترجمة
من عمومها " ^(۲) چه اگر چه روایت کنبې صله عامه ده خو دیکنبې د ښځې د خپلې مور سره
صله رحمی کول هم داخل دی -

۹=باب صِلَةِ الْأَخِ الْمُشْرِكِ

[۵۱۳۶] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ
قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ رَأَى عُمَرُ حَلَّةَ سَيِّدَاءِ تَبَاغُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْتِغِ
هَذِهِ وَالْبَسْهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَإِذَا جَاءَكَ الْوُفُودُ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَأَتَى النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا بِحُلٍّ فَأَرْسَلَ إِلَى عُمَرَ بِحُلَّةٍ فَقَالَ كَيْفَ الْبَسْهَا وَقَدْ قُلْتَ فِيهَا مَا
قُلْتَ قَالَ إِنِّي لَمْ أُعْطِكُمَا لِتَلْبَسَهَا وَلَكِنْ تَبِيعُهَا أَوْ تَكْسُوَهَا فَأَرْسَلَ بِهَا عُمَرُ إِلَى أَخِي لَهُ
مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ [ر: ۸۴۶]

د مشرک رور سره د صله رحمی کولو حکم : د مشرک رور سره صله رحمی او حسن سلوک
کول امام بخاری رحمه الله په دې باب کنبې بیان کړيدي ، " صله " مصدر دې او ددې
اضافت " الاخ " مفعول به ته دې ، فاعل نې نه دي ذکر کړې - علامه عینی رحمه الله لیکي :
" اى هذا الباب فى بيان صلة المسلم لأخيه المشرك ، والإضافة فى صلة الآخر إضافة إلى المفعول و طوى ذكر
الفاعل " ^(۳)

روایت د باب وړاندې تیر شویدی ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت فاروق اعظم ته رینمی جوړا

(۱) شرح ابن بطال : ۲۰۱/۱۹ ، فتح الباری : ۵۰۷/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۶/۱۳

(۲) فتح الباری : ۵۰۶/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۶/۱۳

(۳) عمدة القاری : ۸۹/۲۲ ، ارشاد الساری : ۱۶/۱۳

ورکړه ، دوی داجورې مکې مکرمي ته د خپل رور دپاره اولیېله چه هغه لا تر اوسه اسلام نه و و قبول کړې ، معلومه شوه چه د کافر او د مشرک رور سره صله رحمې کولې شي -
د حضرت فاروق اعظم ددې رور په باره کښې ویلې شي ، چه دا عثمان بن حکیم بن امیه وو ، چه د مشهورې صحابیې خوله بنت حکیم رور وو ، دا د حضرت عمر نه بلکه د حضرت فاروق اعظم زید بن الخطاب د مور خوې وو ، د زید بن الخطاب د مور نوم اسماء بنت وهب او د حضرت فاروق اعظم د مور نوم خنتمه (د حاء په فتحه او د نون په سکون او د تاء په فتحه سره) بنت هاشم دې - (۱)

امام نسائی رحمه الله فرمائی چه دې د حضرت فاروق اعظم د مور خوې وو (۲)
خو علامه عینی رحمه الله رومبی قول ته زیات صحیح ویلې دې - (۳)

۱. = بَابُ فَضْلِ صَلَةِ الرَّحِمِ

[۵۱۳۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبَرَنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بَشِيرٍ حَدَّثَنَا بِهِ زُبَيْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ابْنُ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ وَأَبُوهُ عُمَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُمَا سَمِعَا مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبَرَنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ فَقَالَ الْقَوْمُ مَا لَهُ مَا لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَبَّ مَا لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتُصِلُ الرَّحِمَ ذَرْهَا قَالَ كَأَنَّهُ كَانَ عَلَى رَأْسِهِ [ر: ۱۳۳۳]

د صله رحمې فضيلت : دې باب کښې د صله رحمې فضيلت او ددې اهميت امام بخاری رحمه الله بيان کړيدې ، روايت کښې دی چه يو سړی رسول الله ﷺ نه تپوس او کړو چه اے د الله رسوله ما ته داسې عمل اوښايه چه ما جنت ته داخل کړئ ، خلقو اوويل : په ده خه اوشو ، په ده خه اوشو ؟ رسول الله ﷺ او فرمائل : د ده يو ضرورت دې ، بيا ئې او فرمائل : د الله تعالى عبادت کوه شرک مه کوه ، مونځ کوه ، زکات ورکوه ، او صله رحمې کوه ، اوس دا (سوارلی) پرېږده ، راوی وائی : گویا دې په سوارلی باندې سور وو (حضور ﷺ او فرمائل : د ستا د سوال جواب اوشو اوس سورلی پرېږده)

قوله : ما له ماله ؟ فقال : أَرَبُّ مَا لَهُ : خلقو ته د دې سړی په سوال کولو تعجب اوشو ، حضور او فرمائل چه دده خه ضرورت دې أَرَبُّ حاجت او ضرورت ته وائی " ما " د عموم دپاره

(۱) عمدة القاری : ۹۰ / ۲۲

(۲) عمدة القاری : ۹۰ / ۲۲

(۳) عمدة القاری : ۹۰ / ۲۲

ده ، «آرې ما» څه حاجت ، څه ضرورت - (۱)

قوله: ذرھا، قال: کانه کان علی راحلته: ذرھا یعنی دا سوارلی پرېږده ، دیکښې دوه صورته کیدې شی یا خو دا سرې په خپلې سوارلی باندې سور وو او رسول الله ﷺ نه نې په سوارلی او په تندی کښې نې دا تپوس اوکړو ، نو چه کله دوی ﷺ دا جواب ورکړو نو ورته نې افرمائل اوس خپله سوارلی پرېږده او روان شه -

دویم صورت دا کیدې شی چه خپله رسول الله ﷺ په سوارلی باندې سور وو او دا سائل راغلو او د دوی ﷺ د سوارلی واپې نې اونیولې او دوی نې اودرول او دا تپوس نې اوکړو ، نو حضور ﷺ چه کله جواب ورکړو نو وې فرمائل چه اوس څما سوارلی ته لاره ورکړه چه ځی - (۲)

دا حدیث په کتاب الزکات کښې تیر شویډې - (۳)

==بَابُ إِثْمِ الْقَاطِعِ==

[۵۱۳۸] (۳) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ إِنَّ جُبَيْرَ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ

دې باب کښې د قطع رحمی کوونکي د گناه او د سزا ذکر شویډې ، حدیث کښې دی ، قطع رحمی کوونکي به جنت ته نه داخلېږي ... قطع رحمی کول گناه کبیره ده او مرتکب د گناه کبیره به د اهل سنت و الجماعت په نزد تحت المشیت داخلېږي او د تحت المشیت داخلیدو مطلب دا دې چه یا خو به ابتداء حق تعالی دې معاف کړي او دې به هډو دوزخ ته نه ځي ، او یا به دوزخ ته لاړ شی او د خپلې سزا تیرولو نه پس به جنت ته لاړ شی ، دې وجه نه حدیث کښې نې اوفرم ائل چه قطع رحمی کوونکي به جنت ته نه ځي ، د دې مطلب دا دې چه دې به ابتداء جنت ته د داخلیدو مستحق نه وی ، دا خو یا په زجر او توبیخ محمول دې او یا دا وعید دې په حق د هغه کس کښې چه هغه قطع رحمی جائز گنړي او داسې سرې کافر کیږي - (۵)

(۱) عمدة القاری: ۹۱/۲۲، ارشاد الساری: ۱۸/۱۳، شرح الکرمانی: ۱۵۶/۲۱

(۲) عمدة القاری: ۹۱/۲۲، ارشاد الساری: ۱۸/۱۳، شرح الکرمانی: ۱۵۶/۲۱

(۳) صحیح البخاری، کتاب الزکاة باب وجوب الزکاة (رقم الحدیث: ۱۳۳۲)

(۴) (۵۶۳۸) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب، باب صلة الرحم و تحريم قطيعتها: ۱۹۸۰/۱۴ (رقم الحدیث: ۲۵۵۶) وأخرجه الترمذی فی کتاب البر والصلة، باب ما جاء فی صلة الرحم: ۳۱۶/۴ (رقم الحدیث: ۱۹۰۹) وأخرجه أبوداود فی کتاب الزکاة، باب فی صلة الرحم: ۱۳۳/۲ (رقم الحدیث: ۱۶۹۶)

(۵) عمدة القاری: ۹۱/۲۲، ارشاد الساری: ۱۸/۱۳

باب من یُسْطَلَّه فی الرِّزْق بِصِلَةِ الرَّحِمِ

[۵۶۳۹] (۱) حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْنٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْطَلَّه فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

[۵۶۴۰] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسْطَلَّه فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ [ر: ۱۹۶۱]

په صله رحمې سره په رزق او په عمر دواړو کښې برکت او اضافه راځي ، رسول الله ﷺ فرماني چه څوک دا خوښوي چه دده رزق دې فراخه شي او دده عمر دې دراز وي نو ده لره پکار دي چه دې صله رحمې او کړي -

قوله: يُنْسَأُ لَهُ فِي أَثَرِهِ: نسا په معنی د موخر کولو ده ، د اثر نه اجل مراد دې ، یعنی دده په اجل کښې تاخیر او کړې شي ، او عمر کښې ئې اضافه اوشي - (۲) او یا د اثر نه نخې د قدم مراد دی ، او د قدمونو د نخو موخر کیدل کنایه ده د عمر د اوږدیدو نه چه د قدم نخې دیکښې تر ډیر وخته پورې جاری وي -

په ایت او حدیث کښې تعارض او ددې جواب: په قرآن کریم کښې دی (فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ) (۳) او دلته حدیث کښې دی چه دده عمر زیاتیري ، په ظاهره دواړو کښې تعارض دې -

① ددې یو جواب دا ورکړې شويدي چه په آیت کریمه کښې د تقدیر مبرم ذکر دې او حدیث کښې د تقدیر معلق ذکر دې ، دې وجه نه دواړو کښې هیڅ تعارض نشته دې ، دې جواب ته اشاره کوی او شارحین لیکي :

«أو المراد به بالنسبة إلى ما يظهر للملائكة في اللوح المحفوظ، أن عبدة ستون سنة، إلا أن يصل رحمه، فإن وصلها، زيد له أربعون سنة، وقد علم الله سبحانه وتعالى بها سيقم من ذلك، وهو من معنى قوله تعالى (يحيوا الله ما يشاء ويثبت) فهالنسبة إلى علم الله، وما سبق به قدرته، لا زيادة، بل هي مستحيلة، بالنسبة إلى ما ظهر للمخلوقين تتصور الزيادة، وهو مراد الحديث» (۴)

حاصل دا دې چه د الله تعالی د علم او د تقدیر مبرم په اعتبار سره کوم عمر مقرر دې ،

(۱) (۵۶۳۹) هذا الحديث من أفراد الإمام البخاري، عمدة القاري: ۹۱/۲۲

(۲) عمدة القاري: ۹۱/۲۲ ارشاد الساري: ۱۹/۱۳. شرح ابن بطلال: ۲۰۳/۱۹. فيض الباري ۴/۳۸۶

(۳) سورة الأعراف: (۳۴)

(۴) ارشاد الساري: ۱۹/۱۳. عمدة القاري: ۹۱/۲۲. فتح الباري: ۵۱۰/۱۱۰

دیکښې خو هیڅ قسم اضافه نه شی کیدې ، د قرآن کریم آیت فإذا جاء أجلهم کښې هم دا اجل مراد دې ، خو لوح محفوظ کښې د فرشتو وړاندې یو تقدیر معلق وی ، مثلاً داسې لیکلې شوې وی چه دفلانی سړی عمر خو به شپيته کاله وی خو که ده صله رحمی اوکړه نو څلویښت کاله به ورسره نور هم زیات کړې شی ، اوس الله تعالی ته خو معلومه ده چه دا سړې به صله رحمی کوی او که نه ، چه دې به شپيته کاله ژوندې وی او که سل کاله ، خو فرشتو ته نه وی معلوم ، د دوی وړاندې هم دا خبره وی چه که ده صله رحمی اوکړه نو دده عمر کښې به څلویښت کاله اضافه اوشي نو دا اضافه په تقدیر معلق کښې د مخلوق وړاندې د ظاهریدو په اعتبار سره ده ، د الله تعالی د ازلی علم او تقدیر مبرم په اعتبار سره نه ده - ② دویم جواب دا ورکړې شويدي چه دده عمر کښې د اضافه نه مراد په مده د عمر کښې اضافه مراد نه ده ، بلکه هم دې عمر کښې د نیکو او د اطاعتونو او د آثار صالحه اضافه مراد ده د ده اولاد به نیک وی چه ده دپاره به دعاگانې کوی - (۱) لکه چه په معجم طبرانی کښې د حضرت ابوالدرداء نه روایت دې چه دې فرمائی :

” ذکر عند رسول الله صلى الله عليه وسلم من وصل رحمه أنسى له في أجله ، فقال : ليس زيادة في عمره ، قال الله تعالى : (فإذا جاء أجلهم) ولكن الرجل يكون له الذرية الصالحة يدعون له من بعده “ (۲)
او دینه په برکت سره هم تعبیر کیدې شی چه دده عمر چه سره د دې چه دې به مختصر وی داسې برکتمند وی چه د اوږدو عمرونو والا په مقابله کښې به ئې یا خو هم ددوی پشان ډیر زیات ښه کارونه کولو والا به وی په شان د مولانا عبد الحی لکهنوی رحمه الله چه دده ټول عمر یو کم څلویښت کاله وو ، او کار ئې ډیر کړې وو یا د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله په شان چه د ده ټول عمر یو کم پنځوست کاله وو او کارونه ئې لوې لوې کړې وو -
محمد بن معن : صحیح بخاری کښې د ده صرف هم دا یو حدیث دې (۳) يحيى بن معين ، محمد بن سعد ابوحاتم دوی ته ثقه ویلې دې ، ابن حبان د ده تذکره په کتاب الثقات کښې کړیده ، ابن سعد وایی دې قلیل الحدیث وو یعنی ده نه ډیر کم روایتونه مروی دی - (۴)
سفیان بن عیینه د وفات سره نژدې نژدې دده هم وفات شوې وو ، د دوی عمر څه کم سل کاله وو د نوی نه بره بره وو (۵) د سفیان بن عیینه وفات رجب سن ۱۹۸ هـ کښې شوې وو (۶)
د صحاح سته مصنفینو کښې امام بخاری ، ابوداود ، ترمذی او ابن ماجه د دوی روایتونه نقل کړيدي - (۷)

(۱) عمدة القاری : ۹۱/۲۲ ، ارشاد الساری : ۱۹/۱۳ ، فتح الباری : ۵۱۰/۱۱۰

(۲) ارشاد الساری : ۹۱/۱۳ ، فتح الباری : ۵۱۰/۱۱۰

(۳) عمدة القاری : ۹۱/۲۲ ، فتح الباری : ۵۰۹/۱۱۰

(۴) تهذيب الكمال : ۴۸۹/۲۶ ، و طبقات ابن سعد : ۴۳۶/۵

(۵) تهذيب الكمال : ۴۸۹/۲۶ ، تاريخ البخاری الكبير : ۱۱ الترجمة : ۷۱۹

(۶) تهذيب الكمال : ۴۹۰/۲۶

(۷) تهذيب الكمال : ۴۹۰/۲۶

باب من وصل وصله الله

[۵۱۳۲/۵۱۳۱] حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي مُزَرِّدٍ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ السَّعِيدِ بْنِ يَسَارٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّى إِذَا فَرَّغَ مِنْ خَلْقِهِ قَالَتْ الرَّحِمُ هَذَا مَقَامُ الْعَابِدِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ قَالَ نَعَمْ أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مِنْ وَصْلِكَ وَأَقْطَعُ مِنْ قِطْعِكَ قَالَتْ بَلَى يَا رَبِّ قَالَ فَبُهِلَكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ فَبُهِلَ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ

[۵۱۳۲] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الرَّحِمَ شَجَنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَقَالَ اللَّهُ مِنْ وَصْلِكَ وَصَلَّتُهُ وَمِنْ قِطْعِكَ قَطَعْتُهُ [۲۵۵۲: ر]

[۵۱۳۲] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي مُزَرِّدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُوْمَانَ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الرَّحِمُ شَجَنَةٌ فَتَنْ وَصَلَهَا وَصَلَّتُهُ وَمِنْ قِطْعِهَا قَطَعْتُهُ

الله جل شانہ فرمائی چہ خوک تا سرہ جوہ ساتی خہ بہ ہغہ سرہ جوہ لرم او چہ خوک تا ماتوی (پریہدی) نو خہ بہ ہغہ مات کرم (پریہدم) ... مقصد دا دے چہ کوم کس صلہ رحمی کوی نو الله تعالیٰ بہ خپل فضل او احسان پہ دہ باندی کوی او چہ خوک قطع رحمی کوی نو الله تعالیٰ بہ دہ لره د خپل فضل او احسان نہ محروم اوساتی او دے بہ مصیبتونو او تکلیفونو ته وروړاندې کړی لکه چہ ابن ابی حمزہ فرمائی " الوصل من الله کنایة عن عظیم إحسانه والقطع منه هو کنایة عن حرمان الإحسان " (۱)

قوله: إن الرحم شجنة من الرحمن: رَجَمَ (د راء پہ فتحہ او د حاء پہ کسرہ سرہ) رشتې ته وائی او " ذو رحم " رشتہ دار ته وائی برابره خبره ده چہ وراثت دوی کنبې جاری کیږي او که نه جاری کیږي (۲)

شجنة د شین په کسري او د جیم په سکون سره مشهور دې او د شین په ضمه او په فتحه سره ویل شي هم جائز دی ، د گوري اوني گور بڼاخ ته ویلي کیږي (۳) إن الرحم شجنة من الرحمن معنی دا ده چہ " رحم " د رحمن " نه مشتق دې ده سره د ده تعلق دې

(۱) فتح الباری : ۵۱۲/۱۰ ، عمدة القاری : ۹۳/۲۲ ، ارشاد الساری : ۲۲/۱۳

(۲) فتح الباری ، کتاب الأدب ، باب فضل صلة الرحم : ۵۰۷/۱۰ ، عمدة القاری ، باب فضل صلة الرحم : ۹۰/۲۲ ، ارشاد الساری باب فضل صلة الرحم : ۱۷/۱۳

(۳) عمدة القاری : ۹۳/۲۲ ، فتح الباری : ۵۱۲/۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۱/۱۳

۱۳ = بَابُ تُبَلِّ الرِّحْمُ بِبِلَاهَا

[۵۱۳۳] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إسماعيل بن أبي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ أَنَّ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَهَارًا غَيْرَ يَقُولُ إِنَّ آلَ أَبِي قَالَ عَمْرُو فِي كِتَابِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ بِيَّاضَ لَيْسُوا بِأُولِيَابِي إِمَّا وَلِيِّ اللَّهِ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ

زَادَ عَنِّي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ يَسَّابٍ عَنْ قَيْسٍ عَنْ عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ هُمْ رَحِمٌ أَبْلَاهَا بِبِلَاهَا يَعْنِي أَصْلَهَا بِصِلَتِهَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بِلَاهَا كَذَا وَقَعَرٌ وَبِلَاهَا أَجُودٌ وَأَصَحُّ وَبِلَاهَا لَا أَعْرِفُ لَهُ وَجْهًا رَشْتِه داری لره د رشتی په لوند والی سره لوندول پکار دی ، د لوند والی نه صله رحمی مراد ده یعنی د رسته داری حقونه اداء کول پکار دی او رسته دارانو سره حسن سلوک او صله رحمی کول پکار دی -

قوله: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم جهاراً غير سر: ما د نبی کریم ﷺ نه په قلاز نه ښه په اوچت اواز دا ویل اوریدلې دی او دا د ضمیر د متکلم نه هم حال جوړیدې شی یعنی دا حدیث څه پټ نه بلکه علانیه ئې بیانوم - (۲) یقول: "إن آل أبي - قال عمرو: فی کتاب محمد بن جعفر بیاض - لیسوا بولیا یی....."

رسول الله ﷺ فرمائلي دي چه آل د ابی (د عمرو بن عباس بیان دي چه د محمد بن جعفر په کتاب کښي د "آل ابی" نه پس بیاض دي یعنی څه ځاني پریخودي شويدي) څما دوستان نه دي بلکه څما دوستان خو الله او نیک مومنان دي -

د محمد بن جعفر په کتاب کښي د "آل ابی" نه پس مضاف اليه نشته دي ، بلکه بیاض دي ، د مستملی په روایت کښي "آل ابی فلان" دي او په یو روایت کښي "آل ابی طالب" دي - (۲) قوله: ولكن لهم رحم أبلاها ببلاها یعنی أصلها بصلتها: حاصل چه آل ابی طالب څما دوستان نه دي ، خو دوی سره څما رسته داری ده چه څه به دا د دي په لوند والی سره لوندوم یعنی څه به دوی سره صله رحمی کوم -

قوله: قال ابو عبد الله: ببلاها، كذا وقع وبلاها أجود وأصح، وبلاها لا اعرف له وجهاً: بعض نسخو کښي دا عبارت شته او بعضو کښي نشته دي - امام بخاری رحمه الله

(۱) (۵۶۴۴) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الإيمان ، باب موالاة المؤمنين و مقاطعه غيرهم و البراءة منهم ۱۹۷۱۱ (رقم الحديث: ۲۱۵)

(۲) عمدة القاري: ۹۳/۲۲ ، فتح الباري: ۵۱۲/۱۰ ، ارشاد الساري: ۲۱/۱۳

(۳) عمدة القاري: ۹۴/۲۲ ، فتح الباري: ۵۱۵/۱۰ ، ارشاد الساري: ۲۳/۱۳

فرمائی "بیلاھا" ہم واقع دے ، خو بیلاھا " زیات عمدہ او صحیح دے او " بیلاھا " پہ بارہ کنبی فرمائی چہ خہ د دے معنی او وجہ نہ پیژنم - بلال (پہ کسرہ د باء سرہ) لوندوالی تہ وائی ، بلا : آزمائش تہ وائی ، مولانا انور شاہ کشمیری رحمہ اللہ فرمائی چہ "بیل بیلاھا" محاورہ دہ اوپہ اردو کنبی سینچنا یعنی "تازہ کول" راخی - (۱)
داروایت امام مسلم پہ خپل صحیح کنبی پہ کتاب الایمان کنبی ذکر کړیدی - (۲)

۱۵=بَابُ لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ

[۵۱۳۶] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ وَالْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو وَفَطْرٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سُفْيَانُ لَمْ يَرْفَعْهُ الْأَعْمَشُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَفَعَهُ حَسَنٌ وَفَطْرٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنَّ الْوَاصِلَ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحْمَةُ وَصَلَهَا [ر: ۱۳۶۹]

بدله ورکونکې صله رحمی کوونکې نه دې . صله رحمی کوونکې هغه کس دې چہ کله دہ سره رسته داری بنده کړې شی نو دې دا جوړه کړی ، مقصد دا دې چہ رسته دارانو کنبی درسره چا حسن سلوک اوکړو او د دې په بدله کنبی هم حسن سلوک اوشی نو دا د بنو په بدله کنبی ښه دی ، او دا په خپل ځانې په کار دی - (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) خو صله رحمی دا دہ چہ سرې د رسته دارانو سره په هغه حالت کنبی هم ښه سلوک اوکړی او د دوی د حقونو اداء کولو دې فکر اوکړی چہ کله د دوی د طرفه قطع تعلق او قطع رحمی بیا راشی روایت د باب کنبی د سفیان ثوری درې شیخان دی ، سلیمان اعمش ، حسن بن عمرو ، فطر بن خلیفه ، فطر (د فاء په زیر او د طاء په سکون سره) د پلار نوم خلیفه دې ، سفیان ثوری رحمہ اللہ فرمائی ، اعمش دا حدیث مرفوع نه دې بیان کړې ، خو حسن بن عمرو او فطر بن خلیفه دا مرفوع بیان کړیدی -

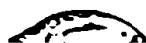
۱۶=بَابُ مَنْ وَصَلَ رَحْمَةً فِي الشِّرْكِ ثُمَّ أَسْلَمَ

[۵۱۳۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ جَزَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَنَّنُ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صَلَهِ وَعَتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ قَالَ حَكِيمٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسَلَّمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ وَيُقَالُ أَيْضًا عَنْ أَبِي الْيَمَانِ أَتَحَنَّنْتُ وَقَالَ مَعْبُورٌ صَلَاحٌ

(۱) فیض الباری : ۳۸۶/۴

(۲) صحیح مسلم ، کتاب الإیمان ، باب موالاة المؤمنین و مقاطعة غیرهم و البراء منهم : ۱۹۷/۱ (رقم الحدیث : ۲۱۵)

(۳) الحدیث أخرجه أبوداود فی کتاب الزکاة ، باب فی صلة الرحم : ۱۳۳/۲ (رقم الحدیث : ۱۶۹۷) وأخرجه الترمذی فی کتاب البر والصلة ، باب ما جاء فی صلة الرحم : ۳۱۶/۴ (رقم الحدیث : ۱۹۰۸)

وَابْنُ الْمَسَافِرِ أَتَحَنَّتْ وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ التَّحَنُّتُ التَّيَبُّ وَتَابَعَهُمْ هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ [ر: ۱۳۷۰]

چه چا د کفر او د شرک په حالت کښې صله رحمې او کړه او بیا نې اسلام رواړو نو د زمانې د کفر د صله رحمې به ده ته ثواب ملاوېږي او که نه؟ دیکښې اختلاف دي، د دې تفصیلي بحث په کتاب الایمان کښې د حضرت ابوسعید خدری د حدیث "إذا أسلم العبد فحسن إسلامه" تر لاندې تیر شويدي - (۱) حدیث د باب نه معلومېږي چه ده ته به اجر ملاوېږي

روایت دباب کښې دی حکیم بن حزام عرض اوکړو، اے د الله رسول، د هغې امورو متعلق ما ته بیان اوکړی چه کوم به ما په زمانه د جاهلیت کښې کول یعنی صله رحمې کول، غلامان ازادول او صدقه وغیره ورکول شو، آیا ددې به ما ته اجر ملاوېږي؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل: ته خو هم ددې نیکو د وجه نه مسلمان شوی وې چه په تیر شوی وخت کښې تا کړیدی اویا داسلمت علی ما سلف من خیر" معنی داده چه ددې نیکوبه تا ته اجر ملاوېږي.

قوله: ويقال ايضا عن ابي اليمان: اتحنت "بره د ابو الیمان حکم بن نافع چه کوم روایت امام بخاری رحمه الله ذکر کړيدي، دیکښې "اتحنت" په ثاء سره راغلې دي، امام بخاری رحمه الله چه ده نه "اتحنت" په ثاء سره هم منقول دي، "يقال" د مجهول صیغه نې رواړه نو د دې ضعف ته نې اشاره اوکړه -

قوله: وقال معمر، وصالح، وابن المسافر: اتحنت: معمر بن راشد، صالح بن کیسان او عبد الرحمن بن خالد بن مسافر هم "اتحنت" ثاء سره نقل کړيدي د معمر روایت امام بخاری رحمه الله په کتاب الزکات کښې "باب من تصدق فی الشرک ثم أسلم" تر لاندې، د صالح روایت امام مسلم او د ابن المسافر روایت طبرانی موصولا نقل کړيدي - (۲)

قوله: وقال ابن اسحاق: التحنت: التبرر: محمد ابن اسحاق فرمائی چه د تحنت معنی نیکی سر ته رسول او تقرب الی الله حاصلول دی، علامه ابن اثیر په النهایه کښې ددې معنی لیکي ".... كنت أتحنت بهائي الجاهلية أي أتقرب بها إلى الله" (۳)

تر څو چه د "اتحنت" تعلق دي نو ابن التین فرمائی چه د دې معنی ما ته نه ده معلومه، اسماعیلی دا تصحیف ګرځولې دي، (۴) حافظ ابن حجر فرمائی: "وبالثلثة أصح رواية ومعنى (۵) یعنی اتحنت (ثاء سره) د روایت او دمعنی په دواړو اعتبارو سره زیات صحیح دي

قوله: وتابعه هشام عن أبيه: یعنی محمد بن اسحاق د تحنت چه کوم تفسیر بیان کړيدي دیکښې د دوی متابعت هشام بن عروه د خپل پلار حضرت عروه نه کړيدي، دا

(۱) کشف الباری و کتاب الایمان، باب حسن اسلام المرء: (۴۰۳/۲)

(۲) عمدة القاری: ۹۶/۲۲، فتح الباری: ۵۲۰/۱۱۰، ارشاد الساری: ۲۵۱/۱۳

(۳) النهایه لابن الاثیر: (۴۴۹/۱)

(۴) فتح الباری: ۵۲۰/۱۱۰، عمدة القاری: (۹۶/۲۲)

(۵) فتح الباری، کتاب الزکات، باب من تصدق فی الشرک ثم أسلم: (۳۰۲/۱۳)

متابعه امام بخاری رحمه الله به " کتاب العتق " کسبی موصولاً نقل کړیدی - (۱)
بعض نسخو کسبی " تابعهم " د ضمیر د جمع سره دي ، دې صورت کسبی به مطلب وی چه د
معمر ، صالح او د ابوالیمان وغیره متابعت هشام کړیدی -

۱۷ = باب من ترک صبیة غیره حتی تلعب به أو قبلها أو مازحها

[۵۱۳۷] حَدَّثَنَا جَبَّارُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ خَالِدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَتْ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِي وَعَلِيٍّ قَبِيصٌ أَصْفَرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَنَهُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَهِيَ بِالْحَبَشَةِ حَسَنَةٌ قَالَتْ فَذَهَبْتُ أَلْعَبُ بِحَاتِمِ النَّبُوءَةِ فَوَزَّيْنِي أَبِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَهَا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبِلِي وَأَخْلَقِي ثُمَّ أَبِلِي وَأَخْلَقِي قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَبَقِيتُ حَتَّى ذَكَرْتُ عَنْهُ مِنْ بَقَائِهَا [۲۹۰۶:۱]

د بل ماشومه لوبول ، دا خکلول دي سره توقې تقالي کول جائز دي او د رسول الله ﷺ نه ثابت دي ، حديث د باب کتاب اللباس کسبی تیر شويدي (۲) او ددې مناسبت د باب سره ښه واضح دي -

قوله: فبقيت حتى ذكرتي عن من بقائها: يعني حضرت ام خالد دینه پس ژوندی پاتې شوه ، تر دې چه راوی ډیر اوږد وخت ذکر کړو بقیت که د موث صیغه وي نوضمیر به حضرت ام خالد ته راجع وي او مطلب به دا وي چه رسول الله ﷺ " ابلې واخلقې " په الفاظو سره دوی دبارد اوږد عمر دعا اوکړه ، د دې دعا اثر دا شو چه دي ډیر عمر بیا موندلو -
حق ذکر یعنی ذکر الراوی زمناً طويلاً (۳)

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه اکثر نسخو کسبی د " فبقی " مذكر صیغه راغلي ده ، " ای فبقی ذلك الثوب المذكور " یعنی دا جامه ډیر مودې پورې پاتې شوه (۴) دې صورت کسبی به په من بقائها کسبی ضمیر " الخیصة " ته راجع وي -

علامه کرمانی رحمه الله د " حتی ذکر " ترجمه کړیده " المعنى: صار القميص مذكوراً عند الناس بخروج بقائه عن العادة " (۵) د دې معنی په صورت کسبی به " ذکر " صیغه د مجهول شی ، او د ذال به ضمه وي . یعنی ددې قميص د خلقو مینځ کسبی ډیره چرچه وه -

(۱) صحيح البخاری ، کتاب العتق ، باب عتق المشرک (رقم الحديث : ۲۵۳۸)

(۲) صحيح البخاری ، کتاب اللباس ، باب الخیصة السوداء (رقم الحديث : ۵۸۲۳)

(۳) ارشاد الساری : ۲۶۱۱۳ وفتح الباری : ۵۲۱۱۱۰ و فی فیض الباری : بقیت تلك الابنة حیا ، و بقی ذلك الثوب أيضا : ۳۸۴۱۴

(۴) فتح الباری : ۵۲۱۱۱۰

(۵) شرح الکرماني : ۱۶۲۱۲۱ ، عمدة القاری : ۹۷۱۲۲ ، فتح الباری : ۵۲۱۱۱۰

۱۸ = بَابُ رَحْمَةِ الْوَلَدِ وَتَقْبِيلِهِ وَمَعَانِقَتِهِ .

وَقَالَ ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ
 د بچو سره شفقت کول . د دوی خکلول او دوی راترغاړه ويستل د رسول الله ﷺ نه ثابت
 دی . امام بخاری رحمه الله د ثابت ابن اسلم البنانی روایت ذکر کړېدې چه امام بخاری په " باب مناقب الحسن و الحسين " کښې موصولاً نقل کړېدې چه رسول الله ﷺ خپل خوي
 ابراهيم خکل کړو او دې نې بونې کړو - (۱)

[۵۳۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي يَعْقُوبَ عَنْ ابْنِ أَبِي نَعِيمٍ
 قَالَ كُنْتُ شَاهِدًا لِابْنِ عُمَرَ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ دَمِ الْبَعُوضِ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتَ فَقَالَ مِنْ
 أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ انْظُرُوا إِلَيَّ هَذَا يَسْأَلُنِي عَنْ دَمِ الْبَعُوضِ وَقَدْ قَتَلُوا ابْنَ النَّبِيِّ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ هُمَا رِيحَاتَايَ مِنَ الدُّنْيَا [۵۳۸: r]

ابن ابی نعیم بیان کړېدې چه څه د ابن عمر سره ووم چه دوی نه یو سړی د ماشی د وژلو (د
 دم) متعلق تپوس او کړو (یعنی په حالت د احرام کښې د ماشی وژل څنگه دې ؟) نو دوی
 اوویل : ته د کوم خانې اوسیدونکې نې ؟ نو ده اوویل : د عراق اوسیدونکې یم . ابن عمر
 او فرمائل : دې سړي ته اوگورئ دې د ماشی د وژلو (د دم) تپوس کوی حال دا دې چه دې
 خلقو د حضور ﷺ خوي (حضرت حسین رضی الله عنه) قتل کړېدې . حال دا دې چه ما د رسول الله
 ﷺ نه اوریدلې دی چه دا دواړه په دنیا کښې څما دوه گلونه دی -

د ابن ابی نعیم نوم عبدالرحمن دې . رسول الله ﷺ د حضرت حسن او د حضرت حسین په
 باره کښې فرمائی چه " هما ريحاتاي من الدنيا " -

ابن تین فرمائی چه " ريحان " معنی دلته رزق دې (۲) " أي هما من رزق الله الذي رزقنيه " یعنی
 دا دواړه ما ته د الله تعالی د طرفه را کړې شوي " رزق او هديه " ده . علامه زمخشری په " الفائق " کښې هم دا معنی لیکلې ده - (۳)

دویمه معنی نې دگل ده . ريحانه ديو مشهور او خوشبوداره گل نوم دې . او مطلب نې دا
 دې چه دا دواړه په دنیا کښې مادپاره گلونه دی . چه څنگه گلونه بويولې کيږي ، رسول الله
 ﷺ به هم دوي دواړه بويول - (۴)

[۵۳۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ
 عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهُ قَالَتْ جَاءَتْنِي امْرَأَةٌ

(۱) صحيح البخارى . كتاب فضائل اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم . باب مناقب الحسن و الحسين (رقم الحديث : ۳۵۴۳)

(۲) عمدة القارى : ۹۸ / ۲۲ . فتح البارى : ۵۲۴ / ۱۰ . ارشاد السارى : ۲۸ / ۱۳

(۳) عمدة القارى : ۹۸ / ۲۲ . فتح البارى : ۵۲۴ / ۱۰

(۴) عمدة القارى : ۹۸ / ۲۲ . فتح البارى : ۵۲۴ / ۱۰ . ارشاد السارى : ۲۸ / ۱۳

مَعَهَا ابْنَتَانِ تَسْأَلْنِي فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي غَيْرَ ثَمَرَةٍ وَاحِدَةٍ فَأَعْطَيْتُهَا فَقَسَمْتُمَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَتْهُ فَقَالَ مَنْ يَلِي مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ شَيْئًا فَأُخْسِنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ [ر: ۱۳۵۲]

حضرت عائشه فرمائی چه یو بنسخه د دوه لونړو سره ما کره څه غوښتو دپاره راغله ، نو دې دپاره ما سره د یو کجور نه ماسوا نور څه ملاو نه شو ، نو ما دې ته دا ورکړه ، دې دا یو کجوره د خپلو دواړو لونړو په مینځ کښې تقسیم کړه ، بیا پاڅیده او روانه شوه ، رسول الله ﷺ چه راغلو نو ما دوی ته د دې بنسخې قصه بیانہ کړه نو وې فرمائیل : " چه کوم کس په دې جینکو کښې د څه څیز والی جوړ شو پس ده د دوی سره ښه سلوک او کړو نو دا جینکې به ده لره د جهنم پرده شی " -

قوله: من یلی من هذه البنات شیئاً: اکثر نسخو کښې " یلی " دې چه د ولایت نه دې ، بره ترجمه ددې مطابق شویده . د ترمذی وغیره روایت کښې " من یبتلی " دې (۱) امام نووی رحمه الله فرمائی چه خلقو به چه په دغه زمانه کښې جینکې یو آزمائش او مصیبت گنړلو ، دې وجه نه د ابتلاء لفظ د خلقو ددې عادت په وجه استعمال کړې شو - (۲) علامه قطلانی رحمه الله ددې حدیث په باره کښې فرمائی :

وفیه تاکید حقوق البنات لما فیهن من الضعف غالباً عن القيام بمصالح انفسهن بخلاف الذکور (۳) یعنی دې حدیث نه د جینکو د حقونو تاکید معلومیږی ځکه چه دوی طبعاً او فطرتاً کمزورې او ضعیفانې وې ، خپل ذاتی ضروریات په ښه شان نه شی پوره کولې - د حدیث نه مستنبط ادا ب : علامه ابن بطال لیکي : " وفیه جواز سؤال المحتاج ، وسخاء عائشة لکونها لم تکن إلا ثمرة فآثرت بها ، وأن القلیل لا یمتنع التصدق به لحقارته ، بل ینبغی للمتصدق أن یتصدق بهاتیسره وإن قل ، وفیه جواز ذکر المعروف إن لم یکن علی وجه الفخر ولا الهیئة (۴)

یعنی دې حدیث نه یو خو دا خبره معلومیږی چه که سرې محتاج او ضرورتمند وې نو ده دپاره سوال کول جائز دی - د حضرت عائشه رضی الله عنها سخاوت هم دینه معلومیږی چه صرف یو کهجوره وه ورسره هغه ئې هم ورکړه ، دریمه ترینه دا خبره معلومیږی چه لږ او معمولی څیز هم صدقه کولې شې ، دا معمولی گنړل او صدقه نه کول صحیح نه دی ، بلکه د وس او د توفیق مطابق چه څه هم وې صدقه کول پکار دی -

څلورمه خبره ترینه دا معلومه شوه چه د خپلې یو نیکې ذکر اوشی نو دا جائز دی خو په دې شرط چه دا د فخر او د احسان زیاتلو (وریادول) په نیت نه وې -

(۱) جامع الترمذی ، کتاب البر والصلة ، باب ما جاء فی النفقة علی البنات و الأخوات : ۳۱۹ / ۴ (رقم الحدیث : ۱۹۱۳)

(۲) صحیح مسلم ، کتاب البر و الصلة ، باب فضل الإحسان إلی البنات : ۳۳۰ / ۲

(۳) ارشاد الساری : ۲۹ / ۱۳

(۴) فتح الباری : ۵۲۹ / ۱۰

دلته د بخاری په روایت کښې د یو کهجورې او د صحیح مسلم په روایت کښې د درې کهجورو ذکر دې ، دواړو کښې تطبیق داسې کیدې شی چه ابتداء یو کهجوره حضرت عائشه ته ملاوه شوه او روستو ورته دوه نورې هم ملاو شوې - (۱)

[۵۶۵۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سُلَيْمٍ حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَامَهُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ عَلَى عَاتِقِهِ فَصَلَّى فَإِذَا رَكَعٌ وَضَعُوا إِذَا رَفَعَهُ رَفَعَهَا [۳۹۳: ر]

[۵۶۵۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَاهُ رِزَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَبْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا فَقَالَ الْأَقْرَعُ إِنَّ لِي عَشْرَةَ مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبِلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت حسن لره خکل کړو ، او دوی رضي الله عنهم سره اقرع بن حابس ناست وو ، اقرع چه دا اولیدل نو وې ویل خما لس بچی دی ما دوی کښې یو هم کله هم نه دې خکل کړې ، رسول الله صلى الله عليه وسلم ده ته اوکتل ، او بیا ئې اوفرمانل چه کوم سړې په نورو شفقت او رحم نه کوی نو په ده به هم رحم نه کیږی -

قوله: مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ: دیکښې دوه صورتونه دی :

① مَنْ مَوْصُولُهُ دې ، دا دواړه صیغې په حالت رفعی کښې دی او دا کلام از قبیل خبر دې ترجمه ئې ده چه کوم سړې رحم نه کوی په ده هم رحم نه کیږی -

② مَنْ شَرْطِيَّةٌ جازمه دې ، " لَا يَرْحَمُ " او " لَا يَرْحَمُ " دواړه مجزوم دی ، روميې شرط او دویم جزاء ده ، ترجمه دا ده چه کوم سړې رحم نه کوی نو په هغه به هم رحم نه کیږی - (۱)
علامه سبیلی فرماني چه روميې صورت د سياق د کلام سره زیات موافق دې (۲)

[۵۶۵۲] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَ أَغْرَابٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تُقْبَلُونَ الصَّبِيَّانَ فَمَا تُقْبِلُهُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَمْلِكُ لَكَ أَنْ تَزْعُمَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ

حضرت عائشه فرماني چه یو باندیچی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلو ، او وې ویل تاسو خلق بچو لره خکلوی خو مونږ ئې نه خکلوو ، دا باندیچی یا خو اقرع بن حابس وو ، چه د هغه ذکر په تیر شوی حدیث کښې راغلې دې ، یا قیس بن عاصم تمیمی وو او یا عیینه بن حصن وو ،

(۱) عمدة القاری : ۹۹ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۲۴ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۸ / ۱۳

(۲) عمدة القاری : ۱۰۰ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۲۶ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۳۰ / ۱۳ ، شرح الکرمانی : ۱۶۴ / ۲۱

(۳) عمدة القاری : ۱۰۰ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۲۶ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۳۰ / ۱۳

(۴) (۵۶۵۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الفضائل ، باب رحمته صلى الله عليه وسلم الصبيان و العيال

.... ۱۸۰۸ / ۱۴ (رقم الحدیث : ۲۳۱۷)

په روایتونو کېنې په دارنگه واقعہ کېنې د دې دواړو ذکر هم راغلې دې -
قوله: أو أملك لك أن نزع الله من قلبك الرحمة: یعنی الله تعالی که د ستا زړه نه
 شفقت او نرمی وېستلې ده نو څه څه کولې شم -

أو أملك کېنې همزه د استفهام انکاری دپاره ده - ای لا أملك، ای لا أقدر أن أجعل الرحمة في قلبك
 بعد أن نزعها الله منه... (۱) أن نزع... ترکیب کېنې د "أملك" دپاره مفعول به دې -

[۵۷۵۳] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ
 بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبِيٌّ فَإِذَا امْرَأَةً مِنَ السَّبْيِ
 قَدْ تَحَلَّبُ تُدِيرُ بِأَسْقَى إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبُطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا
 النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُرُونَ هَذِهِ طَارِحَةً وَلَكِنَّهَا فِي النَّارِ قُلْنَا لَا وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ
 لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ لِلَّهِ أَرْحَمُ رِجَالٍ مِنْ هَذِهِ بَوْلَدَهَا (۲)

په بندګانو باندې د الله تعالی مهرباني څومره ده؟ حضرت فاروق اعظم فرمائی چه نبی کریم
 ﷺ ته یو څو قیدیان راوستې شو، دې قیدیانو کېنې یوه ښځه وه... دا د تې نه پښې
 راوباسې د ځکلو دپاره، نو چه کله دا کوم ماشوم په قید کېنې وینی نو دا ده لره رانیسي
 او خپلې گیدې سره نې لګوی او ده ته پښې ورکوي، نو نبی کریم ﷺ مونږ ته اوفرمايل: آیا
 تاسو دا سوچ کولې شی چه دا ښځه دا خپل بچې اور کېنې اچولې شی "مونږ اوویل: نه چه
 لکه دا په نه غورزولو قادره وی، نو دوی ﷺ اوفرمايل: چه الله په خپلو بندګانو د دینه هم
 زیات مهربان دې چه څومره دا ښځه په خپل بچې مهربان ده

قوله: قد تحلب تدیر باسقی: ① تحلب د باب د تفعل نه د واحد مذکر غائب فعل ماضی

معلوم صیغه ده - تَدَى - ددې فاعل دې یعنی د دې تې پښې ورکوي، د پیو نه ډک وو
 ② تحلب د باب د نصر نه دې - تَدَى - ددې مفعول به دې یعنی دې ښځې د تینو نه پښې
 راویستل - تسقى - د دینه حال واقع کېږي (۳) په بعض روایتونو کېنې "تسقى" دې، یعنی
 دې د اضطراب په حالت کېنې خوا ډیخوا منډې وهلې (۴) او د مسلم شریف په روایت
 کېنې "تبتغى" دې یعنی دې یو بچې تلاش کولو - (۵)

حاصل دا چه ددې ښځې بچې په قیدیانو کېنې روک شوې وو او ددې تینه د پیو نه ډک

(۱) عمدة القاری: ۱۰۰/۲۲ فتح الباری: ۵۲۷/۱۰. ارشاد الساری: ۳۱/۱۳. شرح الکرمانی: ۱۶۴/۲۱

(۲) (۵۶۵۳) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب التوبة. باب فی سعة رحمة الله تعالی و أنها سبقت غضبه: ۴
 ۲۱۰۹ (رقم الحدیث: ۲۷۵۴)

(۳) عمدة القاری: ۱۰۰/۲۲. ارشاد الساری: ۳۱/۱۳

(۴) فتح الباری: ۵۲۸/۱۰

(۵) أخرجه مسلم فی کتاب التوبة. باب فی سعة رحمة الله و أنها سبقت غضبه: ۴ (رقم الحدیث

شوې وو ، دې وجه نه دې د پريشانۍ او د اضطراب په حالت د يو بچي په تلاش کښې اخوا ديخوا گرځيدله ، چه دې ته څوک بچي ملاو شي او دا ده ته پښې ورکړي دیکښې ديتته خپل بچي ملاو شونو دې دا د خپلې سينې سره اولگولو ... (۱) رسول الله ﷺ په دې موقعه او فرمائل الله جل شانہ دینه هم زيات په خپلو بندگانو مهربانه دې -
 "عباد" نه مؤمنان مراد دی ، ابو محمد بن ابی حمزه فرماني چه "لفظ العباد عام و معناه خاص بالمؤمنين" (۲)

د حديث نه مستنبط آداب : حافظ ابن حجر رحمه الله د دې حديث آداب او مسائل ذکر کوي او ليکي : وفيه اشارة الى أنه ينبغي للمرء أن يجعل تعلقه في جميع الأمور بالله وحده ، وأن كل من فرض أن فيه رحمة ما حقق يقصد لأجلها ، فالحق سبحانه وتعالى أرحم منه ، وفيه جواز نظر النساء المسبيات ، وفيه ضرب البثل بما يدرك بالحواس لما لا يدرك بها لتحقيق معرفة الشيء على وجهه ، وإن كان الذي ضرب به البثل لا يحاط بحقيقته ، لأن رحمة الله لا تدرك بالعقل ، ومع ذلك ، فقربها النبي صلى الله عليه وسلم للسامعين بحال المرأة المذكورة (۳) يعنى دې حديث نه څو خبرې معلومې شوې :

① سپړي لره پکار دی چه په تمامو امورو کښې خپل تعلق د الله تعالى سره جوړ اوساتي .
 الله تعالى چه کوم احکام فرض کړيدي ، دیکښې هر يو باعث د رحمت دی ، او هم د يو رحمت د وجه نه ددې حکم ورکړې شويدي -

② د جنگي قيديانو ښځو ته کتل جائز دی -

③ چه د کوم څيز ادراک په حواسو سره نه کيږي ، د دې د پوهولو دپاره او د خلقو ذهن ته د نژدې راوستو دپاره د محسوس څيزونو مثال ورکولې شي ، د الله تعالى د رحمت مکمل ادراک په عقل او حواسو سره نه شي کيدې خو حضور اکرم ﷺ د ښځې محسوس حالت باندې خلق د الله تعالى په رحمت پوهولو دپاره سعی او کړه -

۱۹=بَابُ جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةً جُزْءٍ

[۵۱۵۳] (۴) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ الْبَهْرَانِيُّ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةً جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا قَيْنُ ذَلِكَ الْجُزْءِ

(۱) عمدة القارى : ۱۰۱ / ۲۲ فتح البارى : ۵۲۸ / ۱۰ ارشاد السارى : ۳۱ / ۱۳

(۲) عمدة القارى : ۱۰۱ / ۲۲ فتح البارى : ۵۲۹ / ۱۰

(۳) فتح البارى : ۵۲۹ / ۱۰

(۴) (۵۶۵۴) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الرقاق ، باب الرجاء مع الخوف (رقم الحديث : ۶۱۰۴) و أخرجه مسلم فى كتاب التوبة ، باب فى سعة رحمة الله تعالى و أنها سبقت غضبه : ۲۱۰۸ / ۴ (رقم الحديث : ۲۷۵۲)

حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ فرمائي دي چه الله تعالى د رحمت سل حصي كړي دي ، ديكنبي نې يو كم سل حصي د خان سره ساتلي دي او يو حصه نې په زمكه راكوزه كړه او هم د دي يوې حصي نه مخلوق په يو بل رحم كوي تر دي چه اسپه چه خپله نوكه اوچتوي د خپل بچي نه د دي يرې نه چه هسې نه ده پورې اونه لگي (دا هم ددي يو حصي په سبب سره دي)

قوله: فمن ذلك الجزء يتراحم الخلق: الله جل شانہ دنیا ته د رحمت صرف یوه حصه رالېږلې ده او یو کم سل نې د خان سره ساتلې دی ، آخرت کښې به دا یو حصه هم دې سره ملاو شی نو د سلو عدد به پوره شی او په دنیا کښې د خلقو مینځ کښې چه دا کومه مهربانی او رحمت دې نو دا د دغه یو حصي په سبب دې ، نو آخرت کښې به د سلو حصو په سبب وی ، نو یو بل به هم ددې وجه په آخرت کښې معاف کوی -
او دا مطلب هم کیدې شی چه الله جل شانہ د رحمت دا حصې اختیار کړې د دې وجه نه د خلقو به مغفرت او بخشش کوی یو خو د الله تعالی هغه رحمت دې چه کوم د الله تعالی په صفات ذاتیه کښې دي ، نو دا رحمت به دینه علاوه وی - ()

علامه قرطبی رحمہ اللہ ددی یو بل مطلب بیان کړیدی چه د الله تعالی د نعمتونو سل انواع دی ، دیکښې یو نوع په دنیا کښې ده او باقی انواع الله تعالی د آخرت دپاره د خپل ځان سره ساتلې دي په آخرت کښې به د دنیا والا نوع هم ورسره ملاو شی نو سل واړه انواع به مکمل مؤمنانو ته ملاو شی - ()

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی ہے کہ دسلو شماره د خلقو دی پوهې دپاره په طور د تمثیل ذکر شویده . چه د الله تعالی سره نعمتونه ډیر زیات دی او د مخلوق سره کم دی - (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله د سلو د شمیر تخصیص ذکر کوی او فرمائی چه جنت کښې به سل درجې وی ، د سلو رحمتونو ذکر د دغه درجاتو په مناسبت سره دې ، د هر یوې درجې دپاره به یو رحمت وی ځکه چه جنت محل د رحمت دې او دیکښې هم د الله تعالی په رحمت سره داخله ممکن کیدې شی ، دې وجه نه چه کوم کس ته د رحمت یو حصه هم ملاو شی هغه به ادنی جنتی وی . چه چا ته ټول رحمتونه ملاو شی هغه به اعلی جنتی وی ، لکه چه لیکي : " فيحتمل أن تكون مناسبة هذا العدد الخاص لكونه مثل عدد درجات الجنة ، والجنة هي محل الرحمة ، فكان كل رحمة بإزاء درجة ، وقد ثبت أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله تعالى ، فمن نالته منها رحمة واحدة كان أحد أهل الجنة منزلة ، وأعلام منزلة من حصلت له جميع الأنواع من الرحمة " (۳)

(^۲) عمدة القاری: ۱۰۱/۲۲. فتح الباری: ۵۳۱/۱۰

(٣) شرح الكرمانی : ۱۶۵/۲۱

(^۱) فتح الباری: ۱۰/۵۳۱)

۲۰=بَابُ قَتْلِ الْوَلَدِ خَشِيَةً أَنْ يَأْكُلَ مَعَهُ

[۵۷۵۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرْحَبِيلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الذُّلْبِ أَكْبَرُ قَالَ أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدَاءً وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَأْكُلَ مَعَكَ قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ أَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ وَأُنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ (الآيَةُ [۳۲:۴])

اولاد ددی یری نه قتل کول چه دوی به ده سره خوراک کوی حرام او گناه کبیره ده ، حدیث د باب په کتاب التفسیر د سورة الفرقان د تفسیر لاندې تیر شوی دی - (۱)

۲۱=بَابُ وَضْعِ الصَّبِيِّ فِي الْحَجْرِ

[۵۷۵۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَضَعَ صَبِيًّا فِي حَجْرٍ يُحَنِّكُهُ فَقَالَ عَلَيْهِ قَدَعَا بِمَاءٍ فَاتَّبَعَهُ [۳۲:۴]

حجود حاء په فتح او په کسره سره غیږې ته وائی او بچی په غیږه کښې اوچتول په سنت سره ثابت دی ، لکه چه حدیث د باب کښې دی ، تحنیک کهجوره چه اوچیچلې شی او په تالو کښې کیخوډې شی دیته وائی ، روایت دباب کتاب الطهارة ، باب بول الصبیان کښې تیر شوی دی .

۲۲=بَابُ وَضْعِ الصَّبِيِّ عَلَى الْفَخِذِ

[۵۷۵۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَامِرٌ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا تَمِيمَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ يُحَدِّثُهُ أَبُو عُمَانَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْخُذُنِي فَيُقْعِدُنِي عَلَى فَخْذِهِ وَيُقْعِدُ الْحَسَنَ عَلَى فَخْذِهِ الْآخَرَى ثُمَّ يَضُمُّهُمَا ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ ارْزُقْهُمَا فَإِنِّي أَرْزُقُهُمَا وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ أَبِي عُمَانَ قَالَ التَّيْمِيُّ فَوَقَعَ فِي قَلْبِي مِنْهُ شَيْءٌ قُلْتُ حَدَّثْتُ بِهِ كَذَا وَكَذَا فَلَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ أَبِي عُمَانَ فَتَنَظَرْتُ فَوَجَدْتُهُ عِنْدِي مَكْتُوبًا فِيمَا سَمِعْتُ [۳۲:۴]

بچی په پتون کښینول په سنت سره ثابت دی ، روایت د باب معتمر د خپل پلار سلیمان بن طرفان نه نقل کوی ، د ده شیخ ابوتیمیمه دی ، د ابو تیمیمه نوم طریف بن مجالد دی (طریف په وزن د فعلیل دی) د ده شیخ ابو عثمان دی چه د هغه نوم عبد الرحمن دی - (۲)

(۱) صحیح البخاری ، کتاب التفسیر ، باب قول الله تعالى ، و الذين لا يدعون مع الله إلهاً آخر ... الفرقان :

۶۸ (رقم الحديث : ۴۷۶۱)

(۲) فتح الباری : ۵۳۲ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۳ / ۲۲

حضرت اسامه بن زید فرمائی چه رسول الله ﷺ ځه په یو پتون او حضرت حسن په بل پتون کښینولې وو . بیا ئې دواړه پیوسته کړو او دعا ئې اوکړه " اللهم ارحمهما ، فلانی ارحمهما " د رسول الله ﷺ دوفات په وخت د حضرت اسامه عمر د یو روایت مطابق شل کاله او د بل روایت مطابق نورلس کاله وو - (۱)

او د حضرت حسن عمر دغه وخت زیات نه زیات اته کاله وو ، د دواړو عمرونو کښې ډیر فرق دې ، دا واقعہ شاید د هغه وخت ده چه کله حضرت حسن د یو یا د دوه کالو وو او حضرت اسامه به قریب البلوغ وو ، دارنگه لوی بچی هم په غیږه کښې اخستې کیږي او په پتون باندې کښینولې کیږي ، خاص کر چه کله دوی بیمار شي او دې وجه نه د دواړو په عمرونو کښې د فرق سره بیا هم د دوی په پتونونو کښینول څه بعید خبره نه ده - (۲)

قوله: وعن علی، قال حدثنا یحیی، حدثنا سلیمان.....: علی " نه علی بن عبد الله مدینی مراد دې په " عن علی " کښې دوه احتماله دي

① یو دا چه ددې عطف په سابقه سند " حدثنا عبد الله بن محمد " باندې دې ، او عبد الله بن محمد د امام بخاری شیخ دې ، دې صورت کښې مطلب دا دې چه امام بخاری رحمه الله دا روایت د دوه حضراتو نه رانقل کړیدې یو د عبد الله بن محمد نه او بل د علی بن المدینی نه -

② دویم صورت دا دې چه ددې عطف دې په " حدثنا عارم " باندې وی ، نو دې صورت کښې به دا مطلب شي چه امام بخاری رحمه الله د عبد الله بن محمد په واسطه سره دا حدیث د علی بن المدینی نه هم نقل کړیدې یعنی عبد الله سره دا حدیث په واسطه د عارم هم دې او د علی بن المدینی په واسطه هم ، امام بخاری رحمه الله دواړو واسطو سره دا رانقل کړیدې - (۲)

قوله: قال التیمی: فوقع فی قلبی منه شیء، قلت: حدثت به کذا وکذا، فلم أسمع

من أبي عثمان، فنظرت فوجدته عندی مکتوباً فیما سمعت: سليمان تيمی فرمائی چه دا حدیث کله ما بیان کړو نو ځما زړه کښې شک راغلو چه ایا دا حدیث ما د ابو عثمان نه بلاواسطه اوریدلې دې او که د ابوتمیمه په واسطه مې اوریدلې دې ، یعنی دې حدیث کښې ځما شیخ ابو عثمان دې او که ابو تمیمه دې ، چه ما ته شک راغلو نو ما په خپل کتاب کښې اوکتل نو ما په دیکښې بیا موندل چه دا ما د ابوتمیمه نه اوریدلې دې یعنی د ابو عثمان نه مې بې د واسطې نه دې اوریدلې . حدیث د باب کتاب المناقب ، باب مناقب الحسن و الحسين ﷺ کښې تیر شویدي -

ابو تمیمه طریف بن مجالد : د ابو تمیمه طریف بن مجالد په بخاری کښې صرف دوه

(۱) فتح الباری : ۵۳۳/۱۰

(۲) فتح الباری : ۵۳۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۳/۲۲

(۳) فتح الباری : ۵۳۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۳/۲۲

روایتونه دی یو دا او بل په کتاب الاحکام کښې راځي - (۱)
یحي بن معین ، محمد بن سعد وغیره ائمه د جرح او د تعدیل د دوی توثیق کړېدې (۲) ابن
حبان په کتاب الثقات کښې د ده ذکر کړېدې - (۳)
د ده تره ده لره په یو یمنی باندې خرڅ کړې وو ، چه د چا په لاس دې خرڅ کړې شوې وو ، د
دې سړی ښځې یو ورځ ده ته بد رد اووېلې نو ده خپل تعارف اوکړو چه څه عرب یم ، ښځې
ځاوند ته اووېل ، ځاوند ده نه تپوس اوکړو نو ده ورته پوره حقیقت ښکاره کړو چه په تا
باندې څه خپل تره خرڅ کړې یم څه غلام نه یم بلکه څه اصلاً ازاد یم ، دې اخستونکی یمنی
ورته اووېل : چه ته دا اوښه او زاد راه واخله او واپس خپل قوم ته لاړ شه خو ده انکار اوکړو
او وې ویل چه کوم قوم څه خرڅ کړې یم ، څه به اوس کله هم دوی سره نه ملاوېږم - (۴)
د دوی وفات په پنځه نوی ، اووه نوی یا نه نوی سن هجری کښې شوېدې - (۵)
د امام مسلم نه علاوه باقی حضراتو د ده روایتونه ذکر کړېدې - (۶)

۲۳=بَابُ حُسْنِ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ

[۵۲۵۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا غَرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مَا غَرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ وَلَقَدْ هَلَكْتُ قَبْلَ أَنْ يَتَزَوَّجَنِي
بِثَلَاثِ سِنِينَ لِمَا كُنْتُ أَسْمَعُهُ يَذْكُرُهَا وَلَقَدْ أَمَرْتُ رَبَّهُ أَنْ يُبَيِّنَهَا بَيْنِي فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ
وَأِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَذْبَحُ الشَّاةَ ثُمَّ يَهْدِي فِي خَلَّتِهَا مِنْهَا [ر: ۲۶۰۵]
د تعلق لحاظ کول : د عهد څو معنی راځي ، زمان ، مکان ، یمن ، ذمه ، صحبت ، میثاق
. امان ، نصیحت ، وصیت (۷) دلته دینه احترام او لحاظ کول مراد دی - (۸) د حقونو
احترام کول او د تعلقاتو لحاظ کول ، په ایمانی عملونو کښې یو عمل دی -
روایت د باب کښې حضرت عائشه فرمائی چه څه یوې ښځې ته هم نه یم پسخیدلې چه
خومره خدیجه ته پسخیدلې یم ، حال دا دې چه هغه څما د نکاح نه درې کاله وړاندې وفات
شوې وه ، ځکه چه ما به د رسول الله ﷺ نه د دوی ذکر کول اوریدل ، او په تحقیق سره
دوی ﷺ ته خپل رب حکم کړې وو چه دیته زیرې ورکړه د جنت په محل کښې د ملغلرو ،
چه کله به دوی یو بکړی حلاله کړه نو د حضرت خدیجه ملگرو ته به ئې هم څه لېږل -

(۱) فتح الباری : ۵۳۳/۱۰

(۲) الجرح و التعديل : ۱۴ الترجمة : ۲۱۶۴ ، طبقات بن سعد : ۱۵۲/۷

(۳) کتاب الثقات لابن حبان : ۳۹۵/۴

(۴) تهذيب الكمال : ۳۸۱/۱۳ (رقم الترجمة ۲۹۶۲)

(۵) تهذيب الكمال : ۳۸۱/۱۳ (رقم الترجمة ۲۹۶۲)

(۶) تهذيب الكمال : ۳۸۱/۱۳ (رقم الترجمة ۲۹۶۲)

(۷) فتح الباری : ۵۳۴/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۳/۲۲

(۸) فتح الباری : ۵۳۴/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۳/۲۲

د حضرت خدیجه ملگرو ته د بکړی غوښه لیرل "حسن عهد" او د دوی د تعلقاتو د لحاظ ساتلو په طور وه، هم ددې مناسبت په وجه امام بخاری رحمه الله دا حدیث دلته ذکر کړو. لکه چه د مستدرک حاکم او د شعب الایمان بیهقی کښې د حضرت عائشه په روایت کښې دده تصریح ده، هغه فرمائی:

"جاءت عجولاً إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: كيف أتم حالكم، كيف كنتم بعداً؟ قالت: بخير، إن أت وأمي يا رسول الله، فلما خرجت، قلت: يا رسول الله، تقول على هذه العجوز هذا الإقبال، فقال: يا عائشة، إنها كانت تأتين أماناً خديجة، وإن حسن العهد من الإيمان" (۱)

حضرت عائشه فرمائی: یو بوډی ښځه رسول الله ﷺ ته راغله، حضور ﷺ دینه د حال احوال تپوس او کړو او دینته نې ډیره توجه ورکړه، دې اوویل: خما مور پلار دې په تا قربان وی، څه روغه یم، نو چه کله دا اووتله نو ما تپوس او کړه، اے د الله رسوله! تا دې بوډی ته دومره توجه ورکړه؟ نو حضور ﷺ او فرمائل: عائشه دا به مونږ کړه د خدیجه په دور کښې راتله او تعلقاتو کښې احترام او لحاظ کول د ایمان حصه ده -

من قَصَب: قصب اصل کښې بانس ته وائی، دلته ترینه "قصب الدرر" د ملغلرو بانس مراد دې، علامه عینی رحمه الله فرمائی، د جوهریانو په اصطلاح کښې ویلې کیږی "قصب من اللؤلؤ، قصب من الجواهر"..... (۲)

فی خُلَّتْهَا: خُلَّة (د خاء په ضمه او د لام په تشدید سره) مصدر دې، دوستی ته وائی - دلته ترینه ملگري مراد دی، مصدر جمع او اسم دپاره هم استعمالیږی - (۳)
بعضو ویلې دی دلته مضاف محذوف دې اوی یهدی الی اهل خلتها (۴)

۲۴ = بَابُ فَضْلِ مَنْ يَعُولُ يَتِيمًا

[۵۱۵۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَقَالَ يَأْصُبُغُهُ السَّبَابَةُ وَالْوُسْطَى [ر: ۴۹۹۸]

دې باب کښې د یتیم د پالنې او د کفالت فضیلت او اهمیت بیان شویدي، یعول په معنی دپالنې او د تربیت کولو دې (۵) په حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی: څه او د یتیم پالنه کوونکې به په جنت کښې داسې یو او دوی ﷺ په مسواکه او په مینځه گوته اشاره

(۱) المستدرک للحاکم، کتاب الإيمان و باب حسن العهد من الإيمان: ۱۶۱۱

(۲) عمدة القاری: ۱۰۴/۱۲۲

(۳) فتح الباری: ۵۳۴/۱۱۰، عمدة القاری: ۱۰۴/۱۲۲، النهاية لابن الاثیر: ۷۲۱۲

(۴) فتح الباری: ۵۳۴/۱۱۰

(۵) فتح الباری: ۵۳۵/۱۱۰

او کړه او د دې نزدې والې نې او خودلو یعنی چه خومره لږه فاصله د دې دوه گوتو مینځ کښې ده دومره فاصله به څما او د یتیم پالنه کوونکې مینځ کښې وی ، لکه یو بل حدیث کښې دی بهشت انا والساعة کهاتین یعنی څما د بهشت او د قیامت مینځ کښې دومره فاصله ده چه خومره د دې دوه گوتو مینځ کښې ده - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : «وفیه إشارة إلى أن بین درجة النبی وکافل الیتیم قدر تفاوت ما بین السهابة والوسطی ، وهو نظیر قوله : بهشت انا والساعة کهاتین»^(۱)

حافظ ابن حجر د خپل شیخ په حواله سره د دې تشبیه حکمت دالیکلې دې چه رسول الله ﷺ یو داسې قوم ته رالیرلې شوې وو چه جاهل او د دین نه بیگانه وو ، دوی ﷺ دوی ته د دیني امورو معلم او کفیل راولیرلې شو ، د یتیم کفالت کوونکې هم د یو داسې بچی پالنه او تربیت کوی چه هغه د خپلې دنیا او د دین دواړو نه بیگانه دې - (۲)

۲۵=بَابُ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ

[۵۱۱۰] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمُسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الدِّيلِيِّ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ [۵۰۳۸:ر]

أرملة (د راء په سکون او د میم په فتحه سره) هغه ښځې ته وایی چه د هغې خاوند نه وی ، برابره خبره ده چه دې واده کړې وی او که نې نه وی کړې (۳)

حدیث د باب په کتاب النفقات ، باب فضل النفقة علی الأهل کښې تیر شویدي

۲۶=بَابُ السَّاعِي عَلَى الْمُسْكِينِ

[۵۱۱۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمُسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخِسْبُهُ قَالَ يَشْكُ الْقُعْنَبِيُّ كَالْقَابِئِ لَا يَفْتُرُ

(۱) فتح الباری : ۵۳۵۱۱۰

(۲) فتح الباری : ۵۳۶۱۱۰

(۳) إرشاد الساری : ۳۸۱۱۳ . وقال ابن الأثير : الأرملة : المساكين من رجال و نساء و يقال لكل واحد من الفريقين على إنفراده : أرملة ، و هو بالنساء أخص و أكثر استعمالا ، و الواحد أرملة و أرملة ، و قد تكرر ذكر الأرملة و الأرملة في الحديث ، فالأرملة الذي ماتت زوجته ، و الرملة التي مات زوجها ، و سواء كانا غنيين او فقيرين . النهاية لابن الأثير : ۲۶۶۱۲ . و هكذا في مجمع بحار الأنوار : ۳۸۱۱۲

وَكَا لَصَائِبٍ لَا يُفْطِرُ [ر: ۵۰۳۸]

علی المسکین ای لأجل المسکین ، علی د سببیت دپاره دې ، ساعی : محنت کوونکی او گټونکی ته وائی "القائم لا یفتر" مرکب توصیفی دې ، لا یفتر د القائم صفت دې - "القائم" باندې الف لام د عهد ذهنی دپاره دې لکه چه "ولقد أمر علی اللثیم یسئفی" کښې دې - (۱)

قوله: وأحسبه قال - يشك القعنبی - : کالقائم... د امام بخاری رحمه الله شیخ عبد الله بن مسلمه فرمائی چه خما خیال دې چه امام مالک د "کالقائم لا یفتر" ... الفاظ هم ویلې وو - "احسبه" کښې ضمیر منصوب "مالک" ته راجع دې "یشک القعنبی" جمله معترضه ده یعنی عبد الله بن مسلمه قعنبی ته شک دې -

باب رَحْمَةِ النَّاسِ وَالْبَهَائِمِ = ۲۷

[۵۲۱۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ فَأَقْبَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْتَةً فَظَنُّ أَتَا أَشْتَقْنَا أَهْلَنَا وَسَأَلْنَا عَنْ تَرْكُنَا فِي أَهْلِنَا فَأُخْبِرْنَا أَنَّهُ وَكَانَ رَفِيقًا رَحِيمًا فَقَالَ ارْجِعُوا إِلَيَّ أَهْلِيكُمْ فَعَلِبُوهُمْ وَمُرُوهُمْ وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي وَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذِنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ ثُمَّ لِيُؤْمِكُمْ أَكْبَرُكُمْ [ر: ۶۰۲]

د الله په مخلوق د رحمت کولو فضیلت : دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د خلقو او د خناورو سره د رحمت او د مهربانۍ سلوک کولو اهمیت بیان کړېدې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری شاید د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه دې روایت ته اشاره کړېده چه کوم دوی مرفوع نقل کړېدې چه د هغې الفاظ دی "لن تؤمنوا حتی ترحموا، قالوا: کلنا رحیم یا رسول الله، قال: إنه ليس برحمة أحدكم صاحبه، ولكنها رحمة للناس رحمة العامة" (۲)

یعنی تاسو تر هغه مؤمن نه شئ جوړیدئ چه تر خوتاسو رحم اونکړئ نو خلقو او ویل : اے د الله رسوله مونږ ټول رحم کوونکې یو ، دوی صلی الله علیه و آله او فرمائل : په خپل یو ملگری رحم کول مراد نه دی (د ملگری سره د رحمت او د شفقت معامله خو هر یو کوی) بلکه هغه رحمت مراد دې چه تمامو خلقو دپاره عام وی -

طبرانی دا حدیث نقل کړېدې او حافظ فرمایي چه ددې رجال ثقه دی (۳)

ذ باب رومبې روایت "كتاب الصلاة باب من قال ليؤذن في السفر مؤذن واحد" کښې تیر شويدي ، شبهة : د شاب جمع ده لکه چه د بار جمع هرقة ده ، متقاربون یعنی مونږ یو بل سره قریب العمر وو : ای متقاربون فی السن - ظن أنا اشتقنا أهلنا: رسول الله صلی الله علیه و آله ته خیال اوشو چه مونږ د

(۱) ارشاد الساری: ۳۸۱۱۳

(۲) فتح الباری: ۵۳۸۱۱۰

(۳) فتح الباری: ۵۳۸۱۱۰

خپل کور د خلقو اشتیاق لرو - وسألتنا من ترکنا فی اهلنا فأخبرناه: رسول الله ﷺ مونږ نه تپوس اوکړو چه مونږ په کور کښې څوک څوک پریځودې دی -

د رسول الله ﷺ دوی نه د اهل و عیال متعلق تپوس کول او بیا دوی ته اجازت ورکول د تللو د شفقت او د همدردۍ په وجه وو ، هم دې مناسبت سره امام دا حدیث دلته ذکر کړو -

[۵۷۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ سَمِيِّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَبْنَؤُ الرَّجُلُ يَمْشِي بِصَرِيْقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بُرْءًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ التُّرَى مِنْ الْعُطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِهِ فَنَزَلَ الْبُرْءُ فَمَلَأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَيْتِ أَجْرًا فَقَالَ نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ [رو: ۱]

د ځناورو سره د مهرباني سلوک کولو فضیلت: د باب دویم روایت - کتاب المساقات ، باب فضل سقی الماء - کښې تیر شویډې ، حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي ، رسول الله ﷺ فرمائي دي چه يو ځل سړې روان وو نو ده ته په لاره کښې سخته تگه اولگیدله نو ده ته يو کوهې په نظر راغلو ، نو دې دپته کوز شو او اوبه ئې اوڅکلې او را اووتلو نو ده اولیدلو چه يو سپې زبې او د تندې د لاسه په خټو ژبه راکاږي ، دې سړې سوچ اوکړو چه دې سپې ته به هم هغه تکلیف د تندې په وجه رسیدلې وي چه کوم ما ته رارسیدلې وو ، دا سوچ ئې اوکړو او کوهې ته کوز شو او خپله موزه ئې د اوبو نه ډکه کړه ، بیا ئې په خپله ځله کښې اونیوله (او بره رااوختلو) او دا ئې سپې باندې اوڅکله ، الله تعالی دده دا عمل قبول کړو او د ده ئې بخښه اوکړه . خلقو تپوس اوکړو ، اے د الله رسوله آیا د ځناورو په باره کښې به هم مونږ ته اجر ملاوېږي ؟ نو دوی ﷺ او فرمائل : د هر لوند څیگر لرونکی (یعنی د هر ځناور) متعلق به اجر ملاوېږي -

کُل ذَات کَبِدٍ رَطْبَةٌ: رطبة د کبد صفت دي ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني : الرطوبة کنية عن الحياة (۱)

[۵۷۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةٍ وَقُمْنَا مَعَهُ فَقَالَ أَغْرَابِيْ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِيْ وَحُمَدًا وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا أَحَدًا فَلَمَّا سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْأَغْرَابِيْ لَقَدْ حَجَرْتَ وَإِسْعَاءُ يَرِيْدُ رَحْمَةَ اللَّهِ

روایت کښې دي چه يو بانديچي راغلو (دا ذوالخوېصره یمانې وو يا اقرع بن حابس وو) (۲)

(۱) ارشاد الساری: ۳۹۱۱۳. فتح الباری: ۵۳۸۱۱۰. عمدة القاری: ۱۰۶۱۲۲

(۲) (۵۶۶۴) هذا الحديث من أفراد الإمام البخاری. عمدة القاری: ۱۰۶۱۲۲

(۳) ارشاد الساری: ۴۰۱۱۳. فتح الباری: ۵۳۸۱۱۰. عمدة القاری: ۱۰۶۱۲۲

او ده اوویل : اے الله په ما او په محمد رحم او کړه او مونږ سره په بل چا رحم مه کوه . نبی کریم ﷺ چه کله سلام او گرځولو نو دې باندېچې ته نې اوویل تا یو فراخه څیز تنګ (او محدود) کړو - حجت تحجیرا په معنی د تنګولو راځی ، (۱)

د "واسعا" نه د الله تعالی رحمت مراد دې ، مطلب دا دې چه د الله تعالی رحمت ډیر وسیع دې او تا دې ډیر محدود کړو - یزید رحمه الله دا د کوم راوی د طرفه تشریح ده ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه کیدې شی دا د حضرت ابوهریره رضی الله عنه جمله وی - علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په اصحاب صحاح سته کښې صرف امام بخاری رحمه الله نقل کړیدی - (۲)

[۵۶۶۵] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا عَنْ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحِمِهِمْ وَتَوَادِهِمْ وَتَعَاطِفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْوًا تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى

د مسلمانانو په خپل مینځ کښې د محبت بیان : رسول الله ﷺ چه ته به یو بل باندې مهربانی کښې یو بل سره محبت لرلو کښې او خپل مینځ کښې شفقت کوونکو کښې (کامل) مؤمنان د یو جسم په شان وینې چه د جسم کوم یو اندام ته هم تکلیف وی نو ټول جسم په تبه او په بیداروالی کښې ده سره شریک وی -

دې حدیث کښې درې لفظونه تراحم ، تواد او تعاطف استعمال شویدی ، د تراحم معنی د یو بل سره رحم کول راځی ، د تواد معنی د یو بل سره محبت او مودت کول راځی او د تعاطف معنی دیو بل سره شفقت کول راځی ، د تداعی معنی یو بل ته دعوت وړکول راځی (۱) مطلب دا دې چه کله د سړی په جسم کښې په یو اندام څه تکلیف یا بیماری وی نو پوره جسم د دې په وجه بې آرامه وی او سړی بیدار وی ، د زیاتې شوگیرې او بې آرامه کیدو په وجه ورته عموماً تبه هم وی ، دې وجه نه د "السهر" نه پس نې د "الحمى" لفظ ذکر کړو (۲) د کامل مؤمنانو د یو بل سره د محبت د تعلق هم دا عالم وی چه کوم یو مؤمن په تکلیف کښې مبتلا ، اووینې نو ټول ده دپاره پریشانه وی ، علامه قسطلانی رحمه الله لیکي

والحاصل أن مثل الجسد كونه إذا اشتكى بعضه اشتكى كله كالشجرة ، إذا ضرب من أغصانها اهتزت الأعصاب كلها بالتحرك والإضطراب ، وفيه جواز التشبيه وضرب الأمثال لتقريب المعان للأفهام (۳)

یعنی د جسم مثال په شان د اونې دې ، د اونې یو ښاخ چه دې اووهلو نو د دې ټول ښاخونه

(۱) فتح الباری : ۵۳۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۶/۲۲

(۲) ارشاد الساری : ۴۰/۱۳ ، عمدة القاری : ۱۰۶/۲۲

(۳) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأدب ، باب تراحم المؤمنين و تعاطفهم و تعاظمهم : ۱۹۹۹/۴

(۴) ارشاد الساری : ۴۰/۱۳ ، فتح الباری : ۵۳۹/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۷/۲۲

(۵) فتح الباری : ۵۳۹/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۹/۲۲

(۶) ارشاد الساری : ۴۰/۱۳

په خوزیدو او په اضطراب کښې راشی ، دارنگه چه د جسم یو حصه هم بې آرامه وی نو ټول جسم بې آرامه وی . دینه معلومه شوه چه د معنی د پوهولو دپاره تشبیه ورکول جائز دی -

[۵۲۳۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْسًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ [ر: ۲۱۹۵]

[۵۲۳۲] () حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ وَهَبٍ قَالَ سَمِعْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ [ر: ۲۱۹۶]

رسول الله ﷺ مسلمان چه کله یو اونه اولگوي او دینه یو انسان یا یو ځناور څه خوراک اوکړی نو دا ده دپاره صدقه کیږی -

ترجمة الباب سره د حدیث مناسبت : ترجمة الباب سره د دې حدیث مناسبت بیانولو کښې علامه عینی رحمه الله لیکي

مطابقته للترجمة من حيث أن في غرس المسلم الذي يأكل منه الإنسان والحيوان ، فيه معنى الترجمة والتعطف عليهم ، لأن حال المسلم يدل على أنه يقصد ذلك وقت غرسه (۲)

یعنی مسلمان چه اونه وغیره کړی نو دیکښې د ده اصل محرک او جذبه په مخلوق د خدائې پاک باندې رحم او شفقت وی چه د الله تعالی مخلوق دینه فائده واخلی ، ددې په مناسبت سره حدیث د باب چه دیکښې د اونې د کرلو ذکر دې امام بخاری رحمه الله دلته ذکر کړو

۲۸ = بَابُ الْوَصَاةِ بِالْجَارِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِلَى قَوْلِهِ فُحْتَالًا فَخُورًا [النساء: ۳۶]

[۵۲۳۱] () حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عُمَرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جَبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورِّثُهُ

(۱) (۵۶۶۷) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب التوحيد ، باب قول الله تبارك وتعالى : " قل ادعوا الله أو ادعوا الرحمن أيًا ما تدعوا فله الأسماء الحسنى " (رقم الحديث : ۶۹۴۱) وأخرجه مسلم في كتاب الفضائل ، باب رحمته صلى الله عليه وسلم الصبيان والعيال : ۴ ۱۸۰۹ (رقم الحديث : ۲۳۱۹) وأخرجه أبو داود في كتاب الأدب ، باب في الرحمة : ۴ ۲۸۵ (رقم الحديث : ۴۹۴۱)

(۲) عمدة القاري : ۲۲ / ۱۰۷

(۳) (۵۶۶۸) الحديث أخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب ، باب الوصية بالجار والإحسان إليه : ۴ ۲۰۲۵ (رقم الحديث : ۲۶۲۳) ، وأخرجه الترمذي في كتاب البر والصلة ، باب... [بقية برصفحه آئنده...]

[۵۲۶۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورِيهِ

وصاءة (د و او په فتحه سره) د وصیت په معنی کښې ده - امام بخاری رحمه الله په ترجمه الباب کښې د سورة نساء آیت کریمه ذکر کړېدې پوره آیت دې (واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا بالوالدين احسانا وبذي القربى واليتامى والمساكين والجار ذى القربى والجار الجنب والصاحب بالجنب وابن السبيل وما ملكت ايمانكم ان الله لا يحب من كان مختالا فخورا)

دې آیت کریمه کښې د والدينو ، رسته دارانو ، گاونډيانو ، غلامانو او وينځو سره د نیک سلوک حکم ورکړې شويدي -

د الجار ذى القربى او د الجار الجنب مصداق : " الجار ذى القربى " او د " الجار الجنب " مصداق کښې مفسرين مختلف اقوال بکوي :

① حضرت عبد الله بن عباس نه روایت دې چې د " الجار ذى القربى " نه هغه کس مراد دې چې کوم گاونډى هم وی او رسته دار هم او د " الجار الجنب " نه هغه کس مراد دې چې کوم صرف گاونډى وی ، رسته دار نه وی - (۲)

② " الجار ذى القربى " نه مراد نزدې اوسیدونکې گاونډى دې ، او " الجار الجنب " نه مراد لرې اوسیدونکې گاونډى دې - (۳)

③ د " الجار ذى القربى " نه مسلمان گاونډى دې او د " الجار الجنب " نه غیر مسلم گاونډى مراد دې . ابن جریر دا قول نقل کړېدې - (۴)

④ مجاهد نه منقول دې چې د " الجار الجنب " نه د سفر ملګري مراد دې - (۵)
علامه قرطبي رحمه الله فرمائی چې دینه معلومه شوه چې د گاونډى حقونه شته ، کافر وی

...بقیه از حاشیه گذشته] ما جاء فى حق الجوار : ۳۳۲ / ۴ (رقم الحديث : ۱۹۴۲) و أخرجه أبو داود فى كتاب الأدب . باب فى حق الجوار : ۳۳۸ / ۴ (رقم الحديث : ۵۱۵۱) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب . باب فى حق الجوار : ۱۲۱۱ / ۲ (رقم الحديث : ۳۶۷۳)

① الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر والصلة والآداب . باب الوصية بالجوار والإحسان إليه : ۲۰۲۵ / ۴ (رقم الحديث : ۲۶۲۵) وأخرجه الترمذى فى كتاب البر والصلة . باب ما جاء فى حق الجوار : ۳۳۳ / ۴ (رقم الحديث : ۱۹۴۳) وأخرجه أبو داود فى كتاب الأدب . باب فى حق الجوار : ۳۳۸ / ۴ (رقم الحديث : ۵۱۵۲)

② فتح البارى : ۵۴۱ / ۱۰ . عمدة القارى : ۱۰۸ / ۲۲ . تفسير ابن كثير : ۴۹۴ / ۱۱ . النساء : ۳۶

③ فتح البارى : ۵۴۱ / ۱۰ . تفسير ابن كثير : ۴۹۴ / ۱۱

④ فتح البارى : ۵۴۱ / ۱۰ . عمدة القارى : ۱۰۸ / ۲۲ . تفسير ابن كثير : ۴۹۴ / ۱۱ . النساء : ۳۶

⑤ فتح البارى : ۵۴۱ / ۱۰ . عمدة القارى : ۱۰۸ / ۲۲ . تفسير ابن كثير : ۴۹۴ / ۱۱ . النساء : ۳۶

او که مسلمان ، رشته دار وی او که غیر رشته دار ، د کافر گاونډی سره به د احسان مطلب دا وی چه ده سره ښه ژوند تیروول اختیار کړې شی ، ده ته ضرر رسائی نه خان اوساتی ، د احسان نه دوستی او محامات مراد نه دې ځکه چه دا ممنوع ده لکه چه لیکي :

قلت : وعلى هذا فالوصاءة بالجار مأمور بها مندوب إليها مسلما كان أو كافرا ، وهو الصحيح ، والإحسان قد

يكون بمعنى المواساة ، وقد يكون بمعنى حسن العشرة ، وكف الأذى ، والمحاماة دونه - (۱)

د گاونډيانو قسمونه : طبرانی د حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت رانقل کړېدې چه د گاونډيانو درې قسمونه دي :

① هغه گاونډی چه کوم صرف حق د جوار لری -

② هغه گاونډی چه د هغه دوه حقه وی یو حق د جوار او دویم حق د اسلام -

③ هغه گاونډی چه د هغه درې حقه وی یو حق د جوار ، دویم حق د اسلام او دریم د قرابت او د رشته دارئ حق - (۲)

د گاونډی په حد کښې اختلاف دې ، اوزاعی وائی د هر جانب هر طرف نه څلویښتو کورو پورې په گاونډ کښې شامل دی حضرت علی رضي الله عنه فرمائی چه من سمع النداء فهو جار (۳)

بعضي خلق وائي من سماع إقامة الصلاة فهو جار لذلك المسجد (۴)

بعضي وائي من ساكن رجلا في محلة أو مدينة فهو جار (۵)

د دې اقوالو حاصل دا دې چه د آذان آواز تر کوم ځانې پورې رسی ، نو دا د یو بل گاونډیان دی یا د اقامت آواز چه تر کوم ځانې پورې رسی نو دوی د یو بل گاونډیان دی یا په یو محله او په یو ښار کښې اوسیدونکی خلق د یو بل گاونډیان دی -

الصاحب بالجانب نه د سفر ملگري مراد دې ، بعضو ویلي دي دینه ښځه مراد ده ، علامه قرطبی رحمه الله اول قول ته اصح ویلي دي - (۶)

مولانا شبیر احمد عثمانی رحمه الله ددې آیت تفسیر کوی او لیکي :

یتامی ، نساء ، ورثاء او د زوجینو حقوق دوی سره ټي د حسن معامله بیان او کړو اوس دا ارشاد دې چه د هر یو حق درجه په درجه د تعلق موافق او د حاجتمندی مناسب ادا کړئ د ټولو نه وړاندې حق د الله تعالی دې بیا د مور پلار بیا درجه په درجه د ټولو واسطه دارو او د حاجتمندو او د گاونډیانو د قریب او دغیر قریب نه مراد قرب او بعد نسبی دې یا قرب

(۱) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۵ / ۱۸۴

(۲) ارشاد الساری : ۱۳ / ۴۲ ، فتح الباری : ۱۰ / ۵۴۲ ، تفسیر ابن کثیر : ۱۱ / ۴۹۵ ، النساء : ۳۶ ، الجامع

لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۵ / ۱۸۴

(۳) عمدة القاری : ۲۲ / ۱۰۸

(۴) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۵ / ۱۸۵

(۵) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۵ / ۱۸۵

(۶) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۵ / ۱۸۹

او بعد مکانی دې - رومبی صورت کښې به دا مطلب وی چه د قرابتی گاونډی حق د اجنبی گاونډی نه زیات دې او دویم صورت کښې مدعا به دا وی چه د خوا کښې گاونډی حق د لرې گاونډی یعنی چه کوم په فاصله اوسېږی د ده نه زیات دې ، او د خوا کښې ناست د سفر ملگری ، هم پېشه او د کار شریک ، د یو آقا دوه نوکران ، د یو استاد دوه شاگردان ، دوست ، شاگرد او مرید وغیره ټول داخل دی او مسافر کښې میلمه ، غیر میلمه دواړه راغلل او مال مملوک غلام او وینځی نه علاوه نورو حیواناتو ته هم شامل دې آخر کښې فرمائی چه د چا په مزاج کښې تکبر او ځان ته خوښی وی چه څوک هم د خپل ځان برابر نه گنړی ، په خپل مال مغرور او په عیش کښې مشغول وی ، هغه دا حقونه نه اداء کوی ، نو ده نه ځان اوساتی او ترینه جدا شی -

یعنی الله تعالی ځان ته خوښ او تکبر کوونکی لره چه کوم بخل کوی دوست نه گرځوی او خپل مال او هغه علم چه خدائی پاک ورکړیدی هغه د خلقو نه پټوی چا ته پرې نفع نه رسوی او قولاً او عملاً نورو ته هم د بخل ترغیب ورکوی او دې کافرانو دپاره مونږه د ذلت عذاب تیار کړیدی -

فائده : دا آیت د یهودیانو په باره کښې نازل شوې وو چه فی سبیل الله خرچ کولو کښې خپله هم بخل ئې کولو او مسلمانان به ئې هم بندول غوښتل او د رسول الله ﷺ کوم اوصاف چه په تورات کښې مذکور وو او د حقانیت د اسلام چه کوم آیتونه موجود وو هغه به ئې پټول ، نو په مسلمانانو د داسې خصلتونو نه احتراز کول لازم دې

حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه حضرت جبرائیل علیه السلام د گاونډی دپاره ما ته برابر وصیت کولو تر دې چه ما ته خیال راغلو چه دې به وارث او گرځوی -

د گاونډی سره څنګه حسن سلوک او کړې شی؟ د گاونډیانو سره د حسن سلوک ذکر کولو کښې علامه قسطلانی رحمه الله لیکي : ويحصل امتثال الوصية بإيصال ضروب الإحسان إليه بحسب الطاقة كالهدية ، والسلام ، وطلاقة الوجه عند لقائه ، وتفقد حاله ، ومعاوته فيما يحتاج إليه ، وكف أسباب الأذى عنه على اختلاف أنواعه حسية كانت أو معنوية (۱)

یعنی د گاونډیانو سره د حسن سلوک چه کوم وصیت شويدي په دې د عمل صورت دا دې چه سړې د خپل طاقت او د وس مطابق د گاونډی سره د حسن سلوک معامله او کړې ، هدیه ورکول ، سلام کول ، په روڼې تندي خنده رویه ملاویدل ، د حال احوال تپوس کول ، د ضرورت په موقعه ده سره تعاون کول او چه په څه ده ته اذیت ملاوېږی ګه هغه حسې وی او ګه معنوی دینه خپل ځان ساتل د گاونډیانو سره په حسن سلوک کښې داخل دې -

(۱) ارشاد الساری: ۴۲۱/۱۳، فتح الباری: ۵۴۲/۱۰، فضل الله الصمد فی توضیح الأدب المفرد: ۱۹۰/۱۱

۲۹ = بَابُ إِثْمٍ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ يُوبِقُهُنَّ [۳۴]

يُوبِقُهُنَّ مُوبِقًا [الكهف: ۵۲] مَهْلِكًا

[۵۱۷۰] (۱) حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي شُرَيْجٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ تَابَعَهُ شَبَابَةٌ وَأَسَدُ بْنُ مُوسَى وَقَالَ حُمَيْدُ بْنُ الْأَسودِ وَعُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عِيَّاشٍ وَشُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ ابْنِ أَبِي ذئْبٍ عَنْ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د هغه سړی د گناه ذکر کړېدې چه د هغه د هلاکت خیز تکلیفونو نه گاونډی محفوظ نه وی -

بوائق : د بائقة جمع ده هلاک کوونکی ، هلاکت خیز امام بخاری رحمه الله د خپل عادت مطابق د قرآن کریم د دوه آیتونو الفاظ ذکر کړل ، یو د سورت شوری د آیت نمبر خلور دیرشم کښې واقع لفظ " یوبقهه " دې (او یوبقهه بها کسبوا ویعف عن کثیر) بل لفظ دې " موبق " دا په سورت کهف آیت نمبر دوه پنځو ستم کښې واقع دې (وجعلنا بینهم موبقا) موبق دیکښې د هلاک کوونکی په معنی دې -

ابن ابی خاتم د حضرت ابن عباس نه دا تفسیر نقل کړېدې - (۲)
د باب پړومبې روایت د حضرت ابو شریح نه دې ، دا صحابی دې او د ده نوم حضرت خویلد خزاعی دې - (۳)

د امام بخاری رحمه الله د شیخ عاصم بن علی متابعت شبا به بن سوار او اسد بن موسی کړېدې ، اسماعیلی د شبا به متابعت موصولا نقل کړېدې ، او د اسد بن موسی متابعت طبرانی موصول نقل کړېدې - (۴)

حمید بن الاسود ، عثمان بن عمر ، ابوبکر بن عیاش او شعیب بن اسحاق ... دې خلورو وارو راویانو د " ابن ابی ذئب عن المقبری " په طریق سره د حضرت ابوهریره نه روایت نقل کړېدې - د عثمان طریق امام احمد موصولا نقل کړېدې (۵)

.... بهر حال دا حدیث د ابو شریح او حضرت ابوهریره د دواړو نه منقول دې ، د ابن ابی ذئب درې شاگردان دا د ابو شریح نه او خلور شاگردان ئې د ابوهریره نه نقل کوی -

(۱) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الإیمان ، باب بیان تحریم إیذاء الجار : ۶۸۱۱ (رقم الحدیث : ۴۶)
(۲) روح المعانی : ۲۹۸۱۱۵ ، سوره کهف : ۵۲ ، ارشاد الساری : ۴۳۱۱۳ ، عمدة القاری : ۱۰۹۱۲۲ .

فتح الباری : ۵۴۳۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۵۴۳۱۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۹۱۲۲ ، ارشاد الساری : ۴۳۱۱۳

(۴) فتح الباری : ۵۴۴۱۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۹۱۲۲ ، ارشاد الساری : ۴۳۱۱۳

(۵) فتح الباری : ۵۴۴۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۳۱۱۳

"والله لا يؤمن کنبی د ایمان کامل نفی ده یعنی چه کوم کس گاونډیانو ته تکلیف او اذیت رسوی دي کامل الایمان نه دي ، یا دا به د کمال د ایمان په ځانې په زجر و توبیخ محمول کړې شی - (۱)"

۳۰ = بَاب لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِجَارَتِهَا

[۵۶۷۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ هُوَ الْمُقْبِرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِينَ شَاةً [۲۳۲۷:۲]

علامه عینی رحمه الله لیکي اى لاتمنع الجارة عن اعطاء شيء حقير لجارتها لأجل قلتها (۲) یعنی یوه ښځه دې د خپلې گاونډي دپاره څه څیز حقیر نه گنړی بلکه معمولی څیز هم که ورته په طور د هدیه ورلیرلې شی نو ور او دې لیرې ، لکه چه په حدیث د باب کنبی رسول الله ﷺ مسلمانانو ښځو ته خطاب کوی او فرمائی هیڅ یوه ښځه دې د خپلې گاونډي دپاره څه څیز حقیر نه گنړی ، اگر چه دا د بکرې یو نوکه ولې نه وی - او ددې حدیث یو مفهوم دا هم کیدې شی چه مهداة إليها دې دا هدیه دې حقیره نه گنړی چه کله د ورکوونکې ښځې وس هم دومره وی - دا بله خبره ده چه د دې هدیه کوونکې وس زیات وی او دا بیا هم د قلیل مقدار هدیه او کړې نو دیکنبې د اعتراض ځانې شته -

یا نساء المسلمات کنبی د موصوف اضافت صفت ته دي -

فرسین (د فاء په کسره او د راء په سکون سره او د سین په کسره سره) نوکې ته وائی - (۳)
روایت د باب حضرت سعید مقبری د خپل پلار کیسان په واسطه د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نقل کړیدې . د سعید مقبری سماع بغیر د واسطې هم د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه ثابت ده ، دې وجه نه دي کله بالواسطه او کله بلا واسطه نقل کوی - (۴)

۳۱ = بَاب مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَةً

[۵۶۷۲] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

(۱) فتح الباری : ۵۴۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۰۹/۲۲ ، ارشاد الساری : ۴۳/۱۳

(۲) عمدة القاری : ۱۱۰/۲۲

(۳) قال ابن الأثير : فرسن (س) فيه " لا تحقرن من المعروف شيئا ولو فرسن شاة " الفرسن : عظم قليل اللحم ، وهو خف البعير ، كالحافر للدابة ، وقد يُستعار للشاة : فيقال : فرسن شاة ، والذي للشاة هو الظلف ، والنون زائدة ، وقيل : أصلية ، النهاية لابن الأثير : ۴۲۹/۲ ، وهكذا في مجمع بحار الأنوار : ۱۱۷/۴

(۴) عمدة القاری : ۱۱۰/۲۲ ، فتح الباری : ۵۴۵/۱۰

فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ۲۱۵۳]

[۵۶۷۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدُ الْمُقْبِرِيُّ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ
الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أُذُنَائِي وَأَبْصَرْتُ عَيْنَائِي حِينَ تَكَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَابِزَتُهُ قَالَ وَمَا جَابِزَتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا
كَانَ وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَهُ عَلَيْهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ
لِيَصْمُتْ [ر: ۵۷۸۴، ۲۱۱۱]

رسول الله ﷺ فرمائی دے کہ کس پر اللہ اور پھر ورخ د قیامت ایمان لری ، نو هغه به
خپل گاونډی ته ضرر نه ورکوی چه کوم کس پر اللہ او په ورخ د قیامت ایمان لری نو هغه
لرد پکار دی چه د خپل میلمه اکرام او عزت او کړی او چه کوم کس پر اللہ او په ورخ د
قیامت ایمان لری نو هغه لرد پکار دی چه ښه خبره کوی یا چپ وی -

قوله: فلیکرم ضیفه جائزته: "جائزته" د یکرم دپاره مفعول به ثانی دی ، اکرام د اعطاء
په معنی دی ، یعنی خپل میلمه ته دې جائزه او ضیافت ورکړی او یا منصوب دې په "نزع
الخافض سرد ، ای فلیکرم ضیفه بجائزته" (۲) ددې تفصیل وړاندې باب اکرام الضیف کښي
زاروان دي -

قوله: فلیقل خیرا اویصمت: صمت باب د نصر او د ضرب دواړو سره استعمالیږي (۳)
یعنی مؤمن لرد پکار دی چه هغه خبره کوی چه کومه کښي خیر او نیکی وی ، گنی خاموش
دې پاتې شی ښه خبره کول د خاموش پاتې کیدو نه افضل ده او خاموش پاتې کیدل د
بدې خبرې کولو نه افضل ده -

لکه چه مشهوره ده چه بې د ضررته خبرې کول حماقت دي خو په وخت د ضرورت خاموش
پاتې کیدل د دینه لوې حماقت دي -

(۱) (۵۶۷۳) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الأدب ، باب إكرام الضيف و خدمته إياه بنفسه (رقم
الحديث : ۵۷۸۴) و أخرجه أيضا في كتاب الرقاق ، باب حفظ اللسان (رقم الحديث : ۶۱۱۱) و أخرجه
مسلم في كتاب الإيمان ، باب الحث على إكرام الجار و الضيف : ۶۹۱۱ (رقم الحديث : ۴۸) و أخرجه
ابن ماجه في كتاب الفتن ، باب كف اللسان في الفتنة : ۱۳۱۳۱۲ (رقم الحديث : ۳۹۷۱) و أخرجه ابو
داود في كتاب الأطعمة ، باب ما جاء في الضيافة : ۳۴۲۱۳ (رقم الحديث : ۳۷۴۸) و أخرجه الترمذي في
كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء في الضيافة كم هو : ۳۴۵۱۴ (رقم الحديث : ۱۹۶۷) و أخرجه ابن ماجه
في كتاب الأدب ، باب حق الضيف : ۱۲۱۲۱۲ (رقم الحديث : ۳۶۷۵)

(۲) ارشاد الساری : ۴۵۱۱۳ ، عمدة القاری : ۱۱۱۱۲۲

(۳) ارشاد الساری : ۴۵۱۱۳ ، عمدة القاری : ۱۱۱۱۲۲ ، فتح الباری : ۵۴۶۱۱۰

۳۲=بَابُ حَقِّ الْجَوَارِ فِي قُرْبِ الْأَبْوَابِ

[۵۱۷۳] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارِينَ فَأَلِي أَيُّهُمَا أَهْدِي قَالَ إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَابًا [ر: ۲۱۳۰]

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چہ ما د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ تپوس اوکړو چہ خما دوه گاونډیان دی ، دوی کښې څه چا ته هدیہ اولیرم ؟ نو دوی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمایل : چہ د کوم دروازه زیاته نزدې وی -

د گاونډی د حقونو تفصیل : حد د جوار کښې مختلف اقوال ذکر شویدی امام بخاری رحمه الله د گاونډیانو د حقونو په سلسله کښې دا پنځه بابونه قائم کړیدی چہ دیکښې د گاونډی سره د حسن سلوک ذکر دې ، د حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ یو حدیث دې دیکښې د گاونډیانو د حقونو او دوی سره د حسن سلوک تفصیل بیان شویدی ، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اصحابو تپوس اوکړو چہ د گاونډیانو څه حقونه دی ؟ نو دوی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمایل :

إِنْ اسْتَقْرَضَكَ أَقْرَضْتَهُ ، وَإِنْ اسْتَعَانَكَ أَعْنَتَهُ ، وَإِنْ مَرَضَ عَدَّتْهُ ، وَإِنْ احتاجَ أَعْطَيْتَهُ ، وَإِنْ افْتَقَرَ عَدْتَ عَلَيْهِ ، وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ فَهَيَّيْتَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَيْتَهُ ، وَإِذَا مَاتَ اتَّبَعْتَ جَنَازَتَهُ ، وَلَا تَسْتَطِيلُ عَلَيْهِ بِالْبِنَاءِ ، فَتَحْجِبَ عَنْهُ الرِّيحُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ، وَإِنْ اشْتَرَيْتَ فَاكِهَةً فَأَهْدِهَا لَهُ ، وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَادْخُلْهَا سِرًّا وَلَا يَخْرُجْ بِهَا دَلْدَلٌ لِيَغِیْظَ بِهَا وَلَدَهُ (۱)

یعنی که دې قرض او غواړی نو چہ ته ورته قرض ورکړې ، مدد او غواړی نو دده مدد اوکړې . بیمار شی نو چہ دده تپوس اوکړې ، حاجت مند شی نو چہ ته ورته عطیه ورکړې ، فقیر شی نو ته ورسره احسان اوکړې . د خوشحالی په موقعه ورته مبارکی ورکړې ، او که دې په کوم مصیبت کښې وی نو چہ ده ته تسلی ورکړې ، که دې مړ شی نو چہ دده جنازه کښې شریک شي او دده د اجازته بغیر عمارت دومره لوی نه کړې چہ دده د کور هوا بنده شی ، څه میوه واخلې نو څه ده ته هم هدیہ کړه ، هدیہ کولې نه شي نو بیا نې پټ کور ته یوسه او چہ د ستا بچي دا میوه بهر اونه باسی چہ دده بچي ورته اوگوری او پریشانه شی -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمایي : وَأَسَانِيدُهُمْ وَاهِيَةٌ ، لَكِنْ اخْتِلَافُ مَخَارِجِهَا يَشْعُرُ بِأَنَّ لِلْحَدِيثِ أَصْلًا (۲) یعنی ددې حدیث سندونه ضعیف دي ، خو د مختلف فرقونو سره دی نو معلومیږي چہ ددې څه نه څه اصل شته -

(۱) فتح الباری : (۵۴۷/۱۰)

(۲) فتح الباری : (۵۴۷/۱۰)

۳۳=باب کُلِّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ

[۵۶۷۵] (۱) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلِّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ [۱۳۷۶:ر]

[۵۶۷۶] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بَرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ فَيَعْمَلْ بِيَدَيْهِ فَيَنْفِقَ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ أَوْ قَالَ بِالْمَعْرُوفِ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيَمْسِكُ عَنْ الشَّرِّ فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ

هره نیکی صدقه ده: هر نیک او معروف کار صدقه ده ، د معروف تعریف دی " المعروف اسم جامع لكل ما عرف من طاعة الله والتقرب إليه والإحسان إلى الناس ، وكل ما ندب إليه الشارع من المحسنات " یعنی د معروف اطلاق په اطاعت د الله تعالی ، ده ته په نزدی کیدو او د خلقو سره ښه کولو په هر عمل باندې کیږی داسې چه کوم څیزونه شرعا مندوب او مستحب دی په دوی هم د معروف اطلاق کیږی -

امام راغب فرمائی: المعروف اسم کل فعل يعرف حسنه بالشرع و العقل معاً (۲) یعنی معروف هر هغه فعل ته وائی چه د هغه ښه والې په شریعت او په عقل دواړو سره معلوم وی - دلته د بخاری په روایت کښې دی " کل معروف صدقه " د دارقطنی او د حاکم په روایت کښې دینه پس اضافه ده " وما أنفق الرجل على أهله كتب له به صدقة وما وقى البرء به عرضه فهو صدقة " (۳) اهل و عیال باندې خرچ کول ، د خپل عزت حفاظت کول هم نیکی او صدقه ده -

د مسند احمد روایت کښې دا اضافه هم ده " ومن المعروف أن تلقى أخاك بوجه طلق ، وأن تكفى من دلوک فی إلام أخیک " (۴) په روڼ تندی ملاویدل او د خپلې ډولچې نه د خپل رور په لوبښي کښې اوبه اچول معروف او نیکی ده -

د باب دویم روایت کښې دی چه په هر مسلمان باندې صدقه ده ، اصحابو تپوس او کړو که دې د صدقې دپاره څه بیا نه مومی ، نو وې فرمائل: " دې دې په خپلو لاسونو او گټی او صدقه دې اوکړی " تپوس اوشو که دې گټه نه شی کولې ، وې فرمائل: د ضرورت مند دې مدد اوکړې ، تپوس اوشو که دا هم نه شی کولې ، وې فرمائل: د نیکی حکم دې اوکړې ،

(۱) (۵۶۷۵) هذا الحديث من أفراد الإمام البخاری . عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۱۲

(۲) فتح الباری : ۵۴۹ / ۱۱۰

(۳) المستدرک للحاکم . کتاب البیوع ، باب کل معروف صدقة : ۵۰ / ۱۲

(۴) مسند الإمام أحمد بن حنبل . مسانید جابر بن عبد الله الأنصاری : ۳۶۰ / ۱۳

تپونس اوشو که دا هم نه شی کولې نو وې فرمائل : د شر نه دې خان اوساتی ، دا هم ده دپاره صدقه ده -

قوله: فإن لم يستطع أو لم يفعل راوی ته شک دې چه "إن لم يستطع" نې ویلې وو او که "إن لم يفعل" نې ویلې وو -

ملهوف د مظلوم او مغموم په معنی دې رسول الله ﷺ د صدقې آخری درجه دا ګرځولې ده چه سرې خپل خان کم از کم د تکلیف رسولو نه بند کړی نو دا هم ده دپاره صدقه ده ، صدقه نه ثواب مراد دې - (۱)
 شارح بخاری ابن بطلال او علامه قسطلانی فرمائی چه د دې حدیث نه هغه خلق استدلال کوی چه هغوی وائی چه ترك او څه نه کول هم یو عمل دې ، د متکلمینو مسلک دا دې چه ترك د عمل عمل نه دې ، د عمل دپاره څه کول ضروری دی - (۲)
 د ظاهر د حدیث نه استدلال کولو سره بعضې حضرات وائی چه شریعت کنبې هیڅ یو امر مباح نشته دې بلکه هر امر یا خو باعث د اجر دې یا باعث د گناه چه کوم سرې هیڅ هم نه کوی او صرف د گناهونو نه خان ساتی نو دا هم د اجر والا یو عمل دې - (۳)

۳۴ = بَاب طَيْبِ الْكَلَامِ

وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ [۲۲۴:ر]

[۵۶۷۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُو عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ عِدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ ثُمَّ ذَكَرَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ قَالَ شُعْبَةُ أَمَا مَرَّتَيْنِ فَلَا أَشْكُ ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ ثَمَرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِيْ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ [۱۳۷:ر]

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه ښه خبره کول صدقه ده ، د دوی دا تعلیق امام بخاری رحمه الله په کتاب الصلح او کتاب الجهاد کنبې موصولاً نقل کړیدې - (۴)

قوله: ذكر النبي صلى الله عليه وسلم فتعوذ منها وأشاح بوجهه : رسول الله ﷺ د جهنم ذکر او کړو ، نو دینه نې پناه طلب کړه او مخ نې وړولو گویا چه نبی کریم صلی الله دا وینی ، او ددې د تاو نه د بچ کیدو دپاره نې مخ مبارک وړولو -

(۱) فتح الباری : ۵۴۹/۱۰

(۲) ارشاد الساری : ۴۸/۱۳ ، شرح ابن بطلال : ۲۲۴/۹ ، فتح الباری : ۵۵۰/۱۰

(۳) شرح ابن بطلال : ۲۲۴/۹ ، ارشاد الساری : ۴۸/۱۳ ، فتح الباری : ۵۵۰/۱۰

(۴) صحیح البخاری و کتاب الجهاد ، باب فضل من حمل متاع صاحبه فی السفر (رقم الحدیث ۲۸۲۷)

۳۵ = بَابُ الرَّفْقِ فِي الْأَمْرِ كَلِّهِ

[۵۶۷۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ دَخَلَ رَهْطٌ مِنَ الْيَهُودِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكُمْ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَهْمَتَهَا فَقُلْتُ وَعَلَيْكُمْ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَهْلَا يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّفْقَ فِي الْأَمْرِ كَلِّهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قُلْتُ وَعَلَيْكُمْ [۲۷۷:ر]

[۵۶۷۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامُوا إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُزْرِمُوهُ ثُمَّ دَعَا بَدْلُو مِنْ مَاءٍ فَصَبَّ عَلَيْهِ [۲۱۶:ر]

په هره معامله کښې نرمی کول پکار دی : رفق (د راء په کسره او د فاء په سکون سره) نرمی ته وائی ، روایت دباب کښې دی چه د یهودو یو جماعت نبی کریم ﷺ ته راغلو او وې ویل : السام علیکم " (په تا دې مرګ نازل وی) حضرت عائشه فرمائی څه په دې پوه شوم نو ما اوویل : " وعلیکم السام واللعة " رسول الله ﷺ او فرمائل : صبر عائشه الله جل شانہ په هره معامله کښې نرمی خوښوی ، ما عرض اوکړو ، اے د الله رسوله تاسو د دوی کلام واونه ریدلو ، رسول الله ﷺ او فرمائل : ما خوهم " وعلیکم " اوویلې -
د باب دویم روایت کښې دی چه یو بانډیچی په جمات کښې متیازی کول شروع کړل ، خلق دده د بندولو دپاره ور وړاندې شو ، نوحضور ﷺ او فرمائل : دې د متیازو کولو نه مه بندوی ، بیا ئې یو ډولچه اوبه را اوغوښتلې اوبه دې ئې واړولې ، لا تزرموه : داد اِزام باب افعال نه دې - د اِزام معنی د معنی د قطع (بندولو) ده یقال : اِزام البهل اذا انقطع ، وَاِزامته : قطعته

۳۶ = بَابُ تَعَاوُنِ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا

[۵۶۸۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ أَوْطَالِبُ حَاجَةً أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَلَيَقْضَى اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ [۳۶۷:ر]

رسول الله ﷺ فرمائلې دی ، یو مؤمن د بل مؤمن دپاره په شان د عمارت دې چه د هغې یو حصه بلې حصې لره مضبوطوی او دوی د (پوهولو دپاره) د یو لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو کښې ورکړې -

"یشد بعضه بعضا" کنبی "بعضا" د "یشد" دپاره مفعول به دې ، خو علامه کرمانی فرمائی :
دا منصوب په نزع د خافض دې ، آی یشد بعضه ببعض - (۱)

علامه ابن بطلال فرمائی : "تعاون المؤمنین بعضهم بعضا في أمور الدنيا والآخرة مندوب إليه بهذا الحديث، وذلك من مكارم الأخلاق، وقد جاء في حديث آخر من النبي صلى الله عليه وسلم "الله في عون العبد ، مادام العبد في عون أخيه" (۲)

يعنى ددې حديث په بناء باندې د مسلمانانو د يو بل سره په دنيوي او په اخروي کارونو کنبی تعاون کول يو مندوب او مستحب امر دې او دا دینو اخلاقو يو حصه ده ، يو بل حديث کنبی راغلې دی چه تر يو بنده د خپل رور په امداد او تعاون کنبی مصروف وی نو الله تعالى ددې بنده امداد کوی -

قوله: ثم شئت بين أصابعه: رسول الله ﷺ د يو لاس گوتې د بل لاس په گوتو کنبی واچولې - او وې فرمائیل مؤمنان د يو بل سره داسې لگیدلې او تړلې شويدی دینه دا هم معلومه شوه چه کومه خبره کنبی مبالغه مقصود وی نو د دې د پوهولو دپاره په لاس وغيره سره اشاره او حرکت کولې شی دې دپاره چه اوریدونکی په دې ښه پوه شی ، حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي : "ويستفاد منه أن الذي يريد المبالغة في بيان أقواله يشلها بحر كاته ليكون أوقع في نفس السامع" (۳) وکان النبي صلى الله عليه وسلم جالسا إذ جاء رجل يسأل أو طالب حاجة ، أقبل علينا بوجهه ، فقال : اشفعوا (۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دې عبارت کنبی اشکال دې ، ځکه چه مقصود په دې سره د رسول الله ﷺ دا معمول خودل دی چه کله به دوی ناست وو او يو سائل به راغلو نو دوی به فرمائیل د ده دپاره سفارش او کړئ حال دا دې د دې عبارت نه دا د يو ځل واقعہ معلومېږي حافظ فرمائی چه کيدې شی چه اصل کنبی "کان إذا کان جالسا ... وو (يعنى چه کله به هم دوی تشریف فرما وو) خو راوی "کان إذا" د اختصار د وجه نه حذف کړو - (۵)

ابونعيم روايت نقل کړيدې ، د ده الفاظ دی "کان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا جاءه السائل أو طلبت إليه حاجة، قال : اشفعوا توجروا" (۶)

(۱) شرح الکرمانی ۱۷۹/۲۱

(۲) شرح ابن بطلال : ۲۲۷/۹

(۳) فتح الباری : ۵۵۲/۱۰

(۴) فتح الباری : ۵۵۲/۱۰

(۵) فتح الباری : ۵۵۲/۱۰

(۶) صحيح البخاری ، کتاب الزکاة ، باب التحريض على الصدقة و الشفاعة فيها (رقم الحديث : ۴۶۷)

دا عبارت بالکل بی گرده او بی غبار دهی
 د حدیث شریف حاصل دا دې چه رسول الله ﷺ ته به کله هم څوک سائل راغلو یا به ورته
 څوک حاجتمند راغلو نو دوی به حضرات اصحابو ته فرمائل چه تاسو دده سفارش او کړي نو
 تاسو ته به هم (ددې سفارش کولو) اجر ملاو شی ، برابره خبره ده چه د ستاسو سفارش
 قبول شی او که نه ، بهر حال تاسو ته به د سفارش کولو اجر ملاویري -
 اشفعوا فلتوجروا دیکنې لام ، لام کي دې آی اشفعوا کي توجروا ، فاء دیکنې زیاتی
 ده - (۱)

علامه کرمانی فرمائی چه دا فاء سببیه ده او د لام کي په معنی دې او فاء سببیه او لام کي
 دواړه جمع کیدې شی - (۲)

شارح د مشکاة علامه طیبی رحمه الله د دې په تشریح کښې فرمائی : یعنی إذا عرض صاحب
 الحاجة على اشفعوا له ، فإنكم إذا شفعتكم له إلى أي إذا عرض المحتاج حاجته على فاشفعوا له إلى ، حصل لكم بتلك
 الشفاعة أجر ، سواء قبلت شفاعتكم أو لم تقبل ، وقوله : "يقضى الله على لسان رسوله" أي يجرى على لسان ما
 شاء الله ، إن قضيت حاجة من شفاعتكم له ، فهو بتقدير الله ، وإن لم أقض فهو أيضًا بتقدير الله (۳)

یعنی چه کله هم یو حاجتمند خپل څه حاجت وړاندې کړی نو تاسو دده سفارش او کړئ ، د
 سفارش په وجه به تاسو ته اجر ملاویري ، برابره خبره ده چه د ستاسو سفارش قبول شی او
 که نه ، الله جل شانہ څما په ژبه به هغه څه جاری کوی چه کوم د الله مشیت (اراده) وی ، د
 ستاسو په سفارش که څه د چا څه ضرورت پوره کړم نو دا هم په تقدیر د الله تعالی سره او
 که اونکړم نو دا به هم د الله تعالی په تقدیر سره وي -

مقصد دا دې چه د سفارش قبلیدل او نه قبلیدل جدا خبره ده ، صرف په سفارش کولو هم د
 اجر استحقاق حاصلیري ، د حضرت ابن عباس نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمایلي دی
 "من سعى لأخيه المسلم في حاجة قضيت له أو لم تقض غفر له" (۴) چه چا د خپل مسلمان رور د حاجت
 او د ضرورت پوره کولو دپاره کوشش او کړو ، نو د ده به مغفرت اوشی ، برابره خبره ده چه
 دده حاجت پوره شو او که او نشو -

حافظ ابن حجر د حدیث نه آداب مستنبط کوی او لیکي : "وفي الحديث الحس على الخير بالقبل
 وبالتسبب إليه بكل وجه ، والشفاعة إلى الكهدين كشف كربة ومعونة ضعيف ، إذ ليس كل أحد يقدر على
 الوصول إلى الرئيس ، ولا يتمكن منه ليلج عليه أو يوضح له مراده ليعرف حاله على وجهه ، وإلا فقد كان صلى الله

(۱) ارشاد الساری : ۵۱۱۳ ، فتح الباری : ۵۵۳۱۱۰

(۲) شرح البخاری للکرمانی : ۱۷۹۱۲۱

(۳) شرح الطیبی علی مشکاة المصابیح ، کتاب الأدب ، باب الشفاعة و الرحمة علی الخلق : ۱۷۱۱۹ (رقم
 الحدیث : ۴۹۵۶)

(۴) فتح الباری : ۵۵۳۱۱۰

عليه وسلم لا يحتجب^(۱)

یعنی دې حدیث کښې نیکی کولو او ددې سبب جوړیدو ته ترغیب ورکړې شویدی . د چا بوج سپکولو یا د یو ضعیف سره امداد کولو دپاره چا لوی سړی ته د سفارش کولو هم ترغیب دي ، ځکه چه د هر سړي امیر ته رسیدل نه وی دا رنگه امیر ته تلل او د خپل مقصد صحیح بیان کول هم د هر کس کار نه دي ، گنی رسول الله ﷺ خو حاجب او دربان نه ساتلو .

قوله: وليقض الله على لسان نبیه: ليقض د لام سره هم دي او " وليقض " د لام نه بغیر هم دي ، صحیح مسلم په روایت کښې فليقض دي^(۲) خو د صحیح مسلم په روایت کښې هم " وليقض " دي ، علامه قرطبي رحمه الله فرمایي :

" لا يصح أن تكون هذه اللام لام الأمر ، لأن الله لا يؤمر ، ولا لامك إلا أنه ثبت في الرواية ، وليقض ، بغديره مد ، ثم قال : يحتمل أن تكون بمعنى الدعاء : اللهم اقض أو الأمر هنا بمعنى الخبر " ^(۳)

یعنی " وليقض " کښې لام ، لام امر نه شی کیدی ، ځکه چه که دا لام امر او گر خولې شی او د امر صیغه فرض کړې شي نو ترجمه به شي دا وی " الله لره پکار دی چه دي فیصله او کړی " او الله مامور نه شی کیدی ، او دا " لام کي " هم نه شی کیدی ځکه دي صورت کښې شي څه مطلب نه جوړیږي ، خو روایت کښې هم دارنگه ثابت دی ، خو د امر په صورت کښې دا په دعا حمل کیدی شي ، " وليقض الله " د " اللهم اقض ... " په معنی کښې به وی او دا احتمال هم شته چه امر د خبر په معنی کښې شي .

۳۷= بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ

نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا

[النساء: ۸۵] كِفْلٌ نَصِيبٌ قَالَ أَبُو مُوسَى كِفْلَيْنِ [الحديد: ۲۸] أَجْرَيْنِ بِالْحَبَشِيَّةِ

[۵۶۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنْ

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَتَاهُ السَّائِلُ أَوْ صَاحِبُ الْحَاجَةِ قَالَ اشْفَعُوا فَلْتَوْجَرُوا

وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ مَا شَاءَ [ر: ۳۶۷]

دسفارش دوه قسمونه دي يو سفارش حسنه او بل سفارش سيئه ، آيت كريمه کښې دي چه

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۵۵۳

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۵۵۳ وصحيح مسلم ، كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب استحباب الشفاعة فيما

ليس بحرام : ۴ / ۲۰۲۶ (رقم الحديث : ۲۶۲۷)

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۵۵۳

کوم کس ښه سفارش او کړی ، نو دده به دیکښې حصه وی ، او چه څوک بد سفارش او کړی نو دده به هم دیکښې حصه وی -

شفاعت حسنه څو صورتونه دی ، په جائز او مباح امورو کښې د چا د نفع او د فائده دپاره سفارش کول ، د نیکی په کارونو کښې سفارش کول ، شفاعت حسنه دې ، او چا ته نقصان ورکولو دپاره سفارش کول ، په خلاف شرع کارونو کښې د چا دپاره سفارش کول په شفاعت سینه کښې داخل دې - (۱)

بعضو ویلي دی چه مسلمانانو ته دعا کول شفاعت حسنه او دوی ته خیرې کول شفاعت سینه ده - (۲)

حضرت حسن بصری او قتاده کفل معنی په گناه او په وزر سره کړیده (۳) او امام ددې معنی په "نصیب" (حصی) سره بیان کړیده ، دا د ابو عبیده تفسیر دې - (۴)

قوله: قال أبو موسى: كفلين: أجرين بالحشية: سورة حديد كنيدي (يؤتكم كفلين

من رحته) دې آیت کریمه کښې کفل د اجر په معنی دې ، حضرت ابو موسی اشعری رضی الله عنه فرمائی : چه د کفلین معنی په حبشی ژبه کښې د اجر ده ، ابن ابی حاتم دا تعلیق موصولا نقل کړیدې - (۵)

۳۸= بَابُ لَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا

[۵۲۸۲] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ سَمِعْتُ أَبَا وَابِلٍ سَمِعْتُ مَسْرُوقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَحِينَ قَدِمَ مَعَ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْكُوفَةِ فَذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَخْيَرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ خُلُقًا [۳۳۶۱:ر]

[۵۲۸۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ يَهُودَ أَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكُمْ فَقَالَتْ عَائِشَةُ عَلَيْكُمْ وَلَعَنَكُمْ اللَّهُ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ قَالَ مَهْلًا يَا عَائِشَةُ عَلَيْكَ بِالرَّفِقِ وَإِيَّاكَ وَالْعَنْفَ وَالْفُحْشَ قَالَتْ أَوْلَمْ تَسْمَعِ مَا قَالُوا قَالَ أَوْلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ فَيُسْتَجَابُ لِي فِيهِمْ وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فَيُ

لِي فِيهِمْ وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فَيُ [۲۷۷۷:ر]

(۱) اوگوری الجامع لاحکام القرآن للقرطبی : ۲۹۵/۵

(۲) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی : ۲۹۵/۵ ، عمدة القاری : ۱۱۵/۲۲

(۳) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی : ۲۹۵/۵ ، شرح ابن بطلال : ۲۲۸/۹ ، عمدة القاری : ۱۱۵/۲۲

(۴) فتح الباری : ۵۵۳/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۱۵/۲۲

(۵) عمدة القاری : ۱۱۵/۲۲

رسول الله ﷺ ته نه د فحش خبرو کولو عادت وو او نه به دوی قصداً فحش خبرې کولې -
 فاحش هغه کس ته وائی چه فحش کلام کوی ، کوم یو عمل هم ، قول او وصف چه د خپل
 مقدار نه واورې نو دا بد لگی ، دپته فحش ویلې کیږی خو عموماً دا د کلام دپاره
 استعمالیږی ، داسې خبره چه د حد د اعتدال نه بهر وی نو دپته به فحش وائی ، متفحش
 باب د تفعل نه د اسم فاعل صیغه ده ، د باب تفعل یو خاصیت د تکلف دی ، متفحش
 یعنی په تکلف سره او په قصد سره فحش خبرې کوونکې - (۱)

[۵۶۸۳] (۱) حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا أَبُو يُمَيْسٍ هُوَ قَلْبَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ
 هِلَالِ بْنِ أَسَمَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَّابًا وَلَا فَحَّاشًا وَلَا لَعَنًا كَانَ يَقُولُ لِأَحَدِنَا عِنْدَ الْمُعْتَبَةِ مَالَهُ تَرِبَ جَبِينُهُ [ر: ۵۶۹۹]
 حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ کنخل کوونکې ، بدې خبرې کوونکې او لعنت
 کوونکې نه وو ، چه مونږ کښې به کله په یو کس غصه شو نو فرمائل به ئې ماله ترې جبینه
 (ده ته څه شوی دی ، دده تندي دې په خاورو ککړ شی)

مُعْتَبَةٌ د میم په فتحه او د عین په سکون او دتا په فتحه او په کسره سره (ناراضگی ته
 وائی - (۲)

قوله: ماله ترې جبینه: د دې دوه مطلبه کیدې شی ، یو خو دا چه دا د خپرو دپاره دې او
 مطلب ئې دا دې چه دې را او غورزیږی دې دپاره چه دده تندي د خاورو شی خو ددې
 حقیقی معنی مراد نه اخستی کیږی بلکه دا د غصه او د ناراضتیا په وخت دا جمله عموماً
 استعمالیږی -

او دا د عبادت دپاره په دعا هم محمول کیدې شی یعنی ده ته دې په کثرت سره د مونځونو
 کولو توفیق ملاو شی چه د هغې په نتیجه کښې به د ده تندي په خاورو ککړ وی - (۳)
 خو رومبې مطلب زیات قرین سیاق او راجح دې -

دا حدیث دلته امام بخاری رحمه الله په رومبې ځل ذکر کړیدې ، صحیح بخاری کښې دینه
 وړاندې دا چرته نه دې تیر شوي -

(۱) شرح الطیبی باب فی اخلاقه و شمائله صلی الله علیه و سلم . الفصل الثانی : ۱۱ / ۳۶ (رقم الحدیث :
 ۵۸۲۰) عمدة القاری : ۱۱۶ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۵۵ / ۱۰

(۲) ۵۶۸۴ (هذا الحدیث من افراد الامام البخاری . عمدة القاری : ۱۱۷ / ۲۲ . و اخرجه ایضاً فی کتاب
 الادب ، باب ما ینهی من السباب و اللعن : رقم الحدیث : ۵۶۹۹)

(۳) عمدة القاری : ۱۱۷ / ۲۲ ، ارشاد الساری : ۵۴ / ۱۳ ، فتح الباری : ۵۵۶ / ۱۰

(۴) ارشاد الساری : ۵۴ / ۱۳ ، عمدة القاری : ۱۱۷ / ۲۲ ، فتح الباری : ۵۵۶ / ۱۰

[۵۷۸۵] (۱) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ حَدَّثَنَا رُوْرُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَأَاهُ قَالَ بَلَسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ وَبَلَسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا جَلَسَ تَطَلَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطَ إِلَيْهِ فَلَمَّا انْطَلَقَ الرَّجُلُ قَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ حِينَ رَأَيْتَ الرَّجُلَ قُلْتَ لَهُ كَذَا وَكَذَا أَلَمْ تَطْلُقْتَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطْتَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشَةُ مَتَى عَهْدُ نَبِيِّي فَمَا شَأْنُ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنَزِلَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ شَرِّهِ [ر: ۵۷۸۰، ۵۷۸۱]

د عمرو بن عيسى کنیت ابو عثمان دي ، صحيح بخاری کنبی د دوی صرف دوه روایتونه دي یو دا او یو په مناقب کنبی تیر شويدي - (۲)
د ده د شیخ محمد بن سواء هم په صحيح بخاری کنبی صرف دوه روایتونه دي یو دا او یو په مناقب کنبی تیر شويدي - (۳)

روایت د باب کنبی حضرت عائشه فرمائی : چه یو سړی د رسول الله ﷺ نه د دننه راتللو اجازت او غوښتلو ، چه کله دوی ﷺ دي اوليدلو نو وي فرمائل دا د قبيلې بد رور يا بد خوي دي - چه کله دي کښيناستو نو دوی ورسره په روڼر تندې او په روښانه مخ ملاوتشو ، چه کله دا سړي لارو نو حضرت عائشه دوی نه تپوس او کړو ، چه اے د الله رسوله چه کله تاسو دا سړي اوليدو نو داسې داسې مو افرمائل (چه دا د قبيلې خراب سړي دي) بيا تاسو ده سره په روڼر تندې او په روښانه مخ ملاو شوي ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : اے عائشه تا څه کله فحش ويونکې ليدلې يم ، د قيامت په ورځ به د الله په نزد د درجې په اعتبار په خلقو کنبي بدترين هغه کس وي چه خلق ده لره د ده د شر په وجه پريږدي -

قوله: إِنْ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ ... : ابن بطلال ، قاضي عياض ، قرطبي او امام نووي وائي چه دا سړي غيښه بن حصن وو - (۴)
امام مالك د حضرت عائشه نه يو روايت رانقل کړيدي ديکنبي د دي تصريح ده - (۵)

(۱) (۵۶۸۵) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الأدب ، باب ما يجوز من اغتيال أهل الفساد والريب (رقم الحديث : ۵۷۰۷) و أخرجه ديفا في كتاب الأدب ، باب المدارة مع الناس (رقم الحديث : ۵۷۸۰) و أخرجه مسلم في كتاب الفضائل ، باب مدارة من يتقى فحشه : ۲۰۰۲ / ۴ (رقم الحديث : ۲۵۹۱) و أخرجه الترمذي في كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء في المدارة : ۳۵۹ / ۴ (رقم الحديث : ۱۹۹۶) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب في حسن العشرة : ۲۵۱ / ۴ (رقم الحديث : ۴۷۹۱)

(۲) ارشاد الساري : ۵۵ / ۱۳ ، عمدة القاري : ۱۱۷ / ۲۲ ، فتح الباري : ۵۵۶ / ۱۰

(۳) ارشاد الساري : ۵۵ / ۱۳ ، عمدة القاري : ۱۱۷ / ۲۲ ، فتح الباري : ۵۵۶ / ۱۰

(۴) عمدة القاري : ۱۱۷ / ۲۲ ، فتح الباري : ۵۵۶ / ۱۰ ، ارشاد الساري : ۵۵ / ۱۳ ، شرح مسلم للنووي ،

كتاب البر و الصلة ، باب مدارة من يتقى فحشه : ۳۲۲ / ۲

(۵) دا روايت امام مالك په خپل موطاء كنبي (كتاب حسن الخلق ، باب ما جاء ... [بقية برصفحه آئنده ...

د حضرت عائشه یو بل روایت کښې دی چه دا سرې مخرمه بن نوفل وو ، دا په تعدد د واقعاتو سره محمول کیدې شی - (۱)

قوله: فلما جلس تطلق: تطلق دباب د تفعل نه د واحد مذکر غائب صیغه ده ای اېدی له

طلاقة وجهه: (۲) یعنی دوی ﷺ ده ته خوشحالی او روڼر تندی والې ښکاره کړو - حضرت عائشه رضی الله عنها ته د رسول الله ﷺ په رویه تعجب اوشو چه دوی ﷺ خو ده ته د قبیلې بدتر سرې اوویلې ، او دینه پس په دوران د ملاقات کښې ئې ورسره په خوشحالی او په خندا ملاقات اوکړو د مسند احمد په روایت کښې دی چه په دې موقعه یو بل سرې راغلو نو دوی ﷺ او فرمائل "نعم بن العشرة" (۳) (دا د قبیلې ښه سرې دې) خو چه کله دوی ﷺ د ده سره ملاو شو نو د زیاتې خوشحالی اظهار ئې اونکړو ځکه حضرت عائشه د حضور نه تپوس اوکړو ، نو دوی او فرمائل : عائشه تا څه کله فحش ویونکې لیدلې یم ؟ مقصد دا وو چه د سرې د خراب کیدو مطلب دا نه دې چه ده سره دې ملاقات کولو کښې تریخوالې او د بې توجهی اظهار اوکړې شی -

د حدیث نه مستنبط فائدې: دې حدیث نه یو خبره خو دا معلومه شوه چه که یو سرې بد اخلاق او خراب وی نو چه د ده د خرابتیا نه د خلقو د خبرولو دپاره ده ته خراب اوویلې شی نو دا د حرام غیبت په زمره کښې نه راځی په شرط د دې چه که دا یره وی چه که خلق په ده خبر نه وی نو دې به په بې خبری کښې خلقو ته د هوکه ورکړی - (۴) دویمه خبره دا معلومه شوه چه د یو خراب سرې د خرابی بیانولو نه پس ده سره د ملاقات په وخت د خوش اخلاقی مظاهره کول په نفاق کښې داخل نه دې - (۵)

دریمه خبره دا معلومه شوه چه د بد اخلاقه او د فاسق سرې د شر نه د محفوظ پاتې کیدو دپاره او دې دین ته رانزدې کولو دپاره ظاهرا مدارات او د حسن اخلاق مظاهره کول پکار دی په شرط د دې چه حد د مدهانت ته سرې اونه رسوی - (۶)

مدارات او مدهانت کښې فرق دا دې چه مدارات دپاره وائی چه دنیا څه د دنیوی یا د دینی فائدې او د اصلاح دپاره استعمالول او مدهانت دپاره وائی چه د دنیا دپاره دین پرېږدې ،

...بقیه از حاشیه گذشته [فی حسن الخلق : ۹۰۳/۲] کښې ذکر کړیدې خو دیکښې د نوم تصریح نشته دې

، خو حافظ ابن حجر د بلاغات امام مالک په حواله سره ددې تصریح کړیده فتح الباری : ۵۵۶/۱۰

(۱) فتح الباری : ۵۵۴/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۱۷/۲۲

(۲) فتح الباری : ۵۵۷/۱۰

(۳) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانید عائشة : ۱۵۸/۶

(۴) رد المختار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۲۹۰/۱۵ ، فتح الباری : ۱۱۰

۵۵۷ ، عمدة القاری : ۱۱۸/۲۲

(۵) فتح الباری : ۵۵۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۱۸/۲۲ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب البر والصلة ، باب

مدارة من يتقى فحشه : ۳۲۲/۱۲

(۶) فتح الباری : ۵۵۷/۱۰

مدارات مباح او په بعض صورتونو کښې مستحب دي او مدهانت حرام او ناجائز دي - (۱)
علامه قرطبي د حديث د باب د واقعه په باره کښې ليکي :

«والنبي ﷺ إنما بذل له من دنياه حسن عشرته ، والرفق في مكالمته ، ومع ذلك فلم يمدحه بقول ، فلم يناقض قوله فيه فعله ، فإن قوله فيه قول حق ، وفعله معه حسن عشرته» (۲)

يعني رسول الله ﷺ ده سره حسن سلوک او په خبرو کښې د شفقت او د نرمۍ مظاهره او کړه ، خو دې سره دوی ﷺ دده تعريف په ژبه نه دي کړي ، نو دارنگه د ده قول او عمل کښې څه تناقض رانغلو ، د ده باره کښې زباني رائي او قول په خپل ځاني حق وو خو بيا هم د ملاقات په وخت دوی سره نرم رويه اوساتله چه گوم د حسن معاشرت د قبيلي نه وو -

قاضي عياض رحمه الله فرمائي چه عيينه دغه وخته پورې اسلام نه وو قبول کړي ، دې وجه نه «بئس أخوالعشيرة» ويل په غيبت کښې داخل نه دي يا ئې اسلام قبول کړي وو خو دې په اسلام کښې کمزوري وو ، دوی ﷺ ددې باره کښې وضاحت او کړو چه هسې نه څوک د ده په مسلمان کيدوسره په دهوکه کښې مبتلا نه شي ، لکه چه د رسول الله ﷺ په ژوند کښې او دوی نه پس ده نه به داسې کارونه صادریدل چه دده د اسلام په ضعف دليل وو - (۳)

۳۹ = باب حسن الخلق والسخاء وما يكره من البخل

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ وَأَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ [۶:۲] وَقَالَ أَبُو ذَرٍّ لَمَّا بَلَغَهُ مَبْعَثُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَخِيهِ ارْكَبْ إِلَى هَذَا الْوَادِي فَاسْمَعْ مِنْ قَوْلِهِ فَرَجَعَهُ فَقَالَ رَأَيْتُهُ يَأْمُرُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ [۳:۳۸]

ترجمة الباب کښې امام بخاري رحمه الله د درې جزو ذکر کړيدي ، يو د حسن خلق يعنی ښه اخلاق ، د اخلاقو نه مراد هغه اوصاف مراد دي چه هغې سره انسان د نورو سره معامله کوي ، دا ښه هم وي او بد هم لکه عفو ، صبر ، روڼ تندي ، سخاوت ، دا اخلاق حسنه دي ، بخل ، ترش والي ظلم وغيره اخلاق قبيحه دي - (۴)

سَخَا ، سخاوت ته وائي يعنی بغير د څه د عوض نه خپل مال خرچ کول ، بخل ددې ضد دي - «ما يكره من البخل» کښې امام بخاري رحمه الله اشاره اوکړه چه د بخل بعض صورتونه چه په هغې د بخل اطلاق کيږي هغه په مذموم بخل کښې داخل نه دي - (۵)
حضرت ابن عباس فرمائي : چه رسول الله ﷺ په ټولو خلقو کښې زيات سخي وو ، او د رمضان په مياشت کښې به دوی نورهم زيات سخي کيدلو ، دا تعليق امام بخاري رحمه الله

(۱) فتح الباری : ۵۵۷/۱۰

(۲) فتح الباری : ۵۵۷/۱۰

(۳) فتح الباری : ۵۵۷/۱۰

(۴) فتح الباری : ۵۵۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۱۸/۲۲

(۵) فتح الباری : ۵۵۸/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۱۸/۲۲ ، ارشاد الساری : ۵۶/۱۳

په کتاب الایمان کښې موصولاً نقل کړېدې او هلته ددې تشریح هم تیره شویده - (۱)

قوله: وقال ابوذر لما بلغه مبعث النبي صلى الله عليه وسلم.....: د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنہ بیان دې چه کله ده ته د رسول الله صلی الله علیه و آله د مبعوث کیدو خبر ملاو شو نو ده خپل رور ته اوویل : چه دغه وادی ته لاړ شه او دده خبرې واوره ، نو چه کله دې واپس راغلو نو ده اوویل چه ما د ده نه د بنو اخلاقو حکم ورکول واوریدل او اومې لیدلو ، دا تعلیق امام بخاری رحمه الله په تفصیل سره په " المبعث النبوی " کښې موصولاً نقل کړېدې - (۲)

مکارم : مکرمه (د راء په ضمه سره) جمع ده بنو اخلاقو ته وائی - (۳)

[۵۲۸۶] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ هُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَزَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأَنطَلَقَ النَّاسُ قَبْلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لَنْ تُرَاعُوا لَنْ تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِي مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْتُهُ بَحْرًا وَأَنَّهُ لَبَحْرٌ [۲۳۸۳:ر]

حضرت انس رضی الله عنہ فرمائی چه یو شپه (په څه اواز اوریدو سره) اهل مدینه اویریدل ، خلق ددې اواز طرف ته روان شو نو رسول الله صلی الله علیه و آله د خلقو استقبال اوکړو (ځکه چه دوی صلی الله علیه و آله تحقیق اوکړو او واپس راروان وو او خلق اوس وتل) دوی صلی الله علیه و آله اواز طرف ته د خلقو نه وړاندې وتلې وو ، وې فرمائیل چه دیرې خبره نشته دې ، دوی صلی الله علیه و آله د حضرت ابو طلحه رضی الله عنہ په برید اس بغیر د زینه سور وو ، او په غاړه کښې ئې توره وه او فرمایل ئې ما دا سمندر بیا موندلو یا هغه سمندر دې -

قوله: لم تر اعدا الم تر اعدا: دیکښې " لم " د " لا : " په معنی دې ، نفی د نهی په معنی کښې ده آی لاتر اعدا... د ابوذر نه علاوه په باقی نورو نسخو کښې " لن تر اعدا " دې - (۴)
عری (د عین په ضمه او د راء په سکون سهر) دا د فرس صفت دې ، د بریندې ملا والا اس ماعلیه سراج دا ددې تفسیر دې -

قوله: لقد وجدته بحرا: دیکښې دوه احتماله دی یو دا چه ضمیر " صوت " ته راجع وی او مطلب به ئې دا وی چه دا آواز د سمندر وو ، د دښمن اواز نه وو - (۵)
دویم دا چه ضمیر " فرس " ته راجع وی چه ما دا اس د سمندر په شان په تلو کښې فراخ او

(۱) صحیح البخاری کتاب بدء الوحی (رقم الحدیث : ۶) د حدیث د تشریح دپاره کشف الباری باب بدء الوحی : ۴۶۱۱۱ اوگوری)

(۲) صحیح البخاری و باب اسلام ابی ذر رضی الله عنه (رقم الحدیث : ۳۸۶۱)

(۳) فتح الباری : ۵۶۰۱۱۰ . ارشاد الساری : ۵۶۱۱۳)

(۴) ارشاد الساری : ۵۷۱۱۳)

(۵) لم أجده فيما بين يدي من المصادر)

وسیع بیا موندو - (۱)

[۵۶۸۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قَطُّ فَقَالَ لَا

قوله: ما سئل النبي صلى الله عليه وسلم عن شيء قط فقال: لا: یعنی د رسول الله ﷺ نه چه کله هم خه دنیوی خیز طلب به کری شو نو دوی ﷺ "لا" (نه) کله هم نه ده ویلی، بلکه که ورکول به وو نو نعم (بینه) به نی اوویل او که د خه عذر د وجه به نی نه شو ورکولی نو خاموشی به نی اختیار کړه، د ابن سعد یو روایت کښې ددې تصریح ده (۲)

[۵۶۸۸] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ عَنْ مَرْثُوقٍ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو يَحْدِثُنَا إِذْ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَإِنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا [ر: ۳۳۱۲]

[۵۶۸۹] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبُرْدَةٍ فَقَالَ سَهْلٌ لِقَوْمٍ أَتَدْرُونَ مَا الْبُرْدَةُ فَقَالَ الْقَوْمُ هِيَ الشَّمْلَةُ فَقَالَ سَهْلٌ هِيَ شِمْلَةٌ مَنسُوجَةٌ فِيهَا حَاشِيَتُهَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكُوكَ هَذِهِ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَلَبَسَهَا فَرَأَاهَا عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَحْسَنَ هَذِهِ فَأَكْسَيْنِيهَا فَقَالَ نَعَمْ فَلَمَّا قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَامَهُ أَصْحَابُهُ قَالُوا مَا أَحْسَنَتْ حِينَ رَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مُحْتَاجًا إِلَيْهَا ثُمَّ سَأَلَتْهُ إِيَّاهَا وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّهُ لَا يُسْأَلُ شَيْئًا فَيَمْنَعُهُ فَقَالَ رَجَوْتُ بَرَكَتَهَا حِينَ لَبَسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلِّي أَكْفَنُ فِيهَا [ر: ۱۳۱۸]

حضرت سهل فرمائی چه یو ښځه نبی کریم ﷺ ته راغله او دې د خان سره یو "برده" راوړه. سهل د خلقو نه تپوس او کړو تاسو ته پته شته چه برده خه ته وائی؟ خلقو اوویل: دا شمله ده. سهل اوویل: برده هغه شمله (خادر) ته وائی چه په هغه حاشې (په غاړو ګلکاری) جوړې شوې وی. دې ښځې عرض اوکړو، اے د الله رسوله، خه دا تا ته اغوستل غواړم. نبی کریم ﷺ د یو ضرورت مند کس په شان دا (ډیره په مینه) واخستو او وائی غوستو. حضرات اصحابو کښې یو کس دا اولیدلو نو وې ویل: اے د الله رسوله! دا

(۱) التعليق الصبيح، باب في اخلاقه و شمائله صلى الله عليه و سلم: ۹۲/۷، شرح الطيبي، باب في اخلاق

و شمائله صلى الله عليه و سلم، الفصل الاول: ۳۰/۱۱، عمدة القارى: ۱۱۹/۲۲، ارشاد السارى: ۵۷/۱۳

(۲) (۵۶۸۷) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الفضائل، باب ما سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم قط.

فقال: لا، و كثرة عطائه: ۱۸۰۵/۴ (رقم الحديث: ۲۳۱۱) و أخرجه الترمذی في الشمائل، باب ما جاء

في خلق رسول الله صلى الله عليه و سلم: ۲۴)

(۲) ارشاد السارى: ۵۷/۱۳ وفتح الباری: ۵۶۱/۱۰

خومره بنیاسته دې ، تاسو دا ما ته راکړئ ، دوی عليه السلام اوفرمانل : ښه ده ، نو چه کله رسول الله عليه السلام پاڅیدو (او دننه ئې تشریف یوو) نو اصحابو دې ملامته کړو ، او ورته ئې اوویل : دا تا ښه اونکړل ، چه کله تا اولیدلو چه نبی کریم عليه السلام دا خادر قبول کړو او دوی عليه السلام ته ددې ضرورت هم وو خو تا سره د دې د دوی نه خادر اوغوښتلو ، حال دا دې چه تا ته معلومه هم ده چه حضور عليه السلام نه چه کله څه څیز اوغوښتې شی نو دوی عليه السلام انکار نه کوی ، دې صحابی عرض اوکړو چه کله رسول الله عليه السلام دا واغوستو نو څه د دې د برکت امیدوار شوم ، چه کیدې شی دا څه خپل کفن جوړ کړم -

قوله: جاءت امرأة: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د دې ښځې نوم ما ته معلوم نه شو - (۱)

قوله: هي شملة منسوجة فيها حاشيتها: شمله خادر او پټو ته وائی ، اصل کښې شمله هر هغه جامې ته وائی چه هغه اغوستې کيږي خو بیا دا د خادر او د شپږ دپاره استعمالیدل شروع شو ، یعنی دا داسې خادر وو چه دیکښې حاشیې جوړې شوي وې ، ددې حاشې نه وې پري کړې شوې ، یا مطلب دا دې چه دا بغیر د زونډو نه وو تر اوسه پورې دیکښې زونډی نه وو جوړ شوې ، علامه قسطلانی رحمه الله لیکي :

«أى لم تقطع من ثوب فتكون بلا حاشية، أو أنها جديدة لم يقطع هديها، وفي تفسير البدة بالشملة تجوز لأن البدة كساء، والشملة ما يشتمل به، لكن لما كثرت استعمالهم لها، أطلقوا عليها اسمها» (۲)

قوله: فرأها عليه رجل: دا سرې څوك وو ؟ په بعض روایتونو کښې دې چه دا حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وو اوبعضو کښې دې چه دا حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه وو (۳)
[۵۶۹۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ وَيَنْقُصُ الْعَمَلُ وَيُلْقَى الشُّعْرُ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ قَالُوا وَمَا الْهَرْجُ قَالَ الْقَتْلُ الْقَتْلُ [ر: ۶۶۵۲، وانظر: ۳۴۱۳، ۹۸۹]

رسول الله عليه السلام فرمائی ، زمانه به قریبه شی ، عمل (صالح) به کم شی ، بخل به زیات شی او د هرج به کثرت وی ، خلقو اوویل : هرج څه څیز دې وې فرمانل قتل قتل -
د يتقارب الزمان مطلب : ① علامه تورېشتی رحمه الله په شرح د مصابيح کښې فرمائی چه د " يتقارب الزمان " نه د قیامت نږدیکت مراد دې یعنی د دنیا او د آخرت زمانه دیو بل سره به نږدې شی - (۴)

(۱) ارشاد الساری : ۵۸ / ۱۳ ، فتح الباری . کتاب الجنائز ، باب من استعد الکفن فی زمن النبی صلی الله علیه و سلم : (۱۴۳ / ۱۳)

(۲) ارشاد الساری : ۵۸ / ۱۳

(۳) ارشاد الساری : ۵۸ / ۱۳

(۴) مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰ / ۱۱۰ و شرح الطیبی : کتاب الفتن ... [بقیه بر صفحه آنده ...]

⑥ ملا علی قاری رحمه الله فرمائی : د "یتقارب الزمان" دا معنی هم کیدی شی چه شر او فساد کنبې به زمانه د یو بل سره نزدې شی ، فسادات به ډیر زیات وی او مسلسل به وی ، په مینځ کنبې به نې بندیز ډیر کم راځی - (۱)

⑦ بعض وایی چه دینه د خلقو د عمرونو کمی ته اشاره ده یعنی د اهل زمانه عمرونه به کم وی ، اوږده عمرونه به نه لری - (۲)

⑧ بعض وائی چه دینه د زمانې د برکت قلت ته اشاره ده چه د زمانې نه به برکت اوچت شی او وخت به ډیر زر تیریری - (۳)

د یو حدیث نه ددې تائید هم کیږی چه هغې کنبې دی چه د قیامت سره نزدې وخت به داسې بې برکته شی چه کال به په شان د میاشت ، او میاشت به په شان د هفتې او هفته به په شان د ورځ تیریری او محسوسینږی - (۴) په یتقارب الزمان سره دې بې برکتی ته اشاره ده -

⑨ قاضی عیاض رحمه الله فرمایي ددې مطلب دا دې چه بنارونه به په تیزی سره ورانیږی او صدی به په تیز رفتاری سره تیریری - (۵)

قوله: ويلقى الشح : شح بخل مع الحرص ته وائی ، یعنی بخل به د خلقو په زړونو کنبې واچولې شی ، عالم به خپل علم کنبې او دولتمند به خپل مال کنبې بخل شروع کړی - (۶)

قوله: ويكثر الهرج : د هرج تشریح دلته حدیث کنبې په قتل سره شویده ، صاحب قاموس لیکي چه د هرج الناس معنی دا ده وقعوا في فتنة وقتل واختلاط... (۷) دینه معلومه شوه چه هرج هر قتل ته نه وائی بلکه هغه قتل ته وائی چه د څه فتنې په وجه وی -

ابن فارس په معجم مقاییس اللغة کنبې د هرج معنی قتل او اختلاط بیان کړیدی ، علامه عینی او قسطلانی لیکلې دی چه ابن فارس ددې معنی د فتنې او د اختلاط کړیده ، خو معجم کنبې دوی ددې معنی د قتل او اختلاط سره کړې ده - (۸)

...بقیه از حاشیه گذشته [الفصل الأول : ۵۶۱۱۰ (رقم الحديث : ۵۳۸۹)]

① مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰/۱۱۰

② ارشاد الساری : ۵۹۱۱۳ ، عمدة القاری : ۱۲۰/۲۲ ، مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰/۱۱۰

③ مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰/۱۱۰ معالم السنن ، کتاب الفتن : ۱۴۱/۱۶ (رقم الحديث : ۴۰۸۸)

④ مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانید أسماء بنت زید : ۴۵۴/۱۶ ، ۴۵۹ ، سنن ابن ماجه ، کتاب الفتن ،

باب فتنة الدجال ... ۱۳۵۶/۲ (رقم الحديث : ۴۰۷۵)

⑤ مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰/۱۱۰

⑥ مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰/۱۱۰

⑦ مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۲۰/۱۱۰ ، القاموس المحيط ، فصل الهاء من باب لاجيم : ۱۱۵/۲

⑧ عمدة القاری : ۱۲۰/۲۲ ، ارشاد الساری : ۵۹۱۱۳ ، معجم مقاییس اللغة : باب الهاء و الراء و ما

يشلنهما : ۴۹/۱۶

علامه خطابی رحمه الله فرمائی ہے ہرج د حبشی زہی لفظ دی ، او ددی معنی د قتل او د فتنی دد - ()

د یلقی الشح پہ مناسبت سرہ امام دا حدیث دلته ذکر کرو خکہ چہ د ترجمۃ الباب جزء ثالث و ما یکرہ من البخل دی -

[۵۶۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ سَمِعَ سَلَامَ بْنَ مِسْكِينَ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا يَقُولُ حَدَّثَنَا أَنَسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أَفْ وَلَا لِمَ صَنَعْتُ وَلَا أَلَا صَنَعْتُ [ر: ۲۶۱۲]

قوله: خدمت النبي صلى الله عليه وسلم عشر سنين: دلته د بخاری پہ روایت کنی لس او د صحیح مسلم پہ روایت کنی نہ کالہ ذکر دی - ()

خو دواړو کنی تطبیق کیدی شی چہ ټوله مده د خدمت نہ کالہ او خو میاشتی دی ، په لسو والا روایت کنی ئی کسر پوره کرو او د نهو والا روایت کنی ئی کسر حذف کرو - () رسول الله ﷺ حضرت انس پہ دنیوی کارونو کنی کله هم نہ دی رټلې او نہ ئی ترینه دا تپوس کړیدی چہ دا کار دی ولې او کړو او ولې دی اونکړو -

خو شرعی کارونو کنی به ئی د چشم پوشی او بې پرواهۍ نه کار نه اخستلو - ()

۴۰ = بَابُ كَيْفَ يَكُونُ الرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ

[۵۶۳] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ قَالَتْ كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ [ر: ۶۳۳]

علامه عینی رحمه الله لیکي

۰ ای هذا باب يذكر فيه كيف يكون حال الرجل في أهله يعني إذا كان الرجل في بيته بين أهله ، كيف يعمل من أعمال نفسه ، ومن أعمال البيت على ما يجرى في حديث الباب - ()

يعني دي باب کنی امام بخاری رحمه الله دا خبرہ بیان کړیده چہ سرې څنگه به په خپل اهل کنی اوسی او څنگه به د کور او خپل کار کوی -

روایت د باب کنی دی چہ اسود بن زید د حضرت عائشہ نه تپوس او کړو چہ رسول الله ﷺ

(۱) ارشاد الساری : ۵۹۱۱۳ ، عمدة القاری : ۱۲۲۰۱۲۲ ، معالم السنن : ۱۴۳۶ (رقم الحديث : ۴۰۸۸)

(۲) رواه مسلم في كتاب الفضائل ، باب كان رسول الله صلى الله عليه وسلم احسن الناس خلقا : ۱۸۵۴ / ۴ (رقم الحديث : ۲۳۵۹)

(۳) فتح الباری : ۵۶۴ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۵۹۱۱۳

(۴) فتح الباری : ۵۶۵ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۶۰ / ۱۳

(۵) عمدة القاری : ۱۲۱ / ۲۲

به د خپل کور والا سره اوسیدلو نو څه به ئې کولو نو وې فرمائیل چه دې به د خپل کور والا په کار وغیره کښې مصروف وو ، چه کله به وخت د مانځه شو نو مانځه دپاره به اودریدو - د مسند احمد په روایت کښې حضرت عائشه فرمائی " یخیط ثوبه ، و یخصف نعله ، و یعمل ما یعمل الرجال فی بیوتهم " (۱) خپلې جامې به ئې گندلې ، خپل پانزار به ئې گندلو او هغه کارونه به ئې کول چه خلق په کورونو کښې کوی -

ابن حبان په خپل صحیح کښې دا حدیث صحیح گرځولې دې (۲) او هم مسند احمد کښې د حضرت عائشه یو بل روایت کښې دا الفاظ دی " ما کان إلا بشرا من البشر ، کان یغلی ثوبه ، ویحلب شاته ، ویغدم نفسه " (۳) د یغلی ثوبه لغوی معنی خو جامو کښې سپکې تلاش کول دی ، خو بل حدیث کښې دی چه د رسول الله ﷺ په جامو کښې به سپکې نه وې ، دې وجه نه دینه هم داسې د جامو کتل مراد دی - (۴)

حدیث د باب کتاب الصلاة کښې تیر شویدي - (۵)
 شارح بخاری علامه ابن بطال رحمه الله لیکي :

"أخلاق الأنبياء والمرسلين عليهم السلام التواضع والتذلل في أفعالهم ، والبعد عن الترفه والتعجم ، فكانوا يبتهنون أنفسهم فيما يعين لهم ليسنوا بذلك فيسلك سبيلهم وتقتفي آثارهم وقول عائشة : "كان في مهنة أهله" يدل على دوام ذلك من فعله متى عرض له ما يحتاج إلى إصلاحه ، لئلا يخلد إلى الدعة والرفاهية التي ذمها الله وأخبر أنها من صات غير المؤمنين فقال تعالى (فذرني والمكذبين أولي النعمة ومهلهم قليلا) (۶)
 یعنی د انبياء په اخلاقو کښې تواضع او عاجزی او د تعیش او د تنعم نه لرې والې داخل وی ، لکه چه دوی ته به کوم ضروریات راپیښیدل نو دا به دوی په خپله پوره کول ، دې دپاره چه د دوی عمل د نورو دپاره سنت او نمونه جوړې شی ، چه خلق د دوی په طریقه روان شی ، او د دوی په آثارو او په نقش قدم تابعداری او کړې ، د حضرت عائشه قول "كان في مهنة أهله" په دوام دلالت کوی ، چه حضور ﷺ ته به کله هم د څه څیز صحیح کولو او د جوړولو ضرورت راپیښ شو نو دوی به په خپله دا جوړولو ، دا دې دپاره چه ده به ځان د آرام او د اوزگاری نه ساتلو ، چه دهغې الله تعالی مذمت کړیدی ، اودا ئې خودلې ده چه دا د مؤمنانو صفت نه دې ، ارشاد ربانی دې "ته ما او انکار کوونکی خاوندان د مزو اخستو والا پریرېده او دوی ته څه لږ وخت دپاره مهلت ورکړه"

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل في مسانيد عائشة : ١٢١/١٦

(۲) عمدة القاری : ١٢١/٢٢

(۳) مسند الإمام أحمد بن حنبل في مسانيد عائشة : ٢٥٦/١٦

(۴) التعليق الصبيح ، باب بدء الخلق و ذكر الانبياء : ٩٧/١٧

(۵) أخرجه البخاری في كتاب الصلاة ، باب من كان في حاجة أهله فأقيمت الصلاة ، فخرج (رقم الحديث : ٤٧٦٦)

(۶) شرح صحيح البخاری لابن بطال : ٢٣٤/١٩

باب المِيقَةِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى

[۵۱۳] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فَلَانًا فَأَجَبَهُ فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فَلَانًا فَأَجَبُوهُ فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ [۲۰: ۲۰۴]

مِيقَةُ په وزن د عدة محبت ته وايي (۱) د الله تعالى د طرفه د يو بنده سره محبت شروع کيږي نو دا بنده په فرشتو کښې بيا په انسانانو کښې مقبول او محبوب جوړيږي "المِيقَةُ مِنَ اللَّهِ" دا د حديث الفاظ دي چه کوم امام احمد او ابن ابی شيبه نقل کړيدي "المِيقَةُ مِنَ اللَّهِ، والعِيتُ مِنَ السَّاءِ فَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا...." (۲) (محبت د الله تعالى د طرفه او شهرت د اسمان د طرفه دي، چه کله الله تعالى د يو بنده سره محبت او کړي نو حضرت جبرائيل عليه السلام د ده د مقبوليت اعلان او کړي) دا روايت چه د امام بخاري رحمه الله په شرط نه وو، نو دې وجه نه دي يې په ترجمه الباب کښې ذکر نه کړو -

قوله: إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا: د صحيح بخاري د كتاب الرقاق په روايت کښې د بنده سره د الله تعالى د محبت کولو سبب بيان کړيدي، دیکښې دي "لا يزال عبيد يبتغون من الله بالنوافل حتى أحبه" (۳) (خما بنده د نفلونو په ذريعه مسلسل ما ته نزديکت حاصلو تر دې چه څه ده سره محبت شروع کړم) او مسند احمد کښې د حضرت ثوبان حديث دي "إن العبد ليلتمس مرضاة الله تعالى، ولا يزال بذلك فيقول الله عز وجل لجبريل: إن فلانا عبيد يبتغون مني أن يرضيني، ألا وإن ربحني عليه....." (۴) (يو بنده مسلسل د الله تعالى د رضا په تلاش کښې وي، تر دې چه الله تعالى جبرائيل عليه السلام ته اووايي چه فلاني بنده څما د رضا په تلاش کښې دي، واوړه، په ده باندې څما رحمت خور دي)

قَهْل (د قاف په فتحه سره) مصدر دي، بعض اهل لغت ليکي چه په دې وزن د قاف په فتحه سره د "قبول" نه علاوه بل لفظ مونږ ته نه دي ملاو شوي، علامه ابن منظور افرقي په "لسان العرب" کښې د دې تصريح کړيده - (۵) خو ابن بري دا رد کړيدي او ليکي چه په دې وزن باندې څلور نور مصدرونه هم شته دي فرمائي: وقد جاء الوضوء، والطهور، والولوع، و

(۱) النهاية لابن الاثير: (۳۴۸/۴)

(۲) فتح الباري: (۵۶۶/۱۰)

(۳) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب من أحب لقاء الله أحب الله لقاءه (رقم الحديث: ۶۵۰۷)

(۴) مسند الإمام أحمد بن حنبل مسانيد ثوبان: (۲۷۹/۵)

(۵) لسان العرب، مادة "قبل": ۴۴۰/۱۱.

الوقود، عدتها مع القبول خمسة) قرآن کریم کنبی دی (فتقبلها ربها بقبول حسن) (۱)

دمعتمر روایت کنبی د "قبول" په ځانې د "محبت" لفظ دې دیکنبی دی "فیوضع له المحبة" (۲)
حاصل دا چه کله الله تعالی د یو بنده سره د ده د اطاعت او د بندگۍ په وجه محبت کوی نو
مخلوق کنبی هم دا بنده د الله په حکم او په فیصله سره محبوب جوړ شی ، د الله د محبت
مطلب دا دې چه الله تعالی ده سره د خیر او د نیکی اراده او کړی ، د فرشتو محبت ده دپاره
د استغفار په صورت ښکاره کیږی ، او د خلقو محبت ، د عقیدت او د تعلق په صورت
وړاندې راځی (۳) د قرآن کریم یو آیت دیته اشاره کوی (إن الذین آمنوا وعملوا الصالحات سیجعل
لهم الرحمن ودا) (۴)

د صحیح مسلم په روایت کنبی دا اضافه هم شته چه الله کله د یو بنده نه نفرت کوی نو
حضرت جبریل اوبلی او ده دپاره په اسمان والا او په زمکه والا کنبی د نفرت اعلان او کړی
شی "ثم توضع له بغضاء فی الأرض" (۵)
حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی :

"وحقیقة المحبة عند أهل المعرفة من المعلومات التي لا تحد ، وإنما يعرفها من قامت به وجدانا لا يمكن
التعبير عنه ، والحب على ثلاثة أقسام : إلهی وروحانی و طبعی ، وحديث الباب يشتمل على هذه الأقسام
الثلاثة ، فحب الله العبد حب إلهی ، وحب جبریل والملائكة له حب روحانی ، وحب العباد له حب طبعی" (۶)
دې حاصل دا دې چه د محبت حقیقت یو وجدانی څیز دې ، په لفظونو کنبی ددې څه یو
متعین تعریف نه شی کیدی ، د محبت درې قسمه دی ، الهی ، روحانی او طبعی ، حدیث
د باب درې واړو باندې مشتمل دې د الله تعالی د بنده سره محبت کول محبت الهی دې ، د
جبریل او د فرشتو ددې بنده سره محبت کول محبت روحانی دې او د خلقو ده سره محبت
کول محبت طبعی دې - خو د بندگانو هغه محبت معتبر دې چه کوم په اهل علم وفضل او
نیکانو کنبی موندې کیږی ، که کوم یو کس چه فاسق او فاجر وی هغه په خلقو کنبی
محبوب کیږی او د اهل علم او د فضل په نزد نه دې محبوب نو د دې محبت هیڅ اعتبار
نشته دې -

(۱) سورة آل عمران : ۳۷

(۲) فتح الباری : ۵۶۷/۱۰

(۳) فتح الباری : ۵۶۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۲۱/۲۲ ، ارشاد الباری : ۶۱/۱۳

(۴) سورة مريم : ۹۶

(۵) صحیح مسلم ، کتاب البر والصلة و الاداب ، باب إذا أحب الله عبدا ، حبه إلى عباده : ۲۰۳۰/۴ (رقم

الحديث : ۲۶۳۷)

(۶) فتح الباری : ۵۶۷/۱۰

باب الحب فی الله

[۵۶۱۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجِدُ أَحَدٌ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَحَتَّى أَنْ يُقَذَّفَ فِي النَّارِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ وَحَتَّى يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا [ر: ۱۶]

د الله دپاره محبت کول او د الله تعالى دپاره بغض کول د ایمان په نحو کښې ده ، د حدیث د باب تشریح په " کتاب الایمان " کښې تیره شویده - (۱)

باب قول الله تعالى يا أيها الذين آمنوا لا يسخر

قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ [الآية: الحجرات: ۱۱]

امام بخاری رحمه الله په ترجمه الهاب کښې د سورة الحجرات آیت کریمه ذکر کړېدې چه دیکښې د مؤمنانوسره الله تعالى خطاب کوی اودوی دبل پسې د خندا اود ټوقونه منع کوی - د تمسخر معنی او ددې ممانعت : علامه قرطبی رحمه الله په تفسیر قرطبی کښې فرمائی چه تمسخر دپته وائی چه یو سړې د بل کس د تحقیر او دده د تذلیل او د توهین دپاره دده څه عیب داسې ذکر کړی چه خلق په ده پورې اوخاندی ، دا د ژبې نه علاوه د لاسونو پښو په اشارو هم کیږی (۲)

قرآن کریم د ښځو او د سړو بیل بیل ذکر اوکړو او دینه ئې منع اوکړه ، او په قرآن کریم کښې په عمومي احکامو کښې د ښځو ځان له مستقل ذکر نه کیږی ، نو دلته چه ئې د دواړو جدا جدا ذکر اوکړو یو خو ددې ډیر بد والی ته په خاص طور توجه ورکول مقصود دی ، دویم دا مرض په ښځو کښې ډیر په کثرت سره وی ، دې وجه نه د ښځو ئې په صراحت سره ذکر اوکړو - (۳)

قرآن کریم کښې ئې سړی د سړو تمسخر کولو نه او ښځې د ښځو پسې د خندا کولو نه منع کړل - حال دا دې چه څنگه دا حرام او ممنوع دی نو داسې د یو سړې یوې ښځې پورې خندا کول او د یوې ښځې د سړې پورې خندا کول هم حرام او ناجائز دی - خو شرعا چه د ښځو او د سړو گډون ممنوع دې ، دې وجه نه د دې صورت ذکر ئې اونکړو ، دیکښې اشاره وه چه کله معاشره خالص په اسلامی بنیادونو جوړه شی نو دا صورت به خود بخود ناپید شی ، دې وجه نه په صراحت سره ئې د دې صورت ذکر اونکړو - (۴)

(۱) کشف الباری ، کتاب الایمان ، باب حلاوة الایمان : ۲۵۱۲

(۲) الجامع لإحكام القرآن للقرطبي ، سورة الحجرات : ۱۱ ، ۱۶ ، ۳۲۵۸ ، دارنگه اوگوری روح المعانی : ۱۵۲۱۱۳

(۳) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ، سورة الحجرات : ۱۱ ، ۱۶ ، ۳۲۶۱ ، روح المعانی : ۱۵۳۱۱۳

(۴) معارف القرآن للمفتي محمد شفيع : ۱۱۶۱۸

« لا تلمزوا أنفسكم معنی: د تمسخر سره نهی د - لمز - نه هم په (ولا تلمزوا أنفسكم) ویلو سره منع کړو - د لمز معنی ده چا کښې عیب راویستل یا چا ته دیو عیب پیغور ورکول - (۱)
 علامه آلوسی رحمه الله فرمائی چې لمز د چا عیبونه واضح کول یا د چا د عیبونو تلاش او ورپسې کیدو ته وائی ، او سخریه چه ده نو دا تحقیر او توهین ته وائی - (۲)

علامه عینی او علامه قسطلانی رحمهما الله فرمایي اللز: الطعن، الضرب باللسان (۳) دې صورت کښې به د لا تلمزوا عطف په - لایسې باندې عطف الخاص علی العام د قبيله وی - (۴)

د « لا تلمزوا نه پس » أنفسکم - نهی او فرمائلو : علامه آلوسی رحمه الله لیکي : « ای لایعیب بعضکم بقول أو إشارة لأن المؤمنین کنفس واحدة ، فمق عاب المؤمن فکأنه عاب نفسه » (۵) یعنی تا سو په یو بل باندې په اشاره یا په قول سره عیبونه مه لگوي ځکه چه ټول مؤمنان په شان دي یو نفس دي ، نو چه کله یو مؤمن په بل مؤمن عیب لگوي نو گویا ده په خپل خان عیب اولگولو -
 علامه قسطلانی رحمه الله ددې یو بله توجیه هم لیکلې ده چه کوم کس په بل باندې عیب لگوي ظاهره ده چه عیب لگوونکې د عیب نه پاک نه شی کیدې ، ده کښې به هم یقیناً څه نه څه عیب وي ، دې وجه نه په جواب کښې به دغه کس په ده باندې ددې موجوده عیب طعن او کړی ، نو داسې ده چه په بل عیب اولگولو نو ده د خپل خان هم عیب بیان کړو ، گویا دا عیب ده په خپله په خپل خان اولگولو ، دې وجه نه په خپل خان عیب مه لگوي - مطلب دا دي چه نورو ته پیغورونه مه ورکوي ځکه چه بیا به ته په خپله د دې نځه جوړ شي (۶)

قوله: ولا تنابزوا باللقاب: یعنی یو بل په بدو القابو مه رابلئ، صاحب القاموس المحيط لیکلې دي التنازع: التعاير والتداعی باللقاب (۷) یعنی په بدو القابو سره چا ته شرم وراچول او ده لره رابلل -

حافظ ابن جریر طبری د حضرت ابن عباس نه د تنازع تفسیر نقل کړیدې چه یو سړې په یو زمانه کښې بد کار او بد کردار وو ، ده توبه او کړه او د نیکی په لاره راغلو نو اوس ده ته په تیرو شوو بدو باندې شرم وراچول تنازع دي - (۸)
 امام رازی رحمه الله تفسیر کبیر کښې او علامه ابن کثیر په خپل تفسیر کښې او علامه

(۱) مجمع بحار الانوار: ۵۰۶/۴. النهاية لابن الاثير: ۲۶۹/۴

(۲) روح المعانی للآلوسی: ۱۳/۱۵۳. الجزء: ۲۵

(۳) عمدة القاری: ۲۲/۱۲۲. ارشاد الساری: ۱۳/۶۳

(۴) ۲۵ روح المعانی: ۱۳/۱۵۳. الجزء: ۲۵

(۵) روح المعانی للعلامة آلوسی: ۱۳/۱۵۳. الجزء: ۲۵

(۶) ارشاد الساری: ۱۳/۶۳

(۷) القاموس المحيط، باب الزای، فصل المیم و النون: ۲/۲۰۰

(۸) تفسیر الطبری لابن جریر، سورة الحجرات: ۱۱، ۱۱۱/۱۳۳

قرطبی په تفسیر قرطبی کنبی ددې آیت په شان نزول کنبی داسې څو واقعات رانقل کړيدي^(۱)
قوله: بئس الاسم الفسوق بعد الإيمان: علامه آلوسی رحمه الله په روح المعانی
 کنبی لیکي: "بئس الذکر المرتفع للمؤمنین بسبب ارتکاب التناہز أن یذکروا بالفسق بعد اتصافهم
 بالإیمان، وهو ذم علی اجتباء الفسق -- وهو ارتکاب التناہز -- والإیمان علی معنی: لا ینبغی أن یجتمعا فإن
 الإیمان یأبى الفسق"^(۲) یعنی په بدو القابو سره د مؤمنانو ذکر کول ډیر بد دی، داسې چه په
 ایمان سره د متصف کیدو نه پس چه د دوی په فسق سره ذکر اوشی (دوی ته فاسق فاجر
 یهودی یا نصرانی وغیره ویل) یو کس چه په حقیقی معنو کنبی مؤمن وی نو دې به
 مؤمنانو لره په بدو القابو د یادولو ارتکاب نه کوی ځکه چه دا ارتکاب فسق دې او ایمان
 او فسق دواړه نه دی جمع کیدل پکار -

دا رنگه که یو سړې وړاندې کافر وو، بیا مسلمان شو یا فاسق فاجر وو، بیا نیک او صالح
 شو، د دد پوخ مؤمن کیدو نه پس د ده د پخوانی کفر او فسق ذکر کول جائز نه دی -
 حاصل دا چه ویونکې مؤمن دې نو دده د تناہز ارتکاب نه دی کول پکار چه دا فسق دې او
 د ایمان راوړو نه پس د فسق ارتکاب نه دی کول پکار او چه د چا په باره کنبی ویلې کیږی
 هغه مؤمن دې نو په ایمان باندې د متصف کیدو نه پس په فسق سره د ده تذکره نه دی کول
 پکار نو آیت د قائل او د مقول فیه دواړو سره متعلق دې -

اسم دلته د ذکر په معنی کنبی دې، وائی طار اسمه ای ذکره

[۷۹۵] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُمَعَةَ
 قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَضْحَكَ الرَّجُلُ مِمَّا يُخْرِجُ مِنَ الْأَنْفُسِ وَقَالَ يَمْ
 يَضْرِبُ أَحَدُكُمْ أَمْرَأَتَهُ ضَرْبَ الْفَحْلِ أَوِ الْعَبْدِ ثُمَّ لَعَلَّهُ يُعَانِقُهَا وَقَالَ الثَّوْرِيُّ وَهَيْبٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ
 عَنْ هِشَامٍ جَلَدَ الْعَبْدَ [۳۱۹۷: ر]

حضرت عبد الله بن زمعه رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ د بادو په خارج کیدو باندې د
 خندلو نه منع کړیده^(۳) او فرمائی چه ولې تاسو کنبی یو کس خپله بڼه د ساند (خناور)
 شان وهی حال دا دې چه دې به دې سره بیا ملاویږی -

سفيان ثوى، ابو معاويه، محمد بن حازم، او وهيب بن خالد د "ضرب الفحل" په ځاني
 جلد العبد ويلې دې د "جلد" معنی د کور و هلو ده -

د سفيان روايت په كتاب النكاح کنبی، د وهيب روايت په كتاب التفسير کنبی موصولاً

(۱) التفسير الكبير للامام الفخر الرازي، سورة الحجرات: ۲۸ / ۱۳۱، تفسير ابن كثير، سورة الحجرات: ۲۱۲ / ۴
 الجامع لأحكام القرآن للقرطبي: ۱۶ / ۳۲۴

(۲) روح المعانی، سورة الحجرات: ۱۳ / ۱۵۵ (الجزء: ۲۶)

(۳) لانه قد يكون بغير الاختيار، و لانه امر مشترك بين الكل، عمدة القارى: ۲۲ / ۱۲۳، ارشاد السارى: ۶۳ / ۱۳

تیر شویدی او د ابو معاویه روایت امام احمد موصولاً نقل کړیدی - (۱)
ترجمه الباب کښې د ذکر شوې آیت سره د مناسبت بیانولو کښې علامه عینی رحمه الله
لیکي : "المناسبة بين الحديث والآية الكريمة : هي أن ضحك الرجل مما يخرج من الأنفس فيه معنى
الاستهزاء والسخرية" (۲) یعنی د بادو د خارجیدو په وجه خندل هم یو قسم استهزاء او تمسخر
دی ، دې وجه نه ددې حدیث د دې آیت کریمه سره نې ذکر او کړو -

[۵۱۱۲] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ
عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْنَى
أَتَذَرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَتَذَرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قَالُوا
اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَذَرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ
قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي
شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا [ر: ۱۶۵۵]

علامه عینی رحمه الله لیکي : "وجه المناسبة بينه وبين الآية المذكورة من حيث إن فيه حرمة العرض
التي تتضمنها الآية الكريمة أيضا على ما لا يخفى على الفطن" (۳)

یعنی حدیث شریف کښې د عزت او د حرمت ذکر دې چه د چا عزت پانمال کول حرام دی او
آیت کریمه کښې هم ددې ذکر دې، داسې په مینځ د حدیث او د آیت کښې مناسبت واضح دې
په حقیقت کښې حقونه دوه قسمه دی یو حقوق الله او بل حقوق العباد حقوق العباد بیا
په دوه قسمه دی یو هغه حقوق چه د انسان د جسم او د مال سره متعلق دی او دویم هغه
حقونه چه د انسان د عزت او د رتبې او د حیثیت سره متعلق دی ، په معاشرتی ژوند کښې
شریعت د دواړو قسمونو حقونو د لحاظ او د پاسدارۍ او د اداء کولو ډیر کلک تاکید
کړیدی . او د دوی پانمال کولو ته نې ناجائز او حرام ویلې دی ، آیت کریمه کښې دوی
کښې د بعض صورتونو ذکر دې چه هغې کښې یو انسان د بل د حقونو د پانمال کولو او د
دد د عزت او د احترام تحقیر کولې شی -

روایت د باب کښې "إن الله حرم عليكم دماءكم وأموالكم وأعراضكم د حقوق العباد د دواړو
قسمونو لحاظ نه کول او د دې پانمال کول نې حرام او ګرځول - (۴)

.....

(۱) فتح الباری : ۵۶۹ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۶۳ / ۱۳

(۲) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۲۲

(۳) عمدة القاری : ۱۲۳ / ۲۲

(۴) فتح الباری : ۵۲۹ / ۱۰

باب مَا يَنْهَى مِنَ السَّبَابِ وَاللَّعْنِ

[۵۱۹۷] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ تَابِعَهُ عُذْرٌ عَنْ شُعْبَةَ [ر: ۳۸]

یو مسلمان ته کنخل او په ده لعن او طعن ویل ممنوع دی ، حدیث د باب کنبې دی چه مسلمان ته کنخل کول فسق او گناه ده او ده سره قتال کول کفر دی ، د کفر نه مراد یا کفران نعمت مراد دی یا حقیقی کفر مراد دی خو حقیقی کفر به د هغه کس په حق کنبې وی چه هغه د مسلمان قتال حلال او جائز گنړی او یا دا په زجر او په توبیخ باندې محمول دی - (۱)

قوله: تابعه محمد بن جعفر عن شعبة: یعنی د سلیمان بن حرب متابعت محمد بن جعفر غندر کړیدې ، د ده دا متابعت امام احمد رحمه الله موصولا نقل کړیدې - (۲)

[۵۱۹۸] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَعْمَرٍ أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدِّبَلِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا يَرْمِيهِ بِالْكُفْرِ إِلَّا ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبَهُ كَذَلِكَ [ر: ۳۱۷]

حضرت ابوذر غفاری رضي الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلې دی چه فرمائل ئې : چه یو کس دې په چا د فسق الزام او نه لگوي او نه د کفر ، ځکه چه که دې د دې اهل نه وی نو دا (فسق او کفر) به دې الزام لگوونکی ته راوایس شی - چا ته د کافر یا د فاسق ویلو حکم :

قوله: الا ارتدت عليه ان لم يكن صاحبه كذلك: یعنی دا کلمه د کفر به ده راوایس کیږي ، دیکنبې څه تفصیل دی ، یو سړی بل کس ته فاسق یا کافر او ویلې او چه چا ته ئې ویلې دی هغه په حقیقت کنبې کافر یا فاسق دی نو داسې صورت کنبې به د ویونکي نیت ته کتلې کیږي که ده د خیر خواهي په جذبه سره یا په دې چه خلق د ده د حال نه خبر کړي ئې دا جمله ویلې وی نو جائز دی - (۳)

خو که دده مقصد په دې سړي طعن زنی (عیب لگول) وی او بغیر د ضرورت نه د ده د فسق او د کفر تشهیر کړې وی نو دا جائز نه ده ، ځکه چه شریعت د بدو د مشهورولو اجازت نه ورکوي ، د پردې او د پتولو حکم ورکوي ترمذی شریف کنبې حدیث دی " من ستر علی مسلم ستره الله فی الدنيا والآخرة "

(۱) فتح الباری : ۵۷۱ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۲۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۶۴

(۲) مسند الامام احمد بن حنبل ، مسانید عبد الله بن مسعود : ۳۸۵ / ۱۱

(۳) فتح الباری : ۵۷۱ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۲۴ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۶۵

او صحیح مسلم کنبې روایت دی "من ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة" (۱)
خو چه کوم سړی ته ئې فاسق یا کافر او ویلي او دې په حقیقت کنبې فاسق یا کافر نه وی نو
دلته په روایت کنبې فرماني چه دا کلمه به د تکفیر ویونکی (د کافر حکم لگوونکی) ته
راواپس کیږي، د دې مختلف مطالب بیان شوي دي:

① ویونکی طرف ته د راواپس کیدو ظاهري مطلب خو دا دې چه دې به په خپله کافر شی،
حال دا دې چه مسلمان ته کافر ویلو سره سړې گناهگار خو خامخا دی خو کافر نه دې، دې
وجه نه یو خو دغه مشهور تاویل شوي دي چه دا حکم د مستحل دپاره دې یعنی چه کوم
سړې مسلمان ته کنخل کول حلال او جائز گنړی نو دې کافر کیږي او دده په کافر کیدو
کنبې هیڅ کنبې شک نشته دې (۲) خو د سیاق د کلام نه ددې مطلب تائید نه کیږي -

② دا په زجر او په توبیخ محمول دي، حقیقی معنی مراد نه ده - (۳)

③ دا مطلب هم کیدې شی چه د دې جملې ویلو ویاال په ده وی، لکه چه حافظ ابن حجر د
علامه قرطبي په حواله لیکي:

"والحاصل أن القول له، إن كان كافر كفرًا شرعيًا، فقد صدق القائل، وذهب بها القول له، وإن لم يكن،

رجعت للقائل معرفة ذلك القول وإثبه.... وهو من أعدل الأجوبة" (۴)

یعنی چه کوم سړی ته کافر ویلي شوي دي که دې واقعي کافر وی، نو بیا خو ویونکې
رېستونې دي، او چه د چا متعلق دا قول ویلي شوي دي هغه ددې مستحق دي، خو که دې
کافر نه وی نو په ویونکې به د دې جملې ویلو ویاال او گناه وی، دا د دې حدیث د ټولو نه
بڼه توجیه ده -

دلعت متعلق هم داسې یو حدیث امام ابوداود رحمه الله د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه
رانقل کړې دي، د دې الفاظ دي "إن العبد إذا لعن شيئاً سعدت اللعنة إلى السماء، فتغلق أبواب السماء
ودورها، ثم تهبط إلى الأرض، فتأخذ يمينه ويساره، فإن لم تجد مساعداً، رجعت إلى الذي لعن، فإن كان أهلاً، وإلا
رجعت إلى قائمها" (۵)

یعنی سړې چه کله په یو څیز باندې څه لعنت لېږي نو دا لعنت د اسمان په طرف ځي، د
آسمان دروازي ده ته بندې شی نو دا بیا زمکې ته راشي، هلته کنبې دې ښی طرف او گس
طرف ته گرځي راگرځي نو چه کله ده ته څه بل ځانې ملاو نه شی نو دې لاړشی هغه څیز ته
چه په څه لعنت لېږلې شوي دي، نو که دې د دې اهل وی خو په ده پورې اونخلی گنی بیا

(۱) الجامع الصحيح للترمذي، كتاب الحدود، باب ما جاء في الستر على المسلم: ۳۸۱/۴ (رقم الحديث: ۱۳۲۵)
رواه مسلم، كتاب البر والصلة والآداب، باب تحريم الظلم: ۱۹۱۶/۴ (رقم الحديث: ۲۵۸۰)

(۲) فتح الباری: ۵۷۱/۱۰، عمدة القاری: ۱۲۳/۲۲، ارشاد الساری: ۶۴/۱۳

(۳) فتح الباری: ۵۷۱/۱۰

(۴) فتح الباری: ۵۷۲/۱۰

(۵) سنن أبي داود، كتاب الأدب، باب في اللعن: ۲۷۷/۴ (رقم الحديث: ۴۹۰۵)

لعنت لیرونکی ته را واپس شی -

[۵۶۹۹] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجِشًا وَلَا لَعَنًا وَلَا سَبَابًا كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمُعْتَبَةِ مَا لَهُ تَرْبَ جَبِينُهُ [ر: ۵۶۸۳]

[۵۷۰۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عَذَبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ [ر: ۱۲۹۷]

ثابت بن ضحاک چه کوم په اصحاب شجره (د اونی لاندې بعت کوونکو) کښې وو ، بیان کړیدې چه رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړی د اسلام نه ماسوا د یو بل ملت قسم اوخوړو نو هغه هم هغسې دې چه څنگه ده ویلې دی او په سړی باندې د هغه څیز متعلق نذر پوره کول ضروری نه دی چه دې د هغې مالک نه وی ، او چه چا په کوم څیز باندې (په ذریعه) په دنیا کښې خودکشی اوکړه نو قیامت کښې به ده لره هم دا څیز ذریعه د عذاب اوگرخولې شی او چه چا په یو مؤمن باندې د کفر تهمت اولگولو نو دا دده د قتل په شان دې -

قوله: من حلف على ملة غير الاسلام فهو كما قال: ملة موصوف او غير الاسلام ددې صفت دې " علی " د " باء " په معنی ده ، مثلاً چا قسم اوکړو چه که ده دا کار اوکړو نو دې به یهودی وی یا به نصرانی وی او ده دا کار اوکړو نو دې یهودی او نصرانی به شی ، دلته هم هغه خبرې شویدی چه د کومو ذکر اوس تیر شویدې ، چه دا خو یا په زجر او په توبیخ او په مبالغه فی الوعید محمول دې ، حقیقی معنی نه ده مراد ، یا د هغه سړی په باره کښې دې چه کوم یهودی یا د نصرانی کیدو اراده لری نو اراده د کفر کفر دې ، دې وجه نه داسې سړې به کافر وی ، خو که چا د محلوف علیه نه د ځان ساتلو دپاره داسې قسم اوکړو نو دا شرعاً یعین نه دې ، دې وجه نه په ده به کفارو واجب نه وی ، خو چه حدیث کښې ترینه ممانعت راغلې دې نو دې وجه نه دې به گناهگار وی او په ده توبه کول لازم دی ، لکه علامه قسطلانی رحمه الله لیکي :

" و ظاهرة أنه يكفر ، أو هو محمول على من أراد أن يكون متصفاً بذلك ، إذا وقع المحلوف عليه ، لأن إرادة الكفر كفر ، فيكفر في الحال ، أو البراد التهديد و المبالغة في الوعيد ، لا الحكم ، وإن قصد تبعيد نفسه عن الفعل ، فليس يمين ولا يكفر به " - (۱)

قوله: وليس على ابن آدم نذر فيما لا يملك: نذر او منت سړې صرف د خپل مملوک

خیز په باره کښې کولې شی ، چه د کوم خیز سرې مالک نه وی ، د دې نذر کول صحیح نه دی ، مثلاً څوک اووانی چه که څما خوي صحتمند شو نو څه به د زید کور صدقه کښې ورکوم - (۱)

قوله: ومن قتل نفسه بشي عفي الدنيا..... سرې چه دنیا کښې په کوم خیز سره خودکشی کړې وی ، آخرت کښې به هم په دې خیز په طور د سزا خپل ځان قتل کوی لیکن الجزاء من جنس العمل، وإن كان عذاب الآخرة أعظم (۲) (دې دپاره چه سزا ، د گناه د جنس نه شی ، اگر چه د آخرت عذاب به ډیر سخت وی)

قوله: ومن لعن مؤمناً فهو مقتله: په مؤمن لعنت کول د ده د قتل کولو په شان دې یعنی چه څنگه د مؤمن قتل کول حرام دی ، داسې په ده لعنت کول هم حرام دې یا چه څنگه د مؤمن قتل کول باعث د سزادې نوداسې په ده لعنت کول هم باعث د سزا اود عقاب دې (۳)

[۴۰۱هـ] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ صُرَيْدٍ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَضِبَ أَحَدُهُمَا فَاسْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى انْتَفَخَ وَجْهُهُ وَتَغَيَّرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَا أَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ الَّذِي يَجِدُ فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَأَخْبَرَهُ بِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ تَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَقَالَ أَتَرَى بِي بَأْسٌ أَفْجُونَ أَنَا أَذْهَبُ [۲۱۰۸:ر]

روایت کښې دی چه دوه سړو د رسول الله ﷺ وړاندې یو بل ته کنخل اوکړل ، دوی کښې یو کس ته ډیره سخته غصه ورغله ، تر دې چه دده مخ اوپرسیدو او رنګک ئې بدل شو ، رسول الله ﷺ او فرمائل ، ما ته یو داسې کلمه معلومه ده که دا سړې دا اووانی نو دده غصه به لاړه شی ، یو سړې ده ته ورغلو او ده ته ئې د رسول الله ﷺ د دې ارشاد خبر ورکړو چه ته " اعوذ بالله..... " اووايه ، نو ده اوویل : چه آیا ته په ما کښې څه خرابی وینې ؟ آیا څه لیونې یم ؟ څه خوا شه -

قوله: استب رجلان: حافظ ابن حجر فرمائی ما ته ددې دوه سړو نومونه معلوم نه شو (۴)

قوله: إنني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه الذي يجد: دوی او فرمائل چه ما ته یو داسې کلمه معلومه ده که دې سړی دا اوویلي نو دده غصه به ختمه شی ، صحیح مسلم په روایت

(۱) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الايمان ، مطلب فی احکام النذر : ۳ / ۷۳۷ ، الفتاوی البزازیه ،

کتاب الايمان ، النوع الثالث فی النذر : ۴ / ۲۷۱)

(۲) ارشاد السناری : ۱۳ / ۶۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۲۵)

(۳) ارشاد الساری : ۱۳ / ۶۷)

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۵۷۲)

کښې د دې کلمي تصريح راغلې ده . دیکښې دی " لوقالهاذهب ذاعنه : أعوذ بالله من الشيطان الرجيم " (۱)

حضرت معاذ رضي الله عنه په روايت کښې دی " إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عن ما يجد من الغضب فقال : ما هي يا رسول الله ؟ قال : يقول : اللهم إني أعوذ بك من الشيطان الرجيم " (۲) (حضور ﷺ او فرمائيل : ماته داسې جمله معلومه ده چه كه دا سرې نې اوواني نو ده نه به غصه لاره شی ، نو تپوس اوشو : هغه څه ده ؟ نو وې فرمائيل : " اللهم إني أعوذ بك من الشيطان الرجيم " ده)

قوله : فانطلق اليه الرجل : د سنن ابی داود په روايت کښې دی چه خبر ورکونکې کس حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه وو - (۳)

قوله : أثرى بي بأس : ثری د تاء په ضمه سره د " تظن " په معنی دې ، بأس مبتداء ، مؤخره او " بی " خپر مقدم دې ، بعض روایتونو کښې " بأساً " منصوب دې ، د منصوب کیدو په صورت کښې دا " ثری " دپاره مفعول به به وی . حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه قسطلانی رحمه الله فرمائي دا صورت زیات مناسب دې - (۴) اذهب دا سرې یا خو منافق وویا کافرو ، یا څوک ديهاتی مسلمان وو او ده ته معلومه نه وه چه د غصې په وخت تعوذ ویل پکار دی . د ده دا خیال وو چه تعوذ به صرف هغه کس وائی چه هغه پاگل یا لیونې وی ځکه چه زیاته غصه د شیطان اثر وی - (۵) دینه معلومه شوه چه د غصې په وخت تعوذ ویل پکار دی ، د سنن ابی داود روايت کښ دی " إنا الغضب من الشيطان " (۶)

[۷۰۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الْمُبَارِزِ عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الصَّامِتِ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُخْبِرَ النَّاسَ بِبَيْلَةِ الْقَدْرِ فِتْلَاحِي رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجْتُ لِأُخْبِرَكُمْ فِتْلَاحِي فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَإِنَّهَا رُفِعَتْ وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَكُمْ فَالْتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ [۷۰۳]

قوله : فتلاحي رجلان من المسلمين : د تلاحي معنی د جنگ جگړې کولو ده . ددې جملې په مسابست سره امام بخاری رحمه الله دا حديث دلته د " باب ما ينهى من

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۵۷۲

(۲) سنن ابی داود کتاب الأدب ، باب ما يقال عند الغضب : ۲۴۸ / ۴ (رقم الحديث : ۴۷۸۰)

(۳) سنن ابی داود کتاب الأدب ، باب ما يقال عند الغضب : ۲۴۸ / ۴ (رقم الحديث : ۴۷۸۰)

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۵۷۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۶۷

(۵) فتح الباری : ۱۰ / ۵۷۳ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۲۵ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۶۸

(۶) سنن ابی داود کتاب الأدب ، باب ما يقال عند الغضب : ۲۴۹ / ۴ (رقم الحديث : ۴۷۸۴)

السباب و اللعن * تر لاندې ذکر کړو ، ځکه چه جنگ جگړه عموما د لعن د طعن او د کنخلو کولو سبب گرځي ، دا دوه سرې کعب بن مالك او عبد الله بن ابی حذر و - (۱) دا روایت کتاب الایمان کښې تیر شویدی (۲) دوی رضی الله عنہم د شب قدر خبر ورکولو دپاره راروان وو خو د دوه اصحابو د جنگ په وجه د دې تعین د دوی رضی الله عنہم د زړه نه اوچت کړې شو ، په دې باندې دوی رضی الله عنہم او فرمائل : کیدې شی دېکښې به بهتری وی ، ځکه چه مبهم پاتې کیدو په صورت کښې خلق به ددې په تلاش کښې ټولو شیو کښې عبادتونه کوی ، او که دا شپه متعین کړې شوې وه نو د نورو شیو نه به د خلقو توجه اخوا شوې وه

[۵۴:۳] حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ الْمَعْرُورِ هُوَ ابْنُ سُوَيْدٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ رَأَيْتُ عَلَيْهِ بُرْدًا وَعَلَى غُلَامِهِ بُرْدًا فَقُلْتُ لَوْ أَخَذْتَ هَذَا فَلَيْسَتْهُ كَأَنْتَ حُلَّةٌ وَأَعْطَيْتَهُ ثَوْبًا آخَرَ فَقَالَ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ كَلَامٌ وَكَأَنَّتُ أُمُّهُ أَعْجَبَةً فَنِلْتُ مِنْهَا فَذَكَرَنِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي أَسَابَيْتَ فَلَنَأَقُولُ نَعَمْ قَالَ أَقْبَلْتُ مِنْ أُمِّهِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّكَ أَمْرٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ قُلْتُ عَلَى حِينِ سَاعَتِي هَذِهِ مِنْ كِبَرِ السِّنِّ قَالَ نَعَمْ هُمْ إِخْوَانُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ جَعَلَ اللَّهُ أَخَاهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيَلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا يَكْغِظْهُ مِنَ الْعَمَلِ مَا يَغْلِبُهُ فَإِنْ كَفَّهْهُ مَا يَغْلِبُهُ فَلْيُغْنِهِ عَلَيْهِ [۳۰:ر]

دا روایت په کتاب الایمان کښې تیر شویدی (۱) د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنہ د یو سرې سره څه ترڅې خبرې اوشوې ، د ده مور عجمی وه ، دوی ده ته بد رد او ویلې ، چه رسول الله صلی الله علیه و آله ته معلومه شوه نو دوی رضی الله عنہم ابوذر غفاری رضی الله عنہ ته او فرمائل : په تا کښې د جاهلیت اثر باقی پاتې دې . حضرت ابوذر رضی الله عنہ تپوس او کړو چه آیا څما په دې بوډا توب کښې هم ! نو حضور صلی الله علیه و آله او فرمائل : " هو "

چه د کوم سرې سره تې ترڅې خبرې راغلې وې دا سرې حضرت بلال وو . د دوی د مور نوم حمامه وو - (۲) د جاهلیت نه خویا مراد د اسلام نه وړاندې والا جاهلیت مراد دې او یا دې نه جهل مراد دې - (۳)

قوله: قلت: علي حين ساعتي: هذه من كبر السن: یعنی دومره عمر زیاتیدو سره په ما کښې د جاهلیت اثر شته دې . حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنہ مشر جلیل القدر صحابی وو . حضور صلی الله علیه و آله دوی ته غصه او کره دې دپاره چه بیا دپاره محتاط وی . علامه سلطانې رحمه الله لیکي وانما وبخه بذلك مع عظم درجته تحذيره ان يفعل مثل ذلك مرة أخرى (۴)

(۱) فتح الباری : ۵۷۳ \ ۱۰ . عمدة القاری : ۱۲۶ \ ۲۲ . ارشاد الساری : ۶۸ \ ۱۳

(۲) صحيح البخاری کتاب الایمان ، باب خوف المومن أن يحبط عمله و هو لا يشعر (رقم الحديث : ۴۹)

(۳) صحيح البخاری ، کتاب الإيمان ، باب المعاصي من أمر الجاهلية (رقم الحديث : ۳۰)

(۴) عمدة القاری : ۱۲۶ \ ۲۲ . فتح الباری : ۵۷۳ \ ۱۰

(۵) فتح الباری : ۵۷۳ \ ۱۰ . عمدة القاری : ۱۲۶ \ ۲۲

(۶) ارشاد الساری : ۶۹ \ ۱۳

قوله: أفنلت من أمه....: یعنی آیا تا دده مور ته بدرد او ویلی -

د حدیث نه مستنبط فائدی: حافظ ابن حجر رحمه الله د حدیث نه خو فائدی مستنبط کوی او لیکي: "و یؤخذ منه البهالغة فی ذم السبب واللعن لها فيه من تحقیر المسلم، وقد جاء الشرع بالتسوية بين المسلمين في معظم الأحكام، وأن التفاضل الحقيقي بينهم إنما هو بالتقوى، فلا يفيد الشریف النسب نسبه، إذا لم يكن من أهل التقوى، وينتفع الوضع النسب بالتقوى كما قال تعالى: (إن أكرمكم عند الله أتقاكم)، دې حدیث نه یو خو د کنخلو او د لعنت شناعت معلوم شو ځکه چه دیکبې د مسلمانانو تحقیر او توهین کیږي - دویم دا خبره معلومه شوه چه د یو مسلمان په بل مسلمان باندې د فضیلت او د فوقیت حاصلولو معیار تقوی ده، دې وجه نه د یو اوچت او د شریف نسب سره تعلق لرونکې یو سړې متقی نه وی نو صرف نسب ده ته هیڅ فائده نه شی ورکولې، دده په عکس یو سړې چه د لاندې نسب سره تعلق لری خو متقی دې نو دده مقام اوچت دې، قرآن کریم کبې هم دپته ئې اشاره کړیده او ویلي دي (ان اکرمکم عندالله اتقاکم)

۴۵=باب مَا يَجُوزُ مِنْ ذِكْرِ النَّاسِ نَحْوَ قَوْلِهِمُ الطَّوِيلُ وَالْقَصِيرُ

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ [ر: ۴۶۸] وَمَا لَا يَرَاذِيهِ شَيْنُ الرَّجُلِ [ه: ۴] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غُمَرَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ صَلَّى بِنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظَّهْرَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ قَامَ إِلَى خَشَبَةٍ فِي مَقْدَمِ الْمَسْجِدِ وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهَا وَفِي الْقَوْمِ يَوْمَئِذٍ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ وَخَرَجَ سَرْعَانَ النَّاسِ فَقَالُوا قَصُرَتِ الصَّلَاةُ وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُوهُ ذَا الْيَدَيْنِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَنَسَيْتَ أَمْ قَصُرَتْ فَقَالَ لَمْ أَنَسَ وَلَمْ تَقْصُرْ قَالُوا بَلْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ثُمَّ وَضَعَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ [ر: ۴۶۸]

د ترجمه الباب مقصد: علامه عینی لیکي: ای هذا باب فی بیان ما یجوز من ذکر أوصاف الناس نحو قوله: فلان طویل، و فلان قصیر (۱)

د امام بخاری رحمه الله مقصد ددې باب نه دا دی چه بعض داسې جسمانی اوصاف چه کوم عیب نه گنرلې کیږي که د یو سړي دپاره دا استعمال کړې شی نو دا جائز دی، مثلاً طویل، قصیر وغیره په دې شرط چه د چا دپاره دا استعمالیږي هغه ته په دې تکلیف نه رسی، ترجمه الباب کبې و مالا یراد به شین الرجل سره دپته اشاره ده، د شین معنی د عیب ده، په خپله رسول الله ﷺ د یو صحابی دپاره د "ذو الیدین" لفظ استعمال کړې وو،

(۱) فتح الباری: ۵۷۳/۱۰

(۲) عمدة القاری: ۱۲۶/۲۲

روایت دیاب کنبی ددی تفصیل راغلی دی ، دا روایت په کتاب الصلاة کنبی تیر شویدی^(۱) .
 د . اعمش . او د . اعرج . وغیره چه کوم اوصاف د بعض راویانو دپاره استعمالیږی اصولاً
 دا صحیح نه دی . خو چه دا راویان په دی اوصافو سره دومره مشهور شویدی چه ددی
 اوصافو ذکر کولو نه بغیر د دوی پیژندگلو مشکله ده ، دی وجه نه دا د یو ضرورت
 ترلاندی محدثین ذکر کوی ، مقصود د دوی عیب بیانول نه وی بلکه تعارف کول وی ،
 بعض محدثینو دیکنپی سختی کړیده او ویلې دی چه دا صحیح نه ده ، امام بخاری رحمه
 الله په " مالا یراد به شین الرجل " سره دی طرف ته اشاره کړیده -^(۲)

۴۶= بَابُ الْغَيْبَةِ وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا يَغْتَبُ بَعْضُكُم بَعْضًا يُحِبُّ
 أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ
 اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ [الحجرات: ۱۲]

[۴۶هـ] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ عَنْ طَاوُسٍ
 عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ مَرَّرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ
 فَقَالَ إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ وَأَمَّا هَذَا
 فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِعَسِيبٍ رَطَبٍ فَشَقَّهُ بِأُثْنَيْنِ فَعَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا وَعَلَى هَذَا
 وَاحِدًا ثُمَّ قَالَ لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْبَسَا [ر: ۲۱۳]

د غیبت متعلق خو خبرې په ذهن کنبی اوساتی
 د غیبت تعریف ① رومی خبره د غیبت د تعریف سره متعلق ده ، امام راغب د غیبت
 تعریف کړیدی : الغیبة أن يذكر الإنسان غيره بما فيه من عيب من غير أن أحوط إلى ذكره^(۳) د یو بل
 سړی عیب بغیر د ضرورته بیانولو ته غیبت ویلې کیږی -
 امام غزالی رحمه الله په " احیاء العلوم " کنبی غیبت تعریف کړیدی " الغیبة أن تذكر أحوالها
 يكرهه لو بلغه " ^(۴)

علامه ابن اثیر په " النهاية فی غریب الحديث " کنبی د غیبت تعریف کړیدی " الغیبة وهي أن يذكر
 الإنسان في غيبته بسوء وإن كان فيه " ^(۵) علامه قرطبی رحمه الله په تفسیر قرطبی کنبی د غیبت

^(۱) صحيح البخاری ، کتاب الصلاة ، باب تشبيك الأصابع في المسجد وغيره (رقم الحديث : ۴۸۲)

^(۲) (۶۵) عمدة القاری : ۱۲۷ \ ۲۲ ، ارشاد الساری : ۷۰ \ ۱۳ ، فتح الباری : ۵۷۴ \ ۱۰

^(۳) المفردات فی غرائب القرآن ، کتاب الغین و ما يتصل بها : ۳۶۷

^(۴) إحياء علوم الدين للإمام الغزالي كتاب آفات اللسان ، الآفة الخامسة عشرة الغيبة : ۱۴۳ \ ۳

^(۵) (النهاية لابن الأثير : ۳۹۹ \ ۳)

تعریف کړېدې "هی ذکر العیب بظهور الغیب" (۱)

حاصل دا چه دیو سړی په داسې انداز سره د هغه په غیر موجودگي کښې داسې تذکره کول چه که دې دا واورى نو ده ته به دا ښه نه لگي ، غیبت دې -

بعض خلق وائی چه غیبت مطلقاً د چا د بدې بیانولو نوم دې ، که هغه حاضر وی او که غائب وی خو راجح دا ده چه شا په شا د چا بد بیان کړې نو دا غیبت دې خکه چه د لفظ د لغوی معنی په دې صورت کښې رعایت کیږي ، او چه د چا په تعریفاتو کښې د "غائب کیدو" قید نه وی لگیدلې ، هلته هم دا قید محذوف منل پکار دی - (۲)

د غیبت حکم: (۳) غیبت بعض عالمانو په صفاتو یعنی وړو گناهونو کښې شمار کړېدې (۳)

خو د جمهورو عالمانو په نزد غیبت په کبائرو کښې دی ، علامه قرطبی وغیره خو عالمانو په دې اجماع هم نقل کړیده ، (۴) خکه چه د غیبت متعلق په قرآن او حدیث کښې ډیر سخت وعیدونه راغلې دی چه کوم د دې په کبیره کیدو باندې واضح دلالت کوی -

حدیث د معراج کښې دی چه رسول الله ﷺ څه خلقو لره اولیدل چه دوی په نوکونو خپل مخونه شوکوی . د دوی باره کښې ئې معلومات او غوښتل نو حضرت جبریل علیه السلام او فرمائېل : "هؤلاء الذين يأكلون لحوم الناس ويقعون في أعراضهم" (۵) یعنی دا هغه خلق دی چه کوم د خلقو غوښې خوری (یعنی غیبت کوی) او د دوی په عزت کښې ورپرېووخی -

د سعید بن زید مرفوع روایت دې "ان من أربى الربا الاستطالة في عرض المسلم بغير حق" (۶) د یو مسلمان د عزت په باره کښې په ناحقه ژبه خوزول د سود بدترین صورت دې (

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت کښې دی : "من أكل لحم أخيه في الدنيا، قرب له يوم القيامة، فيقال له : كله ميتاً، كما أكلته حياً، فيأكله، ويكلم ويصيح" (۷) یعنی چه کوم سړی په دنیا کښې د خپل رور غوښه او خوړه یعنی غیبت ئې اوکړو د قیامت په ورځ به دې دده قریب کړې شی او ده ته به اوویلې شی چه ده لره د مړی په حالت کښې اوخوړه چه څنگه تا دې د ژوند په حالت کښې خوړلې وو نو دې به ده لره خوری او د ده طبیعت به تروش شی او چغې به وهی -

امام بخاری رحمه الله په "الأدب المفرد" کښې د حضرت جابر روایت رانقل کړېدې ، هغه

(۱) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي . سورة الحجرات : ١٦ : (٣٣٥)

(۲) فتح الباری : ١٠ / ٥٧٥

(۳) فتح الباری : ١٠ / ٥٧٦ ، ارشاد الساری : ١٣ / ٧١

(۴) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي . سورة الحجرات : ١٦ / ٣٣٧ ، فتح الباری : ١٠ / ٥٧٦

(۵) أخرجه ابوداود في كتاب الأدب . باب في الغيبة : ٢٦٩ / ٤ (رقم الحديث : ٤٨٧٨) وأخرجه البيهقي في شعب الإيمان . باب في تحريم أعراض الناس : ٢٩٩ / ٥ (رقم الحديث : ٦٧١٦)

(۶) أخرجه ابوداود في كتاب الأدب . باب في الغيبة : ٢٦٩ / ٤ (رقم الحديث : ٤٨٧٨) وأخرجه البيهقي في شعب الإيمان . باب في تحريم أعراض الناس : ٢٩٩ / ٥ (رقم الحديث : ٦٧١٦)

(۷) تفسير ابن كثير ، سورة الحجرات ك ٤ / ٢١٦

فرمانی - کنامع رسول الله صلى الله عليه وسلم دارتفعت ریح خبیثة منتنة، فقال أتدرون ما هذه؟ هذه ریح الذین یغتایبون المؤمنین^(۱) (حضرت جابر فرمانی : چه مونږ د رسول الله ﷺ سره وو چه دیکښې یو بد بوداره هوا راغله ، نو دوی ﷺ اوفرمانل ، تاسو ته پته شته چه دا څه خیز دې ؟ ... دا د هغه خلقو بدبو ده چه کوم د مؤمنانو غیبت کوی)
 د غیبت په باره کښې دې احادیثو کښې چه کوم وعیدونه بیان شویدي . ددې په وجه عالمانو غیبت کول په کبانرو کښې شمار کړيدي -
 د غیبت نه د توبه کولو صورت ⑤ د غیبت د گناه نه د توبه کولو څه صورت دې ؟ د بعض عالمانو خیال دې چه الله تعالی ته دې توبه اوکړې شی یعنی ندامت سره دې استغفار اوکړې شی ، او په زړه کښې دې بیا دپاره دینه د بیچ کیدو عزم وی ، بس هم دا کافی ده^(۲) بعض عالمانو لیکلې دی چه د چا غیبت شویدي . د هغه دپاره دې استغفار اوکړې نو دا به ددې تلافی شی -^(۳)

خو جمهور عالمان فرمانی چه ده په غیبت کولو سره د بل حق وهلې دې ، دې وجه نه چه ده د چا غیبت کړيدي د هغه نه معافی اونه غواړی او د حق وهل ترینه معاف نه کړی نو تر دغه وخته دا گناه نه معاف کیږی ځکه چه حق العبد صرف په توبه او په استغفار سره نه ادا کیږی . چه تر څو اداء نه کړې شی یا معاف نه کړې شی -^(۴)

ددې تائید د یو حدیث نه هم کیږی ، دوی ﷺ فرمانی - من کانت له عند أخیه مظلمة فی عرض أو مال، فلیتحللها منه^(۵) (چه کوم سړی په خپل روز باندې د عزت یا د مال په باره کښې ظلم کړې وی نو دا دې په ده سره معاف کړی)
 د معاف کولو یو صورت دا دې چه لار شی او هغه ته صفا اووایی چه ما د ستا غیبت کړيدي . ته ما معاف کړه -

علامه شامی او علامه قرطبی فرمانی . چه دارنگ اظهار کول ضروری نه دی ، مجمل او مبهم که اوویلې شی چه د ستا کومه حق تلفی ځما نه شوې وی نو دا راته معاف کړه او چه دې معافی اوکړی نو انشاء الله د غیبت گناه به معاف شی ، -^(۶) خو چه د کوم سړې غیبت

^(۱) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد . باب بلا ترجمة : ۱۹۴/۱۲

^(۲) روح المعانی . سورة الحجرات . ۱۶۰/۱۳ . الجزء : ۲۵

^(۳) الجامع لأحكام القرآن . سورة الحجرات : ۳۳۷/۱۶

^(۴) شرح الطیبي على مشکاة المصابيح . کتاب الادب . باب حفظ اللسان و الغيبة و الشتم : ۱۲۵/۱۰ .

مرقاة المفاتيح على مشکاة المصابيح . کتاب الآداب . باب حفظ اللسان . و الغيبة و الشتم : ۱۹۷/۱۹

^(۵) أخرجه البخاری فی کتاب المظالم و الفصب . باب من کانت له مظلمة عند الرجل (رقم الحديث :

۲۴۴۹) و أخرجه الإمام أحمد فی مسنده : ۱۶۱/۱۲

^(۶) رد المحتار على الدر المختار . کتاب الحظر و الإباحة . فصل فی البيع : ۲۹۰/۱۵ . الجامع لأحكام

القرآن للقرطبی : ۳۳۹/۱۶ . روح المعانی : ۱۶۱/۱۳

شویدی هغه ته د غیبت علم نه وی شوې نو بیا د ده نه د معافۍ په ځانې د الله تعالی نه ددې گناه معافی غوښتل کافی دی -

د چا غیبت کول جائز دی ؟ (۱) که یو سړې مشهور فاسق او فاجر دې او دې علانیه د فسق او د گناه ارتکاب کوی ، نو د ده بد او فسق بیانول ممنوع غیبت کښې داخل نه دی - یو روایت کښې دی " من ألقى جلهاب الحياء فلا غيبة له " (۱) (چه کوم د حیاء څادر لرې کړی د هغه غیبت حرام نه دې) او یو مرفوع حدیث کښې دی " اذكروا الفاجر بما فيه كي يحذره الناس " (۲) یعنی د فاسق بد بیان کړه چه خلق ترینه ځان اوساتلې شی -

د حضرت حسن بصری نه روایت دې : ثلاثة ليست لهم حرمة : صاحب الهوى ، والفاسق المعلن ، و الإمام الجائر (۳) یعنی د دریو کسانو غیبت حرام نه دي ، یو د خواهش او د هوا (بدعت) والا ، دویم د علانیه فسق کوونکی او دریم د ظالم حکمران ، دارنگه چه د چا عیب بیانول دیني یا دنیوی ضرورت وی ، نو دا غیبت هم ممنوع نه دې ، په راویانو چه کوم جرح کیږي نو دا هم یو دیني ضرورت دې دې وجه نه دا جائز دې - (۴) علامه شامی د حلال او د حرام غیبت مقامات په اشعارو کښې بیان کړيدي فرمائی :

بیا یکره الإنسان یحرم ذکره	سوی عشره حلت أتت تلوا واحد
تظلم و شر و أحر و بین مجاهرا	بفسق و مجهولا و غشالقاصد
و عرف کذا استفت استعن عند زاجر	کذلك اهتم حذر فحور معاند

دا رنگه او گوري فتح الباری، کتاب الأدب، باب ما يجوز من اغتياب أهل الفساد والريب : ۵۸۷/۱۰

قوله: أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا : د غیبت مثال ئې د مړي د غوښې سره ورکړو ، یو خو ددې وجه چه څنگه مړي ته پته نه لگي چه د ده غوښه څوک خوری داسې چه د چا غیبت کیږي ، هغه ته هم پته نشته دې چه د ده غیبت کیږي څنگه چه د مړي غوښه خوړل یو ناخوښه او بد عمل دې داسې غیبت کول هم شرعا قبیح او ناخوښه دې (۵)

د روایت د باب د ترجمة الباب سره مناسبت : روایت د باب ، طهارت ، کتاب الوضوء، باب من الکبائر ان لا يستتر من بوله او جنائز باب الجريد على القبر کښې تیر شویدی ، دیکښي د غیبت ذکر نشته دې ، په ظاهره ددې د ترجمة الباب سره مناسبت نشته دې - بعض شارحان وائی چه روایت کښې د نیمه یعنی د چغل خورۍ ذکر دې او چغل خوری او

(۱) أخرجه البيهقي في السنن الكبرى ، كتاب الشهادات ، باب الرجل من أهل الفقه : ۲۱۰/۱۱۰

(۲) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي، سورة الحجرات : ۳۳۹/۱۶

(۳) ۸۵ الجامع لأحكام القرآن للقرطبي، سورة الحجرات : ۳۳۹/۱۶

(۴) كتاب الحظر والإباحة ، فصل في البيع : ۲۹۰/۱۵

(۵) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ، سورة الحجرات : ۳۳۵/۱۶

غیبت دواړه حرام کیدو کښې مشترک دی - (۱)

خو صحیح خبره دا ده چې د روایت د باب په بعض طرق کښې د " غیبت " ذکر شته دي ، لکه چې امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت جابر رضی الله عنه روایت رانقل

کړیدی چې د هغې الفاظ دا دي " أما أحدهما فكان يفتاب الناس " (۲)

او امام احمد او طبرانی په صحیح سند سره د حضرت ابوبکره نه روایت رانقل کړیدی ، د دې الفاظ دي " إنها لي عذبان في الغيبة والبول " (۳) دارنگه مسند احمد او طبرانی کښې د يعلى بن شبايه روایت کښې دي " إن النبي صلى الله عليه وسلم مر على قبر يعذب صاحبه ، فقال : إن هذا كان يأكل لحوم الناس " (۴)

دې روایتونو کښې تصریح ده چې قبر کښې چا ته عذاب ورکیدلو د هغه د معذب کیدو یو وجه غیبت وو ، دا روایتونه چې د امام بخاری رحمه الله په شرطونو برابر نه وو ، دې وجه نه امام د نیمه والا روایت ذکر کړو او نورو روایتونو ته نې اشاره کول کافی او ګڼل - (۵)

روایت د باب کښې د " عسیب " لفظ راغلې دي ، ښاخ ته وائی -

۴۷ = بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ

[۵۷۰۶] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَارِ [۳۵۷۸: ر]

د باب مناسبت : رسول الله ﷺ فرمائی چې بنو نجار د انصارو په کورونو کښې د ټولو نه بهتر دي ، په ظاهره د دې باب د غیبت سره مناسبت نه معلومیږي خو شارحانو مناسبت بیان کړیدی او هغه دا دي چې امام بخاری رحمه الله دې خبرې ته اشاره کول غواړي چې د یو کس تعریف اوشی او ده لره په نورو خلقو باندې ترجیح ورکړې ، نو ډیر کرته دا ترجیح چې په کومو خلقو ورکړې شوې وی هغه په دوی بده اولګي خو دا بد لګیدل په " ذکرک أخطاک بها یکره " کښې نه ده داخل ، ځکه چې " ذکرک أخطاک بها یکره " هغه وخت قابل د زجر او د تنبیه ده ، چې کله په دې څه شرعی حکم مرتب نه وي ، بغير د څه شرعی حکم او د وجه نه ناخوښه خبره کول په ممنوع غیبت کښې داخل ده ، خو که د څه شرعی حکم او د مصلحت په وجه د چا متعلق څه ناخوښه خبره اوشی نو دا په غیبت کښې داخل نه ده - لکه چې حافظ ابن حجر

(۱) ارشاد الساری : ۸۱۱۱۳ عمدة القاری : ۱۲۸۱۲۲ ، فتح الباری : ۵۷۷۱۱۰

(۲) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب الغيبة و قول الله تعالى و قول الله تعالى : و لا یفتب بعضکم بعضا ۱۹۸۱۲ : (رقم الحديث : ۷۳۵)

(۳) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانید أبی بکره : ۳۹۱۵ ، فتح الباری : ۵۷۷۱۱۰

(۴) فتح الباری : ۵۷۷۱۱۰

(۵) ارشاد الساری : ۷۳۱۱۳

او علامه قسطلانی لیکي : و مناسبة لإيراد هذه الترجمة هنا ولم يذكر فيها شيء من الغيبة من جهة أن
المفضل عليهم يكرهون ذلك ، فيستثنى ذلك من عموم قوله : ذكرنا أحوال بها يكره ، إذ محل الزجر ، إذالم
يترتب عليه حكم شرعي ، فإن ترتب ، فلا يكون غيبة ، ولو كرهه المحدث عنه ^(١)

۳۸ = بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ اغْتِيَابِ أَهْلِ الْفَسَادِ وَالرِّيبِ

[۵۰۷] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ سَمِعْتُ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ سَمِعَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ
أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَقَالَ اذْنُو لَهُ يَسْ أَخُو الْعَشِيرَةِ أَوْ ابْنُ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ قُلْتُ يَا
رَسُولَ اللَّهِ قُلْتُ الَّذِي قُلْتَ لَمْ أَلَنْ لَهُ الْكَلَامَ قَالَ أَيْ عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ
النَّاسُ أَوْ دَعَاهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فَحْشِهِ [ر: ۵۱۸۵]

ريب د ريبه جمع تهمت ته وائی ، امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی ، چه كه يو كس
مشهور فاسق فاجر وی او د ده فسق او فجور مشهور او معروف وی ، نو دده غیبت كول
جائز دی ، چه د هغې تفصیل بیان كړې شویدی ، علامه انور شاه کشمیری رحمه الله لیکي :
وقد ذكر الشامي فيها المستثنيات ، ملخصا يرجع عندي إلى كلمة واحدة ، وهي أن الغيبة هي التي كانت لتبديد
الصدر والتلذذ بها ، وجعلها مشغلا ، أما إذا كان بصدد ذكر حوادث الأيام وصروفها ، فذكر فيها أشياء ، لا
يكون من الغيبة المحظورة ، ولذا ترجم البخاري : "باب ما يجوز من اغتيا ب أهل الفساد والريب

شامی بسمای الناس مشغول مثل الذباب يراعى موضع العلل ^(٢)

يعنى علامه شامی رحمه الله د غیبت محرمه نه څه صورتونه مستثنی كړیدی خو څما په
نزد د ټولو حاصل دا دی چه كه څوك د خوند اخستو دپاره غیبت باقاعده یو مشغولتیا
او ګرځوی نو دا حرام او ناجائز دی خو كه چا واقعات او حالات اورولو اورولو كښې د بعض
څیزونو ذكر او كړو (د بعض خلقو د بدی ذكر ضمنا راغلو) نو دا په ممنوع غیبت كښې
داخل نه دی . امام بخاری رحمه الله دا باب هم دې دپاره قائم كړیدی . یو عربی شاعر ډیر
ښه ویلې دی " بدتر دې هغه كس چه د خلقو په بدو بیانولو كښې مشغوله وی په شان د هغه
مچ همیشه په ګنده ځانې ګرځی را ګرځی " -

۳۹ = بَابُ النَّمِيمَةِ مِنَ الْكَبَائِرِ

[۵۰۸] حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عِيْنَةُ بْنُ حُمَيْدٍ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ
ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعْضِ حِطَّانِ الْمَدِينَةِ فَسَمِعَ صَوْتَ

(١) ارشاد الساری : ۱۱۳ / ۷۳

(٢) فيض الباری ، كتاب الأدب ، باب الغيبة : ۳۸۹ / ۴

اِنَّ اَنْتَ يَعْذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا فَقَالَ يَعْذَّبَانِ وَمَا يَعْذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ وَاِنَّهُ لَكَبِيرٌ كَانَ
اَحَدُهُمَا لَا يَسْتَبْرِئُ مِنَ الْبَوْلِ وَكَانَ الْاُخْرَى مَشْيًى بِالْثَمِيْمَةِ ثُمَّ دَعَا بِجَرِيْدَةٍ فَكَسَرَهَا بِكِسْرَتَيْنِ
اَوْ ثَلَاثَتَيْنِ فَجَعَلَ كِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا وَكِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا فَقَالَ لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ
يَنْتَبَسَا [ر: ۲۱۳]

چغل خوری لویه گناه ده : نیمه چغل خوری ته وائی ، بعض عالمان نیمه او غیبت یو گر خوری
چه دې دواړو کښې څه فرق نشته دې - (۱)

خو راجح دا ده چه دواړو کښې فرق شته ، نیمه یعنی چغل خوری دیته وائی چه یو سرې د
بل کس حالت یا د ده څه خبره بل کس ته په نیت د فساد د ده د رضامندی نه بغیر نقل کړې
، برابره خبره ده چه ده ته معلومه وی او که نه وی او غیبت دیته وائی چه د چا شا په شا د
ده بدی بیان کړې شی - (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله د دې دواړو په مینځ کښې نسبت د عموم خصوص من وجه بیان
کړیدی ، عموم خصوص من وجه درې مادې غواړی ، دوه افتراقی او یو اجتماعی ، که د
چا بدی د فساد په نیت سره بل کس ته د ده په موجودگي کښې بیان کړې شی نو دا نیمه
ده غیبت نه دې او چه د چا بدی دده شا په شا بغیر د نیت د فساد بل کس ته بیان کړې
شی نو دا غیبت دې نیمه نه ده دا دواړه افتراقی مادې شوې ، دینه علاوه باقی
صورتونه د اجتماعی مادې دی ، یعنی که د فساد نیت هم وی او مقول فیه موجود هم نه
وی نو دواړه به جمع شی ، لکه چه دې د مذکوره تفصیل بیانولو نه پس لیکي :

فامتازت النیمة بقصد الإفساد ، ولا یشتراط ذلك فی الغیبة ، وامتازت الغیبة بكونها فی غیبة المقول فیه و
اشترکتا فی اعداد ذلك (۳)

هـ = بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّمِيْمَةِ وَقَوْلِهِ هَمَّا زَمْشَاءٍ بِتَمِيمٍ (الْقلم: ۱۱)

وَيُلْ لِكُلِّ هَمْزَةٍ لُحْزَةٍ [الهمزة: ۱] يَهْمِزُ وَيُلْزِمُ وَيَعِيبُ وَاحِدٌ

[۱۰۰هـ] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامٍ قَالَ كُنَّا مَعَ
حَدِيقَةَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَجُلًا يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ حَدِيقَةُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ

(۱) امام بخاری رحمه الله دې باب سره اشاره کول غواړی چه چغل خوری بعض صورتونو

(۱) ارشاد الساری : ۷۷۱ ۱۳ ، فتح الباری : ۵۸۰ ۱۱۰

(۲) ارشاد الساری : ۷۷۱ ۱۳ ، فتح الباری : ۵۸۰ ۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۵۸ : ۱۱۰

(۱) (۵۷۰۹) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الإيمان ، باب بيان غلط تحريم النیمة : ۱۰۱ ۱۱ (رقم
الحديث : ۱۰۵) و أخرجه أبو داود في كتاب الأدب ، باب في القنات : ۲۶۸ ۱۴ ... [بقیه بر صفحه آئنده]

کښې جائز کيږي، مثلاً د جاسوسی په ذریعه د کافرانو د حالاتو چغل خوری کول جائز دي (۱)
قوله: هناز مشاء بنمیم: دا سورة قلم کښې دی هڅاڅ صیغه د مبالغه ده، زیات طعن زنی
 (پیغور) کوونکې (۲)

مشاء د مشق نه د مبالغه صیغه ده، د تلو په معنی، نیمیم چغل خور ته وائی، اهل لغت
 لیکلې دي چه "نم" په اصل معنی کښې د حرکت کولو او د خوزیدو دي - (۳)

قوله: ویل لكل همزة لمزة: همزة او لمزة دواړه د مبالغې صیغې دي، زیات پیغور
 ورکوونکې د عیبونو او زیات غیبت کوونکې -

بعض وائی لمز مخامخ عیب بیانوونکې ته وائی او همز شا په شا عیب بیانوونکې ته وائی
 ، بعضو د دې په عکس خبره کړیده

دلته امام بخاری رحمه الله د یهمز یلمز معنی د عیب بیانولو کړیده -
 بیهقی د ابن جریج نه نقل کړیدی چه د همز تعلق د سترگو، لاس وغیره سره دي او دلمز
 تعلق د ژبې سره دي - (۴)

په سند کښې تمام راویان کوفیان دي: "إن رجلاً يرفع الحديث" حافظ ابن حجر رحمه الله
 فرمائی چه ددې سړی نوم ما ته معلوم نه شو (۵)

لا يدخل الجنة قتات..... قتات چغل خور ته وائی - (۶)

بعضو ویلې دي چه تمام هغه کس ته وائی چه کوم حاضر شی او خبره واورې او بیا ئې دینه
 پس د فساد خورولو په نیت سره نقل کوي او قتات هغه ته وایی چه اوریدلې شوې خبره د
 فساد خورولو په نیت سره نقل کوي - (۷)

...

...بقیه از حاشیه گذشته [(رقم الحديث : ۴۲۸۱) و أخرجه الترمذی فی کتاب البر و الصلة . باب ما جاء
 فی المنام : ۳۷۵۱۴ (رقم الحديث : ۲۰۲۶) و أخرجه النسائی فی کتاب التفسیر . سورة القلم : ۴۹۶۱۶
 (رقم الحديث : ۱۱۶۱۴)

(۱) ارشاد الساری : ۷۶۱۱۳ عمدة القاری : ۱۲۹۱۲۲

(۲) النهاية لابن الأثير ، مادة " همز " : ۲۷۳۱۵ . مجمع بحار الأنوار : ۱۶۸۱۵

(۳) تاج العروس ، مادة نم : ۸۵۱۱۰ ، لسان العرب : ۵۹۲۱۱۲

(۴) أخرجه البيهقی فی شعب الإيمان ، باب فی تحریم أعراض الناس : ۳۰۹۱۵ (رقم الحديث : ۶۷۵۲)

(۵) فتح الباری : ۵۷۹۱۱۰

(۶) مجمع بحار الأنوار : ۲۰۵۱۴ . النهاية لابن الأثير ، باب القاف مع التاء : ۱۱۱۴

(۷) فتح الباری : ۵۸۰۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۷۷ ، ۷۶ ، ۱۳

۵۱= بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

[۵۱۰] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمَّ يَدْعُ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ وَالْجَهْلَ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ أَنْ يَدْعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ قَالَ أَحْمَدُ أَفْهَمَنِي رَجُلٌ [إِسْنَادُهُ: (ر: ۱۸۰۳)]

امام راغب اصفهانی رحمه الله فرمائی چه د زور معنی دروغ دی (۱) روایت کنبی دی چه رسول الله ﷺ فرمایی چه کوم سری دروغ ویل او د دی مطابق عمل کول او جهل پری نه خودلو نو الله تعالی ته دده د خوراک خبناک پریخودو هیڅ حاجت نشته دې -

قوله: قال أحمد: أفهمني رجل إسناداً: أحمد بن یونس وائی چه یو سری څه د حدیث په سند پوه کړم ، مطلب دا دي چه کله دوی د خپل شیخ ابن ابی ذئب نه حدیث واوریدو نو په سند دوی پوه نه شو ، نو دوی سره یو بل سری ناست وو دغه سری دې په سند پوه کړو -

امام ابوداود رحمه الله په سنن کنبی دا روایت نقل کوی او بالکل ددې په عکس ئې خبره نقل کړیده هلته د روایت په آخر کنبی دی " وقال أحمد: فهت إسناداً من ابن أبي ذئب وأفهمني الحديث رجل إلى جنبه، أراه ابن أخيه ".... (۲)

د دې حاصل دا دي چه حدیث ئې د بل سری نه او سند ئې د ابن ابی ذئب نه ازده کړو او دلته د بخاری په روایت کنبی دی چه حدیث ئې د ابن ابی ذئب نه او سند ئې د بل سری نه ازده کړو - ممکن ده چه دا حدیث په دواړه رنگه احمد بن یونس روایت کړې وی - (۳)

علامه کرمانی رحمه الله د أفهمني رجل إسناداً مطلب دا بیان کړیدی چه ما نه دا سند هیر شوې وو ، یو بل سری ما ته دا سند یاد کړو - (۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا مطلب صحیح نه دي بلکه صحیح مطلب هم هغه دي چه کوم بره بیان کړې شو - (۵)

د حدیث شریف مطلب دا دي چه یو سری روژه خو اوساتله خو دروغ وائی او په دروغو عمل کوی نو الله تعالی ته د داسې روژې هیڅ ضرورت نشته دي ، یعنی الله تعالی داسې روژه نه قبلوی (۶)

(۱) قال الإمام الراغب الأصفهاني: وقيل للكذب زور لكونه مانلاً عن جهته، المفردات في غرائب القرآن، كتاب الزاى و ما يتصل بها: (۲۱۷)

(۲) سنن أبى داود، كتاب الصوم، باب الغيبة للصائم: ۳۰۷/۲ (رقم الحديث: ۲۳۶۲)

(۳) فتح الباری: ۵۸۱/۱۰

(۴) شرح البخاری للكرمانی: ۱۹۷/۲۱

(۵) فتح الباری: ۵۸۱/۱۰

(۶) فتح الباری: ۵۸۱/۱۰

علامه تورپشتي رحمه الله په شرح د مشکات کښې ليکي : «أى لا يبال بعمله ذلك، لأنه أمسك عما يبيح له في غير حرم الصوم، ولم يمسك عما حرم عليه في سائر الحالات»^(۱)
 (يعنى الله تعالى ته د ده د عمل پروا نشته دې خکه چه ده د خوراک او د اوبو او د جماع نه خو خان بند کړو چه کوم د روژي نه علاوه په عام حالاتو کښې مباح دی خو د دروغو نه ئې خان بند نه کړو چه کوم په تمامو وختونو کښې حرام دې -
 حديث د باب په کتاب الصوم کښې تیر شويدي -^(۲)

۵۲=باب مَا قِيلَ فِي ذِي الْوَجْهِينَ

[۵۷۱۱] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللَّهِ ذَا الْوَجْهِينَ الَّذِي يَأْتِي هَوْلًا بِوَجْهِهِ وَهَوْلًا بِوَجْهِهِ [ر: ۶۵۷۷]
 دې باب کښې د هغه کس چه دوه رخی اختیاروی مذمت کړې شويدي ، حديث دباب کښې دی . چه د قیامت په ورځ به د الله تعالى په نزد ته هغه کس ډیر بد بیا مومي چه دوی ته په یو رخ سره راځي او هغوی ته په بل رخ سره راځي -
 یعنی څه خلقو ته راشي هغوی ته وائی څه د ستاسو ملګري یم او د ستاسو حمایت ګریم او د هغه نورو مخالف یم ، بیا نورو ته لار شی هغوی ته خپل محبت ښکاره کوی ظاهره ده چه دا نفاق دې -^(۳)

یو بل طریق کښې دی الذی یلکي هؤلاء بحديث هؤلاء، وهؤلاء بحديث هؤلاء^(۴) یعنی د خلقو خبرې یو بل ته رسوی او اراده ئې د فساد وی د داسې کس په باره کښې وعید راغلې دې -

۵۳=باب مَنْ أَخْبَرَ صَاحِبَهُ بِمَا يُقَالُ فِيهِ

[۵۷۱۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ وَاللَّهِ مَا أَرَادَ مُحَمَّدٌ بِهَذَا وَجْهَ اللَّهِ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَمَعَهُ وَجْهَهُ وَقَالَ رَجِمَ اللَّهُ مُوسَى لَقَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرِ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ [ر: ۶۹۸۱]

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه که یو سړې خپل ملګری ته د ده باره کښې ویلې شوې څه خبره او وائی نو دا جائز ده او په سنت کښې ددې اصل شته لکه چه روایت د باب کښې دی حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه و آله ته د خلقو هغه خبرې رانقل کړې

(۱) شرح الطیبي علی مشکاة المصابيح . کتاب الصوم . باب تنزیه الصوم : ۱۵۷۱۴ (رقم الحديث : ۱۹۹۹)

(۲) صحيح البخاری . کتاب الصوم . باب من لم يدع قول الزور والعمل به فی الصوم (رقم الحديث : ۱۸۰۴)

(۳) ارشاد الساری : ۷۸۱۱۳ . فتح الباری : ۵۸۲۱۱۰

(۴) فتح الباری : ۵۸۲۱۱۰ . ارشاد الساری : ۷۷۱۱۳

چه د دوی باره کښې ویلې شوې وو او رسول الله ﷺ حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته غصه نه شو او وې فرمائیل چه دا تکلیف ورکوونکې خبره ده خو دینه زیات تکلیف خما نه وړاندې موسی علیه السلام ته د ده امتیانو په دینه سختو خبرو ورکړې وو - (۱)

مولانا رشید احمد گنگوھی رحمه الله په "لامع الدراری" کښې فرمائی: "والفرق بینہ و بین النبیمة أن المقصود ههنا الإصلاح ودفع الشر، ولی النبیمة الإفساد وإثارة الشر، فجاز ذلك دونها" (۲)
یعنی دې صورت کښې هم د خلقو خبره رانقل کیږي خو دا په چغل خورۍ کښې داخل نه ده . ځکه چه چغل خورۍ کښې نیت د اصلاح نه وی ، بلکه د فساد او د شر د خورولو اراده وی او دلته د اصلاح او د دفع د شر نیت وی ... علامه قسطلانی رحمه الله د حدیث د باب په باره کښې فرمائی: "ويفهم منه أن الكبراء من الخواص قد يعز عليهم ما يقال من الباطل لما في فطر البشر، إلا أن أهل الفضل يتلقون ذلك بالصبر الجليل اقتداء بالسلف ليتألم بهم الخلف" (۳)

یعنی دینه دا خبره معلومېږي چه په خواصو باندې هم بعض خبرې سختې لگي او دا سختې لگیدل د انسان په فطرت کښې داخل دی خو دوي صبر کوي دې دپاره چه روستو راتلونکې خلق د دوی تقلید او کړي (۴) حدیث کښې دی تمعر وجهه یعنی د دوی مخ رنگ بدل شو -

۵۴=بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّمَادِحِ

[۵۴۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَبَاحٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَاءَ حَدَّثَنَا بَرِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَّاسًا عَلَى رَجُلٍ وَطَرِيهِ فِي الْمِدْحَةِ فَقَالَ أَهْلَكْتُمْ أَوْ قَطَعْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ [۵۴۰: ۵۴۳]
[۵۴۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا ذَكَرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُثِنَ عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْرًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ يَقُولُ مِرَارًا إِنَّ كَانَ أَحَدُكُمْ مَا دَحَا لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا إِنَّ كَانَ يَرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ وَحَسِيبُهُ اللَّهُ وَلَا يُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا قَالَ وَهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ وَبَلَدٍ [۵۴۱: ۵۴۳]

تمادح مصدر دې د باب د تفاعل . یعنی د یو بل تعریف کول -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا دواړو صورتونو ته عام دې ، برابره خبره ده چه دواړه د یو بل تعریف (صفت ، ثناء) اوکړی . یا د یو طرف نه تعریف وی لکه چه حدیث د باب کښې د یو جانب نه په تعریف کولو باندې دوی منع او فرمائله - (۵)

(۱) الابواب والتراجم: ۱۱۵/۲. ارشاد الساری: ۷۹/۱۳

(۲) لامع الدراری علی جامع البخاری: ۲۲/۱۰

(۳) ارشاد الساری: ۷۹/۱۳

(۴) فتح الباری: ۵۸۳/۱۰

خو علامه عینی رحمہ اللہ د دوی تردید کړیدی ، هغه فرمائی چه د ترجمه الباب مقصد دا دی چه په تعریف کښې دې د حد نه زیاته مبالغه او تجاوز اونکړې شی چه دا مکروه دی لکه چه حدیث د باب کښې دی ، د یو بل تعریف کول مراد نه دی ځکه چه هغه باب د مبادحة یعنی باب د مفاعلة سره مستعمل دی او دلته تمادح باب د تفاعل دی ، هغه فرمائی :

« هذا باب في بيان ما يكره من التبادح بين الناس الذي فيه الإطراء ومجاوزة الحد ، وهو المراد من الترجمة ، لأن الحديث يدل على هذا ، قال بعضهم : هو مدح كل من الشخصين الآخر ، قلت : ليس كذلك ، هذا الذي قاله باب المفاعلة ، وهذا من باب التفاعل لمشاركة القوم ، ومن له أدنى مسكة من الصراف يعرف هذا » - (۱)
د چا په تعریف کښې مبالغه کول صحیح نه دی ، د دې څو خرابۍ دی ، اول خو مبالغه د حقیقت خلاف ده ، دویم دې سره سپری کښې عجب او ځان ته خوښوالی پیدا کیدو یره ده ، هغه به دا مبالغه حقیقت او گنړی او د خپل ځان باره کښې به په غلط فهمۍ کښې مبتلا شی - (۲)

خو که د یو سپری داسې تعریف اوشی چه دې د هغې مستحق او غالب گمان دا وی چه دا کس به په عجب او ځانته خوښۍ کښې مبتلا نه شی نو داسې تعریف جائز دې - (۳)

یو مرفوع حدیث کښې رسول الله ﷺ فرمائی « أحثوا التراب في وجوه المداحين » (۴) (د تعریف کوونکو په مخ باندې خاوره اولی) خو عالمانو لیکلې دی چه دا د هغه مداحینو په باره کښې دی چه کوم غلط او د دروغو تعریفونه کوی - (۵)

ځکه چه په خپله د رسول الله ﷺ په اشعارو او په خطبو کښې تعریف شويدي ، او دوی په دې څه بد نه دی گنړلې ، د حضرت حسان بن ثابت او د کعب بن زهیر قصائد او اشعار مشهور دی - (۶)

قوله: يطريه في المدح : إطراء په تعریف کښې د مبالغه کولو په معنی ده ، مدح (د میم په کسره او دال په سکون سره) تعریف ته وائی - حافظ ابن حجر رحمہ الله فرمایي چه ددې

(۱) عمدة القاری : ۱۳۲/۲۲

(۲) فتح الباری : ۵۸۳/۱۰ ، ۵۸۴ ، ارشاد الساری : ۸۰/۱۳

(۳) فتح الباری : ۵۸۷/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۱/۱۳

(۴) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب یحیی فی وجوه المداحین : ۴۳۳/۱ (رقم الحدیث : ۳۴۱)
أخرجه مسلم فی کتاب الزهد ، باب النهی عن المدح إذا كان فيه إفراط : ۲۲۹/۱۴ (رقم الحدیث : ۳۰۰۲)
و أخرجه الترمذی فی کتاب الزهد ، باب ما جاء فی کراهية المدح و المداحین : ۵۹۹/۴ (رقم الحدیث : ۲۳۹۳)
و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب فی کراهية التمداح : ۲۵۴/۴ (رقم الحدیث : ۴۸۰۴) و أخرجه الإمام أحمد فی مسانيد المقداد بن الأسود : ۵/۱۶

(۵) عمدة القاری : ۱۲۳/۲۲ ، فتح الباری : ۵۸۵/۱۰

(۶) عمدة القاری : ۱۲۳/۲۲

دواړو سړو نومونه ما ته په صراحت معلوم نه شو ، خو د امام بخاری رحمه الله د " الادب المفرد " د یو روایت نه معلومیږي چه تعریف کوونکې دا سړې محجن بن الدرغ وو او چه د چا نې تعریف کولو نو غالباً دا عبدالله ذو البجادین مزنی وو - (۱)

قوله: قال وهيب عن خالد: ويليک: شعبه خو د خالد بن مهران نه " ويحک " نقل کړېدې ، خو وهيب بن خالد ويليک نقل کړېدې ، دا تعليق نه دې ، دا د ماقبل سند سره متصل دې -

دې حديث کښې د تعريف کولو يو ادب بيان کړې شويدي چه تعريف کولو کښې د احتياط تقاضا هم دا ده چه سړې اووانې خما خيال کښې دې داسې دې ځکه چه ممکن ده چه دې کوم تعريف کوی حقيقت کښې دا سړې د دې مستحق نه وی او د ده خيال د حقيقت سره مطابقت نه خوری -

حديث د باب په شهادات کښې تير شويدي - (۲)

۵۵=باب مَنْ أَتْنِي عَلَى أَخِيهِ بِمَا يَعْلَمُ

وَقَالَ سَعْدُ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ [۳۶۰:ر]

[۵۵هـ] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَ ذَكَرَ فِي الْإِزَارِ مَا ذَكَرَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ إِزَارِي يَسْقُطُ مِنْ أَحَدٍ شَقِيهِ قَالَ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْهُمْ [۳۶۵:ر]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله دا واضحه کړيده چه که په کوم مسلمان رور کښې دې واقعی یو صفت وی او سړی ته د دې علم وی نو دا صفت بیانول " تمادح مکروه " کښې داخل نه دې بلکه دا جائز دې (۳) ، امام بخاری رحمه الله د حضرت سعد بن ابی وقاص قول نقل کړېدې چه کوم موصولا په کتاب المناقب ، باب مناقب عبد الله بن سلام رضی الله عنه کښې تیر شويدي. هغه فرماني چه ما د یوکس باره کښې هم چه دې د زمکې دپاسه گرځي د رسول الله صلی الله علیه و آله نه دا نه دی اوریدلې چه دې جنتي دې ماسوا د عبد الله بن سلام رضی الله عنه په باره کښې خپله حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه په عشره مبشره کښې وو ، خو دوی د خپل خان باره کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله نه په خپله دا به نه وو اوریدلې - (۴)

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الزهد ، باب النهي عن المدح إذا كان فيه إفراط (رقم الحديث : ۳۰۰۲) و أخرجه الترمذی في كتاب الزهد ، باب ما جاء في كراهية المدح و المداحين : ۵۹۹ ۱ ۴ (رقم الحديث : ۲۳۹۳) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب في كراهية التمداح : ۲۵۴ ۱ ۴ (رقم الحديث : ۴۸۰۴) و أخرجه الإمام أحمد في مسانيد المقداد بن الأسود : ۵۱۶

(۲) صحيح البخاری ، كتاب الشهادات ، باب ما يكره من الإطناب في لمدح (رقم الحديث : ۲۵۲۰)

(۳) فتح الباری ۱۰ / ۵۸۷ ، ارشاد الساری ۱۳ / ۸۱ -

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۳۳

دویم روایت کتاب اللباس، باب قول الله تعالی (قل من حرم زینة الله...) کنبی تیر شویدی، دوی حضرت صدیق اکبر علیه السلام ته او فرمائل: "انک لست منهم" ... (ته په متکبرینو کنبی نه ئی) دې دواړو روایتونو کنبی رسول الله صلی الله علیه و آله د حضرت عبد الله بن سلام او د حضرت صدیق اکبر صفت بیان کړیدی، معلومه شوه چه د یو مسلمان صفت بیانول ممنوع نه دې -

۵۶=باب قول الله تعالی ان الله یأمر بالعدل والإحسان

وإیتاء ذی القربی وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی

یَعْظُکُمْ لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُونَ [النحل: ۹۰]

وقوله إثمًا بغيكم على أنفسكم [يونس: ۲۳]

ثم بغي عليه لينصرته الله [۶۰] وترك إثارة الشر على مسلم أو كافر [۵۷۸] حدثنا الحميدي حدثنا سفيان حدثنا هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها قالت مكث النبي صلى الله عليه وسلم كذا وكذا يخيل إليه أنه يأتي أهله ولا يأتي قالت عائشة فقال لي ذات يوم يا عائشة إن الله أفتاني في أمر استفتيته فيه أتاني رجلان فجلس أحدهما عند رجلي والآخر عند رأسي فقال الذي عند رجلي للذي عند رأسي ما بال الرجل قال مطبوب يعني مسحورًا قال ومن طبه قال لبيد بن أعصم قال وفيما قال في جب طلعة ذكر في مشط ومشاقة تحت رعوفة في برد ذروان فجاء النبي صلى الله عليه وسلم فقال هذه البئر التي أريتها كأن رعويس تخيلها رعويس الشياطين وكان ماءها نقاعة الجناء فأمر به النبي صلى الله عليه وسلم فأخرج قالت عائشة فقلت يا رسول الله فهل لا تغني تنشرت فقال النبي صلى الله عليه وسلم أما الله فقد شفاني وأما أنا فأكرهه أن أثير على الناس شرًا قالت ولبيد بن أعصم رجل من بني زريق حليف لليهود [۳۰۰: ۳]

امام بخاری رحمه الله په ترجمه الباب کنبی د قرآن کریم د درې آیتونو ذکر او فرمائلو،
په ومې آیت د سورة نحل دې (ان الله یأمر بالعدل والإحسان)

مولانا شبیر احمد عثمانی رحمه الله لیکي دیکنبی د عدل او د احسان او د رشته دارانو د حقونو اداء کولو حکم ورکړې شویدی - قرآن ته تبیانالکل شوی ويلي شویدی - دا آیت د دې یو نمونه ده - ابن مسعود فرمائی چه الله تعالی د هر یو خیز د خیر او د شر بیان په دې آیت کنبی راجمع کړو - گوپا هیڅ یو عقیده، خوي، نیت، عمل، معامله ښه وی او که بد داسې نشته دې چه امر یا نهیا ددې تر لاندې داخل نه وی - بعض عالمان لیکي چه که قرآن کریم کنبی بل آیت نه وي نو یواځي دا آیت هم تبیانالکل شوی د ثبوت دپاره کافی وو - شاید دې وجه نه خلیفه راشد حضرت عمر بن عبد العزيز د جمعي په خطبه کنبی دا درج

کړو او د امت دپاره ئې اسوه حسنه قائم کړه - آیت کښې د درې څیزونو ئې امر فرمائلي دي - عدل ، احسان ، ايتاء ذی القربى ... د " عدل " مطلب دا دي چه د سرې تمام عقائد ، اعمال ، اخلاق ، معاملات ، جذبات د اعتدال او د انصاف په تله تللي شوي وي . د افراط او د تفريط په وجه يو چا پرې د تلې هم نه خکته وي او نه بره - د سخت نه سخت دښمن سره چه هم معامله کوي نو چه انصاف لمن پرې نږدې ، د ده ظاهر او باطن يو شان وي چه کومه خبره د خپل ځان دپاره نه خوښه وي هغه د خپل ورور دپاره هم نه خوښوي - د " احسان " معنی دا ده چه انسان په خپله د نيکي او د ښو مجسم نمونه شي او د نورو ښه غواړي . د مقام د عدل او د انصاف نه لر اوچت شي د فضل او د عفو او د لطف او د رحمت خوښي اختيار کړي ، د فرض د اداء کولو نه پس تطوع او تبرع طرف ته قدمونه اوچت کړي . د انصاف سره مروت اوساتي او دا يقين اولري چه څه نيکي کوي الله تعالی هغه ويني - د هلته نه به د نيکي جواب ضرور په نيکي ملاوېږي - دا دواړه خوښونه (يعنی عدل او احسان يا په نورو الفاظو سره انصاف او سړيتوب) خو د خپل نفس او د هر يو خپل او پردی او د دوست او د دښمن سره متعلق وو ، خو د رشته دارانو حق د پردو نه لږ زيات دي چه تعلقات د رشته دارو قدرت يو بل پورې تړلي دي نو د دي خيال پريخودل نه دي پکار بلکه د رشته دارانو سره همدردی او دوی سره مروت او احسان کول د پردو په نسبت زيات کول پکار دي - صله رحمی يو مستقل نيکي ده چه کوم د رشته دارانو او د ذور الارحامو دپاره درجه په درجه استعمالول پکار دي - گویا د احسان نه پس ئې د ذوی القربى په تخصیص سره ذکر اوکړو په دي ئې خبرداري ورکړو چه عدل او انصاف او خوښي د ټولو دپاره يو شان دي خو د مروت او د احسان کولو په وخت بعض ځايونو کښې د بعضو سره زيات رعايت او اهتمام کول پکار دي ، د مراتبو فرق هيرول يو قسم د قدرت د قائم کړې قوانينو نه انحراف کول دي . اوس چه د دي درې واړو لفظونو په جامعيت باندې نظر اوساتي نو پوه انسان فيصله کولې شي چه هغه کوم داسي فطري ښه خوښ او نيکي او صفت په دنيا کښې پاتې دي چه هغه د دي درې فطري اصولو د احاطې نه بهر دي -

دي آيت کریمه کښې ئې منع هم د درې څیزونو نه کړيده ، فحشاء ، منکر ، بغی ، خکه چه انسان کښې درې قوتونه دي چه د هغې په ځايه او په غلط استعمال سره ټولې خرابي او بدی پيدا کيږي ، قوت بهيميه شهوانيه ، قوت وهميه شیطانيه ، قوت غضبيه سبعيه ، غالبا په " فحشاء " سره هغه د بي حیاني خبرې مراد دي چه د کوم منشاء د شهوت او د بهيميت افراط وي او " منکر " د معروف ضد دي يعنی د نامعقول کار چه د هغې نه فطرت سليمه او صحيح عقل انکار کوي - گویا د قوت وهميه شیطانيه په غلبې سره د قوت عقليه ملکيه دباوېږي - دريم څيز " بغی " دي يعنی سرکشی کول او د حد نه وتل ظلم او زياتي ته ملا تړل د درندگانو په شان خوړلو او خبرې کولو ته ورمونده وهل او د نورو د ځان او د مال او د عزت ناموس وغيره اخستو دپاره ناحق دست درازی کول ، دا قسم ټول حرکتونه کول د قوت سبعيه غضبيه په بي ځايه استعمال سره پيدا کيږي ، حاصل دا چه په آيت کښې ئې تنبيه ورکړيده چه انسان تر کومې دغه درې قوتونه په قابو کښې او نه ساتي او قوت عقليه ملکيه د دي ټولو حاکم نه کړي نو دي مهذب او پاک نه شي کيدې -

اکثم بن صفی چه دا آیت کریمه واوریدو نو ده خپل قوم ته اوویل "خه وینم چه دا پیغمبر د تمامو ښو او د اعلی اخلاقو تعلیم ورکوی او د بدو اخلاقو او اعمالو نه منع کول کوی . نو تاسو دده په منلو کښې تندی او کړی . فکونوالی هذا الأمر و ساد لا تکنوا فيه أذناها (یعنی تاسو دې سلسله کښې سر جوړ شی او تاسو لکۍ مه جوړ پړی) حضرت عثمان بن مظعون فرماني چه هم دا آیت کریمه ما واوریدلو نو خما زړه کښې ایمان مضبوط شو او د محمد ﷺ محبت مې په زړه کښې خائې اونیولو " (۱)

دویم آیت د سورة یونس دې (إنما بیغیکم علی أنفسکم) یعنی د ستاسو بغاوت او سرکشی به په خپله د ستاسو دپاره وبال او عذاب جوړ شی ، او دریم آیت کریمه د سورة حج دې (ثم یغنی علیه لی نصرته الله) یعنی که د چا سره ظلم شوې وی د هغه به الله تعالی مدد او نصرت اوکړی -

قوله: وترک إثارة الشر علی مسلم أو کافر: إثارة په معنی د رااوچتولو او د رابرخیره کولو دې یعنی د یو مسلم او د کافر خلاف شر رابرخیره کول پریخودل امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې بیان کړیدی -

د باب لاندې امام بخاری رحمه الله هغه حدیث ذکر کړیدی چه هغې کښې په رسول الله ﷺ د جادو کیدو واقعه ذکر شویده ، د دې تفصیل کتاب الطب ، باب " سحر " و باب هل یستخرج السحر کښې تیر شویدي - (۲)

د حدیث د آیاتونو سره مناسبت : د حدیث د آیتونو سره بیانولو کښې شارحین لیکي چه دې آیتونو کښې الله تعالی د بغی او د ظلم نه منع کړیده او دا ئې خودلې ده چه د سرکشی نقصان خپله سرکشی او ظلم کوونکي ته واپس کیږي او دا چه د مظلوم به الله جل شانہ امداد کوی د الله تعالی د طرفه د مظلوم دپاره د مدد او د نصرت راتلل تقاضا کوی چه د الله په دې احسان او فضل باندې شکر ادا کړې شی ، او د دې شکر یو صورت دا دې چه دا ظالم معاف کړې ، لکه چه روایت کښې رسول الله ﷺ جادو کوونکي کس معاف کړو او ورته ئې وفرمائل " أما أنا فأكراه أن أثير علی الناس شراً " (په خلقو کښې شر رااوچتول ما ته خوښ نه دی)

حاصل دا دې چه آیتونو کښې د فضل او د احسان او د الله تعالی د امداد ذکر دې چه د هغې تقاضا شکر دې او د مظلوم د ظالم نه بدله نه اخستل هم د دې شکر یو صورت دې (۳) حافظ ابن حجر رحمه الله یو بل مناسبت بیان کړیدی هغه لیکي :

ويحتمل أن تكون مطابقة الترجمة للآيات والحديث من جهة أنه ترك استخراج السحر خشية أن يثور علی الناس منه شر ، فسلک مسلك العدل لی أن لا یحصل لمن لم یتعاط السحر شیء من أثر الضرر الناشئ عن

(۱) تفسیر عثمانی : ۳۶۷ ، سورة النحل : الآية : ۹۰

(۲) ۱۸ کشف الباری : باب السحر : ۱۰۴ ، ۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۵۸۸ ، ۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۳ ، ۱۳ ، عمدة القاری : ۱۳۴ ، ۲۲

السحرش، و سلك مسلك الإحسان في ترك عقوبة الجان: (۱)

د دې حاصل دا دې چه آیت کریمه کښې د عدل او احسان ذکر دې او رسول الله ﷺ هم د جادو په دې واقعه کښې په عدل او په احسان دواړو عمل کړیدې ، په عدل داسې چه د جادو دا واقعه دوی مشهوره نه کړه دې دپاره چه کوم خلق دوی کښې شریک نه دی چه دوی کښې شر او فساد خور نه شی ، ځکه چه که دوی د سحر کوونکو یهودیانو نومونه خودلې وې نو مسلمانانو به د دوی خلاف کارروانی کوله نو دا معامله به نزاع او جنگ او جدل ته رسیدلې وه ... دې وجه نه دا معامله دوی دباو کړه او د عدل او د انصاف لارنې اختیار کړه ، بل طرف ته نې د جادو کولو مجرم معاف کړو په احسان نې عمل اوکړو داسې په آیت کریمه کښې چه د کوم عدل او احسان حکم دې په دې باندې دوی عمل اوکړو -

۵۷=بَاب مَا يَنْهَى عَنْ التَّحَاسُدِ وَالتَّدَابِيرِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ [۵]

[۵۷۷] حَدَّثَنَا يَشْرُبُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ مُنْبِهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحْسَبُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابِرُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا [ر: ۳۸۳۹]

[۵۷۸] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابِرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ [ر: ۵۷۲۶]

دي باب کښې امام بخاری رحمه الله د دوه څیزونو ممانعت بیان کړیدې ، یو د حسد او بل د تدابیر -

د حسد معنی او ددې علاج : د حسد معنی ده چه څوک په نعمت او په خوشحالیو کښې اووینې او د دې د زوال تمنا اوکړې ، دا جائز نه ده (۲)

خو که څوک دې په نعمت کښې اولیدلو او دې سره دې دا جذبه او تمنا پیدا شی چه ما سره دې هم داسې نعمت وی نو دیته غېطه وائی او دا جائز دې - (۳)

حسد یو مهلکه باطنی بیماری ده ، د دې په وجه انسان هیڅ بې هیڅه چه د خلقو سره د الله

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۵۸۸

(۲) (۵۷۱۸) الحديث أخرجه البخاری أيضا في كتاب الأدب ، باب الهجرة (رقم الحديث ۵۷۲۶) وأخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب ، باب تحريم التحاسد والتباغض والتدابير : ۴ / ۱۹۸۳ (رقم الحديث : ۲۵۵۹)

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۵۹۱ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۳۶ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۸۳

(۴) فتح الباری ، كتاب العلم ، باب الإغبط في العلم والحكمة : ۱ / ۱۶۷ ، عمدة القاری ، كتاب العلم باب الإغبط في العلم والحكمة : ۲ / ۵۷ ، معارف القرآن : ۸ / ۸۴۹

نعالی نعمتونه اووینی نو دې سوزی او ویلي کيږي -
صوفیان حضرات د حسد علاج دا ذکر کوی چه حاسد دې په زړه باندې جبر اوکړي او خو
خله دې په مختلفو مجلسونو کښې د محسود تعریف دې اوکړي ، او ده دپاره دې دعا
او غواري نو داسې به رو رو د ده حسد ختمیږي - (۱)

په قرآن کریم کښې د حاسد د حسد د شر نه پناه غوستي شويده (ومن شر حاسدا اذا حسد) "اذا
حسد" معنی ده "اذا اظهر حسده وعمل به مقتضاه" یعنی چه حاسد کله خپل حسد ظاهر کړي او ددې
مطابق د محسود خلاف د دښمنۍ شروع اوکړي ، ځکه چه د اظهار د حسد نه وړاندې
محسود ته د حاسد د شر نه څه نقصان نه شي رسيدې - (۲)

د تدابر معنی علامه ابن اثیر لیکلې ده : التدابر: هو أن يعطى كل واحد من الناس أخاه دبرة وقفاه،
فیعرض عنه ويهجرة (۳)

یعنی چه سرې خپل رور ته شا وړوي او ده نه اعراض اوکړي او دې پرېږدي -
علامه هروی د تدابر ترجمه په تقاطع سره کړیده ، وائی : تدابر القوم أي أدبر كل واحد عن صاحبه
یعنی چه قطع تعلق اوکړي شي (۴) امام مالک رحمه الله په موطاء کښې فرماني احسب
التدابير إلا الإعراض عن المسلم يدبر عنك بوجهه فتدبر عنه بوجهك (۵) یعنی د تدابر معنی دا ده چه د
مسلمان نه اعراض اوکړي او مخ واپرولي شي -

قوله: حدثنا بشر بن محمد.....: حضور اکرم ﷺ فرماني چه تاسو د بدگمانۍ نه بچ شي
ځکه چه بدگمانۍ د ټولو نه زیاته دروغ ژنه خبره ده او مه د چا عیبونه تلاش کړي او مه
تجسس کوئ او مه د یو بل سره حسد کوئ او مه د یو بل سره قطع تعلق کوئ او مه د یو بل
سره بغض ساتئ اے د الله بندگانو خپلو کښې روڼه شي -

قوله: إياكم والظن: د ظن نه بدگمانۍ مراد ده یعنی صرف د گمان په بنیاد په چا
تهمت مه لگوئ - حدیث کښې ئې "ظن" ته "أكذب الحديث" ویلي دي ، حال دا دې چه
کذب او صدق د قول صفت دي او د "ظن" تعلق د قول سره نه دي -
د دې جواب دا ورکړي شويدي چه دلته د کذب نه خلاف واقع مراد دي ، برابره خبره ده چه
دا قول وی او که فعل وی - (۶)

(۱) بهشتی زیور ، حصه هفتم ، ۴۱ ، دارنگه اوگوري تربيت السالك : ۳۲۸/۱

(۲) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ، سورة الفلق : ۲۵۹/۱۲ ، روح المعاني ، سورة الفلق : ۳۲۷/۱۵

(۳) النهاية لابن الأثير ، مادة "دبر" : ۹۷/۱۲

(۴) عمدة القاری : ۱۳۶/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۲/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۵/۱۳

(۵) الموطاء للإمام مالک ، کتاب الجامع ، باب ما جاء في المهاجرة : ۷۰۶

(۶) عمدة القاری : ۱۳۶/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۵/۱۳ ، شرح الکرمانی : ۲۰۲/۲۱

او دا هم ویلې شي چه د ظن نه مراد ، د ظن نه پیدا کیدونکې قول دې مجازا دیته نې ظن ویلې دې (۱)

قوله: ولا تجسسوا ولا تجسسوا: علامه کرمانی رحمه الله فرمایي چه تجسس او تجسس دواړه په یو معنی دی - (۲)

د ابراهیم حربی او د ابن الانباری هم دا خیال دي - (۳)
د تجسس او د تجسس په مینځ کښې فرق: خو علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د دواړو په مینځ کښې فرق دې: ① یو فرق دا بیان شویدي چه تجسس (په جیم سره) عیبونو تلاش کولو ته وائی او تجسس د یو قوم خبرو اوریدو ته وائی - (۴)

② بعضې وائی چه تجسس د باطنی امورو په باره کښې تحقیق او تلاش ته وائی او عموماً د شر دپاره استعمالیږي او تجسس د هغه څیزونو متعلق جستجو او تلاش ته وائی چه د هغې د ادراك تعلق د سترگو او د غوږونو سره وي ، علامه قرطبی رحمه الله دیته ترجیح ورکړیده او تفسیر قرطبی کښې دوی دا اعرف گرځولې دې - (۵)

③ بعضې وائی تجسس وائی دیته چه د یو سړی تتبع د غیر په وجه کول او تجسس دیته وائی چه د یو سړی تتبع د خپل ځان دپاره کول دي د نحو مشهور امام ثعلب هم دا اختیار کړيدي - (۶)

قوله: وكونوا عباد الله إخواناً: دیکښې "إخواناً" د "كونوا" خبر دې او "عباد الله" منادی دې ، حرف نداء محذوف دې آی کونوا إخواناً یا عباد الله او دا د عباد الله نه بدل یا د کونوا دپاره خبر ثانی هم گرځولې شي - (۷)

دې حدیث کښې نې د حسد ، بغض ، قطع تعلق او د بدگمانۍ نه منع کړیده ، مصنف عبد الرزاق کښې یو روایت نقل شویدي حضور اکرم ﷺ فرمائی "ثلاث لا یعجزهن ابن آدم: الطیبة، وسؤ الظن، والحسد، قال: فینحیک من الطیبة ألا تعمل بها، وینحیک من سؤ الظن ألا تتکلم به، وینحیک من الحسد ألا تهیأ أخاک سؤ" (۸)

① فتح الباری : ۵۹۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۵/۱۳

② شرح الکرماني : ۲۰۲/۲۱

③ عمدة القاری : ۱۲۶/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۵/۱۳

④ عمدة القاری : ۱۳۶/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۵/۱۳

⑤ عمدة القاری : ۱۳۶/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۵/۱۳ الجامع لاحکام القرآن

للقرطبی سورة الحجرات : ۲۳۳/۱۶

⑥ عمدة القاری : ۱۳۶/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۱/۱۰

⑦ ارشاد الساری : ۸۵/۱۳

⑧ المصنف للجافظ عبد الرزاق ، باب الطیبة : ۴۰۳/۱۰ (رقم الحدیث : ۱۹۵۰۴)

درې څیزونه ابن آدم لره نه شی عاجز (سترې) کولې، یو بد شگونې کول، دویم بد گمانې کول دریم حسد، د بد شگونې نه نجات داسې حاصلیدی شی چه په دې عمل اونکړې شی، د بد گمانې نه نجات د حاصلیدو طریقه دا ده چه ددې په ژبه سره اظهار او نه کړې شی، او د حسد نه نجات داسې حاصلیدی شی چه دخپل رور بدی تلاش نه کړې شی -

علامه قرطبی هم د امام ابوداود په حواله سره د دې مفهوم یو حدیث نقل کړیدی - (۱)

د باب دویم حدیث کښې هم دا خبرې ذکر شویدی، خو دیکښې دا اضافه هم ده لایحل لېسلم أن یهجراً حاله فوق ثلاثة أيام - یعنی یو مسلمان لره نه دی جائز چه دې د خپل مسلمان رور سره قطع تعلق اوکړی او د درې ورځو نه زیات نې پرېږدی، دلته څو خبرې ذهن نشین کړئ:

د درې ورځو نه زیات ترك تعلق جائز نه دي

① لکه چه حدیث کښې دی چه د درې ورځو نه زیات د خپل مسلمان رور سره قطع تعلق او اعراض کول جائز نه دی معلومه شوه چه د درې ورځو نه د کمې مدي دپاره قطع تعلق کولو جواز شته - (۲)

حکیم الامت تهانوی رحمه الله او نورو بعضو محدثینو ددې وجه دا لیکلې ده چه د تریخوالی او د ترڅو خبرو او دغصې په وجه کله قطع تعلق کول راځی، خو د درې ورځو مده دومره ده چه دیکښې د سړی غصه په خپله ختمیږی، دې وجه نه ده دپاره اوس جائز نه دی چه قطع تعلق لره برقرار اوساتی - (۳)

د فاسق سره قطع تعلق کولې شي: ② دا حکم د هغه خلقو په باره کښې دي، چه کوم پابند د صوم او د شریعت وی خو که څوک فاسق او فاجر دي یا چا څه شرعی حکم مات کړې وی، د دې په بنیاد دوی سره قطع تعلق د درې ورځو نه زیات هم کیدی شي -

په خپله رسول الله ﷺ په غزوه تبوک کښې د درې اصحابو سره د پنځوستو ورځو پورې قطع تعلق کړې وو، دارنگه د ازواج مطهرات نه د یوې میاشتي دپاره په کور کښې جدا شوې وو (۴)

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه د "أخ" نې ذکر کولو سره د دې حکم علت طرف ته اشاره کول دي چه ترکومي د اخوت تعلق او دا نسبت برقرار دي، تر هغې دا حکم دې خو که چا د دې نسبت په خپله خیال او نه ساتلو، او دا رابطه نې ماته کړه نو دده حق کښې به دا حکم لاگو نه وی، نو د خواهش پرستو او بدعتیانو سره همیشه دپاره ترك تعلق کول جائز دي، چه تر څو دې توبه او حق ته رجوع اونکړی، لکه چه دې لیکي:

(۱) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی سورة الحجرات: ۱۶/۳۳۲

(۲) فتح الباری، کتاب الأدب، باب الهجرة: ۱۰/۶۰۳، ارشاد الساری: ۱۳/۹۳

(۳) فتح الباری: ۱۰/۶۰۸، المرقاة شرح مشکاة، کتاب الآداب، باب ما ینهی عنه من التهاجر ۱۹

۲۶۲، ارشاد الساری: ۱۳/۹۳

(۴) شرح الطیبی علی مشکاة المصابیح، شرح مشکاة، کتاب الآداب، باب ما ینهی عنه من التهاجر ۱۹

۲۰۸ (رقم الحدیث: ۵۰۲۷) المرقاة شرح مشکاة، شرح مشکاة، کتاب الآداب، باب ما ینهی عنه من

التهاجر ۲۶۲/۱۹، عمدة القاری: ۲۲/۱۳۷

تخصیص الآخر بالذکر اشعار بالعلیة و مفهومه أنه إن خالف هذه الشریطة، وقطع هذه الرابطة نجا هجرانه فوق ثلاثة، فإن هجرة أهل الأهواء والهدم دائمة على مبرالأوقات ما لم تظهر التوبة والرجوع إلى الحق^(۱)

⑤ اوس دا خبره پاتې کیرې چه قطع تعلقی به څنگه ختمیږي، جمهور عالمان فرماني چه صرف کولو سره قطع تعلقی ختمیږي او دې د دې وعید نه بهر کیرې^(۲)

خو امام احمد وائی چه قطع تعلقی به هغه وخت ختم او گنرلې شی چه کله تعلقات په خپل سابقه معمول واپس راشی، که په ترک د تعلقاتو سره ده ته درد رسیدلې وی نو صرف په سلام اچولو سره به هجران نه ختمیږي^(۳)

۵۸= بَابُ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ

إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا [الحجرات: ۱۲]

[۵۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَنَاجَسُوا وَلَا تَمَسَّدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا [ر: ۳۸۳۹]

باب کښې ذکر شوی آیت کریمه کښې د کثرت د ظن نه منع راغلې ده او ویلې شوي دي چه د ظن بعض صورتونه په زمره د گناه کښې راځي -

د ظن قسمونه : علامه قرطبي رحمه الله فرماني چه د ظن دوه قسمونه دي يو محمود او دویم مذموم، د چا باره کښې ښه ظن لرل دا په محمود ظن کښې داخل دي او بغير د څه دليل او د علامته د چا متعلق بد گمان کول دا په مذموم ظن کښې داخل دي^(۴)

که يو کس کښې آثار د خير غالب او ښکاره وي، نو دده متعلق بد گمانی کول صحيح نه دي، خو که يو کس فاسق او فاجر دي او د ده فسق او فجور مشهور دي نو د ده متعلق بد گمانی کول (ان بعض الظن اثم) کښې نه دي^(۵)

لکه چه امام بخاری رحمه الله په راتلونکې "باب ما يجوز من الظن" هم دي خبرې ته اشاره کولو دپاره قائم کړيدي، حضرت حسن بصری رحمه الله به فرمائل - کنایة من، الظن بالناس فيه حرام، وأنت اليوم في من اعمل واسكت، وظن في الناس ما شئت^(۶)

(۱) ارشاد الساری: ۱۳/ ۸۶

(۲) عمدة القاری: ۲۲/ ۱۳۷، فتح الباری: ۱۰/ ۶۰۸، ارشاد الساری: ۱۳/ ۹۵

(۳) عمدة القاری: ۲۲/ ۱۳۷، فتح الباری: ۱۰/ ۶۰۸، ارشاد الساری: ۱۳/ ۹۵

(۴) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي، سورة الحجرات: ۱۶/ ۳۳۲

(۵) فتح الباری: ۱۰/ ۵۹۵

(۶) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي، سورة الحجرات: ۱۶/ ۳۳۲

یعنی مونږ په یو داسې دور کېږي وو چه دیکېښي د چا متعلق بد گمان کول حرام وو او اوس خو د ستاسو زمانه داسې ده چه دیکېښي خپل کار او کړه او چپ شه او د خلقو متعلق هر قسم گمان کیدې شي (ځکه چه فاسقان او بد خلق ډیر شوي دي)

د خلقو عیبونه تلاش کول صحیح نه دی . بغير د څه دليله او د څه قرینې نه هیڅ بې هیڅه په چا بد گمان کول د خلقو عیبونه تلاش کول او د دوی د کمزورو تجسس کول شرعا ممنوع او ناجائز دی او دې سره ډیرې معاشرتي خرابي او بې قاعدگي پيدا کيږي ، ظاهره ده چه هر انسان کېږي څه نا څه بدی او کمزوری به وی ، که په تلاش او په جستجو کېږي څوک اولگي نو یقینا د هر انسان په باره کېږي به عیب او کمزوری درته په نظر راشي او داسې کس ته به ما سوا د خپل ځان نه بل څوک خاوند د نیکی او ښو په نظر نه راځي . رسول الله ﷺ دې حقیقت ته اشاره کوي او فرماني "ان اتبع عورات الناس ، أفسدتهم او کدت أن تفسدهم " (۱) (که ته د خلقو په عیبونو په تلاش کېږي اولگي نو ټولو خلقو لره به خراب او فاسد کړي)

یو بل روایت کېږي دی ، چه دوی ﷺ فرماني دي "ان الأمير اذا ابتغى الریة فی الناس أفسدهم " (یعنی که امیر په خلقو کېږي تهمتونه او عیبونه تلاش کوي نو دې به دوی لره خراب کړي) اود حضرت ابو بزره رضی الله عنه روایت دي ، چه رسول الله ﷺ فرماني دي "یا معشر من آمن بلسانه ، ولم یدخل الإیمان قلبه ، لا تغتابوا المسلمین ، ولا تتبعوا عوراتهم ، فإن من اتبع عوراتهم یتبع الله عورته و من یتبع الله عورته یفضح فی بیته " (۲) (دوی ﷺ منافقانو ته خطاب او کړو او وې فرمائل چه اے هغه خلقو چه دوی په ژبه اسلام قبول کړيدي خو ایمان د دوی په زړونو کېږي ځانې نه دي نیولي ، د مسلمانانو غیبت مه کوئ او ددوی عیبونه مه تلاش کوئ ځکه چه څوک د مسلمانانو په عیبونو پسې اولگي الله تعالی به دده په عیبونو پسې اولگي او الله تعالی چه د چا په عیبونو پسې اولگي نو ده لره به په کور دننه رسوا کړي) د دې احادیثو نه دا خبره صفا معلومېږي چه چا پسې لگیدل او د هغه عیبونه تلاش کول او بې د څه قرینې او د دليله بد گمانی کول صحیح نه دی -

د لاتناجشوا معنی : روایت د باب دینه وړاندې باب کېږي هم تیر شوي دي ، خو دلته د یو جملې د " ولا تناجشوا " اضافه ده ، تناجش د هوکې ته وائی ، ددې صورت دا کیږي چه یو څیز اخستل دي مقصود نه وی ، خو د نورو خلقو دي طرف ته توجه پیدا کولو دپاره د دې قیمت زیات بیان کړې شي او خلقو ته دا تاثر ورکړي چه دې په دې قیمت اخستو ته تیار دي ، حال دا دي چه مقصود ئې په خپل اخستل نه وی ، بل په اخستلو تیارول وی - (۴)

(۱) سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب فی النهی عن التجسس : ۴ / ۲۷۲ (رقم الحديث : ۴۸۸۸)

سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب فی النهی عن التجسس : ۴ / ۲۷۲ (رقم الحديث : ۴۸۸۸)

سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب فی النهی عن التجسس : ۴ / ۲۷۲ (رقم الحديث : ۴۸۸۸)

(۲) سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب فی النهی عن التجسس : ۴ / ۲۷۲ (رقم الحديث : ۴۸۸۹)

(۳) سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب الغيبة : ۴ / ۲۷۰ (رقم الحديث : ۴۸۸۰)

(۴) مجمع بحار الانوار : ۴ / ۶۶۶۲ ، النهاية لابن الاثير : ۵ / ۲۱

شارحینو او اهل لغتو د نجش تعریف کړیدی " هو ان یزید فی السلعة و هو لا یزید شراها ، بل لیوقع غیرها فیها " (۱)

۵۹=بَاب مَا یَجُوزُ مِنَ الظَّنِّ

[۵۹۰] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَظُنُّ فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا قَالَ اللَّيْثُ كَانَ رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُنَافِقِينَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بِهَذَا وَقَالَتْ دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا وَقَالَ يَا عَائِشَةُ مَا أَظُنُّ فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْرِفَانِ دِينَنَا الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائلې دی ما ته پته نشته چه فلانی فلانی سړې خمونې د دین باره کنبې څه خبره هم ورته معلومه ده ، لیث بن سعد فرمائی چه دا دواړه منافقان وو -

دویم روایت کنبې حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ما ته راغلو او وې فرمائل : " څه د فلانی فلانی سړی گمان نه کوم چه مونږ په کوم دین یو چه دوی ته د دې متعلق څه معلوم هم دی " -

د ترجمه الباب مقصد : حضرت گنگوهی رحمه الله د دې باب متعلق فرمائی : " هذا باب بیان جواز اظهار ما فی ظن الرجل ، أو المعنى : باب ما يكون في الظن من جواز أو كراهة ، أو حرمة ، فالظن الظاهر دليله جائز كما هو ظاهر الحديث ، والظن الذي ليس عليه قرينة وفيه إساءة ظن بالآخر لا يجوز " (۲)

یعنی دې باب کنبې ئې د ظن د اظهار جائز صورت خودلې دې یا دې او ویلې شی چه د ظن یو صورت د جواز او دویم د کراهت او د حرمت دې ، چه د کوم ظن بنیاد بالکل په واضح دلیل وی نو هغه جائز دې لکه چه حدیث د باب کنبې دې ، خو هغه بد گمانی چه په هغې څه قرینه او دلیل نه وی نو دا جائز نه ده -

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائی چه دا باب د سابقه باب نه په منزله د استثناء دې (۳) یعنی په سابقه باب کنبې د ظن نه ممانعت راغلې وو او دې باب کنبې ئې د جواز او د استثناء صورت بیان کړو -

علامه کرمانی رحمه الله لیکي : " فإن قلت : ترجم بوجود الظن ، وفي الحديث نفى الظن ، قلت : العرف في قول القائل : ما أظن زيدا في الدار : أظنه ليس في الدار " (۴)

(۱) عمدة القاری : ۱۳۷/۲۲ ، فتح الباری : ۵۹۴/۱۰ ، ارشاد الساری : ۸۶/۱۳

(۲) لامع الدراری علی جامع البخاری : ۲۳/۱۰

(۳) لامع الدراری علی جامع البخاری : ۲۳/۱۰

(۴) شرح الکرماني : ۲۰۳/۱۲

او علامه قسطلانی رحمه الله لیکي :

"فانفی فی الحدیث لظن النفی، لالنفی للظن، ولی الترجمة اثبات الظن، فلاتنالی بینه و بین الترجمة" (۱)

حاصل دا دی چه ترجمه الباب کنبی د ظن اثبات دی او په حدیث کنبی نی "ما أظن ... او ویلی نو حضور ﷺ نفی او کره نو د حدیث نه به ترجمه الباب څنگه ثابتیږي -

د دی جواب دا دی چه حدیث کنبی د ظن نفی نشته دی بلکه نفی د ظن یعنی د منفی ظن ذکر دی، ظن د یو کار د کیدو متعلق هم کیدی شی او د یو کار د نه کیدو متعلق هم کیدی شی، حدیث د باب کنبی د دی دویم صورت ذکر دی او دا د ترجمه الباب منافی نه دی -

علامه کرمانی په دی د پوهیدو دپاره یو مثال ذکر کړیدی چه یو سړی وائی ما أظن لیدال الدار (د زید متعلق څما خیال نه دی چه دی په کور کنبی دی) نو دی جمله کنبی په حقیقت کنبی د ظن نفی نه ده بلکه د منفی ظن ذکر دی او مطلب نی دا دی چه أظنه لیس فی الدار یعنی څما خیال دی چه دی په کور کنبی نشته دی -

روایت د باب کنبی چه د کومو دوه سړو متعلق حضور اکرم ﷺ او فرمائل چه دوی څمونږ د دین نه ناخبره دی، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ما ته ددی دواړو نومونه معلوم نه شو - (۲)

۶۰= بَابُ سِتْرِ الْمُؤْمِنِ عَلَى نَفْسِهِ

[۵۷۲] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّ أُمَّتِي مُعَافٍ إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ

[۵۷۳] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُخْرِزٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ كَيْفَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي النَّجْوَى قَالَ يَذْنُو أَحَدُكُمْ مِنْ رَبِّهِ حَتَّى يَضَعَ كَنَفَهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ عَمِلْتُ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ وَيَقُولُ عَمِلْتُ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ فَيَقْرَأُ ثُمَّ يَقُولُ إِنِّي سَتَرْتُ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا فَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ [۲۳: ۹۰]

امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی چه د مؤمن نه گناه کیږي خو د دی ښکاره او خورول نه

(۱) ارشاد الساری: ۱۳/ ۸۷

(۲) فتح الباری: ۱۰/ ۵۹۵

(۳) ۵۷۲۱) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الزهد و الرقائق، باب النهی عن هتك الإنسان ستر نفسه: ۱۴

(۲۲۹۱) (رقم الحدیث: ۲۹۹۰)

دی پکار ، په ښکاره کولو او په خورولو د معصیت سره په معاشره کښې ګناه خورېږي او ددې بد والې د خلقو د زړه نه اوځي -

حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ فرماني چې خدا د تمام امت ګناهونه به معاف شي ، خو د هغه خلقو چه کوم علانيه ګناه کوي (دوی ته به معافي نه ملاوېږي) بې شک دا ډیره د بې حیاتي خبره ده چه یو سړې د شپې یو د بدې کار او کړې او الله تعالی په ده پرده واچوی خو سحر کیدو باندې دا سړې په خپله اوواني (ښکاره نې کړې) ، اے فلانی ما د شپې دا دا حرکت کړې وو ، حال دا دې چه ده دا شپه په داسې حالت کښې تیره کړه چه الله تعالی په ده باندې پرده اچولې وه ، خو ده په سحر کیدو سره د الله تعالی پرده اوچته کړه -

قوله: کل أمتی معافی: معانی د باب مفاعله نه د اسم مفعول صیغه ده ، په میم پیش دې یعنی خدا ټول امت به معاف کړې شي - (۱)

قوله: إلا المجاهرین: د مجاهر تعریف دې هو الذی جاهر بمعصيته وأظهرها (۲) یعنی چه کوم علانيه ګناه کوونکې وی -

"المجاهر" په حالت نصبی سره د اکثر روایت دې ، (۳) او په ترکیب کښې مستثنی متصل واقع کیږي ، مستثنی متصل منصوب وی -

په بعض روایتونو کښې "المجاهرون" په حالت رفعی سره راغلې دې (۴) دې صورت کښې د کوفیانو په مسلک خو هیڅ اشکال نشته دې ځکه چه د دوی په نزد دا استثنا منقطع ده..... او "إلا" د لکن په معنی دې ، "المجاهرون" د مبتداء کیدو په وجه مرفوع دې او ددې خبر د "لا يعافون" محذوف دې ، تقدیر د عبارت دا دې "لکن المجاهرون بالمعاصي لا يعافون...." (۵)

قوله: وإن من المجانة: مَجانة: د میم په فتحه سره بې باکي ، بې حیاتي او بې پرواهۍ ته وائی - (۶)

د باب بل روایت کښې دی چه یو سړی د حضرت ابن عمر نه تپوس او کړو چه تا د رسول الله ﷺ نه (د بنده او د رب په مینځ) د سرگوشي (راز خبرې کول) متعلق څنگه اوریدلې دی نو دوی اوویل : رسول الله ﷺ فرماني چه تاسو کښې به یو سړې خپل رب ته نزدې وی تر دې چه الله تعالی به په ده خپله پرده واچوی او ده نه به تپوس او کړې چه تا دا کار کړیدې

(۱) فتح الباری : ۵۹۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۳۸/۲۲

(۲) عمدة القاری : ۱۳۹/۲۲

(۳) عمدة القاری : ۱۳۹/۲۲

(۴) عمدة القاری : ۱۳۹/۲۲

(۵) فتح الباری : ۵۹۶/۱۰

(۶) عمدة القاری : ۱۳۹/۲۲ ، ارشاد الساری : ۸۸/۱۳

؟ سرې به او وائی " هو جی " بیا به الله تعالی تپوس او کړی چه تا دا دا کار کړیدی ؟ نو دې به او وائی : هو جی " الله تعالی به دده نه اقرار واخلی بیا به ده ته او وائی چه ما په تا په دنیا کښې پرده اچولې وه نن هم څه د ستا دغه گناهونه معاف کوم -

یدنو: دادتونه دې : نزدې کیدل ، علامه عینی رحمه الله فرمائی : دینه قرب مکانی نه دې مراد ، قرب رتبی مراد دې - (۱)

کنفه: کنف (د کاف او د نون په فتحه سره) پردې ته وائی - (۲)
فیقره: ای يجعله مقراً بذلك یعنی الله تعالی د ده نه به اقرار واخلی -

۶۱=بَابُ الْكِبَرِ

وَقَالَ مُجَاهِدٌ ثَانِي عَطْفِهِ [الحج: ۹] مُسْتَكْبِرٌ فِي نَفْسِهِ عَطْفُهُ رَقَبَتُهُ
[۵۷۲۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مَعْبُدُ بْنُ خَالِدٍ الْقَيْسِيُّ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهَبٍ الْخُزَاعِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلِّ ضَعِيفٍ مُتَّصِعٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلِّ عَتِلٍ جَوَاطِ مُسْتَكْبِرٍ [ر: ۴۶۳۳]
[۵۷۲۳] وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ إِنْ كَانَتْ الْأُمَّةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقَ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ (۳)

علامه عینی رحمه الله لیکي : " ای هذا باب فی بیان ذم الکبر (بکسر الکاف و سکون الهاء) و هو ثمره العجب و قد هلك بها کثیر من العلماء و الزهاد ، و الکبر و التکبر و الإستکبار متقارب ، و التکبر هو الحالة التي يتخصص بها الإنسان من إعجابه بنفسه ، و ذلك أن يرى نفسه أكبر من غيره ، و أعظم ذلك أن يتكبر على ربه بأن يستع من قبول الحق و الإذعان له بالتوحيد و الطاعة " (۴)

یعنی دا باب د کبر دمذمت په باره کښې دی د کبر او د تکبر د دواړو یو معنی ده ، دا د عجب نتیجه وی چه انسان خپل ځان د نورو نه لوې او نورو لره سپک گنړی ، د تکبر یو خطرناک صورت دا دې چه انسان د خپل رب په مقابله کښې تکبر اختیار کړی داسې چه د حق د قبولولو نه او د الله تعالی د توحید او د اطاعت نه او ده ته د سر خکته کولو نه انکار او کړی -
قوله: وقال مجاهد: ثاني عطفه: مستكبر في نفسه - عطفه: رقبته: د سورة حج آیت

(۱) عمدة القاری : ۱۳۹ / ۲۲

(۲) عمدة القاری : ۱۳۹ / ۲۲ . فتح الباری : ۵۹۸ / ۱۰

(۳) (۵۷۲۴) هذا الحديث من أفراد الإمام البخاری ، عمدة القاری : ۱۴۱ / ۲۲

(۴) عمدة القاری : ۱۴۰ / ۲۲

کریمه کنې دې (ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنَذِيرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَذَابُ الْحَرِيقِ) (۱)
مجاهد فرمائی چه دې آیت کریمه کنې د "ثانی عطفه" نه هغه کس مراد دې چه کوم په
زړه کنې خپل ځان لوی گنړی - (۲)

د عطف ترجمه ئې په رقبه یعن څټ سره کړیده ، د مجاهد دا تعلیق فریابی موصولا نقل
کړیدې - (۳)

قوله: کل ضعيف متضاعف: د ضعیف نه ضعیف الحال مراد دی ، ضعیف البدن مراد
نه دې او د متضاعف نه متواضع مراد دې - (۴)

قوله: کل عتل جواظ: د عتل څو معانی بیان شویدي چه د یو بل سره نژدې دی : الجانی
الشديد في كفره ، الشديد الخصومة بالباطل ، الأكل الشراب القوى الشديد ، الفاحش سوء الخلق (۵)
حاصل ددې ټولو دا دې چه داسې سرې چه اړت ناغیجه وی مضبوط وی په باطل
انختونکې بد اخلاقه کمینه وی نو ده ته عتل وائی -

جواظ: چه ډیر زیات بخیل ، متکبر او په تکبر تلل کوی په یو حدیث کنې د رسول الله ﷺ
نه د جواظ تشریح منقول ده ، دوی فرمائی "الجواظ الذي جمع ومنع" یعنی جواظ هغه کس
دې چه کوم مال جمع کوی او د دې واجب حقوق نه اداء کوی یو بل روایت کنې دوی
فرمائل "الجماع المناع" (۶)

قوله: وقال محمد بن عيسى:..... محمد بن عيسى د "ابن الطباع" په نوم مشهور
دې ، امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دوی ته څلویښت زره احادیث حفظ وو خو تدلیس
ئې کولو ، سن ۲۲۴ هجری کنې وفات شويدي (۷) علامه مزی په تهذیب الکمال کنې
لینکلې دی چه امام بخاری رحمه الله دوی نه تعلیقاً روایت نقل کوی - (۸)
په ائمه د جرح او تعدیل کنې امام ابوداود ، ابوحاتم ، امام نسائی او علی مدینی د دوی
توثیق کړیدې - (۹)

(۱) سورة الحج : (۹۱)

(۲) شرح ابن بطلال لصحيح البخارى : ۲۶۵ / ۹ ، عمدة القارى : ۱۴۰ / ۲۲ ، فتح البارى : ۶۰۰ / ۱۰ ،
ارشاد السارى : (۹۰ / ۱۳)

(۳) عمدة القارى : ۱۴۰ / ۲۲ ، فتح البارى : ۶۰۰ / ۱۰ ، ارشاد السارى : (۹۰ / ۱۳)

(۴) عمدة القارى : ۱۴۰ / ۲۲ ، ارشاد السارى : (۹۰ / ۱۳)

(۵) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : (۲۳۳ / ۱۸)

(۶) مسند الإمام أحمد بن حنبل في مسانيد أنس بن مالك : (۱۴۵ / ۳)

(۷) تهذيب الكمال : ۲۶۰ / ۲۶ (رقم الترجمة : ۵۵۳۴)

(۸) تهذيب الكمال : ۲۶۰ / ۲۶ (رقم الترجمة : ۵۵۳۴)

(۹) تهذيب الكمال : ۲۶۰ / ۲۶ (رقم الترجمة : ۵۵۳۴)

ابن حبان په کتاب الثقات کښي د دوی ذکر کړیدی - (۱)
په اصحابو د صحاح سته کښي امام ترمذی ، نسائی ، او ابن ماجه د دوی روایتونه نقل کړیدی - (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني "لم أره في البخاري سوى هذا الموضع" (۳)

خو علامه عینی رحمه الله فرماني: "قلت: قال الذي جمع رجال الصحيحين روى عنه البخاري في آخر الحج والأدب، وقال في الموضعين: قال محمد بن عيسى" (۴) علامه عینی رحمه الله فرماني چه د صحيح بخاري او د صحيح مسلم رجال جمع کوونکو دا تصريح کړیده چه امام بخاري رحمه الله د محمد بن عيسى نه د کتاب الحج په آخر کښي او کتاب الادب کښي روایت نقل کړيدي او دواړو ځايونو کښي "قال محمد بن عيسى" الفاظ ذکر کړيدي دينه معلومه شوه چه د کتاب الادب نه علاوه په کتاب الحج کښي هم د دوی روایت امام بخاري رانقل کړيدي. حديث کښي دي چه د مديني منوري يوه وينځه رسول الله ﷺ ايساروی او چه کوم ځواني غواړي اخواني بوځي ... دينه د رسول الله ﷺ د تواضع د اوچت مقام اندازه لگيدي شي چه دوی ﷺ د هر قسم تکبر نه بري پاک او صفا وو -

۶۲ = بَابُ الْهِجْرَةِ

وَقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ [۵۴۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَوْفُ بْنُ مَالِكِ بْنِ الطَّفِيلِ هُوَ ابْنُ الْحَارِثِ وَهُوَ ابْنُ أَخِي عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُمِّهَا أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ قَالَ فِي بَيْعِ أَوْعَظَاءَ أَعْطَتْهُ عَائِشَةُ وَاللَّهُ لَتَنْتَهَيْنَ عَائِشَةُ أَوْ لَا تَخْرُجَنَّ عَلَيْهَا فَقَالَتْ أَهْوَ قَالَ هَذَا قَالُوا نَعَمْ قَالَتْ هُوَ لِلَّهِ عَلَى نَذْرٍ أَنْ لَا أَكَلِمَ ابْنُ الزُّبَيْرِ أَبَدًا فَاسْتَشْفَعَ ابْنُ الزُّبَيْرِ إِلَيْهَا حِينَ طَالَتْ الْهِجْرَةُ فَقَالَتْ لَا وَاللَّهِ لَا أَشَقُّهُ فِيهِ أَبَدًا وَلَا أَتَحَنَّنُ إِلَى نَذْرِي فَلَمَّا طَالَ ذَلِكَ عَلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ كَلَّمَ الْمِسُورَ بْنَ فَحْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَغُوثَ وَهُمَا مِنْ بَنِي زُهْرَةَ وَقَالَ لَهَا أَلْتُدْكُمَا بِاللَّهِ لَمَّا أَدْخَلْتُمَانِي عَلَى عَائِشَةَ فَأَمَّا هَذَا يَحِلُّ لَهَا أَنْ تَنْذِرَ قَطِيعَتِي فَأَقْبَلَ بِهِ الْمِسُورُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ مُشْتَمِلِينَ بِأَرْدِيَّتِهِمَا حَتَّى اسْتَأْذَنَّا عَلَى عَائِشَةَ فَقَالَا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَنْدَخُلْ قَالَتْ عَائِشَةُ ادْخُلُوا قَالُوا كُنَّا قَالَتْ نَعَمْ ادْخُلُوا كُلُّكُمْ وَلَا تَعْلَمُ أَنَّ مَعَهُمَا ابْنَ الزُّبَيْرِ فَلَمَّا دَخَلُوا دَخَلَ ابْنُ الزُّبَيْرِ الْحِجَابَ فَأَعْتَنَقَ عَائِشَةَ وَطَفِقَ يَنَاشِدُهَا وَيَبْكِي وَطَفِقَ الْمِسُورُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ يَنَاشِدَانِهَا إِلَّا مَا

(۱) کتاب الثقات لابن حبان : ۴۱۹

(۲) تهذيب الكمال : ۲۶ : ۰۱ (رقم الترجمة : ۵۵۳۴)

(۳) فتح الباری : ۶۰۱۱۰

(۴) عمدة القاری : ۱۴۰ : ۱۴۰

كَلِمَتُهُ وَقِيلَتْ مِنْهُ وَيَقُولَانِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَمَّا قَدْ عَلِمْتَ مِنَ الْهَجْرَةِ فَإِنَّهُ لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ فَلَمَّا أَكْثَرُوا عَلَى عَائِشَةَ مِنَ التَّذْكَرَةِ وَالتَّعْرِيجِ طَفِقَتْ تَذْكُرُهُمَا نَذْرَهَا وَتَبْكِي وَتَقُولُ إِنِّي نَذَرْتُ وَالنَّذْرُ شَدِيدٌ فَلَمْ يَزَلَا يَهْمَا حَتَّى كَلِمَتِ ابْنِ الزُّبَيْرِ وَأَعْتَقَتْ فِي نَذْرِهَا ذَلِكَ أَرْبَعِينَ رَقَبَةً وَكَانَتْ تَذْكُرُ نَذْرَهَا بَعْدَ ذَلِكَ فَتَبْكِي حَتَّى تَبُلَ دُمُوعُهَا خِمَارَهَا [٢٣١٣: ر]

[٥٤٣١: ر] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغُضُوا وَلَا تَحْسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ [٥٤١٨: ر]

[٥٤٢٤: ر] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُونُسَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَجِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ [٥٨٨٣: ر]

د یو مسلمان سره د ترك تعلقات متعلق تفصیلی خبرې خو بابہ وړاندې اوشوې (باب ما ينهى من التحاسد والتدابير ...) ، امام بخاری رحمہ اللہ دلتہ د حضرت عبد اللہ بن زبیر - رضی اللہ عنہ - چہ کوم رومبې روایت ذکر کړیدی ، هغه امام په مناقب د قریش کنبې دوه خایه ذکر کړیدی (١) خو هلته ئې نسبتاً مختصر ذکر کړیدی او دلتہ ئې تفصیل سره - د حضرت عبد اللہ بن زبیر نه د حضرت عائشہ د ناراضتیا واقعه : عوف بن مالک چہ د حضرت عائشہ وراړه دې ، نقل کوی چہ دوی ته دا خبره اوشوه چہ عبد اللہ بن زبیر د خه بیع یا د خه عطیه متعلق چہ کومه حضرت عائشہ ته ورکړې وه اوویل چہ واللہ ! عائشہ (که د داسې عطیاتو ورکولو نه) منع نه شوه نو خه به په دې پابندی اولگوم ، حضرت عائشہ تپوس اوکړو ، آیا واقعی ده داسې ویلې دی ؟ نو خلقو اوویل هو ، حضرت عائشہ اوویل : هو الله علی نذر ان لا اکلم ابن الزبیر ابداً (د الله تعالی دپاره په ما دا نذر واجب دې چہ خه به د ابن زبیر سره کله هم خبرې نه کوم) -

چہ کله ددې جدایی ډیره زمانه تیره شوه نو ابن زبیر سفارشونه شروع کړل ، حضرت عائشہ اوویل چہ خه به د چا سفارش هم نه قبلوم ، او نه خپل قسم ماتوم بیا چہ کله ابن زبیر

(١) ٥٧٢٧) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الاستئذان ، باب السلام للمعرفة و غير المعرفة (رقم الحديث : ٥٨٨٣) و أخرجه مسلم في كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحريم الهجر فوق ثلاث بلا عذر شرعي : ١٤ / ١٩٨٤ (رقم الحديث : ٢٥٦٠) و أخرجه الترمذي في كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء في كراهية الهجر للمسلم : ١٤ / ٣٢٧ (رقم الحديث : ١٩٣٢) و أخرجه أبو داود في كتاب الأدب ، باب فيمن يهجر أخاه المسلم : ١٤ / ٢٧٨ (رقم الحديث : ٤٩١١)

(٢) صحيح البخاري ، أبواب المناقب ، باب مناقب قریش (رقم الحديث : ٣٥٠٣ - ٣٥٠٥)

باندې دا خبره ډیره سخته شوه نو دوی مسور بن مخرمه او عبد الرحمن بن الاسود ته (چه د قبيله بنی زهره وو) اوویل چه څه تاسو ته د الله تعالی واسطه درکوم چه ما حضرت عائشه ته بوځئ، ځکه چه دوی دپاره جائز نه ده چه ماسره قطع تعلق دپاره قسم برقرار اوساتی.... نو مسور او عبدالرحمن خپل خپل څادرونه ځان نه تاو کړل او ابن زبیر ئې د ځان سره واخستو، دواړو د حضرت عائشه نه د ننوتلو اجازت اوغوښتلو او وې ویل: السلام علیک ورحمة الله وبرکاته! آیا مونږ در ننووځو؟ "نو حضرت عائشه او فرمائیل: هو، دوی تپوس اوکړو: ټول درشو؟ وې فرمائیل: هو ټول راځئ، دوی ته معلومه نه وه چه دوی سره ابن زبیر هم دي، نو چه کله دوی دننه شو نو ابن زبیر پردې ته دننه لاړو او حضرت عائشه ته ورتړغاړه وتلو او دوی ته ئې د الله تعالی خاطر واچولو او په ژړا شو، مسور او عبد الرحمن هم دوی ته د الله تعالی خاطر واچولو چه ده سره خبرې اوکړئ او ددوی عذر قبول کړئ.... دواړو دا هم ویلې چه تاسو ته پته ده چه رسول الله ﷺ د قطع تعلق نه منع کړیده، چه د چا مسلمان دپاره جائز نه دی چه دخپل رور نه د درې شپو نه زیات جدائی اختیار کړی (او ترك تعلق اوکړی)

چه کله دي خلقو ډیر زیات حضرت عائشه ته نصیحت او اصرار اوکړو نو دا هم په ژړا شوه چه ما نذر منلې دي او د نذر معامله ډیره سخته ده.... خو دي دواړو مسلسل اصرار کولو تر دي چه دوی ابن زبیر سره خبرې اوکړې او ددي نذر په کفاره کښې دوی څلویښت غلامان ازاد کړل..... او دینه پس به چه کله هم دوی ته دا نذر رایاد شو نو دوی به دومره ژړل چه د دوی لویته به لونده شوه په اوښکو -

یاد اوساتی چه دي حدیث کښې چه د حضرت عبد الله بن زبیر کومه واقعه ذکر ده نو دا د هغه وخت ده چه کله حضرت عبد الله بن الزبیر لا حکمران شوې نه وو - ځکه چه د حضرت عائشه وفات په سن ۵۷ هجری کښې د حضرت معاویه په دور کښې شویدی، او د حضرت عبد الله بن زبیر دور د خلافت روستو شروع کیږی - (۱)

دسند وضاحت: حدثني عوف بن مالك بن الطفيل هو ابن الحارث وهو ابن أخي عائشة لأمها

① دلته سند کښې لږ غونده اختلاف دي، یو روایت کښې دی عوف بن مالك بن طفيل بن الحارث دي -

② د صالح بن کیسان د روایت په طریق کښې دی عوف بن طفيل بن الحارث -

③ یو بل روایت کښې دی عوف بن الحارث بن الطفيل، دپته علی ابن المدینی صحیح ویلې دی - (۲)

یعنی د عوف په نوم کښې خو اختلاف نشته دي، د دوی د والد په نوم کښې اختلاف دي، په بعضو کښې طفيل بن الحارث دي، په بعضو کښې مالك بن الطفيل دي او په بعض روایتونو کښې حارث بن طفيل دي -

(۱) عمدة القاری: ۱۴۲/۲۲

(۲) عمدة القاری: ۱۴۲/۲۲. ارشاد الساری: ۹۲/۱۳. فتح الباری: ۶۰۴/۱۰

ابراهیم حربی ددې تفصیل لیکلې دې چه د طفیل پلار د حضرت ام رومان سره واده کړې ، دده د یمن قبیلې ازد سره تعلق لرلو ، د هلته نه مکې مکرمې ته راغلو ، ام رومان نه د دوی یو بچي طفیل پیدا شو د دوی د مرګ نه پس ام رومان سره حضرت صدیق اکبر عليه السلام واده اوکړو او دوی نه حضرت عائشه او حضرت عبد الرحمن پیدا شو نو طفیل د حضرت عائشه د مور د طرفه رور شو (۱) او علامه ذهبی فرماني چه دې صحابي وو (۲) ابن عبد البر په الاستيعاب کښې دوی د اصحابوپه فهرست کښې شامل کړيدي ، (۳) د ده خوي د حضرت عائشه ورازه شو يعنی د دوی د مور د طرفه د رور خوي وو -

قوله: أن عائشة حدثت: حَدَّثَتْ صَيْفَهُ د مجهول ده ، يعنی حضرت عائشه ته دا خبره بیان کړې شوه ، د اوزاعي په روایت کښې دی "أن عائشة بلغها..." (۴)

قوله: فبيع أو عطاء أعطته عائشة: يعنی دا خو یا د بيع څه معامله وه یا څه عطيه حضرت عائشه ورکړې وه ، د اوزاعي په روایت کښې دی چه حضرت عائشه خپل يو کور خرڅ کړې وو ، چه په هغې حضرت ابن زبیر غصه شوې وو - (۵)

قوله: أولاً حُجِرَتْ عَلَيْهَا: دیکښې "أو" په معنی د "إلى" دې او دینه پس "أن" مقدر دې يعنی دا د "لألزمك أو تعطيني حق" د قبیلې نه دې ، يعنی حضرت عائشه دې منع شی گنی څه به په دې پابندی اولگوم - (۶)

قوله: هو لله علي نذر أن لا أكلم ابن الزبير: ابن التين فرماني "أن لا أكلم" تقدير د عبارت دې "علی نذر أن کلّمته" (۷) په مناقبو د قریش کښې چه کوم روایت تیر شویدی هغې کښې هم دی "لله علی نذر، إن کلّمته ،

په بعض روایتونو کښې دې "لله علی نذر، إن اکلم ابن الزبير" (۸) د شرط او جزاء په صورت کښې جمله شرطیه ده نو ددې روایت مطابق به دا نذر معلق شی -

(۱) فتح الباری : ۶۰۳/۱۰ ، ذکر هذا فی عمدة القاری من الواقدي : ۱۴۲/۲۲ ، و کذا فی تهذيب الکمال :

۳۹۰/۱۳ (رقم الترجمة : ۲۹۶۶)

(۲) عمدة القاری : ۱۴۲/۲۲

(۳) الاستيعاب علی هامش الإصابة ، باب الطاء : ۱۱۵/۴

(۴) ارشاد الساری : ۹۲/۱۳ ، فتح الباری : ۶۰۴/۱۰

(۵) فتح الباری : ۶۰۵/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۴۲/۲۲ ، ارشاد الساری : ۹۲/۱۳

(۶) عمدة القاری : ۱۴۲/۲۲

(۷) عمدة القاری : ۱۴۲/۲۲ ، فتح الباری : ۶۰۵/۱۰ ، ارشاد الساری : ۹۲/۱۳

(۸) عمدة القاری : ۱۴۲/۲۲ ، فتح الباری : ۶۰۵/۱۰ ، شرح الکرماني : ۲۰۶/۲۱ ، أخرجه البخاری فی

کتاب المناقب ، باب فی مناقب قریش (رقم الحديث : ۳۵۰۵)

قوله: فاستشفع ابن الزبير حين طالت الهجرة: یعنی چه کله د حضرت عائشه د طرفه دا جدائی اوږده شوه ، نو حضرت عبدالله بن الزبير دوی ته سفارشونه شروع کړل چه دا راضی شی ، د اوزاعی په روایت کښې دی " فطالت هجرتها لیا ، فتقصه الله بذلك في أمره كنه فاستشفع لكل جدیراتها تقبل علیه " (۱) یعنی د حضرت عائشه د قطع تعلق زمانه چه اوږده شوه نو د حضرت ابن زبير په تمام معاملاتو کښې د قدرت د طرفه نقصان شروع شو نو دوی په هر مناسب ذریعه سره سفارشونه شروع کړل چه حضرت عائشه ده ته متوجه شی او ده نه راضی شی -

قوله: فقالت: لا والله لا أشفع فيه أحدا: شفع د باب تفعیل نه دې د دې معنی د سفارش قبولولو راځی - لا أحتث إلى نذر یعنی څه په خپل نذر کښې به نه حاشه کیږم ، د معمر په روایت کښې دی " لا أحتث في نذري " (۲)

قوله: وهما من بنی زهرة: بنو زهره چه د رسول الله ﷺ ماماگان لگیدل (۳) د مور د طرفه نې رسته داران وو نو د دې رشتې به حضرت عائشه رعایت کولو ، نو حضرت عبدالله بن زبير د سفارش دپاره مسور او عبد الرحمن راوستل ځکه چه دوی دواړو د بنو زهره سره تعلق لرلو -

قوله: أنشد كما بالله لبأ أدخلتاني: لکنا د میم په تشدید او په تخفیف دواړو سره صحیح دې ، دا د "لا" حرف استثناء په معنی کښې دې لکه په قرآن کریم کښې (إن كل نفس لبا عليها حافظ) "لکنا" د "لا" په معنی دې ، یعنی څه تاسو دواړو ته د الله تعالی خاطر اچوم چه ما عائشه ته بوځی ، د اوزاعی روایت کښې دا هم دی چه ده دوی ته اوویل : تاسو ما ته خپل خادر واغوندوئ -

قوله: من التذكرة والتحريم: د تذکره نه تذکیر مراد دې یعنی د صله رحمی د فضیلت او د اهمیت یادول نې ورته اوکړه ، د تخریج معنی ده چا لره په حرج کښې اچول یعنی دوی حضرت عائشه باندې اصرار اوکړو چه کله دوی ښه تنگول اوکړو نو حضرت عائشه خبرې اوکړې او په طور د کفارې نې خلویښت غلامان ازاد کړل -
یو اشکال او ددې جواب : په ظاهره دلته اشکال کیږی چه د درې ورځو نه زیات د یو مسلمان سره قطع تعلق کول جائز نه دی نو حضرت عائشه داسې ولې اوکړل ؟
ددې جواب وړاندې تیر شویدې چه دڅه دینی مصلحت په وجه یا د څه نافرمانی او د معصیت په وجه ترك د تعلق اوکړې شی نو د دې جواز شته ، لکه چه امام بخاری په

(۱) فتح الباری : ۶۰۵/۱۱۰

(۲) عمدة القاری : ۱۴۲/۲۲ ، فتح الباری : ۶۰۵/۱۱۰

(۳) فتح الباری : ۶۰۵/۱۱۰

راتلونکی باب - باب ما یجوز من الهجران لمن عصی - سره دا ثابت کړیده -

د حضرت عبد الله بن زبیر سره د حضرت عائشه ډیر محبت وو (۱) او ده به د دوی ډیر خیال هم ساتلو ، نو چه کله د ده د طرفه داسې سخته جمله او ویلي شوه ، نو دا یو قسم نافرمانی وه ، د محبوب خورنۍ د طرفه دا جمله دوی ته ډیره سخته اولگیدله او دده د تادیب دپاره ده سره ترك تعلق او کړو - (۲)

۲۳ = باب ما یجوز من الهجران لمن عصی

وَقَالَ كَعْبٌ حِينَ تَخْلَفُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا وَذَكَرَ خَمْسِينَ لَيْلَةً [۳۱۵۲]

[۵۷۲۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْرِفُ غَضَبَكَ وَرِضَاكَ قَالَتْ قُلْتُ وَكَيْفَ تَعْرِفُ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّكَ إِذَا كُنْتَ رَاضِيَةً قُلْتُ بَلَى وَرَبِّ مُحَمَّدٍ وَإِذَا كُنْتَ سَاخِطَةً قُلْتُ لَا وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ قَالَتْ قُلْتُ أَجَلٌ لَسْتُ أَهَاجِرُ إِلَّا اسْمَكَ [۳۱۴۰]

د معصیت په وجه که د چا سره تعلق پریخودې شی نو د دې جواز شته او د سلف نه داسې ترك تعلق منقول دې ، مهلب فرمائی :

غرض البخاری فی هذا الباب أن يبين صفة الهجران الجائز وأنه يتتبع بقدر الجرم، فمن كان من أهل العصيان يستحق الهجران بترك الكالمية، كما في قصة كعب وصاحبيه، وما كان من المغاضبة بين الأهل والإخوان، فيجوز الهجر فيه بترك التسمية مثلاً، أو بترك بسط الوجه مع عدم هجر السلام والكلام (۳)

يعني امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د ترك تعلق د جواز صورت بیانول غواړی ، د جرم په اعتبار سره د مختلف قسم ترك تعلق کیدې شی ، که څوک نافرمانی کوونکې وی نو ده سره خبرې پریخودې شی او ترك د تعلق ورسره کیدې شی لکه چه د حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه په قصه کښې ترك د کلام شوې وو - دارنگه د رور او د اهل و عیال سره د ناراضگۍ صورت کښې ترك تعلق داسې کیدې شی چه د ده نوم وانه خستې شی چه د چا سره ترك تعلق شویدي نور ده سره سلام کلام خو کیږي خو په روڼر تندۍ او په خندا خوشحالی ورسره ملاویدل پریخودې شی -

(۱) لکه چه د بخاری په یو روایت کښې د دې تصریح ده " عن عروة بن الزبير قال : كان عبد الله بن الزبير أحب البشر إلى عائشة بعد النبي صلى الله عليه وسلم و أبي بكر ، و كان أبر الناس بها ، و كانت لاتمسك شيئاً مما جاءها من رزق الله تصدقت صحيح البخاری ، كتاب المناقب ، باب مناقب قريش (رقم الحديث : ۳۵۰۵)

(۲) فتح الباری : ۶۰۸ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۹۳ / ۱۳ ، شرح صحيح البخاری لابن البطال : ۲۷۱ / ۹
(۳) فتح الباری : ۶۱۰ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۴۴ / ۲۲ ، ابن بطال هم ددې ترجمه دا مقصد بیان کړيدي
شرح ابن بطال : ۲۷۲ / ۹

یو اشکال او ددې جوابونه : دلته یو اشکال کیږي د مسلمان فاسق او فاجر سره ترك خو جائز دې خو کافر لره پریخودل جائز نه دی ، حال دا دې چه کافر د مسلمان فاسق په مقابله کښې زیات سخت دې ؟

① د دې یو جواب خو دا ورکړې شويدي ، یو هجران بالقلب دې او بل هجران باللسان دې ، د مسلمان سره هجران باللسان کیږي او د کافر سره هجران بالقلب وی اگر چه د ژبې خبرې اترې ده سره جاری وی خو د زړه محبت ورسره نه وی - ()

② شارح د بخاری ابن بطال رحمه الله رجحان دې طرف ته دې چه دا د الله حکم دې او بنده د الله د حکم پابند دې ، د الله په احکامو کښې مختلف مصلحتونه وی او الله تعالی ته دا مصلحتونه په بهتر طریقو معلوم دي (۲) گویا دې دا یو امر تعبدی گرځوی -

۴۳ = بَابُ هَلْ يَزُورُ صَاحِبَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَوْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا

[۵۷۲۹] حَدَّثَنَا إِبرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوِي إِلَّا وَهَمَا يَدِينَانِ الدِّينَ وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْهِمَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَرَفِي النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً فَبَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ فِي نَحْوِ الظُّهْرِ قَالَ قَابِلٌ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمْرٌ قَالَ إِنِّي قَدْ أَذِنَ لِي بِالْخُرُوجِ [ر: ۴۳۳]

د ترجمه الباب مقصد : د دې باب نه د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه که یو سړې روزانه د خپل دوست او د متعلق کور ته ورځی نو دې کښې څه حرج نشته دې ، په حدیث کښې ددې اصل شته دې ، روایت د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ به د حضرت صدیق اکبر کور ته د ورځ په شروع کښې یا د دې په آخره حصه کښې تشریف راوړو -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دا باب قائم کړو شاید ددې مشهور حدیث ضعف ته اشاره کوی ، چه هغې کښې دی "لما غابا تزود حبا" یعنی د یو ورځ په ناغه سره ملاقات کوه نو یو بل سره محبت کښې به مو اضافه راځی ، حافظ وائی چه دا حدیث اگر چه په مختلف طریقو سره روایت دې خو یو طریق هم د ضعف او د کلام نه خالی نه ده - (۳)

خو علامه عینی رحمه الله د حافظ تردید کړیدی او فرمائی چه "هذا تخمين في حق البخاري لأنه حديث مشهور" (۴) یعنی د امام بخاری رحمه الله په باره کښې دا ویل چه دوی د یو مشهور

(۱) فتح الباری : ۶۱۰/۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۹۵۱/۱۳

(۲) شرح صحيح البخاری لابن بطال : ۲۷۳/۱۹

(۳) فتح الباری : ۶۱۱/۱۰

(۴) عمدة القاری : ۱۴۵/۲۲

حدیث ضعیف ته اشاره کړیده ، نو دا د خپل خان د طرفه د هغه په حق کښې اندازه کول او د اټکل خبره ده ، د حقیقت سره د دې هیڅ تعلق نشته دې ، مشهور حدیث ته هغه څنگه ضعیف ویلې شی -

دا حدیث واقعاً مشهور دې او د حضرت ابوهریره نه علاوه د نورو څو اصحابو نه هم منقول دې (۱) ابو نعیم ددې تمام طرق راجع کړیدی ، حافظ ابن حجر فرمائی و قد جمعها فی جزء مفرد (۲)

او په دواړو حدیثونو کښې څه تضاد نشته دې ، که دوست او ملګري بې تکلفه وی او خپل مینځ کښې نې محبت او خصوصی تعلق بالکل بې غباره وی نو داسې صورت کښې روزانه ملاقات کیدې شی خو که تعلق او محبت زیات نه وی نو بیا کله کله ملاقات زیات بهتر او باعث د زیات والی د محبت دې - (۳)

حدیث د باب دینه وړاندې څو ځایه تیر شویدي او تفصیل سره په باب الهجرة کښې تیر شویدي -

یو شبه او ددې جواب : د چا په ذهن کښې دا شبه راتلې شی چه حضور اکرم ﷺ به حضرت صدیق اکبر کره روزانه تلو ، حال دا دې چه حضرت صدیق اکبر هم راتلې شو ؟ چه که دې راتلې نو شاید د دوی تلو ته به ضرورت نه راپیښیدو ؟

د دې جواب دا دې چه حضرت صدیق اکبر به هم یقیناً راتللو ، دلته روایت کښې د دې ذکر نشته دې ، دلته د حضرت صدیق اکبر سره د محبت او د خصوصی تعلق په بناء د رسول الله ﷺ معمول نقل کړې شو - (۴) ابن التین هم ددې یو جواب ورکړېدې خو دا جواب تسلی بخش نه دې - (۵)

۶۵=باب الزیارة

وَمَنْ زَارَ قَوْمًا فَطَعِمَ عِنْدَهُمْ وَزَارَ سَلَمَانَ أَبَا الدَّرْدَاءِ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَ عِنْدَهُ [۱۸۶:۲]

[۵۷:۲۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابُ عَنْ خَالِدِ الْحَدَّادِ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَارَ أَهْلَ بَيْتِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَطَعِمَ عِنْدَهُمْ طَعَامًا فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ أَمَرَ بِمَكَانٍ مِنَ الْبَيْتِ فَنُضِرَ لَهُ عَلَى بَسَاطِ

(۱) عمدة القاری : ۱۴۵/۲۲

(۲) فتح الباری : ۶۱۱/۱۰

(۳) فتح الباری : ۶۱۲/۱۰ ، ارشاد الساری : ۹۶/۱۳ ، عمدة القاری : ۱۴۵/۲۲ ، شرح ابن بطلال : ۲۷۴/۹

(۴) فتح الباری : ۶۱۱/۱۰

(۵) فتح الباری : ۶۱۱/۱۰ و أجاب بن التین بانه لم يكن يجيء إلى أبي بكر لمجرد الزيارة بل لما يتزايد عنده من علم الله ، قال ابن حجر : و لم يتضح لي هذا الجواب ، و يحتمل أن يكون منزل أبي بكر كان بين بيت النبي صلى الله عليه و سلم و بين المسجد ، فكان يمر به ، والمقصود المسجد ، و كان يشهده ، كلما مر به (

فَصَلِّ عَلَيْهِ وَدَعَا لَهُمْ [۶۳۹]

د ملاقات دپاره د راتلونکو په خدمت کښې طعام دې پېش کړې شی : د چا د ملاقات دپاره چه تلل اوشی او هلته د خوراک کولو موقع ملاو شی نو خوراک کول صحیح دی او سنت کښې د دې اصل شته ، اصحاب حضرات به د یو بل کور ته تلل او هلته به ئې خوراک کولو لکه چه دلته ترجمه الباب کښې دی چه حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه د ملاقات دپاره تشریف یووړ او دوی سره ئې خوراک اوکړو ، د زیارت کوونکي او د ملاقات کوونکي په خدمت کښې چه څه حاضر وی هغه پېش کول د اسلام په آدابو کښې یو ادب دې او خپل مینځ کښې د محبت د زیاتیدو یو موثر ذریعه ده ، علامه ابن بطلال رحمه الله لیکي :- "من تمام الزيارة [طعام الزائر حاضر و تحافه بهائیس] ، وذلك من كريم الأخلاق ، وهو مباحثت المودة و يؤكد المحبة" (۱)

روایت د باب کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله د یو انصاری کور ته د ملاقات دپاره تشریف یووړ (دا د عتبان بن مالک کورنی وه) هلته ئې خوراک اوکړو ، چه کله راوتلو نو وې فرمائل د کور یو حصه دې صفا کړې شی ، نو هلته ئې اوبه چرکاؤ کړې او یو پوزې ئې خور کړو ، په دې ئې مونځ اوکړو ، او د دې خلقو دپاره ئې دعاء اوکړه فنضح له علی بساط : د نضح معنی ده اوبه چرکاؤل ، یعنی اوبه ئې چرکاؤ کړې او یو پوزې وغیره ئې خور کړو - ددې حدیث نه یو ادب دا معلوم شو چه کله د چا سره خوراک اوکړې شی نو دوی ته دعا کول د خوراک نه پس سنت دې - (۲) او رسول الله صلی الله علیه و آله به په داسې موقعو باندې د دغه کور والا دپاره د برکت دعاء کوله

د مسلمان د زیارت او د ملاقات کولو فضائل : د چا د ملاقات او د زیارت دپاره د تلو باره کښې په احادیثو کښې ډیر فضیلت راغلې دې ، امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابوهریره - رضی الله عنه نه روایت نقل کړیدې ، څه حضور فرمائلي دی "من عاد مریضا أو زار أحاله فی الله ، ناداه مناد : أن طهت وطاب مشاک و تهوأت من الجنة منزلا" (۳) (چه کوم سړې د یو مریض تپوس کوی یا د یو رور ملاقات دپاره ځی نو یو اواز کوونکې آواز کوی "ته دې ښه ئې او د ستا د اتلل دې ښه وی او د ستا منزل دې جنت وی" -)

امام مالک رحمه الله هم د حضرت معاذ بن جبل نه یو حدیث قدسی نه نقل کړیدې چه حضور صلی الله علیه و آله فرمائلي دی "وجهت محبتی للمتحابین فی ، والتجالسین فی وللمتزاویرین فی والمتهاذلین فی" (۴) (خما محبت د هغه خلقو دپاره ثابت دې چه کوم خما په وجه د یو بل سره محبت لری او دیو بل سره کښینی او یو بل سره ملاقات کوی او په یو بل خرچ کوی)

(۱) شرح بن بطلال : ۲۷۵/۹

(۲) فتح الباری : ۶۱۳/۱۰ ، شرح ابن بطلال : ۲۷۵/۹

(۳) أخرجه الترمذی فی کتاب البر والصلة ، باب ما جاء فی زیارة الإخوان : ۳۶۵/۴ (رقم الحدیث : ۲۰۰۸)

(۴) الموطاء للإمام مالک رحمه الله فی کتاب الشعر ، باب ما جاء فی المتحابین فی الله : ۹۵۴/۲

او امام احمد رحمه الله یو روایت د عتبان بن مالک نه رانقل کړېدې ، د دې الفاظ دی " من دار اعاة المؤمن غاض فی الرحمة حتی یرجع " (۱) (چه کوم کس د خپل مومن رور ملاقات کوی نو دې د واپس راتلو وخته پورې د الله تعالی د رحمت په غیبه کښې وی -)

۶۶ = بَابُ مَنْ تَجَمَّلَ لِلْوُفُودِ

[۵۷۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي اسْحَاقَ قَالَ لِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَا الْإِسْتَبْرَقُ قُلْتُ مَا غُلَظٌ مِنَ الدِّيَاسِجِ وَخَشَنَ مِنْهُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ يَقُولُ رَأَى عُمَرَ عَلَى رَجُلٍ حُلَّةً مِنْ إِسْتَبْرَقٍ فَأَتَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اشْتَرِ هَذِهِ فَالْبَسَهَا لِيُفِيدَ النَّاسَ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ فَقَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَمَضَى مِنْ ذَلِكَ مَا مَضَى ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِحُلَّةٍ فَأَتَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بَعَثْتَ إِلَيَّ بِهَذِهِ وَقَدْ قُلْتُ فِي مِثْلِهَا مَا قُلْتُ قَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتُصِيبَ بِهَا مَا لَا فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَكْرَهُ الْعُلَمَاءُ فِي الثَّوْبِ لِهَذَا الْحَدِيثِ [۸۳۶:ر]

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د بهر راتلونکو وفدونو د ملاویدو دپاره د خپل عادت نه لږ زیات زیب و زینت اختیار کړې شی نو دا جائز دې اوسنت کښې ددې اصل شته. علامه انور شاه کشمیری رحمه الله د صاحب د فتح القدير په حواله سره په فیض الباری کښې لیکي :

"إن الجبال غير الرينة ، فإن التزيين يكون من الأوصاف الرديئة ، بخلاف الجبال ، فإنه من الخصال الحميدة ، ثم فرق أن الرينة هو جلب الحسن و التطرية ، ليكون له منظرا حسنا عند الخلاق ، بخلاف الجبال ، فإنه : اكتساب الحسن لئلا يكون قبيح المنظر ، مشار إليه بالأصابع يضرب به مثل بين الناس " (۲)

د دې حاصل دا دې چه په زینت او په جمال کښې فرق دې زینت کول ښه عادت نه دې خو جمال ښه خصلت دې ، زینت او جمال کښې فرق دا دې چه زینت خپل ځان په تکلف سره خوبصورت کولو او د ښائسته کولو نوم دې دې دپاره چه خلکو کښې ښائسته په نظر راشم او د جمال معنی دا ده چه سرې هغه بې ډوله طریقې پرېږدی چه هسې نه بې ډبه ښکاره شی او په خلکو کښې مسخره جوړ شی او ده پورې خندا گانې شروع شی ، نو داسې بې دولتیا ختمولو ته جمال وائی او دا ممدوح هم دې او مقصود هم دې -

(۱) فتح الباری : ۶۱۲۱۱۰

(۲) فیض الباری : ۳۹۱۱۴

۶۷=بَابُ الْإِخَاءِ وَالْحَلْفِ

وَقَالَ أَبُو جُحَيْفَةَ أَخَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ [ر: ۱۸۶۷]
وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ أَخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنِي
وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ [ر: ۱۹۳۳]

[۵۷۳۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ
فَأَخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ أَوْلِمُوا لَوْ بِشَاةٍ [ر: ۱۹۳۳]

[۵۷۳۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَاءَ حَدَّثَنَا حَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ
لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَبْلَغَكَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ قَدْ
حَالَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي [ر: ۲۱۷۲]

إخاء رورولی ته وائی او حلف د حاء په کسره سره او د لام په سکون سره معاهدې ته وائی (۱)
نبی کریم ﷺ مدینې ته د هجرت په ابتدائي ورځو کښې د اصحابو په مینځ کښې رورولی
قائم کړې وه - د ابوجحیفه (د جیم په ضمه او د حاء په فتحه سره) نوم وهب بن عبد الله
دې، د حضرت ابو الدرداء نوم "عویمر" دې (۲) د ابوجحیفه دا تعلیق د حدیث موصول
حصه ده چه کوم امام بخاری په باب الهجرة الى المدينة کښې ذکر کړې دې - (۳)

دارنگه د عبد الرحمن بن عوف او د سعد بن الربیع په مینځ کښې مواخاة قائم کړې وو، دا
حدیث هم موصولا په کتاب البيوع، باب ما جاء في قول الله تعالى (فإذا قضيت الصلوة.....) کښې تیر
شوې دې -

د باب بل روایت کښې دی چه د حضرت انس رضی الله عنه نه چا تپوس او کړو چه د رسول الله ﷺ دا
حدیث تا ته رارسیدلې دې لا حلف في الإسلام نو دوی اوویل چه رسول الله ﷺ د قریشو او د
انصارو په مینځ کښې څما په کور کښې معاهده کړې وه، دینه د رورولی معاهده مراد ده -
دیکښې چه د کوم حدیث حواله ورکړې شوې ده، دا امام مسلم رحمه الله رانقل کړې دې "لا
حلف في الإسلام، وأيا حلف كان في الجاهلية، لم يرد الإسلام إلا شدة" (۴)

حاصل دا دې چه زمانه د جاهلیت کښې به خلقو به د یو بل سره ملگرتیا کولو او امداد

(۱) عمدة القاری: ۱۴۸/۲۲، ارشاد الساری: ۹۹/۱۳

(۲) ارشاد الساری: ۹۹/۱۳.....

(۳) أخرجه البخاری فی کتاب الصوم، باب من أقسم على أخيه ليفطر في التطوع (رقم الحديث: ۱۹۶۸)

(۴) أخرجه مسلم فی کتاب فضائل الصحابة، باب مواخاة النبي صلى الله عليه وسلم بين أصحابه رضي الله عنهم
: ۱۹۶۰/۱۴ (رقم الحديث: ۲۵۳۰)

کولو دپاره معاهده کوله ، بیا د ده حلیف قبیلې به د ده امداد او حمایت کولو اگر چه دې به په ناجائزه او په باطله وو رسول الله ﷺ د داسې معاهدو رد او کړو او وې فرمانل لا حلفی الاسلام-

او داسې معاهده او میثاق چه د نیکو کارونو دپاره یا د څه امر د خیر دپاره وی نو دې باره کښې دوی ﷺ فرمائلي دي لم یؤده الاسلام الا شدة یعنی اسلام داسې معاهدې ته نور هم مضبوط والي ورکوی -

امام نووی رحمه الله فرمائی "المنفی حلف التوارث وما یمنع منه الشرع، أما التحالف علی طاعة الله و نصر المظلوم و المؤاخاة فی الله تعالی فهو امر مرغب فیه" (۱) یعنی میراث او خلاف شرع امور و کښې خو حلف او معاهده ممنوع ده او د الله تعالی په اطاعت کښې او د مظلوم په نصرت او د ورورولۍ دپاره که په خپل مینځ کښې معاهده اوشی نو د دې ترغیب ورکړې شویدې او دا ممنوع نه ده -

د حضرت انس رضی الله عنه په حدیث کښې دی "قد حالف النبی صلی الله علیه وسلم بین قریش و الأنصار فی داری" سفیان بن عیینه وایی چه دیکښې د حالف نه مراد مؤاخاة دې - (۲)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :

لکن سیاق عاصم عنه یقتضی أنه أراد المحالفة حقیقة ، و ترجمة البخاری ظاهرة فی المغایرة بینهما (۳)
یعنی دینه ورورولی نه ده مراد بلکه حقیقتاً حلف او معاهده مراد ده ، امام بخاری رحمه الله هم ترجمة الهاب کښې دواړه جدا کړیدی -

۶۸=بَابُ التَّبَسُّمِ وَالضَّحِكِ

وَقَالَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ أَسْرَأَ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكْتُ [۳۳۲:ر]

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى [۱۳۲۹:ر]

[۴۴۳] حَدَّثَنَا جَبَانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَبَتَّ طَلَقَهَا فَتَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ فَجَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا كَانَتْ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَهَا آخِرَ ثَلَاثِ تَطْلِيقَاتٍ فَتَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا مَعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ الْهُدْبَةِ أَخَذْتُمَا مِنْ جِلْبَابِهَا قَالِ وَأَبُو بَكْرٍ جَالِسٌ عِنْدَ

(۱) فتح الباری : ۶۱۶/۱۰ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب فضائل الصحابة ، باب مؤاخاة النبی صلی الله علیه

وسلم بین أصحابه : ۳۰۸/۱۲

(۲) فتح الباری : ۶۱۵/۱۰

(۳) فتح الباری : ۶۱۴/۱۰

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَابْنُ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ جَالِسٌ بِبَابِ الْحُجْرَةِ لِيُؤْذَنَ لَهُ فَنَظَرَ خَالِدٌ يُنَادِي أَبَا بَكْرٍ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَزَجُرُ هَذِهِ عَمَّا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا يَزِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّبَسُّمِ ثُمَّ قَالَ لَعَلَّكَ تُرِيدِينَ أَنْ تُرْجِعَنِي إِلَى رِفَاعَةٍ لَا حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتِكَ [٢٣٩١: ر]

[٥٢٥: هـ] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهُ نِسْوَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ يَسْأَلْنَهُ وَيَسْتَكْثِرْنَ عَالِيَةَ أَصْوَاتِهِنَّ عَلَى صَوْتِهِ فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ تَبَادَرْنَ الْحِجَابَ فَأَذِنَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ فَقَالَ أَضْحَكَ اللَّهُ سِنَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَقَالَ عَجِبْتُ مِنْ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدِي لَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ تَبَادَرْنَ الْحِجَابَ فَقَالَ أَنْتَ أَحَقُّ أَنْ يَهْبَنَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِنَّ فَقَالَ يَا عَدَوَاتِ أَنْفُسِهِنَّ أَتَهْنِئْنَ وَلَمْ تَهْبَنِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَ إِنَّكَ أَفْظُ وَأَعْلَى مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيهَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقَيْكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فُجًّا إِلَّا سَلَكَ فُجًّا غَيْرَ فُجِّكَ [٢٣٩٠: ر]

[٥٢٦: هـ] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرُو عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالطَّيْفِ قَالَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَبْرَحُوا وَتَفْتَحَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ قَالَ فَقَدُوا فَقَاتَلُوهُمْ قِتَالًا شَدِيدًا وَكَثُرَ فِيهِمُ الْجِرَاحَاتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَسَكَنُوا فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحَمِيدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بِالْخَبَرِ كِلَاهُ [٢٣٩٠: ر]

[٥٢٧: هـ] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَلَكْتُ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ أَغْتِقَ رَقَبَةً قَالَ لَيْسَ لِي قَالَ فَصُمُّ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَطِيعُ قَالَ فَاطْعِمِ سِتِينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا أَجِدُ قَاتِيًا يَعْرِفُ فِيهِ ثُمَّ قَالَ إِبْرَاهِيمُ الْعَرُوفُ الْمِكْتَلُ فَقَالَ ابْنُ السَّاهِلِ تَصَدَّقْ بِهَا قَالَ عَلَى أَفْقَرِ مِثْلِي وَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَا بَيْتَهَا أَهْلٌ يَبْتَئِ أَفْقَرُ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِدُهُ قَالَ فَأَنْتُمْ إِذَا [١٨٣: ر]

[٥٢٨: هـ] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَعَلَيْهِ بَرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظٌ الْحَاشِيَةِ فَأَذْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَ بِرِذَابِهِ جَبَذَةً شَدِيدَةً قَالَ أُنْسُ فَظَنَرْتُ إِلَى صَفْحَةٍ عَاتِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَثَرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبَذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مَرَلِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَهُ بِعَطَاءٍ [ر: ۲۸۸]

[۵۷۹] حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسٍ عَنْ جَبْرِ قَالَ مَا تَحِبُّنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْذُ أَسْلَمْتُ وَلَا رَأَيْتُ إِلَّا تَبَسَّمَ فِي وَجْهِهِ وَلَقَدْ شَكَّوْتُ إِلَيْهِ أُنَى لَا أَثْبُتُ عَلَى الْحَيْلِ فَضَرَبَ يَدَيْهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا [ر: ۲۸۵]

[۵۸۰] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْبُتِّي حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ أُمَّ سَلِيمٍ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ غُلٌّ إِذَا اخْتَلَمَتْ قَالَ نَعَمْ إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ فَضَحِكْتُ أُمُّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ اخْتَلِمِ الْمَرْأَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَ شَبَّهَ الْوَلَدَ [ر: ۱۳۰]

[۵۸۱] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَجَبِّعًا قَطُّ ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِمَّا كَانَ يَتَبَسَّمُ [ر: ۲۸۸]

[۵۸۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ ح وَ قَالَ لِي خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ يَخْطُبُ بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ قَطَطِ الْمَطَرُ فَاسْتَقِ رَبَّكَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ وَمَا تَرَى مِنْ سَحَابٍ فَاسْتَقَى فَنَشَأَ السَّحَابُ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ ثُمَّ مَطَرُوا حَتَّى سَأَلَتْ مَشَاعِبُ الْمَدِينَةِ فَمَا زَالَتْ إِلَى الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ مَا تَقْلَعُ ثُمَّ قَامَ ذَلِكَ الرَّجُلُ أَوْ غَيْرُهُ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ غَرِقْنَا فَأَذْغُرِيكَ بِحَبْسِهَا عَنَّا فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَجَعَلَ السَّحَابُ يَتَصَدَّعُ عَنِ الْمَدِينَةِ يَمِينًا وَشِمَالًا لَا يُمَطِّرُ مَا حَوَالَيْنَا وَلَا يُمَطِّرُ مِنْهَا شَيْءٌ غَيْرَ يَوْمَ اللَّهِ كَرَامَةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاجَابَهُ دَعْوَتِهِ [ر: ۱۸۰]

علامہ عینی او علامہ قسطلانی فرمائی : ” هذا باب في إباحة التمسيم والضحك “ (۱) تبسم مسکې کيدلو ته وائی ، ضحك داسې خدا ته وائی چه دیکېنې اواز ډیر نرې وی چه نزدې سرې نې هم واونه ری ، او که اواز دومره اوچت وی چه ټول نې واوری نو دیته قهقهه وائی -

د حضور د خندلو کیفیت : رسول الله ﷺ به په عام حالاتو کېنې تبسم کولو ، کله کله به نې ضحك کولو - (۲) علامه شامی او نورو فقهاء د تبسم تعریف کړېدې چه کوم بغیر د اوازه دې چه هغې ته مسکا وائی ، ضحك هغه دې چه دیکېنې دې په خپله اواز واوری ، او قهقهه

(۱) ارشاد الساری : ۱۱۳ ، ۱۰۰ ، عمدة القاری : ۱۴۷/۲۲

(۲) زاد المعاد ، فصل فی هدیه صلی الله علیه و سلم فی کلامه و سکونه ، و ضحکه ، و بکانه : ۱۸۲/۱

دا ده چه دیکښې په خوا کښې خلق اواز واورې - (۱)

علامه بن قیم رحمه الله په زاد المعاد کښې فرمائی "وكان رجل ضحكه التسم، بل كله التسم، فكان نهاية ضحكه أن تهدو نواجذه..... لم يكن ضحكه بقهقهة" (۲)

(د رسول الله ﷺ خدا به بس تبسم وو، د دوی د خدا انتها به دا وه چه د دوی غاښونه مبارک به ښکاره شو، په قهقهه به دوی کله هم نه خندل)

د رسول الله ﷺ د زیات نه زیات خدا چه کوم کیفیت په روایتونو کښې منقول دی، نو هغه په الفاظو د "حق بدت نواجذه...." سره منقول دي، لکه دې باب کښې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت کښې دی..... دینه معلومه شوه چه رسول الله ﷺ کله هم قهقهه نه ده کړې، لکه چه وړاندې د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت راځي، ما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مستجعاً ضاحكاً - (ما کله هم رسول الله ﷺ په پوره خدا نه دي لیدلې -)

خو بعض فقهاء حضراتو د "بدت نواجذه" والا کیفیت په قهقهه کښې شامل کړيدي او ویلې دي چه دې کیفیت سره په مانځه کښې څوک اوځاندي نو د مانځه سره ئې اودس هم ماتیرې (۳) ددې تفسیر مطابق د رسول الله ﷺ نه قهقهه ثابته ده، خو جمهور د قهقهه دا تعریف نه کوي - (۴)

د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله اته حدیثونه رانقل کړيدي او دیکښې هر یو کښې د ضحك او د تبسم ذکر شته دي -

د دریم حدیث په آخر کښې دی، قال الحمیدی: حدثنا سفيان: بالخبر كله - حمیدی د امام بخاری رحمه الله شیخ دي او د ده نوم عبد الله بن الزبير دي، فرمائی چه سفيان بن عيينه دا حدیث ماته په صیغه د اخبار سره اورولې دي چرته هم په کښې عنعنه نشته دي -

قوله: ما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مستجعاً ضاحكاً: حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائي، چه رسول الله ﷺ ما کله هم په پوره خدا نه دي لیدلې، داسې چه د دوی تالو په نظر راغلې وی، لهوات: د لهاة جمع ده تالو ته وائی - (۵)

(۱) رد المحتار على الدر المختار، كتاب الطهارة، مطلب نوم الأنبياء غير ناقض: (۱۰۷/۱)

(۲) زاد المعاد، فصل في هذيه صلى الله عليه وسلم في كلامه وسكونه، وضحكه، وبكائه: (۱۸۲/۱)

(۳) رد المحتار على الدر المختار، كتاب الطهارة، مطلب نوم الأنبياء غير ناقض: (۱۰۷/۱).....

(۴) مجمع بحار الأنوار مادة "لها" : ۵۲۰/۴، النهاية لابن الأثير: "باب اللام مع الهاء" : ۲۸۳/۴

(۵) عمدة القاري: ۱۵۲/۲۲، ارشاد الساري: (۱۰۸/۱۳)

باب قول الله تعالى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا

مَعَ الصَّادِقِينَ [التوبة: ١١٩] وَمَا يُنْهَى عَنِ الْكُذِبِ

[۵۷۴۳] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صِدِّيقًا وَإِنَّ الْكُذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يَكُتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا [۵۷۴۳] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ نَافِعِ بْنِ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ [۲۳: ر]

[۵۷۴۴] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ عَنْ سَمُرَةَ بِنْتِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَانِي قَالَا الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشْقُ شِدْقُهُ فَكَذَابٌ يَكْذِبُ بِالْكَذْبَةِ تَحْمِلُ عَنْهُ حَتَّى تَبْلُغَ الْآفَاقَ فَيُصْنَعُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ [۸۰۹: ر]

د صدق او د رښتيا اهميت : امام بخاري رحمه الله چه دې ابواب کښې د ژوند آداب بيانوي دې وجه نه ئې مختلف اسلامي آدابو او احکامو باندې ابواب قائم کړل ، دا باب د صدق او د رښتيا د اهميت او د دروغو په ممانعت قائم شويدي -

سورة توبة آيت کریمه ئې نقل کړيدي چه هغې کښې الله تعالی د رښتونو سره د کيدو حکم ورکوي . يعنی هغه خلق چه کوم په خپل ايمان ، عمل او اقوالو کښې رښتونې دي دروغژن او منافقان نه دي (۱)

د باب رومبي حديث د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دي ، فرماني چه صدق او رښتيا نيکي ته هدايت کوي ، اونیکي جنت ته هدايت کوي ، سړې رښتيا واني ، تر دې چه " صديق " جوړ شي ، او دروغ فسق او فجور ته بوتلل کوي او فسق جهنم ته بوتلل کوي او سړې دروغ واني تر دې چه د الله تعالی په نزد دې " کذاب " اولیکلې شي - دا روايت امام بخاري رحمه الله دلته په رومبي خل ذکر کړيدي -

(۱) (۵۷۴۳) الحديث أخرجه مسلم في كتاب البر و الصلة و الآداب . باب قبح الكذب و حسن الصدق : ١٤

٢٠١٢ (رقم الحديث : ٢٦٠٧) و أخرجه أبو داود في كتاب الأدب . باب في التشديد في الكذب : ٤ ٢٩٧١

(رقم الحديث : ٤٩٨٩) و أخرجه الترمذي في كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء في الصدق و الكذب : ١٤

٣٤٧ (رقم الحديث : ١٩٧١)

(٢) عمدة القاري : ١٥٢١٢٢ ، ارشاد الساري : ١٠٨١١٣

د دروغو نقصان:

قوله: حتی یکتب عند الله کذاباً: حضرت عبد الله بن مسعود په یو بل روایت کښې د دې تفصیل راغلې دې ددې الفاظ دی "لا يزال العهد یکنذب وتنکت فی قلبه دکتة سوداء حق یسود قلبه ، فیکتب عند الله من الکاذبین" (۱) (سړې دروغ وائی نو د ده په زړه کښې یو تور داغ لگي تر دې چه د ده زړه پوره تور شی او د الله تعالی په نزد دې په دروغونو کښې اولیکلې شی) امام غزالی رحمه الله فرماني چې کذب قبیح لعینه نه دی ، بلکه دیکښې چه د نورو خلقو ضرر دې نو دې وجه نه دا قبیح دی ، (۲) بعض عالمان دپته قبیح لعینه وائی ځکه چه دا خلاف واقع او خلاف حقیقت خبره اگر چه د چا دپاره مضر نه وی فی نفسه هم قبیح ده -

په بعضې خاص صورتونو کښې د کذب اجازت په خپله احادیثو کښې هم نقل دې ، مثلاً دوه سړو په مینځ کښې د صلح کولو په غرض سره که د دروغو ضرورت راپېښ شی نو د دې جواز شته ، د ښځې سره په مخصوص صورتونو کښې د دروغو ویلو او په جنگ کښې کافرانو ته د نقصان رسولو په غرض سره د کذب جواز شته دی - (۳)

د باب دویم روایت په تفصیل سره په کشف الباری کتاب الایمان کښې تیر شويدي - (۴)
د کذب په مقابله کښې صدق دې ، صدق فی القول ، صدق فی العمل ، صدق فی العزم او صدق فی الایمان ، دا ټول مطلوب او محبوب دی -

د باب آخری روایت کښې دی ، رسول الله ﷺ فرماني : چه ما اولیدل چه ما ته دوه سړي راغلل (دوی نه مراد حضرت جبرائیل علیه السلام او حضرت میکائیل علیه السلام دی) (۵) او دې دواړو ما ته اوویل ، چه کوم سړي تا اولیدلو چه د ده وځکي شلولې کیږي ، دې کذاب وو ، بخاری ، کتاب الجنائز کښې دی : ده به د دروغو خبرې داسې خورولې چه د دنیا په ټولو گوتونو کښې به خوریدلې ، د قیامت ورځې پورې به ده سره داسې کیږي ، دلته په روایت کښې اختصار دې ، په جنائز کښې دا روایت په تفصیل سره تیر شويدي ، هلته الفاظ دی :

"رأيت الليلة رجلين أتيان فأخذا بيدي وأخرجا إلى أرض مقدسة ، فإذا رجل جالس ، ورجل قائم ، بيده كlob من حديد يدخله في شدة حق يملأ ثقاه ، ثم يفعل بشدة الآخر مثل ذلك ويلتئم شدة هذا ، فيعود ، فيصنع مثله ، فقلت : ما هذا ؟ قال : " (۶) یعنی ما اولیدل چه د شپې ما ته دوه کسان راغلل څه دوی مقدس زمکې ته بوتلم ، ما یو سړي اولیدو چه ولاړ دې او دده په لاس کښې د

(۱) الموطاء للإمام مالك ، كتاب الجامع ، باب ما جاء في الصدق والكذب : ۷۳۲ ؛

(۲) فتح الباری : ۶۲۲/۱۰

(۳) رد المحتار ، كتاب الحظر والإباحة ، فصل في البيع : ۳۰۳/۵

(۴) كشف الباری ، كتاب الإيمان ، باب علامة المنافق : ۲۷۰/۱۲ (رقم الحديث : ۳۳)

(۵) لکه چه هم د بخاری په یو روایت کښې د دې دواړو فرشتو نومونه ذکر دي - کتاب الجنائز ، باب بلا ترجمة (رقم الحديث : ۱۳۲۰)

(۶) أخرجه البخاری في كتاب الجنائز ، باب بلا ترجمة (رقم الحديث : ۱۳۸۶)

اوسپنی کونله ده چه د یو ناست سړی په وخکي کښې نې ورننه باسی او تر خټه پورې نې راکاږی بیا د بل طرف وخکي سره داسې اوکړې ، او دې وخته پورې رومبې وخکې نې ورغلې وی، بیا دې ورغلې وخکي سره دا عمل په دوباره اوکړی، ما تپوس اوکړو داڅه دې؟ نو دوی اوویل (دې کذاب دې)

۷۰ = بَابُ فِي الْهُدَى الصَّالِحِ

[۴۸۱هـ] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي أَسَامَةَ أَحَدَ ثَمَرِ الْأَعْمَشِ سَمِعْتُ شَقِيقًا قَالَ سَمِعْتُ حَذِيفَةَ يَقُولُ إِنَّ أَشْبَهَ النَّاسِ دَلًّا وَسَمْتًا هَذَا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا بِنُ أَمْرِ عَبْدٍ مِنْ حِينَ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهِ لَا تَذَرِي مَا يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ إِذَا خَلَا [۳۵۵:ر]

[۴۸۲هـ] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُخَارِقٍ سَمِعْتُ طَارِقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَحْسَنَ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۶۸۴:ر]

هُدَى (د هاء په فتحه او دال په سکون سره) طریقه ته وائی (۲) امام بخاری رحمه الله د حدیث په الفاظو سره دا ترجمه قائم کړیده ، امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " او امام ابوداود په خپل سنن کښې دا حدیث رانقل کړیدی " إن الهدى الصالح والسمت الصالح والاقتصاد جزء من خمسة وعشرين جزء من النبوة " (۳) (ښه طریقه ، نیک عادت او میانه روى د نبوت په پنځویشتو اجزاءو کښې یو جزء او یو حصه ده -)

رومبې روایت کښې حضرت حذیفه رضی الله عنه فرمائی ، خلقو کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عادتونو طور او طریقو او خصلتونو کښې زیات مشابه ابن ام عبد (حضرت عبد الله بن مسعود) دې ، د کور نه وتلو نه واخله واپس کیدو پورې (چه مونږ ته د دوی د ژوند دا معمولات په نظر راځی ، اوس چه کور ته لاړ شی هلته څه کوی هغه مونږ ته نه دی معلوم ځکه چه د کور ژوندون خو صرف کور والا ته معلومیږي شی)

په حدیث کښې درې لفظونه استعمال شويدي دل (د دال په فتحه سره) ترجمه ده حسن الحركة فی المشی والحديث وغيرهما (۴) یعنی د انسان د حرکاتو او سکاناتو ښائست ته دل وائی - سمت (د سین په فتحه او د میم په سکون سره) ښه منظر ته هم وایی او طور طریقو ته هم وائی - (۵)

(۱) (۵۷۴۷) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الإعتصام بالكتاب والسنة ، باب الاقتداء بسنن رسول الله صلى الله عليه وسلم (رقم الحديث : ۶۸۴۹)

(۲) مجمع بحار الأنوار " مادة هدى " : ۱۴۵ / ۵ ، النهاية لابن الأثير : ۳۵۳ / ۵

(۳) أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الوقار : ۲۴۷ / ۴ (رقم الحديث : ۴۷۷۶) ، الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب الهدى والسمت الحسن : ۲۶۰ / ۲ (رقم الحديث : ۷۹۱)

(۴) ارشاد السارى : ۱۱۱ / ۱۳

(۵) مجمع بحار الأنوار " مادة سمت " : ۱۱۳ / ۳ ، النهاية لابن الأثير : ۳۹۷ / ۲

هَذِي طُورَ طَرِيقِهِ سَكِينَتِ او وقار ته وائی ، هَدِي او دل قریب المعنی دی - (۱)
 ددې حدیث په سند کښې اسحاق بن ابراهیم وائی ، ما ابو اسامه (حماد بن اسامه) نه
 تپوس او کړو چه اعمش دا حدیث تا ته بیان کړیدی ، نو دوی په هو یا په نه سره جواب
 رانکړو ، بلکه وړاندې ئې سند نقل کړو او وې ویل : سبعت شقیقا قال سبعت حذیفة...
 شارحین لیکي چه د دوی دا خاموشی او جواب نه ورکول د دوی تصدیق او د " هو " د
 جواب ورکولو قائم مقام وو (۲) چه د دې حاصل دادې چه د ابواسامه شیخ اعمش دې او دې
 فرمائی چه ما د شقیق بن سلمه نه اوریدلې دې -

د باب دویم حدیث هم د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه دې ، او امام بخاری رحمه الله په
 رومبې خل دلته رانقل کړیدی ، هغه فرمائی ، چه د ټولو نه ښائسته کلام کتاب الله دې او
 د ټولو نه ښائسته طریقه او سیرت د نبی کریم صلی الله علیه و آله طریقه او سیرت دې -

دا حدیث دلته موقوف روایت دې په بعض طریقو کښې مرفوع هم راغلې دې (۳) او د عبد
 الله بن مسعود په بعض طرق کښې دا اضافه هم شته " وشر الأمور محدثاتها ، وإن ماتوا وعدون لآل

، وما ألتئم به عجزین " (۴) اصحاب السنن دا حدیث په مختلف الفاظو سره نقل کړیدی - (۵)
 فائده : دلته د باب په روایت کښې دی چه حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه په طور طریقو
 کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله سره د ټولو نه زیات مشابه وو خو بعض روایتونو کښې دا
 حضرت فاروق اعظم ، او د حضرت فاطمه او د حضرت عمرو بن الاسود په باره کښې
 راغلې دی ، چه دوی د حضور صلی الله علیه و آله سره د ټولو نه زیات مشابه وو - (۶)

د دې جواب دا ورکولې کیدې شی چه دا د مختلفو اصحابو خپله خپله مشاهده وه ، چا ته
 په یو کښې او چا ته په بل کښې د حضور صلی الله علیه و آله سره زیات مشابهت په نظر راغلو -
 حافظ ابن حجر د دې نور جوابونه هم ذکر کړیدی ، خو راجح هم دا خبره معلومېږي چه کوم
 مونږ ذکر کړه (۷)

(۱) عمدة القاری : ۱۵۴ / ۲۲ ، شرح الکرمانی : ۲۲۲ / ۲۱ ، فتح الباری : ۶۲۵ / ۱۰

(۲) عمدة القاری : ۱۵۴ / ۲۲ ، ارشاد الساری : ۱۱۱ / ۱۳

(۳) امام احمد رحمه الله دا د حضرت جابر رضی الله عنه نه مرفوع نقل کړیدی د " شر الأمور محدثاتها "
 اضافې سره (مسند الإمام أحمد بن حنبل فی مسانید جابر بن عبد الله : ۳۱۹ / ۳)

(۴) أخرجه البخاری فی کتاب الإعتصام بالکتاب و السنة ، باب الإقتداء بسنن رسول الله صلی الله علیه و
 سلم (رقم الحديث : ۷۲۷۷)

(۵) فتح الباری : ۶۲۶ / ۱۰

(۶) فتح الباری : ۶۲۵ / ۱۰

(۷) لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی " و یحتمل أن تكون مقالة حذیفة و قعت بعد موت عمر " او چه
 کوم روایت کښې د حضرت فاطمه رضی الله عنها ذکر دې چه د دې د رسول الله صلی الله علیه و سلم
 سره زیات مشابهت وو نو دې باره کښې حافظ فرمائی : " قلت : و یجمع بالحمل فی هذا علی نساء "
 او د حضرت عمرو بن الاسود د زیاتوالی د مشابهت په باره کښې فرمائی... [بقیه بر صفحه آئنده..]

۷۱- باب: الصبر علی الأذى

وقوله الله تعالى: إِنَّمَا يُؤْقِلُ الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (الزمر: ۱۰)
 [۵۷۴۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ سُبَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي الْأَعْمَشُ عَنْ
 سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ أَحَدٌ أَوْلَى شَيْءٍ أَصْبَرَ عَلَى أَدَى سَمْعِهِ مِنَ اللَّهِ إِنَّهُمْ
 لَيَدْعُونَ لَهُ وَلَدًا وَإِنَّهُ لَيَعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ [ر: ۱۴۳]

[۴۴۹] حَدَّثَنَا عُمرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ شَقِيقًا يَقُولُ قَالَ
 عَبْدُ اللَّهِ قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسَمَةً كَبَعُضٍ مَا كَانَ يَقْسِمُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ
 الْأَنْصَارِ وَاللَّهِ إِنَّهَا لِقَسَمَةٍ مَا أُرِيدُ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ قُلْتُ أَمَا أَنَا لَا قَوْلَ لِنَبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَسَارَرْتُهُ فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَغَضِبَ
 حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَخْبَرْتُهُ ثُمَّ قَالَ قَدْ أَوْدَى مُوسَى بِأَكْثَرِ مِنْ ذَلِكَ قَصَبَ [ر: ۴۴۹]
 د صبر لغوی او صطلاحی معنی او قسمونه : د صبر لغوی معنی د بندیدو ، ایساریدو راځي او
 اصطلاح کښې صبر په دري معنی مشهور دي ، یو : صبر علی المصيبة * دویم : صبر علی الطاعة او
 دریم : صبر عن المعصية -

صبر علی المصيبة معنی دا ده چه انسان په کوم آزمائش او تکلیف کښې مبتلا وي په هغې د
 الله تعالی نه هېڅ قسم شکوه او شکایت او د ناراضگۍ اظهار اونکړي ، او ددې په وجه د
 الله تعالی په اطاعت او عبادت کښې هېڅ قسم فرق رانه ولی ، بلکه استقامت سره رضاء
 بالقضاء باندې عمل کوي (۱) دپته * صبر علی المصيبة * وائي ، قرآن کریم کښې صبر
 په دې معنی سره ډیر استعمال دي ، او صبر هم په دې معنی د ټولو نه زیات مشهور دي -
 دلته دې دا خبره یاده وي چه د مصیبت په وخت شکوه شکایت نه کول او راضی بالقضاء
 اوسیدو اصل اعتبار په ابتدائي وخت کښې دي ، حدیث کښې دي ، الصبر عند صدمة الأولى (۲)
 روستو چه وخت تیرېږي نو صبر خو خود راځي -

دویم قسم صبر علی الطاعة دي چه د هغې حاصل دا دي چه د الله تعالی په اطاعت او په عبادت
 باندې سرې په استقامت سره اوسی - (۳)

دریم قسم صبر عن المعصية دي یعنی د الله تعالی د نافرمانۍ او د معصیت نه انسان خپل

...بقیه از حاشیه گذشته] " قلت : و یجمع بالحمل علی من بعد الصحابة " فتح الباری : ۱۰ / ۶۲۵۱ (

(۱) معارف القرآن ، سورة البقرة : ۱۱ / ۳۹۴ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱۲ / ۱۷۳ (

(۲) أخرجه البخاری فی کتاب الجنائز ، باب الصبر عند الصدمة الأولى (رقم الحديث : ۱۳۰۲) (

(۳) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۲ / ۱۷۴ ، معارف القرآن ، سورة البقرة : ۱۱ / ۳۹۴ (

خان بند اوساتی - (۱)
قران کریم د صابرينو ډير لوي فضيلت بيان کړيدې ، او په قرآن کښې صبر تقريباً په پنځه نوي ځايونو کښې ذکر شويدي - (۲)
د باب رومبي روايت کښې حضرت ابوموسی اشعري رضي الله عنه فرمائي چه حضور اکرم صلی الله علیه و آله فرمائلي دي ، چه هيڅ يو سړي هم په تکليف ده خبره اوريدو کښې د الله تعالی نه زيات صابر نشته دي چه خلق ده دپاره خوې وائي او دي (سره د دي په دنيا) ده لره معاف کوي او ده ته رزق ورکوي -

ليس احدا و ليس شيء کښې راوی ته شک دي چه کوم لفظ ئې استعمال کړيدي -
قوله: أصبر على أذى سمعه من الله: د " من الله " تعلق د أصبر سره دي " من " ... د " أصبر " صله ده ، اذی موصوف او سمعه ئې صفت دي تقدير د عبارت دي " ليس أحد أصبر من الله على أذى سمعه " د باب دويم حديث کښې هم د صبر ذکر دي -
د امام بخاري رحمه الله مقصد په دي باب کښې د خلقو په اذيت ملاويدو باندې د صبر کولو بيانول دي ، امام ابن ماجه په خپل سنن کښې يو روايت نقل کړيدي ، چه دا د امام بخاري رحمه الله په شرط نه دي ، دي وجه نه امام د دي ذکر اونکړو ، د هغې الفاظ دي :
" المؤمن الذي يخالط الناس ويصبر على أذاهم أعظم أجرا من المؤمن الذي لا يخالط الناس ولا يصبر على أذاهم " (۳)
يعني چه کوم سړي د خلقو سره اوسيري او د دوی په اذيتونو صبر کوي نو دده ثوابونه د هغه سړي په مقابله کښې زيات دي چه کوم د خلقو سره نه اوسيري او د دوی په اذيتونو ورکولو صبر نه کوي -

۷۲ = باب من لم يواجه الناس بالعتاب

[۵۷۵] (۲) حَدَّثَنَا عُمرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَتْ عَائِشَةُ صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَرَخَّصَ فِيهِ فَنَزَرَهُ عَنْهُ قَوْمٌ قَبْلَكَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَطَبَ فَحَيَّدَ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَنْزَهُونَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهُم بِاللَّهِ وَأَشَدَّهُمْ لَهُ خَشْيَةً [ر: ۶۸۷۱]
[۵۷۶] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ هُوَ ابْنُ أَبِي عُبَيْةٍ

(۱) معارف القرآن : ۱۱ / ۳۹۴

(۲) ارشاد الساری : ۱۱۳ / ۱۱۲

(۳) سنن ابن ماجه ، كتاب الفتن ، باب الصبر على البلاء : ۱۲ / ۱۳۳۸ (رقم الحديث : ۴۰۳۲)

(۴) (۵۷۵۰) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة (رقم الحديث : ۶۸۷۱) و أخرجه مسلم في الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه وسلم بالله تعالى و شدة خشيته : ۴ / ۱۸۲۹ (رقم الحديث : ۲۳۵۶)

مَوْلَى أَنَسٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنْ الْعَدْرَاءِ فِي خِذْرِهَا فَإِذَا رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ [ر: ۳۳۹]

د رسول الله ﷺ یو عادت مبارکه دا وو چه دوی ته به د چا خبره بده اولگیده نو خاص ده ته به ئې په تعین سره خطاب د عتاب (زورنې) ورکولو نه کولو ، بلکه که چا ته به دوی په یو خبره د عتاب ورکولو ضرورت محسوسولو نو عمومی خطاب کښې به ئې عتاب بیان کړو - د حياء د غلبې په وجه به دوی په تعین سره یو خاص کس ته عتاب نه ورکولو ، لکه امام ابوداود رحمه الله د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت رانقل کړېدې "کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا بلغه عن الرجل الشئ لم یقل : ما بال فلان یقول ، ولكن یقول : ما بال أقوام یقولون کذا وکذا" (۱) لکه چه د باب په پرمې روایت کښې دی ، رسول الله ﷺ یو کار اوکړو او دیکښې ئې رخصت هم ورکړو خو خلقو به دینه خان ساتلو ، نو رسول الله ﷺ ته چه کله معلومه شوه نو دوی خطبه کښې ارشاد اوکړو ، په خلقو څه شویدی چه ما یو کار اوکړو خو خلق دینه بیا هم خان ساتی ، د الله قسم دې چه څه د خلقو نه الله تعالی زیات پیژنم او ده نه زیات یرېزم - دې حدیث کښې چه د کوم کار ذکر دې شارحین د بخاری دینه لا علمی ښکاره کوی - (۲) دیکښې رسول الله ﷺ ما بال أقوام په خطبه کښې ارشاد کړو او نه ئې څوک متعین کړو او نه ئې چا ته په شخصی طور خطاب اوکړو -

د مسلم شریف په روایت کښې دومره اضافه هم ده "فبلغ ذلك النبی صلی الله علیه وسلم ، فغضب حتى بان الغضب فی وجهه" (۳)

قوله: عن الشیء أضغعه: د شئ نه مراد کار دې لکه چه د جریر په روایت کښې دی "بلغهم عنی أمر ترخصت فیہ فکروهوا و تنزهوا عنه" (۴) او د ابومعاویه په روایت کښې دی "یرغبون عما رخصت فیہ" (۵) یعنی چه کوم کار کښې رخصت ورکړې شویدی ، خلقو دې رخصت نه اعراض اوکړو او ددې په کولو شرمیږی ، د شعبي مشهور قول دې ، إن الله یحب أن یعمل برخصه كما یحب أن یعمل بعزائمه (۶) یعنی الله تعالی ټلا چه څنگه په عزیمت باندې عمل خوښ

(۱) سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب فی حسن العشرة : ۲۵۰ / ۴ (رقم الحديث : ۴۷۸۸) د ابوداود یو بل روایت کښې دی "کان رسول الله صلی الله علیه وسلم قلما یواجه رجلا فی وجهه شیء یکرهه (سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب فی حسن العشرة : ۲۵۰ / ۴) (رقم الحديث : ۴۷۸۹)

(۲) ارشاد الساری : ۱۱۴ / ۱۳

(۳) رواه مسلم فی کتاب الفضائل ، باب علمه صلی الله علیه وسلم وشدة خشیه : ۱۸۲۹ / ۴ (رقم الحديث : ۲۳۵۶)

(۴) و رواية جریر أخرجهما مسلم فی کتاب الفضائل ، باب علمه صلی الله علیه وسلم وشدة خشیه : ۱۸۱۹ (رقم الحديث : ۲۳۵۶)

(۵) و رواية أبی معاویه أيضا فی مسلم فی کتاب الفضائل ، باب علمه صلی الله علیه وسلم وشدة خشیه : ۱۸۲۹ / ۱ (رقم الحديث : ۲۳۵۶)

(۶) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۲۸۷ / ۹

دې نو داسې ورته په رخصتونو هم عمل کول خوښ دي -
د باب دویم روایت کښې دي ، رسول الله ﷺ د پرده دارې پیغلې جینې نه هم زیات حیا دار وو عذراء ، پیغلې جینې ته وائی ، خدر : پردې ته وائی ، علامه عینی رحمه الله ترجمه الهاب سره د حدیث مناسبت بیانولو کښې لیکي :

"مطابقته للترجمة من حيث إنه لشدة حيائه لا يعاتب أحدًا في وجهه" (۱) یعنی دوی ﷺ کښې چه حیا ډیره زیاته وه نو دې وجه نه دوی یو خاص کس مخاطب کړې او زورلې نه دي -

۴۳=باب مَنْ أَكْفَرَ أَخَاهُ بِغَيْرِ تَأْوِيلٍ فَهُوَ كَمَا قَالَ

[۴۴۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْبَارِكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا وَقَالَ عِكْرِمَةُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدٍ سَمِعَ أَبَا سَلَمَةَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[۴۴۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَيُّمَا رَجُلٍ قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِمَا أَحَدُهُمَا

[۴۴۳] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمَلَةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُدِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَلَعَنَ الْمُؤْمِنُونَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكَفْرِ فَهُوَ كَقَتْلِهِ [ر: ۱۲۹۴]

دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دي چه كه يو مسلمان بل مسلمان بغير د څه قرینې او د دلیل او د تاویل له تكفير او كړې نو دې په خپله كافر كېږي ، " بغير د تاویل له " قيد نهې ځكه اولگوله چه كه د تاویل او د دلیل د وجه نه د ده تكفير او كړې ، نو بیا دې معذور دي - (۲)
لكه چه په را روان باب كښې راځي -

د باب لاندې چه كوم احادیث راغلې دي په دې باندې خبرې څو بابو وړاندې باب ما ینهی من السباب و اللعن كښې شوي دي ، د " فهو كما قال " یو تاویل ابن بطال كړې دي ، هغه فرمائی ، ما د مهلب نه دي باره كښې تپوس او كړو دوی په مختلف تعبیرونو كښې هم یو جواب راكړو ، او وې ویل چه د فهو كما قال مطلب دا دي چه دي دروغژن دي ، كافر نه دي

(۱) عمدة القاری : ۱۵۶/۲۲

(۲) (۵۷۵۲) هذا الحديث من أفراد الإمام البخاری ، عمدة القاری : ۱۵۷/۲۲

(۳) عمدة القاری : ۱۵۷/۲۲

یعنی چه خنکە پە نورو باندی د دروغو فتوی لکوی ، داسی دی پە خپله دروغژن دی (١)
د عکرمه بن عمار تعلیق ابونعیم او حارث بن ابی سلمه موصولاً نقل کړیدی - (٢)

٤٣ = بَابُ مَنْ لَمَّ بِرَأْسِهِ كُفَّارَ مَنْ قَالَ ذَلِكَ مُتَأَوِّلاً أَوْ جَاهِلًا

وَقَالَ عُمَرُ لِحَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا يُدْرِيكَ
لَقُلَّ اللَّهُ قَدْ أَظْلَمَ إِلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ قَدْ عَقَرْتُ لَكُمْ [٢٦٠٨: ر]

[٢٥٤هـ] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِبَادَةَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ أَخْبَرَنَا سَلِيمٌ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ
عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ
يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّي بِهِمُ الصَّلَاةَ فَقَرَأَ بِهِمُ الْبَقْرَةَ قَالَ فَتَجَوَّزَ رَجُلٌ فَصَلَّى صَلَاةَ خَفِيفَةٍ قَبْلَهُ ذَلِكَ
مُعَاذًا فَقَالَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ قَبْلَهُ ذَلِكَ الرَّجُلُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ
اللَّهِ إِنَّا قَوْمٌ نَعْمَلُ بِأَيْدِينَا وَنَسْقِي بَنَوَاضِعِنَا وَإِنَّا مُعَاذًا صَلَّيْنَا الْبَارِحَةَ فَقَرَأَ الْبَقْرَةَ فَتَجَوَّزْتُ
فَرَعَمَ أُنَى مُنَافِقٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مُعَاذُ أَفَتَأْنِ أُنْتَ ثَلَاثًا أَقْرَأَ وَالشَّمْسُ
وَضَحَاهَا وَسَيِّئَ اسْمِكَ الْأَعْلَى وَمَحْوَهَا [٢٦٨: ر]

[٥٤٥هـ] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَلَفَ مِنْكُمْ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ بِاللَّاتِ
وَالْعُزَّى فَلْيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ نَعَالَ أَقَامِرَكَ فَلْيَتَصَدَّقْ [٢٥٤٩: ر]

[٤٥٥هـ] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ
الْخَطَّابِ فِي رَكْبٍ وَهُوَ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَنَادَاهُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا إِنَّ اللَّهَ
يَنْهَاكُمُ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ وَلَا فَلْيَضْمُمْ [٢٥٣٣: ر]
د ترجمه الباب مقصد : دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د هغه خلقو دلیل بیان کړیدی
چه کوم د جهالت یا د تاویل په بناء باندې د چا تکفیر کوونکی ته کافر نه وائی لکه چه
مهلب فرمائی :

معنى هذا الباب أن المتأول معذور غير مأثوم ، ألا ترى أن عمر بن الخطاب قال لحاطب ، لها كاتب البشر كين
بخبر النبي : إنه منافق ، فعذر النبي عليه السلام عمر لما نسبته إلى النفاق -- وهو أسوأ الكفر -- ولم يكفر عمر
بهذا من أجل ما جناه حاطب ، وكذلك عذر عليه السلام معاذ حين قال للذي خفف الصلاة وقطعها خلفه :
إنه منافق ، لأنه كان متأولاً ، فلم يكفر معاذاً بذلك (٣) يعنى د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې
چه د عذر او د تاویل په وجه كه څوك چا ته کافر او وائی نو دې گنهگار نه دې ، لکه چه

(١) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٢٨٩١٩

(٢) فتح البارى : ٦٣١١١٠

(٣) شرح ابن بطال : ٢٩١١٩

حضرت فاروق اعظم حضرت حاطب ته منافق اوویلی خو رسول الله ﷺ دوی معذور اوگرخولو خکه چه حضرت فاروق اعظم ده ته د خط لیکلو د جرم په وجه منافق ویلی وو ، دارنگه حضرت معاذ بن جبل د مونخ نه تلونکی سړي ته منافق اوویلی ، حضور دې هم معذور اوگرخولو ، خکه چه ده سره هم د خپلې خبرې تاویل او دلیل وو -

① د شارحینو د کلام حاصل دا دې چه رومبی باب کنبې امام بخاری رحمه الله دا بیان اوکړو چه بغیر د تاویله تکفیر کول باعث د کفر دې او دې باب کنبې امام بخاری رحمه الله دا بیانوی چه د تاویل او د عدم واقفیت په بنیاد باندې تکفیر کوونکې معذور دې - (۱)

② شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله یو بله خبره لیکلې ده ، هغه په " الابواب و التراجم " کنبې لیکي :

ما یخطر بالبال -- والله أعلم بحقیقة الحال -- أنها مسألتان مختلفتان ، فالباب الأول كما قال الشراح حق من قال للأخر : يا كافر ، بغیر تاویل فی هذا القول ، وأما الباب الثاني فهو دالة عندی مسألة أخرى ، وهي تكفير من قال كلمة الكفر ، أو فعل فعلا يوجب الكفر جاهلا أو متأولا ، فمتعلق التأويل ههنا فعل القول فيه ، لا فعل القائل ، بخلاف الترجمة السابقة ، فإنها على عكس ذلك ، وعلى هذا لا يلزم التكرار ، فتأمل ، فإنه لطيف مناسب لدقائق تراجم البخاري ، ومطابقة حديث الباب أعني قصة حاطب أما على قول الشراح ، ففي قول عمر : إنه منافق ، فإننا قال عمر ما قاله متأولا ، وأما على ما اخترته في معنى الترجمة ، فالمطابقة في فعل حاطب ، فإنه فعل ما فعله متأولا ، والله أعلم (۲)

حضرت شیخ الحدیث صاحب رحمه الله د ویلو حاصل دا دې چه د تیر شوې ترجمة الباب مقصد هم هغه مقصد دې چه کوم شارحینو بیان کړیدې ، چه بغیر د تاویله د چا تکفیر کول جائز نه دی او موجب د کفر دی ، خو ددې باب نه د امام بخاری رحمه الله غرض د تاویل په وجه د تکفیر کوونکي حکم بیانول مقصد نه دې بلکه د هغه سړی دپاره د جواز بیان کول مقصد دې ، چه هغه د تاویل یا د جهالت په وجه څه کافرانه قول یا عمل اختیار کړو نو رومبی باب د قائل سره متعلق دې یعنی چه نورو ته کافر وائی او دا باب د مقول فیه سره متعلق دې یعنی چه کوم سړی ته کافر اوویلی د ده باره کنبې دې چه که ده د کفر والا کار د څه تاویل د وجه نه کړې وی نو دې معذور دې لکه چه حضرت حاطب د خط لیکلو تاویل بیان کړو چه ما ته معلومه وه چه مسلمانانو ته به په دې سره څه نقصان نه رسی ، خو ما ته به دا فائده اوشی چه څما اهل و عیال به محفوظ شی -

قوله: من حلف منكم فقال في حلفه..... د دې حدیث مناسبت د ترجمة الباب د دویم جزء " جاهلا " سره دې چه چا د جهالت په وجه د لات او د عزی قسم اوکړو نو دې دې کلمه د توحید اووائی ، خو چه دغه وخت خلق د زمانه د جاهلیت سره نژدې وو او د جاهلیت

(۱) عمدة القاری : ۱۵۸ / ۲۲ ، ارشاد الساری : ۱۱۶ / ۱۳ ، الابواب و التراجم : ۱۱۶ / ۲

(۲) الابواب و التراجم : ۱۱۶ / ۲

د زمانی الفاظ او تعبيرات او کلمات د دوی په ژبو پراته وو ، دې وجه نه حضور اکرم ﷺ د جهالت او د غلطۍ په وجه داسې حلف کوونکې معذور او ګرځولو - (۱)

۷۵=بَاب مَا يَجُوزُ مِنَ الْغَضَبِ وَالشَّدَّةِ لِأَمْرِ اللَّهِ

وَقَالَ اللَّهُ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ [التوبة: ۷۳]

[۵۷۵۸] حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي الْبَيْتِ قِرَامٌ فِيهِ صُورٌ فَتَلَوْنَ وَجْهَهُ ثُمَّ تَنَاولَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ وَقَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُصَوِّرُونَ هَذِهِ الصُّورَ [ر: ۲۳۳۷]

[۵۷۵۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي لَا تَأْخُرُ عَنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا قَالَ فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطُّ أَشَدَّ غَضَبًا فِي مَوْعِظَةٍ مِنْهُ يَوْمَئِذٍ قَالَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ فَإِنَّ فِيهِمُ الْمَرِيضَ وَالْكَبِيرَ وَذَلِكَ الْحَاجَّةُ [ر: ۱۰]

[۵۷۶۰] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يَنِينَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي رَأَى فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ نَحْمَةً فَحَكَّهَا بِيَدِهِ فَتَغَيَّبَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللَّهَ حَيَّالٌ وَجْهَهُ فَلَا يَتَنَحَّصَنُ حَيَّالٌ وَجْهَهُ فِي الصَّلَاةِ [ر: ۳۹۸]

[۵۷۶۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا رِبْعَةُ بْنُ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُتَنَبِّعِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اللَّقْظَةِ فَقَالَ عَرَفْتُهَا سَنَةً ثُمَّ اعْرِفْ وَكَأَنَّهَا وَعِصَاهَا ثُمَّ اسْتَنْفَقَ بِهَا فَإِنْ جَاءَ رُبُّهَا فَأَذْهَبَ إِلَيْهِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَةٌ الْغَنَمِ قَالَ خُذْهَا فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَةُ الْإِبِلِ قَالَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى احْمَرَّتْ وَجَنَّتَاهُ أَوْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ ثُمَّ قَالَ مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا جِدَاؤُهَا وَسِقَاؤُهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا [ر: ۹]

د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصد ترجمه الباب نه دا دې چه رسول الله ﷺ به د خلقو په اذیت وړکولو صبر کولو او د خپل ذات دپاره به ښې د دوی نه انتقام نه اخستلو او دوی سره د شفقت او د نرمۍ سلوک کول اگر چه د دوی اخلاق کریمه کښې داخل وو خود دین اود شریعت اود الله تعالی د احکامو په معامله کښې به دوی رعایت نه کولو (۲)

(۱) عمدة القاری : ۱۵۹ / ۲۲ ، شرح ابن بطلال : ۲۹۲ / ۹

(۲) فتح الباری : ۶۳۴ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۶۰ / ۲۲

بلکه الله جل شانہ په قرآن کریم کښې د الله د دښمنانو کافرانو سره د سخت برتاو حکم کړېدې ، ارشاد دې (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ) (۱) دا رنگه باب کښې دننه امام بخاری رحمه الله چه کوم روایتونه رانقل کړېدی ، دیکښې د رسول الله ﷺ د غضب او دغصه ذکر دې -

د باب رومې روایت په کتاب اللباس باب ما وطئ من التصاوير کښې تیر شویدی - چه کور کښې ئې تصویرونه اولیدل نو دوی غصه شو او د مخ مبارک رنگ ئې بدل شو -
دویم روایت کښې دی چه اوږد مونځ ورکونکی ته دوی ﷺ غصه شو ، دا روایت هم په کتاب الصلاة کښې تیر شویدی - (۲)

دریم روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ مونځ کولو نو د قبلې په طرف د سجدي کولو په ځانې کښې توك (بلغم یا خرینګ) اولیدلو نو دا ئې په خپل لاس سره صفا کړو او غصه شو او وې فرمائیل چه تاسو کښې کله یو کس په مانځه کښې وی نو الله تعالی دده مخامخ وی ، دې وجه په مانځه کښې خپلې مخې ته د پوزې وغیره رطوبت مه غورزوئ -

دُخامة (د میم په ضمه سره) د پوزې وغیره نه چه کوم رطوبت اوځی هغې ته وائی ، حیال وجهه : حیال (د حاء په کسره سره) د مخامخ په معنی دې - (۳) ای مقابل وجهه ، یو روایت کښې " قبل وجهه " دې (۴)

د باب څلورم حدیث کښې هم د دوی د غصې ذکر دې ، دیکښې دی فغضب رسول الله ﷺ علیه وسلم حق احبرت وچنتاه.... وچنة ننگی ته وائی ، وکاء : تار (د تړلو تار) ته وائی - عفاص (د عین په کسره سره) گوئی ته وائی - لايتنخن : دباب تفعیل د تنخم معنی ده پوزه خونړ کول - (۵) دا حدیث کتاب اللقطة ، باب ضالة الإبل کښې تیر شویدی -

[۵۷۲] وَقَالَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمُ أَبُو النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اخْتَبَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَبْرَةً مُخَصَّفَةً أَوْ حَصِيرًا فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِيهَا فَتَبَعَ إِلَيْهِ رَجُلٌ وَجَاءُوا

(۱) سورة التحريم : ۹

(۲) أخرجه البخاری فی کتاب الصلاة ، باب تخفيف الإمام فی القيام ، و إتمام الركوع و السجود (رقم الحديث : ۷۰۲)

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۴ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۲۰ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۶۱

(۴) أخرجه البخاری فی کتاب الصلوة ، باب حک البزاق بالید فی المسجد (رقم الحديث : ۴۰۶) و أخرجه مسلم فی کتاب المساجد و مواضع الصلوة ، باب النهی عن البصاق فی المسجد ... ۱۱ / ۳۸۸ (رقم الحديث : ۵۴۷)

(۵) مجمع بحار الانوار : ۴ / ۶۷۶

يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ ثُمَّ جَاءُوا الْيَلَّةَ فَخَضَرُوا وَأَبْطَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُمْ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ
فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ وَحَصَبُوا الْبَابَ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ مُغْضِبًا فَقَالَ هُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا
زَالَ بِكُمْ صَنِيعُكُمْ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيَكْتُبُ عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنِ
خَيْرَ صَلَاةٍ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ [ر: ۲۹۸]

د باب آخری روایت د مکی بن ابراهیم دې ، مکی د ده نوم دې دا مکه ته نسبت نه دې ،
علامه مزی او ائمه رجال ددې تصریح کړیده - (۱)

محمد بن زیاد : د محمد بن زیاد ذکر دلته په رومبې خل راغلي دې ، صحیح بخاری کښي
د ده صرف هم دا یو حدیث دې (۲) ابن حبان په کتاب الثقات کښي د ده ذکر کړیدي - (۳)
ابن عساکر فرمائي " روی عنه البخاری کالمقرون " (۴) ابن منده ده ته ضعیف ویلي دي (۵)
حافظ ابن حجر په " تقریب " کښي فرمائي " صدوق یخطي " (۶) په دوه سوه او پنځوسمه
هجری کال کښي د ده وفات شوې وو - (۷)

قوله: احتج رسول الله صلى الله عليه وسلم حُجَيْرَةَ مُحْصَفَةَ أَوْ حَصِيرًا: د احتجر معنی
ده په زمکه باندې نخه او علامه وغیره لگول چه څوک په دې کښینه نی ، حُجَيْرَةَ په تصغیر
سره هم دې او حُجَيْرَةَ (د حاء په فتحه او جیم په کسره سره) هم دې ، بیل او خانله خاني ته
واني - مُحْصَفَةَ : د باب تفعیل نه صیغه د اسم مفعول ده - خصفه نه جوړ شويدي ، امام
نووی فرمائي خصفه او حصیر دواړه په یو معنی دی ، والمعنی احتجر حجرة أى حوط موضعاً من
المسجد بصير يستتره ليصل فيه ولا ير عليه أحد ويتوفر عليه فراغ القلب (۸)

یعنی رسول الله ﷺ یو خانلا خاني د کجورو د ښاخونو یا دپوزو نه جوړ کړې وو دې دپاره
چه دیکښي په سکون سره مونځ او کړې شی -

قوله: وَحَصَبُوا الْبَابَ: په دروازه کتکانړي ویشتل - حصوا: ای رموه بالحصاء ، حصاء
کتکانړو ته وائی - (۹)

(۱) علامه مزی فرمائي: " ذكره الخليفة بن خياط في الطبقة الخامسة من أهل خراسان " او وړاندې
فرمائي: " و قال الحافظ ابوبكر الخطيب: إن مكي بن ابراهيم رواه هكذا بالري وهو جاني من خراسان
يريد الحج تهذيب الكمال: ۲۸ / ۴۷۹ ، ۴۸۰ ، (رقم الترجمة: ۶۱۷۰) و تاريخ الخطيب: ۱۳ / ۱۱۷)

(۲) فتح الباری: ۱۱۰ / ۶۳۴ وارشاد الساری: ۱۳ / ۱۲۲)

(۳) کتاب الثقات لابن حبان: ۱۹ / ۱۱۴)

(۴) تهذيب الكمال: ۲۵ / ۲۱۶ (رقم الترجمة: ۵۲۲۱)

(۵) تقريب التهذيب ك ۴۷۸ (رقم الترجمة: ۵۸۸۷)

(۶) تهذيب الكمال: ۲۵ / ۲۱۷ (رقم الترجمة: ۵۲۲۱)

(۷) تهذيب الكمال: ۲۵ / ۲۱۷ (رقم الترجمة: ۵۲۲۱)

(۸) شرح مسلم للنووي ، كتاب صلوة المسافرين ، باب استحباب صلوة النافلة في بيته : ۱۱ / ۲۶۶)

(۹) عمدة القاري: ۲۲ / ۱۶۲)

د روایت حاصل دا دې چه رسول الله ﷺ د مانځه دپاره کوم بیل ځانې جوړ کړې وو ، دیکنې نې یو شپه مونځ اوکړو ، خلقو هم دیکنې مونځ کول شروع کړل ، په بله ورځ خلق راغلل ، دوی ﷺ رانغللو نو خلقو شور جوړ کړو او په دروازه نې گتکانړی ویشتل شروع کړل ، رسول الله ﷺ د غصې په حالت کښې د کوره رااووتلو او وې فرمائیل چه څه دې دپاره را اونه وتلم چه څه یریدم چه هسې نه تاسو باندي دا مونځ فرض کړې شی - رسول الله ﷺ په دې موقع ولې غصه شو حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :

« والظاهر أن غضبه لكونهم اجتمعوا بغير أمره فلم يكتفوا بالإشارة منه لكونه لم يخرجهم عليهم بل بالغوا فصبوا بهاءه أو غضب لكونه تأخر إشفاقا عليهم لثلاث فرض عليهم ، وهم يظنون غير ذلك » (۱)

یعنی رسول الله ﷺ یا خو ددې وجه نه غصه شو چه دغلته موجود خلق په دې اشاره پوه نه شو چه دوی راونه وتل بلکه دوی د کور په دروازه گتکانړی ویشتل شروع کړل نو دوی ﷺ نه دا طریقه ناخوښه شوه او غصه شو -

یا ددې وجه نه غصه شو چه د رسول الله ﷺ تاخیر کول په وجه د شفقت وو چه هسې نه دا مونځ په دوی فرض نه شی دې وجه نه دوی راونه وتل ، او خلقو نور څه اوگنړل -

علامه کرمانی رحمه الله د دوی د غصه کیدو یو بله وجه هم لیکلې ده چه خلقو د دوی د اجازت نه بغیر د دوی په جوړ شوی مخصوص ځانې باندي مونځ اوکړو ، دې وجه نه دوی ﷺ غصه شو - (۲)

خو حافظ ابن حجر دا بعید ګرځولې ده (۳) علامه عینی رحمه الله په حافظ باندي تنقید کړېدې او فرمائی چه دا څه بعید خبره نه ده (۴) دا روایت په کتاب الصلوة کښې تیر شویدی (۵)

۷۶ = بَابُ الْحَذَرِ مِنَ الْغَضَبِ

لَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَالَّذِينَ يَحْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ [الشورى: ۴۷]

وَقَوْلِهِ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَافِرِينَ الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [ز: آل عمران: ۱۳۳]

[۵۷۶۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ الشَّدِيدُ بِدَب

(۱) فتح الباری : ۶۳۵ / ۱۰

(۲) شرح البخاری للکرمانی : ۲۳۲ / ۲۱

(۳) فتح الباری : ۶۳۵ / ۱۰

(۴) عمدة القاری : ۱۶۵ / ۲۲

(۵) صحيح البخاری . کتاب الصلوة ، باب شرب الناس و الدواب من الأنهار (رقم الحديث : ۲۳۷۲)

(۶) (۵۷۶۳) الحديث أخرجه مسلم في كتاب البر و الصلة و الأداب ، باب فضل ... [بقية برصفحه آئنده....]

الصُّرْعَةُ إِمَّا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

[۵۷۳] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَحَنَّنَ عِنْدَهُ جُلُوسٌ وَأَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغَضِّبًا قَدْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَا أَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ لَوْ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَقَالُوا لِلرَّجُلِ أَلَا تَتَمَتَّعُ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ [۳۱۸:۲]

[۵۷۴] (۱) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ هُوَائِنُ عَيَّاشٌ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصِنِي قَالَ لَا تَغْضَبُ فَرَّدَ دَمِيرًا قَالَ لَا تَغْضَبُ

دینه د وړاندینې باب حاصل دا وو چه د دیني او شرعی امورو او د الله تعالی د احکامو په سلسله کښې د غصه او د غضبناک کیدو جواز شته ، د دې باب مقصد دا دې چه د الله تعالی د حکم نه علاوه په عام معاشرتي رویو کښې د غصې او د غضب نه حتی الامکان خان ساتل پکار دی (۲)

ترجمه الباب کښې امام بخاری رحمه الله دوه آیتونه ذکر کړیدی ، دواړو آیتونو کښې د مؤمنانو صفت بیان کړې شويدي چه دوی غصه خوری ، د غصې د تقاضو مطابق عمل کولو په ځانې معاف کول کوی او دارنگه د غصې د بدو نتایجو نه محفوظ پاتې کیري ، یو د سورة شوری آیت کریمه دې چه دیکښې دی (وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ) د غصې په وخت معاف کول د غصې نه بچ کیدل دی -

دویم آیت د سورة آل عمران دې چه هغې کښې دی (وَالكَافِرِينَ الْغِيَظُ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ) د باب رومېې روایت کښې دی چه پهلوان هغه کس نه دې چه کوم زیات راپرزول کوی بلکه پهلوان هغه کس دې چه د غصې په وخت په خپل نفس قابو اوساتی -

صُرْعَةُ د صاد په ضمه او د راء په فتحه سره پهلوان ته وائی ، دا د فُعْلَةٍ وزن د مبالغې صیغه ده لکه چه حَفْظَةٌ اَوْ ضَحْكَه دې یعنی هغه کس چه ډیر راپرزول کوی - (۳)

...بقیه از حاشیه گذشته [من یملک نفسه عند الغضب : ۱۴ / ۲۰۱۴ (رقم الحديث : ۲۶۰۹) و أخرجه

النسائي في كتاب عمل اليوم والليله : ۱۰۵ / ۱۶ (رقم الحديث : ۱۰۲۲۶)

(۱) (۵۷۶۵) الحديث أخرجه الترمذی فی کتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فی كثرة الغضب : ۳۷۱ / ۴ (رقم الحديث : ۲۰۲۰)

(۲) عمدة القاری : ۱۶۳ / ۲۲ (

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۶ ، شرح الکرمانی : ۲۱ / ۲۳۳ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۶۳ ، وقال ابن الأثير : " الصُّرْعَةُ بضم الصاد و فتح الراء : المبالغة في الصراع الذي لا يُغلب ، فنقله إلى الذي... [بقیه برصفحه آنده...]

د باب آخری روایت کنبی دی چه یو سړي رسول الله ﷺ ته درخواست اوکړو چه ما ته وصیت اوکړئ ، نو دوی ﷺ اوفرمانل : " غصه مه کوه " درې ځله دوی دا ارشاد اوکړو ، د مسند احمد او د صحیح ابن حبان په روایت کنبی د ده نوم جاریه بن قدامه راغلې دې - (۱)
د لاتغضب دا معنی هم کیدې شی چه د غصې او د غضب اسباب مه اختیاروه ځکه چه غصه خو یو طبعی خیز دې دینه نهی نه صحیح کیږی خو اسباب د غضب اختیاری دی ، علامه خطابی رحمه الله هم دا معنی اخستی ده - (۲)
او دا مطلب هم کیدې شی چه د غصې په تقاضو عمل مه کوه یعنی د غصې په حالت کنبی چه دې زړه څه ویل او څه کول غواړی دینه خپل خان بند کړه - (۳)
درې ځله دوی د تاکید دپاره اوفرمانل ، چه کله به هم د دوی ﷺ دیو خبرې تاکید مقصود وو نو دوی به درې ځله ارشاد فرمائلو - (۴)

او دا وجه هم کیدې شی چه سائل کنبی غصه زیاته وه ، دې وجه نه دوی ﷺ په ده د قایو ساتلو دپاره دا درې ځله ویلې وی - (۵)

==باب الحياء

[۵۷۶۱] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي السَّوَّارِ الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ مَكْتُوبٌ فِي الْحِكْمَةِ إِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ وَقَارًا وَإِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ سَكِينَةً فَقَالَ لَهُ عِمْرَانُ أَحَدَيْتَكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُحَمَّدٍ نَبِيِّ عَنْ صَاحِبَيْكَ

[۵۷۶۲] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ شَهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يَغْتَابُ

...بقية از حاشیه گذشته] یقلب نفسه عند الغضب و يقهرها ، فإنه إذا ملكها كان قد قهر أقوى أعدائه و شر خصومه ، و لذلك قال : " أعدى عدو لك نفسك التي بين جنبيك " النہية : ۱۳ / ۲۴ ، مجمع بحار الأنوار : (۳۱۳ / ۳)

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل فی مسانید جاریه ابن قدامه : ۱۵ / ۳۴ ، لا إحصان بترتيب صحيح ابن حبان ، كتاب الحظر و الإباحة ، باب الاستماع المكروه ، و سوء الظن ، و الغضب ، و الفحش : ۸ / ۴۷۹ (رقم الحديث : ۵۶۶۰ ، ۵۶۶۱)

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۷ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۶۴ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۲۶)

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۷ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۶۴ ، شرح الکرمانی : ۲۱ / ۲۳۴)

(۴) لکه چه د حضرت انس روایت دې : " عن أنس عن النبي صلى الله عليه وسلم ، أنه كان إذا تكلم بكلمة ، أعادها ثلاثا حتى تفهم عنه ... " صحيح البخاری ، كتاب العلم ، باب من أعاد الحديث ثلاثا ليفهم عن رقم الحديث : ۹۵)

(۵) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۷)

أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ يَقُولُ إِنَّكَ لَتَسْتَحْيِي حَتَّى كَأَنَّهُ يَقُولُ قَدْ أَضْرَبَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ [ر: ۲۳]

[۴۶۸هـ] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ مَوْلَى أَنَسٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي عَتَبَةَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِذْرِهَا [ر: ۳۲۶۹]

حیاء په انسان کښې یو داسې صفت دی چه د ډیرو بدو نه د انسان په بندولو موثر کردار کوی ، امام بخاری رحمه الله چه اخلاق او اداب بیانوی نو دې وجه نه دلته نې د حیاء متعلق درې باب په قائم کړل - د حیاء متعلق تفصیل کتاب الایمان ، باب الحیاء من الایمان کښې تیر شویډې - دلته خو خبرې په دوباره اوگوری :

د حیاء لغوی او اصطلاحی معنی : لغت کښې حیاء د ماتیدلو او د انکسار په معنی ده ، ابن دقیق العید فرمائی چه حیاء په اصل کښې په معنی د امتناع یعنی د بندیدو راخی ، بیا دا د انقباض په معنی کښې استعمال شوه - (۱)

او په اصطلاح کښې امام راغب د حیاء تعریف کړیدی " خلق یبعث علی اجتناب القبیح و یمنع عن التقصیر فی حق ذی الحق " (۲)

او د بعض عالمانو نه دا تعریف منقول دی " الحیاء حالة تتولد من رؤية النعماء ورؤية التقصیر " (۳) (یعنی حیاء د هغه حالت او کیفیت نوم دی چه کوم د الله تعالی په بې شماره نعمتونو کښې او په خپلو کوتاهو کښې د غور کولو نه راپیدا کیږی -)

بعض عالمانو حیاء په شرعی ، عرفی او په عقلی خانو کښې تقسیم کړیده ، ځکه چه اسباب د حیاء شرع ، عقل او عرف درې واړه کیدې شی ، دې وجه نه چه کوم سبب هم بیا موندې شو ، نو دپته به د حیاء نسبت کیږی - (۴)

علامه انور شاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې فرمائی چه څیز هم یو دی خو د سبب په نسبت سره نې نوم کښې فرق راخی - (۵)

بعض امور عرف کښې باعث د شرم جوړیږی ، اصل حیاء شرعی ده ، حیاء عرفی محمود ده ، خو هله چه کله د شریعت سره متصادم نه وی (۶) مثلاً بعض قومونو کښې طلاق باعث

(۱) شرح الطیبی ، کتاب الایمان ، الفصل الأول : ۱۱۳/۱ (رقم الحديث : ۵) المرقاة شرح المشكاة ، کتاب الایمان ، الفصل الأول : ۷۰/۱ ، النهاية لابن الأثير : ۴۷۲/۱)

(۲) شرح الطیبی ، کتاب الایمان ، الفصل الأول : ۱۱۳/۱ (رقم الحديث : ۵) المرقاة شرح المشكاة ، کتاب الایمان ، و قول النبی صلی الله علیه و سلم : بنی الإسلام علی خمس : ۱۲۹/۱)

(۳) أشعة اللغات : ۶۳/۱ ، عمدة القاری ، کتاب الایمان ، باب الایمان و قول النبی صلی الله علیه و سلم بنی الإسلام علی خمس : ۶۳۹/۱) ...

(۴) فضل الباری : ۳۲۲/۱)

(۵) فیض الباری ، کتاب الایمان باب امور الایمان : ۷۹/۱)

(۶) فضل الباری : ۳۲۳ ، ۳۲۲/۱)

د عار او باعث د شرم دې ، دې وجه نه دې عرفی حیاء د وجه نه څه خلق د ظلم داسې ارتکاب هم کوی چه ښځې ته طلاق هم نه ورکوی او ددې حقوق هم قطعاً نه اداء کوی ، نتیجه ئې د ظلم په صورت کښې رااوځی او دا ظلم د عرفی حیاء نتیجه ده ، نو داسې عرفی حیاء محمود نه ده چه کومه د شریعت سره متصادم وی ... دارنگه د پتو مسئلو نه د عرفی حیاء د وجه جاهل پاتې کیدل هم صحیح نه دی ، حضرت عائشه رضی الله عنها د انصارو د ښځو تعریف او کړو او فرمائلې وو "نعم النساء نساء الأنصار ، لم یکن یمنعهن الحیاء أن یتفقهن فی الدین" ^(۱) (د انصارو ښځې ډیرې ښې دی د دین په مسئلو ځان پوهولو کښې نه شرمیږی -) دلته د باب رومې روایت د حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه دې ، رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چه حیاء نیکی راولی ، بشیر بن کعب وائی چه د حکمت په کتابونو کښې ئې لیکلې دی ، چه حیاء د وقار او د سکون سبب دې عمران بن حصین رضی الله عنه چه دا واوریدل نو خفه شو او وې فرمائل چه څه تا ته د رسول الله صلی الله علیه و آله حدیث بیانوم او ته ما ته د خپل کتاب نه خبرې اوروې -

چه حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه حدیث د رسول بیان کړو او بشیر بن کعب د دې په تائید کښې د حکمت د کتابونو نه د حیاء متعلق خبره رانقل کړه ، نو حضرت عمران بن حصین ته دا تقابل ښه اونه لگیدو ، دا رنگه دې کښې د حدیث د رسول او د یو عام قول د لگیدو هم یره کیده ، نو دې وجه نه دا په دوی بده اولگیده - ^(۲)

د باب دویم حدیث کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله د یو سړی په خوا کښې تیریدو ، ده خپل رور چه ډیر شرمیدونکې وو رتلو او ورته ئې ویل چه ته دومره حیاء کوی ؟ گویا ده دا ویل چه تا ته به د دینه نقصان ملاو شی ، رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمایل دې پرېږده ، ځکه چه حیاء د ایمان حصه ده - حافظ ابن حجر فرمائی چه ددې سړی او دده د رور نوم ما ته معلوم نه شو - ^(۳)

د حیاء طبعی په وجه انسان چه د ډیرو زیاتو مصیبتونو او گناهونو نه بچ کیږی ، دې وجه نه حضور صلی الله علیه و آله او فرمائل : چه دا د ایمانه ده ، یو حدیث کښې ئې حیاء د ایمان شعبو نه یو شعبه گرځولې ده - ^(۴)

^(۱) أخرجه مسلم فی کتاب الحيض ، باب استحباب استعمال المغتسلة من الحيض : ۱ / ۲۶۱ (رقم الحديث : ۳۳۲)

^(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۹ ، ۶۴۰ . ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۲۸

^(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۴۰

^(۴) عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : الإيمان بضع وسبعون شعبة و الحياء من الإيمان . أخرجه البخاری فی کتاب الإيمان ، باب أمور الإيمان (رقم الحديث : ۹) و أخرجه مسلم فی کتاب الإيمان ، باب بیان عدد شعب الإيمان : ۱ / ۶۳۱ (رقم الحديث : ۳۵)

۷۸= بَابُ إِذَا لَمْ تُسْتَحْيَ فَأَصْنَعْ مَا شِئْتَ

[۷۸۱هـ] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ رَبِيعِ بْنِ جِرَاشٍ حَدَّثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى إِذَا لَمْ تُسْتَحْيَ فَأَصْنَعْ مَا شِئْتَ [۳۲۹۱:ر]

فارسی کنبی ددی ترجمه شویده چه کومه محاوره جوړه شویده چه په حياء باش و هر چه خواهی کن " حياء چه دی د سترگو نه لاره شی او د بې حیائی مرض راپیدا شی نو بیا د معاصی او د گناهونو سلسله نه بند پری -

۷۹= بَابُ مَا لَا يُسْتَحْيَا مِنَ الْحَقِّ لِلتَّفَقُّهِ فِي الدِّينِ

[۷۹۰هـ] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ أُمُّ سَلِيمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُسْتَحْيَى مِنَ الْحَقِّ فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ غُسْلٌ إِذَا احْتَلَمَتْ فَقَالَ نَعَمْ إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ [۱۳۰:ر]

[۷۹۱هـ] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دَثَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ خَضِرَاءَ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا وَلَا يَبْتَاطُ فَقَالَ الْقَوْمُ هِيَ شَجَرَةُ كَذَا هِيَ شَجَرَةُ كَذَا فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ هِيَ النَّخْلَةُ وَأَنَا غُلَامٌ شَابٌّ فَاسْتَحْيَيْتُ فَقَالَ هِيَ النَّخْلَةُ وَعَنْ شُعْبَةَ حَدَّثَنَا خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ مِثْلَهُ وَآدَمُ حَدَّثَنِي بِهِ عُمَرُ فَقَالَ لَوْ كُنْتُ قُلْتُهَا لَكَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا [۷:ر]

[۷۹۲هـ] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مَرْحُومٌ سَمِعْتُ ثَابِتًا أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْرِضُ عَلَيْهِ نَفْسَهَا فَقَالَتْ هَلْ لَكَ حَاجَةٌ فِيَّ فَقَالَتْ ابْنَتُهُ مَا أَقْلَ حَيَاءَهَا فَقَالَ هِيَ خَيْرٌ مِنْكَ عَرَضْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفْسَهَا [۳۸۲۸:ر]

امام بخاری رحمه الله د دې باب سره مقصد واضح دی چه حياء اگر چه یو محمود وصف دی خو د دین حکم معلومولو دپاره حياء مانع کیدل نه دی پکار لکه چه به باب کنبی د ذکر شوې روایتونو نه معلوم پری -

دویم روایت کنبی حضرت ابن عمر رسول الله ﷺ ته د سوال جواب ورنکړې شو حال دا وو چه ده ته جواب ورتلو ، حضرت فاروق اعظم د دوی په نه خوندلو باندې افسوس ښکاره کړو چه دینه معلومه شوه چه د دین په معاملاتو کنبی حياء نه دی کول پکار ، هم د دې په مناسبت سره دا حدیث امام بخاری رحمه الله دلته ذکر کړیدی لکه چه علامه عینی رحمه الله لیکي : قيل : لا مطابقة هنا بين الحديث و الترجمة ، لأن الترجمة فيما لا يستحيا و في الحديث

استحی یعنی عبد الله، قلت : تفهم البطایقی من کلام عبریان عبد الله کان صغیرا فاستحی أن یتکلم عند الأكابر ، و قول عمر رضی اللہ عنہ يدل علی أن سکوته غیر حسن ، لأنه لو کان حسنا ، لقال له : أصبت ، فبالنظر إلی کلام عمر یدخل فی :
 "باب ما لا یستحیا" (۱)

د باب دریم روایت کنبی دی قعالت ابنته : ما اقل حیاءها
 د حضرت انس لور اوویل : چه کومی بنسخی خپل خان دوی رضی اللہ عنہ ته پیش کړې وو دا خومره
 کمې حیاء والا وه . نو حضرت انس لور ته اوویل : دا د ستا نه بهتره وه ځکه چه دې خان
 رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته پیش کړې وو (او ظاهره ده چه دا ئې د حضور د ذات سره عقیدت او
 محبت وو)

حافظ ابن حجر د دوی ددې لور نوم "أمینة" لیکلې دې (۲)
 ددې حدیث ترجمه الباب سره مناسبت بیانولو کنبی علامه عینی رحمه الله لیکي :
 مطابقتہ للترجمة من حيث إن البراءة المذكورة لم تستحی فیها سألته ، لأن سؤالها كان للتقرب إلی رسول الله
 صلی الله علیه وسلم ، وتصیر من أمهات المؤمنین المتضمنة لسعادات الدارين (۳)
 یعنی مذکورده بنسخی چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبی کوم درخواست کړې وو ، دیکنې
 دا ځکه نه وه شرمیدلې چه د دې مقصد د حضور صلی اللہ علیہ وسلم نزدیکی حاصلول وو او په امهات
 المؤمنین کنبی خپل نوم شاملول وو چه دې سره به دپته د دنیا او د آخرت دواړه سعادتونه
 نصیب شی !

۸۰= باب قول النبی صلی الله علیه وسلم یسروا ولا تعسروا وکان یحب التخیف والیسر علی الناس

[۵۷۷۳] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
 قَالَ لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ قَالَ هُنَا يَسِرُّوْا وَلَا تُعْسِرُوْا وَيَتَرَا
 وَلَا تُنْفِرُوْا وَتَطَاوَعَا قَالَ أَبُو مُوسَى يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ يُقَالُ
 لَهُ الْبَيْتَرُ وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْبِزْرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُكْرٍ
 حَرَامٌ [۲۸۷۳: ر]

[۵۷۷۴] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
 قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِرُّوْا وَلَا تُعْسِرُوْا وَسَكِّنُوْا وَلَا تُنْفِرُوْا [۱۹: ر]

(۱) عمدة القاری : ۱۶۶ / ۲۲

(۲) فتح الباری : ۶۳۲ / ۱۰

(۳) عمدة القاری : ۱۶۷ / ۲۲

[۵۷۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ مَا اخْتَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أُيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ [۳۲۶: ر]

[۵۷۸] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ الْأَزْرقِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ كُنَّا عَلَى شَاطِئِ نَهْرٍ بِالْأَهْوَازِ قَدْ نَضَبَ عَنْهُ الْمَاءُ فَجَاءَ أَبُو بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيُّ عَلَى فَرَسٍ فَصَلَّى وَخَلَّى فَرَسَهُ فَأَنْطَلَقْتُ الْفَرَسَ فَتَرَكْتُ صَلَاتَهُ وَتَبِعَهَا حَتَّى أَدْرَكَهَا فَأَخَذَهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَضَى صَلَاتَهُ وَفِينَا رَجُلٌ لَهُ رَأْيٌ فَأَقْبَلَ يَقُولُ انْظُرُوا إِلَى هَذَا الشَّيْخِ تَرَكَ صَلَاتَهُ مِنْ أَجْلِ فَرَسٍ فَأَقْبَلَ فَقَالَ مَا عَنَّقَنِي أَحَدٌ مُنْذُ فَارَقْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ إِنَّ مَنَزِلِي مُتَرَاخٍ فَلَوْ صَلَّيْتُ وَتَرَكَتُهُ لَمَاتِ أَهْلِي إِلَى اللَّيْلِ وَذَكَرْتُ أَنَّهُ قَدْ صَحِبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى مِنْ تَبِيسِيرِهِ [۱۱۵: ر]

[۵۷۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَتَنَارَ إِلَيْهِ النَّاسُ لِيَقْعُوا بِهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ وَأَهْرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ ذُؤُبَانًا مِنْ مَاءٍ أَوْ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ فَإِنَّمَا يَعْثُمُ مُبْسِرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعْتَرِينَ [۲۱۷: ر]

بی خایه سختی په شریعت کښې محبوب نه ده : د دین په معامله او په دیني امورو کښې سختی او خامخا بی خایه شدت په شریعت کښې خوښ عمل نه دی ، بلکه چه کوم ځانې شریعت وسعت او رخصت ورکړېدي ، هلته دینه استفاده کول پکار دی د خپل ځان دپاره خو بیله خبره ده ، که څوک صاحب عزیمت وی او د خپل مضبوط ایمان په وجه ځان دپاره اوچت معیار قائموی نو دا بیله خبره ده خو د عامو خلکو دپاره د عزیمت هم دغه معیار نه شی قائمولې ، ځکه چه عام خلق په دې عمل نه شی کولې -

په باب کښې ذکر شوی ټول روایتونه وړاندې تیر شويدي او دیکښې د اسانو او د رخصت ذکر دي -

نَضَبَ عَنْهُ الْمَاءُ : د دې اوبه اوچې شوې وې ، د نَضَبَ معنی د اوچیدو راځي -

قوله: وفینا رجل له رأي: مونږ کښې یو سړې وو هغه یو فاسده راښيي لرله "له رأي" کښې تنوین د تحقیق دپاره دي : ای له رأي فاسد ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه د رأي نه د خوارج رأي مراد ده ، لکه چه کتاب الصلاة ، باب إذا انفلتت الدابة فی الصلوة په روایت کښې دی " فجعل رجل من الخوارج يقول " (۱)

قوله: ليقعوا به: وهم به: تكليف وركول، اذيت وركول، ذنوب (د ذال په فتحه سره) دولچې ته وانی (١)

حافظ ابن حجر رحمه الله ليكي: "وفي هذه الأحاديث أن الغلو ومجاوزة القصد في العبادة وغيرها مذموم، وأن المحمود من جميع ذلك ما أمكنت المواظبة معه، وأمن صاحبه العجب وغيرها من المهلكات" (٢)
يعني دې احاديثو نه معلومه شوه چه عبادت كښې غلو او د ميانه روي نه تجاوز كول
مذموم دي، چه په كومه اندازه د عبادت مواظبت او دوام كيدې او انسان د عجب وغيره
مهلكو باطني مرضونو نه محفوظ پاتې كيدې شي هم دا محمود او خوښ دي -

٨١=بَابُ الْإِنْسِاطِ إِلَى النَّاسِ

وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ خَالِطَ النَّاسِ وَدِينَكَ لَا تَكْلِمْنَهُ وَالْدُّعَابَةَ مَعَ الْأَهْلِ
[٥٤٤٨] (٣) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ يَقُولُ إِنَّ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُخَالِطَنَا حَتَّى يَقُولَ لِأَخِي صَغِيرًا أَبَا
عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّعَيْرُ [٥٤٥٠: ر]

[٥٤٤٩] (٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا
قَالَتْ كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ لِي صَوَاجِبُ يَلْعَبْنَ
مَعِيَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ يَتَقَمَّعَنَّ مِنْهُ فَيُسْرِمُهُنَّ إِلَى
فِيْلَعَبْنَ مَعِيَ

د خلقو سره په روڼې تندي او په روښانه مخ ملاويدل او دوی ته مخامخ راتلو باره كښې امام
بخاري رحمه الله دا باب قائم كړيدې ترجمه الهاب كښې د حضرت عبد الله بن مسعود
قول نقل كړيدې چه دا طبراني په "معجم كبير" كښې موصولا نقل كړيدې (٥)

(١) مجمع بحار الانوار: ١٢/٢٥٠، النهاية لابن الاثير: ١٧١/٧٢

(٢) فتح الباري: ١١٠/٦٤٤

(٣) (٥٧٧٨) الحديث أخرجه البخاري أيضاً في كتاب الأدب، باب الكنية للصبي وقبل أن يولد للرجل (رقم الحديث: ٥٨٥٠) وأخرجه الترمذي في كتاب البر والصلة، باب ما جاء في المزاح: ٣٥٧/٤ (رقم الحديث: ١٩٧٩) وأخرجه مسلم في الآداب، باب استحباب تخنيك المولود عند ولادته وحمله إلى صالح يحنكه ١٦٩٣/١٣ (رقم الحديث: ٢١٥٠) وأخرجه أبوداود في كتاب الأدب، باب ما جاء في الرجل يتكنى وليس له ولد: ٢٩٣/٤ (رقم الحديث: ٤٩٦٩) وأخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب، باب المزاح: ١٢٢٤/١٢ (رقم الحديث: ٣٧١٦)

(٤) (٥٧٧٩) الحديث أخرجه مسلم في كتاب فضائل الصحابة، باب في فضل عائشة رضي الله عنها: ١٨٩٠/٤ (رقم الحديث: ٢٤٤٠)

(٥) معجم كبير للطبراني، مرويات عبد الله بن مسعود رضي الله عنه: ٣٥٣/١٩... [بقية برصفحه آتنده....]

چه د خلقو سره ملاویرئ او گډون ساتئ خو خپل دین مه زخمی کوی -

لَا تَكْمِئْتُهُ : د باب ضرب نه د نهی بانون ثقیله صیغه ده ، کَمَّ یَکُم -- کَمَّا : زخمی کول -

قوله: الدُّعَابَةُ مَعَ الْأَهْلِ : دُعَابَةُ (د دال په ضمه سره) مزاح او لطافت او ظرافت (توقی)

ته وائی ، اهل لغتو ددې ترجمه کړیده الملاطفة فی القول بالمزاح^(۱)

د کور والا سره ، دارنگه د ملگرو او د متعلقینو سره داسې مزاح کول چه هغې کښې د شرعی حدودو رعایت وی ، نه صرف جائز بلکه مستحب ده ، په خپله رسول الله ﷺ نه داسې مزاح کول ثابت دی -^(۲) خو مزاح معمول او مشغله جوړول ناخوښه عمل دی -^(۳)

د باب رومبی روایت کښې حضرت انس فرمائی چه رسول الله ﷺ به مونږ سره گپ شپ کولو ، تر دې چه خما یو کشر روز ته به ئې ویلې اے ابو عمیر : نغیر باندې څه اوشو -

د حضرت انس د مور د طرفه یو کشر رور وو ، چه د حضرت ابوطلحه خوي وو ، د دوی نوم " عمر " وو ، رسول الله ﷺ به ده سره خوش طبعی کوله^(۴) ، ده د نغیر نومي یو مارغه ساتلې وو چه دپته په پښتو کښې بلبل وائی^(۵) دا ئې مړه شوې وه یا چرته روکه شوې نو دوی به فرمائل : ابو عمیر ! په بلبل څه اوشو ؟

د حدیث نه مستنبط فائدي : د دې مختصر غونده حدیث نه عالمانو تقریباً سلو ته نزدې نزدې مسئلې مستنبط کړيدي ، امام نووی رحمه الله بعضو ته اشاره کوی او لیکي :

" ولی الحدیث جواز تکنیة من لم یولد له ، و تکنیة الطفل ، و أنه لیس کذباً ، و جواز المزاح فیما لیس یراثم ، و جواز السجعة فی الکلام الحسن بلا کلفة ، و ملاطفة الصبیان و تأنیسهم ، و بیان ما کان علیه النبی صلی الله علیه و سلم من حسن الخلق و کرم الشائل و التواضع " ^(۶)

① دې حدیث نه معلومه شوه چه د چا اولاد نه وی شوې ، هغه هم کنیت ایخودې شی ، د ماشوم کنیت هم ایخودې شی ؛ ده ته " ابو فلان " ویلې شی دا به په دروغو کښې شمار نه وی - ② مزاح کول جائز دی - ③ کلام کښې بې تکلفه سجع جائز ده -

④ د ماشومانو سره توقی کول جائز دی -

⑤ دې حدیث نه د نبی کریم ﷺ د مبارک اخلاقو یو نمونه مخې ته راځي -

...بقیه از حاشیه گذشته [رقم الحدیث : ۹۷۵۷ ، پوره روایت طبرانی کښې دارنگه دي : عن عبد الله بن

باباه عن ابن مسعود قال : خالطو الناس و صافوهم مما یشتهون و دینکم فلا تکلمنه - (

①) النهاية لابن الأثیر : ۱۱۸ \ ۲ ، مجمع بحار الأنوار : ۱۷۴ \ ۲ ، فتح الباری : ۶۴۵ \ ۱۰ ، ارشاد الساری :

(۱۳۵ \ ۱۳)

②) فتح الباری : ۶۴۵ \ ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۲۹ \ ۲۲)

③) قال الإمام الغزالی : من الغلط أن یتخذ المزاح حرفة ، فتح الباری : ۱۵۴ \ ۱۰)

④) عمدة القاری : ۱۷۰ \ ۲۲)

⑤) القاموس الوحید : ۱۶۷۶)

⑥) شرح مسلم للنووی ، کتاب الآداب ، باب جواز تکنیة من لم یولد له : ۲۱۰ \ ۱۲)

د باب دویم حدیث کنبی حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه ما به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کره د گدیانو لوبی کولی ، خما ملگرو به ماسره لوبی کولی ، چه کله به دوی صلی اللہ علیہ وسلم تشریف راوړلو نو دوی به پتې شوې ، دوی صلی اللہ علیہ وسلم به دوی رااوغوښتلې او ما ته به ئې راوستې ، ما به بیا دوی سره لوبې شروع کړې -

قوله: كنت ألعب بالبنات : د بنات نه دلته گدیانی مراد دی ، ماشومانې د جامو وغیره نه وړې وړې گدیانی جوړوی بیا دې سره لوبې کوی -

بعض خلقو ویلې دی چه " بنات " نه ملگري مراد دی ، او "باء" په معنی د " مع " سره ده یعنی ما د خپلو ملگرو سره لوبې کولی - (۱)

خو دا صحیح نه ده ځکه چه دې پسې جمله : و کان لی صواحب کنبی د ملگرو ذکر راخی - بلکه د جریر عن هشام په روایت کنبی تصریح ده چه د بنات نه گدیانی مراد دی ، دیکنبی دی " كنت ألعب بالبنات وهن اللعب " (۲)

بلکه د سنن ابی داود او د سنن نسائی په یو روایت کنبی ددې تفصیل هم شته چه حضور صلی اللہ علیہ وسلم یوخل گدیانی اولیدلې نو حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه ئې تپوس او کړو " ما هذا یا عائشة ؟ قالت : بنات ، قالت : و رأی فرسا مربوطا له جناحان ، فقال : ما هذا ؟ قلت : فرس ، قال : فرس له جناحان ؟ قلت : الم تسمع أنه کان لسلیمان خیل لها أجنحة فضحك " (۳)

قوله: يَتَقَمَّرُ مِنْهُ فَيُسَرَّ بِهِنَّ : تَقَمَّرُ معنی دپتیدو راخی ، چه کله میوه په خپله خوشه او پلی کنبی دننه وی نو ویلې کیږی تَقَمَّرُ الشَّوْطَ - یسربهن : دا د تسریب نه دې ای یسربهن ویرسلهن یعنی دوی صلی اللہ علیہ وسلم به دوی لره خما طرفته رااولیرلې - (۴)

دې حدیث نه استدلال کوی او جمهور عالمان فرمائی چه ماشومان گه د گدیانو سره لوبې کوی نو جائز ده - (۵) خو گدیانو لره به باقاعده سترگو جوړولو نه او د پوزې جوړولو نه او د خلې جوړولو چه باقاعده ورته د بت شکل ورکړې شی خان ساتل پکار دی -

بعض عالمانو دې حدیث ته منسوخ ویلې دې او لیکلې دی چه دا د تصویرونو د حرمت نه وړاندې واقع ده خو دوی سره د تنسیخ دپاره څه دلیل نشته دې او دې دپاره دلیل ضروری دې - (۶)

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۶ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۷۰

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۶۴۶ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۳۹

(۳) سنن ابی داود ، کتاب الأدب ، باب فی اللعب بالبنات : ۲۸۳ / ۴ (رقم الحديث : ۴۹۳۲) و أخرجه النسائی فی السنن الکبری ، کتاب عشرة النساء ، باب إباحة الرجل اللعب لزوجته بالبنات : ۳۰۵ / ۵ (رقم الحديث : ۸۹۵۰)

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۳۶

(۵) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۷۰ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۶

(۶) عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۷۰ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۳۶

٨٢ = بَابُ الْمُدَارَاةِ مَعَ النَّاسِ

وَيَذْكُرُ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّهُ لَنَاسٍ كَثِيرٍ فِي وَجْهِهِ أَقْوَامٌ وَإِنْ قُلُوبُنَا لَتَلْعَنُهُمْ [٥٤٨٠] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سَفْيَانُ عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَجُلٌ فَقَالَ الدُّنُوءُ لَهُ فَبُئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بُئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتُ مَا قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ فِي الْقَوْلِ فَقَالَ أُمِّي عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةٌ عِنْدَ اللَّهِ مَنْ تَرَكَهُ أَوْ وَدَّعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فَحْشِهِ [٥٤٨٥: ر]

[٥٤٨٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَيْتَ لَهُ أَقْبِيَّةً مِنْ دِيَسَاجٍ مُزَرَّرَةٍ بِالذَّهَبِ فَقَسَمَهَا فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَعَزَلَ مِنْهَا وَاحِدًا لِمَعْرَمَةٍ فَلَمَّا جَاءَ قَالَ قَدْ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ أَيُّوبُ بِحُيُوبِهِ وَأَنَّهُ يَرِيهِ إِيَّاهُ وَكَانَ فِي خُلُقِهِ شَيْءٌ عَرَوَاهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ السُّوَيْدِ قَدِمَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَّةٌ [٢٣٥٩: ر]

د خاطر مدارت فضيلت : د خلقو سره په نرمي سره ملاويدو ته مدارات واني ، ابن عدی په الكامل کښي او طبراني په معجم اوسط کښي د حضرت جابر رضي الله عنه نه يو مرفوع روايت رانقل کړيدي دیکښي دي " مداراة الناس صدقة " (١) دې سند کښي يوسف بن محمد يو راوی دي - چه دې محدثينو ضعيف گرځولي دي خو ابن عدی فرماني : أرجو لا بأس به (٢)

بزار هم په ضعيف سند سره د حضرت ابوهريره يو روايت رانقل کړيدي " رأس العقل بعد الإيمان بالله مداراة الناس " (٣) يعنی د ايمان راوړو نه پس د ټولو نه لويه عقل مندی د خلقو سره نرم رويه او مدارات اختيارول دي - ابن بطلال فرماني :

" المداراة من أخلاق المؤمنين ، وهي خفض الجناح للناس ، ولين الكلمة ، وترك الإغلاظ لهم في القول ، وذلك من أقوى أسباب الألفة " (٤) يعنی خاطر مدارت د مؤمنانو اخلاق دي ، مدارات د خلقو سره عاجزی ، خبرو اترو کښي نرمی اختيارول ، او تريخ والي پريخودلو ته واني ، چه کوم په خپل مينځ کښي د الفت او د محبت پيدا کولو يو قوي تر سبب دي -

(١) الكامل في ضعفاء الرجال لابن عدی : ١٥٦ / ١٧ (رقم الترجمة : ٢٠٦٥ / ١٢)

(٢) ارشاد الساري : ١٧٨ / ١٣ ، فتح الباري : ٦٣٧ / ١٠

(٣) فتح الباري : ٦٤٧ / ١٠ ، ارشاد الساري : ١٣٨ / ١٣

(٤) شرح صحيح البخاري لابن البطال : ٣٠٥ / ٩

په مدارات او په مدهانت کښې دا فرق دې چه په مدهانت کښې په یو بد کار سره د قدرت لرلو سکوت اختیار کړې شی ، اگر چه دا د زړه نه نه وی او مدارات نرم رویه اختیارولو ته

وایی - (۱) یوید کر من ابی الدرداء : انما النکشی ووجه اقوام وان قلوبنا لتلعنهم

حضرت ابوالدرداء فرمائی چه مونږ بعض خلقو سره په خندا ملاویږو حال دا دې چه دننه ځمونږ زړونه په دوی لعنت وایی ، کشر د باب د ضرب نه دې ، غاښونه ښکاره کولو او د مسکې کیدو په معنی راځی (۲)

ابن ابی الدنيا او ابراهیم حریبی دا تعلیق موصولاً نقل کړیدی - (۳)

د حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه مطلب دا دې چه بعض خلق د بدکردارۍ په وجه مونږ ته ښه نه لگی او ځمونږ زړونو کښې دوی دپاره ماسوا د نفرت بل څه نه وی خو د ملاویدو په وخت مونږ دوی ته اظهار د خوشحالی او د خندا کوو ، دپته مدارات وایی

مُرَّة بالذهب یعنی دیکښې د سرو زرو تنږۍ لگیدلې وې -

قوله: قال أيوب بثوبه وأنه يريه إياها: شارحینو د دې معنی لیکلې ده " والمعنى: أشار أيوب

بثوبه ليرى الحاضرين كيفية ما فعل النبي صلى الله عليه وسلم عند كلامه مع مخرمة ، ولفظ القول يطلق ، و يراد به الفعل "

یعنی راوی د حدیث ایوب د رسول الله صلی الله علیه و آله د جامې ورکولو په کیفیت پوهولو دپاره خپله جامه داسې رااووړستله او وې خوله قال أيوب د "فعل أيوب" په معنی کښې دې ، قول د فعل په معنی هم کله کله استعمالیږی

قوله: وكان في خلقه شيء ع: یعنی د مخرمه په اخلاقو کښې څه سختی او تیزی وه ،

رومبی حدیث کښې حضور صلی الله علیه و آله د یو سړی په باره کښې "بئس أخوالعشيرة" فرمائلې وو خو روایت کښې د دې سړی څه تعیین نشته دې بعضو ویلې دی چه دا مخرمه وو (۴)
امام بخاری رحمه الله دویم حدیث دینه پس ذکر کړیدی چه هغې کښې د مخرمه ذکر دې ، غالباً دې خبرې ته اشاره کولو دپاره چه رومبی روایت کښې د "رجل مبهم" نه مخرمه مراد دې - (۵)

قوله: وقال حاتم بن وردان: حدثنا أيوب.....: امام بخاری رحمه الله چه کوم

موصول روایت ذکر کړیدی دیکښې د صحابی ذکر نشته دې یعنی دا مرسل دې ، چه دا تعلیق ئې راوړلو نو امام په دې سره د دې موصول کیدو ته اشاره اوکړه ، دیکښې د "مسور

(۱) فتح الباری : ۶۴۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۷۱/۲۲ ، ارشاد الساری : ۱۳/۱۳۶

(۲) النهاية لابن الأثير : ۱۷۶/۴ ، مجمع بحار الانوار : ۴۰۴/۴

(۳) فتح الباری : ۶۴۷/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۷۱/۲۲

(۴) ارشاد الساری : ۱۳۸/۱۳ ، عمدة القاری : ۱۷۲/۲۲

(۵) فتح الباری : ۶۳۸/۱۰

بن مخرمه صحابی تذکره ده - دا تعلیق امام به شهادات کنبی موصولا ذکر کړیدی (۱)

۸۳=بَاب لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ

وَقَالَ مُعَاوِيَةُ لَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجْرِبَةٍ

[۵۷۸۲] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ رسول الله ﷺ فرمائی چه مؤمن نه د یو سوری نه دوه ځله ټک نه ورکولې کيږي ، مطلب دا چه مؤمن دوه ځله دهوکه نه خوري ، یو ځل چه ده سره دهوکه اوشی نو دې محتاط کيږي او په دوباره د دهوکه نه گرځي -

د حدیث سبب د ورود : د دې حدیث سبب د ورود دا دې چه رسول الله ﷺ د غزوه بدر په موقع باندې مشهور شاعر ابوعزه گرفتار کړو ، خلقو دده سفارش اوکړو نو دوی ﷺ په ده احسان اوکړو او دې ئې آزاد کړو ، خو دا عهد ئې ترینه واخستو چه بیا به دې د اسلام خلاف او د رسول الله ﷺ په مخالفت کنبی اشعار نه وائی ... ده د آزادیدو نه پس دا وعده ماته کړه او د پخوا په شان ئې هجویه اشعار ویلي د غزوه احد په موقع په دوباره گیر شو ، بیا څه خلقو د ده سفارش اوکړو خو رسول الله ﷺ په دې موقع او فرمائیل : چه مؤمن د یو سوري نه دوه ځله ټک نه خوري - (۲) لا یلدغ د مجهول صیغه ده او دیکنبی د مؤمن د یو وصف خبر ورکړې شويدي ، خو بیا هم شارحینو لیکلی دی چه دا د نهی په معنی کنبی دې - نهی په صورت د خبر ده او مطلب دا دې چه مؤمن دپاره محتاط او بیدار اوسیدل پکار دی چه دې بیا بیا دهوکه اونه خوري - (۳)

قوله: وقال معاوية: لا حكيما الا ذو تجربة: حضرت معاوية رضی الله عنه فرمائی چه هم تجربه

کار سړي حکیم دي ، بعض روایتو نو کنبی دي - لا حليم الا ذو تجربة - (۴) ، حليم بردبار او باوقار ته وائی ، مطلب دا دې چه حکمت او پوهه او حلم او بردباري انسان کنبی په تجربو کولو سره پیدا کيږي او مضبوطيږي ، چه کوم کس تجربه کار نه وی او د زمانې نرمې او سختې ئې نه وی لیدلې ، ده کنبی حلم او بردباري ، صبر او تحمل او حکمت او پوهه نه ښکاره کيږي..... د حدیث سره د دې اثر مناسبت بیانولو کنبی علامه عینی رحمه الله لیکي: "ومناسبة ذكر أثره للحديث الذي هو الترجمة: هي أن الحليم الذي ليس له تجربة قديقه في أمر مرة بعد"

(۱) صحيح البخاري ، كتاب الشهادات ، باب شهادة الأعمى (رقم الحديث : ۲۶۵۷)

(۲) (۵۷۸۲) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الزهد والرقائق ، باب لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين : ۱۴

۳۲۹۵ (رقم الحديث : ۲۹۹۸) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب في الحذر من الناس

(۳) فتح الباري : ۶۵۰ / ۱۱۰ ، عمدة القاري : ۱۷۳ / ۲۲ ، ارشاد الساري : ۱۴۰ / ۱۳

(۴) فتح الباري : ۶۵۰ / ۱۱۰ ، عمدة القاري : ۱۷۳ / ۲۲ ، ارشاد الساري : ۱۳۹ / ۱۳

(۵) فتح الباري : ۶۴۹ / ۱۱۰ ، عمدة القاري : ۱۷۳ / ۲۲ ، ارشاد الساري : ۱۳۹ / ۱۳

اخرى فلذلك قيد الحليم بهذا التجربة^(۱)

یعنی چه د کوم سړی تجربه نه وی هغه به بیا بیا غلطی کوی او د هوکه به خوری ، خو صاحب د تجربه چه حلیم دی هغه به داسې نه وی -

امام بخاری رحمه الله په الادب المفرد کښې دا اثر موصلاً نقل کړیدی^(۲) او امام احمد او ابن حبان دا مرفوعاً نقل کړیدی^(۳)

۸۴ = بَابُ حَقِّ الضَّيْفِ

[۵۷۸۳] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَمْ أَخْبَرْكَ تَقُومُ اللَّيْلَ وَتَصُومُ النَّهَارَ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَلَا تَفْعَلْ فَمَوْتُكُمْ وَصُومُكُمْ وَأَطْرَافُكُمْ لِحَسَدِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا وَإِنَّ لِرِزْقِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا وَإِنَّ لِرِزْقِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا وَإِنَّ لِرِزْقِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا وَإِنَّ لِرِزْقِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا عَسَى أَنْ يَطُولَ بِكُمْ عُمُرُكُمْ مِنْ حَسَبِكُمْ أَنْ تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرًا أَمْثَلُهَا قَدْ لِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشَدَّدَ عَلَيَّ فَقُلْتُ فَإِنِّي أَطِيقُ غَيْرَ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ مِنْ كُلِّ جُمُعَةٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشَدَّدَ عَلَيَّ قُلْتُ أَطِيقُ غَيْرَ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ صَوْمَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ قُلْتُ وَمَا صَوْمُ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ قَالَ يَصُومُ الدَّهْرَ [۱۰: ۴۹]

د میلستیا ورکولو حکم : د میلمه حق دی چه په قدر د وس د ده میلستیا اوشی ، میلستیا ورکړ د جمهورو عالمانو په نزد مسنون او مستحب ده ، او د امام احمد رحمه الله په نزد واجب ده -^(۴)

د بعض عالمانو په نزد په کلی والو باندې واجب ده ، او په ښار والا باندې نه ده واجب ځکه چه کلی کښې د خوراک وغیره څه انتظام نه وی او په ښار کښې هوټل وغیره وی او خوراک په اسانه ملاویږي -^(۵)

قوله: فَشَدَّدْتُ فَشَدَّدَ عَلَيَّ : یعنی ما د سختی او د قوت مظاهره او کړه چه څه زیاتې روژې ساتلې شم نو د رسول الله ﷺ د طرفه هم سختی او کړې شوه او دوی ﷺ او فرمائل چه یو ورځ روژه او بله ورځ کوژه کوه گنی شروع کښې رسول الله ﷺ په میاشت کښې صرف د

^(۱) عمدة القاری : ۱۷۲/۲۲

^(۲) فتح الباری : ۶۴۶/۱۰

^(۳) مسند احمد فی مسانید ابی سعید : ۶۹/۱۳

^(۴) عمدة القاری : ۱۷۳/۲۲ ، مرقاة المفاتیح ، کتاب الأطعمة ، باب القيامة : ۲۰۳/۸ ، الجامع لأحكام

القرآن للقرطبي ، سورة هود : ۶۴/۱۹ ، شرح صحيح البخاری لابن البطال : ۳۱۰/۱۹

^(۵) عمدة القاری : ۱۷۳/۲۲

دری ورخو روژو نیولو دپاره ویلی وو -

حدیث د باب کنبی دباب کنبی دی ان لژورک ملیک حقا، ژور میلمه ته وانی -

۸۵ = باب إكْرَامِ الضَّيْفِ وَخِدْمَتِهِ إِيَّاهُ بِنَفْسِهِ

وَقَوْلِهِ ضَيْفُ إِبْرَاهِيمَ الْمَكْرَمِينَ [الذاریات: ۲۳]

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ يُقَالُ هُوَ زُورٌ وَهُوَ لَا زُورَ وَضَيْفٌ وَمَعْنَاهُ أَضْيَافُهُ وَذَوَارُهُ لِأَنَّهَا مَصْدَرٌ مِثْلُ قَوْمٍ رِضًا وَعَذَلٍ يُقَالُ مَاءٌ غَوْرٌ وَيُزَوَّرُ غَوْرٌ وَمَاءٌ أَرَبٌ غَوْرٌ وَمِثْلُ غَوْرٍ وَيُقَالُ الْغَوْرُ الْغَابِرُ لَا تَنَالُهُ الدَّلَاحُ كُلُّ شَيْءٍ غُرْتُ فِيهِ فَهُوَ مَغَارَةٌ تَزَاوِدُ [الكهف: ۱۷] تَمِيلُ مِنَ الزُّوْدِ وَالْأَزْدُ الْأَمِيلُ

[۵۷۸۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي شُرَيْبٍ الْكُفَيْيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتُهُ يَوْمَ وَلِيْلَتِهِ وَالضَّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَشْوِي عَنْدَهُ حَتَّى يُخْرِجَهُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ مِثْلَهُ وَزَادَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصُمْتُ [۵۶۷۳: ر]

[۵۷۸۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصُمْتُ [۲۱۵۳: ر]

[۵۷۸۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَبْعَثُنَا فَنُزِلُ بِقَوْمٍ فَلَا يَفْقَرُونَنا فَمَا تَرَى فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَأَمْرُوا الْكُفْرَ بِمَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ فَاقْبَلُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلُوا فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِي يَنْبَغِي لَهُمْ [۲۲۲۹: ر]

[۵۷۹۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَبِصِلْ رَحِمَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصُمْتُ [۲۱۵۳: ر]

د ترجمه الباب وضاحت : د ترجمه الباب دوه جزءه دی :

① رومبي جزء دي (كرام الضيف وخدمته ليا بهنفسه يعنى د ميلمه عزت كول او دده په خپله خدمت كول يو صورت خو ئې دا دي چه د ميلمه د خدمت دپاره چا ته اوويلي شي ، او دي د ده ميلمستيا او كړي ، دويم صورت دا دي چه انسان په خپله د ده خدمت او كړي دينه پس ئې د قرآن كريم آيت (ضيف ابراهيم المكرمين) ذكر كړو امام بخارى رحمه

الله غالباً دیته اشاره کړیده چه ابراهیم عليه السلام په خپله د خپلو میلمنو خدمت کولو، لکه چه قرآن کریم کښې دی (و جاء بعجل حنيد) (۱)
په بعض روایتونو کښې دی چه د میلستیا طریقه د ټولو نه رومې ابراهیم عليه السلام جاری کړیده، دوی به بغیر د میلمنو نه خوراک نه کولو - (۲)

② امام بخاری رحمه الله د ترجمه الهاد دویم جزء په طور د سورۃ حجرات آیت کریمه ذکر کړو (ضیف ابراهیم المکرمین) المکرمین، د "ضیف" صفت دې، ضیف د مفرد او د جمع دواړو دپاره استعمالیږي، دلته د جمع دپاره دې، دې دپاره ددې صفت "المکرمین" جمع راوړیده-
د ضیف جمع قلت اضياف او جمع کثرت نې ضیوف او ضیفان راځي (۳)
وړاندې امام بخاری رحمه الله د لفظ د ضیف په شان درې نور الفاظ هم ذکر کړيدي چه کوم مفرد او جمع په دواړو طریقو استعمالیږي، لکه چه دې فرماني:

قوله: قال أبو عبد الله: يقال: هوزور و ضيف، ومعناً: أضيافه وزوارة: یعنی زور او ضیف دواړه مفرد ویلي کیږي خو مراد ترینه جمع اخستې کیږي، ابو عبد الله نه په خپله امام بخاری رحمه الله مراد دې دلیل نې دا ذکر کړيدي چه دا مصدر دې او مصدر مفرد جمع دواړو دپاره استعمالیږي، مثلاً ویلي کیږي، قوم رضا او قوم عدل ... دیکښې رضا او عدل دواړه مصدر دي د جمع دپاره استعمال شويدي -

دارنگه ویلي کیږي ماء غور، بئر غور، ماء ان غور، میاه غور غور مصدر دې او د مفرد، تشبیه او د جمع دپاره استعمالیږي دا تفصیل په اصل کښې امام فراء په "معان القرآن" کښې لیکلې دې او امام بخاری رحمه الله د ده نه اخذ کړيدي، دوی د قرآن کریم آیت (قل أرأيتم ان أصبح ماء کم غورا) (۴) تر لاندې لیکلې دي چه "غورا" جمع نه استعمالیږي - (۵)

قوله: ويقال: الغور الغائر لا تناله الدلاء، كل شيء غرت فيه فهو مغارة: دا د ابو عبیده کلام دې چه غور د غائر په معنی کښې دې یعنی مصدر د اسم فاعل په معنی دې، اوبه کمې شی یا اوچې شی، او په ډولچه کښې رااونه ځي نو دغه وخت ویلي کیږي ماء غور دلاء، ډولچې ته وائی، وړاندې فرماني هر هغه څیز چه دیکښې ته روان نې دیته "مغارة" وائی او دیته غار هم وائی - (۶)

قوله: تزاور: تميل من الزور، والأزور، الأميل: امام بخاری رحمه الله د خپل عادت

(۱) سورة هود: ۶۹

(۲) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي، سورة البقرة (الآية: ۱۲۴) (۹۸۱۲)

(۳) عمدة القاری: ۱۷۳/۲۲

(۴) سورة الملك: ۳۰

(۵) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي: ۴۰۹/۱۰

(۶) عمدة القاری: ۱۷۳/۲۲

مطابق د لفظی مناسبت سره د سورة کشف آیت تفسیر ته منتقل شو ، سورة کشف کښې دې (و تر الشس اذا طلعت تزاوړ عن کشفهم ذات الیوم) (۱) فرمائی دیکښې تزاوړ د "تمیل" په معنی کښې دې یعنی نمر مائله کیږی ، فرمائی دا د "زور" نه ماحوذ دې ، د زور معنی کوږ والی او میلان دې ، د ازور معنی امیل دې یعنی زیات مائله کیدل ، دا تشریح د ابو عبیده د کلام نه امام رانقل کړیده - (۲)

قوله: فلیکرم ضیفه جائزته یوم و لیلته ووالضیافة ثلاثة أيام فما بعد ذلك فهو صدقة: جائزته په ترکیب کښې د "ضیفه" نه بدل اشتمال هم کیدې شی ، دې صورت کښې به دا منصوب وی ځکه چه دده متبوع "ضیفه" د "لیکرم" دپاره مفعول به کیدو په بناء منصوب دې ، او دا مبتداء هم کیدې شی "یوم و لیلته" دې دپاره خبر دې ، دې صورت کښې به دا مرفوع وی - (۳)

د میلستیا مده : دینه پس ئې او فرمائیل چه میلستیا درې ورځې ده ، دینه پس چه څه ورکړې شی دا صدقه ده ،

علامه خطابی او نورو څو محدثینو ددې تشریح داسې کړیده چه ټوله مده د میلستیا درې ورځې ، دیکښې په رومبئ ورځ خو دې ښه اگرام اوکړې شی او د ماحضر او د معمول نه دې زیات اهتمام اوکړې شی ، په دویمه او په دریمه ورځ دې د ماحضر او د معمول مطابق خدمت اوکړې شی دې درې ورځو نه پس چه څه ورکړې شی ، دا "حق د ضیافت" نه دې بلکه صدقه ده - (۴) د جائزه معنی عطاء ، تحفه ، هدیه او د بخشش ده - (۵)

ابن بطل رحمہ اللہ فرمائی چه رسول اللہ ﷺ میلستیا په درې حصو تقسیم کړه ، رومبئ ورځ خو دده خدمت کښې دې هدیه او تحفه وړاندې کړې شی ، په دویمه ورځ دې د معمول نه لږ زیات په خوراک کښې تکلف اوکړې شی او په دریمه ورځ دې ماحضر حاضر کړې شی ، دینه پس کوربه ته اختیار دې ، چه د ده خدمت کوی او که نه کوی لکه چه څنگه نفلی صدقه کښې اختیار وی - (۶) د علامه خطابی او د ابن بطل د دواړو د تشریح حاصل هم دا دې چه ټوله مده د میلستیا درې ورځې ده -

بعضو عالمانو "یوم الجائزة" بیله شمار کړیده ، د دوی په نزد د ضیافت درې ورځې او یو

(۱) سورة الکف: ۱۷

(۲) عمدة القاری: ۱۷۳/۲۲

(۳) ارشاد الساری: ۱۴۳/۱۳ ، عمدة القاری: ۱۷۳/۲۲

(۴) عمدة القاری: ۱۷۵/۲۲ ، فتح الباری: ۶۵۳/۱۰

(۵) عمدة القاری: ۱۷۳/۲۲ ، مجمع بحار الانوار ، مادة "جوز": ۴۱۱/۱ ، النهایة لابن الأثیر ، مادة "

جوز": ۳۱۴/۱

(۶) شرح صحیح البخاری لابن بطل: ۳۰۹/۹

ورخ د "جائزه" ده (۱) نو دارنگه ټولې ورځې څلور جوړېږي ، د دې تائید د مسلم شریف د یو روایت نه هم کیږي ، دیکبې دې "الضيافة ثلاثة أيام و جائزته يوم و ليلة" (۲) دینه دا هم معلومیږي چه د "جائزه" د ضیافت نه روستو ده ، ددې حاصل دا راووتلو چه د میلمه دې درې ورځو پورې میلستمیا اوکړې شی چه دا د ده حق دې او دینه پس چه په کومه ورځ دې تلو والا وی نو د ده په خدمت کبې دې څه هدیه او تحفه هم وړاندې کړې شی (۳) او د وړاندینی منزل ته تللو دپاره دې ده ته زاد راه (د لارې خرچه) هم ورکړې شی ، دیته "جیزه" وائی ، یو بل حدیث کبې دیته اشاره شته "أجيز الوفد بنحو ما كنت أجيزهم" (۴)

د "جائزته" یو بله تشریح حافظ ابن حجر رحمه الله کړیده ، هغه لیکي : "ويحتمل أن يكون المراد بقوله : "وجائزته" بياناً لحالة أخرى ، وهي أن المسافرين تارة يقيم عند من ينزل عليه ، فهذا لا يزال على

الثلاث بتفاصيلها ، وتارة لا يقيم ، فهذا يعطى ما يجوز به قدر كفايته يوماً و ليلة ، وهذا يعدل الوجه" (۵) د دې حاصل دا دې چه میلمه په دوه قسمه دې ، یو خو هغه میلمه دې چه د کوربه سره درې ورځو پورې اوسیږي ، د ده دپاره خو هم هغه تفصیل دې چه کوم تېر شو چه په رومبې ورځ دې ورته ښه اکرام اوکړې ، په دویمه ورځ دې د معمول نه لږ زیات اوکړې شی ، او په دریمه ورځ دې د معمول مطابق ماحضر وړاندې کړي ، دویم هغه میلمه دې چه د هغه اراده د اوسیدو نه وی ، د ده د رخصتیدو په وخت دې ده ته دې د لارې دپاره دومره خرچه ورکړې چه دده د یو ورځ او د یو شپې دپاره کافی وی ، خلاصه دا ده چه د "میلستمیا" تعلق د درې ورځو پورې اوسیدونکي میلمه سره دې او د "جائزه تعلق د هغه میلمه سره دې چه کوم د قیام اراده نه لري ، بلکه چه څه لږ ساعت دپاره راغلې وی -

چه کوم حضرات ضیافت او میلستمیا ته واجب وائی ، هغوی د حدیث د باب نه استدلال کوي چه "فما بعد ذلك فهو صدقة" نه معلومیږي چه دینه وړاندې ضیافت صدقه نه ده ، بلکه واجب ده - (۶)

خو چه کوم حضرات د وجوب قائل نه دی هغوی وائی چه د صدقه لفظ دلته دې دپاره استعمال شويدي چه د درې ورځو نه زیات څوک په ضیافت باندې مکلف نه کړې شی ،

(۱) ۱۱۷ مرقاة المفاتیح ، کتاب الأطعمة ، باب الضیافة : ۲۰۲/۹ ، شرح الطیبی ، کتاب الأذمة ، باب الضیافة : ۱۷۲/۸ (رقم الحدیث : ۴۲۴۴)

(۲) رواء مسلم فی کتاب اللقطة ، باب الضیافة و نحوها : ۱۳۵۳/۳ (رقم الحدیث : ۱۷۲۶)

(۳) فتح الباری : ۶۵۳/۱۰ ، شرح الطیبی ، کتاب الأطعمة ، باب الضیافة : ۱۷۲/۸ (رقم الحدیث : ۴۲۴۴) (مرقاة المصابیح ، کتاب الأطعمة ، باب الضیافة : ۲۰۲/۸)

(۴) سنن أبی داود ، کتاب الخراج و الإمارة و الفی ، باب فی إخراج اليهود من جزيرة العرب : ۱۶۵/۳ (رقم الحدیث : ۳۰۲۹)

(۵) فتح الباری : ۶۵۳/۱۰

(۶) ۱۲۲ فتح الباری : ۶۵۳/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۴۴/۱۳

ځکه چه ډیر خلق ، خالصکر دولت مند خلق د صدقې د خوراک نه اعراض کوی - (۱)

قوله: ولا يحل له أن يثوى عندة حتى يُخرجَه: د یو میلنه دپاره دا جائز نه دی چه د کوربه سره دومره ایسار شی چه دې په حرج ، په تنګسیا او په تکلیف کښې مبتلاء کړی ، یخچه د باب د افعال نه دې ، اهرچ په معنی د تنګی او په حرج کښې د اچولو دې -

د صحیح مسلم په یو روایت کښې دی: حق یؤثمه (۲) أی یوقعه فی الإثم امام نورې رحمه الله فرمائی چه دومره دې ایسار نه شی چه کوربه لره په گناه کښې مبتلاء کړی ځکه چه د زیات اوسیدو په وجه ممکن ده چه کوربه د ده غیبت شروع کړی یا ده ته څه تکلیف ورکړی یا څه بد گمانی پرې اوکړی نو دارنگه به کوربه په گناه کښې مبتلاء شی - (۳)

خو دا حکم هغه وخت دې چه کله د میلنه په زیات اوسیدو سره کوربه په حرج او تکلیف کښې مبتلاء کړی ، که د میلنه په اوسیدو سره کوربه ته څه حرج او تکلیف نه وی ، ظاهره ده چه داسې صورت کښې د عدم جواز دا حکم نه دې - (۴)

قوله: فخذوا منهم حق الضیف الذی ینبغی لهم: په زبردستی د چا مال د ده د رضامندی نه بغیر اخستل په عام حالاتو کښې بالاتفاق ناجائز دې ، اگر چه د ضیافت دپاره ولې نه وی ، دې وجه نه ددې جملې مختلف مطلبونه بیان کړې شویدي -

① دا په حالت اضطرار باندې محمول دې ، یعنی چه کوم میلنه حالت د اضطرار ته اوری ، او خلق د ده ضیافت نه کوی نو داسې صورت کښې دې دا په زبردستی سره د خپل خان د بچ کولو دپاره اخستې شی (۵)

الضرورة تبیح المحظورة: ② دا د هغه مخصوص خلقو متعلق ویلې شویدي چه د هغوی سره معاهده شوې وه چه که د مسلمانانو لښکر په دغه ځانې تیرېږی نو دوی به ئې میلستیا کوی ، او په معاهده عمل کول واجب دی ، دې وجه نه دوی ته په زبردستی حق د ضیافت وصولولو اجازت ورکړې شو - (۶)

۸۶= بَابُ صُنْعِ الطَّعَامِ وَالتَّكْلِيفِ لِلضَّيْفِ

[۴۸۸هـ] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ أَخِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ فَنَزَارَ

(۱) فتح الباری: ۱۰/۶۵۳، ارشاد الساری: ۱۳/۱۴۴

(۲) رواء مسلم فی کتاب اللقطة، باب الضیافة ونحوها: ۱۳/۱۳۵۳، (رقم الحدیث: ۱۷۲۶)

(۳) شرح مسلم للنووی، کتاب اللقطة، باب الضیافة ونحوها: ۱۲/۸۰

(۴) فتح الباری: ۱۰/۶۵۴

(۵) عمدة القاری: ۲۲/۱۷۶

(۶) ارشاد الساری: ۱۳/۱۴۶

سَلَمَانُ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَدِّلَةً فَقَالَ هَلَا مَا شَأْنُكَ قَالَتْ أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا فَقَالَ كُلْ فَإِنِّي صَاحِبُهُ قَالَ مَا أَنَا بِأَكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ فَأَكَلَ فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَنَامُوا ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَلَمَّا كَانَ آخِرُ اللَّيْلِ قَالَ سَلَمَانُ قُمْ الْآنَ قَالَ فَصَلَّيَا فَقَالَ لَهُ سَلَمَانُ إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ سَلَمَانُ أَبُو جُحَيْفَةَ وَهَبُ السَّوَابِي يُقَالُ وَهَبُ الْخَيْرِ [ر: ۱۸۶۷]

په میل مستیا کښې تکلف کول : د میل مه دپاره په قدر د استطاعت دپاره د معمول نه لږ بدل خوراک تیارول پکار دی او په خوراک کښې ورته تکلف کول پکاری ، دا په اسراف یا په تبذیر کښې نه راځي دا د سلف صالحین معمول پاتې شويدي امام بخاري رحمه الله په دې باب کښې هم دا بیانول غواړي -

خو دیکښې د خپل استطاعت مطابق د تکلف اهتمام کول پکار دی ، د وس نه زیات تکلف کولو کښې نور ډیر زیات حقوق العباد متاثر کیږي ، بعض خلق مقروض وی خو د میل منو د میل مستیا کولو دپاره د نورو قرضونو اخستو اهتمام کوي ، نو دا صحیح نه ده ، ځکه چه قرض اداء کول واجب او میل مستیا کول مستحب دی ، د مستحب د اداء کولو خو دې اهتمام وی او فرض او واجب دې شا ته او غورزولې شی ، دا شرعاً غلطه ده - حدیث د باب کښې دی چه حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه د حضرت ابو الدرداء میل مه شو ، د شپې هلته پاتې شو ، حضرت ابو الدرداء دوی دپاره خوراک تیار کړو " فصنع له طعاماً" سره امام ترجمه الباب ثابت کړيدي -

قوله: فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَدِّلَةً: حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه حضرت ابو الدرداء ښځه ام الدرداء اولیده چه دې بالکل ساده جامې اغوستې دي چه کومې عموماً د کار کولو په وخت په کور کښې استعمالیږي ، حضرت سلمان اوویل چه ته دې حالت کښې ولې ئې؟ نو دې جواب ورکړو چه د ابو الدرداء مونږه ته څه رغبت نشته دي ، بیا د چا دپاره اهتمام اوکړې شی؟ د ام الدرداء نوم خَدِجَةُ بنت ابی عذره دي - (۱)

مُتَبَدِّلَةٌ د باب تفعل نه د اسم فاعل مونث صیغه ده ای لابسۍ ثياب البهذلة -

قوله: صَدَقَ سَلَمَانُ: حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه ته چه کوم نصیحت کړې وو ، رسول الله صلی الله علیه و آله د دې توثیق او تصدیق اوکړو ، د طبرانی په روایت کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله دوی ته اوویل " عَمِيرًا سَلَمَانُ أَتَقَهُ مِنْكَ " (۲)

(۱) ۱ شاد الساری : ۱۴۷/۱۳ ، عمدة القاری : ۱۷۶/۲۲ ، والإصابة فی تمييز الصحابة : ۴۴۸/۴ (رقم

الترجمة : ۱۲۵۶)

(۲) ارشاد الساری : ۱۴۸/۱۳

قوله: أبو جحيفة وهب السوائي، يقال له وهب الخير: يعني جحيفة ته وهب الخيرهم واني.
 د ترجمه الباب سره مناسبت: د ترجمه الباب رومي جزء " منع طعام " ذکر خو په حديث کښي
 صراحتاً موجود خو د دويم جزء " التكلف للضيف " ذکر نشته، مولانا رشيد احمد گنگوڅي
 رحمه الله په " لامع الدراري " کښي فرماني:
 ولعله قصد إثبات الجزم الثاني بقوله: كل فلان صائم، فإنهم لما كادت عاداتهم الصوم والتهدل، فالظاهر أنهم لم
 يكونوا يصنعون طعاماً بالنهار، وكانوا يكتفون بطعام الليل، فكان صنم الطعام الجديد له تكلفاً ولا يبعد أن
 يستتبط التكلف من قوله: فأكل، فإنه لما اعتاد الصوم والتزمه، كان الإفطار لأجل اضياف احتمالاً للتكفة
 من غير شك^(۱)

د دې حاصل دا دې چه امام بخاري رحمه الله د ترجمه الباب د دويم جزء ثابتول په حديث
 کښي واقع په " كل فلان صائم " سره غواړي، حضرت ابو الدرداء رضي الله عنه او د دوي د کور والا
 عادت چه د روژي ساتلو وو، دې وجه نه ظاهر هم دا ده چه دې خلقو به د ورځي خوراک نه
 تيارولو صرف د شپي به ئې د خوراک انتظام کولو، نو په دې موقع د دوي د ورځي د
 خوراک انتظام کول د ميلمه دپاره په طور د تکلف وو، دارنگه د ترجمه الباب دويم جزء "
 التكلف للضيف " دې سره ثابتيږي، او دا هم ممکن ده چه د ترجمه الباب دا دويم جزء د حديث
 په لفظ " فأكل " سره ثابت کړي شي، د حضرت ابو الدرداء رضي الله عنه عادت د روژي ساتلو وو خو
 دوي د ميلمه په خاطر افطار اوکړو، دا افطار کول د ميلمه دپاره په طور د تکلف وه -
 حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني چه امام بخاري رحمه الله " التكلف للضيف " سره د
 حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه دې روايت ته اشاره کړيده، چه هغه امام احمد په خپل مسند
 کښي نقل کړيدي، چه دیکښي دي " نهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن تتكلف للضيف " ^(۲)
 دواړو کښي تطبيق داسې کيدي شي چه د وس په صورت کښي خو اهتمام او تکلف کول
 پکار دي او د عدم استطاعت په صورت کښي تکلف صحيح نه دي، د ممانعت والا روايت
 د عدم استطاعت په صورت محمول دي - ^(۳)

دا حديث د باب په کتاب الصوم کښي " باب من أقسم على أخيه ليفطر " کښي تير شويدي -

...

^(۱) لامع الدراري: ۳۱۱۱۰، و الأبواب و التراجم: ۱۱۷۱۲

^(۲) و في لفظ مسند الإمام أحمد بن حنبل في مسانيد سلمان: أن سلمان دخل عليه رجل، فدعاه بما كان عنده فقال: لو لا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهانا أو لولا أنا نهينا أن يتكلف أحدنا لصاحبه لتكلفنا لك: ۴۴۱۵، وكذا ذكر الهيثمي في مجمع الزوائد، كتاب البر والصلة، باب النهي عن التكلف: ۱۷۹۱۸

^(۳) لامع الدراري: ۳۱۱۱۰، و الأبواب و التراجم: ۱۱۷۱۲

۸۷ = بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ الْغَضَبِ وَالْجَزَعِ عِنْدَ الضَّيْفِ

[۸۷] حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْجَرِيرِيُّ عَنْ أَبِي عُمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ تَضَيَّفَ رَهْطًا فَقَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ دُونَكَ أَضْيَافُكَ فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَعُ مِنْ قِرَاهُمْ قَبْلَ أَنْ أَجِيءَ فَاذْهَبْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَأَتَاهُمُ بِمَا عِنْدَهُ فَقَالَ اطْعِمُوا فَقَالُوا أَيْنَ رَبُّ مَنَزِلِنَا قَالَ اطْعِمُوا قَالُوا مَا نَحْنُ بِأَكْلِيْنَ حَتَّى يَجِيءَ رَبُّ مَنَزِلِنَا قَالَ اقْبَلُوا عَنَّا قِرَاكُمْ فَإِنَّهُ إِذَا جَاءَ وَلَمْ تَطْعَمُوا لَنَلْقَيْنَ مِنْهُ فَأَبَوْا فَعَرَفْتُ أَنَّهُ يَجِدُ عَلَيَّ فَلَمَّا جَاءَ تَنَحَّيْتُ عَنْهُ فَقَالَ مَا صَنَعْتُمْ فَأَعْبَرُوهُ فَقَالَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ فَسَكَتُ ثُمَّ قَالَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ فَسَكَتُ فَقَالَ يَا غَنُثْرَ أَقَمْتُمْ عَلَيْكَ إِنْ كُنْتَ تَسْمَعُ صَوْتِي لَمَّا جِئْتُ فَخَرَجْتُ فَقُلْتُ سَلْ أَضْيَافَكَ فَقَالُوا صَدَقَ أَتَانَاهُ قَالَ فَإِنَّمَا أَنْتَ تَنْتَظِرُ تَمُونِي وَاللَّهِ لَا أَطْعِمُهُ اللَّيْلَةَ فَقَالَ الْآخَرُونَ وَاللَّهِ لَا نَطْعِمُهُ حَتَّى تَطْعِمَهُ قَالَ لَمْ أَرُ فِي الشَّرِكِ اللَّيْلَةَ وَتِلْكَ مَا أَنْتُمْ لِمَ لَا تَقْبَلُونَ عَنَّا قِرَاكُمْ هَاتِ طَعَامَكَ فَجَاءَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ فَقَالَ بِاسْمِ اللَّهِ الْأُولَى لِلشَّيْطَانِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا [ر: ۸۷]

د حضرت عبد الرحمن بن ابی بکر رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چہ حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د یوی دلی میلستیا اوکړه ، او عبد الرحمن ته ئې اوویل چہ خه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خدمت ته ورخم ، ته دا میلمانه بوخه او خما هر واپس کیدو نه پرې وړاندې وړاندې په دوی خوراک اوکړه او دینه خان فارغ کړه ، عبد الرحمن د حکم مطابق لاړو او چہ خه حاضر وو هغه ئې میلمنو ته کیخودل او ورته ئې اویل چہ خورئ ، دوی اوویل ، د کور مالک (حضرت صدیق اکبر) کوم خانې دې ، عبد الرحمن اوویل : تاسو خوراک اوکړئ ، دوی اوویل : چہ تر خو د کور مالک نه وی راغلې مونږ به خوراک نه کوو ، عبد الرحمن اوویل : تاسو خمونږ د طرفه دا ضیافت قبول کړئ که تاسو خوراک اونکړو او دوی واپس راغلل نومونږ ته به غصه وی ، خو میلمنو د خوراک نه انکار اوکړو ، خه پوه شوم چہ اوس به دوی په ما خامخا خفه کیږي ، چہ کله دوی راغلل نو خه اړخ ته شوم ، دوی تپوس اوکړو چہ تا خه اوکړل ؟ نو میلمنو ورته ټول حال بیان کړو ، دوی ما ته اواز راکړو ، اے عبد الرحمن ! خه چپ پاتې شوم ، دوی بیا اواز راکړو ، اے عبد الرحمن ! په دې هم خه خاموش پاتې شوم ، بیا ئې اوویل : اے جاهله ، خه تا ته قسم درکوم چہ که ته خما اواز اورې نو ته ما ته ولې نه رابهر کیږې ؟ نو خه راووتلم او ما اوویل : چہ ته دې د خپلو میلمنو نه تپوس اوکړه ، نو دوی اوویل : دې صحیح وائی ، ده مونږ ته خوراک راوړې وو ، حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ اوویل : تاسو خما انتظار اوکړو په خدائې مې دې قسم وی خه به نن خوراک نه کوم ، دې میلمنو اوویل : په خدائې مو دې قسم وی چہ مونږ به هم خوراک نه کوو ، چہ تر خو تا نه وی خوړلې ، حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ اوویل ما د نننۍ شپې په شان خرابه شپه نه ده لیدلې ، افسوس دې په تاسو ، تاسو خمونږ میلستیا ولې نه قبلوئ ، بیا ئې اوویل : خوراک راوړئ ، عبد الرحمن خوراک راوړو ، نو ده بسم الله اوویلې

او خوراک کنبې ټې لاس واچولو ، او وې ویل : رومېې حالت د شیطان د وجه وو ، نو دوی خوراک اوکړو ، او خلقو هم خوراک اوکړو-

د حدیث د باب سره مناسبت : حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چې باب کنبې دننه امام بخاری رحمه الله حضرت ابوبکر صدیق ته د میلمنو راتلو قصه ذکر کړه ، دیکنبې د حضرت عبد الرحمن بن ابی بکر دا قول هم دې " فعرفت أنه يجد علي" د یجد معنی دلته د غصه کولو ده ، امام بخاری رحمه الله په راروان باب کنبې دا په بل طریق سره نقل کړیدې ، دیکنبې د " فغضب ابوبکر " تصریح هم ده -

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله په دې تنقید کړیدې او فرمائی چې د غضب اثبات مقصود نه دې بلکه د دې نفی او کراهت بیانول مقصود دی - (۱) ځکه چې امام په ترجمه الباب کنبې " ما یکره من الغضب " ویلې دې -

قطب عالم حضرت مولانا رشید احمد گنگوہی رحمه الله د حدیث د ترجمه الباب سره مناسبت بیانولو کنبې په " لامع الدراری " کنبې لیکي :

" دل علیه قوله : لم أر في الشك الدليل ، وقوله : " الأول من الشيطان " ، فإن مقالته هذه دللت على أنه قد غلبه و حلقه وجب جميع ما جرى شرا ، ومن أمر الشيطان " (۲)

یعنی حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه او فرمائیل " لم أر في الشك الدليل " او خپله غصه وغیره ټې د شیطان امر او ګرځولو ، نو ددې کلام نه معلومه شوه چې د دوی غصه کیدل ، حلف او چټول او د میلمنو قسم کول دا ټول شر او د شیطان د طرفه وو ، دینه " ما یکره من الغضب " یعنی د غصه کراهت ثابتیږي -

مولانا محمد زکریا رحمه الله د لامع الدراری په حاشیه او په الابواب والتراجم کنبې دا توجیه وجیه ګرځولي ده - (۲)

۸۸ = باب قول الضيف لصاحبه لا آكل حتى تأكل

فيه حديث أبي حنيفة عن النبي صلى الله عليه وسلم [ر: ۵۷۸۸]

[۵۷۹۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا جَاءَ أَبُو بَكْرٍ بِضَيْفٍ لَهُ أَوْ بِأَضْيَافٍ لَهُ فَأَمْسَى عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا جَاءَ قَالَتْ لَهُ أُمِّي احْتَبَسْتُ عَنْ ضَيْفِكَ أَوْ عَنْ أَضْيَافِكَ اللَّيْلَةَ قَالَتْ مَا عَشَيْتُهُمْ فَقَالَتْ عَرَضْنَا عَلَيْهِ أَوْ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا أَوْ فَأَبَى فَغَضِبَ أَبُو بَكْرٍ فَسَبَّ وَجَدَّ وَحَلَفَ لَا يَطْعَمُهُ فَاخْتَبَأْتُ أَنَا فَقَالَ يَا عُنْتُرُ فَحَلَفْتُ الْمَرْأَةُ لَا تَطْعَمُهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ فَحَلَفَ الضَّيْفُ أَوْ الْأَضْيَافُ

(۱) الابواب و التراجم : ۱۱۷/۲

(۲) لامع الدراری : ۳۲۱/۱۰ ، الابواب و التراجم : ۱۱۷/۲

(۳) تعليقات لامع الدراری : ۳۲۱/۱۰ ، الابواب و التراجم : ۱۱۷/۲

أَنْ لَا يَطْعَمَهُ أَوْ يَطْعَمُوهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ كَانَ هَذِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ قَدَعَا بِالطَّعَامِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا فَجَعَلُوا لَا يَزْفَعُونَ لُقْمَةً إِلَّا رُبَّاهُ مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرُ مِنْهَا فَقَالَ يَا أُخْتُ بَنِي فِرَاسٍ مَا هَذَا فَقَالَتْ وَفَرَّةٌ عَيْنِي إِنَّهَا الْآنَ لَأَكْثَرُ قَبْلَ أَنْ تَأْكُلَ فَأَكَلُوا وَبَعَثَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَنَّهُ أَكَلَ مِنْهَا [ر: ۷۷هـ]

د ابوذر په نسخه کښې دا ترجمه الباب نشته دي ، بلکه دا حدیث ئې د رومې حدیث سره بغیر د ترجمه الباب نه رانقل کړې دي - (۱)

عبد الرحمن بن ابی بکر په روایت کښې وائي چه حضرت ابوبکر یو یا یو څو میلمانه کورته راوستل او په خپله د ماښام په وخت رسول الله ﷺ ته ورغلو ، چه کله واپس شو نو څما مور د ده نه تپوس اوکړو او ورته ئې اوویل چه تا میلمانه پریخودل په خپله چرته ایسار شوې وې ، دوی تپوس اوکړو ، تا په دې خلقو خوراک اونکړو ؟ نو څما مور ورته اوویل : مونږ خو خوراک د دوی وړاندې پیش کړو خو دوی انکار اوکړو ، حضرت صدیق اکبر سخت خفه شو ، بد رد ئې اوویلې او قسم ئې اوکړو چه خوراک به نه کوم ، د عبد الرحمن بیان دې چه څه پټ ولاړ ووم ، دوی اواز راکړو : " اے جاهله " ښځې یعنی څما مور هم قسم اوکړو چه څه به هم خوراک نه کوم چه ترڅو دې خوراک اونکړی ، میلمنو هم قسم اوکړو چه دوی به هم خوراک نه کوی حضرت ابوبکر ﷺ اوویل ، دا د شیطان د طرفه وو ، بیا ئې خوراک رااوغوښتو ، او په خپله ئې هم اوخوړلو او په دې خلقو ئې هم اوخوړلو ، خلقو به چه کومه نمرئ هم اوچتوله د دې لاندې به نوره هم زیاتیدله ، چه حضرت ابوبکر دا اولیدل نو (خپلې بی بی حضرت ام رومان ته ئې) وې ویل : اے د بنی فراس خور ! دا څه چل دي ؟ نو دې اوویل : څما دې قسم وی د خپلو سترگو په یخوالی ، اوس خو د هغې نه هم زیات شو چه کوم څمونږ د خوراک نه وړاندې وو ، نو چه ټولو خلقو اوخوړله بیا ئې دا د رسول الله ﷺ خدمت ته هم اولیرله ، د عبد الرحمن بیان دي چه رسول الله ﷺ هم دینه خوراک اوکړو -

د ترجمه الباب مقصد : شارحینو د دې ترجمه الباب په مقصد هیڅ کلام نه دي کړې ، امام بخاری رحمه الله کیدې شی دي خبرې ته اشاره کول غواړي چه که کوربه څه سخته خبره اوکړی او میلمه ته دا ښه نه ښکاري نو میلمه هم داسي خبره په جواب کښې ویلې شی او شرعا د دې جواز شته دي -

قوله: فَغَضِبَ أَبُو بَكْرٍ، فَسَبَّ وَجَدَّعَ: جَدُّعٌ یعنی دوی هم "یا مَجْدُوعُ الْأَذْنَيْنِ" اوویلې او په طور د خپرو ئې ورته اواز اوکړو (۲)

يَا هَئِئْتُكَ: د غنډر معنی د جاهل ، کمینه او د ثقیل (ناپوهه) راځی ، د غین په ضمه ، د نون په سکون او د ثاء په فتحه سره دي (۳) رها من أسفلها: درها معنی د زیاتیدو ده -

(۱) عمدة القاری : ۱۷۸/۲۲ ، فتح الباری : ۶۵۶/۱۱۰

(۲) عمدة القاری : ۱۷۸/۲۲

(۱۱) ارشاد الساری : ۱۵۰/۱۳ ، قال ابن الأثير : قيل : هو الثقیل الوخم [بقیه بر صفحه آنده....]

قوله: یا أخت بنی فراس : فراس (د فاء د کسرې سره) نه د غنم بن مالک خوي مراد دې ، د ده د رور نوم حارث بن غنم دې ، حضرت ام رومان د حارث په اولاد کښې وه ، يعنی د غنم دوه خامن دی ، يو فراس او دویم حارث ، حضرت ام رومان د حارث په اولاد کښې ده خو چه د بنو حارث په مقابله کښې چه بنو فراس زیات مشهور دی ، دې وجه نه حضرت صديق اکبر د دوی نسبت بنو فراس ته اوکړو او وې ويل " یا أخت بنی فراس " فالبعضی : یا أخت القوم المنتسبين إلی بنی فراس

قوله: وقرة عینی : دیکښې واو قسمیه دې يعنی خما د خپلو سترگو په یخ والی قسم ، دینه رسول الله ﷺ مراد دې ، په غیر الله قسم کول ناجائز دی ، غالباً دا د نهی نه مخکښې واقعه ده -

۸۹ = بَابُ إِكْرَامِ الْكَبِيرِ وَيَبْدَأُ الْأَكْبَرُ بِالْكَلامِ وَالسَّوَالِ

د خبرو کولو حق مشر ته دې : د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د مشرانو اکرام او احترام کول پکار دی ، دارنگه خبرو کښې ، تپوس کښې او په مجلس کښې د خبرو کولو ابتداء د مشر کول پکار دی چه دا د ده حق دې ، خو دا په هغه صورت کښې چه کله عمر کښې مشر او علم او فضل کښې برابر وی ، او که یو کس په عمر کښې کم او علم او فضل کښې زیات وی نو بیا دده حق وړاندې دې - (۱)

[۵۷۹] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ هُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ مَوْلَى الْأَنْصَارِ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَشَهْلِ بْنِ أَبِي حَظْمَةَ أَنَّهُمَا حَدَّثَا أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ أَتَيَا خَيْبَرَ فَتَفَرَّقَا فِي الْخَلِ فَقَتِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَحَوِصَةُ وَمُحَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَبَدَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَكَانَ أَصْغَرَ الْقَوْمِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ الْكَبَرُ قَالَ يَحْيَى يَعْنِي لَيْلَى الْكَلَامَ الْأَكْبَرُ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَسْتَحِقُّونَ قَتِيلَكُمْ أَوْ قَالَ صَاحِبَكُمْ بِأَيْمَانٍ خَمْسِينَ مِنْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ لَمْ نَرَهُ قَالَ فَتَبَرُّنَاكُمْ يَهُودُ فِي أَيْمَانٍ خَمْسِينَ مِنْهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْمٌ كَفَّارٌ قَوْمٌ أَهْمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَبْلِهِ قَالَ سَهْلٌ فَأَذْرَكْتُ نَاقَةً مِنْ تِلْكَ الْإِبِلِ فَدَخَلْتُ مِرْبَدًا هُمْ فَرَكَضَتْنِي بِرِجْلَيْهَا قَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ بُشَيْرٍ عَنْ سَهْلٍ قَالَ يَحْيَى حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ مَعَ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ بُشَيْرٍ عَنْ

...بقیه از حاشیه گذشته] و قيل : الجاهل ، من الغثرة : الجهل ، و النون زائدة ، النهاية : ۳ / ۳۸۹

(۱) شرح صحيح البخاری لابن بطال : ۳۱۷ / ۹ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۵۷ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۵۱ ، عمدة

القاری : ۲۲ / ۱۷۹

سهل و حَدَّثَهُ [۲۵۵۵]

بشیر بن یسار (د انصارو ازاد کړې غلام) د رافع بن خدیج او د سهل بن ابی حصه دواړو نه روایت کوی، دې دواړو بیان کړېدې چې عبد الله بن سهل او محیصه بن مسعود د خیبره راغلل او د کهجورو په باغ کښې د یو بل نه جدا شو، عبد الله بن سهل لره چا قتل کړو نو عبد الرحمن بن سهل او حویصه بن مسعود او محیصه بن مسعود د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر شو او د خپل ملگری (د قتل) په معامله کښې نې خبرې شروع کړې عبد الرحمن خبره شروع کړه چې کوم په دې کسانو کښې د ټولو نه کشر وو، نو رسول الله ﷺ او فرمائل لوی سرې دې خبره اوکړې، نو دې خلقو د خپل ملگری د قتل په معامله کښې خبرې اترې اوکړې، نو رسول الله ﷺ او فرمائل: آیا تاسو د خپل ملگری د دیت حقدار نې، یا نې او فرمائل یا تاسو پنځوست قسمونه به خورئ (نو د دیت به مستحق شی) نو خلقو عرض اوکړو: اے د الله رسوله دا خو داسې خیز دې چې مونږ خلقو په خپلو سترگو نه دې لیدلې، نو دوی ﷺ او فرمائل: بیا به یهود پنځوست قسمونه او خوری او بری به شی، نو دې خلقو عرض اوکړو: اے د الله رسوله دا خلق خو کافران دی (یعنی د دروغو قسمونه به او خوری) نو بیا رسول الله ﷺ دې خلقو ته د خپل ځان نه دیت ورکړو -

دباب په دې رومبې روایت به تفصیلی کلام روستو په قسامه کښې راشی، دلته امام بخاری رحمه الله دا روایت ځکه ذکر کړېدې چې دیکښې حضور اکرم ﷺ او فرمائل: کُتِبَ الکُتُبُ - یحي بن سعید راوی د حدیث د دې تشریح کړېده "لیلى الکلام الاکبر" یعنی چې کوم لوی دې هغه دې د کلام او د خبرو ذمه داری واخلی، علامه قسطلانی رحمه الله د کُتِبَ الکُتُبُ ترجمه کړېده اى قدم الاکبر سناللتکلم^(۱)

د روایت په آخر کښې حضرت سهل فرمائی چې د دیت په اوبنانو کښې ما ته یو اوبن ملاو شو، دې چې کله ما بارې (د څاروو غوجل) ته داخل کړو نو ده څه په لته او وهلم، مړید (د میم په کسرده او د راء په سکون سره او د باء په فتحه سره) بارې ته وائی سهل دا جمله د اهتمام سره چې ذکر کړېده نو د حدیث د پوره یاد ساتلو دپاره نې ذکر کړېده، علامه عینی رحمه الله لیکي: وأراد بهذا الکلام ضبط الحدیث وحفظه حفظاً بلیغاً^(۲)

قوله: قال الليث: حدثني يحيى عن بشير عن سهل، قال يحيى: حسبته أنه

قال مع رافع بن خديج: د ليث دا تعليق امام مسلم او ترمذی موصولا نقل کړېدې^(۳)
دیکښې يحي وایی چې څما خیال دې چې بشیر د سهل نه چې کوم روایت نقل کړېدې نو

(۱) ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۲

(۲) عمدة القاری: ۱۲۲/۱۸۰

(۳) صحیح مسلم، کتاب القسامة، باب القسامة: ۱۲۹۱/۱۳ (رقم الحدیث: ۱۶۶۹)، سنن الترمذی، کتاب الدیات، باب ما جاء فی القسامة: ۰۳۱۴ (رقم الحدیث: ۱۴۲۲)

دوی د رافع بن خدیج معیت ذکر کړې وو ، یعنی بره چه کوم موصول روایت دې دا " رافع بن خدیج او سهل " دې ، د لیث په طریق کښې " عن سهل " دې او د " رافع بن خدیج " په باره کښې دوی " حسب " اوویل چه دې هم وو -

قوله: وقال ابن عیینة: حدثنا يحيى عن بشير عن سهل وحده: سفيان بن عیینة دا تعلیق امام مسلم او نسائی موصولا نقل کړېدې (۱) دا روایت صرف د سهل نه دې - حاصل دا چه حماد بن زید روایت چه کوم دلته امام بخاری موصولا نقل کړېدې ، دا د رافع بن خدیج او د سهل د دواړو نه دې ، د لیث روایت کښې د " رافع " په باره کښې یو قسم شک دې او د سفيان بن عیینة روایت صرف د سهل نه دې -

[۵۷۹۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُونِي بِشَجَرَةٍ مِثْلَهَا مِثْلُ الْمُسْلِمِ تَوْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْذِنُ رَبِّهَا وَلَا تَحْتُ وَرَقَهَا فَوْقَهَا فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمُ وَتَمَّ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَلَمَّا لَمْ يَتَكَلَّمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هِيَ النَّخْلَةُ فَلَمَّا خَرَجْتُ مَعَ أَبِي قُلْتُ يَا أَبَتَاهُ وَقَعَا فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَ مَا تَوَكَّنْتَ قُلْتَهَا كَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا قَالَ مَا مَنَعَنِي إِلَّا أَنِّي لَمْ أَرَكَ وَلَا أَبَا بَكْرٍ تَكَلَّمَا فَكَرِهْتُ [ر: ۶۱]

د حدیث د باب ذکر کولو وجه : د باب دا دویم حدیث ړومبې په کتاب العلم ، باب قول المحدث : حدثنا أو أخبرنا و أنبأنا تر لاندې تیر شویدی ، دلته ددې د ذکر کولو حافظ بن حجر وجه لیکي او دده اتباع کښې علامه قسطلانی لیکي

"وكان البخاري أشار بليزاد هذا الحديث هنا إلى تقديم مالك الكبيير حيث يقع التساوي ، أما لو كان عند الصغير ماليس عند الكبيير ، فلا ينع من الكلام بحضرة الكبيير ، لأن عمر تأسف حيث لم يتكلم ولده مع أنه اعتذر له ، بكونه بحضوره وحضور أبي بكر ومع ذلك تأسف على كونه لم يتكلم " (۲)

یعنی د دې باب لاندې دا حدیث ټپې راوړو په دې سره امام بخاری رحمه الله دې خبرې ته شاره کول غواړي چه مشر به هغه وخت مقدم کول پکار وي چه کله دې په علم او فضل کښې هم مشر وي یا د کشرانو سره برابر وي ، خو که یو کس چه په عمر کښې کشر وي خو په علم او فضل کښې زیات وي نو داسې صورت کښې د لویو په وجود کښې ده لره د خبرو کولو نه بندولې نه شي ، حضرت ابن عمر ته جواب معلوم وو خو دوی د خپل پلار فاروق اعظم او د حضرت صلیق اکبر په وجود کښې کلام کول مناسب او نه گنډل نو حضرت فاروق اعظم د ده په چپ پاتې کیدو د افسوس اظهار اوکړو -

(۱) صحیح مسلم . کتاب القسامة . باب القسامة : ۱۲۹۱ / ۳ (رقم الحديث : ۱۶۶۹) ، سنن النسائی ،

کتاب القسامة . باب القسامة : ۲۱۱ / ۴ (رقم الحديث : ۲۹۱۹)

(۲) فتح الباری : ۶۵۷ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۵۳ / ۱۳

۹. = بَاب مَا يَجُوزُ مِنَ الشَّعْرِ وَالرَّجَزِ وَالْحَدَائِدِ وَمَا يُكْرَهُ مِنْهُ

وَقَوْلِهِ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَأْنَهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَمِيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِن بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ [الشعراء: ۲۲۳-۲۲۴]

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي كُلِّ لُغْوٍ مَخْصُوصٍ

[۵۷۹۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَعْقُوثَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبِي بَنَ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ حِكْمَةً

د شعر تعريف دي: "الكلام البقي الموزون قصدا" (۲) يعني شعر هغه كلام ته وائي چه كوم په قصد سره په قافيه او په وزن جوړ شوې وي، د قصداً په قيد لگولو سره هغه كلام اووتلو چه كوم په اتفاق سره په وزن برابر شوې وي -

رَجَز (د راء او د جيم په فتحه سره) د اکثرو په نزد داد شعر يو خاص قسم دي - (۳) دي صورت کښې به په "الشعر" ددي عطف د "عطف الخاص على العام" د قبيله وي، او بعض وائي چه دا شعر نه دي بلکه د كلام يو مستقل نوع ده، د دوي دليل دا دي چه ددي ويونکي ته راجز وائي شاعر نه وائي - (۴)

د رجز معنى د حرکت کولو او د نزدې نزدې قدم ايخودو راځي، رجز البعير هغه وخت ويلې کيږي چه کله اوښ نزدې نزدې قدم اړدي او روان وي نو چه د رجز اجزاء د يوبل سره نزدې وي دي وجه نه رجز ويلوپه وخت ژبه متحرك او مضطرب وي، دي وجه نه ديتته رجز وائي (۵) حذاء (د حاء په ضمه سره) حدی ته وائي، د اوبسانو د رفتار تيزولو دپاره چه كوم رجز يا شعر په مخصوص سر کښې ويلې کيږي، ديتته حدی وائي - (۶)

علامه ابن عبدالبر د حدی په جواز باندې اجماع رانقل کړيده - (۷)

د اشعارو جوړولو او د ويلو حکم: د شعر په باره کښې بعض عالمانو د مطلق کراهت قول

(۱) (۵۷۹۳) الحديث أخرجه الترمذی فی کتاب الأدب، باب ما جاء إن من الشعر حكمة: ۱۳۷۱۵ (رقم

الحديث: ۲۸۴۴) و أخرجه أبو داود فی کتاب الأدب، باب ما جاء فی الشعر: ۳۰۳۱۴ (رقم الحديث:

۵۰۱۰) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الأدب، باب الشعر: ۱۲۳۵۱۲ (رقم الحديث: ۷۵۵)

(۲) فتح الباری: ۶۵۹۱۱۰، ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۳، عمدة القاری: ۱۲۲/۱۸۰، شرح الکرمانی: (۱۸۱۲۱)

(۳) فتح الباری: ۶۵۹۱۱۰، ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۳، عمدة القاری: ۱۲۲/۱۸۰

(۴) فتح الباری: ۶۵۹۱۱۰، ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۴، عمدة القاری: ۱۲۲/۱۸۰

(۵) فتح الباری: ۶۵۹۱۱۰، ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۴

(۶) فتح الباری: ۶۵۹۱۱۰، ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۴

(۷) فتح الباری: ۶۶۰۱۱۰

اختیار کړیدی ، دوی خو یو د حضرت ابن مسعود د قول نه استدلال کوی ، چه " الشعر مزامیر الشیطان " (۱) (شعر د شیطان د موسیقی یو آله ده -)

دارنگه د مسروق نه روایت دي چه دوی یو مصرعه اوویل او بیا خاموش شو ، د دوی نه د خاموشۍ په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوویل " أخاف أن أجدني صليفاً شعراً " (۲) (څه په دي خبره یریرم چه هسې نه څه په خپله عملنامه کښې یو شعر بیا مومم -)

دارنگه د ابوامامه نه یو مرفوع حدیث منقول دي ، چه ابلیس چه کله په زمکه راکوز کړي شو نو ده اوویل ، اجعل لی قرآناً (څما د لوستلو دپاره څه څیز مقرر کړه) نو الله تعالی او فرمائل الشعر (۳) خو دا ټول روایتونه خلاف اصل او ضعیف دي (۴) هو راتلونکې باب

کښې باب مایکړه أن يكون الغالب على الإنسان الشعر.... امام بخاری رحمه الله یو صحیح روایت رانقل کړيدي دیکښي دي " لأن يمتلي جوف رجل قبحاً حقير من أن يمتلي شعراً " (تاسو کښې چه د چا خيټه د پیپه ډکه شی تر دي چه ده لره خراب کړی نو دا ده لره بهتر دي د دینه چه د ده خيټه د شعر نه ډکه شی)

دا روایت اگر چه صحیح دي خو دینه هغه اشعار مراد دي چه هغې کښې دروغ او فحاشی وی ، یا دا د هغه سرې په باره کښې دي ، چه دي شعر د خپل ژوند داسې مقصد او مشغله اوگرځی چه نور واجبات او د فرائضو په اداء کولو کښې دا مخل وی -

تر کومې چه د عامو اشعارو تعلق دي نو ددي په اباحت کښې کلام نشته دي ، امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت رانقل کړيدي چه دوی فرمائی " الشعر منه حسن ، ومنه قبيح ، فخذ الحسن ، ودع القبيح ، ولقد رويت من شعر كعب بن مالك

أشعاراً منها القصيدة فيها أربعون بيتاً " (۵) یعنی په اشعارو کښې ښه او بد دواړه قسمونه شته دي ، ما د کعب بن مالك څه اشعار رانقل کړيدي چه دیکښي یو قصیده په څلویښتو اشعارو مشتمل وه -

حافظ ابن حجر فرمائی چه ددي روایت سند حسن دي - (۶)
امام بخاری رحمه الله چه دلته په باب کښې کوم روایتونه ذکر کړيدي نو هغه د اشعارو د ویلو په جواز دلالت کوی -

(۱) فتح الباری : ۱۰ : ۶۶۲

(۲) فتح الباری : ۱۰ : ۶۶۲

(۳) فتح الباری : ۱۰ : ۶۶۲ ، و مجمع الزوائد للهيثمی ، کتاب الأدب ، باب ما جاء فی الشعر والشعراء : ۱۸ : ۱۱۹

(۴) ۲۷ فتح الباری : ۱۰ : ۶۶۲

(۵) فضل الله الصمد ، باب الشعر حسن كحسن الكلام ومنه قبيح : ۲ : ۳۱۵ (رقم الحديث : ۸۶۶) و فی مجمع الزوائد للهيثمی ، " سنن رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الشعر ، فقال : هو كلام ، فحسنه حسن و قبيح قبيح ، كتاب الأدب ، باب الشعر فی الكلام : ۸ : ۱۲۲

(۶) فتح الباری : ۱۰ : ۶۶۰

امام مسلم رحمه الله د شريد بن سويد ثقفي رضي الله عنه روايت نقل کړيدې هغه فرماني :
 " ردف رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما ، فقال : هل معك من شعرا مية بن أبي الصلت شيئا ، قلت : نعم ،
 قال : هيه ، فأنشدته بيتا ، فقال : هيه ، ثم أنشدته بيتا ، فقال : هيه حتى أنشدته مائة بيت " (۱)

حضرت شريد بن سويد ثقفي رضي الله عنه فرماني چه څه رسول الله ﷺ پسې يو ورځ سور ووم ،
 دوى ﷺ او فرمائل : " تا ته د اميه بن ابى الصلت څه اشعار ياد دي ؟ ما اوويل " هو " دوى
ﷺ او فرمائل : ته واوړوه ، ما يو شعر واوړولو ، دوى او فرمائل : " نور هم واوړوه " ما بل
 شعر هم واوړولو ، داسې ما سل شعرونه دوى ﷺ ته واوړول -

امام ترمذى او امام احمد د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه نه روايت نقل کړيدې ، هغه فرماني
 " كان اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم يتذاكرون الشعر وحديث الجاهلية عند رسول الله صلى الله عليه
 وسلم فلا ينهاهم ، وربما يتبسم " (۲) (اصحابو به د رسول الله ﷺ وړاندې اشعار او د جاهليت
 خبرې کولې ، حضور ﷺ به دوى نه منع کول بلکه کله به مسکې هم شو)

دې وجه نه ددې احاديثو په وجود کښې اشعارو ته مطلقا مکروه ويل صحيح نه دي ، خو
 دیکښې د شرعى حدونو رعايت کول ضرورى دي ، ډير زيات ددې شغل نه دى ساتل پکار
 ، او چه دیکښې د چا هجو نه وي ، د چا په تعريف کښې مبالغې نه کار نه وي اخستې
 شوې ، ديو خاص متعين ښځې ذکر نه وي ، شعر کښې د دې امورو که رعايت اوشى نو دا
 بلا کراحت جائز دي ، بلکه ابن عبد البر د دې په جواز اجماع نقل کړيده ، لکه چه حافظ
 ابن حجر رحمه الله ليکي : " والذى يتحصل من كلام العلماء فى حد الشعر الجائر انه اذا لم يكثر منه فى
 المسجد ، وخلا عن هجو ، وعن الإغراق فى المدح والكذب المحض ، والتغزل بمعين لا يحل ، وقد نقل ابن عبد
 البر الإجماع على جوازها ، اذا كان كذلك " (۳)

امام بخارى رحمه الله په ترجمه الهاب کښې د سورة شعراء آيت کریمه (والشعراء يتبعهم الغاؤون
 ...) ذکر کړيدې يعنى د شاعرانو اتباع خو گمراه خلق کوي ، آيا تا نه دى ليدلې دوى لره
 چه دوى په هر ميدان کښې سرگردانه گرځي او دوى چه څه وائى هغه نه گوي ، خو (د دې
 حکم نه هغه شاعران مستثنى دي) چه کومو ايمان راوړيدې او صالح عمل ئې اختيار

(۱) رواه مسلم ، كتاب الشعر : ۱۷۶۷۱۴ (رقم الحديث : ۲۲۵۵) .

(۲) و فى لفظ مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد جابر بن سمرى : أ كنت تجالس رسول الله صلى الله
 عليه وسلم : قال : نعم فكان طويل الصمت ، قليل الضحك ، وكان أصحابه يذكرون عنده الشعر و أشياء
 من أمورهم ، فيضحكون وربما تبسم (۸۶۱۵) و فى الجامع الصحيح للإمام الترمذى عن جابر بن سمره قال
 : جالست النبی صلى الله عليه وسلم أكثر من مائة مرة ، فكان أصحابه يتناشدون الشعر ، و يتذاكرون أشياء
 من أمر الجاهلية ، وهو ساکت ، فربما تبسم معهم ، كتاب الأدب ، باب ما جاء فى إنشاد الشعر : ۱۴۰۱۵
 (رقم الحديث : ۲۸۵۰)

(۳) فتح الباری : ۶۶۰۱۱۰

کړېدې او د الله تعالى په کثرت سره ذکر نهې اوکړو او د ظلم نه پس نهې بدله واخستله (یعنی د چا هجو نهې هله اوکړه چه کله رومېې والې بل چا اوکړو ، داسې صورت کښې د دوی جوابی هجو مورد د عتاب نه ده) او ظالمانو ته به زر معلومه شی چه د دوی واپسی کوم ځانې ته ده -

مفسرینو او شارحینو د بخاری لیکلې دی ، چه دا آیت کریمه چه کله نازل شو نو په اصحابو کښې درې مشهور شاعران حضرت عبدالله بن رواحه ، حضرت حسان بن ثابت او حضرت کعب بن مالک رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه و آله خدمت کښې حاضر شو او وې ویل : مونږ خو شعر وایو ؟ نو دوی رضی الله عنهم او فرمائل : چه روستو ورپسې (إلا الذین آمنوا....) خو هم اولولئ چه دینه نهې هغه شاعران مستثنی کړېدی چه کوم مؤمنان او نیک عمله دی ، نو بیا دوی مطمئن شو (۱)

د دریو د نومونو سره د حضرت کعب بن زهیر رضی الله عنه نوم هم قرطبی وغیره ذکر کړېدې - (۲)
آیت کریمه کښې دی چه د اکثر وشاعران اتباع کوونکی گمراه وی ، دینه په خپله د شاعرانو گمراهي هم ثابتېږي ځکه چه د چا متبعین گمراه وی نو هغه په خپله هم گمراه وی - (۳)
حضرت تهانوی رحمه الله فرمائی چه دا خبره مطلق نه ده ، بلکه دا هله ده چه کله د متبعینو په گمراه کیدو کښې د متبوع د قول او د عمل دخل وی ، خو که د دوی په گمراه کیدو کښې د متبوع څه دخل نه وی نو بیا د متبعینو گمراه کیدل د متبوع گمراه کیدل نه شی گرځولې کیدې - (۴)

قوله: فی کل وادیهمون.....: یعنی چه څنگه په هره وادی کښې سرگردانه گرځیدل ډیر کړتې د حسی هلاکت ذریعه گرځي ، دارنگه هر قسم اشعار ویل او فاسد اقوال ویل هم ډیر کړته د معنوی هلاکت سبب گرځي ، "فی کل واد" کښې "کل" د اکثر په معنی کښې دي او دا په "کل" استغراقی باندې محمول کیدې شی مفسرین لیکي :
"والمراد فی کل واد من أودية القول الفاسد، وجه الاستعارة مظان الهلاك، فكما أن الوادی مظنة الهلاك الحس ، كذلك الأقوال الفاسدة مظنة الهلاك المعنوی ، والجامع مطلق مظنة الهلاك ، والكل فی مثل هذا یسعی الأكثر، ولك أن تقول: إن الاستغراق عربی" (۵)

قوله: قال ابن عباس: فی کل لغویخوضون: حضرت ابن عباس (فی کل واد) ترجمه فی کل لغو او د (یهیون) ترجمه په یخوضون سره کړیده - دا تعلیق ابن ابی حاتم او طبری

(۱) فتح الباری: ۱۰/۶۶۰، عمدة القاری: ۱۸۱/۲۲، ارشاد الساری: ۱۳/۱۵۴، شرح الکرمانی: ۲۱/۱۸۱

(۲) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی: ۱۳/۱۵۱

(۳) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی: ۱۳/۱۴۵

(۴) معارف القرآن: ۵۵۵/۶

(۵) فضل الله الصمد علی الأدب المفرد: ۲/۳۲۰

موصولاً نقل کریدی - (۱)

قوله: إن من الشعر حكمة: بعض اشعار د حکمت او د هوبنیارتیا نه ډک وی ، امام ابوداود رحمه الله دا روایت نقل کریدی - دیکښې دی "إن من البیان سحراً، وإن من العلم جهلاً، وإن من الشعر حکماً، وإن من القول عیا" (۲) (بې شک بعض بیان جادو دي ، او بعض علم جهل او بعض شعر حکمت ، او بعض کلام د مراد بیانولو نه عاجز وی) ډیرې د حکمت او د نصیحت خبرې دنثر په مقابله کښې په شعر کښې زیاتې موثرې وی ، شارح بخاری ابن بطلال رحمه الله فرمائی :

"ما كان في الشعر والرجز ذكر الله تعالى ، و تعظيم له و وحدانيته و قدرته و إظهار طاعته و تصغير الدنيا و الإستسلام له ، فهو حسن مرغّب فيه ، وهو البراد في الحديث بأنه حكمة ، و ما كان كذباً و فحشاً ، فهو مذموم" (۳) یعنی شعر او رجز کښې که د الله تعالی ذکر ، او دده تعظیم او د ده د وحدانیت او د قدرت او د ده اطاعت او د دنیا تحقیر بیان کړې شی نو داسې شعر خو قابل د رغبت او د مینې دي او صحیح دي ، خو که په کښې دروغ او فحاشی ذکر وی نو بیا مذموم دي -

[۴۷۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ سَمِعْتُ جُنْدَبًا يَقُولُ يَنْمُو النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَمَشِي إِذَا أَصَابَهُ حَجْرٌ فَعَرَفْتُ دَمِيئَهُ إِصْبَعُهُ فَقَالَ هَلْ أَنْتِ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيئٌ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتِ [۲۴۳۸:ر]

حضرت جندب رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ یو ځل (د جهاد دپاره) تشریف اوړلو چه یو کانړې په دوی اولگیدلو نو دوی اوخویدل او د دوی ﷺ د گوتې نه وینه اوبهیدله نو دوی ﷺ او فرمائل :

هل أنت إلا إصبع دميت وفي سبيل الله ما لقيت

یعنی ستا خو صرف یو گوته ده چه وینې شوې ده او چه کوم تا ته در رسیدلې دي نو دا درته د الله تعالی په لاره کښې رسیدلې دي -

دیکښې اختلاف دي چه دا د رسول الله ﷺ خپل کلام دي یا د چا بل چا دي او دوی ﷺ دا په طور د تمثیل بیان کړو په دې موقع -

د امام طبری او د ابن التین وغیره رای ده چه دا د رسول الله ﷺ کلام نه دي ، ابن التین وائی چه دا د عبد الله بن رواحه شعر دي - (۴)

خو د نورو محدثینو حضراتو خیال دي چه دا د رسول الله ﷺ خپل کلام دي - (۵) او دا د د

(۱) فتح الباری : ۶۶۰ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۵۵ / ۱۳ ، عمدة القاری : ۱۸۱ / ۲۲

(۲) سنن أبی داود ، کتاب الأدب ، باب ما جاء في الشعر " : ۳۰۳ / ۴ (رقم الحديث : ۵۰۱۲)

(۳) شرح صحيح البخاری لابن بطلال : ۳۱۹ / ۹

(۴) فتح الباری : ۶۶۳ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۱۸۲ / ۲۲

(۵) فتح الباری : ۶۶۳ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۵۶ / ۱۳ ، عمدة القاری : ۱۸۲ / ۲۲

ما انت بشاعر، منافی نه دی، خکه چه د شعر تعریف په دی نه صادقېږی، شعر ویلې کیږی هغه کلام ته چه کوم په قصد سره ورته وزن ورکړې شی او حضور ﷺ دا الفاظ نهې سمدست او ویلې بغیر د ارادې د شعره

[۱۰۰هـ] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ الْأَكْلُ شَيْءٌ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكَأَدَ أُمَيَّةُ بْنُ أَبِي الصَّلْتِ أَنْ يُسَلِمَ [ر: ۳۲۸]

رسول الله ﷺ فرماني دی چه د ټولو نه زیات رښتونی کلمه او مصرعه لبيد ویلې ده :

ألاكل شيء ما خلا الله باطل مشهور شاعر لبيد بن ربيعة

لبيد د عربي ژبې مشهور شاعر دی، د امام شافعي رحمه الله يو شعر ډير مشهور دی :

لولا الشعر بالعلماء يزري لكنك أشعر من لبيد

(۱) (که شعر د عالمانو دپاره د عيب باعث نه وي نو څه به د لبيد نه لوي شاعر ووم) لبيد بن ربيعة بن مالك عامري ؓ زمانه د اسلام او د جاهليت دواړه بيا موندلې وه، د ده کنيت " ابو عقيل " دی، د دوی ډير زيات عمر وو، يو سل او شل کاله يو سل او ديرش کاله او يو سل او څلويښت کاله مختلف روايتونه دي (۲) دوی د خپل اوږد شکايت په يو خپل شعر کښې داسې کړيدې -

ولقد سئمت من الحياة وطولها وسؤال هذا الناس: كيف ليبيد (۳)

(په الله مې دې قسم وي چه څه په اوږد ژوند او د خلقو په دې سوال تنگ شوم چه د لبيد حالت څنگه دي ؟)

د اسلام د قبلولو نه پس دوی شعر ويل پريخودې وو، حضرت فاروق اعظم ؓ دوی نه تپوس او کړو نو دوی او ويل سورة بقره او سورة آل عمران الله تعالی ما دپاره د شعر نعم البدل گرځولې دی، دې وجه نه څما اوس شعر ويلو ته څه حاجت نشته دي - (۴) ویلې کیږی څه د اسلام د قبلولو نه پس دوی صرف يو شعر ویلې دی او هغه دا دي :

ما عاتب البرم الكريم كنفسه والبرم يصلحه المجلس الصالح

شريف کس دپاره د ده د خپل ځان نه زيات ملامت کوونکې څوک هم نشته دي او د هر کس اصلاح د هغه نيك دوست کوی)
يا دا شعر :

(۱) الفوائد الضيائية المعروف شرح الجامي، حذف المبتداء أو الخبر جوازاً و وجوباً: ص: ۱۰۸)

(۲) الإصابة في تمييز الصحابة: ۳۶۷ - ۳۶۸ (رقم الترجمة: ۷۵۴۱)

(۳) الشعر والشعراء لابن قتيبة: ۱۲۳، الاستيعاب لابن عبد البر على هامش الإصابة: ۳/ ۳۲۸، و فتح

الباري، كتاب مناقب الأبطال، باب أيام الجاهلية: ۱۵۳/۷)

(۴) (المصابة في تمييز الصحابة: ۳۲۶/۳)

الحمد لله إذ لم يأتني أجل
حق كسان من الإسلام سراً (١)
(توله ثناء خاص الله دپاره ده چه ده ماته د مرگ نه وړاندې د اسلام لباس راكړو)
بهر حال حضور اکرم ﷺ د دوی د شعر یو مصرعه ته "أصدق الکلمة" فرماني ده - د ا د
دوی د یو قصیدې مصرعه ده ، د دې قصیدې خواشعار دا دې :

ألا كل شيء ما خلا الله باطل و كل نعيم لا محالة زائل
إذا البرم أمرى ليلة ظن أنه قطي صلا، والبرم ما عاش أمل
فقل لا إله إلا الله ألبا يعظك الدهر؟ أمك هابل
فإن أنت لم تصدقك نفسك فانتسب لعلك تهديك القرون الأوائل
و كل أمرى بما سيعلم سعيه إذا كشفت عند الإله المحاصل (٢)

① پوهه شه چه د الله تعالى نه ماسوا هر خیز پناه کیدونکې دې
② چه کله سرې د یو شپې سفر کوی نو د ده خیال وی چه ده یو کار سر ته اورسولو ، حال
دا دې چه هر سرې پوره ژوند په امیدونو کښې تیروی
③ پس تاسو ده ته اووانې اگر چه ده کار تقسیم کړې وی آیا تا تر اوسه د زمانې نه عبرت نه
دې اخستی ؟ د ستا مور دې پوره شی
④ که د ستا نفس د ستا نه منی نو ته خپل نسب بیان کړه کیدې شی چه تیر شوی خلق تا
ته هدایت اوکړی -

⑤ او د هر سرې محنت نزدې ده چه په هغه ورځ ښکاره شی چه کله د الله تعالى وړاندې د
ده د کړو نتیجه ظاهر شی
لید دا قصیده د اسلام راوړو نه وړاندې په زمانه د جاهلیت کښې ویلې وه ، اگر چه
بعضې حضرات داوانی چه دا ده د اسلام راوړو نه پس ویلې ده خو رومې قول صحیح دې (٣)
قوله: امیه بن ابی الصلت، وکاد أمیه بن أبی الصلت أن یسلم: امیه بن ابی
الصلت د زمانې د جاهلیت مشهور شاعر وو ، د ابو الصلت نوم ربیعہ دې او د عربو د
مشهورې قبیلې ثقیف سره نې تعلق لرلو ، ده زمانه د اسلام موندلې وه خو اسلام نې نه وو
قبول کړې ، د پخوانو اسمانی کتابونو او د پیغمبرانو د قصو مطالعه نې کوله - (٤)
حضور ﷺ د ده د اشعارو په باره کښې به فرمائل آمن لسانه وکفر قلبه (٥)
(د ده ژبه مؤمنه وه خود ده زړه کافر وو)

(١) المصابة فی تمییز الصحابة : ٣٢٦/٣

(٢) الشعر و الشعراء لابن قتیبة : ١٢٤

(٣) فتح الباری : کتاب مناقب الأنصار ، باب أیام الجاهلیة : ١٥٣/٧

(٤) عمدة القاری : ١٨٣/٢٢ ، الاعلام للزکلی : ٢٣/١٢ ، تاریخ الخمیس : ٤١٢/١١

(٥) تاریخ الخمیس : ٤١٢/١١ ، الشعر و الشعراء لابن قتیبة : ٢٢٧

حضور اکرم ﷺ د ده باره کښې فرمائي دي چه اميه ابن ابی الصلت اسلام قبلولو ته بالکل نزدې وو (ځکه چه د ده اشعار د ایمان او د اسلام د تعلیماتو مطابق وو خو د ده په قسمت کښې اسلام نه او د دنیا نه محروم لاړو -)

په بعض روایتونو کښې دي چه ده اسلام قبول کړې وو ، دې په شام کښې وو ، د طائف نه خپل مال اخستو دپاره حجاز ته راغلو چه کله " بدر " ته را اورسیدو نو ده نه چا تپوس اوکړو د کوم ځانې اراده لرې ، نو ده اوویل طائف ته خم خپل مال راخلم ، او د هغه ځانې نه مې مدینې منورې ته د هجرت کولو او د محمد (ﷺ) د اتباع کولو اراده ده ، ده ته اوویلې شو چه تا ته معلومه ده چه دې کوهې کښې څه دي ؟ ده اوویل " نه دیکښې شیبه ، عتبه او فلاني فلاني د ستا د تره ځامن دي ، چه دا نې واوریدل نو په ژړا شو او د هجرت اراده نې ترک کړه او طائف ته لاړو ، د هجرت په دویم کال دې مړ شو - ()

[۴۷۳] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى خَيْبَرَ فَبِئْسَ الْبَلَاءُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرِ بْنِ الْأَكْوَعِ أَلَا تَسْمِعُنَا مِنْ هُنَيْيَا تَكَ قَالَ وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلًا شَاعِرًا فَتَنَزَّلَ يُحَدِّثُ وَيَا الْقَوْمَ يَقُولُ اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَاغْفِرْ فِدَاءَكَ مَا اقْتَفَيْنَا وَتَبِيتَ الْأَقْدَامُ إِنْ لَا قَيْنَا وَالْقَيْنُ سَكِينَةٌ عَلَيْنَا إِنْ لَا إِذَا صَبَحَ بِنَا أَتَيْنَا وَيَا صَبَاحٍ عَوَّلُوا عَلَيْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ هَذَا السَّابِقُ قَالُوا عَامِرُ بْنُ الْأَكْوَعِ فَقَالَ يَرْحَمُهُ اللَّهُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ وَجِبَتْ يَأْتِيَنَّ اللَّهُ لَوْلَا أَمْتَعْتَنَاهُ بِهِ قَالَ فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ فَحَاصَرْنَا هُمْ حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ ثَمَّ إِنَّ اللَّهَ فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَمْسَى النَّاسُ الْيَوْمَ الَّذِي فَتَحَتْ عَلَيْهِمْ أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذِهِ النَّيِّرَانُ عَلَى أَيْ شَيْءٍ يُوقَدُونَ قَالُوا عَلَى لَحْمٍ قَالَ عَلَى أَيْ لَحْمٍ قَالُوا عَلَى لَحْمِ حُمُرِ انِّسِيَّةٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْرِ قُوَهَا وَاكْسِرُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْنَهْرِيقُهَا وَتَغْسِلُهَا قَالَ أُوذَاكَ فَلَمَّا تَصَافَى الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ فِيهِ قَصْرٌ فَتَنَازَلَ بِهِ يَهُودِيًّا لِيَضْرِبَهُ وَيَرْجِمَهُ ذُبَابٌ سَفِيهِ فَأَصَابَ رُكْبَةً عَامِرٍ فَمَاتَ مِنْهُ فَلَمَّا قَفَلُوا قَالَ سَلَمَةُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاجِبًا فَقَالَ لِي مَا لَكَ فَقُلْتُ فِدَى لَكَ أَبِي وَأُمِّي زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ قَالَ مَنْ قَالَهُ قُلْتُ قَالَهُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَأُسَيْدُ بْنُ الْحَضِرِ الْأَنْصَارِيِّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَبَ مَنْ قَالَهُ إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ وَجَمْعَ بَيْنِ إِبْصَعَيْهِ إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قُلْ عَرَبِيٌّ نَشَأَ بِهَا

مِثْلَهُ [۴۷۳:۵]

د حضرت سلمه بن اکوع رضی الله عنه روایت دي ، دوی بیان کړيدي چه مونږ خلق د رسول الله ﷺ سره خيبر ته روان شو ، مونږ د شپې په وخت کښې تلو نو په ملگرو کښې يو کس عامر

بن اکوع ته اوویل چه ته خپل کلام ولې نه اوروي ، د راوی بیان دې چه عامر عليه السلام شاعر وو ، نو دوی حدی اورول شروع کړل :

" اے الله که ته نه وې نو مونږ هدايت نه شو موندلې نه به مونږه صدقه کوله ، او نه به مونږه مونغ کولو دې وجه نه چه مونږ څه کړیدی نو دا صدقه کړې د خپل خان اومونږ ته نې برخه اوکړې ، او که مونږه دښمن ته مخامخ شو نو مونږ ثابت قدم اوساتې ، او په مونږه اطمینان قلبی نازل کړه چه کله د جنگ اعلان اوشی نو چه مونږ حاضر يو او چه دښمن اعلان اوکړی او په مونږه حمله اوکړی "

رسول الله عليه السلام وفرمائل : دا څوک اوبښ شړی ، خلقو عرض اوکړو ، عامر بن اکوع دې ، دوی عليه السلام وفرمائل ، الله دې په ده رحم اوکړی ، په لښکر کښې يو کس اوویل : اے د الله نبي (جنت) ورلره واجب شو ، کاش چه مونږ د ده نه نوره هم فائده اخستې وې ، د راوی بیان دې چه مونږه خيبر ته اورسیدو او محاصره مو اوکړه تر دې چه مونږ ته ډیر تکلیف اورسیدو ، خو الله تعالی فتح راکړه او په دغه ورځ چه کله ماښام شو نو خلقو ډیر اور بل کړو ، رسول الله عليه السلام تپوس اوکړو دا اور مو د څه دپاره بل کړیدی څه پرې پخوی ؟ نو خلقو اوویل : غوښه ، دوی عليه السلام تپوس اوکړو د څه څیز غوښه ؟ نو خلقو اوویل : د کورونې څر غوښه ، رسول الله عليه السلام وفرمائل : دا اوغورزوئ او (لوبښی) مات کړئ ، يو سړی عرض اوکړو : اے د الله رسوله آیا (داسې نه شی کیدی) چه دا (غوښه) اوغورزو او (لوبښی) اووینځو ، نو دوی عليه السلام وفرمائل هم داسې اوکړی ، د راوی بیان دې چه کله د لښکر صف بندی اوشوه ، نو عامر په يو يهودی باندې د خپلې تورې گزار اوکړو ، دې دپاره چه دې قتل کړی خو د ده توره وړه وه نو ددې په سبب دا د ده په پتون اولگیدله او دې شهید شو ، چه کله خلق د جنگ نه واپس شو نو د سلمه بیان دې چه رسول الله عليه السلام څه پریشانه اولیدلم نو وې فرمائل : څه خبره ده ؟ ما عرض اوکړو : څما مور پلار دې په تا قربان وی ، خلق وائی چه د عامر عمل ضائع شو ، رسول الله عليه السلام وفرمائل : څوک وائی ؟ ما عرض اوکړو : فلانی فلانی سړې او اسید بن خضیر انصاری (وائی) نو رسول الله عليه السلام وفرمائل : چه څوک دا وائی هغه دروغ وائی او دواړه گوتې نې ملاؤ کړې او وې فرمائل : د هغه دپاره دوه ثوابونه دی ، هغه جاهد مجاهد وو عربو کښې داسې سړی ډیر کم پیدا شویدی -

هَنِيْهَاتِكَ : د ادنیته جمع ده دینه مراد اشعار او رجز دی ()

قوله : فقال رجل من القوم : وَجَبْتَ يَا نَبِيَّ الله لَوَأْمَتَعْتَنَاهُ : رسول الله عليه السلام چه کله د دې صحابی دپاره د " یرحمه الله " جمله استعمال کړه نو يو سړی اوویل (دا حضرت فاروق اعظم عليه السلام وو) (۲) چه اې د الله نبي شهادت اوس ده دپاره واجب شو ، تاسو مونږه ته

(۱) عمدة القاری : ۱۸۴ / ۲۲ ، قال ابن الأثير : و فی حدیث ابن الأكوع " قال له : ألا تسمعنا من هَنَاتِكَ " أي من کلماتک ، أو من أرا جیزک ، و فی رواية " من هَنَاتِكَ " علی التصغیر و فی أخرى " من هَنِيْهَاتِكَ " علی قلب الیاء هاء ، النهاية لابن الأثير : ۲۷۹ / ۱۵

سپږم ارشاد الساری : ۱۵۹ / ۱۳

دده نه د استفادې موقع ولې رانکړه -

رسول الله ﷺ به چه کله چا دپاره د رحمت دعا (یرحمه الله) اوکړه نو هغه به شهید کیدو (۱) دې وجه نه چه رسول الله ﷺ کله دا دعا اوکړه نو حضرت فاروق اعظم دا جمله اوویل -

قال : أُوْذَاكَ : یو سړې تپوس اوکړو چه مونږ به دا اوغورزوو او وینخل به اوکړو - دوی اوفرمانل اُوْذَاكَ.....

رسول الله ﷺ د لوبښو د ماتولو حکم کړې، یو سړی چه غالباً حضرت فاروق اعظم وو اوویل چه که مونږ دا د ماتولو په ځانې دا لوبښی اووینځو نو دوی اوفرمانل اُوْذَاكَ یعنی ښه ده دا اوکړی ، د " ذَاكَ " مشارالیه " غسل " دې یعنی یا خو لوبښی مات کړی یا نه بیا اووینځی.

قوله: فلما تصاف القوم کان سیف عامر فیه قصر: چه کله خلق د جنگ دپاره صفونه صفونه شو نو د حضرت عامر توره وره وه ، قصر د قاف په کسره او د صاد په فتحه سره دې دُباب سیف : د تورې تیره والی او طرف - رَأَى رسول الله ﷺ علیه وسلم شاحبا: رسول الله ﷺ څه اولیدلم چه ځما رنگ الوتې وو ، شاحب : هغه کس وی چه د هغه رنگ بدل شوې وی - (۲)

قوله: إن له لأجرین: یعنی ده دپاره خو دوه اجره دی یو اطاعت د الله تعالی کښې د محنت اجر او دویم د جهاد فی سبیل الله اجر (۳)

قوله: إنه لجاهد مجاهد: هغه محنت کوونکې هم وو او مجاهد هم ، ، د جاهد نه مراد د الله تعالی په نورو احکامو کښې اطاعت کوونکې مراد دې او د مجاهد نه اصطلاحی مجاهد مراد دې -

دا هم احتمال دې چه دیو ماده دوه الفاظ په غرض د مبالغه ذکر شوې وی او مطلب دا وی چه دې لوی مجاهد دې -

قوله: قل عربی نشأ بها مثله: مدینه منوره کښې د ده پشاه عربی ډیر کم پیدا شویدی د "بها" ضمیر مدینه ته یا " أرض " ته او یا حرب ته راجع دې - (۴)

[۵۷۹۷] (۵) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ وَمَعَهُنَّ أُمُّ سُلَيْمٍ

(۱) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۵۹

(۲) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۵۹ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۴

(۳) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۵۹ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۴

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۵۹ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۴

(۵) (۵۷۹۷) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی کتاب الأدب ، باب ماجاء فی قول الرجل : ویلک (رقم الحديث : ۵۸۰۹) و أخرجه أيضا فی کتاب الأدب ، باب من دعا صاحبه فنقص...[بقیه بر صفحه آئنده....

فَقَالَ وَمَعَكَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ سَوْقًا بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ فَتَكَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَلِمَةٍ لَوْ تَكَلَّمَ بِهَا بَعْضُكُمْ لَعَبْتُ بِهَا عَلَيْهِ قَوْلُهُ سَوْقًا بِالْقَوَارِيرِ [۵۸۵۷، ۵۸۵۶، ۵۸۳۹، ۵۸۰۹]

حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خپلی یو بی بی ته تشریف راوړو ، دوی سره ام سلیم هم وه ، حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل " انجشه هلاک شي ، خپله حدې دې بنده کړه د شيشو د وجه " د ابو قلابه بيان دې چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم داسې خبره او کړه چې که دا تاسو کښې چا کړې وه نو دا به تاسو معيوب گنړله -

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم به چې کله سفر کولو نو عموماً به ازواج مطهراتو کښې يو يا دوه دوی سره په سفر کښې وې ، دوی به د اوښ په کجاوه کښې په پرده کښې سوري وې ، د دې اوښ د بوتلو دپاره به يو حبشی غلام مقرر وو چې د هغه نوم " انجشه " وو ، بلاذري نقل کړېدی چې دده کنيت " ابوماريه " وو - ()

د حديث د باب دا واقعه هم د يو سفر ده (۲) اوښ د رفتار د تيزولو دپاره به حدې ويلې کيدله ، دا به رجزيه اشعار وو چې مخصوص سر کښې به ويلې کيدل نو اوښ به په وجد کښې راغلو او تيز تيز به تللو ، په يو موقع باندې انجشه د اوښانو د رفتار زياتولو دپاره حدې ويل شروع کړل نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دې منع کړو او وې فرمائیل : انجشه هلاک شي دا حدې ويل او د اوښانو تيز رفتار کول بنده کړه ، ځکه چې په دوی باندې د شيشې په شان نازکې او حساس ښځې ناستې دي -

روید اسم فعل د " امهل " امر په معنی دي " سوقك " د دې مفعول به دې يعنی ته د اوښانو تيز رفتاری بنده کړه او د دوی رفتار کم کړه او د " سوقك " نه حدې هم مراد اخستې شي ځکه چې " حدې " د " سوق " سبب دي ، ذکر د سبب مراد ترينه مسبب په طريقه د مجاز اخستې شي ، دې صورت کښې به مطلب دا وی چې ته خپله حدې بنده کړه - (۳)

قوارير د قارورة جمع ده ، قارورة د شيشې گلاس او بوتل ته وائی - (۴)
دلته د " قوارير " نه مراد ښځې دي ، د شيشې سره د ښځو تشبيه د کمزورې کيدو او د زر ماتيدو او د حساس کيدو او د لطيف او د رقيق کيدو په وجه ورکړې شويده ، چې څه رنگه شيشه يو حساس ، لطيف او په لږ خوزولو سره ماتيدوی او درې وړې کيږي داسې ښځه هم

...بقية از حاشیه گذشته] من اسمه حرفاً (رقم الحديث : ۵۸۴۹) و أخرجه أيضاً في كتاب الأدب ، باب المعارض مندوحة عن الكذب (رقم الحديث : ۵۸۵۶ ، ۵۸۵۷) و أخرجه مسلم في كتاب الفضائل ، باب رحمة النبي صلى الله عليه وسلم للنساء و أمر السواق مطاياهن بالرفق بهن : ۴ ۱۸۱۱ (رقم الحديث : ۲۳۲۳) و أخرجه النسائي في عمل اليوم و الليلة : ۱۳۴ ۱۶ (رقم الحديث : ۱۰۳۵۹)

(۱) فتح الباری : ۱۰ ، ۶۶۶ ، عمدة القاری : ۱۸۵ ۱۲۲

(۲) فتح الباری : ۱۰ ، ۶۶۶ ، عمدة القاری : ۱۸۵ ۱۲۲

(۳) فتح الباری : ۱۰ ، ۶۶۷ ، عمدة القاری : ۱۸۵ ۱۲۲

(۴) فتح الباری : ۱۰ ، ۶۶۷ ، عمدة القاری : ۱۸۶ ۱۲۲

یو نازک او کمزوري صنف دې ، چه کوم زر متاثر کيږي هم او زر ماتیرې هم - (۱)
د رویدک سوقک بالقواریر دوه مطلبه : د دې جملې دوه مطلبه بیان شويدي

① یو مطلب خو دا چه ته دا اوبنان د حدی ویلو په وجه تیز مه بوځه ځکه چه په دې باندي د شیشې په شان کمزوري بنځې ناستې دي ، چه دوی به د اوبنانو د تیز رفتاري په وجه راگزار شي او زخمی به شي -

② دویم مطلب دا دې چه ته خپله حدی دې بنده کړه ، ځکه چه د ستا د بنائسته اواز په وجه د شیشې په شان بنځې متاثره کيدې شي ، چه څنگه شیشه زر ماتیرې او ریزه ریزه کيږي داسې د بنځو زړونه هم زر متاثره کيدې شي ، د انجشه اواز ډیر بنائسته وو -
علامه خطابی او طیبی دا دواړه مطلبونه بیان کړيدي (۲)

ابن بطلال رومې مطلب ته او قاضی عیاض دویم مطلب ته ترجیح ورکړيدي (۳) د امام بخاری رحمه الله په نزد هم دا دویمه معنی راجح ده ، لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ليکي : "قلت : وراجع عند البخاری الثانی ، ولذلك أدخل هذا الحديث في باب المعارض" ولو أريد المعنى الأول لم يكن في القواریر تعرض (۴)

په دې روایت کښې د جدی ویلو ذکر دې او په حدی کښې اشعار وی ، دې وجه نه امام بخاری رحمه الله دا دلته ذکر کړو - (۵)

قوله: قال أبو قلابه: فتكلم النبي صلى الله عليه وسلم بكلمة لوتحكم بها بعضكم لعبتموها عليه
دا د ماقبل سند سره متصل ده - حضرت ابوقلابه رحمه الله فرمائي چه رسول الله ﷺ یو داسې خبره اوفرمائله چه که تاسو کښې چا دا خبره کړې وې نو تاسو به په ده باندي عیب لگولو ، د خبرې نه سوقک بالقواریر مراد دې ، د ابوذر په نسخه کښې د دې تصریح ده - (۶)
د ابوقلابه د دې کلام دوه مطلبه بیان شويدي

① یو مطلب خو دا چه دیکښې د بنځو تشبیه د قواریر یعنی د شیشې سره ورکړې شويده ، د دواړو په مینځ کښې وجه د تشبیه ظاهر نه ده ، د حضرت ابوقلابه مطلب دا دې چه د مشبه او د مشبه به په مینځ کښې وجه د تشبیه ظاهر نه ده ، داسې استعاره او د تشبیه والا کلام که څوک بل څوک استعمال کړی نو تاسو به په ده تنقید کولو - (۷)
خو د ابوقلابه دا مطلب واضح نه دې ځکه چه د مشبه او د مشبه به په مینځ کښې وجه د

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۶۶۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۶ ، فیض الباری : ۴ / ۳۹۴

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۶۶۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۶

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۶۸ ،

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۶۶۸

(۵) عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۵

(۶) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۶۰ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۶ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۶۷

(۷) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۶۰ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۶ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۶۷

تشبیه د خپل ذات په اعتبار سره ظاهرول ضروری نه دی ، بلکه په قرائنو سره د وجه د تشبیه ظهور کافی دي او دا دلته په درجه اتم موجود دي ، د دې استعارې په بنائست کښې هیڅ کلام نشته دي نو د تنقید کولو خو هیڅ سوال نه پیدا کیږي - (۱)

② دویم مطلب ټی دا دي چې دا استعاره او جمله د رسول الله ﷺ نه روایت ده او د دوی بلاغت او فصاحت مسلم دي ، دي وجه نه په دي باندې د ستاسو د طرفه تنقید نشته دي که داسې معیاري او بنائسته استعاره او جمله بل چا استعمال کړې وي نو د بنائسته کیدو سره به تاسو خپل ناقدانه طبیعت په وجه به په ده ضرور تنقید کولو -

د عراقیانو په مزاج کښې چې د اعتراض او د تنقید مرض ډیر زیات وو ، حضرت ابوقلابه دي طرفته اشاره او کړه چې دا څومره بنائسته کلام دي خو چې تاسو په دي د تنقید کولو نه خاموش ټی نو د دي صرف دا وجه ده چې دا د رسول الله ﷺ مبارک کلام دي ، که چا بل چا داسې کلام ویلي نو د ستاسو د تنقید نه به یې نه وو ، شارحینو دا دویم مطلب راجع گرځولي دي - (۲)

فائده : که د چا په ذهن کښې دا شبه راشي چې قرآن کریم کښې خو د رسول الله ﷺ د شاعر کیدو نفی شویده (وما هو بقول شاعر) (۳) ویلي شويدي او په احادیثو کښې دي چې دوی به شعر لوستلو او په بل به ټی هم ویلي -

د دي جواب واضح دي چې نفی د انشاء د شعر ده ، د شعر د انشاء نفی نه ده ، شعر جوړول بیل څیز دي او شعر لوستل او ویل بیل څیز دي دي وجه نه دواړو په مینځ کښې څه تضاد نشته دي (۴) باقی د رسول الله ﷺ نه چې کوم منظوم کلام مروی دي نو دا د "شعر" په تعریف کښې داخل نه دي ، ځکه چې شعر هغه مقفی او موزون کلام ته وائی چې کوم بالقصد انسان او وائی ، او اتفاقا او بې ساخته (سوچه) څوک منظوم کلام او وائی نو دیته "شعر" نه ویلي کیږي (۵)

د قرآن کریم په څو آیتونو باندې مختلف اوزان د بحور منطبق کیږي ، او ابو طیب حجازي په خپله رساله "قلاتد النحور فی جواهر البحور" کښې د دي آیتونو ذکر هم کړيدي ، لکه چې د بحر کامل ، بحر رمل او د بحر طویل ، او د بحر وافر وغیره مثالونه دوی ذکر کړيدي ، خو چې دا اتفاقی دي نو دي وجه نه په دي د "اصطلاحی شعر" تعریف نه صادق کیږي - (۶)

(۱) ارشاد الساری : ۱۶۰ \ ۱۳ ، عمدة القاری : ۱۸۶ \ ۲۲ ، فتح الباری : ۶۶۷ \ ۱۰

(۲) ارشاد الساری : ۱۶۰ \ ۱۳ ، عمدة القاری : ۱۸۶ \ ۲۲ ، فتح الباری : ۶۶۷ \ ۱۰

(۳) سورة الحاقة : ۴۱

(۴) ارشاد الساری : ۱۶۱ \ ۱۳

(۵) ارشاد الساری : ۱۶۱ \ ۱۳

(۶) علامه قسطلانی فرمائی : فمن ذلك قوله ما هو من البر الطویل :

أيا من طویل اللیل بالنوم قصر و أنیبوا و کونوا من أناس به تاهوا

و إن شئتموا تحيوا أمیتوا نفوسکم و لا تقتلوا النفس التي حرم الله ... [بقیه بر صفعه آئنده....]

٩١= بَابُ هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ

[٥٤٩٨] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَأْذَنَ حَسَنُ بْنُ ثَابِتٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَيْفَ يَنْسِي فَقَالَ حَسَنُ لَأَسْلُتَكَ مِنْهُمْ كَمَا تَسَلُّ الشَّعْرَةَ مِنَ الْعَجِينِ وَعَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ ذَهَبْتُ أَسْبُ حَسَنًا عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ لَا تَسْبُهُ فَإِنَّهُ كَانَ يُنَافِقُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ٣٣٣٨]

...بقية از حاشیه گذشته [و من البحر الوافر :

صدور الجيش يظفركم إنه يوافر سهمكم بالكافرين

ويخزهمو و ينصركم عليهم و يشف صدور قوم مؤمنين

و من الكامل :

مات ابن موسى و هو بحر كامل فهناكمو جمع الملائك مشترك

يأتيكم التابوت فيه سكينه من ربكم و بقية مما ترك

و من الرمل :

أيها الأرملة إن رمت عفا فتزوج من نساء خيرات

مسلمات مؤمنات قانتات ثاببات عابدات سائحات

و من مجزو الرمل :

أسعدوا المرملة تجزوا ذاك أولى ما تعدون

لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون

و من السريع :

يا أهل دين الله بشراكم أقر مولاكم به عينكم

إذا أنزل الله على المصطفى اليوم أكملت لكم دينكم

و من الخفيف :

لاتدع اليتيم يوما و كن في شأنه كله رؤوفا رحيفا

أرايت الذي يكذب بالدين فذلك الذي يدع اليتيما

و من المضارع :

و ضارع أهيل خير تنل من رب يقينا

جنائنا مزخرفات و هم فيها خالدون

و من المجث :

إجت قلبى بذنبى و الله خيرا يريد

و كيف أخشى ذنوبى و هو الغفور الودود

هجاء او هجو دواړه په يو معنى دى ، دې باب سره امام بخارى رحمه الله د بعض اشعارو استحباب ته اشاره کول غواړي - حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني وأشار بهذه الترجمة إلى أن بعض الشعر قد يكون مستحباً (۱)

طبرانی د عمار بن یاسر روایت نقل کړې دي "لما هجانا المشركون شكونا ذلك إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: قولوا لهم كما يقولون لكم" (۲) يعنى چه كله مشركانو ځمونې هجو او كړه نو مونې رسول الله ﷺ ته ددې شكایت او كړو ، حضور ﷺ فرماني تاسو هم د دوى داسې هجو او كړې چه څنگه دوى د ستاسو هجو كوى "

روایت د باب كښې حضرت عائشه رضی الله عنها فرماني چه حسان بن ثابت رضی الله عنه د رسول الله ﷺ نه د مشركانو د هجو كولو اجازت او غوښتنو نو رسول الله ﷺ او فرمائلو څما د نسب به څه كېږي (يعنى مشركانو كښې د بعضو مونې سره نسبي تعلق دې ، نو كه د دوى هجو وى دا به څما هجو وى) حضرت حسان عرض او كړو ، څه به تاسو د دينه داسي اوباسم چه څنگه ويخته د اوړو نه ويستې كېږي -

هشام د خپل والد عروه نه نقل كوى ، چه دوى واني چه ما د حضرت عائشه وړاندې حضرت حسان پسې بد اوويلې نو دې اوويل حسان پسې بد مه وايه ځكه ده به د رسول الله ﷺ نه دفاع كوله -

قوله: كما تسئل الشعرة من العجين: يعنى چه څنگه د اوړو نه ويخته ويستلې كېږي او په ده څه اثر نه وى ، داسې به څما د هجو هيڅ اثر هم په تاسو نه وى - (۳)

په اصل كښې د مشركانو بعض شاعرانو د رسول الله ﷺ او د اصحابو هجو اوويلې ، نو انصارو كښې حضرت حسان بن ثابت رضی الله عنه ته اوويلې شو چه دې دې جواب وركړي ، نو ده اوويل چه ما ته د قريشو ښاخونو (خاندانونو) تفصيل نه دې معلوم ، حضور ﷺ صديق اكبر رضی الله عنه ته او فرمائل : چه ده ته تفصيل بيان كړه ، حضرت صديق اكبر رضی الله عنه دې خبر كړو او دوى بيا د رسول الله ﷺ د طرف نه دفاع شروع كړه -

[۱۹۷هـ] حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ الْهَيْثَمَ بْنَ أَبِي سِنَانٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ فِي قَصَصِهِ يَذْكُرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَخَالَكُمْ لَا يَقُولُ الرَّفَثُ يَعْنِي بِذَلِكَ ابْنُ رَوَاحَةَ قَالَ وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو كِتَابَهُ إِذَا الشَّقُّ مَعْرُوفٌ مِنَ الْفَجْرِ سَاطِعُ أَرَأَيْتُمْ أَهْدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا بِهِ مَوْفَنَاتٌ أَنَّ مَا قَالَ وَاقِعُ يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِهِ إِذَا اسْتَقَلَّتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ تَابَعَهُ عُقَيْلٌ عَنْ

(۱) فتح الباری : ۱۱۰ / ۶۶۹

(۲) مجمع الزوائد و منبع الفوائد : باب هجاء المشركين : ۱۲۳ / ۸ ، ۱۲۴ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۶ ، فتح الباری : ۱۱۰ / ۶۶۹

(۳) فتح الباری : ۱۱۰ / ۶۷۰ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۶۳

الزُّهْرِيُّ وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ وَالْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ [ر: ۱۱۰۳]

د باب په دې دویم روایت کښې هېشم بن ابی سنان وائی چه ده د حضرت ابوهریره رضی الله عنه وعظ او نصیحت او قصو بیانولو کښې واوریدل چه ده په کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله ذکر کولو ، چه دا ئې فرمائل : **إِنْ أَحَالَكُمْ لَا يَقُولُ الرَّفَثُ** * د ستاسو رور به فحش خبره نه کوله ، د دوی مراد حضرت عبد الله بن رواحه وو ، حاصل دا چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په مدح کښې د حضرت عبد الله بن رواحه مذکوره اشعار اورولو نه وړاندې حضرت ابوهریره اوویل چه ابن رواحه فحش گو شاعر نه وو ، بلکه د رسول الله صلی الله علیه و آله باره کښې به ئې حقائق بیانول او بیا ئې د دوی درې شعره واورول چه د هغې ترجمه ده :

- ① او مونږ کښې د الله رسول دې چه د ده د کتاب تلاوت کوی چه کله طلوع د فجر اوشی .
- ② ده مونږ ته نیغه لاره اوخودله روستو د گمراه کیدو څمونږه نو څمونږ زړونه یقین لری چه ده څه فرمائلي دی هغه واقع کیدونکې دی -
- ③ دې شپه په داسې حالت کښې تیروی چه دده اړخ د بستري نه لرې وی حال دا دې چه د مشرکانو بستري د دوی د بوجه ستري شی -

قوله: معروف..... ساطع: د معروف نه مراد رنډا ده ، د ساطع معنی د اوچتوالی او د ظاهره کیدو ده ، یعنی چه د سحر رنډا رانښکاره شی -

قوله: تابعه عقيل عن الزهري..... وقال الزبيدي.....: د عقيل بن خالد متابعت امام طبرانی او د محمد بن ولید زبيدي تعليق امام بخاری رحمه الله په تاریخ صغیر کښې موصولا نقل کړيدې - (۱)

[۵۸۰۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ ح وَحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ حَسَانَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ يَشْهَدُ أَبَا هُرَيْرَةَ فَيَقُولُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ نَشَدْتُكَ بِاللَّهِ هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَا حَسَانُ أَجِبْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ أَتَيْدُهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ نَعَمْ [ر: ۱۱۰۴]

[۵۸۰۱] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِحَسَانَ أَهْجُهُمْ أَوْ قَالَ هَاجَهُمْ وَجَبْرِيلُ مَعَكَ [ر: ۱۱۰۵]

روایت کښې دی چه حضرت حسان بن ثابت حضرت ابوهریره گواه جوړ کړو او وې ویل چه ابوهریره : څه تا ته د الله تعالی واسطه درکوم چه آیا تا د رسول الله صلی الله علیه و آله نه دا فرمان نه دې اوریدلې چه : **يا حسان اجب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، اللهم أتيده بروح القدس** * حضرت ابوهریره او فرمائل : نعم (هو اوریدلې مې دې)

(۱) فتح الباری ، کتاب التهجید ، باب فضل من تعار من الليل فصلی : ۴۲۱۳ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۲۱۵
ارشاد الساری : ۱۶۴ / ۱۱۳

قوله: اهجهم أو قال: هاجهم: راوی ته شک دې اهجهه نې اوویل یا هاجهم ، رومې د باب د نصر نه امر حاضر دې او دویم د باب د مفاعله د امر حاضر صیغه ده - یعنی رسول الله ﷺ حضرت حسان ته اوویل : چه ته ددې مشرکانو هجو اوکړه ، حضرت جبرائیل د ستا سره دې -

۹۲=باب مَا يُكْرَهُ أَنْ يَكُونَ الْغَالِبَ عَلَى الْإِنْسَانِ الشَّعْرُ

حَتَّى يَصُدَّاهُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْآنِ

[۵۸۰۲] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَأَنْ يَمْتَلِي جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِي شَعْرًا [۵۸۰۳] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ يَمْتَلِي جَوْفُ رَجُلٍ قَيْحًا يَرِيهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَمْتَلِي شَعْرًا

قوله: شعر ويل كله مكروه دي ؟ : دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په انسان باندې د شعر مشعله داسې غالبه شی چه د الله تعالی د ذکر او د قرآن پاک د تلاوته او د خیر د نورو کارونو دپاره دیوال اوگرخی نو دا مکروه دې ، اشعار ویل او لوستل او د بل نه اوریدل دا په دې صورت کښې جائز دی چه کله دا ددې امورو د خیر دپاره باعث د خلل نه وی - (٢)

لکه چه په روایت د باب کښې دی چه تاسو کښې د چا خپته د پیپ نه داسې ډکه شی چه دا خرابه کړی دا د دینه بهتره ده چه دا د شعر نه ډکه وی -

" قیحا یریه " موصوف صفت دی ، " قیحا " موصوف او " یریه " د دې صفت دې ، یری دباب د ضرب نه دې ، وَرَى.....وَرَيَا: پیپ سره خپته خرابیدل - (٣)

دې حدیث کښې د شعر یاد ساتلو مذمت بیان شویدي ، امام بخاری رحمه الله دا په دې صورت محمول کړيدي ، چه کله شعر د نورو کارونو د خیر نه او د حقوق نه او د الله د ذکر او د تلاوت وغیره باندې غالب وی -

د حضرت عائشه رضی الله عنها په یو روایت کښې دی چه طحاوی او ابن عدی نقل کړيدي چه کله د دوی په خدمت کښې د حضرت ابوهریره دا حدیث پیش کړې شو نو دوی او فرمائل " لم یحفظ،

(١) (۵۸۰۳) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الشعر : ١٧٦٩ / ٤ (رقم الحديث : ٢٢٥٧) وأخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب ، باب ماكره من الشعر : ٢٣٦ / ٢ : (رقم الحديث : ٣٧٥٩)

(٢) فتح الباری : ١٠ / ٦٧٢ ، عمدة القاری : ٢٢ / ١٨٨ ، ارشاد الساری : ١٣ / ١٦٥ - ١٦٦ ، شرح صحيح البخاری لابن بطال : ١٩ / ٣٢٨

(٣) (النهاية لابن الأثير : ١٧٨ / ٥ ، مجمع بحار الأنوار " مادة وری " : ٤٥ / ٥)

إنما قال: أنيستلم شعرا هجيت به * حضرت ابوهريره ته ياد نه دي پاتي شوي - يعني د رسول الله ﷺ دا ارشاد مطلقا د هر شعر په باره کښې نه دي فرمائي ، بلکه د هغه اشعارو سره متعلق دي چه کومو کښې د حضور ﷺ هجو بيان کړې شوي وي - (۱)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه د * هجيت به * دا اضافه په صحيح سند سره ثابت نه ده - (۲)

۹۳= باب قول النبي صلى الله عليه وسلم تربت يمينك وعقري حلقى

[۵۸۰۳] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ أُمَّهُ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لَا أَذْنُ لَهُ حَتَّى اسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعْتَنِي امْرَأَةُ أَبِي الْقُعَيْسِ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعْتَنِي امْرَأَتُهُ قَالَ ائْذَنِي لَهُ فَإِنَّهُ عَمَّكَ تَرَبَّتْ يَمِينُكَ قَالَ عُرْوَةُ فَبَدَّلَكَ كَأَنَّ عَائِشَةَ تَقُولُ حَرَمُوا مِنِ الرِّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ [۲۵۰:ر]

حضرت عائشه فرمائي چه د ابو القيس رور افلح د پردې د آيت نازلیدو نه پس ما نه د دننه راتلو اجازت اوغوبستو نو ما اوويل چه څه به اجازت درنکړم ، چه تر څو څه د رسول الله ﷺ نه اجازت وانخلم ، ځکه چه د ابو القيس رور ما ته پي نه دی راکړې ، بلکه ما ته د ابو القيس ښځې پني راکړيدی ، رسول الله ﷺ چه ما ته راغلو نو ما عرض اوکړو د الله رسوله ! سړی ما ته پني نه دی راکړې بلکه د ده ښځې ما ته پني راکړيدی ، نو حضور اوفرمانل ، ده ته اجازت ورکړه ، ځکه چه دي د ستا تره دي ، دي وجه نه حضرت عائشه فرمائي د رضاعت په سبب هغه رشتي حرام اوگنړي چه کوم د نسب په وجه حرام گرځي - دي حديث باره کښې کلام په کتاب النکاح ، باب لبن الفحل کښې تیر شويدي - (۳)

[۵۸۰۵] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْفِرَ فَرَأَى صَفِيَّةَ عَلَى بَابِ خِيَامِ بَاكِبِيَّةَ حَزِينَةً لِأَمِّهَا حَاضَتْ فَقَالَ عَقْرَى حَلَقَى لُغَةً لِقُرَيْشٍ إِنَّكَ لِحَابِسْتَنَّا ثُمَّ قَالَ أَكُنْتُ أَقْضِي يَوْمَ النَّحْرِ يَعْنِي الطَّوَافَ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَأَنْفِرِي إِذَا [۲۳۳:ر]

حضرت عائشه فرمائي چه نبی کریم ﷺ د واپسي اراده اوکړه نو صفیه ئې اوليدله چه د خپلې خيمې په دروازه کښې غمژنه ولاړه ده ، په دي وجه چه د دي جامې راغلي وي ، نو

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۲ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۸۹ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۶۶

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۲

(۳) کشف الباری ، کتاب النکاح : ۱۸۷ - ۱۹۹

دوی افرمائل : ویخته دې پرې شه (دا د قریشو په لغت کښې استعمالیږي) بې شک ته مونږ ایساروي ، بیا ئې افرمائل آیا تا د قربانی په ورځ طواف آفاضة کړیدی ؟ نو حضرت ضفیه اوویل : هو ، نو دوی ~~للم~~ افرمائل بیا ته هم روانه شه -

د ترجمه الباب مقصد : دې ترجمه الباب سره د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه څه الفاظ داسې وی چه دا په طور د محاوره یا په خاص مواقعو د خصوصی استعمال دپاره رائج وی او د دې لغوی معنی مراد نه اخستې کیږي ، داسې الفاظ استعمالول صحیح دی ، مثلاً یو جمله ده " تربت یداک " ، د دې لغوی معنی خو دا ده چه د ستا دواړه لاسونه دې په خاورو ککړ وی خو دا جمله عموماً د خپرو په لغوی معنی کښې نه استعمالیږي بلکه دیو کار کښې د شوق پیدا کولو دپاره یا په مدح کښې مبالغه دپاره استعمالیږي ، مطلب ئې دا وی چه دا کار ته ضرور اوکړه ، او که نه کوي نو دستا لاسونه دې په خاورو ککړ وی یا په مدح کښې د مبالغه دپاره استعمالیږي ، مثلاً یو شاعر ته په یو شعر داد ورکولو دپاره ویلي کیږي قاتله الله ، لقد أجاد (۱)

دارنگه دوه لفظونه نور دی : عَقْرَى او حَلَقَى د فعلی په وزن مونث دې ای عقرها الله یعنی الله تعالی دې دا پریکړي ، او د حلقى معنی ده حلقها الله : الله تعالی دې ددې په حلق کښې تکلیف پیدا کړي -

عَقْرًا او حَلَقًا تنوین سره هم مروی دې ، دې صورت کښې به دا مفعول مطلق وی : ای عقرها الله عَقْرًا او حَلَقًا (۲)

ددې څه تفصیل کشف الباری ، کتاب الطلاق ، باب قول الله تعالی : (ولا یحل لهن أن یتکنن) کښې تیر شويدي - (۳)

د باب ترلاندې امام بخاری رحمه الله دوه روایتونه نقل کړيدي ، پومبی روایت کښې " تربت یمینک " او بل روایت کښې " عقری حلقى " استعمال شويدي -

دویم روایت کښې دی " لغة قریش " یعنی عقری او حلقى د قریشو لغت دی ، علامه عینی رحمه الله لیکي : ای هذه اللفظ أعنى عقری حلقى لغة قریش یطلقونها ولا یریدون حقیقتها (۴)

۹۴ = بَاب مَا جَاءَ فِي زَعْمُوا

[۵۸۰۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَبَا مَرْثَةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ ذَهَبْتُ إِلَى

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۳ ، عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۹۰ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۶۷

(۲) النهاية لابن الاثير : ۲۷ / ۲۷۲ ، مجمع بحار الانوار : ۱۳ / ۶۴۰ - ۶۳۹

(۳) کشف الباری ، کتاب الطلاق : ۵۷۲ - ۵۷۳

(۴) ۸۷ الف (عمدة القاری : ۱۲۲ / ۱۹۱)

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدَتْهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ فَسَلَّمَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ مَنْ هَذِهِ فَقُلْتُ أَنَا أُمُّ هَانِي بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِي فَلَمَّا قَرَعَهَا مِنْ غُسلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثُمَّ إِنِّي رَكَّعَاتٍ مُلْتَمِعًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي أَنَّهُ قَاتِلٌ رَجُلًا قَدْ أَجْرَتْهُ فَلَانَ بْنُ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتُ يَا أُمُّ هَانِي قَالَتْ أُمُّ هَانِي وَذَلِكَ طُعْمَى [٢٥:٢٥]

د ترجمه الباب مقصد : دې ترجمه الباب سره شايد امام بخاري رحمه الله دې روايت ته اشاره كول غواړي چه كوم ابوداود او امام احمد د ابوقلابه په طريق سره نقل كړيدي ، چه هغې كښې د زعموا په باره كښې ويلې شويدي چه بهس مطية الرجل (١) يعنى دا د سپرې خرابه سورلي ده -

په اصل كښې چه يو سپرې كله دروغ ويل غواړي او ددې ذمه دارى هم په خپل سر اخستل نه غواړي ، يا داسې خبره ويل غواړي چه د هغې حقيقت ده ته پوره علم نه وي نو داسې صورت كښې دې خبره پوره خپل خائنه منسوب كولو په خائني وايي د خلقو خيال دې د حديث شريف مطلب دا دې چه دا كلمه د دروغو خورولو او د عام كولو يو ذريعه ده چه څنگه سورلي د فاصله قطع كولو دپاره ذريعه وي - سپرې چه كله پياده تلل نه غواړي نو په سوارلي سورشي ، داسې كه سپرې دروغ ويل غواړي او ددې ذمه دارى په خپل سر نه اخلي نو د زعموا اوواني او دروغ خواره كړي امام بخاري رحمه الله دباب لاندې داسې څه حديث نه دي نقل كړي چه هغې كښې د زعموا ويلو نه منع راغلي وي ، بلكه د حضرت ام هاني حديث ئې نقل كړيدي چه هغې كښې دوى د زعم ابن امي الفاظ استعمال كړيدي ، مقصد او حاصل دا دې چه د دروغو دپاره د دې لفظ استعمالول صحيح نه دي ، خو كه دا غرض نه وي نو بيا ددې لفظ استعمال جائز دي ، لكه چه مولانا انورشاه کشميري رحمه الله په فيض الباري كښې فرماني:

وفيه الحديث: بهس مطية الرجل: زعموا "فإن الإنسان إذا أراد أن يتكلم بأمر يعلم أنه كذب يصدره ببتلك الكلمة، ويقول: زعم الناس كذلك، كأنه لا يحمله على نفسه، ويعزوه إلى الناس احترازًا عن صريح الكذب و الزور، فالمعنى: أن تلك الكلمة آلة لإشاعة الزور، كما أن البطية آلة لقطع السفر، فإذا أراد الرجل أن لا يمشى على أقدامه، ركب راحلته، وذهب كذلك إذا أراد أن يتكلم بالكذب ولا يحمله على نفسه، قال: زعموا، فأجرى الكذب بين الناس، والمصنف لم يخبر به الحديث في النهي عنه، بل أخبر به حديثاً فيه: أن أم هانئ تكلمت بها، قالت: زعم ابن أمي..... والحاصل: أن النهي في موضعه والإباحة في موضعها، ولا كلية في مثل هذه الأبواب....." (٢)

(١) الحديث أخرجه أبوداود في كتاب الأدب، باب في الرجل يقول: زعموا: ٤١٧ (رقم الحديث: ٧٢٩٤) وأحمد في مسنده: ١١٩١٤ - ٤٠١١٥

(٢) فيض الباري: ٣٩٧١٤، ٣٩٨

۲ حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمہ اللہ پہ "الابواب و التراجم کنہی لیکي چه امام بخاری رحمہ اللہ اصل کنہی د لفظ د " زعم د استعمال جواز ته اشاره کول غواړي ، د ابوداود د روایت نه د دې عدم جواز معلومېږي ، امام حدیث د باب ذکر کړو او د دې جواز ته ئې اشاره او کړه چه مطلقا د دې استعمال ممنوع نه دي ، بلکه چه کله دا د دروغو ویلو دپاره ذریعه جوړه کړې شی نو بیا ممنوع دي - (۱)

۹۵=بَابُ مَا جَاءَ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ وَيْلَكَ

[۵۸۰۷] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هُبَيْرُ بْنُ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ [ر: ۱۰۵]

[۵۸۰۸] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ لَهُ ارْكَبْهَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّالِثَةِ [ر: ۱۰۳]

رومې روایت د حضرت انس او دویم د حضرت ابوهریره دي ، دواړو کنهې يو واقعه ده ، رسول الله ﷺ يو سړي اوليدلو چه د قرباني اوبنان ئې شړل او روان وو ، حضور ﷺ او فرمائل : په دې سور شه ، ده اوويل : اے د الله رسوله دا د قرباني اوبنان دي ، دوی دوه ځله يا درې ځله اوويل : اركبها وي لك ، كمبخته په دې سور شه -

[۵۸۰۹] حَدَّثَنَا مُدَدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ مَعَهُ غَلَامٌ لَهُ أَسْوَدُ يَقَالَ لَهُ أَتَجَشَّهْ يَحْدُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَحَكَّ يَا أَتَجَشَّهْ رُوَيْدَكَ بِالْقَوَارِيرِ [ر: ۵۷۹]

[۵۸۱۰] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَنِي رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَيْلَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ أَخِيكَ ثَلَاثًا مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَا دَخَلَ فَمَحَالَةً فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ فَلَانًا وَاللَّهُ حَسِيبُهُ وَلَا أَرْكَبِي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا إِنْ كَانَ يَعْلَمُ [ر: ۲۵۱۹]

د حضرت ابوبكره نه روایت دي چه يو سړی د رسول الله ﷺ وړاندې د چا تعريف اوکړو نو دوی ﷺ او فرمائل : وي لك : تا د خپل رور څټ پريکړو ، درې ځله ئې دا جمله اوويله ، بيا ئې او فرمائل : تاسو کنهې چه کوم د چا تعريف کوي نو داسې دي وائی "خما دا گمان دي ، او الله ئې نگهبان دي دالله وړاندې څه د چا تزکيه نه کوم " که تعريف کوونکې ده لره پيژنی د لفظ د ويل استعمال : تربت يداک ، عقری ، حلقی په شان يو لفظ " وي لك " هم استعمالېږي ،

ویل * په معنی د هلاکت دی ، بعضو مفسرینو لیکلې دی چه * ویل * د جهنم د یو خانې نوم دی (۱) دا لفظ هم عربی ژبه کښې د لغوی معنی په اعتبار سره نه بلکه د تعجب وغیره دپاره استعمالیږي لکه چه احادیث د باب کښې استعمال شويدي ، دا مقصد په وړاندینې ترجمه الباب سره حاصلیږي خو دې سره امام بخاری رحمه الله په دې باندې مستقل باب قائم کړيدي ، د دې یو وجه خو دا کيدې شي چه دا لفظ د وړاندینې الفاظو په مقابله کښې په معنوی اعتبار سره زیات سخت دي (۲)

او دویمه وجه دا کيدې شي چه د لفظ د * ویل * په ممانعت باندې یو حدیث د حضرت عائشه نه مروی دی چه کوم خرائطی نقل کړيدي چه دوی ته رسول الله ﷺ او فرمائل :
لا تجزى من الريح ، فله كلمة رحمة ، ولكن اجزى من الريح (۳) یعنی لفظ د * وريح * نه مه پرېږه ځکه چه دا د رحمت کلمه ده ، خو د لفظ د * ویل * نه پریدل پکار دی -
حافظ ابن حجر فرماني چه امام بخاری رحمه الله په ترجمه الباب سره شاید د دې حدیث ضعف ته اشاره کوي - (۴)

د دې باب لاندې امام بخاری رحمه الله نه احادیث ذکر کړيدي ، چه دا ټول وړاندې تیر شويدي او دې ټولو کښې لفظ د * ویل * استعمال شويدي یا د * ويحك * استعمال شويدي ، وريح او ویل دواړه په یو معنی دي (۵)

بعضو په کښې فرق کړيدي چه ویل کلمه د هلاکت ده او وريح کلمه د رحمت ده ، علامه عینی او حافظ ابن حجر فرماني * واكثر أهل اللغة على أن ويل كلمة العذاب ، وريح كلمة رحمة * (۶)

[بده] حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَالضَّخَّالِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ يَنْبَأُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقِيمُ ذَاتَ يَوْمٍ قِيَمًا فَقَالَ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ اُعْدِلْ قَالَ وَتِلْكَ مَنْ يُعْدِلُ إِذَا لَمْ اُعْدِلْ فَقَالَ عُمَرُ ابْنُ الْخَطَّابِ لِي فَلَا ضَرْبَ عُنُقِهِ قَالَ لَا إِنَّ لَهُ أَصْحَابًا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ يَمْزُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَرْوَقِ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ يَنْظُرُ إِلَى نَصْلِهِ فَلَا يُوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ لَمْ يَنْظُرْ إِلَى رِصَافِهِ فَلَا يُوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ لَمْ يَنْظُرْ إِلَى نَضِيهِ فَلَا يُوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ لَمْ يَنْظُرْ إِلَى قُدْذِهِ فَلَا يُوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ قَدْ سَبَقَ الْفَرْثُ وَالدَّمَارُ جُؤُنَ عَلَى حِينِ فُرْقَةٍ مِنْ النَّاسِ آيَتُهُمْ رَجُلٌ إِحْدَى يَدَيْهِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ أَوْ مِثْلُ الْبَضْعَةِ تَدْرُدُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ

(۱) الجامع لاحكام القرآن : ۱۹ / ۲۵۰

(۲) الابواب و التراجم : ۱۱۸ / ۱۲

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۷۱

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۷

(۵) ۹۴ فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۷۱

(۶) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۷ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۱

أَشْهَدُ لَمَجْعَتِهِ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَشْهَدُ أَنِّي كُنْتُ مَعَ عَلِيٍّ حِينَ قَاتَلَهُمْ
فَالْتَمَسَ فِي الْقَتْلِ فَأَتَيْتُ بِهِ عَلَى النَّعْتِ الَّذِي نَعَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۳۳]

حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ روایت کوی ، دوی بیان گریڈی چه یو خل رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مال غنیمت تقسیمولو چه دواخویرصره چه د بنو تمیم یو کس وو ، وی ویل : اے د الله رسولہ ! په انصاف تقسیم کوه ، نو دوی افرمائیل : کمبخته ، چه خه عدل نه کوم نو بیا به خوځ عدل کوی ، حضرت عمر رضی اللہ عنہ عرض اوکړو (اے د الله رسولہ) اجازت راکړه چه د ده خپ پریکړم ، دوی رضی اللہ عنہ افرمائیل : نه (داسې اونکړې) خکه چه د ده ملگرو کښې به خه ملگری داسې وی چه تاسو کښې به یو کس د دوی د مونخونو او د روزو په مقابله کښې خپل مونخ او روزې سپکې او حقیر گنړی ، حال دا دې چه دې به د دین نه داسې بهر شوې وی لکه چه څنگه غشي د گمان نه بهر کیږی ، نه خو به د غشي په ملا خه نخه وی ، او نه به د دې تر لاندې خه نخه وی او نه به د دې په وزرو خه نخه باقی پاتې وی ، دا اوخی صفا د گند او د وینې نه ، دا خلق به مسلمانانو کښې د تفرقې په وخت کښې رابنکاره شی ، د دوی نخه به داسې وی چه دوی کښې به یو کس وی چه د هغه لاس به داسې وی لکه دجېخي سینه یا لکه چه د غوښې یو ټوټه وی چه حرکت کوی (د حضرت ابوسعید بیان دې چه) خه گواهی ورکوم چه ما دا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلې دې ، او (ددې هم) گواهی ورکوم چه خه د حضرت علی سره د دغه جنگ په وخت موجود ووم ، دا سرې په مقتولینو کښې تلاش کړې شو نو دې هم داسې ملاو شو چه څنگه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائلی وو -

د دې حدیث خو الفاظ اوگورئ : رِصَاف : دا د رَصْفَةٍ جمع ده وهی عصبة تلوی فوق مدخل النصل : د غشي د پل د داخلولو په ځانې تړلې شوې پله ، نصل : اوسپنې ته وائی ، په غشي کښې چه کومه اوسپنه وی هغې ته وائی ، كِفْؤن (د نون په فتحه او د ضاد په کسره او د یاء په تشدید سره) د غشي لرگی ته وائی ، وهو القدم ای عود السهم - قُدَّذ (د قاف په ضمه سره او د ذال په فتحه سره) دا د قُدَّة (د قاف په ضمه او د ذال په تشدید سره) جمع ده ، وهوریش السهم : د غشي وزرو ته وائی - بَفْعَة (د باء په فتحه او د ضاد په سکون سره) د غوښې یو ټوټه ، تَدَّزَدَر : حرکت کول - (۱)

قوله : سَبَقَ الْفَرْتُ وَالْدَّامَ : یعنی دا غشي د گندگي او د وینې نه بالکل صفا اوخی ... یخچون علی حین فرقة من الناس : دوی به د خلقو د افتراق او د انتشار په زمانه کښې خروج کوی ، لکه چه د خوارجو د حضرت علی او د حضرت معاویه رضی اللہ عنہ د اختلاف په زمانه کښې خروج اوشو -

[۵۸۱۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ

شهاب عن حميد بن عبد الرحمن عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رجلاً أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله هلكت قال ونحك قال وقعت على أهلي في رمضان قال أغتق رقبة قال ما أجدها قال فصم شهرين متتابعين قال لا أستطيع قال فأطعم ستين مسكيناً قال ما أجد قاتين بعرق فقال خذ فتنصّدق به فقال يا رسول الله أعلی غیر أهلی فوالذي نفسي بيده ما بين طنبی المدينة أخویر منی فضحك النبي صلى الله عليه وسلم حتى بدت أليابه قال خذ فتابعه يونس عن الزهري وقال عبد الرحمن بن خالد عن الزهري ويليک [ر: ۱۸۳۳]

د حضرت ابوهريره نه روايت دي چه يو سړی د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر شو او عرض نه اوکړو چه اے د الله رسوله خه خو هلاک شوم ، نو دوی ﷺ او فرمائل : هلاک شي (خه اوشو) وې ويل : خه واقع شوم په خپل کور والا په رمضان کښې ، نو وې فرمائل : غلام ازاد کړه ، ده اوويل : ما سره غلام نشته دي ، دوی او فرمائل ، بيا دوه مياشتې متواتر روزې اونيسه ، ده اوويل : خه ددې طاقت نه لرم ، وې فرمائل : شپيتو مسکينانو ته خوراک ورکړه ، ده اوويل : ما سره نشته دي ، نو يو عرق (يو پيمانه يا يو تيلی) راوړې شوه (چه دیکښې کجورې وې) دوی او فرمائل : دا يو خه او صدقه کړه ، ده اوويل : اے د الله رسوله آيا د خپل کور والا نه علاوه نورو ته (نې ورکړم) ؟ قسم دي د هغه ذات چه د هغه په قبضه کښې خما خان دي - په مدينه کښې خما نه زيات محتاج نشته دي ، نور رسول الله ﷺ او خنډل تردې چه د دوی اړخونو غاښونه (داړې) ښکاره شوې ، او وې فرمائل : ته دا يو خه -

عرق (د عين او د راء په فتحه سره) گوته ته وائي ، طنبی المدينة : د مدينې منورې دواړه اړخونه طنب (د طاء او د نون په ضمه سره) نه طرف او اړخ مراد دي ، علامه قسطلانی

فرمائي طنب واحد اطناب : الخيمة فاستعاره للطرف وللناحية (۱)

او علامه کرمانی فرمائي : شبه المدينة بفسطاط مضروب ، وحرثاها بالطنبين يعنى طنب د خيمې يا د تنبو تړلو رسي ته وائي ، د مدينې منورې د دواړو طرفونو دپاره د دې لفظ استعمال په طور د استعاره دي ، د مدينې منورې د خيمې سره او د دې د دواړو طرفونو د خيمو د رسو سره تشبيه ورکړې شوه - (۲)

قوله: تابعه يونس عن الزهري وقال عبد الرحمن بن خالد عن الزهري:

ويلىك: د يونس متابعت بيهقى موصولا نقل كړيدې (۳) او د عبد الرحمن په روايت كښې د ويحك په خانې ويلىك دي ، دا تعليق امام طحاوى موصولا نقل كړيدې - (۴)

(۱) ارشاد الساري : ۱۳ / ۱۷۳

(۲) شرح الكرمانی : ۲۲ / ۳۲

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۸ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۴

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۸ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۴

[۱۳۸] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ وَتَحَكَّ إِنَّ شَأْنَ الْهِجْرَةِ شَدِيدٌ فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ تُوَدِّي صَدَقَتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَعْمَلْ مِنْ وِزَاءِ الْبَحَارِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتْرَكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا [ر: ۱۳۸]

حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ فرمائی کہ جو باندیچی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ اوویل : اے د اللہ رسولہ ما تہ د ہجرت پہ بارہ کنبی خبر راکرہ ، دوی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل : ہلاک شی د ہجرت معاملہ خو دیرہ سخته دہ ، آیا د ستا سرہ او بن شتہ ؟ دہ اوویل : ہو " دوی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل : آیا تہ د دوی زکات ورکوہ ؟ نو دہ اوویل : ہو ، دوی او فرمائیل : نو تہ بیا د کلو دے ارخ کنبی (خپل کور کنبی اوسیرہ) عمل کوه ، اللہ تعالیٰ بہ د ستا پہ عمل کنبی کمہ نہ کوی۔
وراء البحار : داد بحارہ جمع دہ ، کلی تہ وائی ، شارحین لیکي : وہی القرية سميت بحارہ لاتساعها (۱)

قوله: لَنْ يَتْرَكَ: أي لَنْ يَنْقُصَكَ: دوترتیرہ معنی کمول دی - (۲) قرآن کریم کنبی دی (۱) ولن يترككم أعمالكم (۲)

[۱۳۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ سَمِعْتُ أَبِي عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَبَلَّغُوا أَوْ وَتَحَكَّمُوا قَالَ شُعْبَةُ شَكَّ هُوَ لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ وَقَالَ النَّضْرُ عَنْ شُعْبَةَ وَتَحَكَّمُوا قَالَ عُمَرُ بْنُ مُرَّةٍ عَنْ أَبِيهِ وَبَلَّغُوا أَوْ وَتَحَكَّمُوا [ر: ۱۳۹]

د حدیث د باب مختلف توجیہات : رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی : لا ترجعوا بعدی کفارا یضرب بعضکم بعضکم رقاب بعض یعنی خما نہ پس کافر مه جوړیږی چه تاسو کنبی بعض د بعضو ختونه وهل شروع کړی -

د یو بل ختونه پریکول او قتل کول لویه گناه دہ او مرتکب د کبیری فاسق خو کبیری خو کافر نه گرخی ، دلته ئې " لا ترجعوا بعدی کفارا " او ویلې چه دینه معلومیږی چه ضرب رقاب کفر دی ، نو ددې مختلف توجیہات شویدی :

① دا حکم د مستحل په حق کنبی دی ، یعنی چه کوم د مسلمانانو سره قتال شرعاً حلال او جائز گنږی -

② د کفر نه اصطلاحی کفر نه دی مراد بلکه کفران نعمت مراد دی یعنی تاسو خما نه پس د نعمت د اسلام ناشکری مه کوی چه خپل مینخ کنبی قتال شروع کړی -

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۹ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۵ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۷۴

(۲) عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۵ ، فتح الباری : ۱۰ / ۶۷۹

(۳) سورة محمد : ۳۵

⑤ علامه خطابی فرمائی چه دلتہ د کفار نہ مسلح کیدل مراد دی ، دا د تکفر بالسلاح نہ دی ، چه د هغی معنی د اسلحی اچولو ده - (۱)

⑥ دینه فعل د کفارو مراد دی ، تاسو مه کافران کیږئ یعنی د کافرانو والا فعل مه اختیاروئ ، علامه طیبی په شرح د مشکاة کنبی دا توجیه اظهر گرځولې ده - (۲)
قاضی عیاض هم دا توجیه غوره کړیده - (۳)

دا حدیث په کتاب المغازی کنبی باب حجة الوداع کنبی تیر شویډی - یضرب بعضکم کنبی یضرب مجزوم هم کیدې شی په وجه د جواب د نهی او د استیناف په وجه مرفوع هم کیدې شی - (۴)

[۵۸۱۵] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى السَّاعَةُ قَابِيَةٌ قَالَ وَبَلَّكَ وَمَا أَعَدَدْتُ لَهَا قَالَ مَا أَعَدَدْتُ لَهَا إِلَّا أَنِّي أَحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ إِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحَبَّتْ فَقُلْنَا وَنَحْنُ كَذَلِكَ قَالَ نَعَمْ فَقَرِّحْنَا يَوْمَئِذٍ قَرَحًا شَدِيدًا فَمَرَّ غَلَامٌ لِلْمُغِيرَةِ وَكَانَ مِنْ أَقْرَانِي فَقَالَ إِنَّ آخِرَ هَذَا أَقْلَبُ يَدْرِكُهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ وَاخْتَصَرَهُ شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ أَنَسًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۳۸۵]

حضرت انس فرمائی چه په باندیچیانو کنبی یو سرې د رسول الله ﷺ خدمت ته راغلو ، او تپوس ئې اوکړو ، اے د الله رسوله ! قیامت به کله وی ؟ دوی ﷺ او فرمائیل : هلاک شی ، تا دې دپاره څه تیاری کړیده ؟ ده اوویل : نور خو مې څه تیاری نه ده کړې خو څما د الله تعالی او د ده د رسول سره محبت " دې نو دوی ﷺ او فرمائیل (په آخرت کنبی به) ته د هغه چا سره ئې چه د چا سره محبت کوې ، په دې مونږ عرض اوکړو چه آیا مونږ به هم داسې یو ، دوی او فرمائیل : ، هو ، په دغه ورځ مونږ ډیر خوشحاله شو دیکنبی د مغیره یو غلام تیر شو چه څما همخولې وو ، دوی او فرمائیل : که دې ژوندې پاتې شو نو د ده د بودا توب نه به وړاندې قیامت راشی -

د حدیث د باب دوه مطلبونه : **إن آخِرَ هَذَا** ، فلن یدرکه الهرم حتى تقوم الساعة

په بعض روایتونو کنبی دی " لئن عُبِّرَ " دې (۵) یعنی که دې هلاک ته ژوند ملاو شو نو په ده به لا بودا توب نه وی راغلې چه قیامت به قائم شی ، د دې دوه مطلبه بیان شویډی

① دا ارشاد په حقیقی معنی محمول نه دی ، بلکه دینه د قیامت قرب مهالغه خودل

(۱) شرح الطیبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة : (۱۰۲۱۷)

(۲) شرح الطیبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة : (۱۰۲۱۷) (رقم الحديث : ۳۵۳۷)

(۳) شرح الطیبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة : (۱۰۲۱۷)

(۴) شرح الطیبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة : (۱۰۲۱۷)

(۵) فتح الباری : (۶۸۱۱۰)

مقصود دی چه قیامت خو ددی ماشوم د بوډا توب نه هم مخکښې راتلونکې دې - (۱)
 ② دا ارشاد په خپله حقیقی معنی محمول دې او دا د مخاطبینو په اعتبار سره ویلې
 شویډې او مطلب دا دې چه د دې هلك د بوډا توب نه به وړاندې وړاندې د ستاسو د ټولو
 قیامت راشی ، "الساعة" نه مراد مرگ دې یعنې د ستاسو ټولو به مرگ راشی ، او چه کله
 مرگ راغلو نو د ستاسو قیامت هم راغلو - (۲) یو روایت کښې دې من مات فقد قامت
 قیامته ، یعنې چه کوم سړې مړ شو نو د هغه قیامت قائم شو - (۳)

مسلم شریف کښې د حضرت عائشه یو روایت نه ددې مکمل وضاحت کیږی دیکښې دی "
 كان الأعراب إذا قدموا على النبي صلى الله عليه وسلم ، سألوه عن الساعة : متى الساعة ؟ فينظر إلى أحدث
 إنسان منهم سنا ، فيقول : من يعش هذا حتى يدركه الهرم ، قامت عليكم ساعتكم " (۴)

یعنې د باندو خلق به د رسول الله ﷺ خدمت ته راتلل او د قیامت په باره کښې به نې
 تپوس کولو چه قیامت به کله قائمېږی ؟ رسول الله ﷺ به دوی کښې د ټولو نه کم عمر ته
 او کتل او اوبه نې فرمائیل : که دې ژوندې پاتې شو نو د ده بوډا توب ته د رسیدو نه وړاندې
 وړاندې به د ستاسو قیامت قائم شی -

قاضی عیاض رحمه الله د مسلم شریف ددې روایت په باره کښې فرمائی :

" وهذه الرواية رواية واضحة يفسر بها كل ما ورد من الألفاظ المشككة في غيرها " (۵) یعنې دا روایت داسې
 واضح دې چه ددې په نورو طرق کښې کوم مشکل الفاظ دی د هغې تفسیر او تشریح کیږی
 چه د کوم هلك روایت په باب کښې ذکر دې ، د ده نوم په بعض روایتونو کښې محمد او په
 بعضو کښې سعد راغلې دې (۶)

مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله په " فیض الباری " کښې د صدر شیرازی په حواله سره
 لیکي : " إن الساعة ساعة صغرى ، وهى بموتها ، وساعة وسطى وهى بموت أقرانه ، وساعة كبرى ، وهى من نفخ
 الصور و المراد ههنا الصغرى أو الوسطى ، و المعنى مالكم و للساعة الكبرى وإن ساعتكم التى آتية عليكم هى
 بموت أقرانكم ، ويؤيده ما عند البخارى : (ص ۹۶۳ ، طبع الهند) فى كتاب الرقاق ، باب سكرات الموت : لا
 يدركه الهرم حتى تقوم عليكم ساعتكم ، قال هشام : يعنى موتهم ، ففیه بیان أن المراد من الساعة الساعة
 الوسطى " (۷)

(۱) فتح الباری : ۶۸۱/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۹۶/۲۲ ، ارشاد الساری : ۱۷۶/۱۳

(۲) فتح الباری : ۶۸۱/۱۰

(۳) ۱۱۱ کشف الخفاء و مزیل الإلباس : ۲۷۹/۲ (رقم الحديث : ۲۶۱۸) إتحاف السادة المتقين : " باب
 بیان حقيقة الصبر و معناه " : ۱۱/۹

(۴) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفتن ، باب قرب الساعة : ۴۰۶/۲

(۵) فتح الباری : ۶۸۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۷۶/۱۳

(۶) فتح الباری : ۶۸۰/۱۰ ، عمدة القاری : ۱۹۶/۲۲

(۷) فیض الباری : ۳۹۹/۴ - ۳۹۸

یعنی د قیامت درې قسمونه دی یو قیامت صغری ، دا د انسان په مرګ سره راځی ، دویم قیامت وسطی دا د همخولو په مرګ سره واقع کیږی ، دریم قیامت کبری ، د دې ابتداء د نفخ د صور نه به وی ، دلته حدیث کښې د قیامت نه مراد یا قیامت صغری دې یا قیامت وسطی دې ، د حدیث مطلب دا دې چه ته د قیامت کبری تپوس ولې کوي ، د ستا قیامت خو به هله واقع شی چه کله د ستا د همخولو مرګ واقع شی د دې تائید د صحیح بخاری د دې آیت نه هم کیږی چه کوم امام په باب د سكرات الموت کښې ذکر کړېدې، هلته "لا یدرکه الموت حتی تقوم علیکم ساعتکم" کښې د "ساعة" تشریح هشام په مرګ سره کړیده -

۹۶=باب علامة الحب في الله عز وجل

لِقَوْلِهِ إِنَّ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ [آل عمران: ۳۱]
[۵۸۱۷/۵۸۱۲] حَدَّثَنَا يَشْرُبُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ [۵۸۱۷] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمْ يَلْحَقْ بِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ تَابِعَهُ جَرِيرُ بْنُ حَارِثٍ وَسُلَيْمَانُ بْنُ قُرَيْمٍ وَأَبُو عَوَانَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۵۸۱۸] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَمْ يَلْحَقْ بِهِمْ قَالَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ تَابِعَهُ أَبُو مُعَاوِيَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ [۵۸۱۹] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَدَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَتَى السَّاعَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَعَدَدْتُ لَهَا قَالَ مَا أَعَدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرٍ صَلَاةٍ وَلَا صَوْمٍ وَلَا صَدَقَةٍ وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ أَلَيْسَ مَعَ مَنْ أَحَبَّيْتُ [۳۲۸۵:ر]

ترجمة الباب کښې د حب درې صورتونه کیدې شی ، د الله تعالی د خلقو سره محبت ، د خلقو د الله تعالی سره محبت او د الله تعالی دپاره د یو بل سره محبت -

(۱) (۵۸۱۷) الحديث أخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب ، باب المرء مع من أحب : ۲۰۳۴ / ۱۴
رقم الحديث : ۲۶۴۰) و أخرجه الترمذي في كتاب الزهد ، باب ما جاء أن المرء مع من أحب : ۵۹۶ / ۱۴
رقم الحديث : ۲۳۸۷)

علامه کرمانی دا درې احتمال له ذکر کړیدی - (۱) باب کښې دننه د البره مع من أحب والا روایت ذکر کړیدی - ، آیت کریمه (قل ان کنتم تحبون الله) نه وړاندې دوه صورتونه معلومیږي خوچه کوم روایت ئې ذکر کړیدی ، نو دینه معلومیږي چه دلته دویم صورت یعنی د بنده د الله تعالی سره محبت مراد دي -

د ایت او د روایت په مینځ کښې مناسبت : حافظ ابن حجر فرمائی چه دي صورت کښې د ایت او د روایت په مینځ کښې مناسبت فهم ته راځي ځکه چه د آیت نه معلومیږي چه د الله سره محبت بغیر د اتباع د رسول نه حاصلیږي ، او د حدیث نه معلومیږي چه اگر چه اتباع د رسول د رسول الله ﷺ د سنتو د تابعداري نوم دي ، خو بیا هم دي دپاره په زړه کښې دننه د رسول محبت ساتل ضروري دي ، نو هله به معیت حاصل شي ، یو سړي په خپله د تمامو اعمالو پابندی نه شي کولې خو چه د عاملانو سره محبت ساتي نو دا د ده د نجات دپاره کافی دي ځکه د عاملانو سره محبت هم دي د دوی د اتباع او د اطاعت په وجه کوي او د محبت تعلق د زړه سره وي نو د نیکانو خلقو سره په دي محبت به هم ده ته الله تعالی اجر ورکړي ، ځکه چه اصل څیز خو نیت دي ، عمل خو ددي تابع دي لکه چه دي لیکي : " قدلت الآية أنها لا تحصل إلا باتباع الرسول ، ودل الخبر على أن اتباع الرسول ، وإن كان الأصل أنه لا يحصل إلا بامثال جميع ما أمر به أنه قد يحصل من طريق التفضل بإعتقاد ذلك ، ومن لم يحصل استيفاء العمل بقتضاه ، بل محبة من يعمل ذلك كافية في حصول أصل النجاة ، والكون مع العاملين بذلك ، لأن محبتهم إنما هي لأجل طاعتهم ، والمحبة من أعمال القلوب ، فأثاب الله محبتهم على معتقده ، إذ النية هي الأصل ، والعمل تابع لها " (۲)

حدیث باب کښې دي چه یو سړي د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او تپوس ئې اوکړو ، اے د الله رسوله ! یو سړي د یو قوم سره محبت خو کوي خو (په علم او فضل او عمل کښې) د دوی برابري نه شي کولې ، رسول الله ﷺ او فرمائل سړي چه د چا سره محبت کوي (په آخرت کښې) به هم د هغه سره وي -
دا سړي حضرت ابوذر یا حضرت ابوموسی اشعري وو - (۳)

قوله: تابعه جریر بن حازم..... برني روایت د جریر بن عبد الحمید نه دي ، د دوی متابعت جریر بن حازم سلیمان بن قزم (د قاف په فتحه او د راء په سکون سره) او ابو عوانه وضاح کړيدي ، د جریر متابعت ابونعیم، د سلیمان متابعت امام مسلم او د ابو عوانه متابعت یعقوب په خپل صحیح کښې موصولاً نقل کړيدي ، (۴)

(۱) شرح الکرماني : ۱۲۲ / ۳۴

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۶۸۳

(۳) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۷۸ ، فتح الباری : ۱۰ / ۲۸۵

(۴) فتح الباری : ۱۰ / ۶۸۳ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۷ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۷۸ ،

خو دوی کنبی عبدالله غیر منسوب دی ، یعنی د ده د پلار ذکر نشته دی ، رومی روایت کنبی د " عبد الله بن مسعود " تصریح ده ، حافظ ابن حجر لیکي چه کومو روایتونو کنبی صرف عبدالله دی د بعض حضراتو په نزد دا " عبد الله بن قیس " دی یعنی حضرت ابو موسی اشعری مراد دی ، ځکه چه دا روایت د حضرت ابو موسی اشعری نه هم روایت دی ، لکه دینه پس روستني حديث دي - (١)

قوله: تابعه أبو معاوية ومحمد بن عبيد: د سفیان متابعت ابو معاوية محمد بن خازم (په خاء سره) او محمد بن عبيد کړيدي ، امام مسلم رحمه الله دا موصولا نقل کړيدي - (٢)

٩٤ = بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ لِلرَّجُلِ اخْسَأْ

[٥٨٢٠] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَيْدٍ سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِابْنِ صَاحِدٍ قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَيْبًا فَمَا هُوَ قَالَ الدُّخْرُ قَالَ اخْسَأْ

[٥٨٢١] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ انْطَلَقَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ مِنْ أَصْحَابِهِ قَبْلَ ابْنِ صَيَّادٍ حَتَّى وَجَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَّيَّانِ فِي أَطْرَمَيْنِ مَغَالَةٍ وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ يَوْمَئِذٍ الْحُلْمَ فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَّى ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأَمِّيِّينِ ثُمَّ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَرَضَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ثُمَّ قَالَ لِابْنِ صَيَّادٍ مَاذَا تَرَى قَالَ يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلِطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي خَبَأْتُ لَكَ خَيْبًا قَالَ هُوَ الدُّخْرُ قَالَ اخْسَأْ فَلَنْ تَعُدَّ وَقَدَّرَكَ قَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَأْذَنُ لِي فِيهِ أَضْرِبُ عَنْقَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ يَكُنْ هُوَ لَا تُسَلِّطْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ هُوَ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ قَالَ سَالِمٌ فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ انْطَلَقَ بَعْدَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَنْ كَعْبٍ الْأَنْصَارِيُّ يُؤْمَانِ النَّخْلَ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّقِي بِجُدُوْعِ النَّخْلِ وَهُوَ يَخْتَلِ أَنْ يَسْمَعَ مِنْ ابْنِ صَيَّادٍ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ وَابْنُ صَيَّادٍ مُضْطَجِعٌ عَلَى فِرَاشِهِ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ فِيهَا رَمْرَمَةٌ أَوْزَمَرَةٌ فَرَأَتْ أُمُّ ابْنِ صَيَّادٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُدُوْعِ النَّخْلِ فَقَالَتْ لِابْنِ

(١) فتح الباري : ١١٠ / ٦٧٤

(٢) عمدة القاري : ٢٢ / ١٩٨١

صَيَادٍ أَيْ صَافٍ وَهُوَ اسْمُهُ هَذَا مُحَمَّدٌ قَتَنَاهِي ابْنُ صَيَادٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لَوْ تَرَكَتُهُ بَيْنَ قَالَ سَالِمٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ
فَأَتَنِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَالَ فَقَالَ إِنِّي أُذِرُكُمْ مَوْتًا وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ
أُذِرَ قَوْمَهُ لَقَدْ أُذِرَ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلَكِنِّي سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أُعْزِرُ
وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ خَسَاتُ الْكَلْبِ بَعْدَتْهُ خَاسِبِينَ مُبْعِدِينَ [ر: ۱۲۸۹]

د حضرت عبد الله بن عمر نه روايت دي ، دوى بيان كړيدې چه د حضرت عمر بن خطاب د
رسول الله ﷺ سره سره د خو اصحابو ابن صياد ته روان شو ، د بنى مغاله د محلي د
هلكانو سره نې دې په لوبو اوليدلو ، دغه وخت دې د بلوغ عمر ته نژدې وو ، ده ته د دوى
ﷺ د تشریف راوړو علم او نه شو ، تر دې چه رسول الله ﷺ د ده په شا باندې خپل لاس
اووهلو ، بيا ئې او فرمائل : آيا ته گواهي وركوي چه خه د الله تعالى رسول یم ؟ ده دوى
طرف ته اوكتل او وې ويل : خه گواهي وركوم چه ته د اُميانو رسول ئې ، بيا ابن صياد
اوويل : ته گواهي وركوي چه خه د الله تعالى رسول یم ؟ نبي اكرم ﷺ ده ته ديكه وركړه -
بيا ئې او فرمائل : ما په الله او د ده په رسولانو ايمان راوړې دې ، بيا ئې د ابن صياد نه
تپوس او كړو : د ستا (د خپل خان) خه خيال دې ؟ نو ده اوويل ما ته رښتونې او دروغژن
دواړه قسم سړى راخى ، دوى او فرمائل : د ستا معامله مشتبه شوه ، (بيا) رسول الله ﷺ
او فرمائل : ما د ستا دپاره يو خبره په زړه كښې پته ساتلي ده ، ده اوويل : دا " دخ " ده ،
دوى او فرمائل : دفع شه ته به كله هم د خپلې مرتبې نه واوړې ، حضرت عمر عرض او كړو :
آيا تاسو اجازت راكوي چه خه د ده خت پريكړم ؟ دوى ﷺ او فرمائل : كه دا هم هغه كس (يعنى
دجال) دې نو ته به په ده قابو بيا نه مومي ، او كه دې هغه كس نه وي نو دده په قتل
كولو كښې تا ته خه فائده نشته دې ، د سالم بيان دې چه عبد الله بن عمر بيان كولو او ما
واوريدل چه دينه پس رسول الله ﷺ او ابى بن كعب انصارى د هغې باغ په قصد روان شو ،
چه كوم خانې ابن صياد وو ، تر دې چه كله رسول الله ﷺ باغ ته ننوتلو نو د اونو نه پناه پناه
تللو او مقصد ئې دا وو چه د ابن صياد خه خبرې واوري وړاندې د دينه چه دې ده لره
اووښى ، دغه وخت ابن صياد په خپله بستره كښې په يو خادر كښې پروت وو چه ديكښې
ده خه گنگوسې كولو ، د ابن صياد مور نبي كريم ﷺ اوليدلو چه د اونو په پناه پناه
تشریف راوړى ، دې ابن صياد ته اوويل : اے صاف (دا دده نوم وو) دا محمد (ﷺ) را
روان دې ، نو ابن صياد گنگوسې بند كړو ، رسول الله ﷺ او فرمائل : كه دې ده لره
پريخوډې وې نو اصل حقيقت به واضح شوې وو ، د سالم بيان دې چه عبد الله اوويل :
رسول الله ﷺ خلقو كښې اودريدو او د الله ئې هغه تعريف بيان كړو چه د هغې دې حقدار
دې ، بيا ئې د دجال ذكر او كړو او وې فرمائل : چه خه تاسو د ده نه يروم او يو نبي هم داسې
نه دې تير شوې چه هغه خپل قوم د ده نه وي يرولې ، نوح عليه السلام خپل قوم د ده نه يرولې
دې ، خو خه تاسو ته يو داسې خبره بنائم چه هيڅ يو نبي خپل قوم ته نه ده خودلې ، تاسو
پوه شئ چه دې به كانړه (چغوت) وى او الله تعالى كانړه نه دې -

احسأ عربی ژبه کښې د سپې د شړلو او د دفع کولو دپاره په اصل کښې استعمالیږي خو بیا د دې استعمال عام شو او دهر هغه کس دپاره چه کوم څه ذلیل حرکت یا نامناسب خبره یا کار اوکړی استعمالیدل شروع شو ، (۱) قرآن کریم کښې د جهنمیانو په باره کښې دی چه دوی ته به اوویلي شي (احسثوا فیها ولا تکلمون) (۲)

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه کوم کس ددې جملې اهل دې هغه دپاره د دې استعمالول جائز دې لکه چه احادیث د باب کښې رسول الله ﷺ د " ابن صیاد " دپاره دا کلمه استعمال کړیده - (۳)

قوله: ابن صیاد: احادیث د پاب کښې د ابن صیاد ذکر دې ، دې د مدینې منورې یو یهودي کورنی کښې پیدا شوې وو ، د دجال چه کوم صفات دی په دیکښې ډیر صفات په ده کښې موجود وو ، حضرت عبد الله بن عمر او حضرت جابر خو په قسم به ویلي چه هم ابن صیاد دجال دې (۴) او بعض روایتونو کښې دی چه دې مسلمان مړ شويدي - (۵)

رسول الله ﷺ ده ته تشریف راوړې او په زړه کښې ئې دننه د سورة دخان آیت (یوم تثل الساعه بدخان مهین) پټ کړو ، ابن صیاد ته ئې اوویل : " غمات لك عیثًا " یعنی ما د ستا دپاره یو خبره پټه کړیده ته اووايه هغه کومه خبره ده ؟ ده اوویل " دخ " پوره " دخان " ئې اونه ویلي ، کاهن هم دارنگه نیمه خبره بنائی ، دوی ﷺ او فرمائل : احسأ ، فلن تعدو قدرک ، دفع شه ، ته به کله هم د خپل مرتبې او حیثیت نه وړاندې کیدی نه شي ، یعنی دا شیطانی القاء ده او دا هم دارنگه ناقص وی -

قوله: وهو یختل أن یسمع من ابن صیاد.....: یعنی رسول الله ﷺ د غفلت په حالت کښې ده نه څه اوریدل غوښتل ، دې وجه نه ئې حيله کوله ، قطیفة : خادر او کمبل ته وائی - رَمَزَمَة اوزمَزَمَة دواړو یو معنی ده ، غلی اواز او گنگوسو ته وائی -

ای صاف: ای جرف نداء او صاف د ده نوم وو - (۶)
روایت په باب د جنائز کښې په تفصیل تیر شويدي - (۷)

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۶۸۷ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۸۰ ، عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۸ ، شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۱۹ / ۳۳۳ ،

(۲) سورة المؤمنون : ۱۰۸

(۳) فتح الباری : ۱۰ / ۶۸۷ عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۸ ، ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۸۰

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ / ۱۸۲ - ۱۸۳

(۵) عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۹ ، شرح ابن بطال : ۱۹ / ۳۳۶ - ۳۳۵

(۶) عمدة القاری : ۲۲ / ۱۹۹

(۷) صحیح البخاری ، باب إذا أسلم الصبی فمات هل یصلی علیه و هل یعرض علیه الإسلام : (رقم

الحديث : ۱۳۵۴)

قوله: قال أبو عبد الله: خسأت الكلب: بعدته، خاسئين: مبعدين: امام بخاری رحمه الله فرمائی: د خسأت الكلب معنی ده، ما سپې او شړلو، سورة الاعراف آیت کښې دی (قلنا لهم كونوا قردة خاسئين) (۱) دیکښې د خاسئين معنی مبعدين دي يعنی د الله تعالی د رحمت نه لرې کړې شی -

۹۸ = بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ مَرْحَبًا

وَقَالَتْ عَائِشَةُ قَالِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِفَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ مَرْحَبًا بِابْنَتِي [۳۳۲:ر]
وَقَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ [۳۵۰:ر]
[۵۸۲] حَدَّثَنَا عُمَرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا قَدِمَ وَقَدْ عَبْدَ الْقَيْسَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَرْحَبًا بِالْوَفْدِ الَّذِينَ جَاءُوا غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَدَامَى فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا حَتَّى مِنْ رِبِيعَةٍ وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَضْرُوءٌ إِنَّا لَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ فَمَرْنَا بِأَمْرِ فَصَلِّ نَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ وَنَدْعُوهُ مِنْ وَرَاءِنَا فَقَالَ أَرَيْتُمْ وَأَرَيْتُمْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَأَتُوا الزَّكَاةَ وَصُومُوا رَمَضَانَ وَأَعْطُوا خُمُسَ مَا غَنِمْتُمْ وَلَا تَشْرَبُوا فِي الدُّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمَزْفَتِ [۵۳:ر]

د حضرت ابن عباس نه روایت دي، دوی بیان کوي چه کله د عبد القيس وفد نبی کریم ﷺ خدمت ته حاضر شو، نو دوی او فرمائیل مرحبا هغه وفد ته چه راغلو، دوی دي رسوا او شرمسار نه وي، دي خلقو عرض او کړو، اے د الله رسوله مونږ د قبيلې د ربيعه سره تعلق لرو او خمونږ او د ستاسو مينځ کښې مضر دي، نو دي وجه نه مونږ د ستاسو په خدمت کښې صرف په اشهر د حرم کښې حاضرېدي شو، دي وجه نه مونږ ته يو داسې جدا شوې امر او ښانې چه مونږ په دي عمل او کړو او جنت ته داخل شو او د خپل ځان نه روستو پاتې کيدونکو ته د دي دعوت ورکړو، دوی او فرمائیل: څلور او څلور خبرې دي (يعنی څلور خبرې د کولو او د څلورو خبرو نه بنديدل دي) مونځ قائم کړئ، زکات ورکړئ، د رمضان روژې اونيسې، د غنيمت د مال پنځمه حصه ورکړئ، او په دباء، حنتم، نقير او مزفت کښې څکل مه کوي (د دي لوبنو تفصيل په کتاب الايمان کښې تير شويدي)
د ترجمه الباب مقصد: په هره ژبه کښې د استقبال دپاره څه مخصوص کلمات وي په دي کلماتو سره په وخت د راتلو د ميلمه استقبال کيږي، لکه چه په فارسي کښې "خوش آمدید" دي دارنگه په عربي کښې "مرحبا" دي او "اهلاً وسهلاً" دي، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دي چه د دارنگه کلماتو استعمال د رسول الله ﷺ نه ثابت دي، مرحبا "مفعول به يا مفعول مطلق کيدو په وجه منصوب دي" (۲)،

(۱) ۱۲۹ سورة الاعراف: ۱۶۶

(۲) عمدة القاری: ۱۲۲، ۲۰۰، الابواب و التراجم: ۱۱۸، ۱۲، فتح الباری: ۱۰، ۶۸۸

اصمعی ددی معنی بیان کړیده اَلْقِيتَ رَحْبًا وَسَعَةً^(۱) یعنی ته دې فراختیا او وسعت بیا مومې د باب پړومبې روایت کتاب المناقب، باب علامات النبوة فی الإسلام، دویم روایت کتاب الصلوة، باب الصلوة فی الثوب الواحد ملتحفاه او دریم روایت کتاب الإیمان باب أداء الخمس من الإیمان کنبې تیر شویدی -

۹۹=بَاب مَا يُدْعَى النَّاسُ بِأَبَائِهِمْ

[۵۸۳۳/۵۸۳۴] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُرْفَعُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ [۳۰:۱۲]

[۵۸۳۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُنْصَبُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ

• مايدی کنبې "ما" مصدریه موصول حرفی دې او "یدعی" ددې صله ده ، دواړه ملاو شو د "دعا" مصدر په معنی کنبې شو ، او "الناس" مفعول به دې او فاعل نې محذوف دې ای باب دعاء الداعی الناس بأسمائهم آبائهم یوم القيامة^(۲)

مقصد دا دې چه د قیامت په ورځ به هر کس ته د ده د پلار په نوم سره "فلان بن فلان" ویلې کیږي او اواز به ورته ورکړي کیږي -

روایت د باب کنبې دی ، رسول الله ﷺ او فرمائیل چه د هوکه کوونکې دپاره به د قیامت بیرغ (جنډا) اوچته کړې شی او دا به او ویلې شی دا د فلانی د خوی د فلانی د هوکه ده - شارح د بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائی چه په زمانه د جاهلیت کنبې به وعده خلافي کوونکې دپاره یو جنډا په ورځو د حج کنبې اوچته کړې شوه چه دا د فلان ابن فلان د وعده خلافي جنډا ده - په جنډې سره چه د یو څیز شهرت ډیر زیات کیږي دې وجه نه دا به غوره کیدلو^(۳)

بهر حال د امام بخاری رحمه الله مقصود دا دې چه د قیامت په ورځ به پلار ته نسبت اوشی او اواز به اوشی ، سنن ابی داود کنبې د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه یو مرفوع روایت نقل دې دیکنبې دی "انکم تدعون یوم القيامة بأسمائکم وأسماء آبائکم ، فاحسنوا أسمائکم"^(۴) (د قیامت په ورځ به تاسو په خپلو او د خپلو پلارانو په نومونو رابللې کیږي ، دې وجه نه خپل ښائسته

(۱) عمدة القاری: ۲۲/۲۰۰، الابواب و التراجم: ۱۱۸/۱۲، فتح الباری: ۱۰/۶۸۸

(۲) ارشاد الساری: ۱۳/۱۸۳، عمدة القاری: ۲۲/۲۰۱

(۳) عمدة القاری: ۲۲/۲۰۱

(۴) الحديث أخرجه أبو داود في كتاب الأدب، باب في تغيير الأسماء: ۱۲/۳۲۰

نومونه کیږدئ، دا حدیث د امام بخاری رحمه الله په مقصد کښې بالکل صریح دې خو چه د بخاری په شرط نه دې دې وجه نه دلته ئې ذکر نه کړو -

د قیامت په ورځ به پلار ته نسبت کیږي او اواز به ورته کیږي ، حافظ ابن حجر فرمائی :

وهو يقتضی حمل الابهاء علی من کان ینسب الیه فی الدنیا لاعلی من هو فی نفس الامر، وهو المعتمد^(۱)

یعنی دنیا کښې چه د ده کوم سرې ته د خوي کیدو په حیثیت نسبت کیږي قیامت کښې به هم ده ته په دغه نسبت اواز کیږي ، په نفس الامر او په حقیقت کښې د ده خوي دې او که نه ؟ دینه به نه کتلې کیږي

دینه معلومه شوه چه شریعت کښې په ظاهر امر عمل کیږي - (۲)

۱۰۰=بَاب لَا يَقُولُ خَبَثْتُ نَفْسِي

[۵۸۲۵] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبَثْتُ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ لَقِيتُ نَفْسِي

[۵۸۲۶] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبَثْتُ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ لَقِيتُ نَفْسِي تَابِعَهُ عُقَيْلٌ

حدیث شریف کښې د " خبثت نفسي " ویلو نه منع راغلې ده ، دروغو ، خرابی ، بدی او بد کرداری ته خبثت او ددې کوونکې ته خبیث ویلې کیږي ، که د چا په مزاج کښې څه خرابی راشي یا ده نه څه بد کار اوشي نو حدیث کښې د دې یو طریقه خودلې شویده چه په داسې موقع به " خبثت نفسي " نه وائی بلکه لَقِيتُ " وائی ، د دې هم هغه معنی ده خود " خبثت " معنی زیاته شنیع ده ، ابن بطال فرمایي حدیث کښې نهی د وجوب دپاره نه ده - (۳) ډیر کړته دوه لفظونه د یو معنی دپاره استعمالیږي خو یو شاعت د بل په مقابله کښې زیات وی ، مثلاً که ته چا ته " بې وقوف " او وائی نو هغه به دومره نه محسوسوی چه څومره به دې محسوسوی چه کله ده ته " خر " او ویلې شی ، حال دادې چه دده په حق کښې بې وقوف او خر په یو معنی کښې مستعمل دې - (۴)

(۱) فتح الباری : ۲۸۹/۱۰

(۲) عمدة القاری : ۲۰۱/۲۲ . فتح الباری : ۲۸۹/۱۰

(۳) (۵۸۲۵) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب و باب کراهة قول الإنسان : خبثت نفسي : ۱۷۶۵/۴

(رقم الحدیث : ۲۲۵۰) و أخرجه النسائی فی کتاب عمل الیوم و اللیلة . باب النهی أن يقول : خبثت نفسي

: ۲۶۰/۱۶ (رقم الحدیث : ۱۰۸۸۸)

(۴) شرح ابن بطال : ۳۳۶/۱۹

(فیض الباری : ۳۹۹/۴)

د باب په آخر کښې د عقيل متابعت طبرانی موصولاً نقل کړيدې - (۱)

۱۰۱ = باب لَا تَسْبُوا الدَّهْرَ

[۵۸۲۸/۵۸۲۷] (۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ يَسُبُّ بَنُو آدَمَ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِي اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ

[۵۸۲۸] حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُسَمُّوا الْعَيْنَ الْكَرْمَ وَلَا تَقُولُوا خَيْبَةُ الدَّهْرِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الدَّهْرُ [۲۵۳۹:ر]

زمانې ته بد ويل نه دی پکار : زمانې ته بد رد ويل د بعضو خلقو عادت جوړ شوې وى ، وائى ، زمانه ډيره خرابه ده ، زمانه منحوس ده ، په حديث كښې زمانې ته بد رد ويلو نه منع راغلي ده ، الله فرمائى : انا الدهر دلته مضاف محذوف دې اى انا مصرف الدهريا انا مَقْلِبُ الدهريا انا خالق الدهر (۲) يعنى زمانې ته كنخل مه كوى خكه چه زمانه كښې خومره انقلابات ، تبديلي او حوادث او واقعات راپېښېږي ، دا د الله تعالى په حكم او په مرضي سره كيږي ، لكه چه د مسند احمد يو روايت كښې حضرت ابوهريره نه نقل دى "لا تسبوا الدهر، فان الله تعالى قال : انا الدهر، الايام والليال الى اجددها، وابليها، آتى بملك بعد ملك" (۳) د يعنى زمانې ته كنخل مه كوى خكه چه الله تعالى فرمائى هم خه په زمانه كښې تصرف كوونكي يم ، د شپې او ورځ بدليدل خما په قدرت كښې دى ، هم خه دانوى كوم او زړوم ، او هم خه باچايان بدلوم -

امام بخارى رحمه الله چه كوم روايت ذكر كړيدې ، ديكنې اكر چه صراحتاً د سب دهر نه منع نه ده شوې ، بيا هم د مسلم په روايت كښې د "لا تسبوا" تصريح شته دې - (۴) په حقيقت كښې په دې حديث كښې په دهريانو باندې رد دې خكه چه دوى د هر كار او واقعي نسبت زمانې ته كوى -

(۱) فيض الباری : ۶۹۰ \ ۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۸۶ \ ۱۳

(۲) (۵۸۲۷) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الألفاظ من الأدب وغيرها و باب النهي من سب الدهر : ۱۴ ۱۷۶۲ (رقم الحديث : ۲۲۴۶) و أخرجه النسائي في كتاب التفسير ، باب قوله تعالى : " وقالوا ما هي إلا حياتنا الدنيا نموت ونحى و ما يهلكنا إلا الدهر (سورة الجاثية) : ۴۵۷ \ ۶ (رقم الحديث : ۱۱۴۸۶) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب في الرجل يسب الدهر : ۳۶۹ \ ۴ (رقم الحديث : ۵۲۷۴)

(۳) عمدة القارى : ۲۰ \ ۲۲ ، ارشاد السارى : ۱۸۷ \ ۱۳

(۴) الحديث أخرجه أحمد في مسنده : ۴۹۶ \ ۲

(۵) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الألفاظ ، باب النهي عن سب الدهر : ۲۳۷ \ ۲

زمانی لره خالق د واقعاتو گنرل او د واقعاتو او د حوادثو دیته نسبت کول خو بالاتفاق کفر ، باطل او حرام دې خو که څوک نې خالق نه گنړی بلکه زمانی ته ددې حوادثو ځکه نسبت کوی چه زمانه ددې ظرف ده نو داسې نسبت کول حرام نه دی خو مکروه دی - (۱)

قوله: لَا تَأْتُوا الْعَنْبَ الْكَرْمَ، وَلَا تَقُولُوا: خِيبة الدهر: انگورو ته گنړم وائی ، دوی د "گنړم

ویلونه منع او کړه ، خيبة الدهر منصوب علی الندبه دې - (۲)
مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې لیکلې دی چه شیخ اکبر فرماني "دهر" په اسماء حسنی کښې دې ، امام رازی رحمه الله لیکلې دی چه دوی ته بعض مشائخو د یا دهر، یا دیهار، یاد یهوروظیفه ورکړې ده - (۳) دینه معلومیږي چه دا د دوی په نزد د الله په نومونو کښې دې، خوقاضی عیاض رحمه الله دده تردید کړېدې ، او ویلې دی چه دا غلطه ده، دهر یو طویل مدې ته وائی - دا په نومونو د الله تعالی کښې شمیرل صحیح نه دی - (۴)

۱۰۲= بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا الْكُرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ
وَقَدْ قَالَ إِنَّمَا الْمُفْلِسُ الَّذِي يَفْلِسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَقَوْلِهِ إِنَّمَا الصُّرْعَةُ الَّتِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ
الْغَضَبِ [ر: ۵۷۳]

كَقَوْلِهِ لَا مُلْكَ إِلَّا لِلَّهِ فَوَصَفَهُ بِانْتِهَاءِ الْمُلْكِ ثُمَّ ذَكَرَ الْمُلُوكَ أَيْضًا فَقَالَ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا [النمل: ۲۳]

[۵۸۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُونَ الْكُرْمُ إِنَّمَا الْكُرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ [ر: ۳۵۹]

گنړم د کاف په فتحه او راء په سکون او فتحه دواړو سره مصدر دې او د کریم په معنی کښې دې ، انگورو ته به په زمانه د جاهلیت کښې گنړم ویلې کیدلو ، ځکه چه دینه به شراب جوړیدل ، او د دوی خیال وو چه شراب د مکارم اخلاق د سخاوت او د بهادری وغیره سبب دې - (۵)

حضور اکرم ﷺ ددې پس منظر د وجه نه انگورو ته د کرم ویلو نه منع او کړه، او وې فرمائل: گنړم خو د مؤمن زړه دې حدیث کښې دی "إِنَّمَا الْكُرْمُ... د" "إِنَّمَا" استعمال شویدي چه

(۱) فتح الباری : ۶۹۲/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۸۷/۱۳

(۲) ارشاد الساری : ۱۸۷/۱۳ ، فتح الباری : ۶۹۲/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۰۳/۲۲

(۳) فیض الباری : ۳۹۹/۴

(۴) فتح الباری : ۶۹۲/۱۰

(۵) عمدة القاری : ۲۰۳/۲۲ ، فتح الباری : ۶۹۴/۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۸۸/۱۳

د حصر دپاره راځي ، امام بخاري رحمه الله فرماني چه دلته دا د حصر دپاره نه دي ، دا مطلب نه دي چه د قلب د مؤمن نه علاوه په بل څيز د " کرم " اطلاق نه شي کيدې بلکه مقصد دا دي چه " قلب د مؤمن " د کرم ويلو زيات حقدار دي -

امام بخاري رحمه الله ددي نور مثالونه هم پيش کړيدي مثلاً حديث کښې دي " إنما المفلس الذي يُفلس يوم القيامة " پوره حديث امام ترمذي رحمه الله نقل کړيدي ، د دي الفاظ دي : " أتدرون من المفلس ، قالوا : المفلس فينا يا رسول الله ، من لا درهم له ولا متاع ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : المفلس من أمتي من يأتي يوم القيامة بصلاة ، وصيام ، وزكاة ، ويأتي قد شتم هذا ، وسفك دم هذا ، وضرب هذا ، فيقتص هذا من حسناته ، وهذا من حسناته ، فإن فنيت حسناته ، أخذ من خطاياهم ، فطره عليه ، ثم طر في النار " (۱)

(... حضور ﷺ د اصحابو نه تپوس اوکړو ، تاسو ته پته شته چه مفلس څوک دي ؟ اصحابو اوويل : مفلس هغه کس دي اے د الله رسوله ! چه چا سره نه درهم وي او نه سازو سامان وي ، حضور ﷺ او فرمائيل : " څما د امت مفلس هغه کس دي چه د قيامت په ورځ مونځ ، روژه او زکات خان سره راوړي خو يو سړي راشي چه ده ته په دنيا کښې کنځل کړي وي بل به راشي چه ده به د ده وينه توې کړي وي ، بل به يې وهلې وي ، دا ټول به د ده د نيکو نه خپله بدله واخلي ، چه کله د ده نيکي ختم شي نو د دوي بدې به د ده په عملنامه کښې واچولې شي بيا به دي په جهنم کښې واچولې شي نو دا سړي په حقيقت کښې مفلس دي -)

داسې سړي ته مفلس ويلې شويدي او په حديث کښې د " انما " لفظ استعمال شويدي خو د دي دامطلب نه دي چه دنيا کښې ديو فقير سړي دپاره د مفلس لفظ استعمالول نه دي پکار - دويم مثال دي " إنما الصرعة الذي يملك نفسه عند الغضب " دیکښې هم د " صرعة " لفظ د هر پهلوان دپاره استعماليدې شي ، خو د " انما " لفظ نې راوړو دا نې اوخودله چه په خپل نفس باندې قابو ساتونکي د دي لفظ زيات حقدار دي

دريم مثال دي ... لا مَلِكَ إِلَّا اللَّهُ دي يعنی حقيقي بادشاه صرف الله دي ، بعض نسخو کښې دي " لا مُلْكَ إِلَّا اللَّهُ چه اصل او حقيقي حکومت او بادشاهت خو صرف د الله دپاره دي ، بيا هم د نياوي حکمرانو دپاره هم دا استعماليدې ، لکه چه خپله قرآن کریم د سورة نمل آيت (إن الملوك إذا دخلوا قرية...) کښې د نياوي حاکمانو دپاره د ملوك لفظ استعمال کړيدي - بهر حال حاصل دا دي چه د کرم لفظ ويلو زيات حقدار د مؤمن زړه دي ، ځکه چه دیکښې د ايمان رنډا ، د اسلام تقوی او د الله ياد پروت وي - (۲)

(۱) الحديث أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة ، باب ما جاء في شأن الحساب ، القصاص : ۶۸ \ ۲

(۲) فتح الباري : ۶۹۴ \ ۱۰ ، عمدة القاري : ۲۲ \ ۲۰۳ وارشاد الساري : ۱۳ \ ۱۸۸

۱۰۳ = بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي

فِيهِ الزُّبَيْرُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۲۵۱۵]

[۵۸۳۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْدِي أَحَدًا غَيْرَ سَعْدٍ سَمِعْتُهُ يَقُولُ أَرْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي أَظْنَهُ يَوْمَ أَحُدٍ [ر: ۲۷۳۹]

خما موريلار دي په تا قربان وي ... "دا جمله كه د چا دپاره استعمال كړې شي نو جائز ده ، حضرت حسن بصری وغيره نه ددې كراهت منقول دي خو جمهور دا مطلقا جائز وايي (۱) ځكه چه رسول الله ﷺ په اصحابو حضراتو كښې د دوه سړو دپاره دا جمله استعمال كړېده . يو د حضرت زبير بن العوام دپاره او بل د حضرت سعد بن ابی وقاص دپاره -

روایت د باب كښې حضرت علي فرمائي چه ما د حضرت سعد بن ابی وقاص نه علاوه بل چا دپاره نه دي اوریدلې چه ده ته رسول الله ﷺ "فداك ابي وامی" ویلې وی -
دا حضرت علي د خپل علم او د سماع مطابق اوویلې ، گڼی حضور ﷺ د حضرت زبير بن العوام دپاره هم دا جمله استعمال كړېده - (۲)

حديث دباب په كتاب المغازی ، باب (اذهبت طائفتان منكم أن تفشلا ...) او كتاب الجهاد ، باب المجن ومن يتترس بترس صاحبه كښې تیر شويدي -

۱۰۴ = بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ

وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَيْنَاكَ بِأَبَانَا وَأُمَّاتِنَا [ر: ۳۶۹۱]

[۵۸۳۱] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي اسْحَاقَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ أَقْبَلَ هُوَ وَأَبُو طَلْحَةَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَفِيَّةُ مُرَدِّهَا عَلَى رَاحِلَتِهِ فَلَمَّا كَانُوا بَعْضَ الطَّرِيقِ عَثَرَتِ النَّاقَةُ فَضَرَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمَرْأَةُ وَأَنَّ أَبَا طَلْحَةَ قَالَ أَحْسِبُ أَفْتَحَمَ عَنْ بَعِيرِهِ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ هَلْ أَصَابَكَ مِنْ شَيْءٍ قَالَ لَا وَلَكِنْ عَلَيْكَ بِالْمَرْأَةِ فَأَلْقَى أَبُو طَلْحَةَ ثُوبَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَصَدَ قَصْدَهَا فَأَلْقَى ثُوبَهُ عَلَيْهَا فَقَامَتِ الْمَرْأَةُ فَشَدَّ هُمَا عَلَى رَاحِلَتَيْهَا فَكَبَّافَسَارُوحَتِي إِذَا كَانُوا بِظَهْرِ الْمَدِينَةِ أَوْ قَالَ أَشْرَفُوا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آيُونَ ثَابِیُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُهَا حَتَّى دَخَلَ الْمَدِينَةَ [ر: ۲۹۱۹]

(۱) الابواب و التراجم : ۱۱۹/۱۲ ، تعليقات لامع الدراری : ۳۷/۱۰

(۲) ارشاد الساری : ۱۸۹/۱۳

د حضرت انس نه روایت دې چې دې او ابو طلحه د رسول الله ﷺ سره مدینې ته راغلل ، د حضور سره حضرت صفیه وه چې دوی ﷺ دا خپل خان پسې په سوارلۍ سوره کړې وه ، په لاره کښې په یو ځانې کښې د اوبښې پښه اوخویدله نو نبی کریم ﷺ او حضرت صفیه دواړه راپریوتل ، ابو طلحه د خپلې سوارلۍ نه راګوز شو او رسول الله ﷺ ته راغلو او تپوس ئې اوکړو : اے د الله رسول ! الله دې ما په تا قربان کړې آیا تا ته څه تکلیف در اوریږي ، نو حضور ﷺ او فرمائل : نه خو د ښځې (حضرت صفیه) خبر واخله ، نو ابو طلحه خپله یو جامه په خپل مخ واچوله او حضرت صفیه ته ئې د تلو قصد اوکړو او ده خپله جامه د دې په مخ واچوله ، نو دا اودریدله ، ابو طلحه دواړو دپاره کجاوه او تړله او صحیح ئې کړه ، نو دا دواړه سواره شو او روان شو ، چې کله مدینې منورې ته نژدې شو نو د رسول الله ﷺ په ژبه مبارکه دا الفاظ جاری شو آهون تائون ، عاهدون ، لرینا حامدون (مونږ واپس کیدونکې یو ، توبه کوونکې یو ، عبادت کوونکې یو د خپل زب حمد بیانوونکې یو) دوی ﷺ مسلسل دا کلمات ویلې تر دې چې مدینې ته داخل شو .

قوله: قال: أحسب اقتحم عن بعيرة: حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چې څما خیال دې ابو طلحه د خپل اوبښ نه راټوپ کړو ، د اقتحام معنی د راټوپ کولو ده .
د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چې که یو سړې د خپل مشر ، یا د یو استاذ او مربی یا د یو محبوب دوست دپاره دا جمله استعمال چې " الله دې ما په تا قربان کړي " نو دا جائز ده .

امام بخاری رحمه الله شاید د دې روایت تضعیف ته اشاره کول غواړي چې کوم مبارک بن فضاله د حضرت حسن بصری نه نقل کړیده چې حضرت زبیر بن العوام رضی الله عنه د رسول الله ﷺ بیمار پرسۍ دپاره راغلو ، دوی بیمار وو نو دوی چې راننوتل نو وې ویل : " کیف تجدک -- جعلنی الله فداک -- " (د ستاسو طبیعت څنګه دې الله دې ما په تاسو قربان کړي) نو حضور ﷺ او فرمائل : ماترکت أعرايبتک بعد^(۱) (تا لا تراوسه خپل باندې توب پریخوډې نه دې)
 د دې روایت نه معلومیږي چې دا جمله استعمالول صحیح نه دی خو دا حدیث د صحیح احادیثو په مقابله کښې قابل د حجت نه دې .^(۲)

روایات د باب کښې حضرت صدیق اکبر " فدينك بأهائنا وأمهاتنا " د حضور ﷺ دپاره استعمال کړيدي ، دارنگه حضرت ابو طلحه " جعلنی الله فداک " استعمال کړيدي ، او دوی ﷺ پرې څه بد اونه ګنړل .

روایت د باب کتاب الجهاد ، باب ما يقول إذا رجع من الغزو کښې تیر شويدي .

(۱) الابواب و التراجم : ۱۱۹/۲ ، فتح الباری : ۱۰/۶۹۶ ، ۶۹۷ ، تعليقات لامع الدراري : ۱۰/۳۷ ، ارشاد الساری : ۱۳/۱۹۱.....

(۲) الابواب و التراجم : ۱۱۹/۲ ، فتح الباری : ۱۰/۶۹۷ ، ارشاد الساری : ۱۳/۱۹۱

۱۰۵= بَابُ أَحَبِّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ

[۵۸۳۲] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقُلْنَا لَا تَكْنِيكَ أَبَا الْقَاسِمِ وَلَا كَرَامَةً فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمِّ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ [ر: ۲۹۳۶]

د بخاری په روایت کښې تصریح نشته دې خو د مسلم شریف په روایت کښې شته دې چې د الله په نزد د ټولو نه محبوب نوم عبد الله او عبد الرحمن دې - ()

روایت د باب کښې دې چې حضرت جابر رضی الله عنه فرماني چې د یو سړی خوي پیدا شو ، ده دده نوم " قاسم " کیخودو نو مونږ ده ته اوویل چې مونږ به د ستا کنیت " ابو القاسم " نه اړدو او نه به (درته داسې کنیت درکړو) د ستا اکرام کوو ، نبی کریم صلی الله علیه و آله ته چې خبر اوشو نو دوی صلی الله علیه و آله ده ته اوویل ته د خپل خوي نوم عبد الرحمن کیږده -

۱۰۶: بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوْا بِأَسْمِي وَلَا تَكْنُوا بِكُنْيَتِي

قَالَ أَنَسٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۲۰۱۳]

[۵۸۳۳] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقَالُوا لَا تَكْنِيهِ حَتَّى نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمُّوْا بِأَسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي [ر: ۲۹۳۶]

[۵۸۳۴] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ ابْنِ سِيرِينَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوْا بِأَسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي [ر: ۳۳۳۶]

[۵۸۳۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقَالُوا لَا تَكْنِيكَ بِأَبِي الْقَاسِمِ وَلَا تُلْعِمُكَ عَيْنَا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ أَسْمِ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ [ر: ۲۹۳۶]

د ابو القاسم کنیت ایخودو کښې د عالمانو رائي : د رسول الله صلی الله علیه و آله کنیت " ابو القاسم " وو ، په حدیث دباب کښې ددې کنیت ایخودو نه منع شویده ، دې مسئله کښې مختلف اقوال دي :
① د اهل ظواهرو په نزد د " ابو القاسم " کنیت ایخودل مطلقاً ممنوع دي ، دوی د حدیث د ظاهره استدلال کوي - ()

② " ابو القاسم " کنیت ایخودل مکروه تنزیهی او خلاف د ادب دي ، حرام نه دي - ()

(۱) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأداب ، باب النهی عن التکنی بأبی القاسم و بیان ما یستحب من الأسماء : ۲۰۶/۲

(۲) فتح الباری : ۷۰۰/۱۱۰ ، الابواب و التراجم : ۱۱۹/۲ ، عمدة القاری : ۲۰۶/۲۲

(۳) عمدة القاری : ۲۰۶/۲۲ ، فتح الباری : ۷۰۱/۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۱۹۳/۱۱۳

⑤ دا نهی د نبی کریم ﷺ د زمانی سره خاص وه ځکه چه دغه وخت د التباس خطره وه (۱) ددې تائید د حضرت انس د روایت سره هم کیږي ، چه کوم امام مسلم نقل کړیدی ، دیکنې دې "نادی رجل رجلا بالقیع : یا ابا القاسم فالتفت إلیه رسول الله صلی الله علیه وسلم ، فقال : یا رسول الله ، إني لم أعنک ، إنما دعوت فلاناً ، فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم : سموا باسمی ، ولا تکنوا بکنیک" (۲) (.... یعنی بقیع کنې یو سړی د "ابوالقاسم" اواز اوکړو او یو بل سړی ئې رابللو نو حضور ﷺ ده طرفته متوجه شو ، نو ده اوویل : حضور ! تاسو نه رابلئ ، فلانې کس رابلئ "حضور ﷺ او فرمائیل : "تاسو څما په نوم نومونه اړدئ خو څما کنیت مه اړدئ) د دې د ممانعت یو وجه خو دا التباس وو او دویمه وجه د مسلم شریف په روایت کنې دا راغلې ده "لا تکنوا بکنیک ، فلاناً بعثت قاسماً ، أقسم بینکم" (۳) یعنی څه د ستاسو په مینځ کنې علم او نیکی او مالونه د غنیمت تقسیموم ، نو ځکه څه ابوالقاسم یم - رومبې وجه خو زمانه د نبوت سره خاص وه ، خو دویمه وجه عامه ده او ددې تقاضا ده چه د "ابوالقاسم" کنیت اوس هم کینخودې شی -

قاضی بیضاوی فرمائی چه که څوک خپل کنیت "ابوالقاسم" ددې وجه نه اړدی چه دې د خیر او د نیکی تقسیم کوونکې دې ، نو بیا خو دا اوس هم ناجائز دې خو که دا وجه نه وی بلکه د ده د ځوی نو مقاسم دې نو بیا جائز ده - (۴)

د جمهورو عالمانو هم دا مسلک دې (۵)

⑥ څلورم قول دا دې چه د رسول الله ﷺ کنیت او نوم دواړه جمع کول ناجائز دی خو که دواړو کنې یو اختیار کړې شی نو بلاکراهته جائز دې ، حاصل دا چه مذکوره ممانعت د هغه سړی دپاره دې چه د هغه نوم "محمد" دې ، ددې قول دلیل سنن ابی داود کنې د حضرت جابر حدیث دې "من تسمى باسمی فلا یکتفی بکنیک ، ومن اکتفی بکنیک فلا یتسمى باسمی" (۶) (چه کوم سړی څما کنیت کیخودو نو څما نوم دې نه اړدی او چه چا څما نوم کیخودو نو څما کنیت دې نه اړدی)

خو راجح مسلک د جمهورو دې ، او ددې تائید د حضرت علی روایت سره هم کیږي ، چه کوم امام ابوداود په خپل سنن کنې او امام بخاری رحمه الله په "الادب المفرد" کنې نقل کړېدې - هغه فرمائی "قلت : یا رسول الله ! إن ولدك ولد أسیبه باسمك ، وأکنیه بکنیتك؟

(۱) فتح الباری : ۷۰۱/۱۰ ، الابواب والتراجم : ۱۱۹/۲ ، عمدة القاری : ۲۰۶/۲۲

(۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب ، باب النهی عن التکنی بأبی القاسم : ۲۰۶/۲

(۳) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب ، باب النهی عن التکنی بأبی القاسم : ۲۰۶/۲

(۴) ارشاد الساری : ۱۹۳/۱۳

(۵) ارشاد الساری : ۱۹۳/۱۳

(۶) الحدیث أخرجه ابوداود فی کتاب الأدب ، باب فیمن رأى أن لا یجمع بینهما : ۳۲۲/۲

قال: نعم^(۱) (یعنی یارسول الله که شما خوی د ستا نه پس پیدا شو نو آیا خه دستا نوم او کنیت دواړه ده دپاره ایخودی شم؟ حضور ﷺ او فرمائل: هو....)
د دې روایت په بعض طرق کښې اگر چه دا اضافه هم شته "وهی لك خاصة دون الناس" خو امام طحاوی رحمه الله په "شرح معانی الآثار" کښې فرمائی چه دا اضافه ثابت نه ده - (۲)
ترجمه الهاب کښې د حضرت انس چه کوم روایت ته امام اشاره کړیده، هغه په کتاب البيوع کښې موصولاً تیر شويدي - (۳)

۱۰۷=بَابُ اسْمِ الْحَزْنِ

[۵۸۳۷/۵۸۳۶] (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ أَبَاهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا اسْمُكَ قَالَ حَزْنٌ قَالَ أَنْتَ سَهْلٌ قَالَ لَا أُغَيِّرُ اسْمًا سَمَّيْنِيهِ أَبِي قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ فَمَا زَالَتْ الْحُزُونَةُ فِينَا بَعْدَ [۵۸۳۷] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَفَحْمُودُ هُوَ ابْنُ غِيلَانَ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ بِهَذَا [ر: ۵۸۳۰]

د نوم اثر وی: حَزْن (د حاء په فتحه او د زاء په سکون سره) سخت ته وائی، دا د سهل ضد دی، مشهور تابعی حضرت سعید بن المسیب د خپل پلار مسیب نه روایت کوی چه د دوی پلار حزن بن ابی وهب د رسول الله ﷺ خدمت کښې حاضر شو، دوی ﷺ ترینه د نوم تپوس اوکړو، نو ده اوویل "حزن" دوی او فرمائل: ته "سهل" ئې، وې ویل: خه هغه نوم نه بدلوم چه کوم شما پلار ایخودی دي -

حضرت سعید بن المسیب فرمایي چه د دغه وخت نه سختې خمونې په خاندان کښې برقرار دی - د مسند احمد روایت کښې دی چه دوی اوویل: لا السهل، یوطأ ویتهن یعنی سهل نه خکه چه سهل هر څوک پائمال کوی او ذلیل کوی - (۵)

د رسول الله ﷺ دا فرمان په طور د مشوره وو د وجوب دپاره نه وو، که د وجوب دپاره وې نو بیا ددې نه منلو خه وجه نه وه بلکه نوم به ئې په هر حال بدلولو - (۶)

(۱) الحديث أخرجه ابوداود في كتاب الأدب، باب في الرخصة في الجمع بينهما: ۳۲۳/۲ (والادب المفرد مع فضل الله الصمد: ۳۰۲/۲، باب اسم النبي صلى الله عليه وسلم وكنيته -

(۲) شرح معانی الآثار: كتاب الكراهة، باب التكني بأبي القاسم: ۴۳۳/۲

(۳) الحديث أخرجه البخاري في كتاب البيوع، باب ما ذكر في الأسواق: ۲۸۵/۱

(۴) (۵۸۳۶) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الأدب، باب تحويل اسم إلى اسم أحسن منه (رقم الحديث: ۵۸۴۰)

(۵) الحديث أخرجه في كتاب الأدب، باب في تغيير الاسم القبيح: ۲۸۹/۴ (رقم الحديث: ۴۹۰۶) فتح

الباري: ۷۰۳/۱۰، عمدة القاري: ۲۰۸/۲۲

(۶) ارشاد الساري: ۱۹۴/۱۳، فتح الباري: ۷۰۳/۱۰

۱۰۸ = بَابُ تَحْوِيلِ الْأَسْمَاءِ إِلَى اسْمٍ أَحْسَنَ مِنْهُ

[۵۸۳۸] (۱) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي هَاشِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو أُسَيْدٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وَلِدَ قَوْضَعَهُ عَلَى فَخْذِهِ وَأَبُو أُسَيْدٍ جَالِسٌ فَلَمَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَىءٍ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَمَرَ أَبُو أُسَيْدٍ بِأَنَّهُ فَاخْتَمَلَ مِنْ فَخْذِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَفَاقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيْنَ الصَّبِيُّ فَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ قَلْبَنَاهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا اسْمُهُ قَالَ فَلَانٌ قَالَ وَلَكِنْ اسْمُهُ الْمُنْدَرُ فَاسْمُهُ يَوْمَئِذٍ الْمُنْدَرُ

[۵۸۳۹] (۲) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ زَيْنَبَ كَانَتْ اسْمَهَا بَرَّةً فَقِيلَ تَزَكِّي نَفْسَهَا فَتَمَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنَبَ

[۵۸۴۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَكِيمِ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ شَيْبَةَ قَالَ جَلَسْتُ إِلَى سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ فَحَدَّثَنِي أَنَّ جَدَّهُ حَزَنًا قَدِيمًا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا اسْمُكَ قَالَ اسْمِي حَزَنٌ قَالَ بَلْ أَنْتَ سَهْلٌ قَالَ مَا أَنَا بِمُغَيِّرِ اسْمِي سَمَانِيهِ أَبِي قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ فَمَا زِلْتُ فِيْنَا الْحُزْنَ بَعْدُ [ر: ۵۸۳۶]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی: چہ دا ترجمہ الباب د ابن ابی شیبہ د یو روایت نہ ماخوذ دہ چہ ہغی کنسی دی "کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم إذا سمع الاسم القبیح، حوّلہ إلی ما هو أحسن منه" (۳) رومبی روایت ذکر شویدی "إنکم تدعون یوم القیامۃ بأسمائکم وأسماء آبائکم، فلحسنوا أسمائکم" (۴) امام طبری فرمائی:

"لا ینہی لأحد أن یرسم باسم قبیح المعنی، ولا باسم معناه التزکیۃ والمدح وغیرہ، ولا باسم معناه الذم والسب وہل الذی ینہی أن یرسم بہ کان حقاً وصدقاً"

یعنی داسی نوم نہ دی ایخودل پکار چہ د ہغی معنی خرابہ وی یا پہ ہغی تزکیہ او تعریف بنکارہ وی، یا چہ کوم د مذمت او د کنخلو دپارہ استعمالیری، نوم داسی کیدل پکار دی

(۱) (۵۸۳۸) الحدیث أخرجه مسلم في الآداب، باب استحباب تحنيك المولود عند ولادته: ۱۶۹۲/۳ (رقم الحديث: ۲۱۴۹)

(۲) (۵۸۳۹) الحدیث أخرجه مسلم في الآداب، باب استحباب تغيير الاسم القبيح إلى حسن: ۱۶۹۲/۳ (رقم الحديث: ۲۱۴۱) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب، باب تغيير الأسماء: ۱۲۳۰/۲ (رقم الحديث: ۳۷۳۲)

(۳) (فتح الباری: ۷۰۴/۱۰) حضور ﷺ به چہ کله یو بد نوم واوریدو نو دا به ئی پہ بناسته نوم بدلولی (۴) الحدیث أخرجه أبو داود في كتاب الأدب، باب في تغيير الأسماء: ۳۲۰/۲

چه حق هم وی او رزیتیا هم وی ... لکه عبدالله او عبد الرحمن -

د باب دومین روایت کښې دې چه منذر بن ابی اسید چه کله پیدا شو نو رسول الله ﷺ خدمت ته راوستې شو ، دوی ﷺ ده لره په خپل پتون مبارک باندې کیخودو . ابو اسید هم ورسره ناست وو ، رسول الله ﷺ د خپل خان وړاندې په یو څیز کښې مشغول شو ، ابو اسید چا ته څه اوویل او خپل خوې نې د دوی ﷺ د پتون مبارک نه اوچت کړو . رسول الله ﷺ (چه د خپل کار نه فارغ شو) نو ورته خیال راغلو ، نو دوی تپوس اوکړو هغه بجې څه شو ؟ ابو اسید اوویل : هغه خو مونږ کور ته اولیرلو ، دوی ﷺ تپوس اوکړو د هغه نوم څه دې ؟ ده اوویل : فلانې نوم نې دې ، دوی ﷺ او فرمائل : نه بلکه د هغه نوم منذر دې ، د دغه ورځې نه د ده نوم منذر شو -

قوله: لها النبي صلى الله عليه وسلم: لها-- لهؤا: مشغوله کیدل ، فاستفاق أى انقضى ما كان مشغولاً به فأتى من ذلك - یعنی حضور ﷺ په څه کار کښې مشغوله وو ، چه کله دینه فارغ شو نو د بجې په باره کښې نې تپوس اوکړو (۱)

قلبتاه: أى صرفتالى منزله - یعنی بجې خو مونږ کورته اولیرلو - ما اسمه : څه نوم به نې ورته خودلې وی چه دا به ښه نه وو ، دې وجه نه حضور ﷺ د ده نوم بدل کړو -
د ده نوم حضور ﷺ **تقاولا " منذر " کیخودو ،** چه دې به علم ازده کړې او خلقو لره به د الله تعالی د عذاب نه یروی ، او د وعظ او د نصیحت فریضه به اداء کوی ، د قرآن کریم سوره توبه کښې دې (قلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة لیقفهوا فی الدین ولینذروا قومهم) (۲)

د باب دویم روایت کښې دې چه دزینب نوم " برة " وو ، رسول الله ﷺ ددې نوم زینب کیخودو ځکه چه د " برة " کښې د خپله د خپلې نیکی اظهار کیږی ، دبره معنی ده نیک او پاک د دې زینب نه یا خو ام المؤمنین حضرت زینب بنت جحش مراد ده ، صحیح مسلم او سنن ابی داود په روایت کښې د دوی نوم راغلې دې (۳)

او ابن مردویه په تفسیر د سوره حجرات کښې نقل کړیدی چه دینه هغه حضرت زینب مراد ده چه کومه د رسول الله ﷺ ربیبه وو او د حضرت ام سلمه لور وه - (۴)

صحیح مسلم ، ابوداود ، امام بخاری په " الادب المفرد " کښې نقل کړیدی چه د ام المؤمنین حضرت جویریة نوم هم " بره " وو دوی ﷺ دا نوم بدل کړو او " جویریة " نې کیخودو ځکه چه دوی ته خوښ نه وو چه اوویلې شی چه دوی ﷺ د بره نه را اووتلو - (۵)

(۱) فتح الباری : ۷۰۴/۱۱۰

(۲) سورة توبة: ۱۲۲

(۳) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأدب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح إلى حسن : ۲۰۸/۲ ، و ابوداود فى كتاب الأدب ، باب فى تغيير الاسم القبيح : ۳۲۱/۲

(۴) ارشاد السارى : ۱۹۶/۱۱۳

(۵) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأدب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح ... [بقية برصفحه آئنده...]

دلته خو بابونه امام بخاری رحمه الله د نومونو په سلسله کښې ذکر کړدی ، دینه وړاندې د امام طبری په حواله سره تیر شوی چې قبیح المعنی نوم یا داسې چې د هغې نه ددې انسان تزکیه او د تقوی او دده پاکبازی اظهار کيږي ایخودل مناسب نه دی -

د محمد د نوم احترام ضروری دي . بعض حضرات وائي چې د محمد - نوم ایخودل هم نه دی پکار ، ځکه چې د دې نوم د ادب تقاضې پوره کول د هر یو په وس کښې نه ده حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه د یو سړي نه واوریدل چې دې محمد بن یزید بن الخطاب ته وائي ، فعل الله بك یا محمد . حضرت فاروق اعظم دې راوبللو او ورته یې اوویل : چې د ستا په وجه د رسول الله صلی الله علیه و آله نوم ته بد رد ویلې کيږي ، دې وجه نه دېنه پس به د ستا دا نوم نه وی اوبیاني اهل کوفه ته خط ولیکلو : لا تسبوا أحدا باسم النبي صلى الله عليه وسلم (د حضور نوم دې څوک هم نه اړدی) ملا علی قاری رحمه الله په مرقاة شرح مشکاة کښې دا واقعه لیکلې ده - (۱) د دې حاصل دا دی چې ددې نوم احترام او ددې ادب ملاحظ ساتل ضروری دی ، د هغه کس دباره هم چې د چا دا نوم دې او د هغه خلقو دپاره هم چې دې په دې نوم رابلی ، دې سلسله کښې بزار د حضرت ابو رافع نه یو مرفوع حدیث هم نقل کړیدی (اذا سمیتم محمدا، فلا تضربوه، ولا تحرموه) (۲) چې کله تاسو د چا نوم محمد کیخو نو مه ده لره وهی او مه نې محروم کوئ) او خطیب بغدادی د حضرت علی نه یو روایت را نقل کړیدی . دیکښې دی : إذا سمعتم الولد محمدا ، فاکرموه ، و أوسعوا له في المجلس ولا تقبحوا له وجهاً (۳) (چې کله تاسو اوگورئ چې د یو ماشوم نوم محمد دې نو دده خیال اوساتی او ده به په مجلس کښې ځانې ورکړئ او ده نه بد رد مه وائي)

د فرشتو د نوم ایخودو حکم : امام مالک رحمه الله د فرشتو نومونو ایخودو ته مکروه ویلې دی (۴) متلاً جبریل وغیره ... امام بخاری رحمه الله په خپل تاریخ کښې د عبد الله بن جرار نه روایت نقل کړیدی . دیکښې دی : سبوا بأسماء الأنبياء ، ولا تسبوا بأسماء الملائكة (۵) نکه چې روایت کښې تیر شوی چې چې احب الاسماء عبد الله او عبد الرحمن دی ، ملا علی قاری رحمه الله دلته د : بعد أسماء الأنبياء - قید لگولې دي - (۶)

...بقیه از حاشیه گذشته [ابن حسن : ۲۰۸۱۲ . و ابو داود فی کتاب الأدب . باب فی تعییر الاسم القبیح : ۱۲ / ۳۲۱ . مسند الامام أحمد بن حنبل . مرویات ابن عباس : ۳۱۶۱۱ . البخاری فی الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۳۹۴ / ۱۲]

(۱) المرقاة شرح مشکاة . باب الاسامی . الفصل الأول : ۱۰۶ / ۹

(۲) المرقاة شرح مشکاة . باب الاسامی . الفصل الأول : ۱۰۶ / ۹

(۳) المرقاة شرح مشکاة . باب الاسامی . الفصل الأول : ۱۰۶ / ۹ ...

(۴) ارشاد الساری : ۱۹۳ / ۱۳

(۵) المرقاة شرح مشکاة . باب الاسامی . الفصل الأول : ۱۰۶ / ۹

(۶) المرقاة شرح مشکاة . باب الاسامی . الفصل الأول : ۱۰۶ / ۹

او اصدق الاسماء حارث او همام دی (۱)

ځکه چه د حارث معنی ده دهقانی کوونکې او الدنيا مزرعة الآخرة ... مطابق دلته هر یو سرې حارث دي او د همام معنی د فکر مند ده ، او دلته هر یو کس فکر مند دي ، دې وجه نه دي دواړو نومونو ته اصدق الاسماء او ویلي شو -

د صحیح مسلم روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ د یسار ، رباح ، نجیح او د افلح نومونو نه منع کړیده ، د حدیث الفاظ دی " لا تسبین غلامک یساراً ، ولا رباحاً ، ولا نجیحاً ، لا افلحاً ، فإلك تقول : أثم هو؟ فيقول : لا " (۲) یعنی د خپل خوی نوم یسار ، رباح ، نجیح او افلح مه اړده ځکه ډیر کرته به ته دا نوم واخلي او تپوس به او کړې هغه دغلته شته ؟ نو هغه به درته په جواب کښې وائی : نه -

خو جمهور عالمان وائی دا نهی تنزیهی ده او دارنگه نومونه ایخودل ناجائز نه دي (۳) ځکه چه په خپله د رسول الله ﷺ د یو غلام نوم رباح او د یو ازاد کړی غلام نوم یسار وو ، حضرت ابن عمر د خپل یو ازاد کړي غلام نوم " نافع کیخودو چه روستو مشهور محدث جوړ شو - (۴)

د دې تائید په صحیح مسلم کښې د حضرت جابر روایت نه هم کیږي دیکښې دي " أراد النبي صلى الله عليه وسلم أن ينهي عن أن يسمي بـيعلى ، وبـبركة ، وبـأفلح ، وبـيسار ، وبـنافع ، وبحوذلك ، ثم رأيته سكت بعد عنها ، ثم قبض ولم ينه عن ذلك " (۵) یعنی رسول الله ﷺ اراده اوکړه چه د يعلى ، بركت ، افلح ، یسار ، نافع وغيره نومونو ایخودو نه منع اوکړي خو بیا ما اوکتل چه دوی ﷺ خاموش شو ، د دوی ﷺ وفات او شو خو دوی دینه څوک منع نه کړل -

حاصل دا چه قبیح نوم ایخودل هم صحیح نه دي او داسې نوم چه د هغې نه د ترکیه یا د بد شگون موقع ملاویږي ، دا هم مناسب نه دي ، لکه چه امام نووی رحمه الله په " شرح مسلم " کښې لیکي : " معنى هذه الأحاديث تغيير الاسم القبيح أو المكروه إلى حسن ، وقد ثبت أحاديث بتغييره صلى الله عليه وسلم أسماء جماعة كثيرين من الصحابة ، وقد بين صلى الله عليه وسلم العلة في النوعين ومآل

(۱) المرقاة شرح المشكاة ، باب الأسامي ، الفصل الثالث : ۱۲۰ ۱۹ ، روی أبو داود رحمه الله في سننه ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : تسفوا بأسماء الأنبياء ، أحب الأسماء إلى الله عبد الله و عبد الرحمان و أصدقها حارث و همام و أقبحها حرب و مرة ، كتاب الأدب ، باب في تغير الأسماء : ۲۸۸ ۱۴ (رقم الحديث : ۴۹۵۰)

(۲) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأدب ، باب كراهة التسمية بالأسماء القبيحة و بنافع و نحوه : ۲۰۷ ۱۲
(۳) المرقاة شرح المشكاة ، باب الأسامي ، الفصل الأول : ۱۰۷ ۱۹ و شرح مسلم للنووي ، كتاب الأدب ، باب كراهة التسمية بالأسماء القبيحة : ۲۰۷ ۱۲

(۴) زاد المعاد فصل في موالیه صلى الله عليه وسلم : ۱۱۵ ۱۱

(۵) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأدب ، باب كراهة التسمية بالأسماء القبيحة ، بنافع و نحوه : ۲۰۷ ۱۲

معناها، وهي: التزكية أو خوف التطير: (١)

د دي احاديثو حاصل دا دي چه قبيح او بد نومونه دي په بنو نومونو سره بدل كړې شي، رسول الله ﷺ د ډيرو خلقو نومونه بدل كړيدي لكه چه په ډيرو احاديثو كښې ثابته ده، حضور ﷺ د قبيح او د مكروه نوم د دواړو علتونه هم بيان كړيدي يعنې داسې نوم چه ديكښې تزكيه او خپله پاكدامني واضحه كيږي يا داسې نومونه چه هغې كښې بد شكوني رااوځي -

١٠٩=باب من سمي بأسماء الأنبياء

وَقَالَ أَنَسُ قَبْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ يَعْنِي ابْنَهُ [١٣١: ر]
[٥٨١] (٢) حَدَّثَنَا ابْنُ مُيَزَّرٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قُلْتُ لِابْنِ أَبِي أَوْفَى رَأَيْتَ
إِبْرَاهِيمَ ابْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَاتَ صَغِيرًا وَلَوْ قُضِيَ أَنْ يَكُونَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَبَيَّ عَاشَ ابْنُهُ وَلَكِنْ لَا بَيَّ بَعْدَهُ
[٥٨٢] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ قَالَ لَنَا
مَاتَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لَهُ مَرْضَعًا فِي الْجَنَّةِ [١٣٢: ر]
[٥٨٣] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ
جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُوا بِأَسْمِي وَلَا
تَكْتُبُوا بِكُنْيَتِي فَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ وَرَوَاهُ أَنَسٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ [٢٨٦، ١٣، ١٣٠: ر]

[٥٨٣] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا أَبُو حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ
أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَمُوا بِأَسْمِي وَلَا تَكْتُبُوا
بِكُنْيَتِي وَمَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَمَثُلُ فِي صُورَتِي وَمَنْ
كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعِدًّا فَلْيَتَّبِعْ أَفْقَعْدَهُ مِنَ النَّارِ [١٠: ر]

[٥٨٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ عَنْ بَرِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَرْدَةَ عَنْ أَبِي
بَرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ وَلِدَلِي غُلَامٌ فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ
فَحَنَنَ بِي ثُمَّ رَدَّ عَالَهُ بِالْبَرَكَاتِ وَدَفَعَهُ إِلَيَّ وَكَانَ أَكْبَرَ وَلَدِ أَبِي مُوسَى [٥٨٥: ر]

[٥٨٦] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا زَاهِدَةُ حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عَلَاقَةَ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ قَالَ
انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ رَوَاهُ أَبُو بَكْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [٩٦١، ٩٦٣: ر]

(١) شرح مسلم للنووي، كتاب الأدب، باب استحباب تغيير الاسم القبيح (إلى حسن ... ٢٠٨/٢)

(٢) (٥٨٤١) الحديث أخرجه ابن ماجه فى كتاب الجنائز، باب ما جاء فى الصلوة على ابن رسول الله صلى الله عليه وسلم وذكر وفاته: ٤٨٤١١ (رقم الحديث: ١٥١٠)

د پیغمبرانو نومونه ایخودل مستحب دی د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی چه د حضرات انبیاء علیهم السلام په نومونو کښې یو نوم که چا کیخودو نو دا جائز دی بلکه بعضی حضرات وائی چه د الله تعالی په نزد د حضرات انبیاء نومونه د ټولو نه زیات محبوب دی (رسول الله ﷺ د خپل خوی نوم ابراهیم ایخودی وو - د باب په رومبی حدیث کښې دی چه د رسول الله ﷺ خوی په ماشوموالی کښې وفات شوې وو ، که د حضور ﷺ نه پس د کوم نبی راتلو فیصله وې نو دی به ضرور ژوندې پاتې شوې وو خو دوی نه پس بل نبی نشته دی -

مسند احمد کښې د حضرت انس روایت دی "کان ابراهیم قدماً لهده، ولوبلی لکان نبیا، لکنه لم یکن لیله، فان نبیکم آخر الانبیاء" (۱) یعنی ابراهیم باندې غیره وکه شوه (دا د وفات کیدو نه کنایه ده) که ژوندې وې نو نبی به وو خو دی باقی پاتې نه شو ، ځکه چه د ستاسو نبی آخری نبی دی)

ابن عبدالبر په " الاستیعاب " کښې په دی باندې تنقید کړیدی او ویلې دی چه د نبی خوی نبی کیدل ضروری نه ده ، د ابن عبد البر دا خبره صحیح ده خو بیا هم د رسول الله ﷺ د خوی متعلق دا حدیث د درې اصحابو نه روایت دی او دیکښې دا خبره علی سبیل الفرض بیان شویده ، چه که ده نه پس څوک نبی وی نو ابراهیم ددی مستحق کیدو ! (۲)
د باب د باقی احادیثو تشریح تیره شویده -

==باب تسمیة الولید

[۴۸۷هـ] أَخْبَرَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا رَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكْعَةِ قَالَ اللَّهُمَّ أُنِجْ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلِّمْ بْنَ هِشَامٍ وَعِيَّاشَ بْنَ أَبِي رِبْعَةَ وَالْمُسْتَضْعِفِينَ بِمَكَّةَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطَأَتَكَ عَلَى مُضَرٍ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسَيْنِي يُوسُفَ [ر: ۹۱۱]

د امام بخاری رحمه الله مقصد په دی ترجمه الهاب سره د هغه حدیث تضعیف ته اشاره کول دی چه کوم امام طبرانی رحمه الله د حضرت عبدالله بن مسعود نه روایت کړیدی "دی رسول الله صلی الله علیه وسلم آن یسی الرجل عبده أو ولده حرها أو مرأة أو ولیداً" (۳) دی حدیث کښې د حرب . مره او د " ولید " د نوم ایخودو ممانعت راغلی دی خو دا حدیث ضعیف دی - (۴)

(۱) عمدة القاری : ۲۰۹ / ۲۲ ، فتح الباری : ۷۰۷ / ۱۰

(۲) په مسند احمد کښې د حدیث الفاظ داسې دی : لو عاش کان صديقا نبيا ، مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مرویات أنس بن مالک : ۲۸۱ / ۳ -

(۳) فتح الباری : ۷۰۸ / ۱۰

(۴) فتح الباری : ۷۱۰ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۰۱ / ۱۳

(۵) فتح الباری : ۷۱۰ / ۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۰۱ / ۱۳

وطا نه مراد عذاب دې ، روایت د باب کښي د ولید نوم راغلې دې او حضور په دې څه رد نه دې کړې-

مولانا رشید احمد گنگوہی رحمه الله فرماني چه د امام بخاری رحمه الله مقصد په ترجمه الباب سره دا دې چه که د مشرکینو د چا نوم کښي څه قباحت نه وی نو مسلمان دا نوم ایخودې شی - ()

==باب من دَعَا صَاحِبَهُ فَنَقَصَ مِنْ اسْمِهِ حَرْفًا

وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَاهِرُ [ر: ۵۰۰] [۵۳۸] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشُ هَذَا جِبْرِيلُ يُقْرِنُكَ السَّلَامَ قُلْتُ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ قَالَتْ وَهُوَ يَرَى مَا لَا تَرَى [ر: ۳۰۵]

[۵۳۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهْبٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ أُمُّ سَلِيمٍ فِي الثَّقَلِ وَأُنْجِشَةُ غُلَامُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوْقُ بِهِنَّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَنْجِشُ رُوَيْدُكَ سَوْفَكَ بِالْقَوَارِيرِ [ر: ۵۰۰] علامه عینی رحمه الله لیکي :

• ای هذا باب في بيان من دعا صاحبه بأن خاطبه بالنداء ، فنقص من اسمه حرفاً مثل قولك : يا مال في : يا مالك • وهذا عبارة عن الترجيم ، وهو حذف آخر المنادي ، لأجل التخفيف • (۱) یعنی دې باب کښي امام بخاری رحمه الله د " ترخیم " د جواز بیان کړیدې ، د نوم په آخر کښي ډیر کرته یو یا دوه حرفه حذف کړې شی ، د پته ترخیم وائی -

د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله دوه روایتونه او یو تعلیق ذکر کړیدې ، دیکښي دوی " یا اباهر " یا عائش " او " یا انجش " د آخری حرف په حذف سره ددې نومونو استعمال کړیدې ، د ابو حازم تعلیق امام بخاری رحمه الله په کتاب الأطعمة کښي موصولاً نقل کړیدې - (۲) و أم سلمة في الثقل : لعل : کجاوې ته وائی - (۳)

(۱) لامع الدراری : ۴۲ / ۱۰

(۲) ۶۴ عمدة القاری : ۲۲ / ۲۱۲

(۳) عمدة القاری : ۲۲ / ۲۱۲ ، ۲۱۳

(۴) عمدة القاری : ۲۲ / ۲۱۳

باب الكُنية للصبي وقيل أن يولد للرجل

[معه] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا وَكَانَ لِي أَخِي يُقَالُ لَهُ أَبُو عُمَيْرٍ قَالَ أَحْسِبُهُ قُطَيْمًا وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَالَ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ التُّغَيْرُ نَفَرًا كَانَ يَلْعَبُ بِهِ فَرَمَّا حَضَرَ الصَّلَاةَ وَهُوَ فِي بَيْتِنَا قِيَامًا بِالْبَسَاطَةِ الَّتِي تَحْتَهُ فَيَكْنُسُ وَيَنْصَحُ ثُمَّ يَقُومُ وَيَقُومُ خَلْفَهُ فَيُصَلِّي بِنَا [ر: ٥٤٤٨]

د بچی هم کنیت ایخودی شی : په دې ترجمه الهاب کنېې امام بخاری رحمه الله دوه جزءه قائم کړيدي ، يو خو دا چه د بچی کنیت ایخودی شی او دویم دا چه سرې د بچی پیدا کیدو او د اولاد نه بغیر هم د خپل خان دپاره کنیت ایخودی شی -
د بچی کنیت متعلق خو حدیث د باب بالکل صریح دې چه رسول الله ﷺ د حضرت انس وړوکی رور ته اوویل : یا اباعمیر ...

د ترجمه الهاب دویم جزء په طریقه د الحاق سره ثابت دې ، چه کله د بچی کنیت ایخودی شی نو د سرې کنیت بغیر د اولاده خو په طریق اولی سره ایخودی شی ، لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي : " ذکر فيه قصة أبي عمير ، وهو مطابق لأحد ركني الترجمة ، و الركن الثانی مأخوذ من الإلحاق ، بل بالطريق الأول " (١)

په عربو کنېې د کنیت ایخودو لوی رواج وو ، ویلې کیدل به " الكنية للعرب كاللقب للعجم " (٢)
یعنی عربو کنېې د کنیت داسې رواج وو لکه چه عجمو کنېې د لقب رواج دې -
د اولاد نه کیدو په صورت کنېې د کنیت ایخودل صحیح دی : د بعضو خلقو دا خیال وو چه د اولاد نه کیدو په صورت کنېې کنیت ایخودل صحیح نه دی (٣) امام بخاری رحمه الله د دوی تردید اوکړو -

لکه چه امام ابن ماجه ، امام طحاوی او امام احمد یو روایت نقل کړيدي او حاکم د دوی تصحیح هم کړيده چه حضرت فاروق اعظم د حضرت صهیب رومی نه تپوس اوکړو چه د ستا بچی نشته دې نو بیا تا څنگه د " ابویحي " کنیت ایخودی دې ؟ نو ده اوویل : چه رسول الله ﷺ دا کنیت څما ایخودی دې - (٤)
د حضرت عبد الله بن مسعود کنیت رسول الله ﷺ " ابو عبد الرحمن " ایخودی وو ، اولاً تراوسه د دوی بچی نه وو پیدا شوې - (٥)

(١) فتح الباری : ٧١٢/١٠ ، الابواب و التراجم : ١١٩/١٢

(٢) فتح الباری : ٧١٢/١٠ و عمدة القاری : ٢١٣/٢٢

(٣) الابواب و التراجم : ١١٩/١٢ ، فتح الباری : ٧١٢/١٠

(٤) فتح الباری : ٧١٢/١٠ ، عمدة القاری : ٢١٣/٢٢ ، ارشاد الساری : ٢٠٣/١٣ ، سنن ابن ماجه ، کتاب الأدب ، باب الرجل یکنی قبل أن یولد له : ١٢٣١/١٢ (رقم الحدیث : ٣٧٣٨)
(٥) فتح الباری : ٧١٢/١٠ ، عمدة القاری : ٢١٣/٢٢ ، ارشاد الساری : ٢٠٣/١٣

حضرت عبد الله بن مسعود د خپل شاگرد علقمه کنيت " ابو شبل " ايخودې وو ، او دده بچی هم نه وو (۱) ابن ابی شيبه د امام زهري نه نقل کړيدې " کان رجال من الصحابة يکتون قبل ان يولد لهم " (۲)

عالمان ليکي چه دوی به تفاولاً دا کنيت ايخودلو چه د چا بچی نشته دې چه د دوی اولاد اوشي او د بچی کنيت به نې خکه ايخودو چه دې لوي شي او په خپله د بچو والا شي - (۳)
د باب ترلاندې امام بخاري رحمه الله چه کوم روايت رانقل کړيدې ، دا خو باب وړاندې " باب الاتساع للناس " کښې تير شويدې ، رسول الله ﷺ فرماني " يا ابا حمزة ما فعل النغير ؟ " نغير يو مارغه دې چه ددې ترجمه بعض حضراتو په " بلبل سره کړيده ، حضرت کشميري رحمه الله په " فيض الباري " کښې د دې ترجمه په " لال " سره کړيده ، دې حديث نه حضرات محدثين خو فوائد مستنبط کوي ، مشهور شافعي عالم ابو العباس احمد بن ابی احمد طبري چه کوم د " ابن القاص " په نوم مشهور دې ، د دې حديث فوائد په يو ځانله رساله کښې جمع کړيدی - (۴)

دا اهتمام محدثينو په طور خاص خکه کړيدې چه بعض خلقو په محدثينو اعتراض اوکړو چه دوی داسې احاديث هم نقل کوي چه هغې کښې هيڅ فائده هم نشته دې او د مثال په طور دا حديث پيش کوي ، نو محدثينو د شپيتو سره نژدې مختلف فوائد د دې حديث نه اخذ کړيدی ، حافظ ابن حجر دا تمام په اختصار سره په " فتح الباري " کښې نقل کړيدی او بيانې په دې د خپل طرفه اضافه کړيده - (۵)

دا ماشوم چه د کوم په دې حديث کښې ذکر دې په ماشوم والي کښې وفات شو او دا هم هغه ماشوم دې چه د چا قصه د مسلم وغيره په روايتونو کښې راغلې ده چه حضرت ابوطلحه په سفر تلې وو ، چه په کومه شپه راغلو نو دا ماشوم وفات شوې وو خو حضرت ام سليم دوی ته او نه ويلې ، دوی تپوس اوکړو نو دې ورته اوويل : هغه آرام کوي شپه دواړو يو ځانې تيره کړه او سحر دوی ابوطلحه ته اطلاع ورکړه ، رسول الله ﷺ ته چه معلومه شوه نو دوی دپاره د دغه شپې د برکت دعا اوکړه - (۶)

ددې ماشوم د نوم په باره کښې د بعضو خيال دې چه دده کنيت هم د ده نوم وو بل جدا نوم نې نه وو خو بعض روايتونو کښې د ده نوم " حفص " او په بعضو کښې " عبد الله " راغلې دې - (۷)

(۱) فتح الباري : ۷۱۲۱۱۰ ، ارشاد الساري : ۲۰۳ / ۱۳

(۲) فتح الباري : ۷۱۲۱۱۰ ، عمدة القاري : ۲۱۳ / ۲۲

(۳) فتح الباري : ۷۱۲۱۱۰ ، عمدة القاري : ۲۱۳ / ۲۲ ، ارشاد الساري : ۲۰۳ / ۱۳

(۴) فتح الباري : ۷۱۲۱۱۰ ، ارشاد الساري : ۲۰۳ / ۱۳

(۵) ۱۰ فتح الباري : ۷۱۴۱۱۰

(۶) فتح الباري : ۷۱۶۱۱۰

(۷) ارشاد الساري : ۲۰۳ / ۱۳ ، فتح الباري : ۷۱۷۱۱۰

۱۱۳ = بَابُ التَّكْنِي بِأَبِي تَرَابٍ وَإِنْ كَانَتْ لَهُ كُنْيَةٌ أُخْرَى

[۵۸۵] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ إِنْ كَانَتْ أَحَبَّ أَسْمَاءٍ عَلَيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَيْهِ لِأَبِي تَرَابٍ وَإِنْ كَانَ لِيَقْرَعُ أَنْ يَدْعِيَ بِهَا وَمَا سَمَاءُ أَبُو تَرَابٍ إِلَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَاضِبٌ يَوْمَ فَاطِمَةَ فَخَرَجَ فَاضْطَجَعَ إِلَى الْجِدَارِ إِلَى الْمَسْجِدِ فَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّبِعُهُ فَقَالَ هُوَذَا مُضْطَجِعٌ فِي الْجِدَارِ فَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَامْتَلَأَ ظَهْرُهُ تُرَابًا فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ التُّرَابَ عَنْ ظَهْرِهِ وَيَقُولُ اجْلِسْ يَا أَبَا تَرَابٍ [۲۲۰:ر]

حضرت سهل بن سعد نه روایت دی چه حضرت علی ته په خپلو نومونو کښې "ابوتراب" ډیر خوښ وو او په دې نوم رابللو سره به ډیر خوشحالیډلو ، دا نوم ده دپاره رسول الله ﷺ ایڅو دې وو ، یو ورځ حضرت علی ، د حضرت فاطمه نه ناراضه شو او بهر اووتلو او د جمات د دیوال سره ئې ډډه اووهله او ځملاستو ، حضور ﷺ دده د ملا نه خاوره صفا کوله او دوی ته به ئې فرمائل "ابوتراب : کښینه"

د ترجمه الباب مقصد : د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی چه یو سړی دوه کنیته ایڅو دې شی ، د حضرت علی رضی الله عنہ یو کنیت "ابوالحسن" مشهور وو ، خو رسول الله ﷺ به دوی ته په بل کنیت "ابوتراب" هم اواز ورکولو حدیثي د باب کښې اگر د یو کنیت او په ترجمه الباب کښې د دوو ذکر دې ، خو بیا هم چه "ابوالحسن" د حضرت علی مشهور کنیت وو ، دې وجه نه چه حضور کله د ده دا بل کنیت "ابوتراب" کیڅو د نو دارنگه د ده دوه کنیته شو ، علامه کرمانی رحمه الله لیکي :

"فإن قلت : ما وجه دلالة على الكنيتين ، وهو الجزء الآخر من الترجمة ؟ قلت : أبو الحسن هو الكنية المشهورة لعلی رضی الله عنہ فلما كفي بأبي تراب صار ذا كنييتين" (۱)

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائی چه د امام بخاری رحمه الله مقصد په دې ترجمه الباب سره دا دی چه د "ابوتراب" کنیت ایڅو دل جائز دی ، چا ته وهم کیدې شو چه دې کنیت یو قسم د خپل خان تحقیر او ذلت دې ، دې وجه نه دا به جائز نه وی ، امام دا وهم لرې کړو - (۲)

حضرت علی ته د "ابوتراب" ویلو وجه : حضرت علی رضی الله عنہ ته دوی ﷺ "ابوتراب" یو خو په هغه موقع ویلې وو چه د هغې دلته په حدیث د باب کښې ذکر دې ، ابن اسحاق د حضرت عمار یو روایت ذکر کړیدې چه دیکښې هغه فرمائی چه دې او حضرت علی غزوه عسیره کښې ملگری وو ، رسول الله ﷺ تشریف راوړو ، حضرت علی اوده وو او د دوی جامې د

(۱) شرح الکرماني : ۵۴۱۲۲ (رقم الحديث : ۵۸۶۶)

(۲) ۱۴ الابواب و التراجم : ۱۲۰۱۲

دورو وې ، نو دوی ﷺ دې راویځ کړو او ورته ئې او فرمائل : مالک یا اباتراب - (۱)
غزوه عسیره د هجرت په دویم کال شویډې ، دغه وخته پورې حضرت علی د حضرت
فاطمه سره نکاح نه وه کړې () چه دینه معلومیږي چه رسول الله ﷺ ده ته په مختلف
وختونو کښې په کنیت د " ابوتراب " اواز ورکړېډې -

یو بل روایت کښې دی چه حضرت علی به چه کله د حضرت فاطمه نه خفه شو نو دوی ته د
څه ویلو په ځانې په خپل سر به خاورې اچول شروع کړل ، نو چه رسول الله ﷺ به کله دې په
دې حالت اولیدو نو پوه به شو چه د دواړو په مینځ کښې خفگان راغلې دې نو دوی به
او فرمائل : مالک یا اباتراب (۲)

دا روایت هم په تعدد دلالت کوی چه دوی په مختلف وختونو کښې دوی ته په دې کنیت
اواز ورکړې وو -

حدیث د باب نه حافر ابن حجر او ابن بطال مختلف فوائد اخذ کړدی ، دې لیکي :
" ويستفاد من الحديث جواز تكنية الشخص بأكثر من كنية ، والتلقيب بلفظ الكنية وبها يشتق من حال
اشخص ، وأن اللقب إذا صدر من الكبير في حق الصغير تلقاه بالقبول ولولم يكن لفظه ممدح ، وأن من حمل
ذلك على التنقيص لا يلتفت إليه وفيه أن أهل الفضل قد يقيم بين الكبير منهم وبين زوجته ما طبع عليه
البشر من الغضب ، وقد يدعوه ذلك إلى الخروج من بيته ولا يعاب عليه وفيه كرم خلق النبي صلى الله
عليه وسلم لأنه توجه نحو " علي " ليتراضاه ، ومسح التراب عن ظهره لييسطه ولم يعاتبه على مغاضبته
لإبنته مع رفيع منزلتها عنده ، فيؤخذ منه استحباب الرفق بالأصهار وترك معاتبتهم إبقاءً لمودتهم ، لأن
التاب إنما يخش من يخش منه الحق ، لا ممن هو منزلة عن ذلك " (۳) یعنی دې حدیث نه څو خبرې
معلومې شوې -

- ① یو سړې دوه کنیته ایخودې شی ،
- ② د انسان د یو حالت نه کنیت اخذ کولې شې
- ③ د کس په باره کښې لوی څه لقب استعمال کړی نو دا مقبول کیږي اگر دا مدحیه نه
وی ، که څوک دا په تحقیر او په تنقیص محمول کړی نو ده ته به توجه نه ورکولې کیږي -
- ④ د اهل علم او د فضل والا هم د کور والا سره خفگان راتلې شی او دې چه خفه شی نو
د کور نه وتلې شی ، دا څه معیوب خبره نه ده -
- ⑤ د رسول الله ﷺ د مشفقانه اخلاقو یو انداز هم په حدیث کښې شته ، دوی ﷺ د
حضرت علی د شان په خاورې لرې کولې او دوی به ئې راضی کولو ، غصه به ئې ورته نه

(۱) فتح الباری : ۷۱۹/۱۰ (ابو تراب ! په تا څه شویډی ؟)

(۲) فتح الباری : ۷۱۹/۱۰

(۳) فتح الباری : ۷۱۹/۱۰

(۴) فتح الباری : ۷۱۸/۱۰ ، شرح ابن بطال : ۳۵۲/۱۹ - ۳۵۳

کوله ، معلومه شوه چه د خوم سره نرمی کول مستحب دی -

باب أَبْغَضِ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ

[۵۸۵۳/۵۸۵۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْنَى الْأَسْمَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ تَسْمَى مَلِكُ الْأَمْلَاقِ [۵۸۵۳] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَوَاهُ قَالَ أَخْنَمُ اسْمٌ عِنْدَ اللَّهِ وَقَالَ سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ أَخْنَمُ الْأَسْمَاءِ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ تَسْمَى بِمَلِكِ الْأَمْلَاقِ قَالَ سُفْيَانُ يَقُولُ غَيْرُهُ تَفْسِيرُهُ شَاهَانُ شَاهٌ -

بدترین نوم : په حدیث د باب کښې دی چه بدترین نوم د الله تعالی په نزد د هغه سړی نوم دی چه چا خپل نوم " ملک الاملاک " ایخوډې وی -

ترکیب کښې " اخفی الاسماء " مبتداء او " رجل دي دپاره خبر دي ، " رجل " حمل " په " اخفی ... " باندې صحیح نه دي ، دي وجه نه په خبر کښې د " رجل " نه وړاندې مضاف محذوف دي ای اخفی الاسماء اسم رجل (۱)

اودا تاویل هم شويدي " اخفی الاسماء " کښې اسماء " نه " رجال " مراد دی ، ذکر د اسم اوشی مجازا ترینه مسفی مراد واخستې شی ، نو تقدیر د عبارت به دا وی " اخی الرجال رجل ... (۲) اخفی : د خنّا (د خاء په فتحه او د نون په تخفیف سره) نه د اسم تفضیل صیغه ده ، خنّا قول او کلام کښې بې هوډگۍ او فحاشۍ ته وائی (۳)

اخفی الاسماء په خائې " اخنم " " اذل " " ابغض " " اکره " او " اغیظ الفاظ هم مروی دی - (۴) حضرت کشمیری رحمه الله د " اخفی " ترجمه په " ذلیل ترین " سره کړیده - (۵)

قوله : مَلِكُ الْأَمْلَاقِ : مَلِك (د میم په فتحه او د لام په کسره سره) : بادشاه - املاک : د

ملیک هم جمع کیدې شی او د مَلِك (د میم په کسره سره) هم جمع کیدې شی - (۶) سفیان بن عیینه ددې تفسیر په " شاهان شاه " سره کړیدی ، ځکه چه په عجمو کښې او خاص کر فارسی خوانانو علاقو کښې ددې نوم رواج وو ، دي وجه نه سفیان بن عیینه ددې تفسیر اوکړو او بیان ئې اوکړو چه صرف د عربی ژبې دپاره دا ممانعت نشته دي ، بلکه په

(۱) ارشاد الساری : ۲۰۵/۱۳

(۲) ارشاد الساری : ۲۰۵/۱۳

(۳) فتح الباری : ۷۲۰/۱۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱۵/۲۲ ، ارشاد الساری : ۲۰۵/۱۳

(۴) فتح الباری : ۷۲۰/۱۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱۵/۲۲ ، ارشاد الساری : ۲۰۵/۱۳

(۵) فیض الباری : ۴۰۱/۴

(۶) فتح الباری : ۷۲۰/۱۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۰۵/۱۳

نورو ژبو کښې هم ددې مفهوم نوم که کیخودې شی نو دا به هم په دې ممانعت کښې داخل وی - (۱)

• شاهان شاه • په تخفیف سره • شهنشاه • هم ویلې کیږي د • شهنشاه • په شان د • احکم الحاکمین • سلطان السلاطین • او د • امیر الامراء • هم دا حکم دي - (۲)

• اقصی القضاة • په باره کښې اختلاف دي ، د علامه زمخشری په • تفسیر کشاف • کښې ددې ممانعت لیکلې دي (۳) خو ابن منیر د دوی تردید کړېدې او ویلې دي په حدیث کښې د حضرت علی دپاره • اقضاکم علی • استعمال شوي دي - (۴)

د • قاضی القضاة • په باره کښې هم بعض خلقو د ممانعت حکم کړېدې ، خو اکثر حضرات وائی چه دا لفظ د امام ابویوسف رحمه الله د زمانې نه رانج دي او چا په دې تنقید نه دي کړې - (۵)

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه څمونږ په زمانه کښې بعض جاهلان منشیان نائب قاضی ته • اقصی القضاة • او لوی قاضی ته • قاضی القضاة • لیکي ، حال دا دي چه • اقصی القضاة • د • قاضی القضاة • په مقابله کښې زیات بلیغ دي - (۶)

فائده : ابن التین د داودی نه نقل کړېدې ، چه په بعض روایتونو کښې راغلې دي • أبغض الأسماء إلى الله خالد ومالك • ابن التین وائی چه دا روایت محفوظ نه دي ځکه چه په اصحابو کښې د خالد او د مالك نوم والا خو اصحاب دي (۷) قرآن کریم کښې د جهنم د داروغه دپاره د • مالك • د نوم استعمال شوي دي - (۸)

حافظ ابن حجر فرمائی چه داودی چه د کوم روایت ذکر کړې وو ، هغه ما ته په ډیر تلاش کولو هم ملاو نه شو ، بیا د حضرت ابوهریره یو روایت د ابراهیم بن الفضل په تذکره کښې ما ته ملاو شو ، د هغې الفاظ دي ، • أحب الأسماء إلى الله ماسی به ، وأصدقها الحارث وهام ، وأكذب الأسماء خالد ومالك ، وأبغضها إلى الله ماسی لغیرة • یعنی الله ته ټولو کښې محبوب نوم هغه دي چه د الله د نوم سره وی (لکه عبد الله ، عبد الرحمن) او حارث او هام په ټولو کښې زیات رشتونې نومونه دي ، او خالد او مالك د ټولو نه زیات د دروغو نومونه دي ،

(۱) فتح الباری : ۷۲۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۰۶/۱۳ ، الابواب و التراجم : ۱۲۰/۱۲

(۲) فتح الباری : ۷۲۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۰۶/۱۳

(۳) تفسیر الکشاف للزمخشری : ۳۹۸/۲ ، ارشاد الساری : ۲۰۶/۱۳

(۴) فتح الباری : ۷۲۱/۱۰ ، ارشاد الساری : ۲۰۶/۱۳

(۵) فتح الباری : ۷۲۲/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱۵/۲۲ ، ارشاد الساری : ۲۰۶/۱۳

(۶) عمدة القاری : ۲۱۵/۲۲ ، ارشاد الساری : ۲۰۶/۱۳ ، فتح الباری : ۷۲۱/۱۰

(۷) فتح الباری : ۷۱۹/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱۵/۲۲

(۸) فتح الباری : ۷۱۹/۱۰ ، عمدة القاری : ۲۱۵/۲۲

او غیر الله ته چه کوم نومونه منسوب شی نو الله ته ټولو کښې زیات مېغوض دا نومونه دی (لکه عبد الغزی وغیره) -

داودی د حدیث متن صحیح یاد نه دي ساتلي ، او دا هم ممکن ده چه دا د بل روایت الفاظ وی - (۱) حدیث د باب امام بخاری رحمه الله دلته په رومبي ځل ذکر کړیدی او صرف هم په دي یو ځاني کښې دي -

قوله: قال سفيان: يقول غيره: تفسيره: شاهان شاه: د غيره ضمير ابوالزناد ته راجع دي - علامه انور شاه کشمیری رحمه الله لیکي :

"واعلم أن المشهور على الألسنة أن الأسماء تنسوخ عن معنى الخبرية قطعاً وليس بصحيح، فإنها وإن لم تكن كالأخبار الصريحة ولكن يبقى فيها إيهام إلى الخبرية، ولذا كان ملك الأملاك من أخص الأسماء، ولو انسوخ عن معنى الخبرية أصلاً ولها كان أخص، نعم قد ينكشف ذلك في المواضع كما في ملك الأملاك وقد لا ينكشف كما في التكني بأبي عمير، فذلك، من باب المراتب في الشيء" (۲)

يعني دا خبره مشهوره ده چه د اسماء نه د خبریت معنی سلب کیږي، اسماء صرف په مسمی باندې دلالت کولو دپاره وی ، ددې بله لغوی معنی نه وی معتبر ، خو دا خبره مطلقاً صحیح نه ده ، ځکه چه اسماء اگر چه د اخبار صریحه په شان نه وی ، بیا هم خبری او لغوی معنی ته دیکښې اشاره خامخا وی ، دي وجه نه ملک الاملاک "نې په ذلیل ترین نومونو کښې داخل کړل ، که لغوی معنی ته دیکښې اشاره نه وی نو دیته به "ذلیل ترین" نوم نه ویلي کیدلو -

خو بعض نومونو کښې لغوی معنی ته څه قسم اشاره نه وی لکه "ابوعمیر" یو کنیت دي خو دیکښې په څه لغوی معنی دلالت نشته دي ، بهر حال دا د "باب المراتب فی الشيء" د قبيله نه دي ، یعنی یو څیز کښې مختلف مراتب کیدی شي ، دارنگه بعض نومونو کښې په معنی لغوی دلالت کیدی شي او په بعضو کښې نه شي کیدی -

تنبیه: سفيان بن عيينه د "ملك الاملاك" تفسیر په "شاهان شاه" سره نقل کړیدی ، خو دا ترکیب مقلوب دي ، اصل کښې "شاه شاهان" دي (۳)

حافظ ابن حجر او نور شارحین وائي چه عجمی ژبه کښې مضاف اليه مقدم وی (۴) خو دا خبره مطلقاً صحیح نه ده ځکه اردو او هندي وغیره کښې مضاف ، په مضاف مقدم وی خو په فارسي کښې د عربي په شان مضاف مقدم وی ، لکه چه حضرت گنگوهی رحمه الله او ددوی په اتباع کښې شيخ الحديث مولانا محمد زکریا رحمه الله دا ترکیب "مقلوب" ګرځولي دي - (۵)

(۱) فتح الباری: ۷۱۹۱۱۰

(۲) فیض الباری: ۴۰۱۱۴

(۳) فیض الباری: ۴۰۱۱۴

(۴) فتح الباری: ۷۲۱۱۱۰، عمدة القاری: ۲۲/۲۱۶، ارشاد الساری: ۱۳/۲۰۶، الابواب و التراجم: ۱۲/۱۲۰

(۵) لامع الدراری: ۱۰/۴۲، الابواب و التراجم: ۱۲/۱۲۰

١١٥ = بَابُ كُنْيَةِ الْمُشْرِكِ

وَقَالَ مَسُورٌ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ [الْأَنْ يُرِيدَ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ] [٢٤٣٢:٢]
 [٥٨٥٣] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي
 عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ أَسَامَةَ
 بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَيْهِ
 قَطِيفَةٌ فَدَكِيتُهُ وَأَسَامَةُ وَرَاءَهُ يُعَوِّدُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فِي بَيْنِ حَارِثِ بْنِ الْحَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ
 فَسَارَ حَتَّى مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلُوكٍ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
 أَبِي قَادَا فِي الْمَجْلِسِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عِدَّةُ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ وَفِي
 الْمُسْلِمِينَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَلَمَّا غَشِيَتْ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّائِيَةِ خَمَرَ ابْنُ أَبِي أَنْفَعٍ بِرِدَائِهِ
 وَقَالَ لَا تُغَيِّرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ وَقَفَ فَتَنَزَّلَ فَدَعَاهُمْ إِلَى
 اللَّهِ وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلُوكٍ أَيْهَا الْمَرْءُ لَا أَحْسَنَ مِنَّا تَقُولُ
 إِنْ كَانَ حَقًّا فَلَا تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا فَمَنْ جَاءَكَ فَأَقْصُصْ عَلَيْهِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
 رَوَاحَةَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاغْشِنَا فِي مَجَالِسِنَا فَإِنَّا نَحِبُّ ذَلِكَ فَاسْتَبَ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ
 وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَنَاقَرُونَ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى
 سَكَنُوا ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَابَّتَهُ فَسَارَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ
 عُبَادَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ سَعْدُ أَلَمْ تَتَمَنَّ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ يُرِيدُ عَبْدُ
 اللَّهِ بْنُ أَبِي قَالَ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ أَيْ رَسُولَ اللَّهِ بِأَيِّ أَتَتْ اغْفُ عَنْهُ
 وَاصْفَعْ فَوَالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالْحَقِّ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ وَلَقَدْ اضْطَلَمَ أَهْلُ
 هَذِهِ الْبَحْرَةِ عَلَى أَنْ يَتَوَجَّهُوا وَيُعْصِبُوهُ بِالْعِصَابَةِ فَلَمَّا رَدَّ اللَّهُ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي أُعْطَاكَ شَرِيقَ
 بِذَلِكَ فَذَلِكَ فَعَلَّ بِهِ مَا رَأَيْتَ فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ
 وَيَضْحَكُونَ عَلَى الْأَذَى قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ الْآيَةَ وَقَالَ وَدَّ
 كَثِيرٌ مِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَأَوَّلُ فِي الْعَفْوِ عَنْهُمْ
 مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ حَتَّى أُذِنَ لَهُ فِيهِمْ فَلَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدْرًا فَقَتَلَ اللَّهُ بِهَا
 مَنْ قَتَلَ مِنْ صَنَادِيدِ الْكُفَّارِ وَسَادَةِ قُرَيْشٍ فَقَتَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 وَأَصْحَابَهُ مَنُصُورِينَ غَائِمِينَ مَعَهُمْ أَسَارَى مِنْ صَنَادِيدِ الْكُفَّارِ وَسَادَةِ قُرَيْشٍ قَالَ ابْنُ
 أَبِي ابْنِ سُلُوكٍ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ عِدَّةُ الْأَوْثَانِ هَذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ قَبَائِعُ رَسُولِ اللَّهِ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ فَاسْلُمُوا [٢٤٣٥:٢]

[۴۵۵هـ] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ تَوْقَلٍ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعَتْ أَبَا طَالِبٍ بَشْيٌ إِفَّانَهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضِبُ لَكَ قَالَ نَعَمْ هُوَ فِي صَحْضَا حِ مِنْ نَارٍ لَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ [ر: ۳۶۷۰]

مشرک لوه په کنیت سره رابللي شي: د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی چه د مشرک که څه کنیت وی نو دی په دی کنیت سره رابللي شي-

مولانا رشید احمد گنگوہی رحمه الله په لامع الدراری کښې فرمائی چه د کنیت استعمال په طور د احترام او د اکرام کیږي ، او کافر چه مستحق د احترام نه دی دی وجه نه د چا په زړه کښې به شبه راتلې شوه چه د کافر او د مشرک دپاره د کنیت استعمال مکروه دی ، امام بخاری رحمه الله ترجمه الباب سره دا وهم لرې کوي - (۱)

باب کښې امام بخاری رحمه الله درې روایتونه رانقل کړيدي ، پومبې روایت ئې تعلیقاً ذکر کړيدي ، امام دا په کتاب النکاح ، باب ذب الرجل عن ابنته فی الغیبة والإنصاف کښې موصولاً نقل کړيدي - پوره حدیث داسې دی " سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول وهو علی المنبر: إن بنی هاشم بن المغيرة استأذنوا أن ینکحوا ابنتهم علی بن ابی طالب ، فلا آذن ، ثم لا آذن ، ثم لا آذن إلا أن یرید ابن ابی طالب أن یطلق ابنتی وینکح ابنتهم " دیکښي دوی د ابوطالب کنیت استعمال کړيدي حال دا دی چه د ده نوم عبد مناف دی - (۲)

دویم روایت ، کتاب التفسیر کښي د سورة آل عمران تر لاندې تیر شويدي ، هلته د دی او هلته د دی ترجمه او د مشکلو الفاظو معنی هم تیره شويده (۳)

قوله: یتشاورون: یتشاورون یعنی په یو بل باندې راټوپ وهل شرق بذلك یعنی دا حق د ده په مرئ کښې اونختلو ، ، ده ته اټکې اولگیدلو -

دی روایت کښې رسول الله ﷺ د عبد الله بن ابی بن سلول کنیت استعمال کړيدي ، فرمائی: " ای سعد، ألم تسمع ما قال ابو حباب " ابو حباب د عبد الله بن ابی کنیت دی -

د باب دریم روایت د حضرت عباس رضی الله عنه دی ، دوی د نبی کریم ﷺ نه تپوس او کړو ، اے د الله رسوله: تا ابوطالب ته څه فائده ورکړیده ، ځکه چه هغه به د ستا حفاظت کولو او د ستا دپاره به ئې خپله غصه ښکاره کوله ، حضور ﷺ او فرمائل: هو ، هغه په کم اور کښي دی - که څه نه وې نو هغه به د جهنم په لاندینی حصه کښي وو -

دی روایت کښې حضرت عباس د ابوطالب کنیت استعمال کړيدي او رسول الله ﷺ پرې بد نه دی گڼلې ، معلومه شوه د یو کافر او د مشرک دپاره کنیت استعمالیدي شي -

(۱) لامع الدراری: ۴۴/۱۱۰ ، تعلیقات لامع الدراری: ۴۴/۱۱۰ ()

(۲) ۳۹ ارشاد الساری: ۲۰۷/۱۱۳ ، شرح الکرمانی: ۵۵/۲۲

(۳) کشف الباری: کتاب التفسیر ، باب (و لتسمعن من الذین اوتوا الكتاب من قبلکم) الخ: ۱۲۵۱ ، ۱۲۶۰

د کافر دپاره کنیت کله استعمالولې شي؟ امام نووی رحمه الله په " کتاب الاذکار " کښې لیکلې دی ، چه کنیت هغه وخت د کافر دپاره استعمالولې شي چه کله دې په کنیت سره مشهور وی او د دینه بغیر د ده پیژندگلو مشکل وی یا په نوم اخستو کښې د څه فتنې یره وی قرآن کریم کښې " ابلهلب " کنیت استعمال شویدی ، د ده نوم عبد العزی دی ، ځکه چه دې په دې کنیت سره مشهور وو ، دارنگه نوم ذکر کول دې وجه نه هم مناسب نه وو چه ده عزی صنم (بت) ته د عبد نسبت کړې وو (١)

امام نووی رحمه الله فرمائی چه که دا شرط نه وی نو بیا صرف نوم ذکر کول پکار دی او په دې اضافه نه دی کول پکار - (٢)

ابن بطل رحمه الله فرمائی چه د حدیث د باب نه معلومیږي چه د تالیف قلبی دپاره ، یا د یو کافر د اسلام قبولولو امید وی یا د څه بلې فاندې ترینه امید وی نو داسې صورت کښې ده دپاره د کنیت استعمال کیدی شي - (٣)

قوله: يحوطك: حاط - حوطا: حفاظت كول - ضحضاح: لرب او كم ، دوبي اوبه -

۱۱۶=بَابُ الْمَعَارِضِ مَنُذُوحَةً عَنِ الْكَذِبِ

وَقَالَ إِسْحَاقُ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ إِدْرِيسَ طَلَحَةَ فَقَالَ كَيْفَ الْغُلَامُ قَالَتْ أُمُّ سَلِيمٍ هَذَا نَفْسُهُ وَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ قَدْ اسْتَرَحَّ وَظَنَّ أَنَّهَا صَادِقَةٌ [١٢٢٩: ر]

[٥٨٥١/٥٨٥٢] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسِيرِهِ فَحَدَّثَ الْحَادِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْفُقْ يَا أَتَجَشَّةُ وَتَحَكَّ بِالْقَوَارِيرِ

[٥٨٥٤] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ غُلَامٌ يُخَدُّ بِهِ يُقَالُ لَهُ أَتَجَشَّةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدَكَ يَا أَتَجَشَّةُ سَوْفَكَ بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ يَعْنِي الْبَسَاءَ

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا هَبَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَادٍ يُقَالُ لَهُ أَتَجَشَّةُ وَكَانَ حَسَنَ الصَّوْتِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدَكَ يَا أَتَجَشَّةُ لَا تَكْثِرِ الْقَوَارِيرَ قَالَ قَتَادَةُ يَعْنِي ضَعْفَةَ الْبَسَاءِ

(١) فتح الباری : ١٠ / ٧٢٣١ . عمدة القاری : ٢٢ / ٢١٨ . ارشاد الساری : ١٣ / ٢١٠ . الأذکار النووية مع

الفتوحات الربانية ، کتاب الأسماء ، باب جواز تكنية الكافر : ١٦ / ١٥٤)

(٢) الأذکار النووية مع الفتوحات الربانية ، کتاب الأسماء ، باب جواز تكنية الكافر : ١٦ / ١٥٤)

(٣) شرح صحيح البخاری لابن بطل : ٩ / ٣٥٥)

[۵۸۵۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ فَزَعٌ فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَسًا لِأَيِّ طَلْحَةٍ فَقَالَ مَا رَأَيْنَا مِنْ شَيْءٍ عَوَّانٍ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا [ر: ۲۳۸۳]

امام بخاری رحمه الله په ترجمه الباب کښې چه کوم الفاظ ذکر کړیدی ، دا د مرفوع حدیث الفاظ دی ، چه کوم د حضرت عمران بن الحصین رضی الله عنه نه روایت دی - (۱)
مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې لیکي :

• قوله : مندوحة أى متسع ومفر ، أراد المصنف من المعارض التورية ، أى التكلم بكلام لا يفهم المخاطب ما أراد منه المتكلم ، ما يفهم منه يظنه صادقا باعتباره ، ولم يرد تعريض علماء البيان * (۲) یعنی د معاريض نه دلته توريه مراد ده ، مقصد دا دي چه داسې خبره كول چه مخاطب دینه د متکلم په مراد پوه نه شي او چه کوم مفهوم مخاطب ترینه واخلي ، دي متکلم په دیکښې رښتوني او صادق خیال کړي ، دینه د علم بیان اصطلاحی تعریفونه مراد نه دی ، علامه ابن اثیر په " النهاية " کښې لیکي :

• المعارض : جمع مغراض ، من التعريض ، وهو خلاف التصريح من القول * (۳) یعنی معاريض د معراض جمع ده او دا د تعريض نه دي ، تعريض د صریح ضد دي -

د المعارض مندوحة عن الكذب مطلب دا دي چه كه چا توريه او كړه او تصريح سره نې خبره نه وي كړې نو دا په دروغو كښې داخل نه دی ، علامه قسطلانی رحمه الله ددي ترجمه لیکي :
• أى فى المعارض من الاتساع ما يغنى عن الكذب * (۴)

امام بخاری رحمه الله د دي په جواز باندې روميې استدلال د حضرت ام سليم د قصې نه کړيدي ، حضرت ابو طلحه دینه تپوس او کړو ، هلك څنگه دي ؟ نو دي اوويل : په سکون او په آرام دي خما اميد دي چه ده راحت بيا موندو " ابو طلحه خیال او کړو چه دا رښتیا وائی او ماشوم د بیمارۍ نه ښه شويدي ، حال دا وو چه د بچی وفات شوې وو خو حضرت ام سليم توريه او کړه او ده ته نې اصل حقیقت د شپې خودل مناسب اونه گنړل ، دیته دروغ نه وائی بلکه توريه ورته وائی ، جنائز کښې امام دا موصولا نقل کړيدي ، لکه چه قسطلانی رحمه الله لیکي :

• وظن أبو طلحة أنها صادقة باعتبار ما فهمه من كلامها ، لأن مفهومه أن الصبي تعالى ، لأن النفس إذا سكن ، أشعر بالنوم ، والعليل إذا نام ، أشعر بوزال مرضه أو خفته ، فالبرأة صادقة باعتبار مرادها ، وأما خبرها بذلك فهو غير مطابق لأمر الذي فهمه أبو طلحة ، فمن ثم قال الراوى : وظن أنها صادقة ، ومثل ذلك لا يسي كذبها .

(۱) النهاية لابن الاثير : (۲۱۲۱۳)

(۲) فيض الباری : (۴۰۱۱۴)

(۳) النهاية لابن الاثير " مادة عرض : (۲۱۲۱۳)

(۴) ۴۷ ارشاد الساری : (۲۱۰۱۱۳)

علی الحقیقة، بل مندوحة عن الکذب: (۱)

باب کنبی دنده چه کوم دوه حدیثونه دی، دیکنبی یو انجشه والا حدیث دی، چه دیکنبی رسول الله ﷺ د بنخو دپاره "قواریر" لفظ په طور د تشبیه استعمال کړیدی، او دویم حدیث کنبی د اُس دپاره "بحر" لفظ په طور د تشبیه استعمال کړیدی، دا دواړه حدیثونه د معاریض د قبیل نه نه دي، بلکه دا الفاظ مجازا استعمالیږي -

ابن منیر تکلف کړیدی او ویلي دي چه د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دي چه کله کلام کنبی د مجاز استعمال جائز دي، نو د معاریض استعمال په طریق اولی جائز کیدل پکار دي، ځکه چه معاریض کنبی کلام په خپله حقیقی معنی کنبی استعمالیږي - (۲)

علامه انور شاه کشمیری رحمه الله دي دواړو حدیثونو کنبی د یو بل سره مناسبت بیانوي او لیکي: "قوله: ما رأينا من شيء، مع أنه كان رأى شيئا من الأشياء لا محالة، فيكون المراد شيء يعتد به، فساها معاريض، مع أنها ليست من المعاريض في شيء..... وبالجملة: مراد المصنف أن المعاريض و أمثالها ليست من الكذب في شيء ولكنها أنواع من الكلام....." (۳)

(یعنی حضور ﷺ "ما رأينا من شيء" او فرمائل چه ما څه نه دي لیدلي، حال دا دي چه دوی خو به څه څیز خامخا لیدلي وي، مطلب دا وو چه ما څه قابل ذکر او قابل توجه څیز نه دي لیدلي. دیته معاریض او ویلي شو، حال دادي دا د معاریض د قبیل نه دي، خلاصه دا چه معاریض وغیره د کلام یو قسم ضرور دي خو دیته دروغ نه شی ویلي کیدی -

۷: باب قول الرجل للشيء ليس بشيء وهو ينوي أنه ليس بحق وقال ابن عباس قال النبي صلى الله عليه وسلم للقبرين يعدبان بلا كبير وإنه لكبير [ر: ۵۷۰۸]

[محد] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عُرْوَةَ أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ يَقُولُ قَالَتْ عَائِشَةُ سَأَلَ أَنَسُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْكُفَّانِ فَقَالَ هُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسُوا بِشَيْءٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإَنَّهُمْ يُعَذَّبُونَ أَحِبَانًا بِالشَّيْءِ يَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطُفُهَا الْجَنُّ فَيَقْرُأُهَا فِي أُذُنٍ وَلِيَّهِ قَرَّةٌ الدَّجَاجَةُ فَيَخْلُطُونَ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ [ر: ۵۷۲۹]

دیر کړتي یو څیز معیاری نه وی، یا حق نه وی، دي دپاره په عربی ژبه کنبی او دا رنگه په نورو ژبو کنبی هم ویلي کیږي چه "لیس بشي"، "هیڅ هم نه دي" "لیس بشي"، مطلب دا دي

(۱) ارشاد الساری: ۲۱۰/۱۳

(۲) فتح الباری: ۷۲۶/۱۰

(۳) فیض الباری: ۴۰۲/۴

چه دا حق نه دی ، اردو ژبه کښې هم عموماً د چا باره کښې ويلې کيږي چه "وه تو کچه بهي نهين" (دې خو هيڅ هم نه دي) په داسې کلام سره د ده د وجود او د شي، کيدو نفی مقصود نه وي ، بلکه د دې د معياري کيدو ، د حق کيدو او صحيح کيدو نفی وي -
د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دي چه داسې کلام د کذب په زمره کښې داخل نه دي ، د "ليس بشي" مطلب دا دي چه ليس بشي معتد به يعنی څه قابل ذکر او قابل اعتبار څيز نه دي - (۱)

باب کښې امام بخاری رحمه الله د حضرت ابن عباس تعليق ذکر کړيدي ، چه دوی ﷺ دوه قبرونو متعلق او فرمائل : چه دوی دواړو ته عذاب ورکولې کيږي ، څه لوی څيز کښې نه دي ، خو دا لوی دي ، روميې ئې نفی او کړه او بيا ئې اثبات او کړو فکله قال لشوم : ليس بشيء (۲) ای ليس بشيء له اهيته عند الناس وان كان في نفسه أهم ، کتاب الطهارة ، باب من الکبائر ان لا يستتر من بوله کښې امام بخاری رحمه الله دا تعليق موصولاً ذکر کړيدي -

د باب دويم روايت کښې حضور اکرم ﷺ نه د کاهنانو متعلق تپوس اوشو ، دوی او فرمائل "ليسوا بشيء" هيڅ هم نه دي ، يعنی ليس بشيء يعقد به (۳)
کذبة د کاف په فتحه او د ذال په سکون سره ، دروغو ته وائي

۱۱۸ = بَابُ رَفْعِ الْبَصَرِ إِلَى السَّمَاءِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ [الغاشية: ۱۸-۱۹]
وَقَالَ أَيُّوبُ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَفَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ [ر: ۳۸۶]

[۵۸۱۰] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَقُولُ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ثُمَّ فَرَعْنِي الْوَحْيُ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ قَاعٍ عَلَى كُرْسِيِّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ [ر: ۳]
[۵۸۱۱] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي شَرِيكٌ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَثُّ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ أَوْ بَعْضُهُ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَرَأَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ آيَاتٍ لِأُولَى الْأَلْبَابِ [ر: ۱۱]

(۱) الابواب و التراجم : ۱۲۰/۲

(۲) ارشاد الساری : ۲۱۲/۱۳ ، عمدة القاری : ۲۲۰/۲۲

(۳) لامع الدراری : ۴۴/۱۰ ، الابواب و التراجم : ۱۲۰/۲

د ترجمه الباب مقصد: ابن التین فرمائی چه د امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه الباب سره مقصد د هغه تردید دې چه کوم اسمان ته سترگې اوچتول مکروه گنړی - (۱)
 لکه چه امام طبری رحمه الله د حضرت ابراهیم تیمی او د عطا سلمی نه نقل کړیدې چه خلویستوکالو پورې هغوی اسمان ته سترگې نه وې پورته کړې دوجه د یرې دالله تعالی نه (۲)
 امام بخاری رحمه الله د دې مسلک تردید کوی ، هو د مانځه په حالت کښې آسمان ته سترگې اوچتول ممنوع دی ، په کتاب الصلاة کښې د حضرت انس مرفوع روایت تیر شویدي ، چه هغې کښې دی : ما بال أقوام يرفعون أبصارهم إلى السماء ، في صلاتهم ، فاشدق له في ذلك حق قال لينتهين عن ذلك أو لتخطفن أبصارهم (۳) په هغه خلقو څه شویدي چه دوی په مانځه کښې اسمان ته بره گوری ، حضور د دې باره کښې سخته منع اوکړه او ارشاد ئې اوکړو چه دا خلق دې دې حرکت نه منع شی گنی د دوی په نظر واخستې شی)
 بهر حال دا د مونځ په حالت کښې آسمان ته د سترگو اوچتولو حکم دې ، تر کومې چه عام حالاتو کښې آسمان ته د کتلو حکم دې ، دا بغیر د کراهته جائز دې ، بلکه ددې څو فوائدهم بیانېږي -

باب کښې ذکر د ایوب سختیانی تعلیق امام احمد په مسند کښې او امام بخاری رحمه الله په کتاب المغازی ، باب مرض النبی ﷺ و وفاته کښې موصولاً نقل کړیدې ، هلته د روایت الفاظ دی " فرفع رأسه إلى السماء " (۴)

امام ابوداود رحمه الله په " سنن ابی داود " کښې یو روایت نقل کړیدې ، دیکښې دی " کان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا جلس يتحدث ، يكثر أن يرفع بصره إلى السماء " (۵) یعنی رسول الله ﷺ چه به کله ناست وو او خبرې به ئې کولې نو آسمان ته به ئې ډیرې سترگې اوچتولې -

۱۱۹ = بَابُ نَكْتِ الْعُودِ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ

[۵۸۳] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُمَانَ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبُو عُمَانَ عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَاطِطٍ مِنْ حِطَّانِ الْمَدِينَةِ وَفِي يَدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُودٌ يَضْرِبُ بِهِ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ فَجَاءَ رَجُلٌ يَسْتَفْتِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَذَهَبَتْ فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ فَقَفَحَتْ لَهُ وَبَشَّرَتْهُ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ اسْتَفْتَى رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَإِذَا عُمَرُ فَقَفَحَتْ لَهُ وَبَشَّرَتْهُ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ اسْتَفْتَى رَجُلٌ آخَرُ وَكَانَ

(۱) فتح الباری : ۷۲۸ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۲۰ / ۲۲

(۲) فتح الباری : ۷۲۸ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۲۰ / ۲۲

(۳) صحيح البخاری : باب رفع البصر إلى السماء في الصلاة " : ۱۶۶ (رقم الحديث : ۷۵۰)

(۴) فتح الباری : ۷۲۸ / ۱۰ ، عمدة القاری : ۲۲۱ / ۲۲ ، ارشاد الساری : ۲۱۴ / ۱۳

(۵) الحديث أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب الهدى في الكلام : ۳۰۹ / ۲

مُنْكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ أَوْ تَكُونُ قَدْ هَبَتْ فَإِذَا عُثْمَانُ فَقُبْتُ فَقُبْتُ لَهُ وَبَشِّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي قَالَ قَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ [۳۴:۱]

د حضرت ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ نه روایت دی چه دی د مدینې منورې په یو باغ کښې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره وو، د دوی په لاس کښې یو لرگې (چوکه) وو، چه دا دوی په مینځ د اوبو او د خاوره کښې وهلو، یو سړې راغلو او د باغ د دروازې د خلاصولو ئې اووړلې نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائل: دروازه ورته خلاصه کړه او ده ته د جنت زیرې ورکړه، نو څه چه دروازې ته ورغلم نو اومې کتل چه حضرت ابوبکر صدیق دی، ما دوی ته دروازه خلاصه کړه او د جنت زیرې مې ورته ورکړو، بیا بل یو کس د دروازې خلاصولو اووړلې: نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائل: دروازه ورته خلاصه کړه او ده ته د جنت زیرې ورکړه، څه چه ورغلم نو اومې کتل چه حضرت عمر دی، ما دوی ته دروازه خلاصه کړه او د جنت زیرې مې ورته ورکړو، بیا یو بل سړی د دروازې خلاصولو اووړلې دغه وخت دوی صلی اللہ علیہ وسلم ډډه وهلې وه نو دوی کښیناستل: نو دوی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائل: دروازه ورته خلاصه کړه او ده ته د جنت زیرې ورکړه په هغه مصیبت چه ده ته به ملاوړې، نو چه څه لارم نو دی حضرت عثمان وو، ما دوی ته دروازه خلاصه کړه او د جنت زیرې مې ورته ورکړو او حضور صلی اللہ علیہ وسلم چه کومه خبره کړې وه، هغه مې ورته اوخودله نو دوی اووړل: الله المستعان (الله مددگار دی) -

د ترجمه الباب مقصد: د یو سړې په لاس کښې ډیر کرته یو همسا یا څه لرگې یا څه ډکې وی او دی سره دی زمکه گروي یا په زمکه ئې روړو وهی، دا عموماً هله کیږی چه کله انسان په ډیر ډوب سوچ کښې وی نو په بې خیالی کښې ئې د لاسونو دا حرکت په خپله جاری وی - د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی چه داسې حرکت بې د څه کراهته جائز دی او دا په لاهو او عبث کښې داخل نه دی - (۱)

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائلې دی چه امام بخاری رحمه الله دا ترجمه الباب د دې عمل د عدم جواز د وهم لرې کولو دپاره قائم کړیدی چه کوم په ترمذی او په ابن ماجه کښې د حضرت عقبه بن عامر د یو مرفوع حدیث نه پیدا کیږی، د هغې الفاظ

دی: "کل شیء یلهویه الرجل باطل إلا رمیه بقوسه، وتأدیه فرسه، وملاعبته امرأته، فلو انهم من الحق....." (۲) یعنی سړې چه د کوم څیز سره هم لوبې کوی باطل دی ماسو دا غشې ویشتلو نه او اُس جوتې کولو نه او د خپلې ښځې سره د لوبې کولو نه، دا جائز دی -

مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله په "فیض الباری" کښې فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم داسې کړیدی نو دا د وقار او د متانت خلاف نه ده - (۳) دینه د امام بخاری رحمه الله یو بل مقصد ته هم اشاره اوشوه چه دا عمل د وقار او د ادب خلاف نه دی -

د حدیث د ترجمه الباب سره مناسبت بالکل واضحه دی دیکښې دی و فی ید النبی صلی اللہ علیہ وسلم عود

(۱) فتح الباری: ۱۰/۷۲۹، الابواب و التراجم: ۱۲/۱۲۰

(۲) الابواب و التراجم: ۱۲/۱۲۰

(۳) فیض الباری: ۴/۴۰۲

یضرب به بین الماء و الطین دا حدیث په کتاب المناقب ، باب مناقب عمر بن الخطاب علیه السلام کښې تیر شویډي -

۱۳۰ = باب الرجل ینکح الشئ عبیدة فی الأرض

[۵۸۲۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ وَمَنْصُورٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَجَعَلَ يَنْكِحُ الْأَرْضَ بِعُودٍ فَقَالَ لَيْسَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ فُرِغَ مِنْ مَقْعَدِهِ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَقَالُوا أَفَلَا تَنْكِحُ قَالَ اْعْمَلُوا فَكُلُّ مَيْسَرٍ قَامًا مَنْ أُعْطِيَ وَانْقَى [الآية: ر: ۴۹۶]

دینه وړاندې باب کښې د " ینکح العود.... " ذکر دې دینه مراد همسا ده او دې باب کښې نې الشعاء " اوویلې نو دې سره ډکې وغیره ته اشاره کوی او مطلب دا دې چه په لاس کښې لرگې وی او خبرې کوي یا سوچ کوي او دا په زمکه وهې یا ډکې وی اودې سره زمکه گرولې شی نو دا ټول جائز دی - (۱)

مولانا زکریا رحمه الله فرماني چه د امام مقصد دینه د غور او د فکر کولو تاکید سره سره توجه ورکول مقصود دی ځکه چه داسې عمل د غور و فکر په وخت کېږي ، قرآن کریم په خو آیتونو کښې هم نې (لعلکم تفکرون) اوویل او د غور او فکر ترغیب نې ورکړو لکه چه حضرت لیکي : " قلت : ولعل التوب بهذه الترجمة مع أن معناه قد تقدم في باب السابق إشارة منه إلى مزيد الإهتمام في أمر التفكير والتدبر ، وإلا فأصل النكت قد ثبت جوازها في الباب السابق وقد ورد الحث والتحريض في عدة آيات من القرآن في الأمر بالتفكير بقوله : (لعلکم تتفکرون) فتأمل ، فإنه لطيف " (۲)

حدیث د باب کتاب التفسیر کښې د سورة الليل په تفسیر کښې تیر شویډي ، دیکښې دی فجل ینکح الأرض بعود

قوله: فكل ميسر: مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله د دې په تشریح کښې لیکي :

" أي لستم في مكنة من فعل شيء ، وتركه من عد أنفسكم وإنها هو أمر مقدر ، فتفعلون وتتركون ما قدر لكم ، وذلك يكون ميسرا لكم ، فلا يلقى منكم خلافة ، فالاتكال وترك الجهد في الأعمال عبث " (۳)
د دې حاصل دا دې چه د یو کار پریخودل یا د یو کار کولو د انسان دپاره د مخکښې نه مقرر او مقدر وی ، دې چه څه هم کوی یا څه هم پریږدی دا د تقدیر مطابق ده دپاره میسر کېږي ، دې وجه نه اعمالو کښې دننه په تقدیر توکل کول او محنت پریخودل دا عبث دی ، ځکه چه تقدیر کښې څه لیکلې شویډي هغه خو به خامخا کوي -

(۱) ارشاد الساری : ۱۳ / ۲۱۷ ، و الابواب و التراجم : ۱۲ / ۱۲۰

(۲) الابواب و التراجم : ۱۲ / ۱۲۰

(۳) فیض الباری : ۴ / ۴۰۲

باب التَّكْبِيرِ وَالتَّسْبِيحِ عِنْدَ التَّعَجُّبِ

[۵۸۶۳] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَيْقِظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَزَائِنِ وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْفِتَنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحَجَرِ يُرِيدُ بِهِ أَزْوَاجَهُ حَتَّى يُصَلِّيَنَّ رَبُّكَ كَأَسِيَّةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَّةً فِي الْآخِرَةِ [ر: ۱۵]

وَقَالَ ابْنُ أَبِي ثَوْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَقْتَ نِسَاءَكَ قَالَ لَا قُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ [ر: ۸۹]

حضرت ام سلمه فرمائی کہ رسول اللہ ﷺ د خوبه را بیدار شو نو وی فرمائل : سبحان الله !
خه خه خزانی او خه خه فتنی نازلې شوې ، خوک شته چه د دې کوټو زانانه (ازواج مطهرات)
(راویځې کړې ، دې دپاره چه مونځ اوکړې ، دنیا کښې به ډیرې جامې اغوستونکې ښځې
(د ناقص لباس په وجه) په آخرت کښې به برېښدې وې -

[۵۸۶۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حِمْيَرٍ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزُودُهُ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فِي الْمَسْجِدِ فِي الْعَشْرِ الْغَوَايِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً مِنْ الْعِشَاءِ ثُمَّ قَامَتْ تَنْقَلِبُ فَقَامَ مَعَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْلِبُهَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ الَّذِي عِنْدَ مَكْنٍ أَمَرَ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِمَا رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَلَمَّا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَقَذَا فَقَالَ هَلْ بَارَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رُسُلِكُمَا إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حِمْيَرٍ قَالَا سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ وَكَبُرَ عَلَيْهِمَا مَا قَالَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَبْلَغُ الدَّمِ وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يُقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا [ر: ۱۳۰]

ام المؤمنین حضرت صفیه بنت حی نه روایت دې چه دا د رسول الله ﷺ ملاقات دپاره
راغله ، دغه وخت دوی په جمات کښې د رمضان د آخری عشرې د اعتکاف دپاره ناست وو
- دوی سره د عشاء خه خبرې اوشوې ، بیا د واپس تللو دپاره اودریدله ، نو نبی کریم ﷺ
دا کور ته رسولو دپاره اودریدو ، تر دې چه کله دې د جمات هغه دروازی ته اورسیدو چه
کومه د ام سلمه د کور سره نژدې وه ، نو یو دوه انصار دوی سره په خواه کښې تیر شو او
دوی دواړو رسول الله ﷺ ته سلام اوکړو ، بیا په تیزی سره وړاندې شو ، رسول الله ﷺ دې
دواړو ته اوفرمائل : لږ اودرېږئ ، دا صفیه بنت حی ده (خوک پردی ښځه نه ده) ، دې
دواړو اوویل : سبحان الله اے د الله رسوله : دا وضاحت کول دوی ته ډیر سخت اولگیدلو ،
نو حضور ﷺ اوفرمائل : شیطان د اولاد د آدم په رگونو کښې په شان د وینې ګرځی ، دې

وجه نه ما ته يره اوشوه چه اسې نه شيطانه د ستاسو په زړه کښې وسوسه وانه چوى -
باب کښې د ابن ابى ثور تعليق په کتاب العلم باب التناوب فى العلم کښې موصولاً تير شويدي ،
د ابن ابى ثور نوم عیدالله بن عبدالله دي - العشر الغواير: المراد بها هنا الهوائى يعنى د رمضان
آخرى عشره ا (۱)

تنقلب: أى تنصرف إلى بيتها - يقلبها: جملة حالیه ده ، أى يصرفها إلى بيتها - ثم نفذا: وائى، رجل نافذ
في أمره أى ماض والمعنى نفذا مسرعين يعنى دواړه په تيزي سره تير شو - على رسلكما: يعنى
او درېړي يقذف في قلبكما أى يقذف الشيطان شيئاً في قلبكما - (۲) يعنى شيطان به د ستاسو
زړونو کښې وسوسه واچوى -

د ترجمة الباب مقصد: د تعجب په وخت "الله اكبر" او سبحان الله " ويل حديث سره ثابت دي د
الله په برکتی نوم باندې مشتمل داسې جملو سره چه ژبه تازه وي ، بعض خلق دا ممنوع
گرځوي او وائي چه د الله ذکر د خپلو عامو خبرو داسې حصه نه دي جوړول پکار ، ځکه چه
دا د آدب د ذکر خلاف دي ، امام بخاري رحمه الله په دي ترجمة الباب سره د دوى تردید
کړيدي ، حافظ ابن حجر رحمه الله د ابن بطلال په حواله سره ليکي :

"التسبيح والتكبير معناه تعظيم الله وتنزيهه من السوء، واستعمال لك عند التعجب، واستعمال الأمر حسن
، وفيه تبرين اللسان على ذكر الله تعالى، وهذا توجيه جيد، كأن البخاري رمزاى الرد على من منع ذلك" (۳)
مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله فرمائي چه دينه د هغه خلقو د مسلك تردید باندې
استدلال كيږي چه كوم وائي چه يو سړى بل ته اوويل : " خوراك او كره " او ده جواب کښې
اوويل : اذكروا باسم الله د الله نوم واخله نو دي كافر شو - (۴)
حديث د باب نه ددي غلط كيدل ثابتيږي چه د الله نوم او ذكر په كلام الناس کښې داسې
استعمال يدي ، لكه چه حضرت ليكي

" فيه دلالة على رد ما قال بعضهم إن من قال للآخر: كُفْ، فقال الذكروا باسم الله كفر، وجه الرد ظاهر، فإن
الحديث وضع اسم الله موضع كلام الناس، كما في مسألة "بسم الله" فانهم" (۵)

(۱) فتح الباري: ۱۰/۷۳۱، عمدة القارى: ۲۲/۲۲۴

(۲) عمدة القارى: ۲۲/۲۲۴

(۳) فتح الباري: ۱۰/۷۳۱، شرح صحيح البخاري لابن بطلال: ۱۹/۳۶۴

(۴) لامع الدرارى: ۱۰/۴۵، ۴۶ (ايضاً تعليقات لامع الدرارى: ۱۰/۴۵، ۴۶) -

(۵) لامع الدرارى: ۱۰/۴۵، ۴۶

باب النهي عن الخذف

[٥٨٦٢] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ صُهْبَانَ الْأَزْدِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَغْفَلٍ الْمُرْنِيِّ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْخَذْفِ وَقَالَ إِنَّهُ لَا يَقْتُلُ الصَّيْدَ وَلَا يَنْكُحُ الْعَدُوَّ وَإِنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ وَيَكْسِرُ السِّنَّ [٣٥٦١: ر]

خَذَف (د خاء په فتحه او د ذال په سکون سره) په گوټو سره کانړو ويشتلو ته وائی ، ابن بطال فرمائی : چه د مټې گوټې او د مسواکې گوټې سره کانړې گزارولو ته خذف وائی (١) رسول الله ﷺ دینه منع کړیده او فرمائی چه دې سره نه ښکار ويشتې کیدې شی او نه دښمن زخمی یا قتل کیدې شی ، خو دې سره سترگه اوڅی یا غاښ ماتیري - مقصد دا دې چه د دښمن څه نقصان په دې نه شی کیدې ، خو د خوا کښې ناستو خلقو نقصان کیدې شی ، چه د چا سترگه پرې اولگي یا ئې پرې غاښ اولگي نو سترگه به ئې زخمی او غاښ به ئې مات شی -

قوله: لا ینکح العدو: د دا نکایه نه دې ، نکایه د دښمن قتل کولو او زخمی کولو ته وائی (٢)

باب الحمد للعاطس

[٥٨٦٤] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَشَمَّتْ أَحَدَهُمَا وَلَمْ تُشَمِّتْ الْآخَرُ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ هَذَا أَحْمَدُ اللَّهِ وَهَذَا أَمْرٌ يُحْمَدُ اللَّهُ [٥٨٤١: ر]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د پرنجې کوونکي دپاره " الحمد لله " ویلو مشروعیت او د دې استحباب بیان کړیدې ، د پرنجې په وجه دماغ خلاصیږي ، او طبیعت کښې ئې تازگی پیدا کیږي - (٣) بعضې وائی چه په پرنجې کولو سره د دماغو بعض بیماری ختمیږي دې وجه نه ده لره پدې طور د شکر " الحمد لله " ویل مسنون او مستحب دی ، امام نووی

(١) ٧٢ شرح ابن بطال : ١٩ / ٣٦٤

(٢) عمدة القاری : ١٢٢ / ٢٢٤

(٣) (٥٨٦٧) الحديث أخرجه البخاري أيضا في كتاب الأدب ، باب لا يشمت العاطس إذا لم يحمد الله (رقم الحديث : ٥٨٧١) وأخرجه مسلم في كتاب الزهد والرقائق ، باب تشمت العاطس وكرهه التثاؤب : ٢٢٩٢ / ٤ (رقم الحديث : ٢٩٩١) وأخرجه أبو داود في كتاب الأدب ، باب من يعطس ولا يحمد الله : ١٤ / ٣٠٩ (رقم الحديث : ٥٠٣٩) وأخرجه الترمذي في كتاب الأدب ، باب ما جاء في إيجاب التشميت بحمد العاطس ١٥ / ٨٤ (رقم الحديث : ٢٧٤٢) وأخرجه النسائي في كتاب عمل اليوم والليلة ، باب ما يقول إذا عطس : ١٦ / ٦٤ (رقم الحديث : ١٠٠٥٠) وأخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب ، باب تشميت العاطس : ١٢ / ١٢٢٣ (رقم الحديث : ٣٧١٣)

(٤) ارشاد الساری : ١١٣ / ٢١٩

رحمه الله د دې په استحباب اجماع نقل کړیده (۱)

د پرنجې نه پس څومره الفاظ ویل پکار دی : اوس دا خبره پاتې کیږي چه څومره الفاظ ویل پکار دی ، دیکنې روایتونه مختلف دي :

① شارح بخاری ابن بطال د یو جماعت نه نقل کړیدی چه صرف " الحمد لله " ویل پکار دی ، او په دې څه اضافه نه دی کول پکار (۲) د دوه بابونو نه پس د حضرت ابوهریره روایت راځي دیکنې صرف د " الحمد لله " ذکر دي

② امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابو ایوب رضی الله عنه نه مرفوع حدیث نقل کړیدی چه هغې کښې دی " إذا عطس أحدكم ، فليقل : الحمد لله على كل حال " (۳)

امام ابوداود رحمه الله په سنن کښې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه هم ددې مفهوم یو روایت نقل کړیدی - (۴)

③ امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت ابن عباس نه یو روایت نقل کړیدی دینه معلومیږي چه " الحمد لله رب العالمين " ویل زیات بهتر دی ، د روایت الفاظ دی ... إذا عطس الرجل ، فقال : الحمد لله ، قال الملك : رب العالمين ، فإن قال : رب العالمين ، قال الملك : يرحمك الله (۵) یعنی چه کله سړې د پرنجې نه پس الحمد لله اووایی نو یو فرشته ورسره د رب العالمين " اضافه اوکړي او چه دې الحمد لله رب العالمين اووایی نو فرشته " يرحمك الله " اووایی او د پرنجې کوونکي دپاره د رحمت دعا اوکړي -

④ امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې او طبرانی په معجم کښې د حضرت علی نه یو روایت نقل کړیدی ، دیکنې ئې دواړه جمع کړیدی ، دیکنې دی " من قال عند عطسة سبعها : الحمد لله رب العالمين على كل حال ، ما كان لم يجد وجه الضرس ولا الأذن أبدا " (۶)

یعنی چه چا د پرتجې نه پس " الحمد لله رب العالمين على كل حال " اوویلې نو د ده داړې او د غوږ درد به پاتې نه شی -

دا حدیث اگر چه موقوف دې خو ددې رجال ثقه دي (۷)

او د غیر مدرک بالقیاس امورو کښې حدیث موقوف هم د مرفوع په درجه کښې وی ، د

(۱) شرح النووی علی صحیح مسلم کتاب الزهد ، باب تسمیت العاطس : ۴۱۳۱۲ ، فتح الباری : ۷۳۲۱۱۰

(۲) شرح ابن بطال : ۳۶۸۱۹

(۳) الحدیث أخرجه الترمذی فی أبواب الآداب ، باب ما جاء كيف تسميت العاطس : ۸۳۱۵ (رقم الحدیث : ۲۶۴۱)

(۴) الحدیث أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب ما كيف تسميت العاطس : ۳۳۰۱۲

(۵) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۳۷۶۱۲

(۶) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۳۸۳۱۲ ، فتح الباری : ۷۳۲۱۱۰

(۷) فتح الباری : ۷۳۲۱۱۰

اصول عالمانو ددې قاعدې تصریح کړېده - ()

⑤ امام طبري رحمه الله د حضرت ام سلمه رضي الله عنها نه يو روايت نقل کړېدې ، هغه فرماني :
 " عطس رجل عند النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : الحمد لله ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : يرحمك الله ،
 وعطس آخر ، فقال : الحمد لله رب العالمين حمدا طيبا كثيرا مباركا فيه ، فقال : ارتفع هذا على هذا تسم
 عشرة درجة " (۱)

د دې مفهوم يو روايت امام ترمذي رحمه الله د حضرت رفاعه بن رافع نه هم نقل کړېدې ،
 هغه فرماني : " صليت مع النبي صلى الله عليه وسلم فعطست ، فقلت : الحمد لله حمدا طيبا مباركا فيه ،
 مباركا عليه كما يحب ربنا ويرضى ، فلما انصرف ، قال : من المتكلم ؟ ثلاثا ، فقلت : أنا ، فقال : والذي نفسي
 بيده لقد ابدت درهما بضعه وثلاثون ملكا ايتهم يصعد بها " (۲)

حضرت رفاعه فرماني چه ما د رسول الله ﷺ سره مونځ اوکړو ، ما ته د مانځه دوران کښې
 پرنجي راغلو نو ما دا الفاظ اوويل : الحمد لله حمدا طيبا مباركا فيه ، مباركا عليه كما
 يحب ربنا ويرضى " حضور ﷺ چه کله د مانځه نه فارغه شو نو درې ځله نې تپوس اوکړو
 چه دا الفاظ چا اوويل ؟ ما ورته اوويل : ما ، نو حضور او فرمائل " قسم مي دې وي په الله
 باندې چه د ديرشو نه زياتې فرشتې د دې اسمان ته اوږو دپاره د يو بل نه وړاندې کيږي -
 ددې مفهوم يو روايت امام بخاري رحمه الله هم ذکر کړېدې ، خو دیکښې د " عطاس " ذکر
 نشته دې ، بلکه د امام د سمع الله لمن حمده ويلو نه پس د ربنا لك الحمد ذکر دې (۳)

⑥ ابن السني د حضرت ابورافع نه يو روايت نقل کړېدې ، چه رسول الله ﷺ فرماني :
 " اتاني جبريل ، فقال : إذا أنت عطست ، قل : الحمد لله لكرمه ، الحمد لله لعز جلاله ، فمن الله عز وجل يقول :
 صدق مهي ثلاثا مغفورا له " (۴) يعنى ما ته جبرائيل عليه السلام راغلو او وې ويل : چه کله تا ته پرنجي
 راشي نو دا الفاظ وايه " الحمد لله لكرمه ، الحمد لله لعز جلاله " الله تعالى ددې په جواب
 کښې درې ځله اوويل : " شما بنده رښتيا اوويلې " داسې حالت کښې چه دده مغفرت به
 اوکړې شي -

د پرنجي نه پس د حمد سره د درود او د سلام د اضافي حکم : د حمد نه علاوه د درود او د
 سلام دیکښې اضافه کيدې شي او که نه ؟ دې سلسله کښې بيهقي په " شعب الايمان "
 کښې دضحاك بن قيس يکشرى په طريق سره يو روايت رانقل کړېدې - دیکښې دې : عطس
 رجل عند ابن عمر ، فقال : الحمد لله رب العالمين ، فقال ابن عمر : لو تمستها : والسلام على رسول الله (۵)

(۱) ظفر الأمانى : ۳۲۱ ، شرح نخبه الفكر للإمام ملا على القارى : ۵۴۶ ، ۵۴۷

(۲) فتح البارى : ۷۳۳ / ۱۰

(۳) الحديث أخرجه الترمذى فى ابواب الصلوة باب ما جاء فى الرجل يعطس فى الصلوة : ۹۱ / ۱

(۴) الحديث أخرجه البخارى فى كتاب الأذان ، باب بلاء ترجمه ، بعد باب فضل اللهم ربنا ولك الحمد : ۱۰۹ / ۱

(۵) فتح البارى : ۷۳۳ / ۱۰

(۶) شعب الايمان للبيهقى ، باب فى تسميت العاطس ، فصل فى تسميت العاطس ... [بقية برصفحه آئنده ...]

دې روایت نه معلومېږي چه د حمد سره د سلام هم اضافه کيدې شي ، خو د حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه امام ترمذی رحمه الله ددې معارض يو روایت رانقل کړيدې چه هغې کښې دى :
 "بن رجلا عطس الى جنب ابن عمر ، فقال : الحمد لله ولا سلام على رسول له ، قال ابن عمر : وأنا أقول : الحمد لله
 والسلام على رسول الله ، ليس هكذا علمنا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، علمنا أن نقول الحمد لله على كل
 حال....." (۱)

يعنى يو سړى د حضرت ابن عمر سره پرنجى اوکړو نو ده اوويل : الحمد لله والسلام على
 رسول الله " حضرت ابن عمر اوويل : څه هم وائى " الحمد لله و السلام على رسول الله خو
 رسول الله ﷺ په دې موقع مونږ ته دا کلمات نه دي خودلې ، بلکه دوى مونږ ته خودلې دي
 چه مونږ دا الفاظ اووايو : الحمد لله على كل حال -

امام ترمذی رحمه الله فرمائى هذا حديث غريب لا نعرفه إلا من حديث زياد بن الربيع " (۲) د زياد
 بن ربيع په باره کښې حافظ ابن حجر فرمائى : صدوق (۳) ابن عدی فرمائى : ارى بروايته
 بأساً (۴) امام بيهقى رحمه الله روميې روایت ته ترجيح ورکړيده - (۵)
 ددې تمامو روايتونو حاصل دا دى چه د پرنجى نه پس " الحمد لله " هم ويلې شي " الحمد
 لله رب العالمين " هم ويلې شي او الحمد لله على كل حال هم ويلې شي -
 د باب روایت دلته امام بخارى رحمه الله په روميې ځل ذکر کړيدې

قوله: عطس رجلان عند النبي صلى الله عليه وسلم: عطس د باب د ضرب او د
 نصر دواړو نه راځي ، دوه سړو د رسول الله ﷺ په مجلس کښې پرنجى اوکړو ، د معجم
 طبرانى په روایت کښې دى چه دوى کښې يو عامر بن الطفيل وو او دويم د ده وراره وو (۶)
 عامر بن الطفيل د کفر په حالت کښې مړ شوى وو -
قوله: فشمت أحدهما ولم يشمت الآخر: دوى کښې يو ته رسول الله ﷺ " يرحمك الله "
 اوويل او بل ته ئې اونه ويلې -

شمت - تشميتاً د باب د تفعيل نه دى ، ددې معنى ده پرنجى والا ته يرحمك الله ويل - (۷)

...بقية از حاشيه گذشته [إذا حمد : ٢٤ / ١٧ (رقم الحديث : ٩٣٢٦)

(۱) سنن الترمذی ، کتاب الأدب ، باب ما يقول العاطس إذا عطس : ٨١ / ٥ (رقم الحديث : ٢٧٣٨)

(۲) سنن الترمذی ، کتاب الأدب ، باب ما يقول العاطس إذا عطس : ٨١ / ٥

(۳) فتح الباری : ٧٣٣ / ١٠.

(۴) تهذيب التهذيب : ٣ / ٣٦٥ ، (رقم الترجمة : ٦٧٠)

(۵) فتح الباری : ٧٣٣ / ١٠

(۶) مجمع الزوائد للهيثمى ، کتاب الأدب و باب فيمن عطس فلم يحمد الله : ٥٨ / ٨

(۷) عمدة القارى : ٢٢٨ / ٢٢ ، قال ابن الأثير : و فى حديث العطاس " فشمت أحدهما و لم يشمت الآخر

" التشميت الشين و السين : الدعاء بالخير و البركة ، النهاية لابن الأثير : ٤٩٩ / ٢

قوله: فقيل له: نبي کریم ﷺ ته دا خبره اوويلې شوه چه تاسو يو ته جواب ورکړو او دويم ته دې ورنکړو ، وړاندې باب کښې دا روايت راځي ، دیکښې دې " فقال الرجل : يا رسول الله ، شمت هذا ولم تشمتني " عامر بن الطفيل اگر چه کافر وو خو ده دوی ﷺ ته يا رسول الله " ويلو سره خطاب اوکړو ، خو دا اعتقاداً نه وو ، بلکه مسلمانانو به چه په دې عنوان سره دوی ته خطاب کولو ، دې وجه نه عامر هم دې الفاظو سره خطاب اوکړو (١)

قوله: هذا حمد الله، وهذا الميحمد الله: دوی جواب کښې ورته او فرمائل : ده د پرنجی نه پس الحمد لله اوويلې نو ده ته مې ځکه يرحمك الله اوويلې ، او دې بل چه الحمد لله نه دې ويلې دې وجه نه ده ته مې جواب ورنکړو ، د حضرت ابوهريره په روايت کښې دې " ان هذا ذكر الله، فذكرته وأنت نسيت الله فنسيتك " (٢)

دينه معلومه شوه چه د " يرحمك الله " الفاظو سره جواب هله ورکول پکار دی چه کله پرنجی کوونکي " الحمد لله " ويلې وی ، طبرانی د حضرت علي عليه السلام نه يو روايت نقل کړيدې ، دیکښې دې " من بادر العاطس بالحمد عني من وجه الخاصرة ولم يشتك ضره أبدا " (٣) يعنى پرنجی کوونکې که زر " الحمد لله " اوواڼی نو دې به د پښتو د درد نه محفوظ وی او دده په داپه کښې به هم درد پيدا نه شی -

حافظ ابن حجر رحمه الله د حديث د باب لاندې خو فوائد ذکر کوي او ليکي :

" وفيه جواز السؤال عن علة الحكم، وبيانها للسائل، ولا سيما إذا كان له في ذلك منفعة، وفيه أن العاطس إذا لم يحمد الله لا يلقن الحمد ليحمد فيشمت ومن آداب العاطس أن يخفض بالعطس صوته ويرفعه بالحمد، وأن يغطي وجهه، لئلا يبدو من فيه أو أنفه ما يؤذي جليسه، ولا يلوي عنقه يميناً ولا شمالاً وليلا يتضرر بذلك " (٤) يعنى دينه خو يو دا معلومه شوه چه د حکم د علت متعلق سوال کول او د علت بيانولو جواز معلوم شو ، خاص کر چه دیکښې کله څه فائده هم وی ، دويمه دا خبره معلومه شوه چه که پرنجې کوونکې " الحمد لله " او نه وائی نو ده ته د حمد ويلو تلقين نه دی کول پکار چه دې حمد اوواڼی دې دپاره چه ده ته په جواب کښې " يرحمك الله " اوويلې شی د پرنجی کوونکي دپاره يو ادب خو دا دې چه دې د پرنجی اواز په قلاړ کړی او " الحمد لله په زوره اوواڼی ، مخ دې پټ کړی چه د ده د خلې او د پوزې نه د څاڅکو سره خوا کښې ناستو خلقو ته تکليف اونه رسی ، څټ دې اخوا ديخوا نه تاووی -

امام ابوداود او امام ترمذی په خپل خپل سنن کښې د حضرت ابوهريره روايت نقل کړيدې، دیکښې دې " كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا عطس، وضع يده أو ثوبه على فيه وخفض أو غش بها صوته "

(١) فتح الباری : ٧٣٥ / ١٠

(٢) مجمع الزوائد للهيثمی ، کتاب الأدب ، باب فيمن عطس فلم يحمد الله : ٥٧ / ٨

(٣) مجم الزوائد للهيثمی کتاب الأدب ، باب فيمن بادر العاطس بالحمد : ٥٧ / ٨

(٤) فتح الباری : ٧٣٥ / ١٠

(۱) او ترمذی کنبی دی : إذا عطس غطي وجهه يده و بثوبه و غطى بها صوته (سنن الترمذی ، کتاب الأدب ، باب ما جاء في خفض الصوت ، نخبه له عند العطاس : ٨٦١٥) (رقم الحديث : ٢٤٣٥) یعنی رسول الله ﷺ ته به چه کله پرنجی . علم بو دوی به خپل لاس یا جامه په خپل مخ کیخودله او خپل آواز به ئې غلې کړو -
علامه ابن دقیق العید رحمه الله فرمې .

ومن فوائد التشميت تحصيل البوذة والتأليف بين المسلمين ، وتأديب العاطس بكسر النفس عن الكبر ، والحيل على التواضع ، لما في ذكر الرحمة من الأشعار بالذنب الذي لا يعرفه عنه أكثر المكلفين (۲) یعنی د تشمیت یو فائده خو دا ده چه دا د مسلمانانو په خپل مینځ کنبی د محبت او مودت د حاصلیدو یو ذریعه ده . دویم دیکنې د پرنجی کوونکی کسر نفسی او دې په تواضع آماده کولو تربیت هم دې ځکه چه دیکنې یرحمک الله ویلې کیږي ، د رحمت دعا کیږي چه دیکنې گناهونو طرف ته اشاره ده چه دینه اکثر مکلفین خلاص نه دی -

۱۳۳ = باب تشمیت العاطس إذا حمد الله

فيه أبو هريرة [ر: ٥٨٤٠، ٥٨١٩]

[٥٨١٨] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدٍ بْنِ مِقْرَانَ عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَازَةِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَرَدِّ السَّلَامِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ عَنْ خَائِمِ الذَّهَبِ أَوْ قَالَ حَلْقَةِ الذَّهَبِ وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالذِّيَّاسِ وَالسُّنْدُسِ وَالْمَيَاثِرِ [ر: ١١٨٢]

د تشمیت معنی : امام نووی رحمه الله فرمائی چه لفظ د " تشمیت " اصل کنبی " تسمیت " په سین سره دې چه د هغې معنی ده هداک الله إلى السُّت ، سمت طریقہ ، سیرت او طرف ته وائی ، بیا سین په شین بدل شو ، د تشمیت العاطس معنی ده ، پرنجی کوونکی ته د رحمت دعا کول ، یرحمک الله ویل (۳) علامه ابن عبدالبر په التمهید کنبی فرمائی : أما التشميت : فمعناها : أبعد الله عنك الشبابة ، و جنبك ما يشمت به عليك ، وأما التسميت : فمعناها : جعلك الله على سبب حسن (۴)

یعنی د تشمیت معنی ده چه الله تعالی دې تا د دښمنانو د خوشحالیدو نه او د دوی د

(۱) سنن أبي داود ، کتاب الأدب باب فی العطاس : ٣٠٧١٤ (رقم الحديث ک ٥٠٢٩)

(۲) فتح الباری : ٧٣٥١١٠

(۳) شرح مسلم للنووی کتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة : ١٨٨١٢

(۴) التمهید لابن عبد البر فی مریات عبد الله بن أبي بكر حديث تاسع عشر : ٣٣٤١١٧

مسخرو نه محفوظ کړی او د تسمیت معنی ده چه الله تعالی دې تا په ښه سیرت لایم کړی-
د تسمیت حکم: دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د تسمیت مشروعیت بیان کړیدی.
پرنجی کوونکي که الحمد لله او وائی نو د دې په جواب کښې یرحمک الله ویلو څه حکم دي.
دیکښې اختلاف دي:

① دا سنت علی الکفایه دی. چه په مجلس کښې یو سړی هم جواب ورکړو نو دتولو د
طرفه دا سنت اداء کیږی، حضرات شافعیه کښې امام نووی رحمه الله دا قول مختار
کړیدی، بعض مالکیان هم دا اختیار کړیدی- (۱)

② د ظاهریه او په مالکیانو کښې د ابن مزین او د بعضې شوافعو په نزد فرض عین دي
، علامه ابن قیم رحمه الله هم دې قول ته ترجیح ورکړیده (۲) ده د دې په فرض عین کیدو
باندې څو دلائل پیش کړیدی:

(۱) د حضرت ابوهریره رضی الله عنه حدیث په راتلونکې باب کښې راوان دي، چه دیکښې دي
"فحق علی کل مسلم سبعة ایشته" یعنی په هر هغه مسلمان باندې دا حق دي چه چا پرنجی
واوریدو نو ددې جواب دي په یرحمک الله سره ورکړی-

(ب) امام مسلم رحمه الله د حضرت ابوهریره نه روایت رانقل کوی، چه هغې کښې
دي "حق المسلم علی المسلم ست او دیکښې ئې تسمیت "هم شمار کړو- (۳)

(ج) بخاری او مسلم کښې د حضرت ابوهریره په یو بل حدیث کښې دي "ممن تجب
للمسلم علی المسلم او دیکښې د تسمیت ذکر هم دي- (۴)

مسند احمد کښې د حضرت عائشه حدیث دي "إذا عطس أحدکم، فليقل: الحمد لله علی کل حال، و
ليقل الذي يرد عليه: یرحمک الله" (۵) (چه تاسو کښې څوک پرنجی اوکړی نو دې دي "الحمد لله
علی کل حال" او وائی او جواب ورکوونکې دي "یرحمک الله" او وائی)
علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه دي احادیثو کښې د "تجب" لفظ صراحتاً راغلې دي،
لفظ د "حق" راغلې دي "علی" راغلې دي او د امر صیغه استعمال شویده چه کوم اصلاً د
وجوب دپاره راځی، دي وجه نه د دي تقاضا ده چه دا فرض عین او گرځولې شی چه فقهاء
حضراتو دینه د کمو دلیلونو په بنیاد څو امور فرض عین ثابت کړیدی- (۶)

① (الأذکار النووية مع الفتوحات الربانية، کتاب السلام و الإستیذان و تسمیت العاطس، باب تسمیت
العاطس و حکم التثاؤب: ۱۵۱۶)

② قال ابن القيم رحمه الله: ظاهر الحديث المبدوء به: أن التسميت فرض عين علی کل من سمع العاطس
يحمد الله (زاد المعاد، فصل فی هديه صلى الله عليه وسلم فی أذکار العاطس: ۴۳۷۱۲)

③ صحيح مسلم، کتاب السلام، باب من حق السلم للمسلم رد السلام: ۱۷۰۵۱۴ (رقم الحديث: ۲۱۶۲)

④ صحيح مسلم، کتاب السلام، باب من حق السلم للمسلم رد السلام: ۱۷۰۵۱۴ (رقم الحديث: ۲۱۶۲)

(صحيح البخاری و کتاب الجنائز، باب الأمر باتباع الجنائز (رقم الحديث: ۱۲۴۰)

⑤ مسند أحمد بن حنبل، فی مسانيد أبي أيوب رضي الله عنه: ۴۱۹۱۵)

⑥ (فتح الباری: ۷۳۶۱۱۰)

⑤ حاتف حضرات او اکثر حنابلہ ، شوافع او مالکیانو کبھی ابو زہد او ابن العربی پہ تزداد فرما کفایہ دی . حافظ ابن حجر رحمہ اللہ ہم دی مسلک نہ ترجیح ورکریدہ - (۱)
ذکر شوی تمام احادیث بلاشبہ پہ وجوب او پہ فرضیت دلالت کوی خو : دلالت علی سبیل الکفایہ کیدو منافی نہ دی . مثلاً د سلام جواب ورکول ہم دی سرہ ذکر شویدی خو دا بالاتفاق واجب علی الکفایہ دی ، دی وجہ نہ دا واجب خو دی خو کہ یو کس ہم پہ مجلس کبھی جواب ورکرو نو مجلس کبھی بہ د بولو نہ کافی شی - خو دا وجوب ہمہ دی چه کله پرنجی کوونکی " الحمد للہ " ویلی وی . کسی ب واجب نہ دی -

قوله: فيه أبوهريرة: دی پس راتلونکی باب کبھی ذکر شوی د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ حدیث مراد دی چه د هغی الفاظ دی " ان الله يحب العباس ويكره التشدب ، فإذا عطس فحمد الله ، فحق على كل مسلم سعه أن يشته " (یعنی اللہ تعالیٰ تہ پرنجی کول خویش او اسویلی کول ناخوبنہ دی ، تاسو کبھی چه کله خوک پرنجی او کروی نو دی دی الحمد للہ او وائی او د اوریدونکی مسلمان حق دی چه دی پہ " یرحمک اللہ " سرہ ددی جواب ورکری)
امام بخاری رحمہ اللہ پہ باب کبھی د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ چه کوم روایت ذکر کړیدی ، دیکبھی مطلقاً د " تشیت العاطس ذکر دی ، د خہ قسم قید نشته دی . حال دا دی چه امام بخاری رحمہ اللہ د " اذا حمد الله " قید لگولی دی ، دا قید د حضرت ابوہریرہ پہ ذکر شوی روایت کبھی دی ، امام بخاری رحمہ اللہ " فيه أبوهريرة " چه اوویلی نو دی تہ ئی اشارہ اوکړه ، چه د حضرت براء بن عازب روایت کبھی مطلق د تشیت ذکر د " اذا حمد الله " په قید سرہ مقید دی -

شارح بخاری ابن بطال فرمائی چه امام بخاری رحمہ اللہ لره پکار وو چه دی باب کبھی ئی پومبی د حضرت ابوہریرہ روایت ذکر کړی وې دینہ پس ئی د حضرت براء بن عازب روایت راوړې وې ، دی دپارہ چه معلوم وې چه دیکبھی عام پہ خپل عموم باندی نہ دی خو امام تہ مرگ او اجل نیته ورنکړه او ده داسې تہذیب او ترتیب قائم نہ کړی شو - (۲)
خو حافظ ابن حجر رحمہ اللہ لیکلی دی :

" والواقع أن هذا الصنيع لا يختص بهذه الترجمة ، بل قد اكمل منه البخاري الصحيح ، فطالما ترجم بالتقيد والتخصيص كما في حديث الهاب من اطلاق أو تعميم ويكتفي من دليل التقيد والتخصيص بالإشارة ، إمالمات وقع في بعض طرق الحديث الذي يورده ، أو في حديث آخر ، كما صنع في هذا الهاب ، فإنه أشار بقوله : " فيه أبوهريرة " إلى ما ورد في حديثه من تقيد الأمر بتشيت العاطس بما إذا حمد ، وهذا أدق التصرفين ، و دل

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۷۳۶ ، ردالمختار علی الدرالمختار . کتاب الحظر والاباحہ . فصل فی البیع : ۵ / ۲۹۳

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۷۳۶

(۳) شرح صحيح البخاری لابن بطال : ۱۹ / ۳۶

اکثاره من ذلك على أنه عن عبد منه ، لأنه مات قبل تبيذيد ، بل عد العلماء ذلك من دقيق فهمه ، وحسن تصرفه في إشار الأخصى على الأجل ، شحذا للذهن ، وبشاشا لمالب على تتبع طرق الحديث إلى غير ذلك من الفوائد" (۱)

د حافظ ابن حجر رحمه الله د کلام حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله د دې اسلوب او د صنیع نه د صحیح بخاری تراجم دک دی . امام بخاری رحمه الله یو خاص ترجمه یا د یو قید سره مقید ترجمه الباب قائم کړی ، اود دې تر لاندې چه کوم احادیث ذکر کوی هغه یا عام وی یا مطلق وی . امام بخاری رحمه الله ترجمه الباب مقید یا خاص ذکر کړی د بته اشاره کوی چه حدیث کنبی د عام سره خاص او د مطلق سره مقید مراد دې ځکه چه دا تخصیص او تقيید د دې حدیث په بعض نورو طرقو کنبی ذکر وی ، امام بخاری رحمه الله په ترجمه الباب سره دې طرقو ته اشاره کوی ، یا یو بل حدیث کنبی د دې ذکر وی امام هغې ته اشاره کوی لکه چه دلته کنبی " فيه أبوهريرة " نې او ویلې بل حدیث ته نې اشاره او کړه ، چه دیکنبی د تشمیت حکم مطلق نه دې بلکه مقید بالحمد دی ، د صحیح بخاری په تراجمو کنبی دا صنیع ډیره موندلې کیږی چه کومه د دې خبرې علامت دې چه امام د تشخیز د اذهانو دپاره او طالب علم ته د حدیث د طرقو په تلاش باندې ترغیب ورکولو دپاره داسې په قصد سره کوی -

هغه خلق چه کوم د تشمیت د حکم نه مستثنی دی ① بهر حال د تشمیت د دې عام حکم نه یو خو هغه پرنجی والا مستثنی دی ، چه کوم " الحمد لله " نه وی ویلې -

② دویم کافر هم د دې حکم لاندې نه دې داخل ، سنن ابی داود کنبی د حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه روایت دی " کانت اليهودیتعاطسون عند النبی صلی الله علیه وسلم رجاء أن یقول : یرحمکم الله ، فکان یقول : یرحمکم الله ویصلح بالکم " (۲) (یهودو به د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خوا کنبی پرنجی کولو په دې امید چه حضور صلی الله علیه وسلم به دوی ته یرحمکم الله " او وائی ، خو حضور به یرحمکم الله ویصلح بالکم) یعنی الله تعالی دې تاسو ته هدایت درکړی او د ستاسو د حالت اصلاح دې اوکړی ، به فرمانل)

③ دریم د زکام په وجه پرنجی کوونکې کس هم د دې حکم په عموم کنبی نه دې داخل - حضرت ابوهریره روایت دی " شئت أحاک واحدة ، وثنتین ، وثلاثا ، وما کان بعد ذلك فهو زکام " (۳) یعنی خپل مسلمان رور ته یرحمکم الله سره جواب ورکړه ، یو ځل یا دوه ځله یا درې ځله ، دینه پس که ده ته پرنجی راغلو نو دا زکام دې -

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۷۳۷

(۲) سنن ابی داود ، کتاب الأدب ، باب کیف یشت الذمی : ۴ / ۳۰۸ (رقم الحدیث : ۵۰۳۸)

(۳) سنن ابی داود ، کتاب الأدب ، باب کم مرة یشت العاطس : ۴ / ۳۰۸ (رقم الحدیث : ۵۰۳۴)

امام مالک رحمه الله په مؤطا کښې د عبد الله بن ابی بکر نه مرفوع روایت نقل کړې چې رسول الله ﷺ فرمائی "إن عطس فشتته، یم إن عطس فشتته، ثم إن عطس فشتته وقلل: إنك مضنوك" قال عبد الله بن أبي بكر: لا أدري، أبعد الثالثة أو الرابعة؟^(۱) یعنی که ده ته پرنجې راشی نو ده ته یرحمک الله سره جواب ورکړه، بیا که پرنجې او کړی نو یرحمک الله ورته او وایه که بیا راشی نو یرحمک الله ورته او وایه که بیا ورته پرنجې راغلو نو ورته او وایه د ستا زکام دې راوی عبد الله بن ابی بکر وائي ما ته نه ده معلومه چې دا جمله د دریم ځل نه پس ویل دی او که د څلورم ځل نه پس

عبد الرزاق هم په خپل "مصنف" کښې د عبد الله بن ابی بکر په طریق سره دا روایت نقل کړې چې دیکښې دی "فشتته ثلاثا واما كان بعد ذلك، فهو زكام" ^(۲) یعنی درې ځله "یرحمک الله" او وایه دینه پس زکام دې -

ابن ابی شیبې د عمرو بن العاص په طریق سره روایت رانقل کړې چې دیکښې دی "فشتتوه ثلاثا فلان زاد، فهو داء يخرج من رأسه" ^(۳) یعنی درې ځله یرحمک الله او وائي، دینه زیات که ورته پرنجې راغلو نو دا یو بیماری ده چې دده د سره رااوځي، خو دا روایت موقوف دې -

دارنگه د عبد الله بن زبیر یو موقوف روایت هم دوی نقل کړې چې "إن رجلا عطس عنده، فشتته، ثم عطس، فقال له في الرابعة: أنت مضنوك" ^(۴) یعنی د عبد الله بن زبیر په خوا کښې یو سړی ته پرنجې راغلو، دوی اوویل یرحمک الله، ده ته بیا پرنجې راغلو نو په څلورم ځل ئې ورته اوویل: ته زکام وهلې ئې "

امام ترمذی رحمه الله د حضرت سلمه رضی الله عنه نه هم یو مرفوع روایت د عبد الله بن مبارک په طریق سره رانقل کړې چې دیکښې دی: عطس رجل عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، وأنا شاهد، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: یرحمک الله، ثم عطس الثانية والثالثة: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: هذا رجل مزموم -

یعنی د حضور اکرم ﷺ په خوا کښې یو سړی پرنجې اوکړو او څه هم حاضر ووم، نو حضور ﷺ ده ته یرحمک الله اوویل: په دویم ځل او په دریم ځل ئې هم پرنجې اوکړو نو حضور اوفرمانل: د ده زکام دې -

دینه پس امام ترمذی هم دا روایت د يحيى بن سعيد په طریق سره نقل کړې چې، دیکښې دی "إلا أنه قال له في الثالثة: أنت مزموم" یعنی په دریم ځل حضور ﷺ اوفرمانل: د ستا زکام دې -

^(۱) المؤطاء للإمام مالک رحمه الله، کتاب الاستئذان، باب التشميت في العاطس: ۹۸۵/۲

^(۲) مصنف عبد الرزاق، باب وجوب التشميت: ۴۵۳/۱۰ (رقم الحديث: ۱۹۴۸۲)

^(۳) فتح الباری: ۷۳۷/۱۰

^(۴) فتح الباری: ۷۳۷/۱۰

امام ترمذی رحمہ اللہ دې روایت لره د عبدالله بن مبارک په روایت ترجیح ورکړېده - (۱)
ددې تمامو روایتونو نه دا خبره خو بهر حال قطعی طور باندې معلومه شوه چه د "تشمیت
د عام حکم نه د زکام په وجه پرنجې کوونکې کس مستثنی دې -

وراندې په روایتونو کښې اختلاف دې چه په دویم ځل به په ده دا حکم لگولې کیږي یا په
دریم ځل پرنجې کولو سره به دې "مزکوم" گرځولې کیږي . صحیح او راجح قول په دریم
ځل پرنجې کولو سره په ده دا حکم به لگولې کیږي (۲) او مطلب به دا وی چه اوس ته ددې
دعا مستحق نه ئې ځکه چه دا دعا شریعت کښې د هغه پرنجې کوونکې سړی سره خاص ده
چه د هغه پرنجې د څه بیماری یا د زکام په وجه نه وی بلکه هغه پرنجې مراد دې چه کوم د
نشاط او د تازگۍ سبب جوړېږي لکه چه علامه ابن عربی په شرح د ترمذی کښې لیکي :

"إذا تكرر العطاس في المجلس الواحد، تكرر القول في الحمد والرد.... فاختلف الرواة فيه اختلافا كثيرا،
فقيل: يقال له في الثانية: إنك مزكوم، وقيل: يقال له في الثالثة، وقيل في الرابعة... والأصح أن ذلك في
الثالثة، المعنى في قوله: إنك مضنوك، أي مضيق على مجاري نفسك، فهو مرض حادث لا خفة محمودة، فإن
قيل: كان حقه إذا دل على أنه ألم أن يضاعف له الدعاء؟ قيل: يدعى له، ولكن ليس بدعاء العطاس المشروم،
ولكن دعاء المسلم لمسلم من العافية والسلامة، وليس من باب التشميت" (۳)

دې عبارت کښې دا اشکال هم حل کړې شو چه د زکام په پرنجې کوونکې د "یرحمک الله"
ویلو خو زیات مستحق دې ، بیا دده په حق کښې "تشمیت" ولې ضروری نه دې ؟
جواب واضح دې چه "یرحمک الله" ویل دې موقع باندې د یو مخصوص عمل په طور شرعا
وضع کړې شوېدې ، دې وجه نه د بیمار دپاره خو نورې دعاگانې کیدې شی ، خو د
تشمیت حکم دده په حق کښې به نه وی جاری - (۴)

دینه دا هم معلومه شوه چه که یو زکام والا ته پرله پسې پرنجې نه راځي بلکه په وقفه وقفه
سره یو پرنجې ورته راځي ، یا د زکام په وجه ورته په مجلس کښې صرف یو ځل پرنجې
راغلو دوه درې پرنجې ورته رانغلل نو تشمیت د ده حق کښې ضروری نه دې ، ځکه چه دې
بیمار دې - (۵)

آخره کښې دا خبره پاتې کیږي چه یو سړی ته د زکام په وجه پرنجې راځي خو دې الحمد لله
وایی نو دده په جواب کښې یرحمک الله ویل جائز دی او که نه؟ نو دیکښې دوه قوله دي -
د حضرت ابوهریره د یو حدیث نه ددې نهی معلومیږي چه کوم ابویعلی او ابن السني ذکر
کړېدې د هغې الفاظ دی :

(۱) سنن الترمذی ، کتاب الأب ، باب ما جاء کم یشمیت العاطس : ۸۴ / ۵ (رقم الحديث : ۲۷۴۳)

(۲) فتح الباری : ۷۳۸ / ۱۰

(۳) شرح الترمذی لابن عربی المالکی ، کتاب الأدب ، باب ما جاء کیف تشمیت العاطس : ۲۰۲ ، ۲۰۱ / ۱۰

(۴) فتح الباری : ۷۲۹ / ۱۰

(۵) فتح الباری : ۷۴۰ / ۱۰

«إذا عطف أحدكم فليشمتته جليسه، فإن زاد على ثلاث فهو مزكوم، ولا يشمتته بعد ثلاث»^(۱)
 دې حديث کښې د درې څلو نه پس د تشمیت نه منع شويده، خو امام نووی رحمه الله
 فرماني چې د دې په سند کښې د یو راوی حال ما ته معلوم نه شو، خو د روایت باقی سند
 صحیح دي -^(۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني هغه راوی سلیمان بن ابی داود دي چې ده لره امام نسائي
 رحمه الله ضعیف او غیر مامون ګرځولې دي -^(۳)
 د دې په عکس د عبید بن رفاعه د یو روایت نه جواز معلومېږي چې کوم امام ترمذی او
 ابوداود نقل کړيدي، ددې الفاظ دي: «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يشمت العاطس ثلاثاً،
 فإن زاد، فإن شئت فشمتته، وإن شئت فلا»^(۴)

او په سنن ابی داود کښې دي: «تشمت العاطس ثلاثاً فإن شئت أن تشمتته فشمتته، وإن شئت فكف»
 سنن ابی داود، کتاب الأدب وپاب کم مرة يشمت العاطس ۳۰۸/۳ (رقم الحديث: ۵۰۳۶)
 دې روایت نه اختیار او جواز معلومېږي، اگر چه امام ترمذی رحمه الله د دې حديث سند
 مجهول او حديث ئې غریب ګرځولې دي، دوی فرمائي: «هذا حديث غريب، وإسناده مجهول»^(۵)
 خو حافظ ابن حجر فرماني چې دده تمام سند مجهول نه دي، بلکه اکثر راویان ئې ثقه دي،
 خو د بعض په نومونو کښې تغیر او ابهام موندلې کیږي -^(۶) ابن عربی په شرح د ترمذی
 کښې په دې تبصره کړيده او لیکلې ئې دي:

«وهو وإن كان مجهولاً، فإنه يستحب العمل به، لأنه دعاء بخير وصلة للجليس وتودد له»^(۷)
 اگر چه دیکښې راوی مجهول دي خو بیا هم په دې عمل مستحب دي ځکه دا دعاء د خیر
 ده او دیکښې د ملګری سره د تعلق او د محبت اظهار هم دي -
 ابن عبد البر په شرح د مؤطا کښې ددې حديث د نقل کولو نه پس فرماني چې په دې عمل
 کول زیات بهتر او اولی دي -^(۸)
 حاصل د کلام دا چې د تشمیت د عام حکم نه ددرې کسانو تخصیص شويدي، یو هغه کس
 چې هغه الحمد لله نه وی ویلې، دویم کافر او دریم زکام وهلي -

^(۱) فتح الباری: ۱۰/۷۳۹

^(۲) فتح الباری: ۱۰/۷۳۹

^(۳) فتح الباری: ۱۰/۷۳۹

^(۴) سنن الترمذی کتاب الأدب باب ما جاء کم يشمت العاطس ۵/۸۵ (رقم الحديث: ۲۷۴۴) ايضاً سنن ابی
 داود ۴/۳۰۸ (رقم الحديث: ۵۰۳۶)

^(۵) سنن الترمذی، کتاب الأدب باب ما جاء کم يشمت العاطس: ۵/۸۵

^(۶) فتح الباری: ۱۰/۷۳۹

^(۷) شرح الترمذی لابن عربی مالکی، کتاب الأدب باب ما جاء کم يشمت العاطس: ۱۰/۲۰۵

^(۸) التمهيد لابن عبد البر في مرويات عبد الله بن أبي بكر، حديث تاسع عشر: ۱۷/۳۲۸

عالمانو دې دریو سره په څلورم نمبر کښې هغه کس هم داخل کړيدې چې کوم تشمیت نه خوښوی ، یعنی چې دیو کس باره کښې په قرائنو معلومه شی چې دې تشمیت ښه نه گنږي نو ده ته په یرحمک الله سره جواب نه دی ورکول پکار ، تشمیت اگر چې سنت دې ، خو دا صرف د هغه کس په حق کښې مسنون دې چې ده ته دا خوښ وی ، چې څوک دا په څه وجه هم نه خوښوی نو دده حق کښې دا سنت نه دې - (۱)

ابن دقیق العید فرمایي چې " تشمیت " تر هغه نه دی پریخودل پکار چې ترکومي د ضرر یر نه وی او د ضرر د یرې په صورت کښې د دې د پریخودو جواز شته ، دینه وړاندې نشته دې - (۲)

۱۳۵=بَاب مَا يُسْتَحَبُّ مِنَ الْعُطَاسِ وَمَا يُكْرَهُ مِنَ التَّثَاؤِبِ

[۵۸۶۹] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَلْبٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤِبَ فَإِذَا عَطَسَ فَحَيِّدَ اللَّهُ فَحَقِّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمْعُهُ أَنْ يُشْمِتَهُ وَأَمَّا التَّثَاؤِبُ فَإِنَّهَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِذَا قَالَ هَاضِيكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ [ر: ۳۱۵]

امام بخاری رحمه الله دې باب کښې د پرنجې د خوښوالی او د اسویلی د ناخوښوالی بیان کړيدې -

دباب روایت د حضرت ابوهریره نه دې رسول الله ﷺ فرمائی الله تعالی پرنجې خوښوی او اسویلی کول ورته ناخوښه دی ، چې کله یو سړې پرنجې اوکړي او " الحمد لله " اوایي نوهر هغه مسلمان چې دا واورې په ده واجب دی چې د دې جواب په یرحمک الله سره ورکړي ، تر کومي چې د اسویلی تعلق دې نو دا د شیطان د طرفه دې ، حتی الوسع د اسویلی بندولو کوشش اوکړي ، ځکه چې اسویلی اخستو چې کله یو کس د " هاء " اواز کوي نو شیطان خاندی (او خوشحالیږي) -

عطاس یعنی پرنجې د نشاط او د بدن د سپکیدو په وجه راځي ، او پرنجې نه پس د سړې طبیعت کښې زیاته تازگی او نشاط پیدا کیږي ، دې وجه نه دا خوښ عمل دې -

ددې په عکس اسویلی کول د ناراستی او د سستی علامت دې ، او د بدن د درنیدو په سبب دا پیدا کیږي دې وجه نه دا ناخوښه دې ، حاصل دا چې د پرنجې خو بنیدل او د اسویلی ناخوښه کیدل دواړه د سبب په اعتبار سره دی ، لکه علامه قسطلانی فرمائی :

فالمحبة والكراهة اللذان كوران منصرفان إلى ما ينشأ عن سببهما (۳)

د اسویلی د شیطان د طرفه کیدو مطلب دا دې چې دومره زیات خوراک کول چې طبیعت درون او ناراسته شی ، د شیطان په واسطه او په وسوسه کیږي ، دې وجه نه ددې نسبت.

(۱) فتح الباری : ۷۴۰/۱۱۰

(۲) فتح الباری : ۷۴۰/۱۱۰

(۳) ارشاد الساری : ۲۲۳/۱۳

باب ۱۲۱ = إِذَا عَطَسَ كَيْفَ يُشَمِّتُ

[۱۲۱هـ] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَإِذَا قَالَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَلْيَقُلْ يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ

پرنجی کوونکي ته څنگه جواب ورکړې شی ؟ امام بخاری رحمه الله دې باب ددې طريقه بیان کړېده -

روایت د باب کښې ددې طريقه بیان شوېده چه پرنجې کوونکې چه * الحمد لله * او وائی او دده ملگري چه ده ته یرحمک الله سره جواب ورکړې ، نو چه کله دې ده ته یرحمک الله او وائی نو دې دې ورته په جواب کښې او وائی * یهدیکم الله و یصلح بالکم * -

حاصل دا چه کله د پرنجی جواب څوک په یرحمک الله سره ورکړې نو پرنجی کوونکې دې د دې په بدله کښې ورته دوه دعائیه جملې او وائی یو یهدیکم الله او دویم یصلح بالکم -

طبری د حضرت ابن مسعود او د حضرت ابن عمر نه روایت نقل کړېدې . دیکښې د * یهدیکم الله ویصلح بالکم * په ځانې * یغفر الله لنا ولکم * دې یعنی پرنجی والا به د * یرحمک الله * په جواب کښې * یغفر الله لنا ولکم * وائی - (۲)

شارح بخاری ابن بطال د امام مالک او د امام شافعی په باره کښې لیکلې دی چه دوی په حدیث کښې وارد دواړو قسم جملو کښې اختیار ورکړېدې - (۳)

ابن رشد فرمائی چه * یغفر الله لنا ولکم * ویل زیات بهتر دی ځکه چه مکلف د طلب او د دعاء د مغفرت زیات محتاج وی ، (۴)

بهر حال مشهور خو * یهدیکم الله و یصلح بالکم * دې لکه چه دلته روایت د باب کښې دې ، که دواړه جمع کړې شی نو زیات بهتر دې - (۵)

باب ۱۲۲ = لَا يُشَمِّتُ الْعَاطِسُ إِذَا لَمْ يَحْمَدِ اللَّهَ

[۱۲۲هـ] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ رَاضِي اللَّهِ عَنْهُ يَقُولُ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَمَّتْ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ الْآخَرَ

(۱) ارشاد الساری : ۲۲۶ / ۱۳

(۲) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۳۶۸ / ۹ . ارشاد الساری : ۲۲۵ / ۱۳

(۳) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۳۶۸ / ۹ . ارشاد الساری : ۲۲۵ / ۱۳

(۴) ۳۸ فتح الباری : ۷۴۳ / ۱۰ . ارشاد الساری : ۲۲۵ / ۱۳

(۵) فتح الباری : ۷۴۳ / ۱۰ . ارشاد الساری : ۲۲۵ / ۱۳

فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَمَّتْ هَذَا وَلَمْ تُشَمِّتْنِي قَالَ إِنَّ هَذَا حَمْدُ اللَّهِ وَلَمْ تُحَمِّدِ اللَّهَ [ر: ۵۸۷۴] لکه چه دینه وړاندې تفصیل سره ددې بحث تیر شو چه پرنجی والا چه "الحمد لله" اووانی نو بیا هله ده ته جواب ورکول ضروری دی ، خو که ده الحمد لله او نه ویلې نو پرنجی اوریدونکی باندې جواب ورکول واجب نه دی - حدیث د باب کښې ددې تصریح راغلې ده - امام نووی رحمه الله وائی چه یو سړی پرنجی اوکړو او ده "الحمد لله" او نه ویلې نو ده ته "الحمد لله" یادول مستحب دی دې دپاره چه دې "الحمد لله اووانی او بیا ده" یرحمک الله سره جواب ورکړې شی - (۱)

۱۲۸ = بَابُ إِذَا تَشَاءَبَ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ

[۵۸۷۲] حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ قَبْرِ بْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَّاسَ وَيَكْرَهُ التَّشَاؤِبَ فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللَّهَ كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمْعُهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ وَأَمَّا التَّشَاؤِبُ فَإِنَّهَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَشَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُرْدَهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَشَاءَبَ ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ [ر: ۳۱۱۵]

چا ته چه اسوېلې راشی نو دې دې په ځله باندې لاس کېږدی ، د اسوېلې اخستو وخت کښې ځله وازیږی او که لاس وغیره باندې دا پته نه کړې شی نو یو خو دا یره ده چه ځلې ته مچ وغیره به ورننووځې دویم مخ بد لگی ، دې وجه نه د دې پتول پکار دی - "تشاوب" واو سره هم دې او په همزه سره تشاوب "هم دې" -

حدیث د باب کښې د لاس د ایڅودو ذکر نشته دې ، امام بخاری رحمه الله چه په ترجمه الهاب کښې کوم الفاظ ذکر کړیدی نو ، دا الفاظ د سنن ابن ماجه په روایت کښې دی ، هلته د روایت الفاظ دی "إِذَا تَشَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ ، وَلَا يَعْوَى ، فَمِنْ الشَّيْطَانِ يَضْحَكُ مِنْهُ" (۲) یعنې تاسو کښې چه چا ته اسوېلې راشی نو دې دې خپل لاس په ځله کېږدی او په زوره دې اواز نه اوباسی ځکه چه شیطان د دې په وجه خاندی - دا روایت چه د امام بخاری رحمه الله په شرط پوره نه وو ، دې وجه نه امام د خپل عادت مطابق په ترجمه الهاب کښې د دې ذکر اوکړو ، د مسلم شریف په روایت کښې دی "إِذَا تَشَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَيَسْكُ بِيَدِهِ عَلَى فِيهِ" (۳)

قوله: فَإِذَا تَشَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُرْدَهُ مَا اسْتَطَاعَ: یعنې چه چا ته اسوېلې راشی نو دې دې

(۱) ارشاد الساری: ۱۱۳ / ۲۲۶ فتح الباری: ۱۰ / ۷۴۵

(۲) سنن ابن ماجه، کتاب الصلاة باب ما یکره فی الصلاة رقم الحدیث: ۹۶۸، ارشاد الساری: ۱۳ / ۲۲۷.

فتح الباری: ۱۰ / ۷۴۶

(۳) صحیح مسلم، کتاب الزهد، باب تسمیت العاطس و کراهة التثاوب: ۱۲ / ۴۱۳

حتى الوسع دا بند کړی یعنی د ایسارولو اسباب دې اختیار کړی -

بعضو ویلي دي چه "إذا تشاب" ، د "إذا أراد أن يتشأوب" په معنی دې یعنی چه خوک اسویلي کوی نو اسویلي دې نه کوی بلکه دا دې رد کړی - (۱)

اسویلي چه کله په خپله راخی نو د دې رد کول دیر کرتې مشکل وی ، په مانځه کښې د دې کراحت نور هم زیاتیرې عالمانو لیکلي دي چه د رسول الله ﷺ تصور دې اوکړې شی نو اسویلي راتلل به موقوف شی -

شاید ددې وجه دا وی چه د رسول الله ﷺ په خصائصو کښې یو خصوصیت دا بیان شوې دې چه دوی کله هم اسویلي نه دي کړي ، امام بخاری رحمه الله په "تاریخ" کښې او ابن ابی شیبه په "مصنف" کښې د یزید بن الاصم یو مرسل روایت نقل کړيدي ، دیکښې دی :
"ما تشأب النبي صلى الله عليه وسلم قط" (۲)

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې دا وضاحت نه دي کړې چه د اسویلي راتلو په وخت کوم یو لاس په ځله ایخودل پکار دی ؟ په یو روایت کښې ددې تصریح هم نشته دي ، خو صحیح ابی عوانه کښې د دې روایت ذکر کولو نه پس د یو راوی سهیل عمل نقل کړې شوې دي چه دوی د حدیث بیانولو نه پس به خپل گس لاس په ځله کیخودو (۳) چه دینه معلومیږي چه گس لاس په ځله ایخودل پکار دی خو د ده په دې عمل کښې دا امکان هم شته چه کیدي شی چه د ښی لاس د تخصیص د ختمولو دپاره ده داسې کړې وی ، د دې ښودلو دپاره چه په داسې موقع باندې په ځله گس لاس هم ایخودي شی - (۴) والله اعلم

وصلی الله علی خیر خلقه محمد وعلی آله وصحبه أجمعین

وهذا آخر ما اردنا ايراداً من شرح احاديث كتاب الطب وكتاب اللباس وكتاب الادب من صحيح البخاري رحمه الله تعالى للشيخ المحدث الجليل سليم الله خان حفظه الله ورعا ومتعنا الله بطول حياته وقد وقع الفراغ من تسويدا، واعادة النظر فيه، ثم تصحيح ملازم الطبع بيوم الاثنين ١٢ ربيع الاول ١٤٢٥ هـ الموافق ٣ مايو ٢٠٠٤ م والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات وصلی الله عليه النبي الامي وآله وصحبه وتابعيهم وسلم عليه وعليهم ما دامت الارض والسماوات، رتبه وراجعه نصوصه وعلق عليه ابن الحسن العباسي عضو قسم التحقيق والتصنيف والاستاذ بالجامعة الفاروقية، وفقه الله تعالى لاتمام باقي الكتب كما يحبه ويرضاه وهو على كل شيء قدير، ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم، ويليه ان شاء الله شرح كتاب الاستيذان -

(۱) فتح الباری : ۱۰ / ۷۴۶

(۲) فتح الباری : ۱۰ / ۷۴۷

(۳) ارشاد الساری : ۱۳ / ۲۲۷

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ / ۲۲۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ((مصادر ومراجع))

- القران الكريم: كلام رب العالمين.
- الابواب والتراجم لصحيح البخاري: شيخ الحديث مولانا محمد زكريا صاحب (متوفى ١٣٠٢ هـ مطابق ١٩٨٢ م) ابيج ايم سعيد كينفي
 باكستان چوك كراچي.
- اتحاف السادة المتقين بشرح أسرار إحياء علوم الدين: علامه سيد محمد بن محمد الحسيني الزبيدي المشهور بمرتضى
 (متوفى ١٢٠٥ هـ) دار إحياء التراث العربي
- الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان امام ابو حاتم كحيد بن حبان بسقى متوفى ٣٥٣ هـ مؤسسة الرسالة بيروت.
- احسن الفتاوى مفتي رشيد احمد صاحب لدهيانوى ابيج ايم سعيد كينفي
- أحكام القرآن - علامه محمد بن عبدالله ابن العربي مالكي دار المعرفة بيروت،
- أحكام القرآن - علامه ابوبكر احمد بن علي جصاص دار الكتب العربية، بيروت،
- أحكام القرآن - مولانا ظفر احمد عثمان ادارة القرآن كراچي
- إحياء علوم الدين مع شرح اتحاف السادة المتقين: امام محمد بن محمد الغزالي (متوفى ٥٠٥ هـ) دار إحياء التراث العربي. بيروت،
- الأدب المفرد مع شرح فضل الله الصمد، امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري المتوفى (٢٥٦ هـ) مكتبة الإيمان
 المدينة المنورة-
- كتاب الأذكار النووية بشرح الفتوحات الربانية: إمام محي الدين أبو زكريا يحيى بن شرف النووي (٦٤٦ هـ). المكتبة الإسلامية
 لصحابها الحاج رياض الشيخ
- إرشاد الساري شرح صحيح البخاري: ابو العباس شهاب الدين أحمد بن محمد القسطلاني (متوفى ٩٢٣ هـ) الطبعة الكبرى
 الأميرية. مصر طبع سادس ١٣٠٣ هـ
- الإستيعاب في أسماء الأصحاب بهامش الإصابة: ابو عمر يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبد البر (متوفى ٤٤٣ هـ) دار الفكر
 للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت
- أسد الغابة عز الدين أبو الحسن علي بن محمد الجزري المعروف بابن الأثير المتوفى ٦٣٠ هـ دار الكتب العلمية بيروت _
- أشعة اللغات: شيخ عبد الحق محدث دهلوي (متوفى ١٠٥٢ هـ) مكتبة نوريه رضويه سكهرپاكستان،
- الإصابة في تمييز الصحابة: شهاب الدين ابو الفضل أحمد بن علي القسطلاني البصري المعروف بابن حجر (متوفى ٨٥٢ هـ)
 دار الفكر. بيروت
- إعلاء السنن علامه ظفر احمد عثمان متوفى ١٣٩٣ هـ ادارة القرآن كراچي
- الأعلام: خير الدين بن محمود بن محمد الزركلي (متوفى ١٣٩٦ هـ مطابق ١٩٧٦ م) دار العلم للملايين
- الإكمال - الأمير الحافظ ابن ماكولا متوفى (٨٤٥ هـ) محمد امين دبح بيروت. لبنان
- شرح الأبى على مسلم (انظروا إكمال المعلم). ابو عبد الله محمد بن خلفه الابن البالكي رحمه الله، المتوفى ٨٢٧ هـ، دار إحياء
 التراث العربي بيروت-

- الفية الحديث للحافظ العراقي: إمام أبو الفضل زين الدين عبد الرحيم بن الحسين العراقي (المتوفى ٨٠٦ هـ) دار الجيل بيروت،
 امداد الفتاوى / مولانا اشرف علي تهانوي (١٣٦٣ هـ) مكتبة دار العلوم كراچی
 امداد الباري / حضرت مولانا عبد الجبار اعظمی، مكتبة حرم مراد آباد۔
 الانصاف في معرفة الراجح من الخلاف لعلاء الدين علي بن سليمان مردوي دار احیاء التراث العربی۔
 أنوار الباري: مولانا سيد أحمد رضا بجنوري مدظلهم، مدينه پريس بجنور
 أوجز المسالك إلى مؤطأ مالك: شيخ الحديث حضرت مولانا محمدر كریا صاحب (متوفى ١٣٠٢ هـ)، إدارة تالیفات اشرفیه ملتان،
 البحر الرائق علامة زين العابدين بن ابراهيم بن نجيم المتوفى ٩٦٩ هـ أو المتوفى یا المتوفى ٩٤٠ هـ مكتبة رشيدیه كوتہ
 بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ملك العلماء علام الدين ابوبكر بن مسعود الكاساني المتوفى ٥٨٤ هـ، ايچ ايم سعيد كينفي كراچی۔
 البدر الساري، حاشية فيض الباري: حضرت مولانا بدر عالم ميروني (١٣٨٥ هـ) رباني بك ديودھلي ١٩٨٠ م
 بنذل المجهود في حل أبي داود: حضرت العلامة خليل أحمد سهارنپوري (متوفى ١٣٣٦ هـ) مطبع دودة العلماء لکنھو، ١٣٩٣ هـ
 مطابق ١٩٤٣ م
 بهشتی زیور _ حضرت مولانا اشرف علي تهانوي ١٣٦١ هـ، مكتبة رحمانیہ لاھور۔
 تاج العروس من جواهر القاموس: أبو الفیض سيد محمد بن محمد المعروف بالمرتضى الزبيدي (١٢٠٥ هـ)، دار مكتبة الحياة
 بيروت لبنان،
 التاج والاكلیل على حاشية البواهب الجليل للإمام الموافق المالكي، دار الفكر، بيروت
 تاريخ الخيس في احوال أنفس نفيس: شيخ حسين بن محمد بن الحسن الديار بكري المالكي (متوفى ٨٦٦ هـ)، مؤسسة شعبان بيروت،
 التاريخ الصغير للأُمير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري المتوفى ٢٥٦ هـ، المكتبة الأثرية شيخ پورہ
 تاريخ عثمان بن سعيد الدارمي المتوفى ٢٨٠ هـ عن أبي زكريا يحيى بن معين المتوفى ٣٣٣ هـ دار البأمن لتراث ١٣٠٠ هـ
 التاريخ الكبير: أمير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري (متوفى ٢٥٦ هـ)، دار الكتب العلمية بيروت،
 تاريخ الطبري أبو جعفر محمد بن جرير الطبري المتوفى ٣١٠ هـ جري مؤسسة الرسالة
 تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف أبو الحجاج جمال الدين يوسف بن عبد الرحمن المزني (متوفى ٤٤٣ هـ) المكتب الإسلامي بيروت
 طبع دوم ١٣٠٣ هـ مطابق ١٩٨٣ م
 تدریب الراوی شرح تقریب النوای: حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطي (متوفى ٩١١ هـ) المكتبة العلمية مدينه منوره،
 تذكرة الحفاظ: حافظ أبو عبد الله شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان ذهبي (متوفى ٤٧٨ هـ)، دار المعارف العشانيه الهند،
 تربيت السالك، حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ١٣٦١ هـ جري دار الاشاعت كراچی
 التعليق الصبيح: حضرت مولانا محمد ادريس صاحب كاندھلوی متوفى ١٣٦٦ هـ مكتبة عشانيه لاھور
 تعليقات على تهذيب الكمال، الدكتور بشار عواد معروف حفظه الله تعالى مؤسسة الرسالة الطبعة الأولى ١٣١٣ هـ،
 تعليقات على لامع الدراري شيخ الحديث مولانا محمدر كریا المتوفى ١٣٠٢ هـ، الموافق ١٩٨٣ م، مكتبة إمدادية مكة المكرمة۔
 تعليقات ابن ماجه للشيخ محمد فؤاد عبد الباقي، دار الكتاب اللبناني، بيروت
 تغليق التعليق للحافظ أحمد بن علي المعروف بابن حجر المتوفى ٨٥٢ هـ، المكتب الإسلامي ودار عبار۔

- تفسير القرآن العظيم: حافظ أبو الفداء عماد الدين إسماعيل بن عمر بن كثير دمشقي (متوفى ٧٤٣هـ) دار الفكر بيروت،
تفسير الطبري (جامع البيان) إمام محمد بن جرير الطبري المتوفى ٢٢٠هـ دار المعرفة بيروت -
التفسير الكبير (مفاتيح الغيب): إمام أبو عبد الله فخر الدين محمد بن عمر الحسين رازي (متوفى ٦٠٦هـ). مكتب الاعلام
الإسلامي إيران،
تفسير الكشاف: جارا الله محمود بن عمر الرمضاني (المتوفى ٥٣٨هـ). دار الكتاب العربي بيروت،
تفسير الماوردي على بن حبيب الماوردي، وزارة الاوقاف والشؤون الإسلامية، بيروت
تقريب التهذيب: حافظ ابن حجر عسقلاني (متوفى ٨٥٢هـ) دار الرشيد حلب ١٣٠٦هـ
تكملة فتح الملهم: حضرت مولانا محمد تقي عثمان مدظلهم. مكتبة دار العلوم كراچی،
التلخيص الحبير في تخريج أحاديث الرافعي الكبير: حافظ ابن حجر عسقلاني (متوفى ٨٥٢هـ). دار نشر الكتب الإسلامية (لاهور، ١٠٠٠)
تلخيص المستدرک (المطبوع بنيل المستدرک): حافظ شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان ذهبي (متوفى ٤٣٨هـ).
دار الفكر بيروت،
التمهيد لابن سيد البر: الحافظ أبو عمرو يوسف بن عبد الله مالكي (متوفى ٤٦٣هـ). المكتبة التجارية مكة المكرمة،
تنقيح الفتاوى الحامدية، علامه محمد امين بن عمر بن عبد العزيز المعروف بابن عاهددين.
تنوير الابصار للشيخ شمس الدين محمد بن عبد الله بن أحمد الغزي الحنفي، المتوفى ١٠٠٤ هجري، مكتبة رشديه كوتته.
تهذيب الاسماء واللغات: إمام أبو كري يحيى بن شرف الدين النووي (متوفى ٦٤٦هـ) إدارة الطباعة المتبريه،
تهذيب التهذيب: حافظ ابن حجر عسقلاني (متوفى ٨٥٢هـ) دائرة المعارف النظامية حيدرآباد دکن ١٣٣٥،
تهذيب الكمال: حافظ جمال الدين أبو العجاج يوسف بن عبد الرحمن مزي (متوفى ٤٣٣هـ). مؤسسة الرساله طبع اول ١٣١٣،
تيسير مصطلح الحديث للدكتور محمود الطحان حفظه الله قديمي كتب خانه كراچی.
الثقات: لابن حبان حافظ أبو حاتم محمد بن حبان بسقي (متوفى ٣٥٣هـ) دار المعارف العشائية حيدرآباد ١٣٩٣هـ،
جامع ترمذی (سنن ترمذی): إمام أبو عيسى محمد بن عيسى بن سورة ترمذی (متوفى ٢٤٩هـ) ايچ ايم سعيد كهني كراچی
دار احیاء التراث العربی
الجامع لأحكام القرآن: (تفسير قرطبي) إمام أبو عبد الله محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي (متوفى ٦٤١هـ) دار الفكر بيروت،
جامع المسانيد، للإمام أبي المؤيد محمد بن محمود الخوارزمي المتوفى ٦٦٥هـ، المكتبة الإسلامية سنندري لاجل پور
المرموم والتعديل/ عبد الرحمن بن أبي حاتم الرازي رحمه الله، المتوفى ٣٢٧ هـ، دائرة المعارف عشائية حيدرآباد دکن.
جمع الوسائل في شرح الشرائع - الامام علي بن سلطان القاري، رحمه الله، متوفى ١٠١٤ هـ، ادارة تاليفات اشرفيه ملتان -
العاوي للفتاوى: للحافظ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي المتوفى (٩١١هـ) مكتبة نورية رضوية فيصل آباد
حلية الأولياء: حافظ أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد أصبهاني شافعي (متوفى ٤٣٣هـ) دار الفكر بيروت،
خلاصة الخوارزمي (خلاصة تذهيب تهذيب الكمال) للعلامة صفي الدين الخوارزمي المتوفى ٩٣٣هـ، نه پس مكتب المطبوعات
الإسلامية بحلب
الدر المختار: علامه علام الدين محمد بن محمد الحسكي (متوفى ١٠٨٨هـ) مكتبة رشديه كوتته

الدر المنثور في التفسير بالمأثور: علامه حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطي (متولى ٩١١هـ) مؤسسة الرسالة،
دلائل النبوة: حافظ أبوبكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (متولى ٣٥٨هـ). مكتبة أثرية لاهور،
رد المحتار: علامه محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز حابدين دمشقي شامي (متولى ١٢٥٢هـ) مكتبة رشديه كوتته،
روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني: أبو الفضل شهاب الدين سيد محمود آلوسي بغدادى (متولى ١٢٤٠هـ)
مكتبة إمداديه ملتان،
زاد المعاد من هدى خير الأنام: حافظ شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أبي بكر المعروف بإبراهيم القيم (متولى ٤٥١هـ) مؤسسة
الرسالة. بيروت

السعالية في كشف مالى شرح الرقاية: علامه عبد الحى لكهنوى (متولى ١٣٠٣هـ) سهيل اكيدي لاهور،
سنن ابن ماجه: إمام أبو عبد الله محمد بن يزيد بن ماجه (متولى ٢٤٣هـ). قديمى كتب، غازه دار الكتب المصري قاهرة.
سنن أبي داود: إمام أبو داود سليمان بن الأشعث السجستاني (متولى ٢٤٥هـ) ايچ ايم سعيد كهنى كراچي دار إحياء السنة النبوية،
سنن دارقطني: حافظ أبو الحسن علي بن عمرو دارقطني (متولى ٣٨٥هـ) دار نشر الكتب الإسلامية لاهور
سنن دارمي: الإمام أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن: دارمي (٢٥٥هـ) قديمى كتب، خانه كراچي
السنن الكبرى للبيهقي: إمام حافظ أبوبكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (متولى ٣٥٨هـ) نشر السنة ملتان،
السنن الصغرى للنسائي: إمام أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي (٣٠٣هـ) قديمى كتب، خانه كراچي،
السنن الكبرى للنسائي: إمام أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي (٣٠٣هـ) نشر السنة ملتان،
سير أعلام النبلاء: حافظ أبو عبد الله شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان ذهبي (متولى ٤٢٨هـ) مؤسسة الرسالة،
شذرات الذهب في أخبار من ذهب: علامه عبد الحى بن أحمد بن محمد بن العباد العكري الحنبل (متولى ١٠٨٩هـ) دار الأفاق
الجديدة بيروت.

شرح نخبة الفكر: ابن حجر عسقلان رحمه الله، قديمى كتب، خانه كراچي
شرح ابن البطال للإمام أبي الحسن علي بن خلف بن عبد الملك المعروف بإبراهيم بطال (متولى ٣٣٩هـ)، مكتبة الرشد،
الرياض، الطبعة الأولى ١٣٢٠هـ، ٢٠٠٠م،

شرح الكرماني (الكواكب الدراري) للعلامة شمس الدين محمد بن يوسف الكرماني (متولى ٤٨٦هـ) دار إحياء التراث العربى
شرح معاني الآثار إمام أبو جعفر أحمد بن محمد بن سلامة بن سلبه طحاوى (متولى ٣٢١هـ) مؤيد محمد آرام باغ
كراچي، مؤيد محمد آرام باغ كراچي،

شرح النووي على صحيح مسلم إمام أبو زكريا يحيى بن شرف النووي (٦٤٦هـ). قديمى كتب، خانه كراچي،
شرح: نتميز: لابن عربي: أبوبكر محمد بن عبد الله الاشبيلى المعروف بإبراهيم العربي المالكي المطبعة بالاهور.
شرح الجامي: علامه عبد الرحمن جامي رحمه الله، ايچ ايم سعيد كراچي
شرح الزرقاني على البوطاء للشیخ محمد بن عبد الباق بن يوسف الزرقاني المصري (متولى ١١١٣هـ، دار الفكر بيروت)
شرح نخبة الفكر: للإمام العافظ أحمد بن علي بن حجر عسقلان رحمه الله، (متولى ٨٥٢هـ) شركه دار الارقم بيروت
شعب الإيمان: إمام حافظ أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (متولى ٣٥٨هـ). دار الكتب العلمية بيروت، ١٤١٠هـ،

الشعر والشعر آملين قتيبة

السائل المحمدية: الإمام أبو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي (المتوفى ٢٤٩هـ). فاروق كتب غانته ملتان
الصحيح للبخاري: إمام أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري (متوفى ٢٥٦هـ). قديمي كتب غانته كراچی، دار الفكر
طبقات الشافعية الكبرى: علامه تاج الدين أبو نصر عبد الوهاب بن تقي الدين علي بن عبد الكافي (متوفى ٤٤١هـ). دار المعرفة بيروت،
الطبقات الكبرى: إمام أبو عبد الله محمد بن سعد (متوفى ٢٣٠هـ). دار صادر بيروت،
ظفر الأمان للعلامة عبد الحی الكهنوی المتوفى ١٣٠٣هـ، مكتب المطبوعات الإسلامية بحلب الطبعة الثالثة ١٣١٦هـ،
العرف الشذی (مطبوعه مع جامع ترمذی): إمام العصر علامه أنور شاه كشيدي (متوفى ١٣٥٢هـ) ايچ ایم سعيد کمپنی كراچی،
علوم الحديث (مقدمه ابن الصلاح حافظ تقي الدين أبو عمرو عثمان بن عبد الرحمن المعروف بابن الصلاح الشهرزوري (١٣٣هـ).
دار الفكر بيروت،

عبد القاري شرح صحيح البخاري: إمام بدر الدين أبو محمد محمود بن أحمد العيني (متوفى ٨٥٥هـ). إدارة الطباعة المنيرية،
عون المعبود شرح سنن أبي داود - شمس الحق عظيم آبادي، دار الفكر بيروت، لبنان -
الفاقي / علامه جارا الله أبو القاسم محمود بن عمر الزمخشري، المتوفى ٥٣٨هـ، دار المعرفة بيروت -
فتاوى ابن تيمية: تقي الدين أحمد بن تيمية الحراني (متوفى ٤٢٨هـ). طبعة الملك فهد،
الفتاوى البزازية، الإمام حافظ الدين محمد بن محمد بن شهاب، رشيديه كوتته.
الفتاوى الحديثية: شيخ الاسلام أحمد بن محمد بن علي بن حجر الهيتمي، قديمي كتب غانته كراچی
فتاوى حقايقه افادات شيخ الحديث مولانا عبد الحق وديكر مفتيان كرام، جامعه دار العلوم حقايقه
الفتاوى الخاوية: (فتاوى قاضي خان) محمود الاوزجندی المعروف بقاضي خان مكتبه رشيديه، كوتته
فتاوى محبوبيه: حضرت مولانا مفتي محمود الحسن صاحب رحمه الله، مظهری كتب غانته كراچی
فتاوى عالمگیری - جماعة من العلماء - رشيديه كوتته -

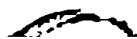
فتح الباري - حافظ أحمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلاني، رحمه الله تعالى، متوفى ٨٥٢هـ - دار الفكر بيروت -
فتح القدير - إمام كمال الدين محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام، رحمه الله تعالى، متوفى ٨٦١هـ - مكتبه
رشيديه كوتته -

فتح المغيث شرح الفية الحديث - إمام أبو عبد الله محمد بن عبد الرحمن السخاوي رحمه الله تعالى، المتوفى ٩٠٢هـ، دار
الإمام الطبري،

المردوس، أبو شجاع شيرويه ابن شهر دار بن شيرويه الديلمي رحمه الله، المتوفى ٥٠٩هـ، دار الكتب العلمية، بيروت -
فضل الله الصديقي توضيح الادب المفرد، فضل الله جيلاني، صدف پبلشرز كراچی
الفقه الاسلامي وادلته، علامه وهبه زحيلي، مكتبه حقايقه پشاور

فقه السنة، علامه سيد سابق، دار الكتاب العربي

فيض الباري: إمام العصر علامه أنور شاه كشيدي (متوفى ١٣٥٢هـ). رتانی بك دیودھلی،
القاموس الوحيد - مولانا وحيد الزمان قاسمي رحمه الله تعالى، إدارة اسلاميات لاہور - كراچی -

- القاموس الجديد - مولانا وحيد الزمان قاسمی رحمہ اللہ تعالیٰ، ادارۃ اسلامیات لاہور - کراچی۔
- القاموس المحيط للمجد الدین محمد بن یعقوب الفیروز آبادی المتوفی ۸۱۷ھ، دار الفکر بیروت
- الکاشف شمس الدین أبو عبد اللہ محمد بن أحمد بن عثمان الذہبی المتوفی ۷۴۸ھ، شركة دار القہلۃ / موسسة علوم القرآن الطبعة الأولى ۱۹۹۲م، ۱۴۱۳ھ،
- الکاشف عن حقائق السنن (شرح طیبی)، امام شرف الدین حسین بن محمد بن عبد اللہ الطیبی (متوفی ۷۴۳ھ)، ادارۃ القرآن کراچی۔
- الکامل فی ضعف الرجال: الإمام الحافظ أبو احمد عبد اللہ بن عدی الجرجانی (المتوفی ۵۳۶ھ)، دار الفکر بیروت،
- الکامل فی التاریخ: علامہ أبو الحسن عز الدین علی بن محمد بن الأثیر الجوزی (متوفی ۶۲۸ھ)، دار الکتاب العربی،
- کتاب الموضوعات: رضی الدین حسن بن محمد بن حیدر اللاہوری المتوفی ۶۵۰ھ، الطبعة الاعلامیة، مصر
- كشف الهاری (کتاب الایمان و کتاب المغازی) الشیخ الحدیث حضرت مولانا سلیم اللہ خان مدظلہم العالی مکتبۃ فاروقیہ کراچی۔
- كشف الخفاء ومزيل الإلهاس شیخ إسماعیل بن محمد العجلون المتوفی ۱۱۶۲ھ، دار احیاء التراث العربی بیروت
- کفایت المفتی حضرت مولانا مفتی کفایت اللہ صاحب دار الاشاعت کراچی
- الکوکب الدری: حضرت مولانا رشید أحمد گنگوہی قدس اللہ سرہ (متوفی ۱۲۳۳ھ)، ادارۃ القرآن کراچی
- لامع الدراری: حضرت مولانا رشید أحمد گنگوہی قدس اللہ سرہ (متوفی ۱۲۳۳ھ)، مکتبہ امدادیہ مکة المکرمہ
- لسان العرب للعلامة أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الإفريقي المصري المتوفى ۷۱۱ھ، نشر أدب الجزيرة قم إيران ۱۳۰۵ھ،
- المؤطاللا امام مالك بن انس رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى ۱۷۹ھ، دار احیاء التراث العربی۔
- المؤطاللا امام محمد بن الحسن الشیبانی رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى ۱۸۳ھ، نور محمد اصح المطابع، آرام باغ کراچی۔
- المبسوط، شمس الائمة ابو بکر محمد بن ابی سهل السرخسی، رحمہ اللہ، المتوفى ۴۸۳ھ، دار المعرفة، بیروت، ۱۳۹۸ھ
- ۱۹۷۸م۔
- المتواری علی تراجم ابواب البخاری، علامہ ناصر الدین احمد بن محمد المعروف بابن المنیر الاسکندرانی، رحمہ اللہ تعالیٰ،
- متوفى ۶۸۳ھ، مظہری کتب خانہ کراچی۔
- مجمع بحار الانوار، علامہ محمد بن طاہر پٹنی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفى ۹۸۲، دائرة المعارف العشانیہ حیدرآباد،
- ۱۳۹۵ھ۔
- مجمع الزوائد امام نور الدین علی بن ابی بکر الہیثمی رحمہ اللہ تعالیٰ متوفى ۸۰۷ھ، دار الفکر، بیروت
- المجموع (شرح المہذب)، الامام محی الدین ابو زکریا یحییٰ بن شرف رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفى ۲۷۶ھ، المکتبۃ التجاری بیروت۔ دار الکتب العلمیہ بیروت۔
- مختار الصحاح: امام محمد بن ابی بکر بن عبد القادر الرازی (متوفى ۶۶۲ھ)، نہ روستو، دار المعارف مصر،
- مرقاۃ المفاتیح شرح مشکوٰۃ المصابیح: علامہ نور الدین علی بن سلطان القاری (متوفى ۱۰۱۳ھ)، مکتبہ امدادیہ ملتان،
- المستدرک علی الصحیحین: حافظ أبو عبد اللہ محمد بن عبد اللہ حاکم نیشاپوری (متوفى ۳۰۵ھ)، دار الفکر بیروت،
- مسند أحمد: امام أحمد بن حنبل (متوفى ۲۴۱ھ)، المکتبۃ الإسلامی / بیروت،

المصنف لابن أبي شيبة: الحافظ عبد الله بن محمد بن أبي شيبة المعروف بإبي بكر ابن أبي شيبة المتوفى ٢٣٥هـ \ الدار السلفية
بمصر الهند الطبعة الثانية ١٣٩٩هـ، ١٩٤٩م،

المصنف لعبد الرزاق: إمام عبد الرزاق بن همام بن نافع المنعالي (متوفى ٢١١هـ) مجلس طبع كراچی،
مطهر حق (جديد)، نواب محمد قطب الدين خان دهلوی، دار الاشاعت كراچی

معارف القرآن، حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمہ اللہ متوفى ١٩٧٦ هجرى ادارۃ المعارف كراچی
معارف القرآن - علامہ محمد ادریس کاندھلوی، رحمہ اللہ، مکتبہ عثمانیہ لاہور،

معالم السنن - الامام ابو سليمان محمد بن محمد الخطابي، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى ٣٨٨هـ، مطبعة انصار السنة المحمدية،
١٩٣٨م / ١٣٤٧هـ۔

المحل للعلامة أبي محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم المتوفى ٤٥٦هـ۔

معجم الطبائ الكبريا الامام سليمان بن أحمد بن أبي الطبراني المتوفى ٣٢٠هـ، دار احیاء التراث العربی

المعجم الوسيط: دكتور إبراهيم أنيس، دكتور محمد الحليم متصرفية الصوالی، محمد خلف الله احمد،، معجم اللغة
لعربية دمشق،

معجم مقاييس اللغة: امام احمد بن فارس بن زكريا قزوینی رافعی متوفى ٣٠٥هـ دار الفكر بيروت.

معرفة علوم الحديث: إمام حافظ أبو عبد الله محمد بن عبد الله شمسكم نيشاپوري (متوفى ٣٥٥هـ) دار الفكر بيروت

المفتي للإمام موفق الدين أبو محمد عبد الله بن أحمد بن قدامة المتوفى ٥٢٠هـ دار الفكر بيروت

المفردات في غريب القرآن، الامام حسين بن محمد بن الفضل المعروف بالراغب الاصفهاني، رحمہ اللہ، المتوفى ٥٠٢هـ،
مؤيد محمد كتب خانہ كراچی۔

الفهم لما اشكل من تلخيص كتاب مسلم، الامام الحافظ أبو العباس احمد بن حنبل بن ابراهيم، القرايطي، المتوفى ٦٥٦ هجرى
دار ابن كثير دمشق، بيروت

مكمل اكبال الاكبال، الامام ابو محمد عبد الله محمد بن محمد بن يوسف السنوسي، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى ٨٩٥هـ، دار الكتب
العلمية، بيروت لبنان۔

مقدمه ابن الصلاح (علوم الحديث) الحافظ تقي الدين ابو عمرو عثمان بن عبد الرحمن المعروف بابن الصلاح رحمہ اللہ، المتوفى
٢٦٣ هجرى دار الكتب العلمية، بيروت۔

الموطوعات، خلاصه ابو الفرج عبد الرحمن ابن العسدي، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى ٥٩٧هـ، قرآن محل، اردو بازار كراچی،

ميزان الاعتدال في نقد الرجال، حافظ شمس الدين محمد احمد بن عثمان فقهی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفى ٧٢٨هـ، دار احیاء
التراث العربية، مصر، ١٣٨٢هـ۔

نصب الراية، الحافظ ابو محمد جمال الدين عبد الله بن يوسف الوائلي، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى ٧٦٢هـ مجلس طبع
دابھیل ١٣٧٧ هجرى

النكت الطراف على الاطراف، الامام الحافظ احمد بن علي بن حجر العسقلاني، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفى ٨٥٢هـ، المكتب
الاسلامی، بيروت۔

النهاية في غريب الحديث و الاثر، علامہ مجد الدين ابو الساعات المبارك بن محمد ابن الاثير، رحمہ اللہ تعالیٰ، المتوفى
٩٠٦هـ، دار احیاء التراث العربی بيروت۔

للإمام علي بن أبي بكر المروغستاني، اية ايم سعيد، كوفی